

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

Ч.АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВ

МЕЗГИЛ МЕНЕН КАДАМДАШЫП...

*(Куттуктоолор, макалалар,
маектер, библиография)*

Түзгөндөр:

Жазгүл Тойчубек кызы,

Айжан Кыдыралиева

БИШКЕК – 2019

УДК
ББК
А

*Басмага КР УИАнын Ч. Айтматов атындагы
Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар кеңеши
тарабынан сунуш кылынды*

Жооптуу редактор:
филология илимдеринин кандидаты Б. Өмүров

Рецензент:
филология илимдеринин кандидаты А. Качкынбай кызы

Акматалиев А.
Мезгил менен кадамдашып... (*куттуктоолор,
макалалар, маектер, библиография*).
Түзгөндөр: Ж. Тойчубек кызы, А. Кыдыралиева. – Бишкек: «Принт-экспресс», 2019. – 704 бет.

ISBN _____

Китепте академик А. Акматалиевдин 2018–2019-жылдардагы макалалары жана маектери топтоштурулду. Ошондой эле чыгармачылыгына байланыштуу пикирлер, куттуктоолор, өмүр жолундагы маанилүү учурлардын жана эмгектердин тизмелери киргизилди.

Китеп адабият, маданият багытына кызыккан жалпы окурмандарга арналат.

**УДК
ББК**

ISBN

© Акматалиев А.А., 2019

КУТТУКТОЛОР

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Айкөл Манастан аалам алпы Айтматовго чейинки чыгармачыл жолуңуз жарым кылым жол басып, таланттын жана илимдин бийик чокусуна элге арнаган мазмундуу өмүрүңүз менен келип олтурасыз.

Элүү жылдык чыгармачылыгыңыз кош канаттуу куштай – бир канатыңыз Манас болсо, экинчи канатыңыз Айтматов. Аалам мухитиндей эки улуу кенчти изилдеп, ага бүткүл өмүрүңүздү арнадыңыз.

Акындык жана илимпоздук жашоодогу өмүр сапарлашыңыз катары не бир бийиктикке жеткирди. Сиз эмгек менен кыргыз гуманитардык илиминде жаңы мейкиндиктерди ачып, анын асыл берметтерин, дөөлөтүн дагы да бийик сереге көтөрдүңүз.

Сиз азыркы кыргыз илимине Улуттук илимдер академиясынын академиги, филология илиминин доктору, профессор болуп опол тоодой эмгек кылдыңыз. Өлкөнүн жана эл аралык сыйлыктардын лауреаты, II, III даражадагы «Манас» ордендери менен эмгегиңиз бааланды.

Бул ардактуу наамдар менен сыйлыктар Сиздин илим жаатында Манас менен Айтматовго арнаган талыкпас мээнеттиңиздин үзүрү жана баасы.

Көптөгөн адабий эмгектериңиз жана монографияларыңыз эл аралык деңгээлде окутулуп, дүйнөлүк окурмандардын кызыгуусун жаратып келет.

Улут маданиятына 50 жыл ак кызмат өтөп, элибиздин көрүнүктүү инсанына айландыңыз. Илим дүйнөсүн “ийне менен казган” Сиздин жолуңуз – сыймыктуу жол.

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сизди 50 жылдык чыгармачыл жолуңуз менен куттуктайм, ошондой эле Сизге бекем ден-соолук, кажыбас кайрат, чаалыкпас изденүү каалайм!

**Кыргыз Республикасынын
Президенти**

С.Ш. Жээнбеков

15-январь, 2019-жыл

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ПРЕЗИДЕНТИНИН
КУТТУКТООСУ**

**ПОЗДРАВЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сизди Нооруз майрамы менен чын дилимден куттуктайм!

Нооруз жаздын, тазаруунун, жаңылануунун, асыл оймасаттын, ынтымак-ырашкерликтин майрамы. Бул нукура элдик майрам ар бирибизге жан дүйнө аруулугун, ак ниет, таза пейилди алып келет.

Жооптуу кызматыңызда мына ушул асыл тилектер Сизди дайыма жылоолоп жүрсүн! Береке, ырыскы, ынтымак элибиз менен болсун!

Урматтоо менен

Сооронбай Жээнбеков

2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сизди өлкөбүздүн көз карандысыздык күнү менен куттуктайм!

Ата-бабалардын улуу жолун улап, эгемендиктин желегин бийик көтөрүп, өлкөбүздү алга сүрөп, урпактарды өнүккөн, кубаттуу мамлекетке жеткирели.

«Мекен тагдыры – менин тагдырым. Өлкөдөн өткөн дөөлөт жок» деген уңгу сөздү жүрөктүн түпкүрүндө кармайлы.

Сизге чың ден соолук, зор бакыт, элибизге арналган ак эмгегиңизге ийгиликтерди каалайм.

**Кыргыз Республикасынын
Президенти**

С.Ш. Жээнбеков

31-август, 2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сизди Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин атынан илим жолундагы ийгиликтүү ишмердүүлүгүңүздүн жана чыгармачылыгыңыздын 50 жылдыгы менен чын дилден куттуктайм!

Дүйнө бир айылчага айланган доордо илим менен чыгармачылыкты айкалыштыруу көпчүлүктүн эле колунан келе бербеси бышык. Бирок, куштун эки канатындай талантын эмгек менен өстүргөн ар тараптуу инсандардын ийгилиги жалпы элге жол чырак болуп, өлкөнүн гүлдөп-өнүгүшүнө өбөлгө түзөрү айкын. Андыктан, илим кенин казып, жаштайыңыздан чыгармачылык жана агартуучулук багытта тынбай эмгек кылган Сиздей эл уулдары баарыбызга үлгү. Кыргыз элинин кулк-мүнөзүн, салт-санаасын, дүйнө таанымын илим чегинде изилдеп, жаратман инсан катары таанылдыңыз. Өмүр жолуңузда жүздөгөн илимий иштерди жазып, көптөгөн чыгармачылык эмгектерди жараттыңыз. Андыктан, кыргыз илиминдеги Сиздин жасаган ийгиликтериңиз бүгүнкү күн үчүн эле эмес, келечек үчүн да мааниси өтө жогору.

Ошондой эле, Василий Радлов, Чокон Валиханов жана Кусеин Карасаев өндүү улуу окумуштуулар баштап кеткен чыйыр жолду улантып, Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институтун ийгиликтүү жетектеп келесиз. Бул институт тарыхый иликтөөлөрдүн, маданий жаңылануулардын борборуна айланып, бабалар калтырган мурасты түбөлүккө сактоо аракетин аркалап келет. Алсак, институт тарабынан “Манас” дастаны баштаган көптөгөн фольклордук эмгектердин академиялык басылмалары даярдалып, мшдеген илимий иштер жана монографиялык көркөм тексттер жарыкка чыгууда.

Андан тышкары, “Мугалим-мөмөлүү дарак” дегендей, артыңыздан да жаш илимпоздордун бир топ муунун тар-

биялап, алардын илимий жолунун баштоочусу болдуңуз. Сиз тарбиялап, устаттык кылган шакирттериңиздин алды дасыккан илимпозго айланса, кай бири мыкты агартуучу катары таанылганына жалпыбыз күбөбүз.

Ардактуу Абдылдажан ага!

Сиздей талыкпас эмгекчил, чыныгы чыгармачыл инсандары бар кыргыз элинин келечеги кең. Анткени, 50 жылдык илимий-чыгармачылык жолуңузда коомдук иштерге да жигердүү аралашып, элдин келечегине зарыл болгон кеп-кеңешиңизди берип келесиз! Мындан ары да кайраттуу калыбыңыздан жазбай, коомду жакшы жакка үндөгөн улуулугуңузду уланта бересиз деген ишеничтемин! Дагы бир жолу маарекеңиз менен куттуктап, ишиңизге ийгилик каалайм! Үй-бүлөңүздүн эле эмес, жалпы кыргыз элинин сыймыгы болуп, арабызда аман жүрүңүз! Илимий жолуңузда талыбай, далай дабаңдарды аша бериңиз! Ден-соолук жана саламат өмүр тилейм!

Урматтоо менен,

**Кыргыз Республикасынын
Жогорку Кеңешинин
Төрагасы**

Д. Жумабеков

15-январь, 2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн жана өзүмдүн атымдан Сизди илим жолундагы чыгармачылыгыңыздын 50 жылдыгы менен куттуктайм.

Табият берген тунук акылыңыз, терең билимиңиз жана турмуштан алган таалимиңиз аркылуу кайсы гана иш болбосун аны мыкты аткарып келдиңиз. Сиздин карапайым мүнөзүңүз жана элге жакындыгыңыз, жөнөкөйлүгүңүз, адам тагдырын ойлогон гумандуулугуңуз замандаштар тарабынан жогору бааланып келет.

Сиз бүгүнкү күндө Кыргызстандын адабий, маданий коомчулугуна кеңири таанымал инсансыз. Сизди коомчулук белгилүү окумуштуу, таанымал Айтматовтаануучу, тажрыйбалуу жетекчи, жаш окумуштуу кадрларды даярдоонун устаты, элге-журтка кызмат кылуунун өрнөктүү үлгүсүн көрсөтүп келе жаткан көрүнүктүү мекенчил атуулу жана эң негизгиси улуу-кичүүгө бирдей кичи пейил мамилесинен жазбаган өрнөктүү инсан катары жакшы таанышат.

Сиз, бүгүн белгилеп жаткан чыгармачылыгыңыздын 50 жылдык мезгил мерчеминин түп башатында турган “Энекем” деген ырыңызда: “Эгерде керек болсо көтөрөйүн, Энеке, жонума артчы элдин жүгүн” деп, балалык баё, ак дилиңиз менен турмуш агымына өз үлүшүмдү кошсом деген тилекти билдиргенден бери ушул тилектин өтөөсүнө чыгуу үчүн талбай эмгектенип, элге кызмат кылып келесиз. “Эл жүгүн аркаласам” деген аруу тилек аркылуу жараткан Сизди колдоп сиздин өз алдынча илимий-чыгармачылык жолуңузду ийгилик жылоолоп, Айтматовдой алп таланттын чыгармачылыгын изилдөө тагдыры сизге туш келди.

Айтматовдой зор таланттын чыгармачылыгын изилдөө татаал да, жоопкерчиликтүү да. Кыргызстандагы Айтматовтаануу илиминде сиз изилдөөнүн жаңы багытына, методуна жол салдыңыз жана бүгүнкү күнгө чейин Чыңгыз

Айтматовдун чыгармачылыгын изилдөө, жайылтуу ишине нар көтөргүс эмгек өтөдүңүз.

Абдылдажан Амантурович Сиз көп жылдан бери Тил жана адабият институтун жетектеп келесиз. Эгемендүүлүктөн кийинки ар кыл экономикалык каатчылыкка, материалдык-техникалык тартыштыкка карабай, менеджердик-уюштуруучулук сапатыңызды көрсөтүп, замандын бүгүнкү суроо-талабына ылайык коомчулукка абдан керектүү илимий-практикалык иштерди үзгүлтүксүз аткарып, элге жеткирүү боюнча камкордук көрүп келдиңиз.

Чыгармачылыгыңыздын 50 жылдыгын белгилеп жатып Сизге, сиздин үй-бүлөнүзгө, сиз жетектеген жамаатка бакубат өмүр, чың ден соолук, иштериңизге албан-албан ийгиликтерди каалайбыз!

Кыргыз рухунун туу чокулары болгон «Манас» эпосу, Чыңгыз Айтматовдун чыгармалары баштаган элибиздин көркөм сөз мурастарын изилдөө, жайылтуу иштеринде элибиз Сизден дагы көптөгөн кызыктуу илимий эмгектерди күтөт!

Урматтоо менен

**Кыргыз Республикасынын
вице-премьер-министри**

Ж.П. Раззаков

15-январь, 2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сизди, Кыргыз Республикасынын Илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыгынын эки жолку лауреаты, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сщирген шимер, академик, филология илимдеринин доктору, профессору катары коомчулук жакшы билет.

Сиздин негизги эмгектериңиз Айтматов таанууга, Манас таанууга, кыргыз фольклористикасына, айрыкча Ч. Айтматовдун чыгармачылыгын иликтөөгө арналган. Бул илимий эмгектерде Чыңгыз Айтматовдун таланты, көркөм фшософиясы, улуу сүрөткердин улуттук жана дүйнөлүк адабий процесстеги орду, ролу, таасири дыкат жана терең иликтөөгө алынып талданган.

Эмгектериңиз өзүнүн илимий негиздүүлүгү, теориялык тереңдиги, фактылык базасынын байлыгы, практикалык жактан маанилүүлүгү, маселеге кеңири тарыхый-адабий, маданий контекстке карай билгендиги, ыймандуулугу жана жеткиликтүүлүгү менен бөтөнчөлөнөт.

Бир гана көрүнүктүү окумуштуу эмес, Сиз тажрыйбалуу уюштуруучу жана жаштарды тарбиялоо боюнча устат, эң башкысы адамгерчиликтүү инсан экениңизди эч ким танбайт.

Мындан ары дагы элибиздин сыймыктуу уулу катары адабият майданында көрүнүктүү илимий чыгармаларды жаратып, уюткулуу элибизди жаратмандыкка, жакшылыкка үндөй беришиңизге тилектешмин.

Сизге чын ден-соолук, узун өмүр, бакубатчылык жана чыгармачылык ийгиликтерди каалайм!

**Терең урматтоо менен,
Кыргыз Республикасынын
Жогорку сотунун төрайымы**

Гульбара Калиева

15-январь, 2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын жана жеке өзүмдүн атыман Сизди бүгүнкү өздүк майрамыңыз менен чын дилимден куттуктайм.

Биз Сизди айтылуу адабиятчы, мыкты сынчы, улуу ойчул, абройлуу акын, филология илимдеринин доктору, профессору, жана эң негизгиси бийик адамдык сапаттарга ээ инсан катары билебиз. Сиз жарым кылымга жакын убакыттын аралыгында ак эмгегиңиз менен талыкпай иштеп, бир канча Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыктарына ээ болдуңуз. Жашооңуздуң басымдуу бөлүгүн Айтматов, Манас таанууну, кыргыз фольклористикасын иликтөөгө арнап келдиңиз. Мамлекеттик тил саясатын ишке ашырууда да Сиздин эмгегиңиз абдан зор. Сиз ар дайым өзүңүздүн күчүңүздү кыргыз тилибиздин чыныгы мамлекеттик мартабасына ээ болуусуна салым кошуп келесиз.

Сиздин кыргыз тилине жасаган аяр мамилеңизге, адабиятка жана тарыхка көргөзгөн өзгөчө сый-урматыңызга кыргыз эли бийик баа берип, Сиз менен ар убакта сыймыктанып келери талашсыз. Ушул белгилүү майрамда Сизге жана үй-бүлөңүзгө бекем ден-соолук, узун өмүр, бакыт-таалай жана бейпилдикти каалаймын.

Урматтоо менен,

**Кыргыз Республикасынын
Башкы прокурору**

Ө. Джамшитов

15-январь, 2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сизди чыгармачылыгыңыздын 50 жылдык мааракеси менен чын жүрөгүмдөн куттуктайм.

Сиз белгилүү окумуштуу-адабият таануучу катары бүт өмүрүңүздү илимге арнап келесиз. “Илим - ийне менен кудук казгандай”, “Илим - окуу булагы” дегендей, талыкпаган эмгегиңиздин акыбети кайтып, академик, доктор, профессор . наамдарын алдыңыз. Илим жаатында бир топ сыйлыктардын лауреаты болуп, мамлекеттик сыйлыктар да ыйгарылды. Мына ушунун баары Сизге оңой менен келе койгон жок. Бул да болсо, күн-түн, чарчадым-чаалыктым дебей эмгектенгендин акыбети.

Дүйнөгө таанымалуу жазуучубуз Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын аздектеп, аны окурмандар арасында жайылтып, өлбөс-өчпөс мурас катары калтыруу жаатында да эмгектенип, Коомдук Айтматов академиясын жана Эл аралык Айтматов клубун жетектеп келесиз Муну менен катар чыгармачылыгыңызды да унутта калтырбастан, бир нече китептерди чыгардыңыз. “Эмгегинен бакыт тапкан адам – чыныгы сулуу адам” дегендей, Сиз эмгегиңиз менен таанылып, кыргыз элинин сыймыгы, жаштардын устаты болуп отурасыз.

Мындан ары да чыгармачылыгыңыз өркүндөп, мыкты чыгармаларды жарата берет деп ишенебиз.

Сизге жана Сиздин жакындарыңызга чың ден соолук, узак өмүр жана бакубат жашоо каалаймын.

Урматтоо менен,

**Кыргыз Республикасынын
Эсептөө палатасынын
төрагасы**

У. Марипов

15-январь, 2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Интеллектуалдык менчик жана инновациялар мамлекеттик кызматынын (Кыргызпатент) эмгек жамаатынын жана жеке өзүмдүн атымдан Сизди бүгүнкү “Манастан Айтматовго карай” аттуу илимий чыгармачылыгыңыздын 50 жылдыгына арналган кечеңиз менен чын жүрөктөн куттуктайм!

Сиздин илим жаатында басып өткөн жолуңузга саресеп салсак, Улуттук илимдер академиясында кенже илимий кызматкерден баштап, директорлук, вице-президенттик кызматтарга чейин иштеп, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академик болдуңуз. Ал эми элибиздин залкар жазуучусу Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча 1982-жылы «Кыргыз-казак адабий байланышын өнүктүрүүдө Чыңгыз Айтматовдун ролу» деген темада кандидаттык диссертация, ал эми 1990-жылы «Чыңгыз Айтматов жана түрк тилдүү элдердин адабияты» деген темада докторлук диссертацияңызды жактап, филология илимдеринин докторусуз.

Өзүңүздөн кийинки жаш муундардын илимий иштерине жетекчилик кылуу менен, 17 илимдин докторун, 64 илимдин кандидатын даярдап чыгардыңыз. 300дөн ашуун чыгармачылык эмгектердин авторусуз. Сиздин жетекчилигиңиз менен тил, адабият жана искусство багытында 1200дөн ашуун эмгектер жарык көрдү. «Манас» эпосунун академиялык басылыштарынын, «Эл адабияты», «Залкар акындар», «Улуу инсандар», «Комуз күүлөрү», «Кыргыз адабиятынын тарыхы», «Адабият таануу илими» серияларынын жетекчиси, уюштуруучусу, активдүү катышуучусу болгонсуз.

Илимге кошкон зор салымыңыз эске алынып, Кыргыз Республикасынын Илим жана технша жаатындагы мамлекеттик сыйлыгынын эки жолку лауреаты, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, Илим жана техника жаатындагы Ленин комсомолу сыйлыгынын лау-

реаты, КМШнын “Звезды содружества” сыйлыгынын лауреаты болуп, II жана III даражадагы “Манас” ордендери, Даңк медалы менен сыйландыңыз.

1994-жылдан тартып Коомдук Айтматов академиясынын, 1988-жылдан бери Эл аралык Айтматов клубунун Президентисиз. Адабиятчы, сынчы, акын катары Улуттук жазуучулар жана Журналисттер союздарынын мүчөсүз. “Эл агартуунун отличнигисиз”. Алыскы жана жакынкы чет өлкөлөрдүн университеттеринин, илимий мекемелеринин Ардактуу профессору жана Ардактуу доктору болуп саналасыз. Эмгектериңиз да чет өлкөлөрдө жарыкка чыккан.

Урматтуу Абдылдажан Амантурович, ден чоолугуңуз чың болуп, илим жана чыгармачылык жаатыңда ийгиликтерди багындырып, элиңизге кызмат кыла беришиңизге тилектештигимди билдирем!

Урматтоо менен

Төрөйым

Д. Молдошева

15-январь, 2019-жыл

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ

ПРЕМЬЕР-МИНИСТР
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

«б» 01 2018-жыл

№ 21-31

«б» 01 2018-жыл

Бишкек ш.

**Кыргыз Республикасынын
Улуттук илимдер
академиясынын академиги,
филология илимдеринин
доктору, профессор
А.А.Акматалиевге**

Урматтуу Абдылдажан Амантурович,

Заманыбыздын гений жазуучусу, дүйнөлүк атагы бар кыргыздын даңктуу уулу Ч.Айтматов дүйнөсүнүн жаңы барактарын ачууга, таанып билүүгө түзгөн мүмкүнчүлүгүңүз үчүн жана белек катары мага тартуулаган үч томдук энциклопедияңызга терең ыраазычылыгымды билдирем.

Жарык көргөн энциклопедия айрыкча быйыш, 2018-жылы Ч.Айтматовдун 90 жылдыгы белгиленүүчү учурда айрыкча маанидүү басылмалардын катарына кирет жана окурмандардын китеп текчесинен татыктуу орун алат деп ишенем.

Айтматовду изилдөө илимин өнүктүрүүгө жана анын дүйнөсүн таанып-билүүгө кошуп жаткан эмгектериңиз көөнөрбөс маданий байлык, ал үчүн сиздерге ырахмат айтууга милдеттүүбүз.

Бул үч томдук энциклопедияны даярдаган эмгек жамаатына чың ден-соолук, узак өмүр жана чыгармачылык албан ийгиликтерди каалайм!

Урматтоо менен,

Сапар Исаков

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БАШКЫ ПРОКУРАТУРАСЫ
ГЕНЕРАЛЬНАЯ ПРОКУРАТУРА КЫРГЫСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

« 11 » 10 2018-жыл

№ 931-к

«Сыйлоо жөнүндө»

Мыйзамдуулукту чыңдоодо, прокуратура органдары менен өз ара аракеттенишүү жана кызматташтыкты өнүктүрүүгө кошкон зор салымы үчүн

Сыйлансын:

«Өз ара аракеттенишүү жана кызматташтык үчүн»
медалы менен:

Акматалиев Абдылдажан Амантурович

Академик, филология илимдеринин доктору, профессор, Ч. Т. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору.

Негизи: Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын кадрлар башкармалыгынын башчысы Э.Уркунбаевдин сунушу, Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» Мыйзамынын 12-беренесинин 3-бөлүгүнүн 2-пункту.

Башкы прокурор

Ө. Джамшитов

**Кыргыз Республикасынын
ЭСЕПТӨӨ ПАЛАТАСЫ**

КУБӨЛҮК

**“Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасы менен
кызматташтыкты чыңдагандыгы үчүн”**

КУБӨЛҮК

**Акматалиев Абдылдажан – Мелис
Амантурович**

**“Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасы менен
кызматташтыкты чыңдагандыгы үчүн”
төш белгиси менен сыйланат**

**Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын
2019-ж. 15-январындагы
№ 10-6/2 буйругу**

**Кыргыз Республикасынын
Эсептөө палатасынын төрагасы**

У. А. Марипов

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ӨКМӨТҮ
НАРЫН ОБЛУСУНДАГЫ
БҮЙГАРЫМ УКУКТУУ ӨКҮЛ

ПРАВИТЕЛЬСТВО
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОЛНОМОЧНЫЙ
ПРЕДСТАВИТЕЛЬ
В НАРЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Куттуктоо

Абдылдажан Амантурович!

Сизди бүтүндөй кыргыз эли «Манас» эпосу жана залкар жазуучу Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгын изилдөөдө эбегейсиз зор, талыкпаган эмгектерди жазап келе жатканыңызды билишет жана урматташат.

Сиздин кең ой жүгүртүүнүз, чыгармачыл сезгичтигиңиз бири бири менен айкалышта болуп, кыргыз адабиятынын өнүгүүсүнө, адеп-ахлактык тарбия, тааалим алуусуна салым кошот.

Мындан ары кайталангыз талантыңыз менен кыргыз адабиятыбызды байытууга арнаган түйшүктүү ишинизде дагы бийик ашууларды багындыра беришинизди каалайм.

Чыгармачылыгыңыздын 50 жылдыгын куттуктап Сизге узун өмүр, чын ден-соолук, үй-бүлөнүздөгү бакубатчылыкты жана жакшылыктардын болушун каалайм.

Бүйгарым укуктуу өкүл

А.Кайыпов

2019-жыл, Нарын шаары

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сизди бүгүнкү илимий чыгармачылыгыңыздын 50 жылдыгы жана туулган күнүңүз менен жеке өзүмдүн жана Жогорку аттестациялык комиссиянын кызматкерлеринин атынан чын ыкластан куттуктаймын.

Абдылдажан Амантурович, Сиз жылдан жылга улам чоң жетишкендиктерди жана ийгиликтерди багындырып, максатка умтулууңуз жана ишке жөндөмдүүлүгүңүз менен тааныган да, тааныбаган да адамдарды таң калтырып, чарчап-чаалыкпастан эмгектенип келесиз. Сиздин энергияңыз, талантыңыз, иш билги сапатыңыз, татаал милдеттерди коюу жана чечүү жөндөмдүүлүгүңүз кесиптештериңизди, шакирттештериңизди жана жакындарыңызды шыктандырып, алар да Сиз сыяктуу өз күчүнө ишенүү сезимин пайда кылат.

“Канткенде адам уулу адам болот» деген улуу ойду негиз кылган залкар жазуучубуз Ч.Айтматов жана анын чыгармачылыгы боюнча Сиз жүргүзгөн илимий изилдөөлөр Кыргыз Республикасында гана эмес, коңшулаш, боордош жана чет өлкөлүк окумуштуулар чөйрөсүндө да кеңири колдонулуп жана бааланып жүрөт. Залкар жазуучубуздун жакында эле болуп өткөн 90 жылдык мааракесин уюштуруу жана белгилөө боюнча да иштерди баштан-аяк жетектеп, дагы бир жолу улутубуздун патриот уулу экениңизди далилдедиңиз.

Адабият таануу илиминде да сиз баштаган көч сыяктуу иштерди жазып, кыргыз илиминин өнүгүшүнө өз салымын кошууда. Сиздин жетекчилик менен даярдалган 17 докторлук, 64 кандидаттык иштерди, 800дөн ашуун эмгектериңизди, эксперттик жана ди-

сертациялык кеңештин төрагасы, Кыргыз Республикасынын ЖАКынын президиумунун мүчөсү катары тарбия берип, акыл айтып, жол көрсөткөн изденүүчүлөрдү серепке салуу менен өзгөчө Академик чоң мектеп түптөлүп калды десек жаңылышпайбыз.

Абдылдажан амантурович, Сизге чыгаан окумуштуу, иш белги уюштуруучу, көсөм жетекчи, чыгармачыл инсан, мыкты уул, ардактуу ата катары кандай мактоо сөздөрүн айтса да жарашат. Андыктан, сизге чын дилден бекем ден-соолук жана ийгиликтерди каалайбыз, өй-бүлөнүз менен бакуат жана узак жашаңыз.

Калеминиз ар дайым курч болуп, элибиздин патриот уулу катары ак ызматыңызды дагы да кыла бериңиз!

**Кыргыз Республикасынын
Жогорку аттестациялык
комиссиясынын
жааматынын атынан**

Б.К.Тыналиева

15-январь, 2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сизди «Манастан Айтматовго карай» аттуу илимий чыгармачылыгыңыздын 50 жылдыгы менен чын дилден куттуктайбыз!

Сизди көрүнүктүү окумуштуу, адабият таануучу, сынчы, Кыргыз Республитсынын илимине эмгек сиңирген ишмер, Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын эки жолку, Ленин комсомолу сыйлыгынын, КМШнын «Звезды содружества» сыйлыгынын лауреаты, «Даңк» медалынын, II жана III даражадагы «Манас» ордендеринин ээси, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги, филология ишмерлеринин доктору, профессор, жазуучулар союзунун мүчөсү катары билебиз. Сиздин 300 дөн ашык илимий эмгегиңиз орус, казак, англис, француз, кытай, немец, испан, түрк тилдеринде жарык көргөн.

Сиз 1992-жылдан баштап институттун директору катары илимий-уюштуруучулук иштер боюнча чоң жумуштарды жасадыңыз. Ч.Айтматов атындагы тил жана адабият институту, акыркы жылдары, жогорку рейтинг алып, элге кеңири белгилүү болду. Сиздин жетекчилигиңиздин алдында институттун жамааты, акыркы жылдары, кыйын мезгилге карабай, демөөрчүлөрдүн жардамы менен «Манас» эпосу, кыргыз адабияты, фольклор жана искусство боюнча 1200дөн ашуун басылмаларды чыгарды.

Азыркы мезгилде, кыргыз тили, кыргыз адабиятынын теориясы менен тарыхы жана маданияты, искусство боюнча активдүү илимий-изилдөөчүлүк жумуштар жүргүзүлүүдө. Сиз жаш окумуштуулар менен көп иш жүргүзүп келесиз, 17 илимдин докторун, 64 илимдин кандида-

тын даярдадыңыз. Өжөр эмгек жана жөндөмдүүлүк гана адамды муратына жеткирерин үлгүлүү өмүрүңүз менен айкындап келе жатасыз.

Азыр сиздин потенциалдык мүмкүнчүлүгүңүздүн жана чыгармачылыгыңыздын гүлдөп турган мезгили. Сиз дайыма кыргыз фольклор илиминин, адабият таануунун, тил таануунун өнүгүшүнө активдүү салым кошуп келесиз.

Сизге бекем ден соолук, узак өмүр, ишиңизге албан ийгиликтерди каалайбыз. Зоболоңуз көтөрүлө берсин!

**К.И. Скрябин атындагы
Кыргыз улуттук агрардык
университетинин ректору,
К.Р. УИА нын корр.-мүчөсү,
в.и.д., профессор**

Нургазиев Р.З.

15-январь, 2019-жыл

Акматалиев Абдылдажан Амантурович!

Сизди туулган Күнүңүз жана илимий чыгармачылык кечеңиз менен эл аралык Кувейт университетинин профессордук-окутуучулар жамаатынын атынан чын жүрөктөн куттуктайбыз!

Сиз узак жылдардан бери Улуттук Илимдер Академиясындаталбай эмгектенип көптөгөн, илимий эмгектерди жараттыңыз.

Талыкпаган кайратман эмгегиңиз менен илим, билим берүү жана маданият чөйрөсүндө көрүнүктүү илимпоз, профессор, устат, маданий агартуучу катары таанылдыңыз.

Сиз эл аралык Кувейт университетинин ардактуу профессору катары студенттердин илимий иштерине жетекчилик жүргүзүп, кызыктуу жолугушууларды өткөрүп келесиз.

Сиз жараткан илимий эмгектериңиз кыргыз коомчулугу тарабынан зор колдоого ээ болууда. Сиз тарбиялаган шакирттериңиз кыргыз коомчулугу үчүн ак эмгектерин өтөшүп илимий ишиңизди татыктуу улантууда!

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Ылайым, бактыңыз бөксөрбөсүн! Ишиңизде ар дайым ийгилик болуп, талыкпаган күч-кубат коштоп жүрсүн. Үй-бүлөңүз менен бакубат турмушта жашап, денсоолугуңуз чың болушун каалайбыз.

Терең урматтоом менен

**Эл аралык Кувейт университетинин
ректору, профессор**

А.С. Ормушев

15-январь, 2019-жыл

УРМАТТУУ АБДЫЛДАЖАН АМАНТУРОВИЧ!

Сизди «Манастан Айтматовго карай» аттуу илимий 40, чыгармачылыктын 50 жылдыгы менен чын дилибизден куттуктайбыз.

Кыргыз адабият таануу илими бүгүн жандуу өнүгүү үстүндө, бул процесс өлкөбүздөгү көз карандысыздыктын жана анда болуп жаткан илим-билим тармагындагы жооптуу милдеттердин ишке ашыруу маселелеринин жолго коюлушу менен түшүндүрүлөт.

Ушул жагдайдан алганда сиздин илимге жасаган эмгегиңиз опол тоодой. Фольклордон тартып жазма адабияттын бардык жанрларына жаңыча көз караш менен кароо маселелеринин жолго коюп эмгектериңиз орус, казак, англис, француз, кытай, немис, испан, түрк тилдеринде жарыяланып, эмгектериңиз өзүнүн илимий негиздүүлүгүн, теориялык тереңдигин, фактылык базасынын байлыгын, практикалык жактан маанилүүлүгүн, маселеге кеңири тарыхый-адабий, маданий контекстке карай билгендигин, ыймандуулугун жана жеткиликтүүлүгү менен бөтөнчөлөнөт. Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыгынын эки жолку лауреаты наамдарына татыктуу болдуңуз. Сиз басып өткөң жол адамдык асыл сапаттар менен коштолуп, өз ишиңизге берилгениңиз, адам катары жөнөкөйлүгүңүз кесиптештериңизге, студенттериңизге үлгү болуп келгендигин ыраазычылык менен белгилейбиз.

Урматтуу Абдылдажан Амантурович,

Ишеналы Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин ректоратынын, жалпы жамаатынын жана студенттеринин атынан кутман курагыңыз менен чын ыкластан куттуктайм! Үй бүлөңүз менен аман болуп, Республикабызда билим берүү системасынын өнүгүшүнө өз салымыңызды кошуп, бакубат турмуш кечирип, узак өмүр сүрүшүңүздү каалайбыз.

Терең урматтоо менен,

**И.Арабаев атындагы
КМУнун ректору,
профессор**

Т.Абдырахманов

15-январь, 2019-жыл

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Сиздин түмөн түйшүктүү илимий иштер жана чыгармачылык менен алпурушуп келатканыңызга 50 жыл толгондугу бүтүндөй кыргыз эли гана эмес, эл аралык адабий коомчулук үчүн дагы терең мааниге ээ окуя, баардыгына сабак болорлук маанилүү иш. «Эгерде керек болсо көтөрөйүн, Энеке, жонума артчы элдин жүгүн» деген ак тилегиңиз жаш кезиңизден эле бүткүл дүйнө таң берген, улук да, бийик да касиеттерге толгон улуу «Манас» эпосун, залкар жазуучу Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгын, адабият таануунун талылуу маселелерин кашкайта терең ачып берген баалуу чыгармаларыңызды жаратууда чоң жоопкерчиликти сезип, бул жолдогу толгон-токой татаалдыктар менен кыйынчылыктарды жеңип өттүңүз.

Кыргыз элинин рухий байлыгын, дүйнө таанымын артырууда Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институту зор иштерди аткарууда. Сиздин жетекчилигиңиз менен 1200дөн ашуун эмгектин жарыяланышы, ал эми Сиздин өзүңүздүн 800дөн ашуун чыгармаларыңыздын жарык көрүшү – бул Мекениңизге сиңирген зор эмгегиңиз.

Орошон эмгегиңиздин эки жолу баркы бийик «Манас» ордени, эки ирет берилген Кыргыз Республикасынын илим жана техника жаатындагы сыйлыгы баш болгон жогорку сыйлык, наамдар менен белгилениши жалны кыргыз журтчулугун кубантпай койбойт. Бүгүнкү «Манастан Айтматовго карай» аттуу илим жана чыгармачылык ишиңиздин 50 жылдыгына арналган отчет-кечеңиз жогорудагыдай зор жетишкендиктериңиздин баарын алаканга салгандай ачык көрсөтүп турат.

Сиздин жарым кылым аралыгындагы эмгек-ишмердигиңиз дагы да терең ой-толгоолорго бай чыгармалар менен коштолуп, эл-жериңизге жаңы мыкты чыгармаларды жарата беришиңизге чын жүрөгүбүздөн тилектешбиз!

Терең урматтоо менен,

**Алыкул Осмонов атындагы
Улуттук китепкананын
директору, профессор**

Ж. Бакашова

15-январь, 2019-жыл

Куттуктоо

Кыргыз адабият таануу илими эл аралык конференцияларда жана конкурстарда эң жогорку ийгиликтерге жетишип жатканы ырас. Жакында эле Түркмөнстанда өткөн XIII эл аралык авторлордун жана басмалардын конкурсунда академик Абдылдажан Акматалиевдин “Чингиз Айтматов” деген көлөмдүү 792 бет орус тилиндеги монографиясы 60 мамлекеттен катышкан миңдеген китептердин ичинен II орунга татыктуу болду. Биринчи орун Түркмөнстандын президентинин фотоальбом түрүндөгү китебине ыйгарылган. Сыйлыгыңыз менен редакция жана окурмандар куттуктап, ийгиликтерди каалайт.

**Факты.kg гезитинин
редакциясы, 2019**

МАКАЛАЛАР, МАЕКТЕР

УИА МЕНЕН ЖОЖДОРДУН КЫЗМАТТАШТЫГЫ АР ТАРАПТУУ

– Кыргыз Улуттук илимдер академиясы менен жогорку окуу жайлардын ортосунда кызматташтыктын негизги багыттары жана үзүрлүү натыйжалары жөнүндө темада журналыбызга УИАнын вице-президенти, академик Абдылдажан Акматалиев маек куруп берди.

– УИАнын жүргүзүп жаткан илим изилдөө иштерине жогорку окуу жайлардын окумуштуулары кошо тартылып, биргелешип аткарылган иштердин кандай жакшы мисалдары бар?

– УИАнын мен жетектеген Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна быйыл 90 жыл толуп олтурат. Ушул убакыт аралыгында «Манас» баштаган көлөмдүү эпосторду, фольклор жана акындар чыгармачылыгы боюнча абдан көп сандагы эмгектер даярдалып, басылып чыкты. «Манас» эпосунун ЮНЕСКОдо дүйнөлүк оозеки мурастардын шедеври катары катталышына жана Дүйнөлүк көчмөндөр оюнунун илимий концепциясын түптөөдө дагы биздин институттун кызматкерлеринин салымы зор.

Институт түзүлгөндөн баштап ушул убакка чейин жогорку окуу жайлары менен тыгыз байланышта иш алып барууда. Мисалы Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети, Х.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университет жана башка окуу жайла-

ры менен илимий кызматташтыгыбыз көп жылдан бери жүрүп келатат.

«Кыргыз адабиятынын тарыхынын» 10 томдугу жогорку окуу жайларынын окутуучулары менен бирге даярдалып басылып чыкты. Бул иш жаңыча вариантта жазылды. Союз учурунда «Кыргыз адабиятынын тарыхы» эки томдук болсо, биз аны 10 томдук кылып басып чыгардык. Мында көбүнчө акындардын өмүр таржымалы, турмуштук, философиялык лирикалык ырларына басым жасалды. Мурда партия, Ленинге арналган ырлар, идеологияга тууралап рамкага салынып келген болсо, бүгүнкү күндө объективдүү жазылды деп айтсак болот. Качкынбай Артыкбаев, Кеңешбек Асаналиев, Абдыкадыр Садыков ж.б. барандуу эмгек сиңирген илимпоз агайлар адабиятыбыздын тарыхын жазууга катышкан. Аталган 10 томдук мамлекеттик сыйлыкка татыктуу болуп, учурда ЖОЖ студенттери жана мугалимдери дагы ошол томдукту пайдаланышып, өздөрүнүн билимин тереңдетип келишет.

Андан тышкары жогорку окуу жайлардын илимпоздору даярдоого активдүү катышкан «Эл адабияты деген сериядагы» 31 томдук эмгекти басып чыгардык. КУУнун, И.Арабаев атындагы университеттин, Ысык-Көл мамлекеттик университетинин окутуучулары түзүүчүлөрү катары иш алып барды. Бул жерде бүт кенже эпостор орун алган бир эле вариантта эмес, үч төрт вариантта жарык көрдү. Кыргызча-орусча 4 томдук сөздүктү басып чыгардык. Бул дагы мугалимдер жана студенттер үчүн керектүү окуу куралы болуп саналат. Анткени алар жаңыча варианттарды бири-бирине салыштырып карашат.

Бүгүнкү күндө Айтматов энциклопедиясынын 3 томдугун даярдап жатабыз. Мында «Манас» университетинин окутуучулары Лайли Үкүбаева, Жамгырбек Бокошов ж.б. активдүү катышып, И.Арабаев атындагы универси-

тет, Агрардык университети жана Бишкек гуманитардык университети, ошондой эле Кыргыз улуттук университетинин окутуучулары көмөк көрсөтүштү.

Бул эмгектин баардыгы окутуучулар, студенттер үчүн өтө керектүү эмгектер болуп эсептелет. Окутуучулар аларды пайдаланышып, лекция окушат. Студенттер болсо курстук, дипломдук иш жазышат.

– Жогорку окуу жайларындагы жаш илимпоздорду, илимге шыгы бар жаштарды академиянын иштерине тартуу дагы өзүнчө бир багытта жүргүзүлүп жаткан, иштер экени белгилүү?

– Туура айтасыз. Бул багытта дагы көрсөтө турган жакшы мисалдар бар. Жаш илимпоздорду илимге тартуу максатында 1997-жылы бир эле Бишкек гуманитардык университетинен 17 бүтүрүүчүнү биз күндүзгү жана сырттан окуу боюнча аспирантурага кабыл алдык. Алардын 15и илимий даражаларын коргошуп, филология илиминин кандидаты даражаларын алышкан. Учурда алар илимдер академиясында эмгектенип жатышат. Мындан тышкары, Ысык-Көл, Нарын, Жалал-Абад, Талас жана Ош мамлекеттик университетинин бүтүрүүчүлөрү биздин академиянын окумуштууларынын жетекчилиги алдында изденүүчү катары илимий эмгек жазышып, илимдин кандидаты болгон мисалдар көп.

Жаштарды илим изилдөө иштерине кызыктырып тартуу биздин академиянын окумуштууларынын башынан келаткан жакшы салты, керек болсо парзы деп айтсам болот. «Сагымбай» «Саякбай», «Токтогул» энциклопедияларын ушул илимге умтулуп келген жаштарыбыз даярдап беришти. Жаштар компьютердик технология өнүккөн заманда ишти тездик менен алып кетип жатышат. Мурун биз китепканалардан издеп таап келген ишибизди алар бир күндүн ичинде ыкчамдык менен ат-

карып кете алышат. Талап жогору, «ишти убагында, сапаттуу бүтүрүп кел» деп талап кылабыз. Алар да биздин кызматкерлер катары биздин талапка көнүштү. Союз учурунда мындай энциклопедиялар 5 – 6 жылда араң чыгарылса биз аны бир жылда иштеп чыгарып жатабыз.

Мамлекеттик тил боюнча улуттук программада 2015-жылы биз 63 китеп, 2016-жылы 37 китеп чыгардык. Жаш илимпоздорубуз котормо, текст жазуу, түзүү иштеринде көп иш алып барышууда. Конференцияларга катышып, Казакстан, Түркия, Россияда өткөн эл аралык конкурстарга катышып, байгелүү орундарга ээ болушууда. Көптөгөн мамлекеттерде форумдарга катышып, илимий чөйрө менен жакындан таанышып катышат. Муну менен илимпоздук касиет калыптанат эмеспи.

ЖОЖдордон келген жаш окумуштууларыбызга дем берүү үчүн Академиянын грамотасын, Маданият, маалымат жана туризм министрлигинин төш белгисин, Мамлекеттик тил комиссиясынын грамотасын жана төш белгиси сыяктуу сыйлыктарга көрсөтүп, сыйлыктарды алышына колдоо көрсөтүп жатабыз.

Өзүм жөнүндө айтсам, 12 илимдин докторун, 59 илимдин кандидатын даярдап чыгардым. Булардын баардыгы жогорку окуу жайларында кызмат кылып келе жатышат: бөлүм башчысы, кафедра башчысы, окуу жайдын ректору, проректор кызматында жүрүшөт. Кээ бирлери жөнөкөй окутуучу болуп, илимдеги жолун актап эмгек кылып келе жатышат.

– ЖОЖдордогу мамлекеттик бүтүрүү сынактарына комиссиянын төрагасы катары академиянын окумуштуулары чакырылган учурлар да көп болсо керек?

– Андай учурлар да арбын. Мисалы, мен эле жыл сайын бир катар жогорку окуу жайларында мамлекеттик

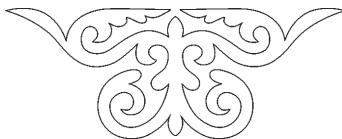
экзамен алуу комиссиясынын төрагасы болуп келем. Ушул кызматташтыгым үчүн мага КУУнун, Агрардык университеттин, И. Арабаев атындагы КМУнун, БГУнун, Нарын, Ысык-Көл, Жалал-Абад, Ош, Талас мамлекеттик университетинин, Улуттук консерваториянын, Искусство институтунун ардактуу профессору наамын ыйгарышты. Алар менен жеке кеңешчи катарында да өзүмдүн тажрыйбамды бөлүшүп келе жатам.

Академиянын дагы башка көптөгөн тажрыйбалуу көрүнүктүү окумуштуулары жогорку окуу жайларындагы мамлекеттик сынактарды өткөрүүгө, ошондой эле ар кандай илимий иш чараларга активдүү катышып жатышат. Мисалы, көрүнүктүү окумуштуулар менен жазуучулардын мааракелерине арналган иш чараларды өткөрүүнү жождор менен чогуу уюштуруп жүрөбүз.

Маектешкен К. Чекиров

2015-2016

Илимий кызматташтык.

«МААРАКЕГЕ МААНАЙЫБЫЗ ЖАКШЫ...»

- Абдылдажан агай, Сиздердин институтуңузда Илимдер академиясынын эң алгачкы институттарынын бири. Быйыл 90 жылдык мааракени белгилегени турупсуздар. Албетте, институттун тарыхы, басып өткөн жолу, андагы илимий эмгектер тууралуу биз дагы, башка басма сөздөр дагы жазып, теле-радио чагылдырып келе жатат. Бүгүн сиз менен болгон маегибиз «Эгемендүүлүк» мезгилден кийинки оор мезгилде жамаатты чачыратпай сактап калуу, аны жаш кадрлар менен толуктоо, илимий багыттарды чар-жайыттан системага салуу, моралдык-материалдык жактан колдоо тууралуу сөз кылсак деген ойдомун.

- Жакшы болот. Өзүң айткандай 90 жылдык мааракебизди июнь айында Кыргыз Республикабыздын Өкмөтүнүн атайын Токтому менен белгилегени турабыз. Албетте, 90 жыл тарыхы бар институтта зор ийгиликтер да, ошону менен бирге өксүктөр да болду. Союз учурунда кемчиликтер идеологияга байланыштуу болчу, себеби тигил же бул чыгарма жөнүндө партия токтом кабыл алып, институттун ал-абалын тескеп турчу. Бирок, Эгемендүүлүккө жетишкенден кийин, алардын баарысы кайра акталып, илимдин объектисине айланып, оң баалар берилген. Ал эми өзүбүзгө эркиндик мамлекетке ээ болгондо тилди эмес, табагымды таппай калдым» дегендей, финансылык, материалдык-техникалык жактан өтө эле оорчулукту өткөрдүк. Алардын айрымдары бүгүн да жоюла элек.

– Мисалы:

– Быйылкыга чейин болгону институтта беш-алты эле компьютер болгон, ал дагы эски маркалар, кагаз, порошокко, иш телефондорго каражат ченемдүү. Командировка жок. Монографияларды чыгаруу дегенди таптакыр эле унутканбыз. Өзүң көргөндөй, ремонт 50 жылдан бери боло элек. Конференцияларды өткөрүү кыйын.

– А чыгып жаткан илимий эмгектерчи?..

– Илимий изилдөөлөрдүн бардыгын кызматкерлер өздөрү айлыгынан үнөмдөп же спонсор таап чыгарып жатышат. Ал гана эмес институттун журналын чыгарууга да мүмкүнчүлүк жок, спонсорлорду издөө менен алекпиз.

– Сиздер чыгарып жаткан том-томдогон китептерчи?..

– Алардын баарысы Мамлекеттик тил боюнча Улуттук программасын ишке ашыруу боюнча эмгектер. Тактап айтканда мамлекеттик заказ, кошумча иштер. Алар бизге сыймык алып келе жатат. Канчалаган мекемелер, жогорку окуу жайлар ыраазы болушууда. Электрондук варианттар да таралууда.

– Ошентсе да сиздер коомчулукка эң жакшы эмгектерди тартууладыңыздар. Сөздүктөр, ар кыл сериялар, энциклопедиялар, антологиялар, хрестоматиялар... Ар дайым жамаатта кызуу эмгек процесси жүрүп жатат. Бул өтө жакшы..

Ооба, биздин жамаат колдон келишинче иштеп жатат.

Жогорудагыдай мүчүлүштүктөргө карабастан, институт зор ийгиликтерге жетишкенин сыймыктануу менен белгилеп кетем. Бүгүнкү күнкү ийгилик оңой-олтоң болгон жок. Институт академиянын жүзү. Жыйырма беш жылда 1000 ге жакын эмгектерди даярдап чы-

гардык. Азыр улуу муундар, орто муундар жана жаш муундар «бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарып» иштеп жатышат. 90 жылдык мааракени жакшы маанай менен тосууга даярбыз.

– Конкреттүү айтсаңыз?

– Институттун тарыхын чагылдырган китепти басмага өткөрүп бердик.

Институтта К.Тыныстанов, А.Токомбаев, А.Алтымышбаев, Ж.Шүкүров, А.Садыков, А.Турсумов, Т.Ахматов, Ж.Сыдыков, А.Эркебаев жана башкалар жетекчи болуп иштешкен. Ошону менен бирге залкар окумуштуулар да бар, баарынын аттары аталган, документтер менен жабдылган, библиографиялык тизмелер түзүлгөн, бөлүмдүн иштери камтылган китеп жарык көрөт. Кыскача видео тартылып жатат.

1 000ге жакын китептердин көргөзмөсү уюштурулат. Эл аралык конференцияга даярдык көрүлүүдө.

– А өзүңүз да институтка жетекчилик кылдыңыз да? Эгемендүүлүктөн кийинки институттун жетишкен тарыхы сиздин уюштуруучулук, менеджерлик ж.б. сапатыңыз менен тыгыз байланыштуу экенин коомчулук жакшы билет. Институтту жаңы бийиктикке көтөрдүңүз. Совет учурунда жетекчиликке партия менен өкмөт аябай көңүл бурчу. Союз тарагандан бери «быржыбайды там басты» болгону факт эмеспи!

– Ооба, 1992-жылдан бүгүнкү күнгө чейин (ортодо мен вице-президент болгондо К.Токтоналиев төрт жыл жетектеген, бирок ошондо да институт менин илимий көзөмөлүмдө болгон) жетектеп келе жатам. «Ысыгына, суугуна тондум» дегендей. Бул мезгилдеги жамаат менен жетишкен ийгиликтер көзгө толумдуу көрүнөт. Санай келсек, «Махмуд Кашгаринин

«Түрк сөздөр жыйнагы, Жусуп Баласагындын» «Кут алчу билиги», «Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү (2 том), «Азыркы кыргыз тили», «Орусча-кыргызча сөздүк» (4 том), «Манас» эпосунун 20дан ашуун варианттары, «Манас» эпосунун сөздүгү», «Манас», «Токтогул», «Сагымбай», «Саякбай», «Алыкул», «Айтматов» энциклопедиялары, «Эл адабияты» сериясы (40 том), «Залкар акындар» сериясы (15 том), «Кыргыз адабиятынын тарыхы» (10 том), «Айтыш» (8 том), «Классикалык изилдөөлөр (10 том)» «Окурмандын китеп текчеси (40 том) жана башкалар.

– Сиздердин жамаат эмгектен баар таап, Мамлекеттик жана коомдук сыйлыктар менен сыйланууда.

– Сенин маегибиздин башында берген суроолорундун бирине ушул жерден токтоло кетейин. Ийгиликтин сыры – биринчиден, институтта ынтымак бар. «Ынтымак бар – ырыс бар» дейт эмеспи. Экинчиден, ар бир кызматкердин алдындагы милдеттер конкреттүү, орундоо мезгили так, жоопкерчилик, талап күчтүү, үчүнчүдөн, ар бирине дирекция тарабынан өз маалында моралдык-материалдык колдоо көрсөтүлүп турат. Жыйырма беш жылдын ичинде 22 институттун кызматкери «Кыргыз Республикасынын Илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлык тил лауреаты, 2 кызматкер «Манас» ордени, 3 кызматкер Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, 5 кызматкер Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер, 1 кызматкер Кыргыз Республикасынын Президентинин Ардак грамотасы, 29 кызматкер Кыргыз Республикасынын Президентинин алдындагы Мамлекеттик тил комиссиясынын төш белгисине жана Ардак грамотасы, 4 кызматкер Кыр-

гыз Республикасынын Маданият, маалымат жана спорт министрлигинин төш белгиси менен сыйланышкан.

Ошондой эле 3 кызматкер Тюрксой уюмунун төш белгисине татыктуу болушкан.

– Дагы сыйлыктарга көрсөтүлүшөбү?

– Жыйында талкуулап жатабыз. Ар кимдин эмгегине жараша сыйлык алуусуна колдоо көрсөтөбүз. Мааракеге карата сыйлыкка сунуштар бар. Эмгектеги сыймыктан сыйлык жаралышы керек. Бул моралдык колдоо да ийгиликке алып баруучу жол. Мүмкүнчүлүккө жараша акчалай сыйлык, болбосо үй-бүлөлүк шартына жараша ар дайым материалдык жардам берилет.

Институттун жардамы менен 20дан ашуун илимдин доктору, 100 дөн ашуун илимдин кандидаты тарбияланып чыгып, илимий мекемелерде жана Жогорку окуу жайларында ийгиликтүү эмгектенип жатышат. Алды ректор, проректор, декан, бөлүм башчылары жана башка.

– Мурда иштеп кеткендерди да мааракеге чакырасыздарбы?

– Сөзсүз. Силердин газетадан кабарды окуп калышкан окурмандарга да эшигибиз ачык.

– Маегиңизге рахмат! Майрамыңар кут болсун!

Маектешкен Амантур Мусагул уулу

// De-Facto. – 2018, 08-март.

**ИНСТИТУТУ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
ИМЕНИ ЧЫҢГЫЗА АЙТМАТОВА
90 ЛЕТ**

Великая Октябрьская революция в истории кыргызского народа, несомненно, сыграла выдающуюся роль. С момента установления советской власти тёмный, безграмотный народ начал приобщаться к науке и культуре.

Так, в 1924 году образовали академический центр, в который вошли узбекское, казахское и кыргызское отделения. Уже на следующий год кыргызское отделение из Ташкента перевели во Фрунзе и на его базе сформировали научную комиссию. В последующем эти структуры приложили много усилий по созданию учебников и пособий, программ для обучения и сбора кыргызского фольклора.

Так, Каюм Мифтаков и Ыбрай Абдырахманов записывают эпос «Манас» от сказителя Сагымбая Орозбакова в объёме 183 тысячи строк. В настоящее время в Рукописном фонде хранится более 60 вариантов этого эпоса, произведения устного народного творчества самых разных жанров и исследования по диалектологии. В 1926 году у нас сформировали комиссию по письменности и сбору фольклора, которая в 1927-м руководила переходом кыргызской письменности с арабского алфавита на латинский. В 1928-м основали научно-исследовательский краеведческий институт, в котором началось систематическое исследование языка и литературы. И. Арабаев, К. Тыныстанов, А. Токомбаев, Т. Жолдошев, К. Рахматуллин, А. Жакишев стали первыми, которые приступили к исследовательской работе и написанию научных статей. В 1930 году появился институт культурного строительства, из которого в 1936-м сформировали нынешний институт

языка и литературы. Именно в то время записаны такие произведения устного народного творчества, как малые эпосы «Курманбек», «Жаныш-Байыш», сформировался латинский алфавит, а эпос «Манас» Тыныстанов и Поливанов перевели на русский язык.

В 1940 году кыргызская письменность перешла с латинского алфавита на кириллицу, в 1943-м в созданном филиале академии наук СССР открыли Институт языка, литературы и истории. В это время фрагмент из эпоса «Манас» «Великий поход» опубликовали на русском языке, и он стал доступен общественности на кыргызском, русском языках, а также в прозаическом переложении. В это же время выходит в свет кыргызско-русский словарь, составленный К. Юдахиним, который затем переведут на турецкий язык.

После окончания Великой Отечественной войны и выхода постановления о журналах «Звезда» и «Ленинград» начались нападки на эпос «Манас» с обвинениями в антинародности, феодальном характере его принадлежности к бай-манапским кругам. З. Бектенова, Т. Байжиева обвинили в клевете и национализме и репрессировали. Произведения акынов Калыгула, Арстанбека, Молдо Кылыча, носивших название «заманисты», запретили и изъяли из обучения и научного исследования.

В 1952 году состоялась Всесоюзная научная конференция с участием известных учёных. В своём докладе Болот Юнусалиев выступил с предложением о создании сводного варианта эпоса «Манас», которое поддержал казахский учёный Мухтар Ауэзов. На ней выступили на тот момент молодые учёные Самар Мусаев, Бубу Керимжанова, Кымбатбек Укаев. Руководителем группы по подготовке сводного варианта стал Болот Юнусалиев, а её участниками – такие поэты и писатели, как Кубаныч-

бек Маликов, Аалы Токомбаев, Туголбай Сыдыкбеков. Болот Юнусалиев, Бубу Керимжанова, Кенешбек Асаналиев подготовили предисловия к изданию. В результате коллективной работы удалось подготовить четыре тома сводного варианта эпоса «Манас». Тазабек Саманчин, Жапар Шукуров, Кенешбек Асаналиев, Шаршенбек Уметалиев – это первые научные кадры, которые защитили кандидатские диссертации.

Профессор Константин Юдахин в 1957 году публикует «Русско-кыргызский словарь», а в 1967-м – «Кыргызско-русский словарь», и получает Государственную премию СССР, что стало важной вехой в кыргызском языкознании. Академики Аалы Токомбаев, Туголбай Сыдыкбеков, Игорь Батманов, Константин Юдахин тесно сотрудничали с Институтом языка и литературы. В свою очередь академик Чингиз Айтматов проблемы института отразил в своём докладе на съезде Компартии. В нём он говорил об упрочении материально-технической базы, повышении заработной платы сотрудникам института. Будучи главным редактором, Чингиз Айтматов возглавил работу по изданию четырёх томов эпоса «Манас» в варианте Сагымбая Орозбакова и пяти томов варианта Саякбая Каралаева. В советское время вышли в свет такие фундаментальные издания, как «Толковый словарь кыргызского языка», «История кыргызской советской литературы» в двух томах, «Акынская поэзия».

В 1991 году кыргызский народ обрёл независимость. Языковеды и литературоведы начали разрабатывать направления, которые в своё время оставались малоизучены или рассматривались односторонне, а требовалась объективная оценка. В это время творчество таких акынов, как Калыгул, Арыстанбек, Молдо Кылыч, возвратили людям. В период обретения независимости, в

1992 году, Институт языка и литературы поделили, и так он просуществовал до 1995-го. В 1996-м на его базе учредили Институт языкознания и Центр манасоведения и художественной культуры.

Большим вкладом в организацию международной конференции, приуроченной к 1000-летию эпоса «Манас», можно считать и работу научных сотрудников института – Самара Мусаева, Эсенаалы Абдылдаева, Кенеша Кырбашева, Райкула Сарыпбекова, Айнек Жайнаковой, Абдылдажана Акматалиева. В ней участвовали более ста зарубежных исследователей. В своём докладе Чингиз Айтматов особенно отметил заслуги Института языка и литературы.

В 2008 году после реформы Академии наук два института вновь объединили и присвоили имя академика Чингиза Айтматова.

Здесь впервые издали более двадцати вариантов эпоса «Манас» – Жусупа Мамай, Тоголока Молдо, Багыша Сазанова, Молдобасана Мусулманкулова, Жаныбая Кожекова, Акмата Рысмендеева, Шаабая Азизова, Каба Атабекова, которые сопроводили научными комментариями. В них восстановлены строки из эпоса, которые в своё время по идеологическим причинам вычеркнули. Это так называемые панисламистские, пантюркистские и религиозные мотивы. Восстановлены и искажённые названия земель и вод, родов и племён.

Из-за недавних нападок на эпос «Манас» принято решение переиздать и сводное издание эпоса 1959-1960 годов. При поддержке спонсоров вышли в свет энциклопедии «Манас», «Сагымбай», «Саякбай», словарь эпоса «Манас». Серия «Эл адабияты» в 30 томах переиздавалась дважды. Первое издание – при спонсорской поддержке, второе – благодаря Национальной программе

развития государственного языка и совершенствованию языковой политики. Есть ещё серия «Залкар акындар» в 15 томах, которая после тщательной текстологической работы включила в себя произведения авторов начиная с Асан кайгы, Кетбука, Токтогула и завершая Туугамбаем Абдиевым, Замирбеком Усонбаевым. В своих импровизациях акыны поднимали темы жизни и смерти, природы и другие философские аспекты. Вышла в свет серия из семи томов – «Айтыш». В нём также нашли своё место айтыши, записанные в современное время. Они продемонстрировали высокий художественно-эстетический уровень мастерства певцов.

Новый уровень научной подготовки сотрудников института продемонстрировала серия изданий энциклопедий – «Токтогул», «Алыкул», «Айтматов». Несмотря на слабую материально-техническую базу и нехватку средств, институт проводит исследовательскую и популяризаторскую работу, привлекая дополнительные спонсорские средства. Так, издана 10-томная История кыргызской литературы, которую удостоили Госпремии в области науки и техники. Это издание востребовано в высших учебных заведениях и стало учебником. В нём пересмотрены творчество таких писателей, как Касым Тыныстанов, Сыдык Карачев, подготовлены творческие портреты поэтов и писателей, отмечены их индивидуальные особенности творчества. К лучшим, вышедшим в свет, образцам кыргызского литературоведения и языкознания можно отнести серии «Классические исследования», где собраны новаторские, оригинальные, содержательные исследования отечественных учёных. Большим достижением стало и издание впервые произведений Жусупа Баласагына «Куттуу билими», Махмуда Кашгари «Словарь тюркских слов». Важным этапом

в языкознании стала книга «Современный кыргызский язык». Если в 1969 году Толковый словарь кыргызского языка составлял 25 000 слов, то в 2010-м его объём уже 50 000 слов. Русско-кыргызский словарь» также дополнили и обновили после его издания в 1957 году, в 2012-м он вышел в четырёх томах.

Направления по кыргызскому языку и литературоведению активно сотрудничают с зарубежными учёными и учреждениями. Среди партнёров – тридцать учреждений, как внутри страны, так и за её пределами. Регулярно проводятся международные научные конференции, а сборники докладов с них публикуются на разных языках. Сотрудники института приняли активное участие в публикации 33го тома «Литература тюркского мира», который издаётся в Турции. В настоящее время институт – это кузница кадров в области филологии в масштабах всей страны. Подтверждением этого является тот факт, что 80 процентов всех специалистов филологического направления получили подготовку в Институте языка и литературы им. Ч. Айтматова. Возглавляли институт с момента его создания К. Тыныстанов, Ж. Шукуров, А. Токомбаев, С. Илясов, К. Сооронбаев, А. Алтымышбаев, А. Доолоткелдиев, И. Батманов, Б. Орузбаева, А. Турсунов, А. Садыков, А. Эркебаев, Ж. Сыдыков, Т. Ахматов, К. Конкобаев, К. Токтоналиев, А. Акматалиев. Несмотря на недостаточное финансирование, благодаря менеджерским качествам академика Абдылдажана Акматалиева продолжается научная деятельность, проводятся международные конференции, издательская работа.

В историю института отмечен вклад таких учёных, как Б. Юнусалиев, З. Бектенов, Т. Байжиев, Б. Керимжанова, К. Кудайбергенов, М. Мураталиев, А. Орузбаев, С. Байходжоев, Ж. Таштемиров, К. Сартбаев,

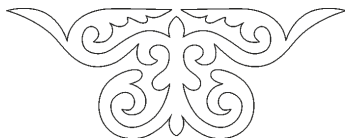
С. Закиров, Г. Бакинова, С. Мусаев, Б. Тойчубекова, А. Токомбаева, К. Чонбашев, Э. Абдуллаев, Д. Исаев, Э. Абдылдаев, К. Кырбашев, Р. Сарыпбеков, Б. Кебекова, С. Сыдыков, Г. Мураталиева, К. Асаналиев, С. Жигитов, М. Тулогабылов, Х. Бапаев, К. Ботояров, К. Бобулов, Т. Ахметов, К. Сейдахматов, К. Бекназаров, Н. Бейшекеев, С. Омуралиева, Д. Туратов, П. Ирмеев, Т. Дуйшоналиева, Т. Токоев.

В высших учебных заведениях республики работают исследователи, в своё время проработавшие в институте, – С. Бегалиев, Ч. Жумагулов, К. Даутов, М. Жумаев, О. Ибраимов, К. Ибраимов, У. Касыбеков, И. Лайлиева, К. Кыдыршаева, Р. Сейдилканов, Г. Жумакунова, Б. Усубалиев, А. Карымшакова, Т. Садыков, Ж. Жумалиев, С. Кайыпов, А. Исабекова, М. Толубаев, А. Махмануров и др. В настоящее время здесь трудятся сотрудники разных поколений, вносящих свой вклад в его развитие, Р. Кыдырбаева, А. Жайнакова, О. Сооронов, М. Мукасов, Ч. Дыйканова, С. Егембердиева, Г. Орозова, И. Абдувалиев, Г. Жамашева, И. Жумабаев, А. Кадырманбетова, Д. Кыдыралиева, Г. Сооронкулов, Р. Конурбаева, А. Исаева, Н. Ыйсаева, М. Колбаева, Н. Нарынбаева, М. Садыров, Ж. Тургунбаева, А. Жакыпбекова, Г. Жунушалиева, М. Касымгелдиева, З. Исмаилова и др. Более двадцати сотрудников – лауреаты Госпремии в области науки и техники. Многие награждены орденами, медалями, более десяти – заслуженные деятели культуры и науки. Многие награждены почётными наградами НАН, министерств, общественных организаций.

На прошедшей в 2012 году международной выставке ЭКСПО, состоявшейся в Шанхае, издание эпоса «Манас» в варианте Сагымбая Орозбакова удостоили золотой медали. Можно отметить и участие в реализации прог-

рамм, приуроченных к годам Манаса, языка и литературы, нравственности, Национальной программы развития госязыка, в проведении празднования 1000-летия эпоса «Манас» под эгидой ЮНЕСКО. В багаже и подготовка номинационных файлов для внесения в Репрезентативный список нематериального культурного наследия ЮНЕСКО: трилогия эпоса «Манас», юрта, айтыш, национальная игра кок-бору. Мероприятия приурочены к 1000-летию Жусупа Баласагына, Играм кочевников, а сейчас и к 90-летию Чингиза Айтматова.

Слово Кыргызстана. – 2018, 15-июня.

ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУНА 90 ЖЫЛ

Улуу Октябрь революциясы кыргыз эли үчүн тарыхта эбегейсиз чоң роль ойногону чындык. Анын алгачкы жылдарында эле караңгы, сабатсыз элибиз билимге, илимге, маданиятка ээ боло баштаган.

1924-жылы Академиялык борбор түзүлүп, ага өзбек, казак, кыргыз бөлүмдөрү кирген. 1925-жылы Кыргыз бөлүмү Ташкенттен Фрунзеге көчүрүлгөн жана илимий комиссия уюштурулган. Академиялык борбор жана илимий комиссия окуу китептерин жана окуу куралдарын, программаларын түзүүдө жана кыргыз фольклорун жыйноодо көп иштерди аткарган.

«Манас» эпосунан улуу манасчы Сагымбай Орозбаковдун айтуусунда Каюм Мифтаков, Ыбрай Абдырахмановдун катышуусу менен 183миң сап ыр кагаз бетине түшүрүлгөн.

Кол жазмалар бөлүмүндө бүгүнкү күндө «Манас» эпосунун 60тан ашуун варианттары, ошондой эле элдик оозеки чыгармачылыктын ар түрдүү жанрларынын үлгүлөрү, диалектологиялык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары сакталып турат.

1926-жылы жазуу жана фольклорду жыйноо комиссиясы түзүлүп, бир топ алгылыктуу иштер аткарылган. 1927-жылы Араб алфавитинен латын алфавитине өткөрүү колго алынган. 1928-жылы чөлкөмтаануу илимизилдөө институту түзүлүп, тил, адабият маселелерин ар тараптуу изилдөө жолго коюлган. И.Арабаев, К.Тыныстанов, А.Токомбаев, Т.Жолдошев, К.Рахматуллин, А.Жакишев ж.б. алгачкы илимий макалаларын жаза башташ-

кан. 1930-жылы маданиятты куруу институту уюшулуп, азыркы 1936-жылы тил жана адабият институту бөлүнүп чыккан. Мына ушул мезгилдерде элдик оозеки чыгармачылыктын үлгүлөрү – «Курманбек», «Жаныш-Байыш» ж.б.у.с. эпосторду жыйноо, латын алфавитинде чыгаруу жана «Манас» эпосун орус тилине которуу Тыныстанов, Поливанов тарабынан колго алынган.

1940-жылы латын алфавитинен кириллица алфавитине өткөрүлгөн. 1943-жылы СССРдин Илимдер академиясынын филиалы Кыргызстанда ачылганда Тил, адабият жана тарых институту болуп түзүлгөн. «Манас» эпосу орус тилине которулуп, «Великий поход» деген ат менен жарык көргөн. «Манас» эпосунун кыргыз, орус тилдеринде кара сөз түрүндөгү варианттары коомчулукка жеткирилген. К.Юдахин түзгөн кыргызча-орусча сөздүк жарык көрүп, түрк тилине которулган.

Улуу Ата Мекендик согуштан кийин «Звезда» жана «Ленинград» журналдарынын кесепетинен улам «Манас» эпосун ревизиялоо башталып, «Манас» эпосу элдик эмес, феодалдык, бай-манаптык чыгарма деген айыптоолор күч алган. Революциячыл, улутчул деген жалаа менен З.Бектенов, Т.Байжиевдер камакка алынган. Калыгул, Арстанбек, Молдо Кылыч сыяктуу «заманист» акындардын чыгармаларын окутууга, изилдөөгө тыюу салынган.

1952-жылы Бүткүл Союздук илимий конференция болуп, ага атактуу окумуштуулар катышкан. Болот Юнусалиев доклад жасап, «Манас» эпосунун кошмо варианттарын даярдоо сунушу менен чыгып, аны казак окумуштуусу Мухтар Ауэзов колдогон. Ушул конференцияда жаш илимпоздор Самар Мусаев, Бүбү Керимжанова, Кымбатбек Укаев да чыгып сүйлөгөн. Кошмо варианты даярдоого Болот Юнусалиев жетекчилик кылып, акын-жазуучулар Кубанычбек Маликов, Аалы Токомбаев, Түгөлбай Сыдык-

бековдор тексттерди түзүүгө катышса, Болот Юнусалиев, Бүбү Керимжанова, Кеңешбек Асаналиевдер баш сөздөрүн жазышып, натыйжада төрт китеп жарык көргөн.

Кыргыз илиминде алгачкы карлыгач илимий кадрлар пайда боло баштаган. Тазабек Саманчин, Жапар Шүкүров, Кеңешбек Асаналиев, Шаршенбек Үмөталиев ж.б. кандидаттык диссертацияларын жакташкан.

Профессор Константин Юдахиндин «Орусча-кыргызча» сөздүгү 1957-жылы жарык көрүшү, 1967-жылы «Кыргызча-орусча сөздүктүн» СССРдин Мамлекеттик сыйлыгына татыктуу болушу кыргыз тил илиминин зор ийгилигин белгилейт.

Аалы Токомбаев, Түгөлбай Сыдыкбеков, Игорь Батманов, Константин Юдахин сыяктуу академиктер Тил жана адабият институту менен тыгыз байланышта болушкан. Ал эми академик Чыңгыз Айтматов Тил жана адабият институтунун көйгөйлүү проблемаларын чечүү, материалдык-техникалык базасын чыңдоо жана айлыктарын көтөрүү боюнча Кыргызстан Компартиянын съездиндеги атайы докладында баса белгилеген. Анын баш редакторлугунун негизинде Сагымбай Орозбаковдун «Манас» эпосунун вариантынын 4 томдугу, Саякбай Каралаевдин вариантынын 5 томдугу окурмандарга жеткирилген.

Совет мезгилинде «Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү», «Кыргыз Совет адабиятынын тарыхынын» 2 томдугу, «Акындар чыгармачылыгы» сыяктуу фундаменталдуу эмгектер жарык көргөн.

Кыргыз эли 1991-жылы Эгемендүү мамлекетке жетишти. Тил жана адабият чөйрөсүндө жаңы багыттарды изилдөө, мурда такталбаган, көлөкөдө калган, талаштартыш, бир тараптуу каралып калган илимий объектилер кайрадан каралып, объективдүү изилдөө иштери

жанданды. Калыгул, Арыстанбек, Молдо Кылыч сыяктуу акындардын чыгармачылыгы акталды.

Эгемендүүлүк мезгилде 1992-жылы тил жана адабият институту экиге бөлүнүп, 1995-жылга чейин өз алдынча иштеди. 1996-жылы кайрадан тил таануу институту жана Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борбору деп аталып, экиге бөлүндү.

«Манас» эпосунун 1000 жылдыгына карата өткөн эл аралык конференцияны уюштурууга илимий кызматкерлер – Самар Мусаев, Эсенаалы Абдылдаев, Кеңеш Кырбашев, Райкул Сарыпбеков, Айнек Жайнакова, Абдылдажан Акматалиев ж.б. зор салым кошушту. Чет өлкөдөн 100дөн ашуун окумуштуулар келишти. Академик Чыңгыз Айтматов докладында Тил жана адабият институтунун кызматкерлеринин ысымдарын баса белгилеген.

2008-жылы Илимдер академиясында реформа жүрүп, кайрадан эки институт биригип, академик Чыңгыз Айтматовдун ысымы институтка берилди.

«Манас» эпосунун академиялык басылыштары жана 20дан ашуун варианттары Жусуп Мамай, Тоголок Молдо, Багыш Сазанов, Молдобасан Мусулманкулов, Жаңыбай Кожеков, Акмат Рысмендеев, Маамай Азизов, Кабай Атабек уулу илимий түшүндүрмөлөр менен алгачкы жолу жарык көрдү. Идеологияга байланыштуу панисламисттик, пантүркстик жана диндик деп алып салынган саптар, бурмаланган жер-суу, уруу, эл аттары кайрадан калыбына келтирилип, коомчулукка тартууланды.

Жакынкы күндөрү «Манас» эпосуна ар кандай чабуулдар башталганда, 1959-60-жылдардагы кошмо варианты кайрадан окурмандарга тартууланды. Ошону менен бирге «Манас», «Сагымбай», «Саякбай» энциклопедиясы, «Манас» сөздүгү даярдалып, демөөрчүлөрдүн жардамы менен чыгарылды.

«Эл адабияты» сериясынын 30 томдугунун эки жолку басылышы болду. Биринчисинде, демөөрчүлөрдүн, экинчисинде Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгына жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Токтомуна ылайык Мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча Улуттук программанын жардамы менен жарык көрдү.

«Залкар акындар» сериясынын 15 томдугунда текстологиялык талдоолордон кийин Асан кайгы, Кетбукадан, Токтогул акындан баштап Туугамбай Абдиев, Замирбек Үсөнбаевге чейин ондогон төкмө акындардын турмуш, өмүр, өлүм, табият сыяктуу темалар камтылган философиялык чыгармалар орун алган.

«Айтыш» сериясы 7 том болуп чыкты. Илимий кызматкерлер кийинки эле мезгилдердеги айтыштарды жазып алышып, көркөм-эстетикалык деңгээли жогору айтыштарды тартуулашты.

«Токтогул», «Алыкул», «Айтматов» энциклопедияларын даярдоо жана чыгаруу институттун жаңы бир илимий багытка көтөрүлгөнүн айгинеледи. Каражаттын жетишсиздигине, материалдык-техникалык базанын солгундугуна карабастан бюджеттик каражаттан тышкы көптөгөн демөөрчүлөрдү илимге тартышты.

«Кыргыз адабиятынын тарыхынын» 10 томдугу жазылып, жарык көрүп, актуалдуулугу, жаңычылдыгы эске алынып, Илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыкка татыктуу болду.

Бул эмгек Жогорку окуу жайларынын окуу китебине айланды. Эгерде мурда Касым Тыныстанов, Сыдык Карачев сыяктуу акын-жазуучулардын чыгармалары идеологиялык жактан айтылбай же тескери баа алып келсе, кайрадан жаңыча көз караш менен каралды. Ошону менен бирге көптөгөн акын-жазуучулардын чыгармачылык портреттери жазылып, индивидуалдуу өзгөчөлүктөрү белгиленди.

Кыргыз тили жана адабият илими калыптанып, өсүп-өнүгүү мезгилиндеги эң бир табылгалуу, оригиналдуу, мазмундуу эмгектер, макалалар «Классикалык изилдөөлөр» деген серия менен жарык көрө баштады.

Эгемендүү мезгилдеги дагы бир ийгилик – Жусуп Баласагындын «Куттуу билими» менен Махмуд Кашгаринин «Түрк сөздөрүнүн жыйнагынын» илимий басылыштары алгач жолу жарык көрдү.

«Азыркы кыргыз тили» деген тилдик багыттарды толук камтыган китеп кызыгууну пайда кылды.

«Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү» 1969-жылы 25 000 сөздү камтыса, 2010-жылы жарык көргөн китепте 50 000 сөз камтыды.

Ал эми «Орусча-кыргызча сөздүк» 1957-жылдан кийин жаңыртылып, толукталып 2012-жылы 4 томдук болуп чыкты.

Кыргыз тили жана адабиятын чет элдерге таратуу да иш жүзүнө ашып жатат. Институт чет элдик жана республикалык 30дан ашуун илимий мекемелер менен тыгыз байланышта. Эл аралык Илимий конференцияларда кызматкерлер докладдар менен чыгып сүйлөшүп, макалалары көптөгөн тилдерде жарык көрдүүдө. «Түрк дүйнөсүнүн адабиятына» байланыштуу 33 томго активдүү катышышты. Ал Турцияда басылып чыкты. Институтту илимий кадрларды даярдоонун да «устанаканасы» десек болот. Бүгүнкү күндөрү республикада филология багытында иштеген адис илимпоздордун 80 пайызы институттун кадрлары болуп эсептелет.

Институт түзүлгөндөн бери жетекчиликти – К.Тыныстанов, Ж.Шүкүров, А.Токомбаев, С.Илясов, К.Сооронбаев, А.Алтымышбаев, А.Дөөлөткелдиев, И.Батманов, Б.Орузбаева, А.Турсунов, А.Садыков, А.Эркебаев, Ж.Сыдыков, Т.Ахматов, К.Конкобаев, К.Токтоналиев, А.Акматалиев аркалап келишти.

Каражаттын жетишсиздигине карабастан, акыркы мезгилдерде академик Абдылдажан Акматалиевдин жетекчилиги жана менеджерлик уюштуруучулугу менен көптөгөн эмгектердин жарык көргөндүгүн, эл аралык конференциялар уюштурулгандыгын белгилеп кетүү туура болот.

Бул мезгил аралыгында Б.Юнусалиев, З.Бектенов, Т.Байжиев, Б.Керимжанова, К.Кудайбергенов, М.Мураталиев, А.Орусбаев, С.Байходжоев, Ж.Таштемиров, К.Сартбаев, С.Закиров, Г.Бакинова, С.Мусаев, Б.Тойчубекова, А.Токомбаева, К.Чоңбашев, Э.Абдуллаев, Д.Исаев, Э.Абдылдаев, К.Кырбашев, Р.Сарыпбеков, Б.Кебекова, С.Сыдыков, Г.Мураталиева, К.Асаналиев, С.Жигитов, М.Түлөгабылов, Х.Бапаев, К.Ботояров, К.Бобулов, Т.Ахметов, К.Сейдахматов, К.Бекназаров, Н.Бейшекеев, С.Өмүралиева, Д.Туратов, П.Ирисов, Т.Дүйшөналиева, Т.Токоев жана башкалар чоң эмгек сиңиришкен.

Бүгүнкү күндө жогорку окуу жайларында эмгектенип жатышкан С.Бегалиев, Ч.Жумагулов, К.Даутов, М.Жумаев, О.Ибраимов, К.Ибраимов, Ү.Касыбеков, И.Лайлиева, К.Кыдыршаева, Р.Сейдилканов, Г.Жумакунова, Б.Усубалиев, А.Карымшакова, Т.Садыков, Ж.Жумалиев, С.Кайыпов, А.Исабекова, М.Толубаев, А.Махмануров жана башкалар да өз салымдарын кошушкан.

Азыркы учурда улуу муундар менен жаш муундар институттун атын сыймыктуу алып жүрүшөт. Алар – Р.Кыдырбаева, А.Жайнакова, О.Сооронов, М.Мукасов, Ч.Дыйканова, С.Егембердиева, Г.Орозова, И.Абдувалиев, Г.Жамашева, И.Жумабеков, А.Кадырманбетова, Д.Кыдыралиева, Г.Сооронкулов, Р.Коңурбаева, Н.Бийсаева, М.Көлбаева, Н.Нарынбаева, А.Исаева, М.Садыров жана башкалар.

Институттун кызматкерлерине дирекция тараптан моралдык-финансылык колдоо көрсөтүлүп турат.

Илимдеги жетишкендиктер үчүн жыйырмадан ашуун илимпоздор Илим менен техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыктын лауреаты, орден, медалдар, ондогон кызматкерлер Маданиятка эмгек сиңирген ишмер, Илимге эмгек сиңирген ишмер жана башка наамдарды алууга жетишишти. Ошондой эле академиянын, министрликтердин, коомдук уюмдардын сыйлыктары менен сыйланышты.

2012-жылы Шанхайда өткөн Бүткүл дүйнөлүк ЭКСПО көргөзмөсүндө институт тарабынан чыгарылган улуу манасчы Сагымбай Орозбаковдун вариантындагы «Манас» эпосу алтын медалга татыктуу болгон.

Институттун кызматкерлери Мамлекеттик жана коомдук иштерге активдүү катышып келет.

Манас, тил, маданият, Адеп, Бйман, мамлекеттик тил программаларын ишке ашырууда, ЮНЕСКОго «Манас» эпосунун 1000жылдыгын өткөзүүдө, «Манас» эпосунун үчилтигин, айтыш, боз үй ж.б. номинацияларды киргизүүдө, Жусуп Баласагындын 1000 жылдыгын дачрдоодо, Көчмөндөр оюнун жайылтууда, чыгармачыл адамдардын маарекелерин өткөрүүдө институт зор салым кошууда.

Быйыл Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдыгын татыктуу белгилөө үчүн өздөрүнүн чоң салымын кошууга аракеттенип жатышат. Институтта жаш кадрлар менен толукталууда. Алдыда дагы көптөгөн ийгиликтер менен бийиктиктерди багынтуу менен элге, коомго кызмат кылууга институттун кызматкерлери даяр!

Майрамыңыздар менен, кесиптештер!

Фабула. – 2018, 29-май, 27-сентябрь.

«ЧЕТ ӨЛКӨЛӨРГӨ ИЛИМИБИЗДИ КЕҢИРИ ЖАЙЫЛТУУБУЗ КЕРЕК...»

Белгилүү адабиятчы, академик Абдылдажан Акматалиев КМШ өлкөлөрүнүн чыгармачыл жана интеллигенция өкүлдөрүнүн чоң форумунан кийин дароо эле Кемин районунун акимчилиги тарабынан өткөрүлүп жаткан улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдыгына байланыштуу Чолпон-Атанын «Рух ордо» комплексинде өтүп жаткан конференцияга жетип келиптир. Биздеги мүмкүнчүлүктү пайдаланып калууга туура келип, Абдылдажан Акматалиев менен маек куруп, ал Бишкекте да улантылды, бирок убакыт тар болуп жатты, анткени Ч.Айтматовдун 90 жылдыгын өткөрүүгө жана 27-30-июнда Турциядагы эл аралык конференцияга даярданып жатыптыр. Бүгүнкү күндө чет өлкөлөр менен өтө тыгыз байланышкан адабиятчы академик Абдылдажан Акматалиев болсо керек...

– Абдылдажан агай, КМШнын «Звезды содружества» деген абройлуу сыйлыгыңыз менен куттуктап кетүүгө уруксат этиңиз! Биздин редакция Сиз лауреат болгон кабарды угарыбыз менен «Сыйлык ээсин тапты» деп кубануу менен окурмандарга шаштык. Бул сыйлык КМШ мамлекеттер арасындагы – тактап айтканда, мурдагы СССР Мамлекеттик сыйлыкка тете деп жазуучу Султан Раев менен композитор Муратбек Бегалиев белгилегендей, өтө кадыр-барктуу экен. Окумуштуулардан врач Сабыр Жумабеков, химик Шарипа Жоробекова, математик Алтай Бөрүбаев татыктуу болуптур. А Сиз болсо адабиятчысыз. Сизге сыйлык берүү аземинде мындай чечим менен берилген экен: Премия ежегодно присуждается

представителям государств Содружества «за наиболее значимые успехи в сфере гуманитарной деятельности, соответствующие уровню мировых достижений и способствующие развитию как каждой из стран-участниц СНГ, так и Содружества в целом.»

– Ушуга байланыштуу суроо жаралып жатат, жогорудагы чечимди чечмелеп берсеңиз. Анткени, ким кандай сыйлык алса да «эмне үчүн?» деген суроо жаралат.

– Биринчиден, Тилек куттуктооңорго ыраазычылык билдирем. Экинчиден, сыйлыктын мааниси аталышынан эле билинип турат. Быйыл 11 мамлекеттин ичинен 8 ар кыл кесиптеги адам татыктуу болду. Алар төмөнкүлөр: М.Ломоносов ат. МГУнун Бакудагы филиалынын жетекчиси, Азербайжан Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын корреспондент-мүчөсү Н.Пашаева (Азербайжан), композитор, пианист С.Шакарян (Армения), олимпиадалык оюндардын төрт жолку чемпиону, биатлонист Д.Домрачева (Беларусь), музыкант, педагог, коомдук ишмер А.Мусахаджаева (Казакстан), физик, Молдова УИАсынын академиги И.Бостан (Молдова), музыкант, дирижер, педагог Ю.Башмет (Россия), акын, коомдук ишмер Низом Хосим (Тажикстан).

Ал эми мага келсек, менин демилгем, жетекчилигим жана уюштуруучулугум менен жарык көргөн жүздөгөн китептер, илимий эмгектер, ошондой эле жеке өзүмдүн чыгармачылыгым республикабызда жана чет өлкөлөрдө актуалдуу болуп, гуманитардык илимдердин өнүгүшүнө өз салымын кошту. Мына ушул критерий эң башкы катары эске алынды.

– Сиздин эмгектериңиз чет тилдерде жарык көрүп, чет окурмандарга да тааныш болсо керек.

– Ооба! Казак, өзбек, татар, түрк, орус, корей, кытай, япон, испан, француз, немец, англис тилдеринде мака-

лаларым, китептерим жарык көргөн. Турцияда 30дан, Казакстанда 60дан ашуун макалаларым жарыяланган. Түрк тилинде эле үч жолу китебим басылып чыккан. Азыр да үч китебим түрк тилинде басмага даярдалып жатат.

– Ошол чет элдик окумуштуулар, акын жазуучулар, жалпы эле окурмандар кандай кабыл алышты?

– Менин эмгектериме өтө атактуу адистер, академиктер, профессорлор, докторлор, маданий ишмерлер көңүл бөлүшүп, өз пикирлерин, көз караштарын билдиришип, жиберешкени сыймыктандырат. Алсак, болгар Георгий Гачев, грузин Георгий Ломидзе, казактар Заки Ахмедов, Зейнулла Кабдолов, Абдижамил Нурпеисов, Мухамеджан Каратаев, Калтай Мухамеджанов, өзбек Лазиз Каюмов, тажик Атахон Сайруллаев, дагестандык Гаджи Гамзатов, азербайжандык Бекир Нобиев, япон Дайсаку Икеда, түркмөн Берди Кербабаев, түрк Садык Турал жана башкалар.

– Окурмандарыбызга алардын ойлорунан мисал келтире кетсеңиз жакшы болор эле...

– Пикирлер орусча болгондуктан, түп нускадан кайрылууга туура келет. Филология илимдеринин доктору Зоя Григорьевна Османова мындай дейт: «Большим достоинством представленной работы я считаю сосредоточенный в ней огромный и разнообразный материал... Автор как бы удаляется от регионального уровня, чтобы посмотреть на традицию воплощения образа Христа в литературах европейских, латиноамериканских, русской и др. Здесь не только М.Булгаков, но и Вл.Тендряков, А.Андреев, писатели польские, греческие, американские...»

Ал эми Георгий Гачевдин пикири мындай: «Творчество Айтматова служит в работе Акматалиева тем элемен-

там, что будучи опущен в «раствор» безбрежного моря тюркоязычных литератур, содействует там конденсации, и кристаллизации художественных идей в творческом сознании писателей. Под углом зрения айтматовских сюжетов и образов рассматривает диссертант произведения современных тюркоязычных художников и тонко обнаруживает в них перекличку, сходства, различия, индивидуальное и национальное своеобразие трактовок. «Если до сих пор Айтматов мог представить для многих несколько загадочным феноменом, то проделанное Акматалиевым исследование позволяет представить творчество как пик в цепи хребтов».

Дагы бир эстетик, филология илимдеринин доктору Юрий Борьев минтип жазат: «Серьезным выводом из анализов и наблюдений А.А.Акматалиева является утверждение о том, что Айтматов раскрывает в своих произведениях явления, не замеченные и не обнаруженные общественным сознанием. Акматалиев рассматривает творчество Айтматова в культурном контексте и во взаимодействиях с тюркоязычными литературами – азербайджанской, казахской, киргизской, узбекской, туркменской, башкирской, татарской, каракалпакской, тувинской, чувашской, якутской, кабардино-балкарской, горно-алтайской, хакасской, карачаево-черкесской. Тем самым в литературоведческой обиход вводятся многие малоизученные литературные связи. Автору удастся, давая тонкие сравнительные анализы, выявить общее и особенное в творчестве Айтматова и других тюркоязычных писателей».

– Демек, Сиздин эмгектериңиз көп улуттуу элдердин адабияттарынын жана маданияттарынын өз ара байланышы, өз ара баюусу жана өнүгүшү болгондуктан КМШнын сыйлыгынын жоболоруна толук жооп

берет экен да. КМШнын жана дүйнө өлкөрү менен да дагы кандай байланышыңыз бар?

– Албетте, илимий, адабий, маданий эл аралык конференцияларды өткөрүүдө бизде болсун, чет жерде болсун уюштуруу тобуна кирип жүрөм. ИКАНАС-38 деген эл аралык симпозиумду Турцияда өткөрүүгө активдүү катыштым. Махмуд Кашкари, Жусуп Баласагын сыяктуу көптөгөн мурастарга арналган жыйындарда четте калган жокмун. Өзгөчө «Манас» эпосуна, Ч.Айтматовдун чыгармачылыгына арналган конференцияларды чет өлкөдө уюштурууга салымымды коштум. Турцияда эле «Манаска», Ч.Айтматовго ондон ашуун, ал эми Ч.Айтматовдун катышуусунда 3 жолу кездешүү өткөрдүм. Аларга Л.Үкүбаева, С.Мусаев, Ч.Турсунбеков ж.б. күбө болушкан. Белгилүү актриса Түркан Шорайды чакырып, клубдун сыйлыгын бергем. Токиода, Пекинде, Сеулда, Тегеранда, Анкарада, Стамбулда, Парижде, Москвада жана башка ондогон шаарларда өткөн симпозиумдарда, конференцияларда, коллективумдарда, тегерек столдордо докладдар менен чыгып сүйлөдүм. Эл аралык «Билиг», «Билге», «Түрк тил дүйнөсү» сыяктуу журналдардын редколлегиясынын мүчөсүмүн. Чет өлкөлөргө менин сунушум менен Г.Орозова, М.Мукасов, А.Кадырмамбетова, Н.Ыйсаева, М.Көлбаева, С.Егимбаева, И.Абдувалиев жана башкалар ар түрдүү жыйындарга катышып келишкен. Канчалык чет жерлерге окумуштууларыбыз көп чыкса, ошончолук көз караштары кеңейет.

– Кыргыз маданияты менен адабиятын чет өлкөлөргө жайылтууда сиздей эмгек кылган окумуштуулар чанда гана. Өткөндө институттун 90 жылдыгына арналган көргөзмөдө түрк тилинде чыккан 33 томдук жөнүндө жакшы сөз болуп калды...

– Алар «Түрк тилдүү элдердин адабиятынын тарыхы, энциклопедиясы, терминдер сөздүгү, антологиясы» деп аталат. Кыргыз фольклоруна, акындар поэзиясына жана профессионалдык адабиятына кеңири орун берилген. Мен Кыргызстан тарабынан илимий координатор болуп, жетекчилик кылдым. Ошону менен бирге «Түрк тил куруму» деген илимий мекеме менен бирдикте «Түрк элдеринин дастандары» проектини ишке ашырып, жыйырмадан ашуун элдик оозеки чыгармачылыгыбыздын үлгүлөрүн түрк тилинде чыгардык.

– Ии, баса чет элдик илимий кадрларды даярдоодо да эмгегиңиз болсо керек...

– Түрк жигиттери Мустафа Кундакчы, Энвер Капаган, Шабан Айдоглы, Доан Гүлпынар, казак жигити Ерболат Баят ж.б. кандидаттык диссертацияларын колдошту. Алардын илимий темалары эки элдин оозеки чыгармачылыгындагы жалпылыктарына жана айырмачылыктарына арналган.

– Абдылдажан агай, айта кетсеңиз, мына ушундай талбай эмгектенгениңиз үчүн чет элдиктер да эмгегиңизди баалашса керек...

– Ооба! Турцияда академикмин, Японияда Ардактуу доктормун, Кытайда Ардактуу профессормун, Казакстанда Гумилев атындагы медалдын ээсимин, Түштүк Кореяда маданият министрлигинин Ардак Грамотасы менен сыйлангам.

– Түштүк Кореянын маданий шаарын куруудагы эмгеги үчүн деп жазылып турат го. Бул кандай?

– 2012-жылы Кванджу шаарында маданий борборун куруу боюнча илимий концепцияны иштеп чыгуу боюнча уюштуруу комитети түзүлгөн. Ага 5 өлкөдөн – Кыргызстандан, Казакстандан, Япониядан, Кытайдан, Камбоджадан ар кыл кесиптеги окумуштуулар тандалып

алынган. Мени да комитетке мүчө кылышкан. Биз үч-төрт жолу ал жакта чогулуп, илимий-маданий концепцияны талкуулап, иштеп чыгып, борбордун каапсулун салганбыз. Азыр маданий борбор курулуп бүтүп, дүйнөлүк көргөзмөлөр өтүп жатат. Кыргызстан да өзүнүн маданий жетишкендиктерин көргөзүп келет. Жанында дагы бир дүйнөлүк эпосторго байланыштуу көргөзмө болот, ага институттун кызматкери Асель Исаеваны жиберип жатам.

– Аа, Түштүк Кореяны дагы бир комитетинин мүчөсү эмес белеңиз?

– Туура айтасың, ал комитетте Казакстандан, Өзбекстандан, Тажикстандан, Түштүк Кореядан бирден өкүл бар. Мен да Кыргызстандын атынан мүчөмүн. Казак академиги Сейит Аскарлович Каскабасов экөөбүз комитеттин тең төрагабыз. Комитеттин негизги милдети фольклорду жана мурастарды жайылтуу. Комитет Сеулда, Ташкентте, Бишкекте, Алма-Атада жолугуп турду. Институттун кызматкерлери А.Кадырмамбетова, А.Исаева, Н.Ыйсаева комитеттин Сеулда өткөн жыйындарында илимий докладдарды окушкан. Комитет жыл сайын оозеки чыгармачылыкты жайылтуу боюнча конкурс өткөрөт. Конкурсстун жыйынтыгында диплом жана акчалай сыйлык берилет. Комитеттин мүчөсү катары кыргызстандыктардын ар-намысын коргоп келдим, ошондо төмөнкүлөр ар түрдүү номинацияда лауреат болушкан: Жалил Сооданбек (20 000 \$), Бактыбек Максүтов (5000\$), Бексултан Жакиев (1000\$), Жаныш Кулманбетов (2700\$), Жапаркул Осмоналиев, Каныбек Жунушов, Марат Шарафидинов, А.Исаева ж.б. Түштүк Кореянын маданият министрлиги элдер ортосундагы маданий, адабий ишмердүүлүгү үчүн Ардак Грамота менен сыйлап жатканынын төркүнү ошондо болуп жатат.

– Быйыл чет өлкөлөр менен байланыш кандай болуп жатат?

– Март, апрель, июнь айларында Анкара, Стамбул, Болу, Кастомона, Карабу шаарларындагы конференцияларга катышып келдим. Август айында институттун айрым кызматкерлери менен Өзбекстанга сапар тартканы даярданып жатабыз. Манасчы Жусуп Мамайдын 100 жылдыгына карата Кытайга мен, Советбек Байгазиев, Курманбек Абакиров чакыруу алдык. Ошону менен бирге Ч.Айтматовдун 90 жылдыгына байланыштуу Пекинде өтө турган эл аралык конференцияга 3-4 кызматкер докладдарын жиберешкен. Азыр докладдардын маанисине, накта адистердин катышуусуна өтө көңүл бөлүнүп калган, ал жерден тандалып алынат. Азербайжан, Казакстан, Россиядан да чакыруулар бар, бирок убакыты тар, кудай буюрса, жетишип каларбыз. Ии, анан Чыңгыз Айтматовго арналган монографиям өзүнчө, «Аалам кезип Айтматовдон салам айт» деген ырлар жыйнагым түрк тилине которулуп бүтүп, басмага берилиптир.

– Абдылдажан агай, Сиздин республикадан тышкары эле жасаган эмгегиңиз «ат көтөргүс» экен. Кыргыздын ар-намыстуу жигити катары ушулардын бардыгына убакыт таап, өмүрүңүздү арнап койгонуңузга окурмандардын атынан ыраазычылык билдиребиз жана ийгилик каалайбыз!

Маектешкен Тилек Рыскулов //
Фабула. – 2018, 03-июль.

«АЙТМАТОВ ТААНУУЧУ БОЛУШ ҮЧҮН ЖАН ДҮЙНӨСҮ ТАЗА БОЛУШ КЕРЕК»

– Абдылдажан агай, жакында Турцияга барып келдиңиз, кандай жаңылыктар болду?

– Азыр түрк дүйнөсүндө маданий-адабий байланыштын эң негизгиси улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдыгын белгилөө болуп жатат. Өткөндө түрк тилдүү элдердин президенттеринин Чолпон-Атадагы жана премьер-министрлердин Душанбедеги жолугушууларын да жазуучунун маарекесин кеңири масштабда пропагандалоо боюнча документтерде кол коюшкан. Ошол чечимдерди аткарууну алгачкы болуп түрк боордошторубуз демилге кылып, иш-чараларды уюштуруу боюнча координатор катары мени чакырышкан экен. Түрк жагынан координатор Өмер Эрдоган экен, президенттин жээни. Түрк Республикасынын президенти Режеп Тайып Эрдоган III дүйнөлүк көчмөндөр оюнуна келгенде биздин президентибиз Сооронбай Шарипович Жээнбековго бирдикте Чыңгыз Айтматовдун туулган күнү 2018-жылдын 12-декабрынан дүйнөдөн кайткан күнү 2019-жылдын 10-июнуна чейин, 6 ай бою иш-чараларды өткөрүүнү сунуштаптыр.

– Сизди Турцияга ошондо кимдер чакырышты?

– Түркия Республикасынын президентинин аппаратынын кызматкерлери, Анкара шаарынын Кечирөөн районунун акимиаты. Мени жакшы тосуп алышты. Үч күн бою алты айда болуучу иш-чараларды кең-кесири сүйлөшүп, пландарды түздүк.

Маданият министрлигинде, ТҮРКСОЙдо, «Кардеш калемгер» журналында, орто мектепте Ч.Айтматов жөнүндө пикирлерди ортого салып сүйлөштүк. Китеп дүкөн-

дөрүнөн «Өтөкөн» басмасынан жаңы эле бийна жарык көргөн жазуучунун чыгармаларын окурмандар өтө кызыгуу менен сатып алып жатканын көрүп кубандым. Боснияда, Косовода, Македонияда ТҮРКСОЙ конференция өткөргөнү жатыштыр.

– Дагы качан барасыз?

– 12-декабрь күнү расмий түрдө пландар бекитилет. Кыргызстандан 50 адамдын, башка түрк дүйнөсүнөн жана чет элдерден 30 адам Ч.Айтматов тууралуу макалалары кыргыз жана түрк тилдеринде кабыл алынып, январдын аягына чейин эки тилге которулуп, китептер болуп басылышы керек. Ал китепке эки президенттин да куттуктоолору дагы басылышы планда бар. Кудай буюрса, 15-февралда Түрк Республикасынын президенти Т.Эрдогандын катышуусу менен чоң салтанат болот. Жазуучунун чыгармаларынын, фотосүрөттөрдүн жана сүрөтчүлөрдүн көргөзмөлөрү коюлат. Видео, кино тасмалар да көрсөтүлөт. Ал эми 10-июнду ушул иш-чара Бишкекте жыйынтыкталмакчы, Ата-Бейитке гүл коюлуп, куран окулуп, балким, академияда же филармонияда өтмөкчү.

– Сиз координатор, тең уюштуруучу болуп жаткан турбайсызбы? Каражаттарын ким көтөрөт? Макалалар кантип тандалат?

– Ооба! Баардык чыгымдарды Турция тарап алып жатат, келип-кетиш, жатакана, транспорт, басылмалар, тамак аш дегендей. Макалалар мурда жарык көрбөгөн, жаңы жана мазмундуу болушу керек. Ар бир макала 7-8-беттен болуп, анан түрк тилине которулуп берилиши керек. Бул жерде эске алуучу нерсе жалаң адабиятчылар, жазуучулар катышпайт, гуманитардык багыттагы илимдердин өкүлдөрү жана жузуучуну эң жакшы билген замандаштары, туугандары да катыша

алышат. Элазык шаарындагы Айтматов паркына эстелиги ноябрь айында коюлушу пландаштырылып жатканын досум Шенер Булут билдирди. Ошол эстеликтин алдында менен ырларыман төмөнкү эки сап ыр алып, түрк жана кыргыз тилдерине жазылат экен. Анкарадагы Чыңгыз Айтматов көчөсүнө, паркына жаңы коюлган бюстуна бардым.

Күн жаап жатканына карабай окурмандар көп экен. А бизде Эмен паркына Ч.Айтматовдун ысмы берилбеди беле, бирок канча айтып, жазып келсем да бир жеринде – Чыгышында, Батышында, Түндүгүндө, Түштүгүндө жазуу жок.

Анкарадагы Кечирөөн районунда 250 000 студент Айтматовду окушуп, ар түрдүү конкурстарды өткөрүшүптүр. Жетекчилердин бири Мустафа Арач Айтматовду үй-бүлөсү менен сүйүп окушат экен. Өзү Сирияда окуп жүргөндө жазуучунун атын индиялык студент кыздан угуптур. Ал кыз Мустафага Айтматов деген дүйнөдөгү атактуу жазуучу, аны билбөө уят дептир. Мустафа каникулга келгенде дароо дүкөндөн бардык чыгармаларын сатып алып, окуп, кийин Айтматовдун пропандисти болуп калыптыр.

– Сиз жазуучу дүйнөдөн кайтканда бир топ сунуштарды бердиңиз эле, алар эмне болду?

20дай сунуш бергем, алар булар эле:

1. Дүйнөлүк маанидеги залкар жазуучу Ч.Айтматовдун туулган күнү 12-декабрды «Айтматов жана улуттук адабият күнү» деп жарыялоо боюнча мамлекеттик Указ чыгарылышы керек;

2. Шаарыбыздын Биринчи Май районун Айтматов району деп атоо керек;

3. Ата-Бейит комплексине жарашыктуу, дүйнөлүк стандартка ылайык эскерткич мавзолейди жасоо үчүн конкурс жарыялоо жана тургузуу керек;

4. Адабият, искусство, коомдук ишмердик багытында Мамлекеттик деңгээлде Ч.Айтматов атындагы Эл аралык сыйлыгын уюштуруу;

5. Чүй проспектин Айтматов проспекти же Эркиндик бульварын Айтматов бульвары деп атоо керек;

6. Чүй проспекти менен Эркиндик бульварынын кесилиш аянтына жазуучунун айкелин тургузуу керек;

7. Облустардын борборундагы мектептерге, көчөлөргө ысымын ыйгаруу керек;

8. Айтматов китептеринин китепканасынын материалдык-техникалык жана финансылык базасын чыңдоо керек, Айтматов фондусуна өткөрүп берүү керек;

9. КР УИАнын Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун материалдык-техникалык жана финансылык базасын чыңдоо керек;

10. Айтматов энциклопедиясынын 10 томдугун даярдоо милдетин КР УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна тапшырып, ага атайын финансылык каражат бөлүнүүсү зарыл;

11. Чет өлкөдөгү 180ден ашуун тилдерде чыккан китептерин чогултуу, библиографиясын түзүү керек;

12. Чет өлкөлүк макалаларды, эмгектерди өз тилдеринде жана орус, кыргыз тилдеринде топтоп чыгаруу керек;

13. Пушкиндин эстелиги адабиятты урматтаган бардык өлкөлөрдө бар, мына ошондой эле Айтматовдун айкели дүйнө жүзүндө турушуна камкордук көрүү негизги милдеттерибизден. Түркия өз шаарларына Айтматовдун айкелин тургузууга камылга көрө баштады. Казакстан, Азербайжан, Россия ж.б. мамлекеттер бул идеяны толук колдойт деп ишенем;

14. Жыл сайын эл аралык Айтматовду окуу, театр жана кино фестивалын атайын өткөрүп туруу керек;

15. Улуттук китепкананын аты эмдигиче коюлбаптыр. Аны Улуттук Айтматов китепканасы деп атоо керек;

16. Айтматовдун 180 чет тилдерге чыккан китептеринин картасын түзүп, борбор шаарыбызга жайгаштыруу керек;

17. 10-июнга карата Бишкек шаарында жана Ата-Бейит мемориалдык комплексинде Чыңгыз Төрөкулович Айтматовду эскерүү иш-чараларын өткөрүү боюнча программаларды иштеп чыгууга жана бардык жалпыга маалымдоо каражаттарына чагылдырууга тапшырма берүүнү.

Көбү аткарылды жана аткарылып жатат.

– Көчөнүн аталыш маселесине көз карашыңыз кандай?

– Мен эки жыл мурун шаардык депутаттар чечим кабыл алганда эле каршы болгом. Себеби Манас менен Айтматов руханий жактан бири-бирин толуктап турган менен эки чоң көчөгө өз алдынча татыктуу болчу. Ошол мезгилде 2015-жылы, 23-февралда мындай ырды жазып жибергем, окуп берейин.

Бир көчөнү үчкө бөлүп кыйындар,
Ойлонбостон өтүп жатат жыйындар.
Белинский, Манас жана Айтматов,
Ар биринин өз алдынча сыйы бар.

Манаска не кеңпейилдик кылбайбыз,
Айтматовду жата калып сындайбыз.
Жылдыз дейбиз – Жылдыздыгын өчүрүп,
Бир көчөнү ар бирине кыйбайбыз...

– Жакында өткөн Ысык-Көл формунун авторлору чыгып жатат, тактап айтканда менин идеям болчу дегендер көп...

– Азыр андай идеяларды менчиктештирип алгандар өтө эле көп. Ал гана эмес Айтматов жөнүндө нечен ирээт айтылган, жазылгандарды окуп-чокуп алып мен биринчи айтып жатам дегенде күйбөгөн жериң күл болот экен. Азыр Айтматовду жек көргөндөр да, сындап жүргөндөр да, жеке өзүнүн кызыкчылыктары үчүн 90 жылдык мааракенин шарданасы менен «айтматовтаануучулар» болуп чыга калышты. Жок дегенде Чыңгыз агайдын арбагынан кечирим сурап, окурмандардын алдында актанып коюшпайбы! Айтматовтаануучу болуу үчүн жан дүйнөсү таза болуш керек. Бир-эки макала жазып койсо, же конференцияларда сүйлөп койсо эле айтматовтаануучу болуп калбайт. Айтматовтаануу – бул илимдин бир чоң багыты, ага илимий – методологиялык жактан системалуу түрдө кайрылып туруу зарыл.

– Кайра 90 жылдык маарекеге келеличи, дагы кандай иш-чаралар күтүлүүдө?

– Казакстанда, Түркмөнстанда, Өзбекстанда, Азербайжанда, Россияда, Беларусияда, Украинада жана Кытайда эл аралык конференциялар өтүлмөкчү. Биздин институттун кызматкерлери активдүү катышууга даярданып жатышат. Ал республикабыздын жогорку окуу жайлары, мекемелери жана мектептери менен тыгыз кызматташуудабыз. Биз даярдап чыгарган 34 китепти белекке тартуулап жатабыз.

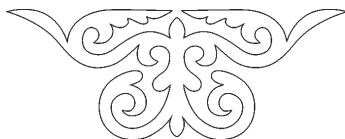
– Жазуучунун чыгармаларынын он томдуктарын, ошондой эле ал жөнүндө бир топ китептерди даярдап, чыгардыңыздар, аларды кайдан алса болот?

– Өкмөттүн тапшырмасы болгондон кийин Өкмөт кандай чечсе ошого жараша болот, менимче окуу жайларга жана мектептерге тизме менен бекер таратылышы туура болот го!

– Бет ачары болобу?

- Оба! Азыр форматын ойлонуп жатабыз.
- Сатып алабыз дегендерчи?
- «Улуу тоолор» басмасы пландаштырып жатат.
- Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Амантур Мусагул уулу
// De-Facto. – 2018, 02-ноябрь.

«АЙТМАТОВ ОКУРМАНДАРДЫ КИТЕП ОКУУГА КАЙТАРЫП КЕЛДИ»

– Абдылдажан агай, жыл да аяктап, ошону менен бирге дүйнө окурмандары Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдыгын белгилеп, жыйынтыктап жаткан учур. Сизде кандай таасирлер калды?!...

– Ооба, Амантур, жыл бою Чыңгыз Айтматовдун аты төгөрөктүн төрт бурчунда жаңырыктап турду. Алсак, Япония менен Кытайда, Америка менен Россияда, Белоруссия менен Украинада, Казакстан менен Өзбекстанда, Азербайжан менен Европа өлкөлөрүндө... Анан ушуларды угуп, көрүп кантип кубанбай, сүйүнбөй, таасирленбей коё аласың?!... Айтматовдун мурдагы мааракелери да, мындай зор мааниде өткөн эмес.

– Эмне үчүн?

– Себеп дегенде бул мааракелердин даярдануусуна, өткөрүлүшүнө бийлик биринчи кызыктар болушу керек. Айтматовду урматтап, сыйлашы керек, Айтматовду пропагандалоодо жан дүйнөсү менен берилип алгачкы сапта болушу керек. Президент Сооронбай Шарипович Жээнбековдун Айтматовдун 90 жылдык мааракесине дүйнөлүк масштабда өткөрүүдө салымы чоң. ООНдо, Москвада, Санкт-Петербургда, Ошто, Бишкекте, Чолпон-Атада, Таласта ж.б., жерлердеги сүйлөгөн жагымдуу сөздөрүн миңдеген окурмандар угуп, таасирленбедиби!

Экинчиден, жалпы эл да Айтматовдун мааракесин бир жылуу сезим менен, жакшы жышаана катары кабыл алышып, бала-бакчадан, мектептерден академияларга, жогорку окуу жайларга, жеке менчик ишканалардан мамлекеттик мекемелерге чейин ар түрдүү форматтар-

да иш-чараларды өткөрүштү, жаштарга билим, таалим-тарбия беришти. Мындай айтканда моралдык, руханий, утуш болду десем болот, китептерди окууга кызыгуу артып, аң-сезим ойгонуп, окурмандардын саны көбөйдү. «Бизди ойготкон китептер» – деп Чыңгыз Айтматов бир кезде макала жазган эле. Анын сыңарындай, Айтматов Эгемендүүлүктөн бери окууга болгон дилгирикти, умтулууну күчөттү.

Биздин институттун кызматкерлери чет өлкөлөрдө жана республикаларда болуп жаткан Айтматовго байланыштуу иш чараларга активдүү катышып турушту. Элүүдөн ашуун жолугушууларда болушту. Мен да көп катыштым. Түркияда 8 жолу, Казакстанда 3 жолу, Өзбекстанда, ал эми республиканын бардык региондорунда болдум.

– Ошентсе да, Айтматовго арналып өткөрүлгөн иш чаралардан кайсы мекемелер сизге таасир этти, конкреттүү айта кетсеңиз?

– Негизинен баары эле эсте калды. Ар кимиси өз алдынча Айтматовду ачып берүүгө аракеттеништи. Республикалык айтыш да жакшы, жогорку деңгээлде өткөрүлгөнүн калыстардын төрагасы катары белгилеп кетким келет.

Бала-бакчаларда, мектептерде, жогорку окуу жайларда спектаклдер коюлуп жатты. ОшМУнун изденүүсүн кубаттоого болот. Студенттердин илимий макалаларынын конкурсу Билим, илим министрлиги тарабынан уюштурулду. Төрага катары мында да 60тан ашуун студенттердин ийгиликтерди белгиледик. Аскер коммисариаты, Прокурорлор, эсептик палатасы жана соттор да четте турушкан жок. Алар да Айтматовго өтө кызыгуу менен кайрылышты. Мамлекеттик тил боюнча комиссиянын «Эне тил жана Айтматов» конкурсуна активдүү катышышты. Чындыгында таланттар окурмандардын ара-

сында өтө көп экен. Ленин районунун, Октябрь районунун, Свердлов районунун, Биринчи май районунун, Чүй облусунун, Жогорку Соттун кызматкерлери Улуттук илимдер академиясында конкурс уюштуруп, «Жамийла», «Биринчи мугалим», «Делбирим», «Саманчынын жолу», «Гүлсарат», «Ак кеме», «Чыңгызхандын ак булуту» чыгармаларды ойношуп, эң сонун образды жаратышты. Танабайдын, Толгонайдын, Алимандын ролдорун көрүп отурушкан көрүүчүлөрдүн көздөрүнөн жаш куюлуп жатты. Чыныгы театрда болгондой болдук. Жогорку Соттун төрайымы Г.Ү.Калиева өзү да кызматкерлеринин таланттарына тамшанып, таң калып отурду. Жаңы режиссердук ролдордогу жаңы табылгаларды, сценадагы көркөмдүктү көрө алдык. Ким ойлоптур, илимдер академиясынын чоң залында театр фестивалындай спектаклдер жогорку деңгээлде коюлат деп...

– Сиз башка мекемелер менен чогуу өткөргөндөр тууралуу токтолдуңуз, а өзүңүздөрчү?

– Институт «Айтматовдун замандаштары: Мен билген Айтматов» деген темада эскерүү жана «Ч.Айтматов жана руханий маданият» деген темада Эл аралык конференция өткөрдүк. 20дан ашуун академиктер, 10дон ашуун корреспондент-мүчөлөр Ч.Айтматов тууралуу пикирлерин билдиришти. Президенттин аппарат жетекчиси Д.Эсеналиев Президент С.Ш.Жээнбековдун, Жогорку Кеңештин аппарат жетекчиси С.К.Ибраев Спикер Д.А.Жумабековдун, Өкмөттүн Билим, илим жана маданий бөлүмүнүн башчысы Премьер-министр М.Д.Абылгазиевдин конференцияга жолдогон куттуктоолорун окуп беришти.

– Эмне үчүн сиздер жалаң окумуштууларды сүйлөттүңүздөр?

– Ооба, мезгил деген агын суудай деп бекеринен салыштырышпаса керек. Он жарым жыл, башкача айткан-

да 3 миң 884 күн улуу гуманист, даанышман. Жазуучу, публицист, коомдук ишмер Айтматовсуз жашадык. Айтматовдой көркөм сөздүн теңдешкис чебери, ааламдык алп акылман ойлордун ээсин жоготуу дүйнөлүк маданият, адабият үчүн канчалык болгондугун айтпасак да түшүнүктүүдүр. Ал эми Чыңгыз Айтматов менен жакындан тааныш, сырдаш болгондордун жан дүйнөсүндө орду толгус опол тоодой боштук калды.

Чыңгыз Айтматов нечен миң жылдык чексиздиктерге уланчу карт тарыхтын барагына өкүмү күчтүү Мезгил атынан XX кылымдын көрүнүктүү зор инсаны катары жазылып калчу сыймыктуу ысымдардан. Бул жөн гана мекендештин, улутташтын демейки көтөрө чалма мактанычы эмес, а турмуш чындыгы далилдеген акыйкаттардан.

Ооба, Айтматов тууралуу көп айтылды, көп жазылды, кудай буйруса, дагы көп айтылат, көп жазылат.

Өзгөчө быйыл 90 жылдык жашына карата төгөрөктүн төрт бурчунда бала бакчадан, мектептерден баштап жогорку окуу жайларында, мекемелерде, академияларда ар кандай иш-чаралар болуп жатат.

Чыңгыз Айтматов академик болуп шайлангандан бери өмүрү өткөнчө 40 жылдай академиянын, анын ичинде Тил жана адабият институту менен тыгыз байланышта болуп, адабиятыбыз менен маданиятыбыздын өзөктүү маселелеринин чечилишине, туура багыт алышына зор салым кошуп келген.

2005–2008-жылдары Улуттук илимдер академиясын кара булут каптап, жоюу тууралуу чоң казат башталганда, эсиңиздерде болсо керек, 2008-жылдын январь айындагы академиядагы кездешүүдө Улуттук илимдер академиясы – бул улуттун келечегинин символу, илимбилимдүү, прогресивдүү өнүгүштүн символу аны жабуу

жаңыдан өнүгүп келаткан, жолго коюлуп калган жакшы системаны талкалоо болуп калат деп өзүнүн кескин пикирин билдирген эле.

Ачыгын айтуу керек, Айтматовдун замандашы болуу менен сыймыктанып келебиз. Мезгил өткөн сайын Айтматовдун замандаштары табияттын мыйзамына ылайык суюлуп бара жатат. Бүгүн биз Айтматов жөнүндө эмне билсек, эмне түшүнсөк, эмнени ойлосо, эмнеге таасирленсек, жаш муундар үчүн, тарых үчүн айтып калышыбыз керек. Бир мезгилде Айтматовду ким көргөн эле деп издеп да калышыбыз мүмкүн.

Ошондуктан, жыйындын күн тартибиндеги биринчи бөлүккө «Мен билген Айтматов», – деп бекеринен теманы койгон жокпуз. Бул жерде ар түрдүү кесиптегилер Айтматовдон алган өз таасирлерин, пикирлерин билдириши мүмкүн. Айтматовдой даанышман адамдын көп кырдуу инсандык жана чыгармачылык табиятын таанып билүү жана бөлүшүү бир эле убакта жагымдуу да, ошол эле убакта жаштар үчүн, маданият үчүн да эң пайдалуу иш.

Эгерде мен уюштурган жана катышкан Ч.Айтматов жөнүндөгү конференцияларды санасам, 1983-жылдан баштап бүгүнкү күнгө чейин 100дөн ашат. Ал эми дүйнөдөн кайткандан бери эле 20дан ашуун конференция уюштурдум. Өмүрүнүн аяк чендеринде академия менен тыгыз байланышты түзүүгө аракеттенгеним туура болгон экен.

– Чынын айтуу керек, сиздин аракетиниз менен гана чыгармалары да окурмандарга жетип жатат...

– 70 жылдыгына 5 томдукту, 80 жылдыгына 8 томдукту спонсорлордун жардамы менен чыгардым. 90 жылдыгына Өкмөт жардам берип, 10 томдук жарык көрдү. Окурмандардын кызыгуусу зор «Гезитчи Дзюйо», «Мы

идем дальше», «Свидание с сыном» чыгармалары алгачкы жолу кыргыз тилинде жарык көрдү, мындан башка бир топ публицистикалары жана маектери кирди.

– **Жазуучу жөнүндөгү илимий макалалар, ырлар, сүрөттөр да чыгыптыр...**

– Ооба! Убактымдын көбү китептерди түзүүгө кетти.

– **Бир жылда 34 китепке жетекчилик кылуу оңой эмес. «Айтматов энциклопедиясы» да 3 томдук болуп чыкпадыбы?**

– Колдон келишинче иштедик. Мындай чоң эмгектерди ишке ашырууга ар-намыстуулук да мааниге ээ болду. Менин идеямды колдогон жалпы эле илимий кызматкерлерге ыраазычылык билдирип кетким келет. Институт жазуучунун ысымын эң жакшы актап келе жатат. Жалаң эле Айтматовдун чыгармачылыгы тууралуу гана эмес, жалпы адабий жана тил таануу багытында ири эмгектерди, айрымдарын мисалга келтирсем – «Түшүндүрмө сөздүк» (2том), «Орусча-кыргызча сөздүк» (4 том), «Махмуд Кашкаринин сөздүгү» (3 том), Жусуп Баласагындын чыгармасы (3 том), «Манас», Сагымбай, «Саякбай», «Токтогул», «Осмонов» энциклопедиялары. Эгерде СССР учурундагы шарт менен санасак, ар бирин өз алдынча 5 жылда бүтүрүлүүчү иштер болмок, ошондо бери болгондо 50 дөй жыл зарп кылышмак. Анын үстүнө Мамлекеттик тил боюнча программаны аткарууда 200дөн ашуун китептерди даярдап, жазып чыгарышпадыбы. Мындай бийик көкөлөткүч институттун гана эмес, академиянын, жалпы республиканын масштабында боло элек. Бул руханий рекорд! Анан кантип ыраазы болбойсуң да, кубанбайсың. Биздин коллектив чынын айтуу керек баш көтөрбөй, убактысын сарамжал пайдаланып, эң башкысы коомчулук үчүн талыкпай эмгектенип жатышат.

– Жакында Турциядан кайтып келдиңиз?...

– Турцияда 10-декабрдан 2019-жылдын 10-июнуна чейин Айтматовду эскерүүнү улантуу боюнча Эл аралык жыйын, конференция болду. Мамлекеттик, коомдук ишмерлер, депутаттар, элчилер жана окумуштуулар катышты. Мен анын координатордун бири катары сөз сүйлөдүм. Мен түрк боордоштор менен ушуну Турцияда төртүнчү жолу Айтматовго байланыштуу иш-чараны демилге кылып уюштуруп жатам. Биринчиси, 1994-жылы, экинчиси 1998-жылы, үчүнчүсү 2007-жылы. Булардын баардыгында Айтматов катышкан. Ал эми төртүнчүсү Чыңгыз агай дүйнөдөн кайткандан кийин болгону жатат. Айтматовдун чыгармаларын Анкаранын аэропортунан көргөн элем деп бир маегимде айткан элем, бул жолку барышымда атайы карап барсам, окурмандар алып кетишиптир. Сатуучудан сурасам, чыгармаларды басмалардан да таппай жаткандыгын, суранычтар көп болуп жаткандыгын билдирди. Дагы баса белгилейин, Айтматовдун мааракеси дүйнөлүк окурмандарды китеп окууга кайрып келди. Өткөндө түрк тилинде эки китебим жарык көрөрүн билдирдим эле, аларды колума алып, толкундандым.

– **Айтыңызчы, Айтматовду пропагандалоо ушуну менен аяктады деп ойлойсузбу?!...**

– Албетте, жок. Айтматовдун чыгармалары түбөлүктүү, ал адабиятта, театрда, кинодо, сүрөттө, музыкада, коомдук турмушта жаңыра берет. Болбосо 90 жыл ж.б. бул шарттуу гана көрүнүш. Айтматовго мезгил менен мейкиндик жок, адамзат жашап турганда анын карааны бизден узаган сайын алп болуп көрүнө берет.

– **Эми Айтматов боюнча дагы кайсы идеяңыз бар?**

– Бар, бир топ. 2008-жылы Чыңгыз агай дүйнөдөн кайтканда 20дан ашуун идеяны сунуш кылган элем. Не-

гизинен аткарылды. Эгерде кийин мүмкүн болсо ошол идеяларга конкреттүү кайрылып келип, ар бирине мүнөздөмө берсем толук түшүнүктүү болор. Ал эми жаңы идеяларды ошондо, кудай буюрса, айтайын.

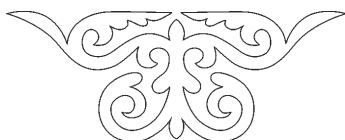
– Ата-Бейитке бардыңызбы?

– Ооба, эки күн катары менен бардым, ички дүйнөмдөгү сырларымды айттым, өзүм жана институт тууралуу отчет бердим десем болот.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Амантур Мусагул Уулу

// De-Facto. – 2018, 21-декабрь.

«МАНАС» ЖАНА АЙТМАТОВ ИНСТИТУТТУН МАГИСТРАЛДЫК БАГЫТЫ БОЛУП КАЛА БЕРЕТ...

– «Манас», Айтматовго арналган бир топ коомдук уюмдар, ошондой мамлекеттик мекемелер бар эмеспи! Алсак, «Манас» академиясы, «Манас» ордосу, «Манас эл», Айтматов клубу, Айтматов академиясы, «Манас» университети, Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту. Президентибиз С.Ш.Жээнбековдун «Манас» жана Айтматов академиясы жөнүндө жарлыгы бул уюмдар үчүн кандай мааниси бар деген суроо менен, Абдылдажан агай, маегибизди баштасак дейм...

– Жакшы болот. Эгемендүүлүккө чейин жана андан кийин өзүң санагандай бир топ коомдук уюмдар түзүлүп, өзүнчө иш алып барып, руханий маданиятыбыздын өнүгүп-өсүшүнө, изилденишине кол кабыш кылып келишти.

Президент Сооронбай Шарипович Жээнбеков да бул жарлык аркылуу Кыргызстанда жашаган улуттардын биримдигин, ынтымагын чыңдайын, мамлекетибиздин руханий байлыгына камкордук кылайын деген асыл идеялар болсо керек.

Ал эми коомдук уюмдар, мамлекеттик мекемелер менен жаңы түзүлгөн «Академия» тыгыз карым-катнашта болуп, бири-бирин толуктап, бири-бирине жардам берет деген чоң ишенимдемин.

– Сиз жетектеген институт «Манас» үчилтигин, Айтматовдун чыгармачылыгын изилдөө, жайылтуу боюнча көп иштерди аткарды. Өзүңүз да Айтматов таануучу катары бир топ иштерди бүтүрүп койдуңуз.

Эми жаңы түзүлгөн «Академия» эмне иш алып барат болду экен?

– Албетте, иштер өтө көп. Эң башкысы – иште мекемелер бири-бирин кайталабаш керек. Биздин Ч.Айтматов институтунда «Манас» эпосун басмага даярдоо, жарыялоо жана изилдөө калыптанып, жаш манастануучулар түп нуска менен (араб, латын арибинде жазылган варианттар боюнча) текстологиялык иш алып барышып, өмүрү баа берилбеген манасчылардын чыгармачылыгын талдап, коомчулукка жеткиришти. Алсак, Тоголок Молдонун, Мусулманкуловдун, Кожековдун, Сазановдун, Рысмендеевдердин, Кочукеевдин, Абдырахмановдун, Ыса Жумабек уулунун жана башкалардын варианттары биринчи жолу илимий объектиге алынды.

«Манас» эпосу хинди, фин, фарсы, орус тилдерине которулду. А Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгы тууралуу биздин жетишкендиктерди айтпай деле койсок болот, анткени коомчулук жакшы билет.

Жаңы «Академия» ишин баштардан мурун буга чейинки иштерди эске алуусу зарыл.

– Угушубузга караганда, ал жерде иштегендердин айлыктары 20 миңден 30 миңге чейин болот экен? Анда Сизде жана башка жерде иштегендер ал жакка кетип калбайбы да, Сиздердин алдыдагы милдеттер үзгүлтүккө учурабайбы?

– Бизде орточо айлык 7-8 миң сом. Ушундай айлык менен кызматкерлер маңдай тер агызылып иштеп келишти. Иштей элек жаткан кызматкерлерге анчалык көп айлык төлөп берүү кайсы негизден болорун түшүнө албай жатам. Андай болсо көп жылдар бою өмүрүн арнап, убактысын кетирип, сары кагазды окуп, көзү тешилип, бир ариптен, араб, латын арибинен экинчи арипке көчүрүп, которуп жазып, ар бир сөздүн маанисин чечме-

леп келген институттун кызматкерлеринин эмгек акыларын жогоруда сен айткан айлыкка көтөрүү Өкмөттүн милдети болушу керек. Жыйынтык берген, коомчулукка, мамлекетке эмгек сиңирген адамдардын эмгек акыларын көз жаздымда калтыруу мүмкүн эмес...

Жаңы түзүлгөн «Академияга» барып иштейм дегендердин конституциялык укугу бар эмеспи!

– Сиздердин ийгиликтерди пайдаланып кетишпейби?

– Андай болбошу керек. Себеп дегенде жарык көргөн эмгектерде институттун жана кызматкерлердин аттары жазылып турат. Коомчулук деген бар, юридикалык мыйзам-ченемдер бар дегендей...

– Ошентсе да айтыңызчы, Сиздерде баары бир чыгармачылык атаандаштык болот да!

– Кеп жаңы келген жетекчиликке байланыштуу. Түшүнүшүү болот, келишимдин негизинде иш жүрөт деген ойдомун.

– Сыр болбосо институтта «Манас» жана Айтматов боюнча алдыда кандай пландар бар?

– Эч бир жашыруун деле эмес! «Манас» багытында жогоруда айткан варианттар боюнча изилдөөлөр жүрүп жатат. Манасчылардын өзгөчөлүктөрү ачылууда, ошону менен дүйнөлүк эпостор менен салыштырылууда. Изилдөөнүн жаңы методдору пайдаланылууда. «Манас» эпосун жайылтуу максатында «Дил азык» басмасы менен «Манас» эпосунун негизинде «Окуган эл – озот» деген республикалык конкурс өткөргөнү жатабыз. Ал эми Чыңгыз Айтматовго келсек, 3 томдук энциклопедияны бүтүргөнбүз, азыр иштин ошол биринчи баскычында жалпы камтылган маселелерди 8 томдук кылып: «Айтматов жана дүйнөлүк адабият», «Айтматов жана кыргыз адабияты», «Айтматов жана кино», «Айтматов жана

театр», «Айтматов жана музыка», «Айтматов жана журналист-публицист» «Айтматов жана коом», «Айтматов жана сүрөт өнөрү» деген энциклопедиялардын үстүндө кызуу эмгектенип жатабыз. «Айтматов Өзбекстанда», «Айтматов Казакстандан» маалымат-библиографиялар түзүлдү, жарыкка чыкканы турат.

– Башка эпикалык жанрлар жана профессионал адабияттын жанрлары калып калбайбы?

– Жок! «Эл адабияты», «Залкар акындар», «Классикалык акын-жазуучулар» сыяктуу сериялар чыгып, изилдөөлөр жүргүзүлүп келе жатат. Анын үстүнө «Манас» менен Ч.Айтматов кыргыздын элдик оозеки чыгармачылыгы жана профессионал адабияты менен ажырагыс байланышта, өз ара тутумдаш. Улуттук проза, поэзия, драматургия жанрынын ал-абалы да көңүлдөн четте калбайт.

– Кайрадан «Манаска» келели, Сиз жаңы кошмо вариантты даярдоо бышып жетилди окшойт деген идеяны бир маегиңизде айткан элеңиз...

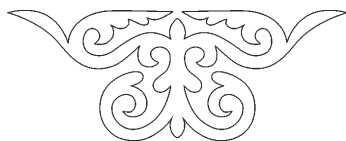
– Ооба! Азыр дагы ошол көз карашта турам. «Манаска» байланыштуу бардык варианттар жарык көрдү. Алардын ичинен туруктуу окуялардын көркөмдүктөрүн таап, бир ирээтке келтирсек болот. 1959-60-жылдары жарык көргөн «Манас» үчилтиги өзүнүн милдетин аткарган, азыр да аткарып келе жатат, ошол типтеги, бирок манасчылардын стилин сактаган, бир чоң кошмо вариантты колго алсак болот. Бүгүнкү күнү негизги манасчылардын вариантындагы топонимика, ономастика, пейзаждык сүрөттөөлөр, согуштук окуялар ж.б. бир системага келтирилди. Булардын баары, албетте, биздин институттун кызматкерлери катышып жаткан проектилер болуп саналат. Ошону менен бирге 1995-жылдан бери «Манас» эпосу боюнча жарык көргөн эмгектердин тизмелери түзүлдү.

– Демек, Сиздер дагы жаңы ийгиликтерди жаратуунун үстүндө турбайсыздарбы?

– Ооба! Институттун магистралдык багыты, темасы – «Манас» жана Айтматов болуп кала берет. Фундаменталдуу илим жана ошону менен биз жарыкка чыгарган жана чыгара турган эмгектер, китептер, жыйнактар, кадр даярдоо, илимий конференциялар менен функциябызды уланта бермекчибиз.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Амантур Мусагул Уулу
// Де-факто. – 2019, 08-февраль.

«АКАДЕМИЯНЫН АЛДЫНДА ЧОҢ МИЛДЕТ ТУРАТ»

– Абдылдажан агай, «Манас жана Айтматов академиясы» боюнча Президентибиз С.Ш. Жээнбеков жарлыкка кол койду. Сиздер Жарлыкты кандай кабыл алдыңыздар?

– Президентибиз Сооронбай Шарипович Жээнбеков 2018-жылы улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдык торколуу тоюн дүйнөлүк деңгээлде өткөрүүдө алдыңкы сапта болуп, үлгү көрсөттү. Мына ушул демилгени келечекте улоо үчүн жазуучунун туулган күнүндө демилге, идея көтөрүп чыккан. Ошондуктан, баарыбыз тең ынанып, жарлыктын чыгышын күтүп жатканбыз.

– Ооба, Жарлык чыкты. Жарлыкты башка илимий мекемелер, Жогорку окуу жайлар жана коомдук ишмерлер аткара турган милдеттердин баарынын жоопкерчиликтерин жаңы түзүлгөн «Академия» аткара тургандай болуп калыптыр...

– Биз Жарлык менен коллективдүү таанышып чыктык. Биздин пикирибизче, жаңы «Академиянын» багыттары жана милдеттери буга чейинки иштелген иштерди жана башка мекемелер иштей турган иштерди кайтала-башы, алардын алдыдагы милдеттерине тоскоол, жолтоо болбошу керек.

– Ошентсе да мамлекет бюджетти кандай болот болду экен, башкалардыкын кыскартып койбойбу?

– Андай болушу мүмкүн эмес. Албетте, бюджеттерде тартыштык болот. Ошондуктан, Өкмөт мекемелердин ортосунда түшүнбөстүктү, карама-каршылыкты жаратпашы керек. Башка мекемедеги бюджетти мурдагы ка-

лыбындай берип, керек болсо аларга да жакшы камкордук жасоого тийиш.

– Жаңы «Академиянын» кадр маселеси кандай чечилер экен?

– Эми аны жетекчилер ойлонуп жатышкандыр. Ал эми ички кадр маселесине келсек Арабаев атындагы мамлекеттик университеттин алдындагы «Манастаануу» институту 80ге жакын бүтүрүүчүлөрдү даярдашты. Угушума караганда алардын көбү кызматсыз жүрөт, демек, аларды окутуп-чокутуп койгондон кийин жумуш менен камсыз кылуу милдетин да, камсыз кылуу зарыл. Ата-энелер балдарынын келечегин күтүшөт.

– «Академиянын» негизги багытын тандоо башкы маселе болсо керек...

– Албетте, бүгүнкү күнгө чейин идеологиябыз жок, идеология керекпи, жокпу, деп тартышып, талашып келдик. Батыштын ыплас идеологиясы Эгемендүүлүктөн кийин жакшы нерселерибизди самандай сапырып кетти. Эртеңки муундарыбыз эмне болот, кандай болот? Деген тынчсыздануу барган сайын калып, кайдыгерлик жаралууда. Мына ушундай учурда «Манас» жана Айтматовдун асыл ойлору идеологиябыздын чордону болуп, ага үрп-адатыбыз, салт-санаабыз, каадабыз, ар намыстык, кулк мүнөзүбүз, жүрүм-турумубуз, адеп-ахлагыбыз бардыгы кошулуп, кыргыз эли бар, кыргыз тили жашап жатат деген түбөлүктүүлүккө кам көрүшүбүз керек. «Академиянын» милдети кыргыз жеринде жашап жаткан бардык эл менен улуттардын, этностордун аң-сезиминде, көз карашындан, жан дүйнөсүндө гуманисттик, ынтымактык, биримдик-идеяларын «Манас» менен Айтматовдон алып таратышы керек. Академиянын зарылдыгы ушунда деп айтам. «Академия» кеңири аянтта болуп, ар кандай көз караштарды чагылдырып туруусу

зарыл.

– Чет мамлекеттерде «Академиянын» тибиндеги уюм бар болду бекен?

– «Конфуций», «Гёте» уюмдарын айтып жүрүшөт. Менимче, «Манас» – 1000 дирекциясы же академик Тургунбай Садыков уюштурган «Сүрөт академиясы» сыяктуу үлгүлөрдү да структура учурунда карап көрүү зарыл...

– «Академиянын» алдына көптөгөн чыгармачыл уюмдарды-композиторлор, жазуучулар, сүрөтчүлөр, обончулар ж.б. бириктирип салса утушка ээ болот деген ойдомун...

– Бул пикирдин да жөнү бардай. Алар да сыртта калбашы керек. Бардыгы бюджетке байланыштуу.

– А эң башкысы – манасчыларчы?

– Аларды да тартуу керек. Кептин баары кандайча, кантип? Аларга «Манас» айттырып коюу менен иш бүтпөйт, аны менен эле «Академия» деген ат акталбайт. Айрым жаш манасчылардын айтууларын илимдер академиясы менен Патенттик мекеме жаздырып коюшкан. Айрымдары филармонияда, жогорку окуу жайларында эмгектенишет. Демек, аларды бир жерге топтоо маселеси да бар.

– Жарлыкта «Ысык-Көл форумун» уюштуруу жана чет өлкөлөр менен байланышуу маселелерине өтө көңүл бурулган экен?

– «Ысык-Көл форумун» мындан ары алып кетүү да оңой-олтоң маселе эмес. Анын идеяларын таркатуу эле көп нерселерди талап кылат. Биздин институт жакында эле былтыр өткөн «Ысык-Көл форумунун» катышуучуларынын докладдарын чыгарганыбызды маалымат катары айта кетейин...

– Түзүлө турган академиянын долбоорунда «Манас» эпопеясынын али чыгарыла элек варианттарын же автордук түзүмдөрүн чыгаруу» – деп жазылыптыр

деген сөз бар. Алар кайсылар?

– «Манас» эпосунун бардык варианттарын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институту чыгарып койгондугун билдирем. Институт «Манас» эпосунун С.Орозбаков менен С. Каралаевдин вариантынан баштап, Тоголок Молдо, М.Мусулманкулов, М.Чокморов, А.Тыныбеков, Ж.Сарыков, Ж.Кожеков, К.Атабеков, Ы.Абдрахманов, А.Рысмендеев, Ш.Рысмендеев, Б.Сазанов, У.Мамбеталиев, А. Тойчубеков, М. Ашымбаев, Д. Кочукеев, И. Жумабеков сыяктуу бир нече манасчылардын варианттарын араб арибинен, латын арибинен азыркы алфавитке түшүрүп, илимий жактан комментарийлер менен жабдып басмадан чыгарган. Улуу эпостун англис, түрк, хинди, фарсы ж.б. тилдерге которулуп, жарыкка чыгышында да институттун кызматкерлеринин салымы бар. Ошондой эле ал варианттар боюнча илимий макалалар, монографиялар жазылып, демөөрчү издеп чыгарып, коомчулукка электрондук варианттарын таратуу да колго алынууда. Эгерде эпостун варианттарынын нускаларынын көбөйтүү керек болсо, каражат институтка бөлүнүш керек. Себеби, институттун кызматкерлери ал варианттарды жарыялоо үчүн маңдай терин агызып, алтындай убакыттарын бөлүп иштешкен. Демек, «Манас» эпопеясынын али чыгарыла элек варианттарын чыгаруу» маселе си күн тартибинен небак эле алынып салынган.

– Ошондой эле «Манас» эпосу боюнча сегизилтиктин негизинде 5 томдук энциклопедияны даярдоо жөнүндө да сөз болуп жатат.

– Бул боюнча да С.Орозбаков, С. Каралаев, М.Чокморов, Тоголок Молдо ж.б. манасчылардын варианттарынын негизинде «Манас» энциклопедиясынын 2 томдугу, мындан сырткары өз-өзүнчө да «Сагымбай», «Саякбай» энциклопедиялары (2 китеп) даярдалгандыгын билди-

ребиз. Эмгектер окурмандарга жеткен, аларды жазууга Кыргызстандагы бардык тажрыйбалуу манастануучулар, фольклористтер катышып, жогорку илимий деңгээлде жазышкан. Азыр аны кайра жазабыз деген ишке ашпаган идея. Ал эми Жусуп Мамайдын вариантынын негизинде майда бөлүктөр «Кененим», «Алымсарык», «Кулансарык», «Чигитей», «Сейит», «Асылбача, Бекбача», «Сомбилек» ж.б. боюнча өзүнчө энциклопедия жазуунун эч кандай зарылдыгы жок.

– А илимий эмгектерчи?

– Институттун кызматкерлери тарабынан «Классикалык изилдөөлөр» деген серия менен манастануучулар М.Ауэзов, А.Бернштам, Б.М.Юнусалиев, С. Мусаев, Э.Абдылдаев, К.Кырбашев, Ө.Караев, Р.Сарыпбеков, Р.Кыдырбаева, З.Мамытбеков ж.б. илимпоздордун «Манас» эпосуна байланыштуу илимий изилдөөлөрү топтолуп, жакында эле кайрадан жарык көрдү. Бул авторлор Илимдер академиясынын системасында иштеген окумуштуулар болгон, кайрадан басып чыгарууга институттун бүгүнкү күндө иштеп жаткан илимий кызматкерлер тарабынан даярдалды. Бул улуу инсандардын эмгектерин кошумча, кайра басуу жөнүндө маселе болсо каражат кайрадан эле институтка бөлүнүп берилиши керек.

Ал эми Ч.Айтматовдун чыгармачылыгына келсек, институттун кызматкерлери улуу жазуучунун өмүрүн жана чыгармачылыгын өмүр бою изилдеп келе жатышат. Алардын эмгектеринин негизинде Кыргызстанда «айтматовтаануу» илими калыптанып, өсүп-өнүгүп келе жатат.

Өзүңүздөр күбө болгондой, Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту улуу жазуучунун 90 жылдыгына карата Кыргыз Өкмөтү тапшырган иш-чараларды толук аткарып, анын негизинде 34 аталыштагы китеп жарык көрүп, коомчулуктун ыраазычылыгына татыган.

«Айтматов окуулары» 1980-жылдан бери уюшулуп, эл аралык конференцияларга, симпозиумдарга, коллектиумдарга чейин өсүп жетти. Аларда окулган илимий баяндамалар (докладдар) жарык көрдү. Мындан сырткары институт Ч. Айтматовдун өмүрү жана чыгармачылыгына байланыштуу Турция, Казакстан, Азербайжан, Россия, Кытай, ж.б. менен бирге ушул сыяктуу чет өлкөлөрдө конференцияларды өткөрдү. Ошондой эле жазуучунун чыгармаларынын 5, 8, 10 томдуктары, жыйнактар, изилдөөлөр, альбомдор түзүлүп, жазуучунун чыгармачылыгы менен байланыштуу театр, кино, сүрөт, музыка ж.б. боюнча маалыматтарды камтыган «Айтматов энциклопедиясынын» 3 томдугу жазылып, чыгарылып, билим берүү жана маданият системасындагы мекемелерге таркатылып берилди. Азыр ал энциклопедия кеңири тематикалык планда уланып жатат.

Азыр айтылып келген Манастаануу жана Айтматовтаануу академиясы изилдей турган «дың» жерлер 60 жылдан бери эле дүйнөлүк, анын ичинде республикалык ар түрдүү тилчи, адабиятчы, философ, психолог, педагог, политолог, тарыхчы, социолог ж.б. илимпоздор тарабынан изилденип келген жана алар кайсы мамлекетте, кайсы жерде иштебесин изилдей берет.

– Сиздин кандай сунуштарыңыз бар?

– **Биринчиден**, бүгүнкү күндө да Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту Манастаануу жана Айтматовтаануу боюнча илимий-практикалык чоң иштерди тынымсыз аткарып келе жатат. Бул программаларды аткарууда **Өкмөттөн бюджеттик каржылоо боюнча мурдагыдай эле камкордук болот деген ишенимиз бар.**

Экинчиден, эмгек айлыктарын көтөрүүнү сунуш кылар элем. Анткени, илимий кызматкерлер коомчулук

үчүн чоң иштерди аткарып келүүдө. Азыр Илимдер академиясында илимдин фанаттары болуп иштеп жүргөн илимдин докторлору, кандидаттарынын айлыктары 7-8 миң эле сом.

Үчүнчүдөн, 90 жылдык тарыхы бар Тил жана адабият институтунун (азыркы күндө Ч.Айтматовдун атын алып жүргөн институттун) көп жылдык тажрыйбасын, калыптанган системасын эске алып, буга чейин болуп келген институттун функциясы – Манастаануу жана Айтматовтаануу проблемаларын фундаменталдуу, ар тараптуу изилдөө, китептерди чыгаруу, кол жазмаларды сактоо, пропагандалоо жана магистранттарды, аспиранттарды кабыл алуу, кадр даярдоо иштери кала бериши керек.

Төртүнчүдөн, Илимдер академиясынын Философия, Тарых институттарынын илимий багыттарында да «Манас» эпосу жана Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы ар дайым изилденип келген жана мындан ары да изилдене берет.

Бешинчиден, Өкмөт бюджетти туура бөлүштүрүп, мекемелер ортосундагы кандайдыр бир кайталоолорго, нааразычылыктарга, карама-каршылыктарга жол бербеш керек.

Алтынчыдан, биздин оюбузча, түзүлө турган Манастаануу жана Айтматовтаануу академиясынын негизги максаты, милдети – көп улуттуу (орус, өзбек, дунган, татар, украин, казак, түркмөн ж.б.) кыргызстандыктардын жаш наристелеринен баштап улгайган курактарга чейинки адамдардын аң-сезимине, жүрүм-турумуна, таалим-тарбиясына «Манас» эпосундагы жана Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы асыл идеяларды ар түрдүү формаларда, методикалык ыкмаларда сиңирүү болуп саналат.

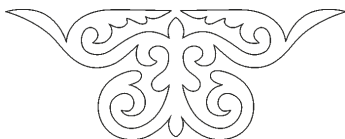
Жетинчиден, дагы бир жолу баса белгилегибиз келет, Кыргыз Республикасынын Президенти Сооронбай

Шарипович Жээнбековдун демилгесин колдоо менен жаңы түзүлө турган Манаस्ताануу жана Айтматовтаануу академиясына көп улуттуу кыргызстандыктар үчүн идеологиялык кызматты аркалоо менен агартуучулук, таалим-тарбиячылдык, таанытуучулук функцияны аткаруу милдети жана жоопкерчилиги жүктөлсө – келечек үчүн чоң утушка ээ болот деген ишенимибизди билдиребиз. «Конфуций», «Гете» сыяктуу коомдордун, «Манас-1000» дирекциясынын жана Көркөм сүрөт академиясынын жакшы тажрыйбаларын алуу керек.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Тилек Рыскулов

// Факты.kg – 2019, 08-февраль.

**КЫРГЫЗ КЛАССИКТЕРИ ЖАНА ЭЛДИК
МУРАСТАР УЛАМ-УЛАМ БАСЫЛЫП
ТУРУШУ КЕРЕК**

«КИТЕП ЭЛГЕ КЕРЕК»

– Абдылдажан агай, Сиз менен Эл аралык тил күнүнө карата, Мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн Улуттук программасы боюнча маек куралы дедик эле.

– Мен даярмын.

– Анда мындай, бул программа 2014-жылдан 2020-жылдарга чейин кабыл алынган экен. Азыр 4-5 жыл өтүп калды, кандай болуп жатат?

– Ооба. Иш процесси 2015-жылдан тартып башталды. Ага чейин кандай китептерди чыгаруунун атайын индикаторлору иштелип чыкты, жумушчу топ иштеди.

– Сиз да жумушчу топтун мүчөсү болсоңуз керек?

– Жок, ага башка адистер кирди. Кийин Жогорку Кеңеште Улуттук программанын аткарылышын көзөмөлдөөчү топ түзүлүп, курамына мен да киргем, ошондон бери ага депутат, экс-төрага Ч.Турсунбеков жетекчилик кылып келе жатат. Институттун жалпы ишине көзөмөлдүк кылуу мага тапшырылган. Мен китептердин даярдалышын, өз убагында чыгышын камсыз кылып, китептерди көз алдымдан өткөрүп, уюштуруучу иштерин жүргүзөм.

– Ушул мезгилдерде кандай ийгиликтер жана мүчүлүштөр болду токтоло кетсеңиз?

– Улуттук программаны негизинен төрт мекеме аткарат, Президенттин алдындагы Мамлекеттик тил комиссиясы, Билим берүү жана илим министрлиги, Маданият жана маалымат министрлиги жана Улуттук илимдер академиясы.

Алгач чынында өтө кыйын да, татаал да болду. Тендер дегенди атайын окуш керек экен. Мамлекеттик тилди өнүктүрүүгө салымын кошобуз деген ар түрдүү адистерди чогултуп жыйын да өткөрдүк. Сүйлөшө келгенде баары эле макул, аны жасаш керек, муну жасаш керек, жасайбыз дешет, ал эми иш жүзүнө келгенде көпчүлүгү кайдыгерлик позицияда туруп алышты. Атайын конкурска катышкыла деп 2-3 газеталарга жарыя да кылдык, анкета да таратып көрдүк. Анын үстүнө программадагы индикаторлорду иштөө үчүн, биринчиден, тажрыйбалуу адистер, экинчиден, убакыт керек болчу. Илим, китеп деген бир күндө эле жазыла калбайт. Ушунун натыйжасында башында кемчиликтер кетип жатты, бирок жоопкерчиликти сезген адистер колдон келишинче иштешип, бара-бара жолго коюлуп кетти.

– Адистерди ким тандап алат?

– Тендерди Илимдер академиясынын Президиуму, кийин институт жарыялап келет. Беш-алты басма тендерге катышат, уткан басма адистер менен келишим түзөт. Басма адистерден кимди тандап алып, ким менен иштешем десе өз эрки.

– Тендерге жарыялануучу материалдар индикатордо бар дедиңиз, конкреттүү айта кетсеңиз?

– Алсак, академияга тил багытында төмөнкү иштер тагылган. Биринчиден, төмөнкү сөздүктөрдү чыгаруу: **Байыркы түрк сөздүгү, Классикалык эмгектер. Махмуд Кашкари. Түрк тилдер сөздүгү, Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү, Кыргыз тилинин синонимдер сөздүгү, Кыргыз тилинин омонимдер сөздүгү, Кыргыз тилинин антонимдер сөздүгү, Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү I–II том, Кыргыз тилинин жыштык сөздүгү, Кыргызча-англисче сөздүк, Кыргызча-өзбекче сөздүк, Кыргызча-орусча-дунганча**

сөздүк, Кыргызча-арабча сөздүк. Арабча-кыргызча сөздүк, Кытайча-кыргызча сөздүк, Орусча-кыргызча сөздүк, Орусча-кыргызча сөздүк, Экинчиден, методикалык пландагы эмгектер: Кыргыз тилин эне тили катары окутуунун методологиясы, Кыргыз тилин чет тили катары окутуунун методологиясы, Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун методологиясы. Үчүнчүдөн, илимий багыттагы эмгектер: Азыркы кыргыз тили. Лексикология, Кыргыз тилинин жазма грамматикасы, Азыркы кыргыз адабий тили, Азыркы кыргыз тили. Стилистика, Азыркы кыргыз тили. Семантика, Азыркы кыргыз тили. Синтаксис, Азыркы кыргыз тилинин диалекттери, Азыркы кыргыз тили: (Морфология), Азыркы кыргыз тили: фонетика жана фонология, Кыргыз тилинин лингвистикалык маалымдамасы, Кыргыз тилинин компьютердик лингвистикасынын негиздери, Байыркы кыргыз тилинин жазма эстеликтеринин корпусу, Жусуп Баласагын Куттуу билим: 1-2-3-том, Улуттук идея – тилде. 1-2-3-том, Классикалык эмгектер. Морфология, Классикалык эмгектер. Лексикология, Классикалык эмгектер. Синтаксис, Классикалык эмгектер. Диалектология жана сөз курамы, Классикалык эмгектер. Фразеология.

– А, адабиятта кандай?

– «Эл адабияты», «Окурмандын китеп текчеси», «Классикалык изилдөөлөр жана тексттер», «Залкар акындар», «Айтыш» сериялары. Мектептерге, китепканаларга жетсин деп, бул аталыштарды атайын Кыргыз Республикасынын Токтому менен бекиткен. Бир да китепти мындан тышкары чыгаруу мүмкүн да эмес. Айтып коюучу нерсе, кызматкерлерди мурдагы эле китептерди чыгарып жатышат деп жалаа коюш туура эмес. Академия, инсти-

тут Өкмөт пландаган иштерди гана аткарып жатышат. «Манас» баштаган кенже эпосторду, элдик поэмаларды, макал-лакаптарды жаңы ойлоп тапкыла же болбосо залкар акындар Калыгул, Арстанбек, Молдо Кылыч, Молдо Нияздар ж.б. ордуна жаңы мурастарды жазып, Токтогул, Барпы, Калык, Осмонкул, Алымкул ж.б. төкмө акындардын ордуна жаңы төкмөлөрдү төктүргүлө деген эч ким жок! Тыныстанов, Токомбаев, Сыдыкбеков, Осмонов, Айтматов ж.б. чыгармалардын ордуна жаңы ырларды, поэмаларды, повесть, романдарды жазгыла деген милдет алдыда жок. Же биз классиктерди жаңы чыгармаларды жазып бергенге тирилтип келе албайт экенбиз, колубуздан келбейт экен, отуз, кырк жылдан бери чыгармалар басылбай калды, аларды элге жеткирели деген гана тилек менен пландаштырылган. Азыр биз чыгарып жаткан китептер эбак эле библиографиялык таңсыктыкка айланган.

– Ошентсе да жаңы китептер барбы?

– Сөзсүз бар! Мына коомчулук билсин деп дайыма жарык көргөн китептердин бетачарларын өткөрүп келдик. Дагы өткөрөбүз. Тилдик багытта айрым китептердин басылмасында оңдолуп, түзөлүп, кошумчаланды. Жогоруда саналып өткөн эмгектер, сөздүктөр мисал боло алат. Ал эми адабияттык багытка келсек жыйырмадан ашуун манасчылардын варианттары алгач жолу жарык көрдү. Алсак, Сагымбай Орозбаковдун «Манас» эпосу 4 том, Саякбай Каралаевдин «Сейтек» эпосу 2 том, Тоголок Молдо «Семетей», «Сейтек» эпостору 2 том, Ыбырайым Абдрахмановдун «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 2 том, Актан Тыныбеков «Манас», «Семетей» эпостору 1 том, Жакшылык Сарыков «Семетей», «Сейтек» 1 том, Алмабек Тойчубеков «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 2 том, Мамбеталы Ашым-

баев «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 1 том, Жаңыбай Кожеков «Манас», «Семетей» 3 том, Чокон Валиханов, Иса Жумабеков «Семетей» эпосу 1 том, Дуңкана Кочукеев «Манас», «Семетей» эпостору 1 том, Кааба Атабеков «Манас» эпосу 1 том, Мамбеталиев Уркаш «Манас», «Семетей» эпостору 1 том, Акмат Рысмендеев «Манас», «Семетей» эпостору 1 том, Шапак Рысмендеев «Манас», «Семетей» эпостору 2 том, Мамбет Чокморов «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 3 том, Багыш Сазанов «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 3 том, Молдобасан Мусулманкулов «Манас» эпосу 1 том, «Манас» үчилтиги боюнча изилдөөлөр 1-том, «Манас» (тарых, генезис, типология) 2-том. Кол жазмалар бөлүмүндөгү Ош, Жалал-Абад, Баткен, Нарын, Ысык-Көл, Талас, Чүй областарынан жыйналган элүү, алтымыш жыл мурдагы материалдар эми гана коомчулукка жеткирилди. Араб, латын арибдери менен бүгүнкү алфавитке салынды. «Айтыш» сериясынан чыккан эмгектердин 70 % пайызы жаңы. Ар кайсы жерде өткөн айтыш конкурсунан материалдар жыйналды.

Жыйынтыктап айтканда, институт колдон келишинче буга чейин жарык көрбөгөн жаңы материалдарды да коомчулукка тартуулады.

Көпчүлүгү Мамлекеттик Тил боюнча Улуттук программанын максатын жана милдетин билишпейт! Кээ бирлер «жаңы, жаңы» дейт, жаңыны асмандан алабызбы? Алар кайсы чыгармаларды жана эмгектерди чыгарарыбызды сунуш кылышсын көрөлүчү! Дагы айтам, классиктер жана элдик мурастар улам-улам, кайра-кайра басылып турушу керек. Буга чейин мындай системалуу түрдө китептер чыккан эмес. Балким, мындан ары да чыгышы кыйын. Институт чоң эмгектерди жасап койгондугун ким болбосо да моюндайт. Туурасы жакшылык

жасалган жерде жамандык болбош керек, а бирок азыр тескерисинче, жакшылык кылбасаң – жамандык да болбойт окшойт. Башкача айтканда эч нерсе кылбай отура бериш керек экен.

– Ошол айрымдар китептерге көп каражат кетти деп жатышкансыйт?

– Уткан басма келишим баа менен китепти даярдагандарга төлөп берет. Ал басманын ички каржы маселесине институт жооп бербейт, жогоруда айтылгандай ар бир кызматкер менен басманын ортосундагы келишим болот. Калганы кагазга, боёкко ж.б. чыгым кетет. Тендерден экономия болгон каражаттар минфинге кайтарылып берилет. Иш бүткөндө китептер Билим, маданият министрликтер аркылуу мектептерге, китепканаларга бекер таратылып берилет. Электрондук варианттар да сайттарда коюлууда.

– Ошондо кайтарылган сумманы алып калып, китептердин нускаларын көбөйтүп чыгарса болбойбу?

– Жок. Ашып калган сумма кайра минфинге кетет. Тендер жарыялоонун алдында мониторинг жүргүзүлөт, комиссия иштейт.

– 2018-жылы экономия болдубу?

– Ооба, 10 млн сомго жакын минфинге кайтарылды. Биз финансылык тартипти бузган жокпуз.

– Мамлекеттик тил илимдер академиясында кандай ишке ашып жатат болду экен?

– Бул маселе дагы эле оор бойдон калууда. Себеп дегенде жыйындарда эки-үч улуттун өкүлү болсо эле расмий тилде кетип жатышат. Албетте, ар кимдин кайсы тилде сүйлөшүсүнө чек коюуга болбойт, ар бир адам тандап алган тилинде сүйлөөгө укуктуу. Бирок, мамлекеттик тилдин мыйзамын да сыйлоо керек, анда жыйындар, иш-кагаздар мамлекеттик тилде болушу керек

деген жазуу турат. А илимди өз каалоосу менен эки тилдин бирөөсүндө жаза берсе болот.

Ошентсе да, техникалык жана табигый илимдердин өкүлдөрү мамлекеттик тилди өнүктүрүүгө өз салымдарын кошушу керек деп ойлойм. Коомдук илимдердин окумуштуулары да мамлекеттик тилге өтө көңүл бурушу керек, себеп дегенде жалпы элдин аң-сезимине жеткиликтүү болушу зарыл.

– **2019-жылы да көп иштер болсо керек?**

– Мамлекеттик тил программасынын негизинде физик, биология, педагогика, искусство ж.б. адистиктер боюнча эмгектер пландаштырылууда.

– **Жалпы канча китеп жарык көрдү?**

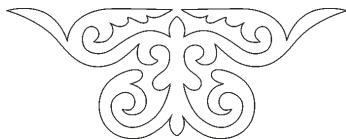
– 287 китеп. Китеп элге керек.

– **Бул да чоң ийгилик. Куттуктайбыз!**

– Рахмат!

– **Маегиңизге рахмат!**

Маектешкен Тилек Рыскулов
// Факты.kg – 2019, 22-февраль

«АКАДЕМИЯ КОМПЛЕКСТҮҮ ИШ АЛЫП БАРЫШ КЕРЕК»

– Абдылдажан агай, «Манас» жана Айтматов улуттук академиясын түзүүнүн максаты эмнеде?

– Албетте, «Манас» жана Чыңгыз Айтматов улуттук академиясы түзүлөөрүн угуп, кубаныч менен кабыл алдык. Бул академия кандай багытта иш алып бараары Президенттин жарлыгында көрсөтүлгөн. Манас жана Айтматов аркылуу Кыргызстанда жашаган бардык улуттарды ынтымакка, биримдикке чакыра турган, аларга агартуучу таалим-тарбия берүү менен идеяларды жайылтуучу кызмат аткара турган чоң багыттагы зарылдыктан келип чыккан академия. Өзүңүз билгендей, Эгемендүүлүктөн кийин батыштын жакшы-жаман көз караштарын кабыл алып жатабыз, көбүнчө ыплас кулк-мүнөзүн, жүрүм-турумун, улууну-урматтоо, кичүүнү ызаттоо деген жок. Демократия деп эле билип-билбей ар кандай нерсени сүйлөгөндөр көп болуп кетпедиби. Манас жана Айтматов аркылуу каада-салтыбызга, жүрүм-турумубузга кайрылып кыргыз элин, тилин түбөлүктүү сактап калуунун өбөлгөсү деп ойлойм. Болбосо, буга чейин Манас менен Айтматов изилденбей жүрдү беле? Мамлекетибизде гана эмес, дүйнө жүзүндө изилденип келе жатат. Биздин Айтматов атындагы тил жана адабият институту Манасты 90 жылдан бери, Айтматовду 60 жылдан бери изилдеп да, пропагандалап да келе жатабыз. Ошондуктан келечектеги муундар үчүн бала бакчадан баштап экологиялык, тамак-аш коопсуздугу сыяктуу руханий жана аң сезимдин коопсуздугун сактай турган багытта иштей турган академия болсо деген тилегим бар. Айрым адамдар идеологиянын кереги жок

деп жатышпайбы. Идеология болбосо болбойт. Идеология жалпы кыргызстандыктардын жашоо-турмушуна, кулк-мүнөзүнө, жүрүм турумуна, аң-сезимине сиңип кеткидей болушу керек. Кээ бир адамдар Манастын жети осуяты деле жазылды, аң-сезимибизге деле сиңген жок дешет. Ал үстүртөдөн жазылып, жогору жактан түшүрүлгөн. Идеология күндөлүк турмушта, дайыма адамдын аң-сезиминде боло тургандай идеяларды алып чыгыш керек. Мисалы, Чыңгыз Айтматовдун «Адамга эң кыйыны – күн сайын адам болуу» деген сөзүн элге сиңирүү керек. Илим деген бир күндө жазылып, андан бир күндө жыйынтык чыкпайт. Ошондуктан илим деген ийне менен кудук казгандай дейт. Биз изилдейбиз деп олтура берсек башка нерселер калып кетет. Бул өтө керектүү, багыты терең академия болушу керек.

– Академия улуттар аралык биримдикти чыңдайт деп белгилеп кетпедиңизби, ал эми кыргыз тилинин кадырын көтөрүүдө канчалык роль ойнойт?

– Буга чейин куру сөз менен Манастын тили кыргыз тили, кыргыздын тили Манастын тили деп келбедикпи. Биз эми практикалык түрдө иш алып барышыбыз керек. Теорияны айта берсек ал элге жетпейт. Кыргыз тилин көтөрүү үчүн Манасты окуу боюнча ар түрүү сынактарды уюштуруш керек. Биз март айынан баштап «окуган эл озот» сынагынын негизинде Саякбай Каралаевдин вариантындагы «Манас» эпосун бекер таркатууну пландоодобуз. Бул иш-чараны «Дил азык» басмасы, «Адеп башаты» уюму, Ислам маданияты университети менен биргеликте уюштуруп жатабыз. Мына ошентип күндөлүк турмушта практикалык иш чараларды өткөрүшүбүз керек. Манасты окуган адам кыргыз тилин терең өздөштүрөт. Айтматовдун чыгармалары союз учурунда орус тилинде көбүрөөк басылып келсе, азыр кыргыз тилин-

де көбүрөөк басылып жатат. 90 жылдыгында да бир топ басылды. Албетте, бул жетишсиз. «Манас» жана Айтматовдун чыгармалары ар бир мектепте, китепканаларда турушу керек. Адабиятыбыз жалаң эле Манас менен Айтматовдон түзүлгөн жок да. Башкаларды да элге таркатышыбыз керек. Эл адабиятынын 40 томдугун, кенже эпосторду, андан сырткары окурмандардын китеп текчесине деп 40 томдон ашык классик жазуучулардын чыгармаларын чыгарып, мектептерге, китепканаларга бекер таркатып жатабыз. Бирок 500 нуска менен аз чыгып жатат. Электрондук варианты да бар. Союз учурунда китепканаларда бардык жазуучулардын чыгармалары турчу. Азыр бардыгына эле жетпей жатпайбы. Чыгармаларды адам өзү окумайынча анын образы, идеясы аң сезимге таасир этпейт. Адам канчалык көп окуса өзүнө таалим-тарбия алат. Ошондуктан, тилди өнүктүрүү үчүн окуу китептерди көбүрөөк нускада чыгарыш керек.

– Жаш муундарга жол көрсөтүүдө академиянын орду кандай болот дейсиз?

– Азыр бир нерсени жасаш кыйын, татаал. Ошол жол картасын түзүп, этаптарын аныктап чыгыш керек. Жарлыктын негизги максаты жаш муундарды моралдык жактан тарбиялап, жаш муундардын билим деңгээлин көтөрүүгө камкордук кылуунун бирден-бир жолу деп ойлойм.

– Кандай сунуш-пикириңиз бар?

– Бир кабинетте чечим кабыл алуудан алыс болуп, жалпы көз караштагы адамдар чогулуп стратегиясын жана тактикасын иштеп чыгуу керек. Комплекстүү иш алып барыш керек. Бул жерде тил жана адабият менен чектелип калбай, педагогика, тарых, агартуучулук, философия, искусство тармактары да бар. Мына ушулардын бардыгына терең карап планды иштеп чыгыш керек.

– Эл аралык Ысык-Көл форумун өткөрүү да айтылды...

– Ысык-көл форумун өткөрүү татаал. Мурда өткөн форумда тынчтыкты сактоо, билим берүү, элди ынтымакка чакыруу, экологиялык маселелер тууралуу сөз болгон. Сөз жүзүндө эле калып калбай, иш жүзүндө аткаруу керек. Бул академиянын күнүмдүк иштеринин бири болушу керек. Ар кандай тармактагы адамдардын көз карашын элге жеткирүү керек. Ысык-Көл форумунун идеясын дүйнөгө таратыш керек. Дайыма көтөрүлгөн маселе талкууда туруп, жыйынтык болушу зарыл.

– Илимий конференцияларды сиздер деле өткөрө бересиздерби?

– Ооба! Биздин институтка да каражат бөлүп берүү керек. Республиканын ар бир илимий мекемелери, Жогорку окуу жайлары жана мектептери «Манас» эпосуна жана Ч.Айтматовдун чыгармаларына арналган конференцияларды өткөрүп келген жана өткөрө берет. «Манас» эпосунун 1000 жылдыгын жана Ч.Айтматовдун 90 жылдыгын өткөрүүдө да Илимдер академиясынын Тил, адабият, Тарых, Философия институттары активдүү катышып, ондогон эл аралык, республикалык конференцияларды, симпозиумдарды жогорку деңгээлде уюштурган.

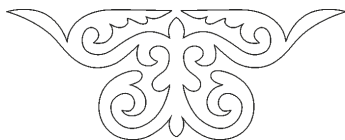
– Илимий изилдөөлөрдү чыгаруу да жаңы академияга жүктөлгөн.

– Институттун кызматкерлери тарабынан мурда да, азыр да «Классикалык изилдөөлөр» деген серия менен манастануучулар М.Ауэзов, А.Бернштам, Б.М.Юнусалиев, С.Мусаев, Э.Абдылдаев, К.Кырбашев, Ө.Караев, Р.Сарыпбеков, Р.Кыдырбаева, З.Мамытбеков ж.б. илимпоздордун «Манас» эпосуна байланыштуу илимий изилдөөлөрү топтолуп, жарык көрдү. Бул авторлор Илимдер

академиясынын системасында иштеген окумуштуулар болгон, кайрадан басып чыгаруу институттун бүгүнкү күндө иштеп жаткан илимий кызматкерлер тарабынан даярдалган. Бул улуу инсандардын эмгектерин кошумча, кайра басуу жөнүндө маселе болсо каражат кайрадан эле институтка бөлүнүп берилиши керек.

Сөзүбүздүн акырында дагы бир жолу баса белгилегибиз келет, Кыргыз Республикасынын Президенти Сооронбай Шарипович айткандай кыргыз элинин руханий паспорту болгон «Манас» эпосун жана Ч.Айтматовдун чыгармаларын изилдөөнү мындан ары дагы тереңдетүү жана күчөтүү, дүйнөлүк элдерге жайылтуу керек. Бул үчүн туура жана натыйжалуу багытты белгилешибиз керек.

Маектешкен Жылдыз Дыйканова
// Эркин Тоо. – 2019, 22-февраль

«ЭКИ СУЛУУЛУК ДАЛ КЕЛГЕНИ ЖҮРӨК СЕЗИМИМДИ ЖӨН КОЙБОДУ...»

– Абдылдажан мырза, сиздин үйдө ким кожоюн?

– Биздин үйдө кожоюн мен элемин. Баардык айткан дегендерим эч кынтыксыз аткарылат. Программаларды да өзүм түзөм, үзгүлтүккө учурабайт.

– Тапкан-ташыган акча каражатыңарды ким кармайт?

– Апабызга апкелип беребиз. Анан ошо кишиден кайра алып турабыз. Той-топур, кийим-кече, алымча-кошумча, жада калса жол кире, чөнтөк пул, эч бир маселе жаралбайт.

– Эркектерге тиешелүү кайсы жумушту катыра жасайсыз?

– Эми биз «ак кол» болуп өсүп калганбыз. Билек түрө чарбалык иштерге киришкен жокпуз. Өз колум менен там салганга шарт болбоду...

– Кой союп, устукандап...

– Кой сойгонду билбейм. Бирок, келген коноктордун кимисине кайсы устуканды тартыш керектигин катырам. Өзүм карап, көзөмөлдөйм, бул чоң жана жоопкерчиликтүү маселе.

– Мектепте канчанчы атаман элеңиз?

– Биздин тушта эки бала бар болчу. Жогорку класстын балдары ыгы жок тийишип, катылып калса, алардын тиешелүү катыгын берип, класстын намысын коргогонго жарачу. Анткен менен кичүү балдарга ыдык көрсөтүп, чоңдук кылуу дегенди билбейт эле.

– Болочоктогу келинчегиңиз менен кандайча таанышкансыз?

– Мектептеги акыркы коңгуроо учуру эле, 10-классты бүтүп атыптыр. Айылындагы үйүнө барып, капыстан эле жазып жүргөн дептери көзүмө чалдыгат. Кол жазмасы өзүндөй сулуу экен, күткөн эмесмин. Мен андан 10 жаш улуу болгонго байланыштуу эки сулуулук дал келгени жүрөк сезимимди жөн койбоду. Биздин ата-энелер жакын мамиледе тааныш болгонуна байланыштуу, экөөбүз да тааныш болуп кеттик.

– **Кыз ала качуу жагына кандай карайсыз?**

– Эки түрү бар: биринчиси – тааныбай, көрбөй, билбей туруп «алдыман чыккан кызды алам» деп көчөдөн сүйрөп кеткендер бар. Мындайга таптакыр каршымын. Экинчиси – өзүнүн макулдугу, шарты менен (кыз «барам» дебейт да) андай учурда кыздын оюн билип туруп ала качуу жагы бар.

– **Ичимдик жагына кандайсыз?**

– Анча эмесмин. Кичине кызып калганда ичимде кандай ой болсо бетке айтып салмайым бар. Кээде катылып жүргөн сыр сандыгымдын оозу ачылып кетет.

– **«Ала жипти» аттабаган эркек эркек эмес» деп коюшат экен мырзалар. Сиз да ошондойсузбу?**

– Койчу эми, койчу, Сурат иним, ушундай да суроо болчу беле? Аны Кудай өзү билет. Асманда Кудай карап турат да, жазалайт, жазалабайт, өзү билет.

– **Жеңеден коркот окшойсуз...**

– Коркпойм, эмнеге коркот элем, мага ишенет.

– **Жубайыңызды кызганасызбы?**

– Жаш кезде, жаңы үйлөнгөн учурда кызганчумун. Азыр кызганбайм.

– **Сулуу кыздарга суктанбаган эркекти «дөңгөч» дешет экен. Сиз «дөңгөч» эмессизби?**

– Ушуга байланыштуу анекдот эске түшөт. Ал мындай: ай десе ай, күн десе күн бир сулуу кыз кетип баратса

түрктөр айтат экен «Иншаллах!» деп, а азербайжандар болсо «Машаллах!» деп, ал эми мага окшогон бир кыргыз болсо «Кудай буюрса, Кудай буюрса» деп ийет экен (күлүп).

– **Стресске кабылганда эмне кыласыз?**

– Отуруп алып, телевизордун катыгын берип футбол көрөм. Бул да жөн жерден эмес. Эс тартканы короодогу балдар менен топ кубалап, топ артынан «жоголуп» кетчүмүн. Иңир кирип топ көрүнбөй калганча футбол ойнойт элек. Апамдан тил укчумун.

– **Кайсы команданы сүрөп, кимге күйүп-бышып жүрөсүз?**

– «Ювентуска» жан тартам. Анткени ал жерде менин сүйүктүү топ тепкичим Криштиану Роналду ойнойт.

– **Мончонун буусун жакшы көрөсүзбү?**

– Мончонун буусу керемет! Бир жумада бир жолу чогулуп калган, чечилбей калган маселелердин жол-жобосу ошол бууда нымшып отурган жерде келет. Байланып калган нерв тамырлары ошо жерден жазылып, жыргап калам.

– **Соңку суроом, бир курдай жеңем «Абдылдажан токол алам десе апасынан уруксат алсын» деген эле. Токол маселесине кандай карайсыз?**

– Ушуга байланыштуу бир анекдот эсиме келет: тоок фермага комиссия келип, ээсине: «эмнеге сиздин тооктор жакшы туубай, жумуртканы аз берип атат?» десе, ээси «менин короздорум өзүмдү тартып коммунист болсо эмне кылайын» деген экен. Анын сыңары, мен да коммунистмин. Ал эми токол маселеси тууралуу чын оюмду айта турган болсом, токол – бул үй-бүлөнү трагедияга алпарат. Муну чечмелегим келбейт.

Маектешкен Сурат Жылкычиев

// Азия ньюс. – 2019, 28-март

МАНАСЧЫЛЫК ӨНӨР – ТӨКМӨЧҮЛҮКТҮН ЭҢ ЖОГОРКУ КӨРҮНҮШҮ

«ТӨКМӨЧҮЛҮК – КУДАЙ БЕРГЕН КАСИЕТ!?»

– Абдылдажан агай, Өзбекстан Республикасынан кандай жаңылыктар менен кайтып келдиңиз?

– 5-10-апрель айында Өзбекстандын Термез шаарында Президент Шавкат Мирзиёевдин идеясы, демилгеси жана колдоосу менен эл аралык бакшылык-төкмөчүлүк өнөрдүн биринчи фестивалы болуп өттү. Фестивалга 75 өлкөдөн илимпоздор, чыгармачылык инсандар катышты. Бардыгы 400дөй киши болду. Бул фестиваль илимий жана маданий байланышты түзүүгө мүмкүнчүлүктү түзүп берди.

– Кыргызстандан кимдер катышты?

– Окумуштуу А.Исаева, манасчы Т.Бакчиев, төкмөчү А.Маратов.

– Төкмөчүлүк өнөр биздин элде эң өнүккөн өнөр эмеспи?!

– Ооба, төкмөчүлүк кыргыз элинин жашоо турмушу менен бирге өнүгүп, бүгүнкү күнгө чейин өрүш алып келген оозеки чыгармачылыктын чоң бир салаасы. Анда элдин кубанычы жана кайгысы, үрп адаты жана каада-салты, жалпы адамзаттык жана жеке адамдык маселелер камтылган. Бекеринен анын «Айтыш» формасы ЮНЕСКО тарабынан дүйнө элдеринин материалдык эмес маданий мурастарынын тизмесине катталган жок. Төкмөчүлүк – Кудай берген касиет!

– Айтуучу, төкмөчү жана жаратуучу деген сөздөрдү акындарга жалпылап колдонуп келебиз, ушул маселеге кандай карайсыз?

– Бир мезгилде агайыбыз Качкынбай Артыкбаев бул маселеге кайрылып талкуу болгон эле. Азыркы күндө мага баары аралашып кеткендей сезилет. Азыр аткаруучулар айтуучумун, төкмөчүмүн, жаратуучумун деген көз караш басымдуу болуп бараткандай. «Манасты» баш кылып, алымча-кошумчасыз эле жаттап алып аткарып жүргөндөр деле...

Манасчылык өнөр төкмөчүлүктүн эң жогорку көрүнүшү. Сагымбай менен Саякбай баштаган манасчылар чыгармачылыктын эң бийик чокусунга ошондуктан жетишип отурбайбы!

– Фестивалды биз деле өткөрүп келе жатабыз, айырмачылыктарды байкай алдыңызбы?

– Жалпысынан фестивалдын жүрүшү жана мазмуну бирдей эле болот. Мына биз Дүйнөлүк эпостордун фестивалын төрт жолу өткөрдүк. Биринчи уюштурганда улуу жазуучу Чыңгыз Айтматов «Асман жана жер» деген аталышта улуу манасчы Саякбай Каралаев жөнүндө эң бир терең эскерүү-илимий доклад жасаган эле. Өкмөттүк жетекчилер да фестивалга чоң маани берип, аябай көңүл бурушкан болчу. Кийинкилеринин болсо статусу да, катышуусу да жогорку деңгээлге жетпей жаткандыгы ойлондурат.

Термездеги фестивалдын ачылышына Өзбекстан Республикасынын Президенти Шавкат Мирзиёев өзү катышып, докладында өзбек калкынын бакшылык-төкмөчүлүк өнөрүнүн тарыхына, калыптанышына жана өнүгүшүнө, аларды жыйноо, жарыкка чыгаруу, жайылтуу, изилдөө жеке төкмөлөргө мындан ары да чоң көңүл буруу проблемаларына токтолду.

Жыйынтыгында, «Алпамыш», «Шахсанем», «Кырк кыз» ж.б. дастандардын негизинде музыкалаштырылган концерт берилди, чоң майрам болду, бир топ китептер

чыгыптыр. Биз деле манасчылыр, төкмөчүлөр, дастанчылар тууралуу дүйнөлүк тилдерде китеп-рекламаларды чыгарышыбыз керек экен. Көбүнчө биз өзүбүздүн рамкаланган чектен чыга албай келебиз.

– Өзбекстанда Чыңгыз Айтматовду аябай урматташат эмеспи!

– Ооба! Жазуучунун 90 жылдыгына карата Президент Ш.Мирзиёевдин Жарлыгы дагы жазуучунун чыгармаларын жайылтууга чоң мүмкүнчүлүк түзүп берди. Фестивалда республиканын маданият министри Бахтияр Сайфуллаев менен сүйлөшүп калсам, ал жазуучунун чыгармаларынын негизинде 2018-жылы 37 театр спектаклдерди койгондугун сыймыктануу менен белгиледи. Фестивалда Термез шаарынын артистери «Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөт» спектаклин кызыгуу менен аткарышкандарын жашырышкан жок!

Ташкент шаарында жазуучунун эң оригиналдуу айкели орнотулуптур. Ошону менен эки тилкелүү чоң көчөсүнө ысмы берилиптир. Айтматовго болгон урмат-сыйлоонун үлгүсүн өз көзүм менен көрүп абдан кубандым. Анын үстүнө май айларында кудай буюрса, Улугбек атындагы Ташкент мамлекеттик университети менен Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту жазуучуга арналган «Ч.Айтматов жана кыргыз-өзбек адабий байланышы» деген эл аралык конференцияны өткөрүүнү профессор Ахмаджан Муйлибаев менен пландашып келдим. Мындай конференцияны өз убагында Анкарада, Астанада, Алма-Атада, Казанда ж.б. жерлерде өткөргөн элек.

– Өзбек илимпоздорунан досторуңуз көп болсо керек?

– Классик жазуучулары А.Якубов, П.Кадыров, Зульфия, Мирмухсин, Ө.Хашимов, Нуралы Кабул ж.б. менен жакшы тааныш болчумун. Фестивалда академик Төрө

Мырзаев, белгилүү фольклористтер Маматкул Жураев, Жаббор Эшенкулов сыяктуу эски тааныштар менен жолугушуп, чер жазышып сүйлөштүк.

– Абдылдажан агай, эми өзүбүздүн ички проблемаларга келели, жакында апрель-май айларында кандай пландарыңыз бар?

– Мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн программасында «Классикалык изилдөөлөр жана тексттер» деген сериядан физика, биология, педагогика, философия, тарых, искусство ж.б. китептердин бетачарын өткөрүүгө камынып жатабыз. «Улуттук идеялар – илимде» деген серия тууралуу сөз болмокчу. Ошондой эле «Айтыш» сериясынын 8 томдук китеби жарык көргөн эле. Акындардын аткаруусунда залкар устаттардын жана жаш муундардын айтыштарынын үлгүлөрү аткарылмакчы.

Бизде бир жакшы жаңылык болду, аны окурмандарга айта кетпесек болбойт. Институттун кол жазмалар бөлүмүндө 40, 50 жылдан бери магнитофондук ленталар колго алынбай, бири-бирине жабышып, эскирип бараткан эле. Жакында «Сорос» фондусу, «Кыргыз фольклор» коому менен бирдикте бүгүнкү техниканын жардамын колдонуп, кайрадан аудиожазмаларга түшүрүп алдык. Анда илимге керектүү бир топ материалдар, мисалы, Молдобасан Мусулманкулов, Саякбай Каралаев, Мамбет Чокморов ж.б. айтуусунда эпостор бар экен. Ошондой эле экспедиция учурунда жыйналган оозеки чыгармачылыктын көп үлгүлөрү учурайт. Аларды да жарыялоого даярдап жатабыз. Бул материалдар тилчилер, философтор, тарыхчылар, музыка таануучулар үчүн да илимдин объектиси боло алат.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Тилек Рыскулов
// Факты.kg. – 2019, 16-апрель

«ИЛИМ КӨЧҮ – РЕГИОНДОРДО БОЛУП ТУРГАНЫ ЖАКШЫ»

– Абдылдажан агай, бүгүнкү күндө Илимдер академиясында Кыргыз Республикасынын Президенти Сооронбай Шарипович Жээнбековдун «Региондорду өнүктүрүү жана санариптештирүү» жарлыгына байланыштуу кандай иш-чаралар өткөрүлүп жатат?

– Академияда жыйырмадай институт бар. Алардын ар биринин конкреттүү пландары бар. Мен жетектеген Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институту өзү даярдап, басмадан жарык көргөзгөн эмгектердин баарын электрондук тартипке түшүрүп коюшту, сайттарда бар. Конкреттүү алсак, Мамлекеттик тил боюнча Улуттук программанын негизинде жарык көргөн 300дөй эмгекти жана улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдыгына карата чыгарылган 34 китепти айтсак Айтматовду болот.

– **Региондор менен байланышты кантип түзүүдө-сүздөр?**

– Бул руханий байлыктар эң биринчиден жалпы коомчулукка жетишүүсү зарыл, өзгөчө айылдык мектептерге жана китепканаларга. Региондор менен эки жол менен байланышуудабыз. Биринчиден, Билим берүү жана илим министрлиги жана Маданият жана туризм министрлиги аркылуу баланстан-баланска өткөрүлүп, бөлүштүрүлүп, жеткирилип жатат. Экинчиден, илимий кызматкерлер, окумуштуулар жардамга келүүдө.

– **Өзүңүзчү?**

– Убакыт таап барууга аракет кылуудамын. Өткөн жолу Мамлекеттик сыйлыктын лауреаты А.Эшмамбетов менен Нарын шаарына, Ат-Башы районунун, корреспон-

дент-мүчөлөр, профессорлор М.Кидибаев, С.Мусаев менен Тоң, Жети-Өгүз райондорунун мектептеринде, китепканаларында болуп, мугалимдер жана окуучулар менен жолугушуп, ар бир мектепке жүздөн ашуун китептерди тапшырып келдик. Гуманитардык багыттагы окумуштуулардын региондорду өнүктүрүүгө кошкон салымдарыбыз – бул региондордо жашаган элдин аң-сезимин көтөрүүгө, кругозорун кеңейтүүгө, билимин тереңдетүүгө, адеп-ахлакка үйрөтүүгө, таалим-тарбия берүүгө, билим, илимге үндөөгө көмөктөшүү болуп саналат.

– Китептерди бекер алып жатышса, мамлекетке жана сиздерге чоң ыраазычылык билдирип жатышса керек?

– Ооба!

Бул – мамлекеттик чоң иш билген кишиге. Китептерге региондордогу окурмандар «суусап» калышыптыр. Классик акын-жазуучулардын чыгармаларын жана элдик оозеки чыгармачылыктын үлгүлөрүн көрүп алышып, аябай кубанышты. Азыр айылда окурмандардын саны дагы эле көп экендиги сүйүндүрдү.

– Мындай, сиздердин жолугушууларды илим көчү деп коёлу, дагы кайсы региондордо уланат?

– Атайын графиктерди түзүп койгонбуз. Талас, Жалал-Абад, Баткен, Чүй облустарына да, илимий кызматкерлер барып жатышат. Жакында, кудай буюрса, шакиртим, филология илимдеринин кандидаты Бактияр Өмүров экөөбүз Ош облусуна барып, өзүң айткандай, илим күнүн өткөрүп келебиз. Бул иш-чараны Ош мамлекеттик университети менен өткөрөбүз. Ал жерде да мага жардамдаша турган шакирттерим – филология илимдеринин доктору, ректор Каныбек Исаков жана филология илимдеринин кандидаты Түмөнбай Колдошев бар. Илим күнү региондордо болуп турганы жакшы.

Жаштарды илимге тартуу – негизги максаттардын бири. Мен жыйырма жылдан бери аймактарга чыгып жүрөм, илимге кызыккандарды издеп, таап келем, ошол үчүн менин шакирттерим бардык аймактарда бар. Алар илимий иштерин жактагандан кийин ошол жерлерге барып иштеп жатышат. Бул мен үчүн өтө кубаныч.

– Сиздерде кол жазмалар фондусу бар эмеспи, аларды да санариптештирип жатасыздарбы? Аларды институтка барбай эле интернеттен таап алса болобу?

– Албетте, болот. Эски кол жазмалар, ошону менен бирге бир кездеги магнитофондук ленталар электрондук вариантка түшүрүлдү. Бул проектти мен менен бөлүм башчы, филология илимдеринин кандидаты Асель Исаева жетектедик, коомчулукка электрондук варианттардын бет ачары өткөрүлдү. Көп жаңы материалдарга күбө болдук, «Манас» эпосунан баштап, ар түрдүү жанрлардагы үлгүлөр бар.

– Ачыгын айтыңызчы, жакындан бери Медер Мергенбаев деген манасчыны айта башташты, анын варианты бар бекен?

– Анын 1960-1966-жылдар жазганы өзүнүн варианты деген сөздөр бар. Мен да ал кол жазманы көрдүм, азыркы биз колдонгон алфавитте жазылыптыр. Эгер өзүнүн варианты башкалардан айырмаланса китеп кылып чыгаруу керек. Бирок, ал кол жазманы окуп чыгып, салыштыруу, андан кийин гана так, ачык-айкын айтууга мүмкүн. Ал эми Тыныбектин, Сагымбай Орозбаковдун, Тоголок Молдонун, Саякбай Каралаевдин өз оозунан Медер Мергенбаев жазып алган деген маалымат туура эмес. Түп нускалары менен салыштырып келгенде көчүрмө экендиги көрүнүп турат. Өзүң деле ойлочу, ал киши мындай үч маалымат берип жатат:

Биринчиси: «...921-жылдан баштап жазып, 1928-жылда ар кимдин айтканынан жыйнап бүтүрдүм. 90% улуу жомокчу Сагынбайдыкы. Жазуучу М.Мергенбаев. 32 жашымда» (китептин 9-бетинде);

Экинчиси: «Ушул манасты 1925-жыл 16-сентябрдан баштап жазып, 1926-жыл 20-январда кирели-чыгалы жазып бүттүм. Жазуучу Медер Мергенбай уулу 29 жашымда жаздым» (китептин 11-бетинде);

Үчүнчүсү: «1-бет 1926-жыл 26-февралдан баштап жазылды. 1926-жыл 26-февралда баштап жазып, 28-июлда бүттү. Мергенбай уулу» деп берет китептин 11-бетинде.

Демек, ал киши өзү айткандай, ар кимден жыйнаган, көчүргөн. Бирок, кимден жыйнаган, кайсы жерден жыйнаган, качан жыйнаган деген суроолорго жооп жок. Тоголок Молдодон «1946-жылы көчүрдүм» деген сүйлөмү жүрөт. А Тоголок Молдо 1942-жылы дүйнөдөн кайткан эмес беле?! Тыныбектен «1972-жылы жазгам» деп жүрөт, Тыныбек 1902-жылы бул дүйнө менен коштошподо беле?! Анда Медер Мергенбаев болгону 6 жашта экен, ал 1896-жылы туулуптур. Эки манасчынын варианттары эмне үчүн араб арибинде жазылганы да суроолорду жаратат. Кыргыз эли 1928-жылы биротоло араб ариби менен кол үзүшпөдү беле?! Дагы мындай суроолор өзүнөн-өзү туулат: Эмне үчүн М.Мергенбаев 1983-жылга чейин, так айтканда 60 жылдай кол жазмалар жөнүндө унчукпай келген? Эмне үчүн ал кол жазмалар жөнүндө ма-настаануучулар жана жыйноочулар Самар Мусаев, Эсенаалы Абдылдаев, Кеңеш Кырбашев, Раиса Кыдырбаева, Айнек Жайнакова, Райкул Сарыпбеков, Сапар Бегалиев ж.б. билишкен эмес? Эмне үчүн ма-настаануучу жана ма-насчы Ыбрай Абдрахманов, илимпоз Каюм Мифтаков бир жерде да ал кишинин ысмын аташкан эмес? Эмне үчүн кол жазмалар фондусундагы манасчылардын тиз-

месинде ал кишинин аты-жөнү жок? Эмне үчүн 1995-жылы «Манас» эпосунун 1000 жылдыгында да ал киши жөнүндө маалымат чыкпады? 1993-жылы табылган кол жазма 2018-жылы б.а. 25 жылдан кийин гана сөз боло баштады?

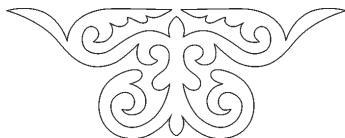
Илим тактыкты талап кылат. Ал киши билимдүү киши болуптур. Албетте, анын ошончолук элдин бай мурастарына кызыгып, жазып жүрүшү кубаттоого татыйт.

Дагы айтам, небереси Рапыкбек Мергенбаев менен да сүйлөштүм. 1960-1966-жылы жазып калтырып кеткен кол жазма башка варианттардан өзгөчөлөнсө, сөзсүз аны тез арада чыгаруу керек. Азыр жогорку суроолорду жана аны тактоо үчүн чыгармачылык топ иштеп жатат. Вариант болсо кубанабыз.

Блайым жаңы вариант болуп, руханий байлыгыбыз көбөйүп турса экен.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Амантур Мусагул Уулу
// De-Facto. – 2019, 26-апрель

«МЕН КЫЯЛ, ИДЕЯ МЕНЕН ЖАШАЙМ...»

– Абдылдажан агай, Сиз ар дайым «Манас» эпосу, Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы, адабий-маданий жана институттун ишмердүүлүгү тууралуу маекте-риңизде токтолуп келесиз. Бүгүн Сиз менен жалпы окурмандарды кызыктырган айрым суроолорго жооп берсеңиз деп өтүнөм, анткени сиздин «маңдай тер менен» жетишилген ийгиликтериңиздин сырын билүүгө кызыккандар көп.

– Менде анчалык «сыр» деле жок. Болгону ар бир ишке жоопкерчиликтүү мамиле кылып, анын өтөөсүнө чыгуу үчүн талыкпай эмгектенип, убакытты туура бөлүштүрүп, бүтө турган ишти эртеңкиге калтырбай, жалкоолонбой, кайдыгер карабай коюу эле жетиштүү болот деп ойлойм. Жылдын башында, анан ар бир айда негизги иштерди бөлүп алам. Ал мен үчүн илимий жана жеке турмушумдагы багыт берүүчү компас сыяктуу. Бир калыпта, үзгүлтүксүз, ирээттүү иш алып барууну жактырам. Күндөлүк конкреттүү иштер өтө көп, аларды өз убагында аткарып турбасаң жүдөтүп жиберет.

– Сизди романтикалуу жана эмоционалдуу деп коюшат экен?

– Туура! Балалык кездеги романтикалык сезимдер азыр да мени бийлеп алат. Мен кыял, идея менен жашайм. Бирок, ошол кыялдарды турмушка ашырууга аракеттенем. Менин аң-сезимиме мектепте окуп жүргөндө социал-утописттердин идеялары өтө сиңип калса керек. Ошол себептенби, жашоомдо үмүттөр, идеялар өтө көп. Иштеги идеялардын көбү орундалып келет. Ошого сүйүнөм. Кээде айрым маселелерге романтикалык чабыттар менен мамиле кылсам жанымдагылар таң калышат. Ро-

мантика менен асмандагы Күн, Ай жана жылдыздарды гана ала албасаң, калгандарынын баарын орундатсаң болот. Ооба, эмоционалдуумун, бирок дайыма эмес, айрымдар чындыкты чыркыратып, түшүнүшпөй, бурмалап, калп айтып, алдап турушканда гана эмоцияга жол берип коймоюм бар. «Чындык – жакшылыкка умтулуу» – деген Айтматов. Болбосо жөн жерден эле эмоцияга алдырбайм, тең салмактуулукту сактайм, сабырдуулукту карманам, болбой эле сабырдуулуктун, гумандуулуктун чегинен чыгаргып жатышпайбы!

– Сиз үчүн бул жакшыбы, же жаманбы?

– Экөө тең.

– Досторуңуздун эң жакшысы кайсы деп баалайсыз?

– Жан дүйнөсүнүн актыгы, тазасы, ниетинин түздүгү...

– Сизди ар нерсени жүрөгүнө жакын алат дешет?

– Ооба. Ошол үчүн жүрөк да! Жүрөк деген сезимтал болот. Башкалардын жүрөгүнүн кандай экенин билбейм, бирок менин жүрөгүмдүн боорукер экендиги чын. Турмуштагы майда-бараттан баштап чоң нерселерге чейин жүрөк аркылуу өткөрөм. Жакында эң жакшы көргөн футболдун эң чоң чебери Криштиану Рональдо командасы менен финалдык оюндан чыгып калды. Анын ызаланып ыйлаганын көрүп, мен да ичимден буулугуп чыктым, эки-үч күнчө ишке болгон кызыгуум анча болгон жок. Ал гол киргизсе деп самап турам, анын маанайы керек болсо мага да таасир этет. «Атлетико» Мадрид командасына 2:0 менен утулуп, анан 3 голду Рональдо киргизгенде эки-үч күн өзүмдүн майрамымдай жакшы маанайда жүргөм.

– Болгон, болбогонго кейий берсеңиз, жүрөгүңүздөн эмне калат?

– Адамбыз да! Ооба, туура айтасың, бардык нерсени көңүлгө ала бербеш керек деп. Бирок, мен анте албайт экенмин. Бирөөлөрдүн кубанычы же кайгысы да жүрөгүм аркылуу өтөт.

– Жүрөгүңүз сезимтал экен да, сүйүү сезими да жүрөгүңүздү бир топ бушайман кылса керек?

– Ооба! Бирок алардын бардыгы айтыла бербей, жазылып кала берди. Акын болбосом да аны ыр саптарда берип, жүрөгүмдү алаксытып келем. Өмүрүмө байланышкан ыр саптарды окуганда айтылбаган, ачылбаган сезимимдин актыгына, чын ниеттигине дагы бир жолу ынанып калам.

– Ар бир адамда жек көрүү сезими да болот, сизде канчалык?

– Мен атайы бирөөнү жек көрбөйм. Эмне үчүн жек көрүшүм керек? Жек көрүүгө өздөрү адамды мажбур кылышат. Бирок, менде кек сактоо, өч алуу илдети жок!

– Чечкиндүүсүзбү?!

– Бүтө турган ишке эртең кел, же эртең бүтүрөлү дебейм. Ыргылжың эмесмин! Айткан сөзгө, убадага турам. Ишим менен сөзүм дал келет.

– Туура эмес маселени колдойсузбу?

– Жок!

– Кечиримдүүлүк касиетиңизди да айтып жүрүшөт?

– Андайым бар. Бул турмушта көбүнчө жакшылыкты сатып кетишет. Мен эч түшүнбөйм. Жакшылык кылган адамга жакшылык кылуу керек деген ойдомун. Бирок, бүгүн адамдардын пейили кетти, андайларды «кудай пейилинен таптырсын» – деп коём. Кечирсе эле кайра кечирет деп кайра башынан түшкөндөр бар. Кечиримдүүлүктү да түшүнө билүү керек, анын мааниси өтө зор. Өмүрүмдө көп жолу кечиримдүүлүк кылууга туура келди.

– Сиздин жашоодогу эң жакшы принцибиңиз кайсы?

– Жашоо адамга бир жолу гана берилет деп коюшат эмеспи, ошондуктан замандаштар менен жылуу мамиледе болуу, таза, ак ниет, абийир, калыс, тунук, чындык үчүн күрөшүү, талыкпай эмгектенүү.

– Куран менен акыл-насаат, салтыбыздын ортосунда көп жалпылыктар бар эмеспи, буга кандай дейсиз?

– Албетте, бар. Мына төмөнкүдөй ойлор бир-бирине далма-дал келет: Ар бир кишинин чөйрөсүнө үч милдети бар жана ар ким чөйрөсүнөн үч нерсени күтсө болот. Эл менен сүйлөшсө чындыкты айтышы керек, калтырган аманатка кыянаттык кылбаш керек, берген убадасын аткарыш керек. Жылуу сөздөрдү, колдон келген жардамды аябоо керек. Ушул принциптен адамдарга жакшылык кылууга шашам.

– Жалгыздык деген сиз үчүн кандай?

– Жан дүйнөнүн боштугу...

– Сизге бекеринен «кумурскадай эмгектенет» – деп баа беришпесе керек.

– Балким.

– Эмне үчүн сизге жаш илимпоздор магниттей тартылып турушат?

– Анткени мен аларга мээримдүү мамиле кылам. Анын үстүнө алар мага илимий тагдырын тапшырып жаткандыктан жоопкерчиликтүү болом. Атасындай, агасындай мамиле кылам. Алардын керек болсо үй-бүлөсүн, ата-энесин деле тааныбайм. Аспиранттар менен докторанттар менен иштөөдө өзүнчө ыкмам бар, аларга биринчи күндөн баштап ар кимисинин иштөө графигин түзүп берем, кеңеш берүүдө, иштешүүдө убактымды аябайм. Башкача, же математикалык сөз менен айтканда,

А пунктунан Б пунктуна чейинки бара турган жолдор аларга ачык-айкын көрүнүп, билинип турат, качан экзамендерди тапшыруу керек, макала жазуу, талкуу кылуу, жактоо керек ж.б.

Ар бир диссертант менен мен 18дей процессти, этапты басып өтөм, ошондо азыр жалпылап айтканда 1406 этапты алар менен кошо басып өткөргөн экем. Албетте, бул чыгармачылык чоң «жүк» болуп саналат. Ошондой эле башка жетекчилердин шакирттерине өзүмдүкүндөй камкордук кылып келем.

– Алдыда канча шакиртиңиз диссертация коргогону турат?

– 2 доктор, 3 кандидат. Ошондо орточо эсеп менен жылына 3 шакиртим илим жактайт.

– Сизге анда баары ыраазы болсо керек?

– Ошондой деп ойлойм. Анткени, алар менин жакшылыгымды жок дегенде жан дүйнөсүндө түшүнө алышат.

– Сиз да аларга ыраазы болсоңуз керек?

– Көбү коом, мамлекет үчүн тыным албай ак иштеп жатышат. Алар жөнүндө ар дайым жакшы сөз угам, бул мен үчүн кубаныч. Өткөндө шакиртим ректор Каныбек Исаков менен дагы бир шакиртим Түмөнбай Колдошов айтып жатышпайбы, сиздин шакирттериңиз бардык областтарда бар экен, бир географиялык картасын түзүп койсок жакшы болор эле деп...

– Ошентсе да пенде болгондон кийин мындай саптар ойго келе калат:

Бирөөгө мылтык үйрөттүм,

Мерген болуп мени атты.

Күлүк багып ат кылдым,

Балтырымды канатты...

– Мен колдон келген жакшылыкты кылдым, калганын Алла-Таала билет...

– Өткөндө кечеңизде академик, Кыргыз Республикасынын Баатыры Миталип Мамытов илимий шакирттерди тарбиялап чыгууда сиздин чоң ордуңузду жана ролуңузду белгилеп кеткен эле?

– Рахмат Миталип агага!

– Бул суроонун бербей койсом болбойт. Айтматовдун ысымына байланыштуу кандай жаңылыктар бар?

– Бир жылдан бери улуу жазуучунун айкелин Улуттук илимдер академиясынын короосуна коюу маселесин көтөрүп келе жатам. Кеп менин ал адамды өтө жакшы көргөнүмдө эмес, кеп академик катары ал жерде турушу керек. Эгерде жазуучу болуп, академияга эч бир тиешеси жок болсо мен ошондой демилгени көтөрбөйт болчумун. Айтматов – аалам аралаган улуу инсан. Ал жазуучу гана эмес, чоң философ, чоң окумуштуу, чоң гуманист. Анын жазган макалалары илимий мүнөзгө ээ, ошондуктан Айтматовду академик кылып шайлашкан. Айтматов академиянын сакталып калышына, анын өсүп-өнүгүшүнө чоң салым кошкон. Жакында эле Россиядан Президент В.В.Путин баштаган делегация келип, Айтматовдун аброюна, кадыр-баркына чоң маани берип кетишти. А биз болсо академияда бир метр жерди чече албай жатабыз. Белоруссия болсо Минскинин борбордук жеринен 20 гектар жерди Айтматовдун паркы кылып салды, Турциянын Анкара, Стамбул, Элазык, Кайсери ж.б. жерлеринде анын ысымында парктар бар.

– Айтматовду каалабагандар да барбы?

– Ошол үчүн «Адамга эң кыйыны – күн сайын адам болуу» – деп улуу жазуучубуз бекеринен айтпаса керек.

– Айтматов түшүнүзгө кирип жатабы?!

– Ооба! Өткөндө «үйгө барып турсаңчы» – дейт. Ата-Бейитке барып турам, үйүнө бир топтон бери бара элек

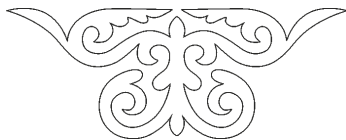
болчумун. Жакында болсо «Мелис, тигил бөлмөдө «Манас» китеби турат, келгендерге түшүндүрүп айтып бергин» – дейт...

– Айтматовдун ысымы институтка берилгенден кийин ичи-тышыңар оңолуп калыптыр...

– Бул да жазуучунун кадыр-баркы. Президентибиз Сооронбай Шарипович Жээнбеков ремонтубузга жана материалдык-техникалык базабызды чыңдоого карajat бөлүп берген. ТИКАнын Кыргызстандагы өкүлү Али Мусли да жардамдашып, азыр кызматкерлерге толук илимий шарттар түзүлдү, эми дагы иштөө гана керек.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Тилек Рыскулов
// Факты.kg. – 2019, 30-апрель.

«ИЛИМ КӨЧҮ ӨЗБЕКСТАНДА УЛАНДЫ...»

– Абдылдажан агай, кечээ эле Сиз жетектеген коллектив Өзбекстан Республикасына барып келди, кандай максаттар менен ал жакка барган элеңиздер?

– 16–18-май күндөрү Ташкент, Самарканд шаарларында жана «Манас» айылында болдук. Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун 18 илимий кызматкери, арасында мамлекеттик сыйлыктын лауреаттары М. Мукасов, Г.Орозова, А.Кадырманбетова, доктор, кандидаттар Ч.Дыйканова, М.Көлбаева, Н.Ыйсаева, А.Качкынбай кызы ж.б. илимий кызматкерлер барышты. Негизги максат, идеябыз Эгемендүүлүктөн кийин солгундап калган илимий байланышты күчөтүү болчу. Былтыр, 2018-жылы Улукбек атындагы Ташкент университетинин профессору, филология илимдеринин доктору, Акматжан Мелибаев агай менен таанышып, Ч.Айтматовдун мааракесине карата иш-чара өткөрүү сунушун айткан элем. Бирок, мааракелик жылда бир күндүк да убактыбыз болгон жок эле. Быйыл апрель айында Термез шаарында өткөн эл аралык бакшылык (төкмөчүлүк) фестивалына катышып келе жатып, А.Мелибаев менен жолугушуп, идеяны колдоону дагы бир ирет сурандым. Ошону менен бирге журналист Туленбай Курбанов менен бирге Кыргызстандын Өзбекстандагы туруктуу жана ыйгарым укуктуу элчиси Ибрагим Жунусовго жолугуп, өтө турган иш-чаранын маанисин айтып бердим. Элчи да кубаттоого алды. Өзбекстандын Кыргызстандагы туруктуу жана ыйгарым укуктуу элчиси Комил Рашидов менен кабарлашып, расмий кат жөнөттүм. Идея институттун кызматкерлерине да жакты. Ошентип, «Чыңгыз Айтматов жана өзбек-кыргыз ада-

бий байланышы» деп аталган эл аралык илимий конференция уюштурулуп, эки тараптан бир нече докладдар окулду. Илим күнү Өзбекстанда болду. Клубдун сыйлыктары тапшырылды.

– Өзбек адабияты менен жакшы тааныш белеңиздер?

– Ооба! Докладдарда эки элдин оозеки чыгармачылыгынын жалпылыктары, «Манас» эпосунун Миртемир которгон варианты, классик акын-жазуучулары Навои, Айбек, Айни, Каххар, Гафур Гулям, Адыл Якубов, Пиримкул Кадыров, Зульфия ж.б. жөнүндө биз тараптан, «Манас», Токтогул, А.Осмонов, С.Эралиев, С.Жусуев ж.б. тууралуу алар тараптан пикирлер айтылды.

– Негизги тема Айтматов болгон экен да!

– Ошондой! ЧыңгызАйтматовду өзбек калкы эң жакшы көрөт. Айтматов да өзбек калкынын эмгекчилдигин жана маданиятын жогору баалап, таазим кылып келген. Президент Ш.Мирзиёевдун Ч.Айтматовдун 90 жылдыгына карата жарлыгынын бардыгы аткарылгандыгына күбө болдук: чыгармалары которулуп, миңдеген нускаларда басылып чыккан, кинолор тартылган, театрларда спектаклдер коюлган ж.б. «Айтматов – биздин азыркы Навоибиз» деп келишет экен. Бул баа өзбек элинин кыргыз элине болгон чоң сый-урматы деп билсек болот. Ушул жерден мен биздин айрымдарыбыздын пикирлерине көп анча ынана бербей келдим. Себеби, Навоинин атында Ташкентте эле көчө, парк, театр, район, адабий, илимий мекемелер ж.б. бар экен. Эмне үчүн Айтматовдун ысымын публицист Кубан Мамбеталиев жазгандай, «чолок көчө» менен калтырып коёбуз?

– Иш-чараңыздар дагы кайсы жерлерде уланды?

– Улуттук китепканада китепканачылар жана окурмандар менен жолугуштук. Алардын жана биздин кыз-

маткерлер биргелешип чыгарган Айтматов жөнүндө Өзбекстандан чыккан эмгектердин библиографиясын жана жазуучу тууралуу дүйнөлүк адабиятчылардын илимий изилдөөлөрүнүн 5 томдук жыйнагын тапшырдык. Жазуучулар Союзунда жана «Дүйнөлүк адабият» журналынын редакциясында болдук. Кыргыздар жашаган «Манас» айылына барып, окурмандар менен жолугушуп, жазуучунун 10 томдугун белекке бердик. Айылдын ансамбли менен бирдикте биздин кызматкерлер концерт беришти. Бул чоң кубаныч, толкундоо болгонун жашыра албайм.

– Чыңгыз Айтматовдун көчөсү менен эстелигине барганыңыздарды маалымат каражаттары жакшы чагылдырышты?

– Эң негизги максатыбыздын бири, албетте, Чыңгыз агайдын эстелигине гүл коюу аземи болчу. Элчибиз баш болуп, Чыңгыз агайга таазим эттик. Ысымына байланышкан көчө таптаза, кепкенен, гүл бакчага оролгон. Анан кантип биз сүйүнбөй коёбуз?!

– Атайын баргандан кийин Өзбекстандын маданият жайларына да барсаңар керек?

– Ташкентти, Самаркандды жакшы эле кыдырдык. Биздин институттун кызматкерлеринин бир өзгөчөлүгү мында турат: илимий жана адабий чоң проектилерди аткаргандан кийин, аны окурмандар эң жакшы билишет, бир чети моралдык жактан эс алуу жагдайда, экинчи чети ишибизди пропагандалоо максатында жалпыбыз жер кыдырып, таанышабыз. Алсак, Астанада, Алма-Атада, Ысык-Көлдө, Таласта, Ошто болгонбуз.

– Илим күндөрүн облустарда өткөрүү жөнүндөгү демилгеңиздин жыйынтыгы кандай болуп жатат?!

– Өткөндө Ош облусуна барып, Ош мамлекеттик университети менен бирге Мамлекеттик тилди өнүктүрүү

боюнча Улуттук программанын негизинде жарык көргөн эмгектерди жана Ч.Айтматовдун чыгармаларын мектептерге жана китепканаларга бекер таратып келдик. Райондогу мектептердин мугалимдери, директорлору менен жолугушу өтө кызыктуу маанайда өттү. Бир эле Ош мамлекеттик университетине 1 млн. сомго жакын китептер берилди.

Аспиранттарым менен жолугуштум, илимий кеңештерди бердим. Бул илим күнүн региондордо өткөрүү демилгебизди Президенттик аппарат да жакшы колдоду.

Илим кербенибиз 8-12-май күндөрү Нарын облусунун райондорунда уланды. Кочкор, Нарын, Ат-Башы райондорунун мектептеринде жана китепканаларында, Нарын мамлекеттик университетинде болдук. Бардык жерлерде Мамлекеттик тил, «Манас» эпосу жана Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча иш-чаралар болуп жатты. Ага губернатор, районо, белгилүү коомдук жана маданий ишмерлер катышты. Кайсы жерлерге барбайлык окуучулардын китеп окууга болгон ынтызарлыктары кубандырды. Чынын айтыш керек, китептердин нускаларынын республиканын бардык мектептерине жана китепканаларына жетпөөсү тынчсыздандырат. Кеминде 10 000 (он миң) нускада көркөм чыгармалар чыгып турушу керек экен. Таалим-тарбиядагы адабияттын ролу өтө төмөндөп, жокко эсе болуп кеткени – жаш муундардын келечегине кедерги болуп жатканы ачык-айкын көрүнүш эмеспи! Руханий байлык ар кандай кесип ээлерине зарыл!

Облустардагы жолугушуулардан кийин ушундай бир ой келди, илим күнүн совет мезгилиндей жандандыруу керек экен. Бул бир чети жаш муундарга үлгү, өрнөк болсо, экинчиден биз да алар менен карым-катышта болуп, илимди пропагандалап, жакын боло түшөт экенбиз.

Болбосо азыркы учурда ар ким өз арбайын согуп, эч ким менен иши жок болуп, асман менен жердей бөлүнүп бараткан экенбиз.

Ошондуктан, бардык тармактагы окумуштуулар региондорго чыгып турушса деген тилек бар. Бир кездерде кичи илимдер академиясы деген уюм бар эле, ал өз мезгилинде көп окуучуларды билим менен илимге тартып, учурда алар мамлекетке кызмат кылышууда.

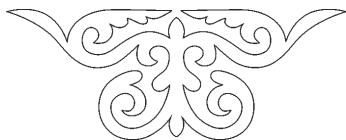
– Чыңгыз Айтматовдун дүйнөдөн кайткан күнү жакындап келе жатат, кандай иш-чараларды пландаштырып жатасыздар?

– 10 жылдан бери ар түрдүү иш-чараларды өткөргөн элек. Кудай буюрса, бул күндө да окурмандар үчүн эсте кала турган иш-чараны ойлонуудабыз!

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Тилек Рыскулов

// Факты.kg. – 2019, 21-май

«АКАДЕМИЯ АЙТМАТОВ ҮЧҮН ЫЙЫК БОЛЧУ...»

– Абдылдажан агай, Сиз менен Академия, академиктер жөнүндө сөз кылууну туура көрүп турам. Өзүңүз билесиз Академия Союз учурунда түзүлүп, айыл чарбабыздын, техникабыздын жана маданиятыбыздын өсүп-өнүгүшүнө зор салым кошуп келген эмеспи!

– Туура! Илимиздин өткөн тарыхына кайрылсак, Кыргызстандын илими он беш республиканын гана эмес, дүйнөлүк илимдер менен ат салышып, айрым алдыга озгон илимий ачылыштарыбыз да болгондугун фактылар күбөлөйт. Алсак, айды чапчыган «Лунаходдун» жасалышы, академик И.Ахунбаевдин жүрөккө операция жасашы, академик А.Алтымышевдин бальзамы, академиктер И.Айтматовдун, Чаловдун уран, академик Ү.Асановдун химиялык элементтер, академик И.Ботбаевдин «Алай» породасы ж.б. толгон-токой мисалдарды келтирсек болот.

– Коомдук илимдерде да ийгиликтер көп болсо керек?

– Ооба! Академиктер К.Юдахиндин, Б.Юнусалиевдин, А.Алтымышбаевдин, Б.Жамгырчиновдун, А.Салиевдин, Б.Орузбаеванын ж.б. эмгектери коомдук аң-сезимдин өсүп-өнүгүшүнө зор таасирин тийгизген, муундардын калыптанышына чоң роль ойногон. Бул жерде академиктер А.Токомбаев, Т.Сыдыкбеков жана Ч.Айтматовдун ысымдарын да сыймыктануу менен айтса болот.

– Бир кездерде акын-жазуучуларды да, илимдер академиясынын анык мүчөлөрүнө шайлашкан экен да!

– Ал мезгилдин шарты ошондой болчу. Илимиз жаңы телчигип келе жатканда накта окумуштуулар

саналуу эле. Илимдин кандидаттары 50-жылдардын башында диссертацияларын коргой башташкан. 1954-жылы илимдер академиясы ачылганда кадрлардын жоктугунан бир чети, экинчиден, адабият менен маданиятка кошкон салымдарын жана алардын чыгармаларынын, макалаларынын илимий маанисин эске алуу менен, үчүнчүдөн, коомдук ишке жана академияны түзүүдөгү активдүүлүктөрү үчүн А.Токомбаевди, Т.Сыдыкбековду академикке шайлашкан. Алар өмүр бою «академик» деген атты эң жогорку деңгээлде кармап, аны актап келишти. Жарандык, атуулдук активдүүлүктөрүн көрсөтүп, замандын актуалдуу маселелери боюнча макалаларды жазып, чогулуштарда өзүлөрүнүн терең мазмундуу пикирлерин билдирип жүрүштү. Аалы Токомбаев 30-жылдардын аягы, 40-жылдардын башында СССР Илимдер академиясынын Кыргызстандагы филиалынын Тил, адабият жана тарых институтунун директору да болгон. Муну ал Жазуучулар союзундагы төрагалыгы менен бир учурда алып барган. Т.Сыдыкбеков Сталиндик мамлекеттик сыйлыктын лауреаты болгон. Эң негизгиси булар жазуучулук менен катар адабий сындарды жазып, улуттук адабият таануунун калыптанышына салым кошушкан. Бул наамды алары менен А.Токомбаев «Семетейдин», Т.Сыдыкбеков «Сейтектин» кошмо варианттарын түзүп чыгышкан. Ушул жерде Амантур, мени бир ой дайыма эсиме келип, ойлонтуп келет. «Манас» эпосунун кошмо вариантын эң жогорку деңгээлде түзгөн, иштеп чыккан Кубанычбек Маликовду да кийин илимдер академиясынын академиги кылып шайлап коюшса деле болмок экен. Эмне себептен ал таланттуу акын жана манасчы көз жаздымда калып келгени түшүнүксүз. Балким, анын эмгегине эмес, бетке чабар түз мүнөзү да өзүнө жолтоо болгонбу деп да ойлоп кетем.

– Мен да сизге кошулам. Кийин Чыңгыз Айтматовду да академикке шайлашты го...

– Ооба, 1974-жылы шайлаган. Муну менен академиянын авторитети көтөрүлүп, бийиктеди десек болот. Ч.Айтматовдун чыгармалары жана макалалары адабий гана эмес, илимий мүнөзгө да ээ болду. Анын чыгармаларындагы, эл аралык, официалдуу чоң жыйындарда, жолугушууларда сүйлөгөн сөздөрүндө, баяндамаларында, макала, маектеринде айтылган философиялык терең маанидеги ойлорун гуманитардык багыттагы тарых, философия, педагогика, эстетика, этика ж.б. нечендеген окумуштуулар өздөрүнүн илимий жоболорун, жыйынтыктарын, перспективадагы гипотезаларын бекемдөө үчүн көп колдонушат. Ошону менен бирге кинотаануу, сүрөттөө, музыкатаануу илимдерибиздин өзөгүнө өз таасирин тийгизген. Чыңгыз агай өзү дагы Париждеги Илим, искусство жана адабият боюнча Европа академиясынын академиги, көптөгөн Эл аралык коомдук академиялардын академиги болгон. Чыңгыз Айтматовдун кыргыз улуттук илимдер академиясынын академиги катары эң чоң иши – «Манас» трилогиясынын варианттарын улуу манасчылар Сагымбай Орозбаковдун 4 томдугуна, Саякбай Каралаевдин 5 томдугуна жетекчилик кылып, баш редактор болгонунда. Өзгөчө, Сагымбай Орозбаковдун вариантын чыгарууда не деген карама-каршылыктарга, тоскоолдуктарга каршы туруп, өзүнүн билим деңгээли, кадыр-баркы менен аны ийгиликтүү жүзөгө ашырды. «Манас» – байыркы кыргыз рухунун туу чокусу», «Ал жарым миллион манасты жатка билген» деген макалалары эң терең, эң жогорку илимий макалалар болуп саналат. Бул мааниси жагынан коомдук илимдердеги ачылыш десек болот. «Кылым карытар бир күн», «Кассандра тамгасы» романдарын окуган дүй-

нөлүк илимпоздор, ал түгүл айрым космос изилдөөчүлөр Ч.Айтматовдун чыгармалары илимий негизде жазылганын айтып да, жазып да келе жатышат. Өз убагында дүйнөлүк атагы бар академик Зельдович «Наука и техника» деген Союздук журналга Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы илимий көз караштарга эң жогорку баа берген. Өзүм дагы күбө болгон жайым бар, Советтер Союзунун эки жолку Баатыры космонавт Жаныбеков Чыңгыз агай менен менин үйүмдө мейманда болуп калганда жазуучунун романындагы илимий фантастикага өтө баа берип, көп нерселерди үйрөнгөндүгүн моюндаган. «Кассандра тамга» романы медицина илимине зор таасирин тийгизген. Бул чыгарма боюнча академияда талкуу уюштурганында өзү чыгарманын илимий баалуулугуна кеңири токтолгон эле.

– Илимдер академиясынын сакталып калышына Ч.Айтматовдун салымы зор деп айтып жүрөсүз, ошол тууралуу да айта кетсеңиз?...

– 2005-жылдан кийин илимдер академиясынын үстүнө кара булут айланып, аны жоюу жөнүндө жогору жактан кысым башталып, басма сөздөрдө академиктер арасында да кайым айтышуу башталып, академиянын тагдыры илең-салаң болуп, академияны жоюу тууралуу ойлор басымдуулук кылып – ана-мына академия жоюлат – деген кептер чындыкка жакындап калганда академиктер М.Мамакеевди, Ж.Жээнбаевди, Ш.Жоробекованы колдоп, таразынын ташын оңго оодарган Чыңгыз Айтматов болгон. Ал академиянын 50 жылдыгына жиберген куттуктоосунда, ошондой эле эки-үч жолку академиядагы академиктер жана кызматкерлер менен жолугушууларда – 2006-2007-2008-жылдары Улуттук илимдер академиясынын статусу Кыргыз Республикасынын символдору герб, гимн, туу сыяктуу деп, жогорку бийликке

байма-бай кайрылып, сактап калганга өз салымын кошкон.

– **Чыңгыз Айтматовдун мааракелери академияда кандай белгиленип келди, ошол тараптан да сөз кыла кетсеңиз?**

– Ырас, Айтматовдун юбилейлик мааракелерине байланыштуу Илимдер академиясында илимий конференциялар өтүш керек. Анын чыгармаларынын дүйнөлүк адабий процеске искусствонун башка тармактарынын өнүгүшүнө тийгизген таасири, чет тилдерге которулушу, философия, эстетика, педагогика багытына таасирин Кыргызстанда эле эмес, жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдө изилдеген окумуштуулар бар. Алардын башын кошуп, ким кайсы багытта кандай кызыктуу идеяларды айтты деп угуп коюш эле максат эмес. Ал улуттук адабиятыбыздын, театрыбыздын, кино, сүрөт өнөрүбүздүн өнүгүшүнө өз таасирин тийгизет. Аларды изилдеген адабиятчы, искусство таануучуларга дагы кандай багытта изилдөө жүргүзүү керек экендигине жем таштайт, адабиятты мектепте кандай окутуу керек деген маселе боюнча да жаңы ойлор пайда болот дегендей... Мен 60, 70, 75, 80, 85, 90 жылдык мааракелерин күбө болдум. 1988-жылы академияда конференция өткөрдүк, бирок масштабдуу болгон жок. Себеби, кайра куруу заманында өзү да республикалык масштабда өткөрүүнү токтотуп койгон. 70 жылдыгы да жакшы өттү, демилгени биз алып, академик катары иш-чаранын башталышы академиянын чоң залында масштабдуу болду. Ал кезекте президентибиз академик Ж.Жээнбаев эле, башкы окумуштуу катчы, академик Б.Иманакунов экөөбүз Айтматовду үйүнөн алып келгенбиз, Премьер-министр А.Муралиев баш болгон бийликтегилер жана чет мамлекеттерден 30дай илимпоздор катышкан. Биз ошондо жазуучунун

чыгармалар жыйнагынын 5 томдугун кыргызча демөөрчүлөрдүн жардамы менен чыгарганбыз. 80 жылдыгында академияда илимий конференция менен гана чектелип калдык. Каражат бөлүнгөн жок, эптеп-септеп өткөрдүк, анын үстүнө академия Айтматов дүйнөдөн кеткенден кийин кайрадан кысымга туш болуп жаткан учур болчу.

90 жылдыгы Президентибиз С.Ш.Жээнбековдун камкордугу менен дүйнөлүк масштабда өттү. Академиянын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту 34 аталыштагы жазуучуга байланышкан эмгектерди даярдап, жарык көргөздү, эл аралык конференцияларды он жылдай жылына эки жолу өткөрүп келе жатат. Ошондой болсо да, азыр Айтматовго болгон айрым билинбес тоскоолдуктар бар. Академия менен Айтматовдун ортосунда байланыш үзүлүп калган да учурлар болгон.

– Айтматов акыркы жолу качан академияда болду эле?

– Бир нерсени кошо айта кетейинчи. Союз учурунда Тил жана адабият институтунун материалдык-техникалык базасы, кадр саясаты, эмгек айлыгы жөнүндө съездерде маселе көтөрүп келген. Академиянын чогулуштарына катышып, шайлоолордун объективдүү болушуна жана анын жетекчиси нагыз улуттун өкүлүн дайындоо керектигин баса белгилеп келген. Академиянын 50 жылдыгында – 2004-жылы чет жерде болуп калган болчу. Жайында эс алганы келип калды. Ошондо мен жетектеген институт Чыңгыз агайды академиянын И.Ахунбаев сыйлыгына көрсөткөнбүз, жолугушуу болуп, президент Ж.Жээнбаев сыйлыкты тапшырган. 2007-жылы да келип, президент Ш.Жоробекова, вице-президенттер В. Плоских, Д. Кудаяров менен кеңири сүйлөшүп кеткен.

2008-жылы 22-январда мен Чыңгыз агай менен атайы жолугушуу өткөрдүм. Жаңыдан эле «Тоолор кулаган-

да» романы жазылып, чет тилдерге да которулуп жаткан. Жолугушуу өтө кызыктуу өттү. Академиктер Ш.Жоробекова, М.Мамакеев, М.Мамытов, Т.Койчуев, Б.Иманкунов, А.Какеев, А.Алдашевдер суроолорду беришип, пикирлерин билдиришкен. 2 сааттык жолугушууну видеого да тартып калганбыз, бул биз үчүн өтө баалуу материал. «Академия өз үйүм, өзүмдүн жайым, силер менен жолукканда жыргап, эркин сезип калам» – деп күлүп айткан эле. Бул анын акыркы жолу академияга келиши болду.

– Эгерде Ч.Айтматов болгондо бүгүнкү күндө илимдер академиясынын статусу, ал-абалы башкача болсо керек деп ойлойм...

– Туура айтасың. Айтматовдун карааны калдайып, кадыр-баркы, сөзү өтүмдүү болмок. СССРдин жетишкендиги – бизге академияны куруп берди, биз аны көздүн карегинде сакташыбыз керек» – деп айтканы эсибизде. Андан тышкары академиянын президенти улуттун өкүлү болуш керек деген сунушту киргизген. Айлыктарын көтөрүү, шарт түзүп берүү маселелерин бийлик алдында койгон. Академия Айтматов үчүн ыйык болчу.

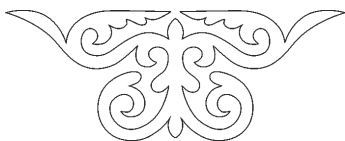
– Жазуучунун дүйнөдөн кайткан күнү да келип калды, кандай пландарыңыздар бар?

– 10-июнда Ата-Бейитке барып куран окутабыз, андан кийин академиянын алдына эскерткич такта белгисин орнотууга даярдык иш-чарасы өткөрүлөт, жаңы документалдуу тасма көрсөтүлөт. Эң башкысы 14-июнда саат 13:00до Т.Абдумомунов атындагы Кыргыз академиялык драм театрында Бишкек шаарынын Биринчи май, Октябрь райондорунун сотторунун аткаруусунда «Саманчынын жолу», «Гүлсарат» повесттеринин спектаклдерден үзүндү ойнолуп, эскерүү кечеси өтөт. Укук органдарынын мындай мамилеси кубантпай койбойт.

Демек, Ч.Айтматов сотторго чейин жетип, алардын жан дүйнөлөрүнө, аң-сезимдерине таасир этип жатышын кубаттайбыз. 14-июнь Айтматовду Жер-Энеге берген күнү, атайы бул күндү тандап алдык. Баарына эшик ачык.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Амантур Мусагул Уулу
// De-Facto. – 2019, 07-июнь

**«АЙТМАТОВДУ МАНАС МЕНЕН
САЛЫШТЫРУУНУН СИМВОЛИКАЛУУ
МААНИСИ ТЕРЕҢДЕ»**

– Абдылдажан агай, ары-бери караганча минтип Чыңгыз Айтматов агабыздын көзү өткөнүнө он жылдан да ашык убакыт болуп кетиптир. Бирок ошентсе да, кээде Чыңгыз агабыз арабызда эле тирүү жүргөндөй сезилет. Телевизордон, интернеттен ал киши жөнүндөгү фильмдерди көрүп калабыз, китептерин окуйбуз, сиз сыяктуу замандаштарынын эскерүүлөрү, изилдөөлөрү жазуучунун сүрөттөрү менен коштолуп чыкканын гезиттерден көрүп турабыз дегендей. Техниканын жетишкендигинин бир жакшы жагы ушу тура. Мен Ч.Айтматовдун башкаларда жок оригиналдуу сүрөттөрү сизде көп болсо керек деп ойлодум эле. Үй-бүлөлүк сүрөт куржунда деле андай сүрөт аз деп жатасыз. Сиз Чыңгыз Айтматов менен өтө жакын болдуңуз, ошол учурларда сүрөткө түшүрүп калууга көп мүмкүнчүлүктөр болгон эле – эмне үчүн андай шарттарды пайдаланып калган жоксуз?

– Туура айтасың. Биринчиден, ыңгайсыз сезчүмүн, мен ал кишини пайгамбардай өтө жогору көргөндүктөн көп нерседен өзүмдү чектеп турчумун, экинчиден, ар бир адам өзүнүн милдетин так аткаrsa деп ойлоймун. Мен деле студент кездерде «Зенит», «Киев», «Fet» деген фотоаппараттарды жакшы үйрөнүп калгам. Азыр ойлоп көрсөм ал учурда олдоксон, ыңгайсыз көрүнсө, бүгүнкү күндө көрсө Чыңгыз агайдын ар бир кыймылы, көз карашы сүрөткө тартылып калса, эң уникалдуу материал болмок экен. Тартынчаактыгымдан улам жеке түшкөн сүрөтүм да аз, эки-үчөө эле. Биз турмуштук жана чыгармачылык бай-

ланыштан ар кандай шартта өтө көп кезигиштик, жолуктук. Мен Ширин менен Эльдарды кичинекей кездеринде кандай эркелетсем, Чыңгыз агай да менин балдарымды Эльтуран менен Мединаны өз балдарындай эркелетип турчу. Чет мамлекеттерден келгенде оюнчук ала келчү. Балдарым менен да бирге түшкөн бирин-экин эле сүрөттөрү бар. Ал эми «чоңойгондо окуйсунур» деп Эльтуран менен Мединага китептерин жазып берген кол тамгалары бир топ. Чыңгыз агай «балдар келип кетишсин» деп майрамдарда чакырып калчу, ал күндөр такыр эстен кетпейт. Эльтуран да чоңойгондо Чыңгыз агайды сүрөткө тартып калуу учурлары көп болду. Бул учурда ал студент эле, Чыңгыз агайды биздин машина менен бара турган жактарына жеткирип жүрдү. «Эльтураныбыз ишке жарап калыптыр, окуусун бүтсө бизге да бир юрист керек» – деп күлүп калчу. Бирок, уулум мени тартып калгандыктанбы, ал да сүрөткө түшүрүүнү ыңгайсыз сезчү. Болгону бир эле жолу тартып калыптыр. Болбосо азыркы техника – телефон менен сансыз кадр жасаса болмок. Уулум экөөбүздөн ушундай катачылык кетсе керек...

– Ошол кол тамгалар коюлган китептерди балдарыңыз окуп жатабы?

– Ооба! Мен аларга айтам, «силер киносуң эле көрбөй, чыгармаларын окугула. Бул китептер силердин руханий байлыгыңар. Бекеринен силерге тартуулап жаткан жок» – деп... Агайдын мага жазган каттарын окуп берем, Анда балдарымдын аманчылыгын тилеген сөздөрү бар.

– Сиз чынында эле улуу жазуучу менен эч кандай кызыкчылык көздөбөй катыштыңыз. Биз айрым адамдардын жеке кызыкчылык менен байланышып жүргөндөрүн да билебиз...

– Андайлар болсо керек. Мен деле көрүп, угуп калган жагдайларым бар. Көбү наам сурап, үй сурап, бийлик

сурап, каражат сурап дегендей... Чыңгыз агай колдон келген жардамын берип, камкордугун кылчу. Албетте, айрымдардын турмуш-тиричиликтин, тагдырдын айынан кайрылышкандары мыйзамченемдүү эле. Бирок, бийлик, кызмат, наам сурашкандарга түшүнүп турсам да, жан дүйнөмдө аларды кабыл алчу эмесмин. Ошол кызмат, бийликтерде мамлекет, коом үчүн .... иштеп берерине көп ынана албай кетчүмүн. Кээде агай да менден наркы-беркини сурап калчу...

– Кеңешип дегендей ...

– Балким. Мен калыс пикиримди айтчумун, калганын өзү билчү. Бир жолу 2000-жылдары президенттикке талапкерлер Аскар Акаев, Феликс Кулов жана Юруслан Тойчубековдор тууралуу сөздөр болуп кетти. Ортобузда бир аз талаш да болду, агай өз позициясында, мен өз көз карашымда калдым. Бирок, мында кандайдыр бир таарынып калат деген ой да болгон жок, чай ичип башка маселелерге токтолгонбуз.

– Чыгармачылык жактанчы?!..

– Өз пикиримди «Фудзиямадагы кадыр түн» көркөм тасмасы, Сталиндин образы, «Кассандра тамгасы» жана «Тоолор кулаганда» романдары ж.б. жөнүндө жаап-жашырбай эле айткандарым, жазгандарым болгон, айрымдарын туура көрчү.

– Жазуучулар Союзунда төрага болуп иштеп турган учурларында калемдештери менен түшүнүшпөй калбады беле?

– Айтматовдо эч бир кине жок. Ал алыста Москвада болчу. «Иностранная литература» журналында баш редактор болуп иштеп жаткан. Айтматовдун төрагалык ордун талашуудан чыккан «чыгармачылык интригалар» туу чокусуна жеткен. Аларда Айтматовго чыгармачылык жактан гана эмес, бийлик жактан атаандашуу бол-

гон. Бирок, Жазуучулар Союзундагы интригалардын маани-маңызын алыста жүргөн Чыңгыз агай көп түшүнө бербеген жана байкоого албаган. Качан гана ыйкытыйкы күчөп, эки жаатка жазуучулар бөлүнүп калганда атайы келип, акыл-насаатын айтып, төрагалыкка аксакал жазуучу Жунай Мавляновду сунуштап, ага өткөрүп берген. Бөлүнүп кеткен экинчи союздагы кесиптештерге да сый-урмат менен мамиле кылып жүрдү. Ошентсе да айрымдар Айтматовдун артынан ушак-айыңдарды таратып, сөз ээрчитип жүрүштү. «Орус жазуучусу» дешти, «чет мамлекетте жанын багып жүрөт» дешти, үй-бүлөлүк турмушуна басма сөздөргө чейин асылышты. Айтматов Айтматов экен, баарын билип, угуп, көрүп турса да чымын чаккандай көрбөй, өзүнүн каранары сыяктуу төрт-беш жыл «былк» эткен жок. Бирок, ал да адам да! Бир жолу мага өзүнүн колу менен жазылган «Уу үстүндө гүлдөгөн гүл» деген фельетонун окуп чыкчы деп берди. Ошондо Чыңгыз агайдын жан дүйнөсүндөгү уйгу-туйгуну сездим, бирок ал фельетондун жарыяланышын мен туура көрбөдүм. Кагазга оюн түшүргөндөн кийин жеңилдеп калса керек, менин пикириме макул болду...

– **Баарыбыз адамбыз! «Адамга күн сайын – Адам болуу кыйын...» деп бекеринен айтпаса керек...**

– Адам ар дайым адам бойдон калса деген тилеги ар бир чыгармасында, публицистикасында, маектеринде жаңырып турат. Айтматовду Манас менен салыштыруунун символикалуу мааниси тереңде. Эпикалык масштаб жазуучунун бийик интеллектисинде, терең кенен айкөлдүгүндө философиялык көз карашында, боорукер жан дүйнөсүндө, сезимтал сүйүүсүндө жана учкун кыялында бар.

– **Чыңгыз Айтматовго дүйнөлүк атак-даңкка ээ көптөгөн инсандар баа берип келишкен, мисалы**

Луи Арагон, Мухтар Ауэзов, Михаил Шолохов жана башкалар. Сиз дагы кимдердин бааларын кошот элеңиз?..

– Тандап айтуу мен үчүн өтө кыйын, Ар бири Айтматовдун чыгармаларынын дүйнөлүк орду менен ролун, таасирин, анын феномендик, уникалдык касиетин айтып келе жатышат. Ошентсе да азыр сен сураган учурда, Тилек эки адамдын учкул сөздөрү эсиме келе түштү. Биринчиси, француз жазуучусу Пьер Фрюжье мындай деген: «Лучшее дарение Кыргызстана миру – Чыңгыз Айтматов». Экинчиси, жакында эле Аскар Акаев: «Чыңгыз Айтматов – биздин чыгармачылык Гагаринибиз» – деп айткан экен.

– Айтматовдун наамдарын санап бүтө албайбыз, аны ар тараптуу мүнөздөп келебиз...

– Ооба! Академик катары карасак, ал Париждеги Европа илимдер академиясынын академиги (1980), Стокгольмдогу Бүткүл илимдер академиясынын академиги (1982), Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын академиги (1974), Ардактуу академик, Ардактуу доктор жана Ардактуу профессор деген наамдарынан баш адашат.

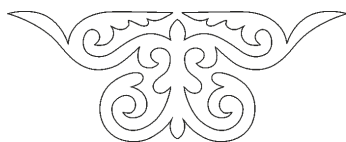
– Сиз Айтматов тууралуу илимий, чыгармачылык бир топ эмгектерди жазып гана тим болбостон, практикалык өтө көп жумуштарды да – эстелик коюу, конференция өткөрүү, ысымды берүү ж.б. аткарып келесиз. Бүгүнкү күнү дагы кандай ишке ашчу идеяңыз бар?

– Акырындап отуруп идеялар жүзөгө ашууда. Клуб, академия, музей, эстеликтер, мекемелер, көчө ж.б. энциклопедия, жыйнактар, ырлар ж.б. Мына, 10-июнда Чыңгыз агайдын дүйнөдөн кайтканына 11 жыл болот. Дагы эмне кылуу керек?! Былтыр чыгармалардын 180 тилге которулган мамлекеттердин картасын институт-

ка илдик эле. Быйыл жер шаарынын глобусун жасатып, Чыңгыз чыгармалары жеткен жерлердин баарына белгилерди коюп, илимдер академиясынын алдына койсок деген ой менен аракет кылып жатам. Чоң глобус түнүчүндө жаркырап жанып турса кана... Идея Айтматов үчүн түгөнбөйт, Айтматовдун өзү идеяларды берип турат...

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Тилек Рыскулов
// Факты.kg. – 2019, 11-июнь

«БАЙЛЫГЫМ МЕНИН – ШАКИРТТЕРИМ ЭЭРЧИГЕН...»

– Сиз менен илимдеги устат-шакирт маселеси тууралуу сөз кылсак деп турам, анткени илимий мектеп оңой-олтоң эле пайда боло калбайт да, канчалык илимий түйшүктү пайда кылат?

– Туура айтасың, илимий мектеп бул өзүңдүн илимий балдарың болуп калат экен. Алардын ар бир жетишкендигине кубанасың, кемчиликтерине күйүнөсүң дегендей... Илимий чоролор деген ырым да бар:

Байлыгым менин – шакирттерим ээрчиген,
Тагдырлары мен аркылуу чечилген.
Турмуш деген татаал жолдо келатат, –
Кыркар тарткан кырк чородой сезилген.

Түрдүү түмөн ойлор менен алышып,
Казуу үчүн илим кенин карышып,
Өткөөл заман кыйындыкка карабай, –
Келаткандай ат чабышта жарышып.

Байге алгыла ар кимиңер өзгөчө,
Ак эмгектүү жетет ага көздөсө.
Жайгаштырып, келсем улам тизмелеп, –
Мамлекет сыяктанат өзүнчө.

– Кандай тартиптеби, же шарттардабы шакирттерди тандап аласыз, анткени «илимпоз болом» дегендердин көпчүлүгү өзүңүзгө магниттей тартылып турат?..

– Балким, менин жөнөкөйлүк, карапайымдык сапатым болсо керек, анын үстүнө илимий жетекчи катары орой мамиле кылбайм, ыдык көрсөтпөйм, баарына бирдей жылуу сезим, аёо, боорукерлик менен мамиле кылам, аларды түшүнө билем, тагдырына, келечегине

өзүмдү жооптуу катары сезем. Жашына, улутуна, жери-не карабайм – эң башкысы илимде илимпоз болушса деген тилегим болот. Ар бирине атайын график түзүп берип, катуу көзөмөлдөп, жол көрсөтүп, багыттап турам. Аларга тема берээрдөн мурун көп толгоном, ойлоном, түйшүктөнөм, теманын алардын ички дүйнөсүнө, мүнөзүнө, жүрүм-турумуна, көз карашына, дараметине, мүмкүнчүлүгүнө далма-дал келишин каалайм. Темага кызыгып кеткени – биринчи жеңиш деп эсептейм!

Алгачкы кадам туура, так башталса, калганы жеңилерээк болот. Анткени, мен өзүмдүн башыман кандидаттык, докторлук диссертацияларды жазып өтүп калбадыбы! Эсимде, календарлык ишимди жазып жатканда отчеттук мезгилде алгачкы бөлүмдөрү менен таанышууга жабык түрдө рецензияга берилип калды. «Кимге кол жазма тийди, ким кандай дейт» – деп санаа тартып турганда залкар адабиятчы Кеңешбек Асаналиев өзү таанышып, жарым беттик рецензия жазыптыр. Ал кишинин «методологиялык жактан туура жолдо баратат» деген бир сүйлөмү мага ошондо ушунчалык моралдык күч-кубат бергенин унутпайм.

– Айрым талкууларда жетекчиге карап, сын-пикирлер аспиранттарга, докторанттарга айтылбай калат деген сөздөр айтылып жүрөт?

– Андай учурлар да болот. Бирок, мен талкууга түшкөн кол жазмаларды ким жетекчисине жана ким жазганына карабай иштин өзүн талкуулашты талап кылам. Канчалык объективдүү сын-пикирлер көп болсо – ошончолук ишке көмөк көрсөтөт. Биздин институтта мейли, тил багытында болсун, мейли, адабият багытында болсун, талкуулар өтө жандуу өтөт жана айтылган пикирлер менен диссертант алымча-кошумчалап, түзөп, оңдоп келет, эки-үч жолу коллективдүү көзөмөлгө алынат. Диссертанттардын көбү ыраазы болушат.

– Академияда же университеттерде илимий кадрларды даярдоонун өзгөчөлүгү барбы?

– Жобо бардыгына бирдей. Бирок, айырмачылык бар. Себеби, университеттерде негизинен окутуучулук менен алектенишип, убактыларынын көбүн ошого сарпташат. Башкача айтканда, эки багытта иш жүргүзүшөт, ошентсе да илимге кызыккандар баары бир илимий максаттарына жетишишет. Академияда болсо бир багыттуу иш – илимдин жолу гана бар, каалаганча убакытты арнаса болот.

– Сиздин устаттарыңыз А. Садыков, Г. Гачев болуптур. Сиз да көп шакирттерге устаттык кылдыңыз, сиздин илимий салтыңызды улагандар барбы?

– Бар. Филология илимдеринин докторлору А. Кадырманбетова менен К. Исаков бирден шакирттерди даярдашты. Калгандары да даярдашат деген ишенимдемин. Мен шакирттерим менен сыймыктанам, ар кимиси коомдун жүгүн мүмкүнчүлүктөрүнө жараша артып келе жатышат. Алардын улам жетишкендиктерине кубанып турам. Баарынын эмгектери чыккан.

– Айрым жетекчилер изденүүчүлөрдү кыйнашат, керек болсо жолтоо болушат деген сөздөр да чыгып калат?..

– Андайлар жок эмес. Антип устат жана шакирт боло албайт. Устат менен шакиртте материалдык жактан «кыйнаган же кыйналган» байланыш болбошу керек. Эгерде андай болсо ортолорунда сый-урмат деген таптакыр жок болот. Бул – жетекчинин моралдык жактан сынган.

– Кийинки мезгилдерде жогорку аттестациялык комиссия тарабынан өтө катуу талаптар коюлуп жаткансыйт. Сиз кандай дейсиз?

– Талаптар туура эле. Азыр башка илимдердин адистери да диссертациялардын авторефераттарын мамлекеттик тилде жаза башташты. Ошондой эле мурда ар

кайсы журналдарда макалалар чыга берсе, азыр адистик боюнча түзүлгөн журналдарда эмгектер чыгат. Демек, адистердин таанышуусуна шарт түзүлөт. Россияда, Казакстанда, Өзбекстанда филология боюнча жарыяланган материалдар кызыгуу туудуруп, илимий байланышка мүмкүндүк түзүп отурат. Жогорку аттестациялык комиссия плагиаттык иштерге бөгөт кылып жатат, таза, сапаттуу иштердин жазылышы үчүн күрөшөт.

– Айтыңызчы, сиз илимди кандай учурда жазса болот деп ойлойсуз? Бирөөлөр тынчтыкты каалашат, бирөөлөр атайы эмгектик өргүү алышат, бирөөлөр күндөп-түндөп иштей беришет...

– Бул эми ар кимдин табиятына жараша болот да! Сен айткандай бардык учурда жазса болот, ошого ыңгайлашат, ошого көнүшөт. Мен болсо темага материалды даярдап, аны ички дүйнөмдө ирээтке салып, толгонуп, ойлонуп, анан бир отуруп жазганды жакшы көрөм. Ошол процессте дүйнөлүк классикалык жагымдуу музыкаларды, ырларды коюп коём. Бир жагынан музыкага эргип, анын күүсү менен ойлонуп жаза берем, бул мага кандайдыр бир жардам берет, ойлор да канат күүлөп ирээтке келе берет. Бул менин чыгармачылык тажрыйбам.

– Кайсы учурда жазасыз?

– Күндүз дегеле убакыт болбойт. Бирок, кызыгына түшсөм, ойлор келип калса, жыйналыш болуп жатканга да карабай жаза берем. Ошентсе да көбүнчө кечки саат 9дан 11-12ге чейин иштеп калам.

– Компьютерде иштегенди билбейм дедиңиз эле?

– Ооба! Калем менен жазганды жакшы көрөм. Үйрөнүүгө убакыт да, көңүл да жок.

«ОКУРМАНДАРДЫН СЫРДАША ТУРГАН АЙТМАТОВУ ЖОК...»

– Сиздин алдыңызда «Манас» жана Айтматов академиясы түзүлгөндөн кийин кандай пландар келип чыкты? Жаңы ойлор, идеялар пайда болдубу? Болбосо өз багытыңыздарды уланта бересиздерби?

– Академия түзүлө тургандыгы тууралуу сөз болгондо эле өз позициямды жана максат-пландарды, ой-идеяларды жашырбай эле айтып келгем. «Манас» үчилтигинин варианттарын жарыялоо жана «Айтматов энциклопедиясын» тармактар боюнча даярдоо, жазуу жана чыгаруу эң бийик илимий-чыгармачылык кредом болуп саналат. Азыр шакирттерим менен аны иштөө процесси жүрүп жатат.

– Буга чейин «Айтматов энциклопедиясынын» 3 томдугу чыкпады беле?

– Ооба! Ал идеянын минимуму эле болчу. Максимум – бул 7 томдук энциклопедия болмокчу. Албетте, аны аткаруу үчүн тынымсыз эмгек жана бир топ убакыт керек.

– Жаңы түзүлгөн академия сиздерге жардамдашаар болду бекен?

– Андай болсо жакшы болбойбу?! Бирок, угушума караганда кадр жагынан бир аз кыйналып жатышса керек. Биздин тажрыйбалуу адистерибизди ал жерге иштегенге кызматка чакырып, чоң-чоң айлык акы менен кызыктырып жатышыптыр.

– Анда сиз кимдер менен каласыз?

– Ар-намыстуу кызматкерлер менен! Барышсын, иштешсин, көрүшсүн, мен бирөөнү да калгыла, барбагыла деп айта албайм, ар кимдин өз эрки.

– Манастын жана Айтматовдун изилденбеген «дың жерлерин» алар изилдешеби же сиздердин институтпу?

– «Дың жерлери» кайсылар? Аны ким ченептир да, ким өлчөптүр да, ким тааптыр?! Энциклопедиянын өзү бизге илимий объектини комплекстүү изилдөөгө мүмкүнчүлүк түзүп берет. Ошондуктан, Манас менен Айтматовду географиялык карта сыяктуу «дың жерлерин» көрсөтүү дегеле туура эмес. Манастаануу жана Айтматовтаануу – дүйнөлүк илим.

– Сиз өзүңүздүн мындан аркы илимий багытыңызда кайсы темаларга кайрылайын деген оюңуз бар?

– Чыгармачылык сыр бойдон калсын.

– «Манас» жана Айтматов академиясы түзүлүп жатканда эмне үчүн академикмин дегендер өз пикирлерин билдирбей, унчукпай отурушту?

– Бийлик мага тийип калабы деп күтүп отурушту да!

– Чыңгыз Айтматовго көп каттар келээр эле, ошол каттар менен жакшы тааныш болсоңуз керек?

– Ооба! Көп каттар окулбай калаар эле. Өзгөчө, чет тилде жазылган каттар ачылбай деле калчу... Конверттердин сыртында «СССР, Айтматовго» деген жазуулар болоор эле. Эч бир башка адрес жазылчу эмес, ошентсе да каттар өз ээсин таап келчү. Мен бери болгондо 100дөн ашуун каттар менен тааныштым десем болот, кийин алардан «От «Джамилии» до «Плахи» деген китепти түзүп чыгып, окурмандарга тартуулагам. Чет элдик каттарды котормочуларга котортком. Ар бир окурмандын каты мазмуну жагынан бири-биринен өзгөчө айырмаланып турар эле, жүрөктөрүнөн, жан дүйнөлөрүнөн автор менен сыр бөлүшүп жазышаар эле, өздөрүнүн тагдырлары менен каармандарды салыштырышчу, жазуучунун философиялык ойлоруна, пейзаждык сүрөттөөлөрүнө, лирикалык чегинүүлөрүнө, психологиялык чеберчилигине жогору баа беришчү. Мындай каттар жазуучунун карапайым окурмандар менен өтө тыгыз байланышты-

гын, анын дүйнөлүк окурмандардын сүймөнчүлүктүү автору экендигин далилдеп турчу. Аттиң, андай каттардын көбү үйүнөн жаңы үйүнө көчкөндө айрым бирөөлөрдүн байкоосуздугунан, баалабагандыктан өрттөлүп кетиптир. Мен ал мезгилде командировкада элем, келип угуп алып, ичим ачышып калган.

– Ошол каттардан мисал келтирип берсеңиз жакшы болоор эле?

– Жакшы болот. Бирок, эске алуучу бир нерсе, кыргыз окурмандарынын каттары көбүнчө өздөрүнүн турмуш-тиричиликтерине, тагдырларына байланыштуу болуп чыккандыгын алдын ала айта кетейин. Ошондуктан башка элдин өкүлдөрүнүн каттарынан үзүндүлөрдү окуп берейин.

«Я воспринял «Плаху» как художественное открытие и как мощную духовную силу, направленную на сплачивание человеческого рода перед лицом глобальных опасностей. После Л. Толстого, по-моему, никто еще в литературе не поднимался до общечеловеческих высот этой громадной проблемы.» (П. Кадыров из Ташкента) «С особым интересом была прочитана ваша «Грузинская повелла». Вы мало у нас бываете, а как глубоко постигли грузинский характер, способность выражать себя через пение, через музыку. Опять-таки, дело не только в пении. Мы сразу почувствовали глубокий смысл этой повеллы, но боялись вслух произнести то, о чем мы догадывались.» (Н. Саралидзе из Тиблиси) «Мне показалось что Бостон – Бог-отец. Он жертвует своими детьми сыном – Человеком и дочерью Природой-Акбарой. Жертвует чтобы люди очнулись. Мне кажется, что у Бостона тоже (даже более, чем у Авдия) синие глаза.» (Е. Гоз. Оренбург).

– Эң маанилүү пикирлер экен.

– Мен таанышкан каттардын көбүн азыр эле окуп бергендей кыска гана тааныштырдым. Ал эми толук каттардын көлөмү кээде 10 бетке чейин жетчү. Окурмандардын эрудициясынын тереңдигине, кругозорлорунун кенендигине, ойлорунун масштабдуулугуна таң калчумун. Алар чыгарма же каарман менен гана ой бөлүшпөстөн, саясий, социалдык абал, экология, моралдык, нравалык маселелерге чейин кирип кетишчү. Жооп издешчү. Жоопту кайрадан эле жазуучудан табышчу. Мына ушунун өзү эле автор менен окурмандардын жан дүйнөлөрүнүн издешпей табышканын билдирчү. Мына мунун өзү окурманга Айтматовдун сырдашчыл автор экендигин билдирчү. Окурмандар Айтматовдой дос таап, өздөрүнүн туңгуюкта жаткан эч кимге айтпас жашыруун сырларын төгүп-чачып бөлүшчү. Бул Айтматовдун окурмандардын жүрөгүнөн түнөк тапканы болчу. Жазуучуга мындан ашык сый-урмат жок да!..

– Айтматов да окурмандардын түштөрүнө мурун да, кийин да көп кирсе керек?..

– Кеп болгондо көп угам, түштөрүн айтып, аны кандайдыр бир сыр менен байланыштырышат. Эң башкысы – ошол түштөр жакшылыктын жышааны экени кубандырат. Бирөөгө кеңеш берет, бирөөгө багыт берет, бирөөнү эскертет, бирөөнүн жолун ачат дегендей... Ошондуктан, атайы «Ар адамдын түштөрүнө кирсеңиз...» деген ыр да жазгам. Азыр окурмандардын сырдаша турган жазуучусу, Айтматову жок. Эми кимге айтат арманын, кимге айтат күйүтүн... Ой-тилегин, санаасын кагазга түшүрүп, жеңилдеп анан Айтматовго жиберип шээр эле. Аны Айтматов окудубу, окуган жокпу – кеп анда эмес эле, өздөрүнүн негизги максаты – жан дүйнөлөрүндөгү толгонууларды жазуучуга жиберип койсо болду эле, ушул жетиштүү эле. Айтматовдон жооп келе-

би, келбейби – аларды анча кызыктырбаган, окуп калса деген тилек болгон.

– Сиз Айтматовго кат жаздыңыз беле?

– Жок!

– А Сизгечи?

– 3–4 каты бар! Ал өзүнчө тема.

– Адабият жанрында бир жаңы көрүнүш пайда болбодубу – «Мидинге кат», «Байдылдага кат». Айтматовго да ошентип кайрыла берсе болот да!..

– Сен айткандар адабияттын көрүнүшү, акындардын изденүүлөрү. Эки чыгарма тең көркөмдүү жана мазмундуу чыккан. Айтматовго да кайрылып келебиз, кайрылуу ырлары жазылып жатат. Бирок, окурмандар кантет? Каттарды жазайын десе жиберүүчү адрес таппай – ошол жерде эле үмүтү жалп этип өчүп жатпайбы! Экөөбүздүн маегибизден улам менде бир идея, ой пайда болуп жатат. Ал – азыр деле газетанын беттерине «Айтматовго кат» деген рубрика ачып, окурмандарга орун бербейлиби! Көкүрөгүндөгү, жан дүйнөсүндөгү, жүрөгүндөгү ой-санааларды бөлүшүп, балким, мамлекетибиздин өсүп-өнүгүшүнө, келечегине, ынтымагына, биримдигине чейинки маселелерди козгоого мүмкүндүк, аянтча түзүлмөк деп эсептейм. Ойлор, пикирлер ирээттүү, жыйынтыктуу болуп, жакшы сунуштарды калпып алуунун жолу болмокчу. Балким 30 жылдан бери издеп жүргөн улуттук идеялар менен идеология табылып, коомдун бир багытта өсүп-өнүгүшүнө өбөлгө болоор.

Баса, унутуп баратыптырмын, түшүмдө Айтматов «инвестиция тартам» – деп жатыптыр...

– Кызык экен...

– Чынында көпчүлүк үчүн мен жазгандай «Айтматов бар Аалам толук көрүнчү». Кооз, сулуу, жылуу көрүнгөн-

дөй сезчүбүз. Азыр жан дүйнөдө бир нерсе жетишпегендей, бөксө тартып турабыз.

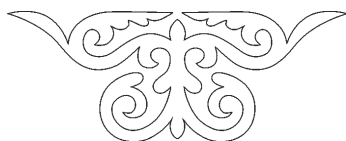
– Абдылдажан агай, балким сиз өтө бир сезимтал дүйнөнүз менен айтып жаткан жоксузбу?!.

– Билбейм, бирок мага Айтматовду баалаган адамдар үчүн ушундай сезилет. Мен күндөлүк турмуш-тиричиликтин эсебинен эмес, сезимтал жан дүйнөнүн, терең көңүлдүн эсебинен айтып жатат окшойм. «Рух дүйнөнүн асманьнда алп жатат» деп жазганым ошондон...

– Маегиңизге чоң рахмат!

Маектешкен Амантур Мусагул уулу

// De-Facto. – 2019, 12-июль

«АЙТМАТОВ КӨРКӨМ СӨЗДҮН ЧЕНЕМСИЗ ЧЕБЕРИ ЭЛЕ....»

– Абдылдажан агай, Сиз менен дүйнөлүк жазуучу Чыңгыз Айтматовдун окурмандар көп биле бербеген адамдык сапаттары, касиеттери, кулк-мунөзү, жүрүм-туруму, көз карашы тууралуу маек куралы деп кайрылып жатам, кандай дейсиз!

– Мейли!

– Турмушта ар кандай кемчиликтер болот эмеспи! Айтматов дегеле кемчиликтерди кандай кабыл алчу эле?

– Эми бул конкреттүү маселеге же адамга байланыштуу болсо керек. Эгерде ал жеке адамга тиешелүү болсо, мисалы мага дейли, анда сылык-сыйпа менен эскертип койчу. Үнү дагы жылуу-жумшак чыкчу. Ал эми мамлекеттик, өкмөттүк деңгээлдеги жалпы маселелердеги кемчиликтерди жыйындарда, курултайларда, публицистикаларында жана маектеринде ачык-айкын таамай айтчу, жазчу. Кемчиликтер менен элдешкис болчу, принципалдуу эле.

– Адам болгондон кийин кемчилиги да болсо керек?

– Албетте! Бирок, ал адамдын баарын өзү сыяктуу ак көңүл, кең пейил, жөнөкөй ойлочу.

– Өзүңүз кандай кемчилик кетирдиңиз эле?

– Кемчилик десе болобу билбейм! Тажрыйбасыздыктанбы, айтор, жаңы таанышкан жылдары агайдын дачасында бир кызыктуу окуя болду. Таластан жердештери боз үй, анан бир кой алып келишиптир. Баарыбыз боз үйдү тигүүгө жардамдашып жатканбыз, бир маалда «койду көлөкөгө байлап койчу» деп мага кайрылып кал-

ды. Мен короонун бир тарабына байлап койгом. Боз үй тигилип бүтүп, койду соёлу дешсе эле, кой бошоп кетиптир. Жакшы эле байлагандай болгом. Мына эми койду кармайлы десек карматпайт, нары буйтап, бери буйтап, бир маалда агып жаткан чоң сууга секирип, кирип кетсе болобу! Жүрөгүм «шуу» дей түштү. Өкмөттүн дачасында ызы-чуу боло түштүк. Ызы-чууну угуп Чыңгыз агай да чыгыптыр. Дачадагы суу көчөгө чыкмак, мен дароо көчөнү көздөй чуркадым. Кой жок, көзүмө ишенбедим. Тердеп-кургап келип уялганымдан эмне дээримди билбей турсам, Чыңгыз агай «Буюрган эмес экен, капа болбо!» – деп жоошутуп койду. Атайын жасагандай өзүмдү сезип, эки-үч күн агайдын үйүнө уялып каттабай калгам. Агай дегеле майда-барат кемчиликтерге көңүл бурчу эмес.

Биз чай үстүндө көп сүйлөшчүбүз, ошол учурларда акын-жазуучулар тууралуу да сөз боло калганда, алардын кемчиликтери көз көрүнө билинип, байкалып турса да жакшы жактарына басым жасап сүйлөчү.

– **Мисалы?**

– Ар бир акын-жазуучуга өз алдынча мамиле кылчу. Өзгөчө, белгилүү жазуучубуз Насирдин Байтемиров жөнүндө кызыктуу окуяларды айтып, күлдүрүп, ошол эле учурда анын жан дүйнөсүндөгү кызыкты сый-урматтап айтчу.

– **Өтө сабырдуу болчу дешет?**

– «Сабырдын түбү сары алтын» деп коёт эмеспи! Чыңгыз агай турган турпаты менен сабырдуу эле. Эмоцияга алдырганын көргөн жокмун. Ошол үчүн ал чыгармачылыктын алгачкы жылдарында ар кандай тоскоолдуктарды, көрө албастыктарды сабырдуулук менен жеңген. Сабырдуулук бүткүл тулку боюнда деп жатканым кийин бийик атак-даңкка жетсе да өзгөрүлгөн эмес. Урмат-

сыйды, байлык-бийликти, дүйнө жүзү тартуулаган нечендеген сыйлык-жакшылыктарды сабырдуулук менен көтөрө билген.

– Мээримдүүлүгү кандай эле?

– Улуу адамдардан мээримдүүлүк күн нурундай чачырап турат. Айтматовдун мээримдүүлүгүнөн канчалаган калемгерлер, сүрөтчүлөр, киночулар, музыканттар ж.б. бийик-бийик ийгиликтерге, дүйнөлүк кадыр-баркка жетишишти. Жан дүйнөсү таза адамдын өзү мээримдүү болот. Мээримин адамга төккөн адам касиеттүү. Айтматовдун касиеттүүлүгүнүн бир көрүнүшү – мээримдүүлүктө жатат. Ал улуу-кичүүгө бирдей баарына калыс, тегиз караган. Ал гана эмес табиятка да мээрим, сүйүү менен мамиле кылган. Ошондон улам жазуучунун Ташчайнарында, Акбарасында, Жаабарсында жырткычтыктан мурун мээримдүүлүгү, боорукерлиги алдыга чыга келет.

– «Досуң ким экенин айтчы?» – дешет го?! Анын сыңарындай Айтматов кандай досторду күттү экен?...

– Турмушта достор ишеничтүү болуусу абзел. Кийинки мезгилдерде досторду байлыкка, бийликке, жердешчиликке байлап жүрүшөт. Каталыктарды, кемчиликтерди көрбөсөң, аны айтпасаң ошол дос деп да калышты. Бул туура эмес. Достун негизги милдети – сенин кемчилигинди, катанды өз убагында оңдоп, жардам көрсөтүү, жаман көрүнүштөн сактоо, коргоо. «Дос күйдүрүп айтат, душман сүйдүрүп айтат» – деген макал бар эмеспи! Ачыгын айтсаң көрө албас катары кабыл алат, демек, анда жан дүйнө таза эмес. Мен муну бүгүнкү күнгө байланыштырып айтып жатам. Эми Чыңгыз агайдын дооруна келсек, мен билгенден өзбектер Адыл Якубов менен Пиримкул Кадыров, казактар Калтай Мухамеджанов менен Шерхан Муртазаев, белорусс Василь Быков, орус врачы Федоров менен Дмитрий Шостакович, ошондой эле

азербайджан, тажик, армен, грузин, немец, япон, түрк ж.б. достору болгон. Кыргыздардан Шаршен Усубалиев менен катуу дос болчу. «Досум» – деп өтө сыймыктануу менен айтчу. Достору дүйнөдөн кайтып кеткенде аябай катуу кайгырчу. Мен аны белгилүү казак жазуучусу, драматургу, «Фудзиямада кадыр түн» драмасынын авторлошу Калтай Мухамеджановдун дүйнөдөн кайтканын укканда капа болуп, ойго батып отурганын көргөнүмдөн айтып жатам. Ошондой эле Чыңгыз агайды 2018-жылы май айында акыркы көргөндө да адабиятчы, досу Георгий Гачевдин өлгөнүн мага айтып отуруп, санаага батып, 80 жылдык мааракеси тууралуу сөзүбүз үзүлүп калганын билемин...

– Сөзгө бекем болсо керек?! Сөздү терең урматтаган адам эмес беле?

– Сөз чыгарма жазуу үчүн гана керек эмес, сөз аркылуу дүйнөгө гумандуулук идеясын таратып жатпайбы! Сөз аркылуу жан дүйнөнү тазартып, сезимди ойготуп жатпайбы! Сөз – жан дүйнөнүн Кудайы десек болот.

А Айтматов сөздүн кудайы эле. «Жакшы сөз жан эргитет, жаман сөз жан кейитет» – дешет. Айтматов сөздү көп сүйлөбөгөн, сүйлөсө маанисин, кудуретин дааналап, көбүртпөй-жабыртпай орунду, так, кыска, салмактуу айтчу. Мындай угуп отурсаң баары эле тааныш, баары эле белгилүүдөй сезилчү. А бирок анын ар бир сөзүндө чоң ой жатчу. Интонация, үнүнүн тону ойдун маани-маңызын салмактатып турчу. Ал эми сөзгө, убадага бекемдигин турмушта көп эле фактылар айгинелейт. Сөз берсе бардык иш-чараларга, майда-баратка карабай барчу, жолукчу.

– Адамкерчилик, акыйкаттык, абийирдүүлүк сапаттар ар бир чыгармасында жаңырып турат...

– Бул адабияттын башкы милдети эмеспи! Ошентсе да, Айтматов өзүң айткан касиеттерди, сапаттарды жа-

шоосунда ар дайым сактап келген. Адамкерчилик, аби-йирдүүлүк, кичипейилдүүлүк, жөнөкөйлүк ар бир адам менен жолукканда кашкайып көрүнчү. Жолукпаган, көрбөгөн адамдар үчүн ал бир кол жеткестей сезилчү.

– **Айтматовдун чыгармачылык жолунда көрө албастар өтө көп болгон. Алар атак-даңкы, кадыр-баркы менен «музоо кезинде сүзүп» коёлу дешип, абдан аракеттерди кылышкан экен...**

– Чыгармачылыктын жолу татаал болот. Айтматов кыргыз адабиятында жаңы тема, жаңы каарман, жаңы мазмун жана форма алып келип жатса, романтизм, трагедия деген түшүнүктөрдүн чегин кеңейтип, тереңдетип, жаңы образдарды, конфликтерди таратып жатса, тигилер андай чыгармаларды жаратууга дараметтери жетпей жатса көрөалбастык болот да! Бирок, Айтматов аксакал жазуучуларыбыздын – А.Токомбаевдин, Т.Сыдыкбековдун, Н.Байтемировдун ачуу, ар кандай сөздөрүн чыгармачылык эмгек, жаңы бийиктиктер, ийгиликтер менен жеңерин түшүндү. 60-жылы «Тоолор жана талаалар» повесттер жыйнагы үчүн Лениндик сыйлыктын лауреаты болгондон кийин көрөалбастыктын, ичи тардыктын формасы мурдагыдай ачык эмес, тымызын, жашыруун боло баштаган. Эгемендүүлүктөн кийин – 1990-жылдардан баштап акын-жазуучулардын ортосунда ырк кетип, өз ара кагылыша, бөлүнө башташканда – ар кимиси Айтматовду өздөрү үчүн пайдалангысы келишкен. Анда Айтматов Кыргызстандан тышкары эле. Радиодо, теледе, басма сөздөрдө «Айтматов кыргыз жазуучусу эмес, ал турсун кыргыз атуулу эмес» деген чуулдаганга чейин барышкан. А бирок Айтматов Кыргызстанга келип калса, ошолордон аны артынан көлөкөсүндөй ээрчип алгандар да, үйүнө конокко чакыргандар да болчу. Мындайларда абийир деген таптакыр жок экен! Ошолордон уламбы

дайыма айтып калам го, «Уу үстүндө гүлдөгөн гүл» деген фельетон да жазып жиберген. Көрө албастык деген түшүнүк Айтматовдо болгон эмес, кайра тескерисинче, искусство, маданият жана адабият ишмерлерине көптөгөн сыйлыктарды алып берип, кол кабыш кылган. СССРдин эл артисти, СССРдин эл сүрөтчүсү, СССРдин мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, ошондой эле, республиканын сыйлыгын мындай кой. Эгерде кекчил болсо жакшылыктарды жасабайт болчу, жакшылык кылуу жашоосунун маңызы болчу.

– Айтматов дайыма эле сүрдүү болбосо керек, турмуштук жагдайларга байланыштуу күлүп, күлдүрүп, жылмайып дегендей...

– Чыңгыз агай дасторкондо турганда жайдары отуруп, башкалар да эркин отурганга шарт түзчү. Анекдоттордон айтып калар эле, өзү да берилип күлчү. Башкалардын пикирин, сөзүн аягына чейин угуп, анан гана тактап, суроо берип, кошумчалап койчу. Айрымдар маселени чаргылтып, көбүртүп-жабыртып айта баштаганда эле анын эмне айтарын билип, ошол жагдайды байкап, өзү анын ал-абалын түшүнүп, байкап, ээн-эркин мамиле кылууга мүмкүндүк жаратчу. Чыңгыз агайдын күлкүсү да, каткырганы да өзүнчө тоодон чыккан жаңырык катары кулагыма сиңип калыптыр...

– Сиз менен сүйлөшүүдө кандай сезчү элеңиз?...

– Алгачкы күндөрү тартынып, кысылып, уялып, айрым ойлорумду аягына чейин айта албай жүрдүм. Анткени, Чыңгыз агай сүйлөшүп жаткан адамды тике карап, укчу. Көздөр-көзгө чагылышканда эмне кыларыңды билбей кетчүсүң, сенин тээ түпкүрдөгү жан дүйнөңдү рентгенге тартып жаткандай сезилчү. Тиктешип тургандан уялып, кээде көзүңдү ала каччусуң, кандайдыр бир толкун уруп кетчүдөй болчу. Бирок, акырындап көнүшүп

кеттим. Биз күн-түнгө карабай кездешип да, телефон менен да сүйлөшчүбүз. Айрым окуяларды мурдагы маектеримде бергем жана күндөлүктөрүмдө жазгам.

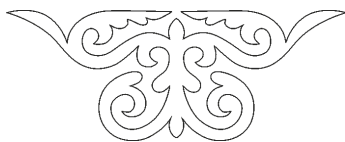
– Бир нерсени так айтсаңыз, тыйынга өтө сарамжал дешет...

– Мен да угуп калчумун. Бирок, бул анын принцибинен болсо керек. Себеби, гонорар алганда айрымдар кассирге таштап кетчү экен. Чыңгыз агай көрсө ошондо эле коррупцияга жол бербөөгө аракет кылыптыр. Ар ким эле каражаттан калтыра берсе – ал киши оңой эле акча табуунун жолун өздөштүрүп албайбы! Өзүм да академиктин стипендиясын ишеним кат менен алып, келгенде өткөрүп берип жүрдүм.

– Айтматовду «Айтып бүткүс дастан» деп бүгүнкү маекти аяктайлы. Маегиңизге ыракмат!

Маектешкен Амантур Мусагул уулу

// Де-факто. – 2019, 9-август

«АЙТМАТОВДУН ЧЫГАРМАЛАРЫНЫН ТААЛИМ-ТАРБИЯЛЫК МААНИСИ ЗОР...»

– Абдылдажан агай, сиз өткөндөгү бир маегиңизде Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын кыргыз тилиндеги нускасы жана басылышы жагынан эң аз дегендей ой айттыңыз эле?! Андай болсо кыргыз окурмандары кантип, «биз Айтматовду окуп жатабыз» деп сыймыктануу менен айта алат?

– «Чыңгыз Айтматовду кыргыз жазуучусу» – деп таазим, урмат-сый менен мактанып келгенибиз менен факты жүзүндө сен айткан көрүнүшкө учурайбыз. Көбүбүз, мурдагы муун жана биз, орто муун, жазуучунун чыгармалары орус тилинде чыгары менен издеп, таап окуганбыз. Кийинки муунга кыргыз тилинде жеткирүү үчүн бир топ убакыт керек болгон. Мисалы, алсак, «Кызыл жоолук, жалжалым» повести 1961-жылы «Дружба народов» журналы аркылуу орус тилинде окурмандарга жетсе, Ашым Жакыпбековдун котормосунда 1981-жылы, 20 жылдан кийин тартууланып отурат. «Кызыл алма» болсо 15 жылдан, «Ботокөз булак» 21 жылдан кийин... «Прощай, Гулсары» повести 1966-жылы орус тилинде Москвада «Молодая Гвардия» басмасынан жарык көрсө, кыргыз тилинде 1978-жылы жазуучунун 50 жылдыгына карата таланттуу котормочу Ашым Жакыпбековдун котормосунда 12 жылдан соң «Кыргызстан» басмасынан басылып чыккан. Ал эми «Ак кеме» повести «Новый мир» журналына 1970-жылы орус тилинде жарыкка чыкса, Ашым Жакыпбековдун котормосунда 1978-жылы, 8 жылдан кийин жетип жатат. Демек, бул жылдар аралыгында көптөгөн жалпы кыргыз окурмандары жазуучунун чыгармалары менен жакшы, терең тааныша албай калышы мүмкүн болгон.

Убакыт деген убакыт. Бирок, 1981-жылы Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын 3 томдугу жарык көрүп, көркөм-эстетикалык бөксөлүктү толтуруп, окурмандардын руханий канааттануусуна кандайдыр бир деңгээлде жооп болду десем болот. Албетте, кийин чыгармалары өз-өзүнчө болуп чыгып турду, бирок нускасы негедир көп болгон жок. Балким, бул Кыргызстанда да жазуучунун чыгармаларынын орус тилинде жарык көргөн китептеринин да таасири болгондур.

Ии, баса, жазуучунун 90 жылдык мааракесине карата даярдалган чыгармалар жыйнагында, «Свидания с сыном», «Газетчи Дзюйо», «Ашым», «Мы идем дальше», «Сыпайчы», «На богоре» аңгемелери алгач жолу 55–60 жылдардан кийин кыргызча которулуп киргизилди.

– Тескерисинче, кыргыз тилинде биринчи жарык көрүп, анан орус тилине которулган фактылар да кызык болсо керек?!

– Эми Чыңгыз Айтматов алгачкы чыгармаларын кыргыз тилинде жазып, өзү авторлош болуп которгон. Өзүңдүн сурооңо «Кайрылып куштар келгиче» аңгемесин мисал тартсак болот. Бул чыгарма 1978-жылы «Кыргызстан маданияты» жумалыгына кыргыз тилинде жарык көргөн. Албетте, жазуучу аңгемени кандай болсо ошондой орус тилине дароо которуп койгон эмес, бир топ сюжеттик окуяларды башкача өңүттөн карап, чыгармачылык изденүүнү кечирген. Орус тилинде «Молодая гвардия» басмасынын 1984-жылы басылып чыккан.

– Орус тилинде чыгармалардын чыгышынын оң жактары көп болсо керек да...

– Ананчы! Биринчиден, миллиондогон көп улуттуу окурмандар түп нускадан танышууга толук мүмкүндүк алат. Экинчиден, СССР жана дүйнө элдерине дароо которууга шарт түзүлөт. Үчүнчүдөн, жаңы чыгарманы бир

тилден экинчи тилге которуу процессине бир топ убакыт да сарп кылынмак. Айтматов «Жаныбарым, Гүлсары» по-вестинен тартып толук орус тилинде жаза баштаган.

– Жазуучу кайсы тилде жазбасын, өз элинин жана жеринин колоритин тартат эмеспи?!...

– Албетте! Айтматов кыргыз тоолорун, сууларын, көлүн, жан-жаныбарларын, пейзажын, жаратылышын каармандарынын психологиясына, кулк-мүнөзүнө, жандүйнөсүнө сиңирүү менен башка улуттарды суктандырып жатпайбы!

– Жазуучунун чыгармаларынын «Тандалмалары» жана «Чыгармаларынын толук жыйнактары» кайсы убактан бери кыргыз тилинде колго алынды?

– Жогоруда айткандай, 1981-жылдары 3 томдук чыгармалар жыйнагы жарык көрдү. 1999-жылга чейин, башкача айтканда, Ч.Айтматовдун 70 жылдыгына чейин «Тандалмалар» да, «Чыгармалар жыйнагы» да чыккан жок. 70 жылдык декабрь айында Анкара менен Стамбулда өттү, бир топ окумуштуулар бардык. Кыш мезгили болуп, меймандарга жакшы шарт түзүлбөй калат деген ой менен 1999-жылы май айында маараке өтмөй болду. Каражат жок, даярдык жакшы эмес. Уюштуруу комитети улам чогулат, бирок жыйынтык болбойт.

Кыргыз Өкмөтүнүн Премьер-министринин 1998-жылы 7-сентябрында (№20-4) чыккан протоколунун негизинде «под редакцией директора Центра Манасоведения и художественной культуры Акматалиева А.А. подготовить рукопись Собрания сочинений Ч.Айтматова в 5-ти томах на кыргызской языке к изданию» даярдалмак. Апрель айынын аягында жаңы Премьер-министри А.Муралиев келип калып, Уюштуруу комитетинин чогулушун өткөрдү. Китепти чыгаруу маселесине келгенде академиянын президенти Ж.Жээнбеков «жооп-

туу Акматалиев сүйлөйт» деп калды. Мен «чыгармалар 5 том болуп машинкага басылып даяр турат» – дедим. Анда азыркыдай компьютерлер кайда?! «Канча каражат керек?» – деди Премьер-министр. Мен полиграфкомбинаттын директору Курбаналы Сапарбаевди карадым эле, ал «1 миллион сом сарпталат» – деп жооп берди. «Андай болсо өзүңүз 100 миң сомду табасыз, дагы ким жардам берет» – деп А.Муралиев отургандарга кайрылып калды. «Кыргыз тамеки» ишканасынын директору Эрматов агай «мен 100 миң сом кошом» – деди. Ошентип отуруп 1 миллион сом чечилип, 5 томдук чыккан.

Ошондон кийин 2008-жылга чейин – жазуучунун 80 жылдыгына чейин «Тандалмалары» да, «Чыгармалар жыйнагы» да жарык көргөн эмес. 80 жылдык мааракеге жакшы даярдык болгон жок, анын үстүнө Ч.Айтматов дүйнөдөн кайтып, «этим эмес, табагымды таппай калдым» дегендей, абалда калдык. Китеп чыгарууга бир сом бөлүнгөн жок. «Бийиктик» басмасы менен бирдикте 8 томдук чыгармалар жыйнагын түзө баштадык. Ал эми окурмандарга подписка (жазылуу) аркылуу жеткирмей болдук. Китепти чыгарууга А.Токтосартов да жардам бермей болду. «Тоолор кулаганда» романы которулуп кирди. Ошентип 8 томдук 2009-жылы жарыкка чыкты. Публицистикаларын да камтыдык. Кийин 2014-жылы экинчи жолу басылып чыкты.

Ал эми 90 жылдык мааракеге 10 томдук чыгармалар жыйнагын Өкмөттүн каражаты менен окурмандарга жеткирдик. Бирок, каражатты өтө кечиктирип беришти, тендер араң дегенде октябрь айында өтүп, ноябрь айында басмага сунуш кылынды. Ошентсе да мааракеге жетишип калдык. Биздин максат – жалпы окурмандарга сунуш кылуу болчу. Жазуучунун академиялык басылышын даярдоо үчүн биринчиден, убакыт, экинчиден,

мүмкүндүк, үчүнчүдөн, атайын пландуу каражат бөлүнүшү керек болчу.

Президент С.Ш.Жээнбеков, Жогорку Кеңештин төрагасы Д.А.Жумабеков, Премьер-министр М.Д.Абылгазиев институттун коллективине Ч.Айтматовдун 90 жылдыгына карата 34 аталыштагы китептерди даярдагандыктары үчүн өздөрүнүн ыраазычылыктарын билдиришкен.

– Сиз айткан академиялык басылышты жазуучунун кийинки мааракелерине даярдасаңыздар болобу?!

– Албетте! Академиялык басылышта – жарык көрүп жаткан ар бир чыгармага байланыштуу майда-чүйдөсүнө чейин илимий түшүндүрмөлөр берилет, бардык маалымат камтылышы зарыл. Пушкиндин, Толстойдун, Чеховдун ж.б. академиялык басылыштары кандай болсо, дал ошондой принципте түзүлүшү керек. Он жылдай мурун пландаштырышат. Эң башкысы каражат жана убакыт керек. Жыйынтыктап айтканда, кыргыз тилинде жазуучунун чыгармалары 1000 нускадан эмес 20 000 нускадан улам-улам басылышы зарыл. Анткени, Айтматовдун чыгармаларынын таалим-тарбиялык мааниси зор.

– Айтматовду пропагандалоо боюнча азыркы пландарыңыз кандай?

– «Манас» эпосу боюнча «Окуган эл – озот» деген конкурсту бир топ уюмдар менен өткөргөн элек. Ушул идеяны Айтматовго да колдонуп, «Кыямат» менен «Кылым карытар бир күн» романдарына конкурс уюштуралы деп сүйлөшүп жатабыз. Кудай буйруп ишке ашып калса – 12-декабрь күнү кошумча майрам болот.

– Маегиңизге ыракмат!

Маектешкен Тилек Рыскулов
//Факты.kg. – 2019, 13-август

«МАМЛЕКЕТТИК КЫЗМАТКЕР МАМЛЕКЕТТИК ТИЛДИ БИЛИШИ КЕРЕК»

– Абдылдажан агай, Мамлекеттик тил боюнча мыйзамдын кабыл алынышына быйыл 30 жыл болот. Бул мезгил ичинде коомубузда мамлекеттик тилдин алган орду, анын активдүү колдонулушу, жалпы эле ал-абалы кандай болду?

– 1989-жылы мыйзам кабыл алынып, кыргыз тилинин саясий статуска которулушу баарыбызды кубанткан. Анда бир топ иш-чаралар иштелип чыккан. Бирок, ал иш-чаралардын бир тобу каражат жагынан камсыздандырылбагандыктан кагаз жүзүндө эле калып келген. Ошону менен бирге аны көзөмөлдөө жана ыраттуу иш алып баруу болгон эмес. Кийин атайын Президенттин алдында атайы комиссия ачылып, иш ордуна жыла баштаган.

– **Ким алгач киришти эле?**

– Демократ, белгилүү коомдук ишмер жана жазуучу Казат Акматовдун эмгегин унутпашыбыз керек. Ал өзүнүн өжөрлүгү, принципиалдуулугу жана патриоттуулугу менен конкреттүү маселелерди коюп, анын чечилишине жетишип турган. Идеялары жана демилгелери өтө көп болчу. «Кыргыз энциклопедиясынын» 8 томдугу да ал кишинин активдүү кийлигишүүсү менен башталган. Академик Үсөн Асанов башкы редактор болбосо энциклопедиянын иши да ийгиликтүү болмок эмес.

– **Мамлекеттик тил боюнча Улуттук комиссиясынын мүчөсү катары анын ийгиликтерин да, кемчиликтерин да байкап келе жатасыз?**

– Комиссияга мүчө болгонума 25 жылдай болду окшойт. Ошондон бери байкаганым жылыш жакшы эле

болду. Өзгөчө мамлекеттик мекемелерде иш-кагаздары мамлекеттик тилде жүргүзүлө баштады, мыйзамдар жазылды, иш-чаралар тынымсыз өтүп жатат. Ошентсе да, мамлекеттик тил боюнча Улуттук комиссиясынын мүчөлөрүнүн статусу төмөндөп коомдук башталгычта гана болуп калган.

– Мамлекеттик тилди саясий курал катары колдонууга да аракет кылышат дешет, мисалы президенттик шайлоодо?

– Жок, андай эмес. Чындыгында эле мамлекетти башкарган адам мамлекеттик тилди билиши керек да! Мамлекет башчысы өзү үлгү болушу керек. Президент гана эмес, мамлекеттин бутактарында турган жетекчилердин бардыгы билиши керек. Жөнөкөй эле бир мисал келтирейин. Премьер-министр болуп Н.Танаев иштеди. Силаев да Өкмөттө иштеп калды. Алар мамлекеттик тилди билишкен жок, демек кантип иштеди же башкардды деген суроо туулат. Алар айылдарга жолугушканда расмий тилде сүйлөштү, ал эми карапайым калк кыргыз тилинде, демек, түшүнүү болгон жок. Албетте, котормочусу болсо болгондур, бирок бул ойдогудай баарлашууга, түшүнүшүүгө мүмкүндүк бербейт.

– Төрагалары кандай иштешти?

– Ар ким өзүнүн жөндөмдүүлүктөрүнө жараша аракет кылышты. Мамлекеттик тилдин багыты бир топ эле кеңири кулач жайып жатат. Илимде диссертациялар жазылып, жакталып, экзамендер кабыл алынып, лекциялар окулуп дегендей. Ошентсе да башка улуттардын өкүлдөрүнө мамлекеттик тилди жеткирүүнүн эффективдүү жана ийкемдүү жолу бүгүнкү күнгө чейин толук иштелип чыга элек. Ар кайсы мекемелерде атайы курс өткөрүлүп, ага каражаттар зарп кылынып келген. Анын натыйжасы эмне болду, пайдасы барбы, жокпу? Турмуш-

тук зарылдык болбосо курулай аракеттен майнап чыкпайт.

– Чет элден келген адамдар 2-3 айда эле мамлекеттик тилди өздөштүрүп жатышпайбы?

– Бизде кайдыгерлик. Жоопкерчилик жана милдеттүүлүк жок.

– А кыргыздардын өзүнө мамлекеттик тилдин кереги барбы? Айтып жатканымдын себеби өзүбүз деле кыргыз тилин көп сыйлабайбыз го?!

– Эми айрымдар бар. Кыргыздарга кыргыз тили өзгөчө керек. Кийинки муун биз тергеп келген «киргиздер» гана эмес, нукура кыргыздарга да кыргыз тили муктаж экен. Көп сөздөрдүн манисин унутулуп жатат, аны менен кошо каада-салттар жоголуп баратат. Ал эми эч кандай зарылдыгы жок жаңы сөздөр жана жаңы каада-салттар пайда болууда. Тил өссүн, өнүксүн, бирок өтө аша чаап кетпейли. Тилдин өзүнүн өнүгүш эволюциясы бар.

– Сиздер, демек, чыгарып жаткан серия китептер кыргыз окурмандарына арналып жатыптыр да!...

– Ооба! Анткени, кыргыз окурмандарын классик акын-жазуучулардын чыгармалары менен улам-улам тааныштырып, аң-сезимине сиңирип туруу керек. Эгерде көркөм чыгармаларды окубаса кантип кыргыз тилинин кадыр-баркын билет, кантип өткөн турмушту аңдайт, кантип аң-сезими өсөт, руханий байлыгы байыйт.

– Мына, улуттук академияда көптөгөн ар түрдүү адистиктеги институттар бар, алардагы кызматкерлердин көбү кыргыздар, мамлекеттик тил боюнча ал-абалыңыздар кандай?

– Жалпысынан орто. Илимий кызматкерлердин чандасы эле кыргыз тилинде жазышат. Бул эми адистикке байланыштуу, терминдер жана стилдер калыптана элек. Бирок, бара-бара көнүп баратышат. Бүгүнкү күнү А.Жу-

нушов, М.Кидибаев, К.Осмоналиев, Б.Дженбаевдин китептери биология жана физика тармагында жарыкка чыкты.

– Ал эми коомдук илимдер бөлүмүндөгү өзгөчө тарыхчылар, философдор эмне үчүн мамлекеттик тилде илим жазышпайт?

– Мен деле жыйындарда бул маселени көтөрүп келем. Булардын илимий объектилери бүт кыргыз материалдары, жазгандары орус тилинде. Демек, алардын эмгектери жалпы коомчулукка жетпейт, окурмандарга белгилүү деңгээлде мамлекеттик тилде маалыматтарды, жыйынтыктарды берип туруу керек. Албетте, расмий тилде аларды жазбасын деп эч ким тыя албайт, ар кимдин укугу бар. Ошентсе да алар калкты да ойлоштурушу керек.

– Мамлекеттик тилди өнүктүрүү үчүн сиз жана жетектеген институт кандай иштерди аткардыңыздар?

– Бир топ эле. Өзгөчө, «Түшүндүрмө сөздүктү» кайра башынан тактап, кошумчалап, 4 жолу басмадан чыгардык. Мындан тышкары 300дөй китептер жарык көрүп, бекер мектептерге жана китепканаларга таратып бердик. Бетачарларын өткөрдүк. Биздин институт бул жагынан кандай иштерди жасаганын коомчулук жакшы билет. 30 жылдыкка карата башка мекемелер менен бирге илимий-практикалык конференция өткөрөлү деп камылга көрүп жатабыз.

Маектешкен Тилек Рыскулов
// Факты.kg. – 2019, 27-август

«БАЛАДАГЫ ИШЕНИМ – БУЛ ГУМАНИЗМГЕ УМТУЛУУ...»

– Абдылдажан агай, сиз менен бүгүнкү муунду тарбиялоо, ата-эне жана бала мамилеси жагдайында ой бөлүшсөк дейбиз. Азыркы балдар тарбияны да, билимди да негизинен интернеттен алып жатышкандай. Мурда билбегенин ата-энесинен, улуулардан сурашчу эле, балдар үчүн чоңдордун авторитети салмактуу эле. Азыр тили чыгып-чыга элек балдардан тартып, анын ата-энеси эле эмес, чоң ата, чоң энесине чейин эле интернет чукулап калышты. Өз ара пикир алышуу уламдан-улам азайып бара жатат. Ушундай шартта элдик каада-салт, нарк-насил, мекенчилдик, улуттук сыймык деген сыяктуу баалуулуктардын баркын, наркын кетирбей кантип сактап кала алабыз.

Чыңгыз Айтматовдой даанышман залкар жазуучунун чыгармаларын жакшы билген адам катары айтсаңыз, агабыз да балдар темасына абдан олуттуу мамиле кылган да. Иксроддор, кассандро-түйүлдүктөр заманы жакындап келе жаткан жокпу?!..

– Кудай сактасын! Жазуучу ошондон сактангыла деп эскертүү берип кетпедиби өз чыгармасында. Бардык нерсе заманга жараша өзгөрүүгө учурайт тура. Бүгүнкү күндө баланы тарбиялоо да татаалдашып бара жаткандай. Анын үстүнө ата-эне да заманга, шартка жараша талапка ылайык болушу керек. Азыркы жаш ата-энелер да техниканы жакшы билгени менен билим денгээлдери төмөн, көркөм маданиятка көп кызыкпайт. Интернет деп калдың, анын көп жакшы жагын да таңууга болбойт.

Жазуучуларга чыгарма жаратуу оңойго турбайт, анткени ар тараптуу маалыматтуу окурман үчүн кызыгуу туудурушу керек.

– Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларындагы бала тарбиялоо, ата-бала маселесине конкреттүү кайрыла кетсеңиз?

– Ошого келатам. Азыр интернетти күнөөлөп жатабыз, а Айтматов интернатты күнөөлөгөнсүйт. «Гүлсараттагы» Танабайдын баласы, «Кылым карытар бир күндөгү» Казангаптын уулу Сабитжан интернатта окуп, тарбиялангандыгы айтылат. Интернатка баланы берүү – бул талаш-тартыш маселе чындыгында. Айтматов советтик педагогиканын билим берүү жана муундарды тарбиялоо концепциясындагы коллективизм идеясына ашыкча басым жасоо жаңылыштыгын сындап, көлөкөлүү көрүнүштөргө боёкту коюураак сүртүп, окурмандардын көңүлүн бурдурууну максат кылгандай. Интернатта тарбиялагандар эгоист болушпаса, ата-эне мээримин да сезишсе, деген терең ойду камтыган.

Жогоруда сөз кылган иксрод маселесине кайтып келели. Маңкурт ата-теги болсо да, аны билгиси, эстегиси келбеген, акыл-эсти таптакыр жоготуп ийген адам, ал эми иксрод – теги жок, кимден, кайдан туулгандыгы белгисиз пенде. Булар – коомдун, доордун оорусуна, илдетке айланып бараткан көрүнүштөрдөн.

Бүгүнкү илим-билим баланы андан-мындан чогултуп, жаратып, пробиркада өстүрүп берүү мүмкүнчүлүгүнө жетип калды. Эртең бизнес үчүн же дагы кандайдыр максат менен балдарды жасап сата баштаса, эртеңки адамзат коомунун келечеги кандай болот?!... Үй-бүлө баалуулуктары дегеле адам баласынын өздүк баалуулуктары кайда калат?!... Ата-эненин да, баланын да тагдырлары кандай болот?!...

– Албетте, коркунучтуу, бирок «Ак кемедеги» баланы деле ата-энеси таштап кеткен, бала эс тартканы аларды көргөн-билген эмес да?!...

– Бул башка кеп. Табият, тагдыр тараптан буйрук болуп, жарыкчылыкка келген бала менен ата-эненин ортосундагы руханий байланыш эч үзүлбөйт. Таштап кетсе да, кайтыш болуп калып эч нерсе көрбөсө дагы «Атадан калган туяк» аңгемесинде энесинин курсагында калган Авалбек да эчак курман болгон атасынын эрдигине сыймыктанып жатпайбы!

«Атадан калган туяк», «Кызыл алма», «Кызыл жоолук жалжалым», «Эрте жаздагы турналар, «Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөт» чыгармаларында да ата-эненин балага болгон камкордугу жана алардын келечеги жөнүндө ойлоо негизги проблемалардан болуп саналат. Каармандар Авалбек, Султанмурат, Кириск ж.б. ата жолун улагандар да! Келечектин жоопкерчилиги аларга жүктөлөт. Балдар да ата-энесинин кийинки тагдырына өздөрүнүн салымдарын кошушуп, Самат да, Анара да үй-бүлөлүк фундаментти сактап калышат эмеспи!

– Өзгөчө, «Ак кеме» повестинде таята менен баланын жакындыгы, ал жээн небересин жомок аркылуу тарбиялоо аркылуу өткөн тарыхты унутпоо, учурда сактоо жана келечекке калтыруу өтө курч-социалдык-нравалык маселелер менен коштолуп отуруп, трагедияга алып келет эмеспи?!

– Албетте, бала жан дүйнөсүндө сырткы алдамчы, калпычы, үстөмдүк кылуучу чөйрөлөр менен келише албады. Момун таятасынын Мүйүздүү Бугу-Эне жөнүндө айткан кызыктуу жомогу реалдуу турмушта талкаланып, быт-чыты чыгып, жалган болуп чыкты. Орозкулдун касиеттүү Мүйүздүү Бугу-Энени атышы Баланын жан дүйнөсүнүн кыйрашына алып келди. Бала эч убакта

мындай болот деп ойлогон эмес, ал эми таятасы жомок аркылуу небересинин эң бир ыйык, эң бир кымбат асыл дүйнөсүн руханий байлык менен байытып жатам, ал кийинки муундарга осуятын жеткирет деген тилек кылган.

– Демек, ошондо таятасы Баланы туура эмес тарбиялаган болобу?!.

– Жок, андай эмес. Бул жерде Момун күнөөлүү эмес, тескерисинче, коомдогу социалдык маселелер күнөөлүү. Себеп дегенде, баланын тагдырына таятасынан башка эч ким кызыкдар эмес. Ал атасын да, апасын да билбейт, жадымында жок. Атасы башка үй-бүлө куруп, Ысык-Көлдө матрос болуп кызмат кылаарын, апасы шаарда фабрикада иштеп, бирөөгө турмушка чыкканын уккан. Жан дүйнөсү эс тарткандан тартып эле жабыркаган. Ал жараатты таятасы гана Мүйүздүү Бугу-Эне тууралуу жомок менен айыктырып келген. Бала үчүн таятасы кам көргөн, ал небересине жанын берүүгө даяр. Момун да, Бала да келечектен көп үмүткөр эле. Чоңоюп, билимдүү болуп, турмуштан өз ордун таап кетээри бышык болчу.

Момун Баланы туура эле тарбиялаган. Коомдун мүчүлүштөрү трагедия жаратты.

– Ошондой болсун дейли! Бала эмне үчүн энесин эмес, атасын көп ойлойт?

– Бул алардын Баладан алыс турган аралыгына байланыштуу болсо керек. Апасы тоолордон, өрөөндөрдөн кийин шаарда жашайт. А атасы өзү көрүп, билип жүргөн жакын Ысык-Көлдө болгондуктан, бир күнү Ак кемеден көрүнүп калабы, келип калабы деп эңсейт.

Атасына жолукканда таятасы, өгөй таенеси, таежеси, Сейдакмат, Орозкул, Гүлжамал, Балтек ит, Мүйүздүү Бугу-Эне, Чыпалак жөнүндө узун сабак айтып берүүнү самайт, сагынат, сырдашыкысы келет. Ак кеме менен атасын бирге карайт, «Арыба, Ак кеме, мен келдим» – деп жатпайбы!

– Баланын окууга дилгирилигин жазуучу портфель аркылуу берип жатат да!...

– Ооба! Балалык кыял менен китеп кабын кучактап алып, кубаныч-сүйүнүчү койнуна батпай, баарына көрсөтүп мактанат эмеспи. Китеп кабы – жан дүйнөсүн толтурган сырдашы. Таятасынын да тилеги небереси билмдүү болсо. Таятасы да, китеп кабы да экөө бирге аны тарбиялайт.

– Айтматов үчүн Бала кандай? Ал Баланын тагдырына таш боордук менен мамиле кылдыбы?

– Антип айтуу чыгарманын ички маанисин түшүнбөгөндүккө жатат. Бала жазуучу үчүн – чындык, абийир, акыйкат. Анткени, чыгармадагы каармандардын баары Баланын жан дүйнөсү аркылуу таразаланат. Баладагы ишеним – бул гуманизмге умтулуу. Ал жада калса баласыз Орозкулду да аяп кетет, Бекей таежесине боору ачыйт, таятасы Момунду аяйт.

Бала – символдук мааниге, ал өзү кыялында куруп алган ак кеме сыяктуу келечекке умтулуусу. «Умтулуу – бул чындыкка карай кеткен жол... Адам өзүнүн турмушун чындыкка арнап жашашы керек...» – дейт Ч.Айтматов. Бала чындык үчүн чыркырап жашады, өкүм-зордук менен келише албады.

Ошондуктан, чыгарманын трагедиялуу финалында автордук ойду төмөнкүдөй берип жатпайбы:

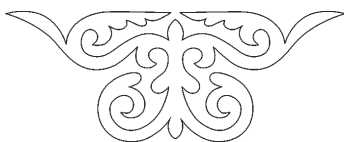
«Бирок, күтпөдүң, сүзүп кеттиң. Эч качан балык болуп кубула албасыңды билдиң бекен? Ысык-Көлгө сүзүп жете албасыңды билдиң бекен? Көл бетинен ак кемени көрүп: «Арыба, ак кеме мен келдим!» – деп эч качан кыйкыра албасыңды билдиң бекен?

Бала жүрөгүң арамдык менен кыянатчылыкты кабыл кылбады, балык болом деп сүзүп кеткениңен мен ушуну билдим.»

Айрым окурмандар жазуучуга Баланы интернатка өткөрүү менен Баланы сактап чыгарманы аяктоону сунуш кылышкан болчу. Ч.Айтматов «Зарыл тактоолор» деген макаласында Баланын тагдырына токтолуп, мындай айласыз трагедиялуу чечимден башка финал жоктугун белгилеген.

Жыйынтыктап айтканда, ата-бала темасы Чыңгыз Айтматовдо үстүртөдөн, жасалма эмес, реалдуу турмуштун курч социалдык-нравалык маселелеринин негизинде чечмеленгендигин байкоого болот.

Маектешкен Тилек Рыскулов
// Факты.kg. – 2019, 3-сентябрь

«МАНАС» ЖАНА АЙТМАТОВ БОЮНЧА ИДЕЯМ ЧЕКСИЗ...»

– Абдылдажан агай, эмгектик эс алуудан кийин жаңы дем менен ишиңиздерди баштайлы деп турсаңыздар керек?

– Жакшы эс алдык. Өмүрүмдө биринчи жолу эмгектик өргүмдү толук алдым. Бирок, Бишкектен чыкпай, үй-бүлөм менен болдум. Мурун дем алыш күндөрү да жумушка кетип калчумун. Кызматкерлер да жаңы күч менен келишти.

– Алдыда кандай пландар бар? Институттан жаңы китептерди чыгаруу жагы уланып жатабы?

– Ачыгын айтайын. Бүгүнкү күндө мамлекеттик тил боюнча Улуттук программанын негизинде «Эл адабияты» жана «Окурмандардын китеп текчеси» деген сериялардан 20 томдукту чыгаруу индикатордо биринчи кварталга белгиленген. Мына 9 ай убакыт өттү, али күнчө каражат маселеси чечиле элек, тендер жарыялана элек. Ал эми бизден Жогорку Кеңеш да, Өкмөт да программаны аткаргыла деп отчетторду сурайт. Аткарыла элек десек жооптуулук биздин моюнубузда калып жатат. Балким, каражат ачылып калар, үмүттөнүп туралы. Болбосо чыгарыла турган материалдар даяр эле.

– «Манас» эпосу жана Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча сиздердин институт иш-чараларды өткөрбөсө «тузу» жок болуп калат окшойт?...

– Ойлонуп жатабыз. Эң биринчиден, ар дайым Тоголок Молдо, Молдобасан Мусулманкулов, Акмат Рысмендеев, Шапак Рысмендеев ж.б. манасчылардын чыгармачылыгына арналган илимий иш-чаралар өткөрүлүп, азыр да пландаштырылып келет. Улуу манасчы

С.Каралаевдин 100, 110, 120 жылдыгын институттун коллективи өтө жогорку эл аралык деңгээлде уюштурган эле. 125 жылдыгын да кандай форматта өткөрсөк деп жатабыз. Эң башкысы манасчынын вариантын академиялык басылышта да, жана жалпы окурмандарга ылайык да бир нече жолу мамлекеттик жана спонсорлордук каражаттар менен даярдап, басып чыгардык. «Турар», «Дилазык» басмаларына ыраазычылык билдирем! Быйыл институт «Ыйык Ата Журт», «Дилазык» ж.б. уюм, басмалар менен дал С.Каралаевдин 125 жылдыгына карата «Окуган эл – озот» деген девиздин алдында республикалык окурмандардын конкурсун өткөрдүк. Жогорку деңгээлде өттү. 5 жаштан 85 жашка чейинки ар түрдүү кесиптеги 5 миңден ашуун окурмандар катышты. Демек, бул «Манас» эпосу калың катмарга кеңири жайылтылып жатат дегендик. Экинчиден, ушул салтыбызды улап, Ч.Айтматовдун «Кылым карытар бир күн» (кыргыз, орус тилдеринде), «Ак кеме» (кыргыз тилинде) чыгармаларынын негизинде биздин колдоочуларыбыз «Ыйык Ата журт», «Дилазык» уюм, басма менен бирдикте «Канткенде адам уулу адам болот» деген девиздин алдында дагы республикалык конкурсту даярдап жатабыз. Китептер да ар бири 2000ден ашуун нускадан жарык көрөт, сентябрь айында чыгып калат. Жоболор иштелип чыгып, басма сөздөрдө жарыяланат. Жыйынтык жазуучунун туулган күнү 12-декабарда салтанаттуу жыйында чыгарылат.

– Конкурс болгондон кийин сыйлыктары да болсо керек? Ал маселелер кандайча чечилип жатат?

– Чыгармачылык жагын биз, ал эми каражат жагын «Ыйык Ата Журт» уюму алат деп башынан келишим түзүп алганбыз. Ошентсе да чыгармачылык болобу, финансылык жагы болобу чогуу акылдашып чечип жатабыз.

– **Конкурстагы сыйлыктар тууралуу конкреттүү айтсаңыз, окурмандар үчүн да өтө кызыктуу болор?**

– «Манас» эпосу боюнча конкурста да жакшы сыйлыктар коюлган. Ч.Айтматовго мындай сыйлыктар коюлууда:

1. «Кылым карытар бир күн» (кыргыз тилинде)

1-орун: 50 миң сом

2-орун: 30 миң сом

3-орун: 20 миң сом

4-10-орундарга кызыктыруучу сыйлыктар берилет.

2. «И дольше века длится день» (орус тилинде)

1-орун: 50 миң сом

2-орун: 30 миң сом

3-орун: 20 миң сом

4-10-орундарга кызыктыруучу сыйлыктар берилет.

3. «Ак кеме» (кыргыз тилинде)

1-орун: 30 миң сом

2-орун: 20 миң сом

3-орун: 10 миң сом

4-10-орундарга кызыктыруучу сыйлыктар берилет.

– **Калыстар кандайча болмокчу?!**

– Конкурс анкеталык планда бир маалда жүргүзүлөт. Калыстар ар бир уюмдан бирден болот. Университеттерде, облустарда ж.б. мекемелердин залдарында өтөт.

– **Чоң иштерди аткарган жатыпсыздар, сиздерге ийгилик каалайлы! Эми бир маселеге кайрала кетели, Абдылдажан агай. Академиянын короосунда Айтматовго эстелик-белги коюлат деген жазуу турат, ал качан, кандай шартта ишке ашканы жатат?**

– Бул оюбузду академиктер И.Айтматов, М.Мамакеев, Б.Иманакунунов, Т.Садыков, М.Мамытов, А.Эркебаев, Б.Мурзуибраимов, А.Жайнаков, Ш.Жоробекова, Т.Койчув, А.Какеев, А.Бөрүбаев, С.Токтомушев ж.б. колдошкон. Кудай буюрса, 12-декабарда ачылат деген оюбуз

бар. Макет-долбоору академиктер, корреспондент мүчөлөр, докторлор, профессорлор, скульпторлор, художниктер, кызматкерлер менен талкууланып, жактырылап жатат. Тилек, эгер мүмкүндүк болсо газетага да эстелик-долбоордун көрүнүшүн берип койсоң жакшы болор эле. Себеп дегенде жалпы окурмандар да өз пикирлерин, көз караштарын айтсын. Кийин өкүнүп калбагандай бололу. Өзүңөр да бизге өнөктөш болсоңор деген сунушум бар.

– Макул! Бирок, ал эстелик кайсы жеринде орун алчудай, ошол таш белгиси турган жерденби, же...

– Азырынча бул маселеде ар түрдүү пикирлер сунуш кылынууда. Эң башкысы – эстелик-долбоордун көрүнүп тургандай, мааниси терең, формасы башкача болушу керек.

– Идея кайдан жаралып калды?

– Ага-Бейитке эстелик коюла электе, бир ырымда минтип жазган элем:

Сөзүм турар кирпич өңдүү дапдаяр,
Колдон келер жасалгалап аткараар.
А бирок да эстеликке көнгөнбүз,
Гранитке, мраморго, бронзага айланар.

Ойлоп келем, ойдон Сизге жолугам,
Жан дүйнөмдүн дарысы жок – ооругам.
Таш эстелик койбосом да койкойтуп, –
Жазып келем... келгени ошол – колуман.

Анан бир күнү олдоксондук кылдымбы айтор, калем сап алайын десем кабинетимдеги кичинекей сувенир глобус кулап, тоголонуп кетти. Өзүм да чочуп, аны карап туруп калдым. Ой күлүк эмеспи, глобустан – жер шаарынын тынч океанына Айтматовдун элесин келтирип, дүйнөлүк картадан анын чыгармаларын белгилесек дагы жакшы болот го деген ой мени бийлеп алды. Буга чейин жазуучунун чыгармаларынын дүйнөлүк тилдерде чыгышынын

картасын жасатып, институттун коридоруна жайылма кылып илдиргем. А бул жер шары айланып, күйүп турса – эффект жакшы болчудай. Кичинекей глобус жыйындарда да, көчөдө да колуман түшпөс болду. Ойлордон ойлор жарала берди, бышып жетилгенде кызматкерлерге айттым. Жактырышты. Скульпторлор Жолдош Бусурманкулов менен Ильмир Ешмухамедовго оюмду билдирдим. Алар глобустун жанына турналарды жана китептерди жайгаштырууну сунуш кылышып, макетти жасашты. Академик Аскар Какеевге, Марат Шарафидиновго көрсөттүм. Алар да колдоду. 12-сентябрда Институттун Окумуштуулар Кеңешинде жыйынтыкка келип, Бюродо талкуулап, Президиумдун күн тартибине киргизебиз.

– Бардыгы калыпка салгандай боло баштаптыр, а бирок эстеликти кайсы каражатка жасайсыздар, ал канча турат экен?

– Ушул суроо качан болор экен деп күтүп турган элем. Азыр сметасы түзүлүп, 1 миллион 150 миң сомдун айланасында, 2,5 метрдеги диаметрдеги глобус болот, ал айланып турат, кечинде жаркырап күйүп турат. Материктердин бардыгы түстөр менен бөлүнүп көрүнөт. Мен жогоруда айткандай, Айтматовдун элеси тынч океанда орун алат. Спонсорлорду издеп жатабыз. Кантип жок дегенде 10 киши колдоп чыкпасын.

– Мамлекеттен да жардам сурайсыздарбы?

– Аны иш көрсөтөт. Чыңгыз Айтматов Бүткүл дүйнөлүк илимдер академиясынын, Европа илимдер академиясынын, Улуттук илимдер академиясынын ж.б. көптөгөн илимий мекемелердин академиги.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Тилек Рыскулов
// Факты.kg. – 2019, 17-сентябрь

«ЧЫНДЫК – БУЛ АБИЙИР...»

– Абдылдажан агай, бүгүнкү күндө Чындык маселеси катуу талкууга түшүп жатат. Ар бир адам өз пикирин, божомолдорун чындык деп айтып жатат, анын үстүнө бул маселе тээ атамзамандан бери келе жатканы менен доор алмашкан сайын, заман өзгөргөн сайын кандайдыр бир деңгээлде маанисиби, же аны түшүнүгү башкача өңүттө болуп бараткандай?..

– Адам баласын ар дайым коштоп жүргөн түшүнүктөр бар. Ошолордун бири – Чындык. Мен атайы Чындык деген сөздү баш тамга менен жазууңарды суранар элем.

Адамдын аң-сезими, психологиясы өзүң айткандай өсүп-өнүгүп турат. Байыркы таш доорунан тартып азыркы Космос дооруна чейин адам баласы Чындык издеп алпурушуп келет. Менимче, Чындыктын маани-маңызы өзгөргөн жок, бирок биздин индивидуалисттик аң-сезимибиз өзгөчө өөрчүп кеткендиктен ал түшүнүктү өзүм билемдик менен чечмелеп жибергенибизден болсо керек...

– «Канча адам болсо, ошончолук чындык болот» – деп келишет дегенди айтып жатат окшойсуз?..

– Ооба! Бирок, бул туура эмес! Анткени, алар өздөрүн актоо үчүн бул маанини колдонушат. Демек, бул Чындыкты жокко чыгаруунун амалы болуп саналат. Чындык жападан жалгыз эле болот. Аны ар түрдүү ракурстан караса болот, а бирок тар, жаңылыш пикирге салып, «меники чындык» деп талашуу такыр башка да, кандайдыр бир кызыкчылык менен чындыкты атайылап бурмалоо андан да башка. Чындыкты ак түс катары элестетсек, ал бузулбашы, боёлбошу керек.

– **Чындык, Акыйкат, Адилеттүүлүк деп келет эмес-пизби, бул түшүнүктөр бири-бирин толуктап, кошумчалап турат да!**

– Туура айтасың. Негизинен түпкү маңызы бир, синоним сөздөр. Ошентсе да философиялык категория катары жалпылыктар жана айырмачылыктар бар, аларды контекстке карата ажыратуубуз керек.

– **Чындыктын мыйзам менен байланышы барбы?**

– Жалпысынан алганда кандайдыр бир деңгээлде мыйзамдын негизинде Чындыкты көрсө болот. Өсүп-өнүккөн коомдо мыйзамга карап чындыкты издейбиз, кантсе да мыйзам аркылуу аны тааныйбыз. Бирок, мыйзам кээде өтө тар, же өтө кең мааниде түшүнүлүп, же бкрмаланып жазылып калышы мүмкүн. Мыйзам адамдар үчүн жазылат, а адам дүйнөнү, адам турмушу өтө татаал көрүнүш. Демек, мыйзам да чындыкты так, толук, ачык-айкын чагылдырбайт экен.

– **Анда кандай?**

– Чыңгыз Айтматов: «Чындык – бул жакшылыкка умтулуу» дейт. Чындык сырткы көрүнүш гана эмес, ал адамдын жан дүйнөсү, көкүрөктө таанып-билүү. Мен «Чындык – бул Абийир» – деп айтар элем. Абийирдүү адам гана чындыктан чыкпайт, Чындыкты сатпайт! Абийир – адамдын аң-сезими, туюму жана ички дили менен байланышкан. Чындык – бул тазалык...

– **«Чындыкты көзгө сайып көрсөтүү», «Чындыктын мойну ичке келет», «Чындык кирсе, жалган эшикке чыга качат», «Сөз чындыктан бузулбайт» деген ж.б. сөздөр бар.**

– Элибиздин өзү философиялык ойлорго бай эмеспи. Кыска, таамай, айтуу да чоң өнөр, акыл-эске дароо жетет.

– **Бүгүнкү күнү Чындык деген аты эле болбосо, заты небак эле өлүп, сөөгү сөпөт болгон дешет го?!**

Антип кесе айтыштын зарылдыгы жок. Чындык бар, ар дайым болуп келген, боло берет. Чындык калпка, жалганга көбүрөөк көмүлүп баратат десек болот. Чындыкты айткан адамдар азайып баратат. Бардыгы эле кайдыгер болуп жатпайбы – бул да замандын таасири.

– **«Чындык чын эле чычалатабы?!»**

– Чындыктын күчү, таасири, салмагы ошондо эмеспи! Безге сайгандай кылып турса, моюнга алгандык эмеспи!

– **Акын-жазуучулар чыгармаларында Чындык темасына кандайча кайрылышты болду экен?**

– Чындык темасы – татаал, философиялуу тема.

Улуу түрк дүйнөсүнүн ойчул акыны Жусуп Баласагындын «Кут алчу билим» дастанында Чындык тууралуу философиялык ойлор терең камтылган:

Чынчыл, түз , адилеттин жолун жолдо,

Кыйшык жол, жаман жол, алып барбайт жакшы жолго.

Адилеттүү, ак иштеп чындык десең,

Бийлигиң козголбостон турат бекем.

А эгер бүт ааламды алам десең,

Анда деле айтарым: чынчыл бол, сен.

Чындык сөздү кулак салып угалык,

Чындык сөздүн түпкү атасы – тууралык.

Чындык ачуу болсо да чыдоо керек,

Чындык сөздөн өзүңө пайда келет.

Акындын дүйнөсү Чындыкка жакын. Ал аны коргойт, сыйлайт жана сыймыктанат. Ар бир адамдын жүрөгүндө, ишениминде Чындык жашаса деген тилек кылат, таанып билсе, турмуш-тиричилигинде колдонсо дейт.

Казак акыны Букар ырчынын «Үч чындык» деген ыры да окурмандарды терең ойлонтуп, түйшөлтүп келет... Ал ырды кыргыз окурмандары жакшы билет, өтө сиңип кеткен. Адам баласынын үмүтү, кыялы, тилеги чагылдырылган, ал элдердин бардыгына тиешелүү жалпы, орток.

Адам жашагысы келет, жашоонун кыскалыгына таң берет, жашоо уланса, түбөлүк болсо дейт.

Чындык темасы – татаал, философиялуу тема. Байкап көрсөк, темага кайрылган акындар сейрек кездешет экен. Алгачкы акындарыбыздан ырларды табуу кыйын, ошентсе да Темиркул Үмөталиев бул темага өтө олуттуу мамиледе кайрылганын көрөбүз. Анын «Чындыктын досу» деген ырында лирикалык каармандардын эң жакын шериги, курбусу өзүнүн жүрөгү болуп айтылат. Чындык үчүн башын баталчага коюуга, арамзага, калп сүйлөгөнгө, жалганга атылган октой тиерин билдирип, «Чындыктан өйдө көрбөйм эч нерсени», «Чындыктын түз жолунан тайбас элем, Бычагын ажал кайрап соём десе» – деген ишенимдүү позициясын билдирет.

Ушул жерден акыныбыз Эсенгул Ибраевдин ыр саптары да эске түшүп жатат:

Чындыкты коргой алышпайт,
 Чындык жок такыр дешкендер.
 Дагы бир ыр сабында:
 Кудайга кандай ишенсең,
 Ошондой ишен чындыкка – дейт.

Демек акын үчүн да Чындык бар. «Бул чындык» деген ырында адамдын тагдырлары канчалык ар кандай болсо да, алардын «такала турган бар чындыгы – бул өлүм» экендигин баарына эскертет. Ооба, өлүмдөн буйтап да, качып да кутула албайсың. Бул чындыктын алдында адам баласынын баары алсыз. Чындык жок дегендер ушул жерден Чындыкты табышат. Анан дагы айтар элем, «Миң уккандан бир көргөндүн» өзү Чындык.

– Чындык Сиз үчүн барбы?

– Бар! Балким, ал үчүн көп азап чегишибиз мүмкүн, бирок дайыма колдон келишинче айтып, күрөшүп келебиз. Чындык сынганда пессимисттик маанайга түшүп

кеткен учурлар болуп, төмөнкүдөй ыр саптарын да жазып жиберген элем:

Чындыкты бийик көрүп башым ийдим,
«Чындыкты коргойм» дедим, душман илдим.
Ал эми турмушуң ушул экен, –
Чындыктын жок экенин бүгүн билдим.

Чындыкты сатып ийдик тыйынга да,
Чындыкты сатып ийдик «кыйынга» да,
Чыркырап наристедей турса дагы, –
Кайдигер карап турдук жыйында да!

Чындык үчүн күрөшкүм келет. Жаман-жакшы айтышып калган, таарынышкан учурлар көп болот. Бирок, алардын баардыгынан Чындык Бийик, ыйык турат. Чындык үчүн бийлигине, жашына, байлыгына карабай айтып койгон мезгилим болот. Мен ойлойм, учурунда Чындыкты түшүнбөгөн адам эгерде абийир болсо баары бир түйшөлөт, капа болот, кайгырат, өзүн-өзү жемелейт.

– Чындыкты алып жүрүүчүлөрдү чынчылдар деп кээде анын жакшы сапаты катары баалайбыз, мүнөздөйбүз, а кээде шылдыңдап күлүп калмайбыз да бар.

– Ооба! Адамдын эң бир таза касиеттеринин бири чынчылдык болуп саналат. Чынчыл болсоң, абийирдүүлүк да, адептүүлүк да, адилеттүүлүк да кошо жүрөт. Чындык, чынчылдык жалтылдаган курч миздүү болот кылыч сыяктуу көз алдыма элестелип кетет. Себеп дегенде ал жалгандын, калптын, кыйшыктын, ушак-айыңдын жана бузукулуктун соймоңдогон «узун тилин», же «жети баштуу желмогуздун башын» бир шилтем менен кыя чабат.

– Чабылбай калган учурлар да болот го?!..

– Болот, тилекке каршы.

Чындык – бул объект, объективдүүлүк, ал эми чынчылдык адамдардын ортосундагы мамиле. Анан жогоруда айтылгандардын «тили кесилбей», «башы алынбай» калышы адамдарга байланыштуу болуп жатпайбы! Мына адамдын бала кези менен кийинки мезгилин салыштырып көрөлүчү. Бала кезде баарын көргөнүн көргөндөй тартынбай айтат, улам жаш өйдөлөгөн сайын турмуштук сабактардын натыйжасында көргөнүн көрбөй, билгенин билбей, унутуп да, бурмалап да, жымсалдап да калышы мүмкүн. Ошондон улам чындыкты жактоочулар турмуш элегинен эленип отурат.

Чындыктын ар түрдүү формалары болот. Мисалы абсолюттук Чындык, аны эч ким тана албайт, реалдуу Чындык, аны көз менен көрүп турабыз, адамдардын ортосундагы Чындык, талаш-тартыш, жаңжал негизинен ушул жерде да.

– Кайрадан тактап алсак дейм, ошондо Чындык негизинен эки адамдын ортосундагы талашуудан келип чыгып жатабы?!

– Реалдуу нерсенин баары Чындык да! Бир эле маселеге, көрүнүшкө, окуяга эки адам башкача мамиле кылат, баа берет, бири туурасын айтат, бири бурмалайт, ошондо талаш-тартыш келип чыгат. Анан жаман эмне, жакшы эмне деген сыяктуу абстракттуу түшүнүктөр бар. Адамдагы жалганчылык, калпычылык ар түрдүү жол менен жеңип кетсе, Чындык чыркырап, көмүлүп кала берет. Чындыкка болгон көз караш адамдардын ортосундагы мамилени таразалайт.

– «Ак ийилет, сынбайт» – эмеспи?!

– Ооба! Акыры ордуна келиши мүмкүн. Бирок, ошол процессте адамдын Чындыкка байланышкан тагдыры кандай болот?! Басынат, чүнчүйт, пессимизмге чөгөт, ишеними жоголот, баарына кайдыгер карап калат, жа-

шоого болгон таарыныч артат. Турмушта, тилекке каршы, «сынган» учурларды деле көрүп калып атпайбызбы.

– Чындыкты айткан кишилердин азайып баратканын эмнеден көрөсүз?!

– Бул жалпы коомдук системага жана адамдардын адеп-ахлагына байланыштуу болсо керек. Совет мезгилинде идеологиянын куралдары жана каражаттары жалганга, ушак-айыңга, бурмалоолорго негизинен жол берчү эмес. Ошондуктан, керек болсо соттор да акыйкат болушчу. Азыр болсо адилетсиздиктен жапа чеккендер көп, Чындыкты бурмалоодон көңүлдөрү калып жатышат. Дагы бир ырымда мындай дептирмин:

Чындык турса ар бир сөздө коркпогун,
Тике карап Чындык сөздү октогун.
Кереги не жойпуланып жашаштын,
Ал жашоо эмес, андай болсо токтогун.

Өмүрүндүн калган жагын сыйлагын,
Адилетти сатып ийбе, кыйбагын.
Оңой болбойт, бирок таза абийириң, –
Чындыктын да азабына чыдагын.

Калп айта албайм – болгон менин мүнөзүм,
Көтөрө албайм жалган сөздүн күнөөсүн.
Кыйындыгын билип туруп бир өзүм,
Ошол себеп, Чындык үчүн күрөшүм.

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен Амантур Мусагул уулу
// Де-факто. – 2019, 27-сентябрь

«ДОСТОР ЖАН ДҮЙНӨДӨ – БИР АДАМ...»

– Абдылдажан агай, Сизден көркөм адабиятта достук темасын акын-жазуучулар кандайча чагылдырып келгени жөнүндө маек берүүңүздү өтүнөр элек.

– Бул эми чоң тема да! Достук темасы «Манас» эпосунда, фольклордун бардык жанрларында, акындар поэзиясында кеңири сүрөттөлүп келген. Жазма адабияттан: поэзияда, прозада, драматургияда деп ар бирин өзүнчө караса деле болот. «Эл достугу – адабияттын достугу» деген ураан болор эле совет мезгилинде. Элдин достугу темасы советтик ар бир калемгерде бар.

– Мен Сизден конкреттүү айтканда эки адамдардын достук мамилелери тууралуу сурагым келип турат. Дайыма мисал келтирип калабызго «Курманбек менен Аккандай» достук деп...

– Достукту ар ким ар кандайча кабыл алат эмеспи! «Платон менин досум, а бирок чындык андан да бийик турат» дешет да! «Дос күйдүрүп, душман сүйдүрүп айтат» го! Эң башында достук деген эмне? Ал кандай учурда пайда болот? Түпкү маңызы эмнеде? Турмушта анын зарылдыгы барбы? Болсо эмне үчүн? Достугу жок эле жашаса болбойбу? Деген суроолордун башын чечип алып, анан көркөм адабиятка кайрылсак туура болчудай. Анткени көркөм чыгармада достуктун классикалык үлгүсүн көрсөткөн жаркын образдар бар.

Өмүрдө адам төрөлгөндөн кийин айлана-чөйрөнүн, коомдун кучагында болот эмеспи! Дүйнөнү тааный баштагандан тартып, бала кезден бири-бирине жакын мамилелер түзүлүп, өмүр өткөнчө ошол терең, ички сезимден мамиле сакталып кала берет. «Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын» деп атактуу башкыр акыны Мустай Карим жазгандай, турмушта көп адамдар кездешет,

алар да достук мамилени күтүшсө кошула берет. Чырма-лашып отуруп, достук кандайча пайда болгонун да бил-бей каласың, эки жакта бирдей жан дүйнөдө кабыл алуу, ишенүү аркылуу өтөт, мезгил менен таразаланат. Буга жүрүм-турум, адептүүлүк, чынчылдык, туруктуулук, арам ою жоктук, тазалык, тилектештик, кайгы-капасы-на, кубаныч-сүйүнүшүнө ортоктош болуу кирет. Достук бийликке, байлыкка, жердешчиликке карабайт. Турмушта достор ишеничтүү болуусу абзел. Каталыктарды, кемчиликтерди көрбөсөң, аны айтпасаң ошол дос деп да калышты. Бул туура эмес. Достун негизги милдети – се-нин кемчилигинди, катаңды өз убагында оңдоп, жардам көрсөтүү, жаман көрүнүштөн сактоо, коргоо. Ачыгын айтсаң көрө албас катары кабыл алат, демек, анда жан дүйнө таза эмес. Дос туурасын туура, туура эмесин туу-ра эмес дейт, ал эми душман туурасын туура эмес, туура эмесин туура дейт. Айырмасы ушул. А досту өз кызык-чылыгына пайдалангандык достук эмес. Достук шаан-шөкөттө эле көрүнбөйт, азап-кайгыда да ортоктош бо-луу керек. Өзгөчө, ийгиликти бөлүшө билиш, ага чын көңүлдөн кызганбай кубануу, ичи тардык кылбоо керек.

Эки адамдын достугу жөнүндө чыгармалар, анын ичинде ырлар дүйнөлүк адабиятта өтө көп да. Шумер-лердин биздин заманга чейинки эки жарым миң жыл-дан да мурда жаралган «Гильгамеш» деген эпосундагы достук негизги мотивдердин бири болуп эсептелет. Өзү-бүздүн улуу эпосубуздагы Манас менен Алманбеттин достугу, грузиндердин «Жолборс терисин жамынган баатыр» поэмасындагы Таризэл, Автандил, Фридон деген каармандардын достугу ж.б. Булар көркөм чыгармадагы достуктун классикалык үлгүсүн көрсөткөн чыгармалар.

Достук темасына кайрылганда казактын улуу акыны Абайдын да «Көңүл калды» деген ырынын саптары айла-сыздан эске түшөт:

Көңүл калды достон да, душмандан да,
 Ким калды алдабаган тирүү жанда...
 Пайда үчүн бирөө жолдош бүгүн таңда,
 Ал сени таштайт бутуң кыйшайганда...

– Кыргыздын улуу акындарынан достук темасына арналган ырларды кимдер жазышты болду экен?!

– Көбүнчө алар идеологиялык кызматты аткарып, элдердин ортосундагы достукту каармандар аркылуу даңазалап келишкен. Мен билгенден Кубанычбек Маликов «Өлүм деген эмне?» – деген ырында бул бул теманы конкреттүү, өтө таамай, философиялык ой толгоо менен берген:

Кишилигиң бүткөн соң,
 Киши экен деп санабай,
 Өлүмүң ошол эмеспи,
 Өз досуң кетсе карабай.

Мындан ашык сөз айтууга болбойт. Албетте, бул саптар ар бир адамды ойго салат, баскан өмүр жолунду таразалайт, ар бирин ката кетирбөөгө, күнөө кылбоого чакырат. Ишеним – ушак-айыңды, көрөөлбастыкты, арам ойду жокко чыгарат. Ошондуктан, акын бир ырында: «Бул өмүрдө кандай сонун ишеним, Кыйып түшкөн шектенүүнүн кишинин» – деп жатпайбы?!

– Залкар акындар Райкан менен Мидин аябай дос болгон дешет. Алардын чыгармачыгында бул тема чагылдырылды болду бекен?!

– Райкандын «Халтурщик досума кат» деген ыры жалпы эле адабият чөйрөсүндөгү солгун ырлардын авторлоруна кайрылып жазылган. Өзгөчө, анын «Эки достун сыры» деген ырында сатиралык курч маани камтылган:

Досум экөөбүз бирдейбиз,
 Ким экенибизди билбейбиз.
 Баш кошо калсак кээ бир күнү,
 Калган досторду тилдейбиз.

Ал мени мактайт,
Мен аны эркелетем.
Мен аны мактайм,
Өбүлө баштайт чекем,
Анан...
Ал да кетет
Мен да кетем...

Ал дагы бирөөгө кезигет,
Экөөлөп мени сөгүүгө кирет.
Мага да бирөө жолугат
Мен да досумду соём жиреп.

Ал эми акын Эсенгул Ибраевдин чыгармачылыгында достук темасы бир топ кеңири жана терең чагылдырылганын көрүүгө болот. Алсак, «Бар бол, дос», «Сага кеп жок», «Каниет кыл», «Анык дос» ж.б. ырларында достук мамиленин ар кырларын – бекемдигин, туруктуулугун, ачыктыгын, ошону менен бирге ичи тардыкты, көрал-бастыкты ачып берген.

Учкашкандын баарысын
Дос экен деп ойлобо.
Урушкандын баарысын
Кас экен деп ойлобо.

Жылма досуң жылпыштап,
Жылуу-жумшак кепти айтат,
Анык досуң жашырбай,
Бар-билгенин бетке айтат.

Достукта ак пейилдик, тазалык, ишенүү, түшүнүү, көтөрүмдүү, сабырдуу болуу касиети болбосо – канчалык дос деп артынан айта бергени менен бир күнү ыдырап кетиши мүмкүн. Достордун ортосундагы жакшы мамиледен кара ниеттер арам ойлуу кыйкым издешип,

күчөтүшүп, жарака кетиришип, бири-бирине душман кылганга да жетиштери мүмкүн. Акын мындай дейт:

Экөөбүздү эки бөлүп таштады,
Дубал өңдүү ортобузга согулган...

Э.Ибраевдин ырлары накта турмуштун өзүнөн калпып алынганы жана өзүнүн башынан кечирген тажрыйбадан келип чыкканы байкалып турат:

«Эсеке, сиз «мудрый», – дечү элең
Чулчулундап чучугумду жечү элең...

Үй-бүлөлүк дос катары небактан бери катышып, коюн-колтук алышып, бала-бакыра, келин-кезек, уул-кызга, куда-сөөкө чейин сиңишип дегендей... Анан бир күнү эле «жылан чакпай, жылкы теппей» туруп эле, акын айткандай, «чыга келдиң дөбөт өңдүү ыркырап...»

Бирок, акындын каарманы абийирге, калыстыкка, ыйманга, ар намыска чакырат. «Экөөбүздүн карама-каршылыгыбыздан, жоолашкандан ким пайда тапты, канча артык касташуудан сыйлашуу, ачуу жоктур айрылуудай досундан» дейт акын.

Белгилүү акын Калыбай Осмоналиевдин ыр саптары да көңүлгө түшүп жатат:

А быйылчы? Быйыл, досум, башкасың,
Эгер жайып шахматтын кооз тактасын,
Экөөбүздү койгон болсо үстүнө –
«Офицердей» кыйгач кетмек атташың.

Эгерде атайлап байкасак, анализ жүргүзсөк эки адамдын достук темасы көркөм адабияттын эң негизги темаларынын бири, биз ага көп көңүл бурбай келген экенбиз, көңүл бурсак да үстүртөдөн, жалпысынан гана өтүп кетип жатыпбыз. Көрсө, сүйүү, жаратылыш ж.б. сыяктуу эле өмүрдөгү орчундуу маселе экен.

Өткөндө жолдо троллейбуста келе жатып физика-математика илимдеринин доктору, профессор Самандар мага

достук жөнүндө армендердин притчасын айтып берди. Анда бир бай өзүнүн малай жигитин жазаламак болуп, жигиттерине ак кар баскан чокуга жеткирип таштоону буйрат. Тоңуп өлсүн деген ниетте жигиттер буйрукту аткарышат. Эртеси күнү бай кабар алууга жигиттерин жиберсе, ал күлүп-жайнап отурат дейт. Баары таң калышып сураса, күнөөлүү жигит «менин көп жакшы досторум бар, аларды ойлоп, ишенип, алардын алыскы жылуу табынан аман калдым» – дейт. Бул притчага чоң маани камтылган.

– Улуу жазуучу Чыңгыз Айтматов бул темага кайрылды бекен, кайрылса кандай планда, эмне үчүн кайрылып, чагылдырды, чечмеледи экен, ушул маселеге токтоло кетсеңиз?

– Айтматовдон адам өмүрүндө , турмушта жолугуучу бардык темаларды тапса болот. Алсак, «Кызыл жоолук, жалжалым» повестинде Илияз менен Алыбектин, «Жаныбарым, Гүлсары» повестинде Танабай менен Чоронун достугу эске келет. Эгерде Илияз жаштык курчтугу менен достуктун кадыр-баркын жакшы түшүнө албаса, Танабай турмуштун оош-кыйыштарында таарынышып, бири-бирине катуу кетишсе да, жан дүйнөсүндө досун кыя албайт, аяйт, ишенет. Аларды жан дүйнөлөрүндөгү пейилдин тазалыгы, көңүлдө кири жоктук, ак ой, тазалык, ачыктык бириктирип турат. Танабай менен Чоронун мүнөзү, жүрүм-туруму бири-биринен айырмаланып турат. Танабай бетке чабар, шашма болсо, Чоро билимдүү, оор басырыктуу, жумшак, жалтаң, жапакеч. Бул мүнөздүк өзгөчөлүктөр алардын достугуна тоскоол боло албайт. Алардын жогоруда белгиленген боордоштук жакындыктан башка да жалпы кызыкчылыктары бар, ал – элдин эртеңки келечеги үчүн кам көрүү. Согуштан кийин турмушту оңдоого экөө белсенип киришишет, бирге кеңешишет. Чоро – башкарма, Танабай – жылкычы.

Шартка жараша кээ бир учурда кер-мур айтышып, кый-кырышууга да туура келет.

– **Чыгармадан ал окуяны таап окуп берсеңиз.**

– «Сен эмне акыраясың мага? Мен сага фашист эмесмин! Жылкынын сарайы кана, жем-чөбү, сүлүсү кана, тузу кана? Жел ооп күн көрүп жүрөбүз. Ушинтип иштегиле деди беле? Моминтип самтырап жүргөнүбүздү көрбөй көзүң жокпу? Кырк курак үзүк үйдү көр, жалам талкан жок үй ичин көр! Тиги кан кечкен бронпто да адамдай эле күнүбүз. Болбосо өлгөн малды мен муунтуп салгансып акырайбагын!

Ошондо башкарма лам дебестен кумсарып отуруп калганы да эсинде. Ачуусуна чыдабай сай-сөккө жеткире айтып алып, кайра бармагын тиштегени, башын шылкыйтып, башкармадан мукактана кечирим сураганы да эсинде:

– Сен... Сен кечирип кой, ачуу менен кармана албай кеттим...

– Мен сени эмес, сен мени кечир, – деген анда Чоро».

Мына, «эки жакшы кас болбойт» – дегендин сыры. Өзүлөрүн бири-биринин ордуна коё алат, бири экинчисинин коргоп жаткан кызыкчылыгынын жүйөөсү бар экенине көзү жетсе, ошол замат өз катачылыгын мойнуна алууга даяр. Кекирейбей, курнамыстанбай эле. Чарба жетекчилеринин адилетсиздигинен экөө карама-каршы эки жээкте калгандай курч кырдаалдар да болот. Танабай партиядан чыгарылып, Чоро өз досун коргоп калууда алсыздык кылгандан кийинки окуя чыгармада мындай сүрөттөлөт эмеспи:

«Чоро кууп жетип, эти кызыган жоргонун башын тартып, катар бастырганда да Танабай бурулуп карабады.

– Ыя, Танабай, экөөбүз бир кайтабыз го десем, карабай кетип калыпсың, – деди Чоро энтигип. — Чыга калсам эле жоксуң...

– ...Сага эмне? — деп күңк этти Танабай бурулбастан. – Жүрө бер өз жолуң менен.

– Кел сүйлөшөлүкчү. Нары карабай, бери кара, Танабай. Досторчо, коммунисттерче бир сүйлөшөлү, – деп баштап келген Чоро Танабайдын кесе сүйлөгөн сөзүнөн какап калды.

– Мен сага дос эмесмин, коммунист да болбой калдым. Сен болсоң алдагачан эле коммунист болбой калгансың. Тек ошондой көрүнүп жүрөсүң...

– Бул эмнең, чыныңбы? – деди Чоро ындыны өчүп.

– Арийне, чыным. Абайлап сүйлөгөндү али үйрөнө элекмин. Каерде кандай сүйлөп, кандай коюшту да билбеймин. Кош эмесе. Сен түз кетесиң, менин жолум бурулуш. – Танабай атынын башын буруп, жолдон чыкты да, кылчайбастан, досунун жүзүн бир жолу карап койбостон тоо таянып кете берди».

Досунун тагдыры чечилип жатканда акыйкат сөздү айтууга жарай албаган Чорого таарынууга Танабайдын толук акысы бар эле...

«Босогодо дубалга чекесин сүйөп өкүрүп, Чоронун студент уулу Самансур туруптур. Көз жашы көл болуп бери бурулду да, Танабай экөө кучакташып калды.

– Сен атадан айрылдың, балам! Мен досуман айрылдым! Жетпей калдым, эсил кайран жан досум, кечир мени! — деп боздоду Танабай.

Бул чыгармадагы окуялар турмуштагы реалдуу окуялар, апыртма-көбүртмө жок. Танабай менен Чоронун мамилеси турмуштук жагдайларда көп эле кайталанат. Ошондуктан, окурмандар сабак алып өз жашоосунда кандайдыр деңгээлде ой жүгүртүүсү зарыл.

– Ооба, Танабайдын жана Чоронун кемчиликтери болсо да аларды турмуштун эки жээгине бөлүп салган жок да! Өлүм алдында күнөөлөрүн кечиришти.

– Туура айтасың. Күнөөлөрү эмне эле? Танабай колхоздун малын багам деп жүрүп, Чоронун оорусунан айыксын деп жүрүп, ичиндеги сырын айта албай бушайман болуп убакытты өткөрүп... А Чоро болсо бийликтин шартын, мезгилдин башка учур экендигин досуна түшүндүргүсү келет.

Чыңгыз Айтматов каармандарынын психологиясын ар тараптуу жана кеңири ачып бергени көрүнүп турат!

– Сиз дагы достук тууралуу ырларды жазып каласыз, бул турмуштан алынганбы же көркөм чыгармага таасирленгендиктенби?!...

– Эми бул мындай, көркөм чыгарманын негизи турмуш эмеспи. Мен да көп дос күттүм, айрымдарын турмуш өзү электеп коёт экен. Ошондо басып өткөн жолдорду эстеп, кандай болуп кетти деп ойлоп, анан ыр саптары жаралып калды. Сенин жардамыңды, камкордугунду, жакшылыгыңды көрүп, анан сенин ийгилигиңди, кубанычыңды бөлүшө албай ичи тарып кеткенде, көрөөлбсатык өкүм сүргөндө комуздун кылы чарт үзүлүп кеткендей достук да токтойт экен.

– «Баарына дос болгон кишини мен дос катары эсептебейм» – деп Мольер айтса, «Бир дагы чыныгы досу жок киши жашабай эле койгону жакшы» – дейт Демокрит. Ишеничтүү достор менен бирге болуңуз!

– Рахмат! Бекеринен ак кан дос, ариет дос, кан дос, жан дос, акырет дос деп айтпаса керек!

– Туура! Маегинизге рахмат!

«КҮНДӨЛҮК – АДАМ ӨМҮРҮ»

– Абдылдажан агай, сизге күндөлүк жазуу идеясы эмнеден улам пайда болгон?

– Көп эле маек берип жүрөм, бирок мындай маселе тууралуу суроону алгачкы жолу кездештирип жатамын. Чынында кызыктуу суроо экен. Чыңгыз агай менен таанышкандан тартып, көп эле убакытты өткөрүп, кээсин эстесем, кээ бирин унутуп бараткан экенмин. Адамдын эсинде баары эле сактала бербейт экен. Мен ойлочумун баары эле жадымымда калат деп. Көрсө, мезгил өткөн сайын, анан күндөлүк турмуш-тиричиликтин айынан айрымдар эстен да чыгып кетиши мүмкүн экен. Ошентип, биз 1980-жылы таанышсак, 1990-жылы күндөлүккө кириштим. Күндөлүк жазуу идеясы казактын белгилүү артисти, «Кыз Жибек» көркөм тасмасында Бекежандын ролун аткарган Асанаалы Ашимовдун күндөлүгү болду десем болот. Ал киши ар бир күнүн саатына чейин кайда баргандыгын жаза бериптир. Мисалы, кайсы жыйналышта болду, саат канчада башталды, ким сүйлөдү, ким менен жолукту ж.б. Бирок, мен антип ар бир күндү жаза алган жокмун. Майда-барат катары эсептедим. Көрсө бир сүйлөм болсо да жазып коюш керек экен. Ошентип, көп окуялар калып калды. Кыска болсо да «Айтматов жөнүндө этюд» деген күндөлүгүм чыкты. Окурмандардын кызыгуусу өтө болгондон кийин күндөлүктүн маанисин түшүнүп отурам.

– Сиздин күндөлүгүңүздү окуганда устатыңыз залкар жазуучу Ч.Айтматов кандай кабыл алды? Күндөлүгүңүздө көркөм сөз каражаттары колдонулганбы же турмуштан түз эле жазылдыбы?

– Алгачкы учурда күндөлүктү өзүм үчүн жазып жүргөм. Анын армен адабиятчысынын Ч.Айтматовго жолу-

гушканын, аны менен бир эс алууга барып, шашлык жасап жешкендерин сүрөттөп 10 беттен ашуун жазганын окуп калып, мен да күндөлүгүмөн үзүндүнү басма сөзгө – «Фрунзе шамы» газетасына берип калдым. Кызыгуу артып редакцияга, мага каттар келе баштады. Анткени, өзүң билесиң жазуучунун адамдык турмушу, көз карашы, мүнөзү жөнүндө окурмандар көп деле билише беришчү эмес. Чыңгыз агайга «Фрунзе шамында» жарык көргөн үзүндүлөрүн башка материалдар менен кошо бергем, «жакшы материалдар экен» – деп, жалпысынан пикирин билдирген. Ал эми белгилүү сынчы агабыз Кеңешбек Асаналиев менен бир бөлмөдө отурар элек, ал киши кубаттаган. Мен көркөмдөгөн жокмун, күндөлүк көркөм чыгарма эмес, бурмалап, кооздоп жазууга болбойт, турмуштун өзүнөн алынып жазылды. Бул күндөлүк көркөм чыгарма жаратууга материал, объект болуп берет. Белгилүү романчы Самсак Станалиев «Ак жарыктын айыкпаган сыныгы» деген романын жазууда менин күндөлүгүмө да кайрылып, көркөмдөп жазган окуялары да бар.

– Ар дайым устатыңыздын жанында жүрчүсүз. Сиз ал адамды эң жакшы тааныйсыз ошол адамдан алган таасирлериңизди шакирттериңизге бере алдыңызбы?

– Албетте, көп жакшы касиеттерди кулагыбыз менен угуп жүрсөк, реалдуу түрдө өрнөк алуучу адам катары кабыл алдым. Жөнөкөйлүк, кеңпейилдик, боорукерлик, жакшылык кылуу ж.б. касиеттерди шакирттериме айтып да, үлгү көрсөтүп да келем. Көпчүлүгү ушул жолдо келе жатышат.

– Бүткүл дүйнө суктанган Ч. Айтматовдун эл билбеген кандай сапаттары бар эле?

– Чыңгыз Айтматовдун атак-даңкынан окурмандардын көпчүлүгү өтө сүрдүү, өтө сырдуу деп ойлошчу.

Бирок, Чыңгыз агай адамдын психологиясын жакшы билгендиктен, өзү ошол сүйлөшүп отурган адамга ыңгайлуу шарт түзүп, эркин сүйлөп, отурушуна мүмкүндүк жаратчу. Адамда кандай жакшы касиеттер болсо – ошонун баары Айтматовдо бар болчу.

– Мамлекеттик тилге көңүл бурулбаган советтик учурда Ч.Айтматов балдарына, үй бүлөсүнө мамлекеттик тилди үйрөтүүдө сиздин опол тоодой эмгегиңиз бар. Күндөлүктө бул жөнүндө айтылат, эмнеден улам бул кадамга баргансыз. Азыр алар менен мамилеңиз кандай?

– Чыңгыз агай ар дайым уул-кыздарынын эне тилди билишине камкордук кылып келген. Анда Ширин 1-классты №5 кыргыз мектебинен бүтүрүп, 2-классты №13 англис тилиндеги мектепке кирген убак эле. Эльдар болсо үйдө жана бала-бакчада болчу. Балдардын кыргыз тилин билишине Чыңгыз агай кызыкдар болгондуктан, демилгени өзү баштаган жана ага жоопкерчиликтүү мамиле кылган. Кийин 2-3 жылдан кийин алар Москвада, Англияда окуп калышты. Бүгүнкү күндө алар менен жолугуп калганда, жакшы маанай менен сүйлөшүп калышат. Бала кездериндеги окуялар эстериңде болсо керек.

– Сиз устатыңыз менен бирге көптөгөн иш чараларда бирге болгонсуз Мисалга ала кетсек Турцияда болгон иш чараларда Эл Азыктагы Ч.Айтматов паркынын ачылышында, кинонун тартылышындагы ачылышында (Кызыл жоолук жалжалым), көптөгөн конференция, симпозиумдарда, Турциядагы иш чараларда. Азыркы учурда Түрк элинин Ч.Айтматовго кылган иш чаралары сизди канааттандырабы?

– Түрк окурмандары Айтматовду жөн эле окуп коюшпайт, сүйүп, кайра-кайра окушат. Турцияда Айтматовду пропагандалоо жагы абдан жакшы коюлган. Күндөлү-

гүмдө жазгандай, Турцияда үч-төрт жолу бирге болдук. Мамлекеттик деңгээлде сый-урмат көрсөтүп турушчу. Айтматов да түрк элин бир боорундай көргөн. Жазуучу дүйнөдөн кайткандан кийин анын чыгармалары көп нускада басылып келет, Анкарада, Стамбулда эстеликтери коюлуп, көчөлөргө ысмы берилип, эл аралык конференциялар, эскерүүлөр Турциянын дээрлик шаарларында, окуу жайларында өткөрүлүп келет. Турциядагыдай Айтматовду даңазалаган өлкө чет мамлекеттерден алганда жокко эсе. Мен ойлойм, Турция мындан ары да жазуучунун чыгармаларын кийинки муунга жеткирүү үчүн көп иш-чараларды жасайт деп.

– Шакирти катары сиз менен байланышып турса керек. «Атам өлсө өлсүн, атамды көргөн өлбөсүн» дегендей бардык түрк дүйнөсүндөгү жазуучулар, илим адамдары сиз менен байланышта болгонун, сыйлап жүргөнүнө күбө болуп жүрөбүз ошого токтоло кетсек.

– Турция, Казакстан, Өзбекстан, Россия, Германия, Кытай ж.б. илимпоздору менен тыгыз байланыштабыз. «Айтматов окуулары» деген эл аралык конференцияларды өткөрүп келебиз. Докладдар окулуп, жыйнактар чыгат. Айтматов таануу илими дүйнөлүк илим болуп калды. Ар бирибиздин салымыбыз бар.

**Маектешкен
Жылдыз Исмаилова**

«МАНАС», АЙТМАТОВ АЛДЫНДА ИНСТИТУТ ЗОР ИШТЕРДИ АТКАРЫП КЕЛЕТ»

Урматтуу окурман! Мен сиздерге атайын кайрылууга туура келди. Себеп дегенде кийинки мезгилдерде, өзгөчө «Манас» жана Айтматов академиясы түзүлөт дегенден бери манаस्ताануудагы жана айтматовтаануудагы советтик мезгилде жана Эгемендүүлүк мезгилде жетишилген ийгиликтер менен жетишкендиктерди айрымдар тарабынан теле-радиодо болсун, басма сөз каражаттарында болсун көрмөкмөнгө салуу, жокко чыгаруу, чийип салуу сыяктуу көрүнүштөр адатка айланып баратканы тынчсыздандырат. Анын үстүнө алар коомчулукка Илимдер академиясы «Манас» жана Айтматов тууралуу эч нерсе жасала элек сыяктуу туура эмес маалыматтарды таркатып жаткандары акылга да сыйбас. Биз эле эмес, «Манас» эпосубуз жана Ч.Айтматов тууралуу тескери сөздөрдү айтып, жазып жүргөндөр, кыйкым издегендер бүт уятты жыйыштырып, жаңы түзүлө турган академиясынын жетекчилигине жетүү үчүн бардык ыплас методдорду колдонууга аракет жасап жатышкандары катуу өкүндүрөт. Ошондуктан, урматтуу окурманым, Сиздерге Илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту Эгемендүүлүктөн кийин каражаттын тартыштыгына карабай кандай зор иштерди аткаргандыктарын сыймыктануу менен санап өткүм келди.

«Манас» эпосу боюнча:

1. Улуу манасчылардын илимий-чыгармачылык портреттери жазылган «Манаस्ताануу» китеби жарык көрдү.

2. Манаस्ताануучулар С.Мусаевдин, Р.Кыдырбаеванын, Э.Абдылдаевдин, К.Кырбашевдин, Р.Сарыпбековдун, А.Жайнакованын, О.Соороновдун, М.Мукасовдун,

Ж.Орозобекованын, К.Абакировдун, Т.Бакчиевдин, Г.Жамгырчиеванын ж.б. монографиялары жана макалалары үзгүлтүксүз китеп болуп чыгып, журналдарда макалалары жарык көрүп келди;

3. Институт улуу манасчы Сагымбай Орозбаковдун академиялык басылышын (баш сөз, илимий комментарийлер ж.б.) 1992-жылдан тартып иштеп, 2016-жылы 9 томдук китеп кылып чыгарды. Бул эмгекти араб арибинен даярдоодо Самар Мусаевдин эмгеги өтө зор, себеби мурда идеологияга байланыштуу кыскартылып калган тексттер түп нускадан кайра калыбына келтирилди. Манасчынын текстти «Кеңеш» коомдук бирикмесинин жетекчиси Айнагүл Алымжанованын демөөрчүлүгү менен («Хан-Теңир» басмасы. Б.: 2010, 1840 бет) жарык көрдү. Совет мезгилинде жарык көргөн «С.Орозбаковдун «Манас» эпосунун вариантынын 4 томдугу манасчынын 150 жылдыгына карата «Классикалык изилдөөлөр жана тексттер» деген сериядан чыкты. Сагымбай Орозбаковдун чыгармачылыгына арналган «Сагымбай» энциклопедиясы 2015-жылы «Бийиктик плюс» басмасынан 1416 бет көлөмүндө демөөрчү менен чыкты. Бул энциклопедия окумуштуулардын жалпы сыймыгы болуп калды. С.Орозбаковдун өмүрүнө, чыгармачылыгына байланыштуу ондогон илимий конференциялар өткөрүлдү;

4. Институт улуу манасчы Саякбай Каралаевдин «Манас» («Турар» басмасы Б.: 2010, 1008 б), «Семетей» («Турар» басмасы Б.: 2013, 1474 б), «Сейтек» («Турар» басмасы Б.: 2013, 1172 б) вариантынын академиялык басылышын (илимий комментарий, баш сөз ж.б.) 9 томдук кылып чыгарды. Бул эмгекти даярдоодо текстологиялык изилдөө жүргүзгөн Айнек Жайнакованын эмгеги өтө зор.

Жалпы коомчулукка демөөрчүлүктү колго алган Тилек Мураталиев («Турар» басмасы Б.: 2010, 1008 б), «Семетей» («Турар» басмасы Б.: 2013, 1474 б), «Сейтек» («Турар» басмасы Б.: 2013, 1172 б) институттун кызматкерлери менен төрт китепти жеткирди. Жакында эле «Адеп башаты» коомдук прогрессивдүү фондунун уландары «Окуган эл – озот» деген конкурска С.Каралаевдин «Манас» эпосун («Дилазык» басмасы 2019, 1004 бет) басып чыгарды. «Саякбай» энциклопедиясын (Б.: 2016. -1260 б, «Принт Экспресс» басмасы) жазуу да институт үчүн чыгармачылык зор бийиктик болду. Улуу манасчынын өмүрү жана чыгармачылыгына арналган ондогон илимий конференциялар өткөрүлдү;

5. Совет мезгилинде идеологиянын кесепетинен жарык көрбөгөн төмөнкү манасчылардын варианттары жарык көрдү: Сагымбай Орозбаковдун «Манас» эпосу 4 том; Саякбай Каралаевдин «Сейтек» эпосу 2 том; Тоголок Молдо «Семетей», «Сейтек» эпостору 2 том; Ыбырайым Абдрахмановдун «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 2 том; Актан Тыныбеков «Манас», «Семетей» эпостору; Жакшылык Сарыков «Семетей», «Сейтек»; Алмабек Тойчубеков «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 2 том; Мамбеталы Ашымбаев «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору; Жаңыбай Кожеков «Манас», «Семетей» 3 том; Чокон Валиханов, Иса Жумабеков «Семетей» эпосу; Дуңкана Кочукеев «Манас», «Семетей» эпостору; Кааба Атабеков «Манас» эпосу; Мамбеталиев Уркаш «Манас», «Семетей» эпостору; Акмат Рысмендеев «Манас», «Семетей» эпостору; Шапак Рысмендеев «Манас», «Семетей» эпостору 2 том; Мамбет Чокморов «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 3 том; Багыш Сазанов «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпостору 3 том; Молдобасан Мусулманкулов «Манас» эпосу; «Манас» үчилти-

ги боюнча изилдөөлөр; «Манас» (тарых, генезис, типология) 2-том; Самар Мусаев «Манас» кара сөз түрүндө; Зияш Бектенов «Манас» кара сөз түрүндө; Манас энциклопедиясы 2 том;

6. «Классикалык изилдөөлөр» деген серия менен манастануучулар М.Ауэзов, А.Бернштам, Б.М.Юнусалиев, С. Мусаев, Э.Абдылдаев, К.Кырбашев, Ө.Караев, Р.Сарыпбеков, Р.Кыдырбаева, З.Мамытбеков ж.б. илимпоздордун «Манас» эпосуна байланыштуу илимий изилдөөлөрү топтолуп, жарык көрдү;

7. «Манас» эпосу илимий кызматкерлердин катышуусу менен орус, хинди, түрк, фин, фарсы ж.б. тилдерге которулуп басылып чыкты;

8. Институт ондон ашуун манастануучуларды тарбиялап чыгарды; Жогорку окуу жайларында лекцияларды окуду.

Жыйынтыктап айтканда, институт манастануу боюнча зор эмгектерди жасагандыгы айтпаса да ачык-айкын көрүнүп турат. Бул ийгиликтерге институт оңой-олтоң эле келе калган жок. Биринчиден, араб, латын арибин окуган адам саналуу эле. Экинчиден, каражаттын жетишпегендиги эң башкы көйгөй болуп, Мамлекеттин, Жогорку Кеңештин жана Өкмөттүн башчыларына, министрлерге чейин, бир нече жолу кайрылганбыз. Үйүбүздү күрөөгө коёлу дегенге чейин барганбыз, демөөрчү издеп, таманыбыз тешилген. Мына ушундай кыйынчылыктан улам жаралган эмгек биздин сыймыгыбыз болуп саналат.

Чыңгыз Айтматов боюнча:

1. Улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын изилдөө ар дайым институттун магистралдык темасы болуп келген. К. Асаналиевдин макалалары баштаган илимий эмгектердин мааниси бүгүнкү күнү да өтө ак-

туалдуу болуп саналат.

2. Эгемендүүлүк учурунда гана институт тарабынан Ч.Айтматовдун 5,8 томдуктары (кыргыз, орус тилдеринде) демөөрчүлөрдүн жардамы, ал эми 10 томдуктары (кыргыз, орус тилдеринде) Кыргыз Өкмөтүнүн камкордугу менен жарык көрдү. Айта кетүүчү нерсе булардын баары жалпы окурмандарга арналган. Бөлүнгөн каражат аз болгондуктан, алардын баарын белекке таратуучу кылып өтө кооз чыгаруу мүмкүн эмес эле. Ар бир түзүлүштө, чыгармаларды жайгаштыруунун тартиби болот. Айтматовдун чыгармалары качан биринчи жолу басылды, кайда басылды, кайсы тилде басылды, ким которду, негизги көтөргөн проблемасы кайсы деген суроолорго жооп берилген.»Газетчи Дзюйю» аңгемесинен томдорду баштоо туура эмес болот болчу, анын үстүнө Ч.Айтматовдун «Газетчи Дзюйю», «Свидание с сыном» ж.б. алгачкы аңгемелери орус тилинде жазылгандыктан кыргыз тилине жаңы эле которулуп, 10 томдукка кирди;

3. Ч.Айтматовдун чыгармаларына арналган айтматовтаанууну изилдөөлөрдүн орус тилиндеги 5 томдугун (Б: «KIRLand» басмасы, 2018, жалпы 2390 бет) жана кыргыз тилиндеги 3 томдугу (Б: «Кут бер» басмасы, 2018, жалпы 1672 бет) түзүлүп чыкты;

4. Кыргыз адабият таануу илиминдеги дагы бир чоң ийгилик, мактаных – «Айтматов энциклопедиясынын» 3 томдугу (Б: «Турар» басмасы, 2018 жалпы 2754 бет) болду. Бул энциклопедиянын негизги иштерин институттун жамааты, ошондой эле жогорку окуу жайлардын окутуучу-окумуштуулары аткарышты. Энциклопедияда Ч.Айтматовдун өмүрү, чыгармачылыгы, коомдук ишмердүүлүгү, дүйнөлүк адабият, маданият, кино, театр, музыка, сүрөт ж.б. тармактары менен байланышы ачылып берилди. Бүгүнкү күндө бул үч томдук энциклопе-

дия 8 томдук болуп кеңейтилип жазылууда;

5. Институт ондогон айтматовтаануучуларды – кандидат, докторлорду тарбиялап чыгарды;

6. Институт тарабынан Ч.Айтматовдун чыгармачыгына арналып ондогон Эл аралык жана республикалык конференциялар, окуулар (Бишкекте, Турцияда, Азербайжанда, бекстанда, Казакстанда, Кытайда, Россияда, Францияда, Японияда башка мекемелер менен бирдикте) өткөрүлдү. Чет элдик жана кыргызстандык окумуштуулардын докладдары, макалалары «Айтматов окуулары» деген сериялык журналда жарыяланып келди. 2018-жылы өткөн «Ысык-Көл форумунун» материалдарынан да институт тарабынан даярдалып, жарыкка чыкты. Жыйнакта Президент С.Ш. Жээнбековдун форумда кеңири сүйлөгөн сөзү орун алган.

Фольклор, профессионалдык адабият боюнча:

1. «Эл адабияты» сериясынын 40 томдугу жарык көрдү;

2. «Залкар акындар» сериясынын 15 томдугу жарык көрдү;

3. «Айтыш» сериясынын 8 томдугу жарыкка чыкты;

4. «Токтогул», «Алыкул» энциклопедиялары жазылып, басылып чыкты;

5. Махмуд Кашкаринин сөздүгү, Жусуп Баласагындын чыгармасы, ондогон сөздүктөр жарык көрдү;

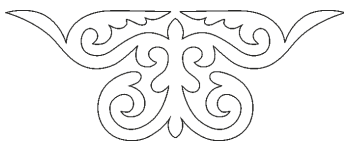
6. «Классикалык изилдөөлөр жана тексттер» сериясынын 70ден ашуун томдору коомчулукка жеткирилип, окуу китеби, окуу куралы катары пайдаланууда.

Мен институт тарабынан даярдалып, басылып жарык көргөн китептердин негизгилеринин аттарына гана токтолдум. Бул эмгектердин ар бирин даярдоодо, жазуу, системага келтирүү, иштеп чыгуу, анализ жасоо, каражат табуу канчалык убакытты, көз майды аларын айтпаса да түшүнүктүү. Институттун жамаатына жана биз

менен кызматташкан жогорку окуу жайларынын окумуштууларына да ыраазымын. Жогорудагы иштерге жетекчилик, демилге кылып, уюштуруп келген тагдырыма ыраазымын. Түйшүктүү, бирок биз үчүн ар-намыстуу, сыймыктуу ишти коомчулукка жеткиргенибизге чоң кубанычтабыз. Демек, институт мамлекет, коом алдында өзүнүн милдетин ашыра толук аткарып жатат.

Бар бол, окурман!

De-Facto. – 2019, 01-март

«АЙТМАТОВ ОКУУЛАРЫНА» КЫТАЙДАН ДАГЫ ИЛИМПОЗДОР КЕЛИП КАТЫШЫП ТУРУШАТ»

Эгемендүүлүк жылдары кыргыз-кытай алакасы жаңы дем, жаңы күч менен өнүгө баштады. Бардык тармактарда эки мамлекеттин өз ара байланыштары чыңдалып, кызматташуунун жаңы мүмкүнчүлүктөрү пайда болду. Маданият тармагы да булардын катарында.

Мына ушул жаатта, бүгүн бизге адабиятчы, сынчы, филология илимдеринин доктору, профессор, академик, Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору Абдылдажан Акматалиев кызыктуу маек куруп берди. Абдылдажан агай өзүнүн ишмердүүлүгү тууралуу маалымат берип, Кытай Өкмөтүнүн «Манас» эпосуна болгон камкордугуна дагы токтолуп өттү.

– «Ишмердүүлүгүмдүн негизги багыты – Айтматов жана «Манас»

Кырк жылдан бери ушул Улуттук илимдер академиясында иштеп келе жатам. 27 жыл жетекчилик кызматты аркалап жүрөм. Кыргыз фольклору, акындар чыгармачылыгы, профессионалдык адабият жана тил маселеси жаатында иштерди алып барабыз. Биздин негизги темабыз бул – «Манас» жана Айтматов.

«Манас» эпосуна токтоло турган болсок, бул багытта көптөгөн иштерди жасап келе жатабыз. Сагынбай Орозбаков, Саякбай Каралаев сыяктуу 20дан ашуун манасчылардын варианттарын жарыкка чыгардык. Мындан тышкары, бир топ илимий макалалар, монографиялар, энциклопедиялар окурмандарга тартууланды. Манас сөздүгү да чыкты. Бул багытта эл аралык илимий кон-

ференцияларды дагы уюштуруп келе жатабыз. Манастаануучуларды даярдап, шакирт тарбиялоо да биздин ишмердүүлүгүбүздүн ичине кирет. Бул боюнча өзүм демилге кылып, Өкмөт менен байланышып, демөөрчүлөрдү таап иштешүүдөбүз.

Ал эми, Чыңгыз Айтматов менин өзүмдүн илимий темам. Кандидаттыгым, доктордук диссертациям дагы Айтматовдун чыгармачылыгы менен байланышкан. Эмгектеримде Айтматовдун көркөм мектебине басым жасалып, анын чыгармаларынын жаш жазуучуларга берген таасири дагы ичине камтылган. 3 томдук «Айтматов энциклопедиясын» дагы чыгардым. «Манас» жана Айтматов боюнча бир топ шакирттерди тарбиялап, өз тажрыйбам менен бөлүшүп келе жатам.

Менин эмгектерим түрк, кытай, англис, француз, япон, немис, орус ж.б. тилдерге которулган. Мындайча айтканда, «Манасты» жана Айтматовду илим жагынан дагы, практика жагынан да пропагандалап келүүдөмүн.

– «Айтматовду окуган киши өзүн ошол чыгармадан көрөт»

Чыңгыз Айтматовдун чыгармалары 180 тилге которулду. 100дөн ашуун мамлекет басып чыгарды. Ал эч кандай улутка, динге карабай жарым кылымдан ашык окулуп келе жатат. Айтматов эмгектеринде, негизинен адамзат көйгөйлөрүн көтөрүп, адамдын психологиясын ачып берет.

Анын чыгармалары «Канткенде улуу адам болот» деген маселени чечүүгө арналат. Бекеринен «Адамга эң кыйыны – күн сайын адам болуу» деп айткан эмес. Айтматовду окуган киши өзүн ошол чыгармадан көрөт. Өзүн ошол каарман катары эсептейт. Каарман менен бирге ойлонот. Бирге тынчсызданат, кубанат, кайгырат.

Ошондуктан, улутка карабастан Айтматовдун чыгармалары окурмандын руханий жан дүйнөсүн канааттандырат. Окурмандардын көбү жазуучунун каармандары менен тагдырлаш. Анын чыгармаларында карапайым адамдардын турмушу, эмгекти, чынчылдыкты, калыстыкты, адилеттикти сүйгөн каармандар башкы орунду ээлейт.

– «Кытайда Чыңгыз Айтматов боюнча жакшы изилдөөлөр бар»

Кытай жергесинде мен көп жолу болдум. Бардык сапарларым өзүмдүн ишмердүүлүгүмө байланыштуу болду. Эң биринчи жолу 2007-жылы Артышка барган элем. Ал жакта Жусуп Мамайдын чыгармачылыгы, Манас эпосу боюнча эл аралык деңгээлдеги ири конференция өткөн.

Мындан тышкары, 2013-жылы Пекинде Бүткүл Дүйнөлүк фольклористтердин Ассоциациясы уюшулган. Ошонун чакыруусу менен ал жерде болуп, өзүмдүн илимий докладымды окудум. Андан соң, Үрүмчү шаарындагы Синьцзян Педагогикалык университетинде дагы кыргыз-кытай алакасы боюнча конференция өттү. Ага катыштык.

Ал эми, быйыл болсо, 8-16-март күндөрү аралыгы Бүткүл Дүйнөлүк Кытай достугу тарабынан уюштурулган иш-чарага биздин корреспондент-мүчө, филология илимдеринин доктору Мухаме Имазов жана анын кызы Рахима Мухамеевна менен бирге барып келдик. Бул конференция Хайнань аралында болду. Хайнань педагогикалык университетинде, Хайнань мамлекеттик университетинде дагы жолугушуулар өткөрүлдү.

Мен Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча доклад окудум. Ал жерде чет тилдерди үйрөнүү факультетинин студенттери, профессорлору, мугалимдери ме-

нен жолуктук. Докладды абдан жакшы кабыл алышты. Айтматовдун өмүрү чыгармачылыгы боюнча атайын видео-слайд көрсөттүм.

Бардыгыбыз билгендей Чыңгыз Айтматов боюнча Кытайда жакшы изилдөөлөр бар. 1997-98-жылдары менин бир шакиртим Пен Мэй «Айтматовдун чыгармалары Кытайда» деген кандидаттык диссертация жазган. Мына, андан бери 20 жыл өттү. Дагы да болсо, бул жаатта изилдөө иштери жүргүзүлүүдө. Улуу жазуучунун бардык чыгармалары кытай тилинде басылып чыккан. Мындан тышкары, аны окутуу иштери коңшу мамлекетте жогорку окуу жайларынын программаларына дагы кирген экен. Кытай жергесинде дагы шакирттерим бар. Азыр кандидаттык, доктордук иштерин «Манас» боюнча жазып жатышат. 2018-жылы декабрда Кытай Элдик университетине эки кызматкерим барып доклад жасап келишкен. Ал докладдар дагы кытай тилине которулган.

Биз үч жылдан бери 12-декабрда «Айтматов окуулары» өтөбүз. Бул иш-чарага Кытайдан дагы илимпоздор келет. Айтматовдун чыгармалары кытайлык кыргыздар арасында араб арибинде дагы чыгып жатат. Мына, коңшу мамлекет менен ушундай тыгыз карым-катнашта иш алып баруудабыз.

Айтматов өзү да кайра куруу заманында Кытай Эл Республикасында Михаил Горбачев менен бирге болуп кайткан. Ал бул сапарын «Кассандранын эн тамгасында» чагылдырууга аракет кылган.

– «Жусуп Мамайды изилдөө – келечектин иши»

1995-жылы «Манас» эпосунун 1000 жылдыгында алгачкы жолу Жусуп Мамайдын варианты боюнча «Семетейдин» 3 томун чыгарганбыз. Араб арибинде окуган

Кеңеш Кырбашов деген агай менен биргеликте ушул эмгек жарык көргөн.

Андан соң, Жусуп Мамай жөнүндө атайын изилдөөлөр болду. Биздин Кыргыз адабиятынын тарыхынын 2-томунда «Манас жана манастануучулар» бөлүмүнө Жусуп Мамайдын портрети жазылды. Ал айткан кенже эпосторду дагы жазып, чыгарып жүрөбүз. Мындан сырткары, Жусуп Мамайдын чыгармачылыгы боюнча кандидаттыктар дагы корголуп жүрөт.

1989-жылы Жусуп Мамай биздин жергеге алгачкы жолу келгенде аны биз тосуп алган элек. Мен, Асан Жакшылыков, Кеңеш Жусупов болуп, манасчыны Кочкор районуна алып барып, Ысык-Көлгө келип бир канча күн жанында болуп, баарлаштык эле.

Андан соң, кийин Кытайга барганда дагы жолугуп жүрдүм. Жусуп Мамайдын чыгармачылыгын пропагандалоо боюнча атайын мыйзам кабыл алынган. Ал боюнча дагы изилдөөлөр жүрүп, конференциялар өтүп келе жатат. Дагы да болсо, бул жаатта чоң бир изилдөө керек. Бул келечектин иши.

– «Кытай Эл Республикасында «Манас» эпосуна өзгөчө кам көрүлөт»

Чындыгында, Кытай Эл Республикасында «Манас» эпосуна өзгөчө кам көрүлөт. Биз буга абдан суктанабыз. Манасчыларды колдоо иштери дагы коңшу мамлекетте жакшы жолго салынган. Ал жакта массалык түрдө көңүл бурулуп келет. Өкмөттүн колдоосу күчтүү.

«Манас» эпосу кытай тилине которулуп, китептер жарык көрүп жатат. Чоң-чоң стадиондордо, талааларда айтылып жүрөт. Кытайдагы кырк чоронун айкели дагы өзгөчө сөзгө татыктуу. Бул Кытай Эл Республикасынын

кыргыз элине, улуттук эпосуна жасаган камкордугу деп түшүнсөк болот. Ал тургай Кытай Өкмөтү тарабынан манасчыларына мамлекеттик айлык коюп берген. Бул өнөрдүн жоголуп кетпөөсү үчүн мыкты шарт.

«Манас» операсы Жусуп Мамайдын айтуусунун негизинде коюлуп, ал Кытай Эл Республикасынын Маданият министрлигинин жана Кытай Улуттук опера институтунун колдоосунун алдында ишке ашкандыгы белгилүү.

Чындыгында, «Манас» эпосунун кытай тилинде коюлушу абдан мыкты иш-чара деп эсептейм. Мындай чоң иш-чара бир күндө эле даяр боло калбайт. Күжүрмөн эмгекти, убакытты талап кылат. Ошондуктан, Кытай Өкмөтүнө, өнөр адамдарына, кытайлык кыргыз манаскөй атуулдарыбыздын бул операда эмгеги зор десек жаңылбайбыз. Бул абдан жакшы көрүнүш деп эсептейм. Анткени, искусствонун бир түрү болгон опера аркылуу Манасты, кыргызды жалпы кытай элине жеткирип, жайылтып, таанытып жатат. Бул саамалыктын эки элдин маданий алакасын бекемдөөдө дагы бараандуу орду бар.

Кытай Эл Республикасында «Манасты» изилдөө, иликтөө боюнча атайын борборлор бар. Кытай жергесинде «Манаска» арналып тургузулган эстеликтер абдан көп.

– «Коңшу элде илим-билимге өзгөчө маани берилет»

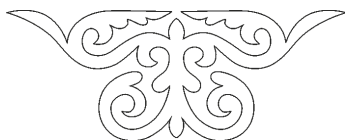
Акыркы жылдары Кытай Эл Республикасында абдан зор өзгөрүүлөр болуп жатат. Жаңы үйлөр, жаңы имараттар. Заңгыраган жолдор. Менин дагы бир байкаганым, Кытайда илим-билимге өзгөчө кам көрүлөт. Мисалы, Хайнанга барганда мени менен жолугабыз деп Пекинден бир топ профессорлор келишти. Алар менен илим

изилдөө, билим берүү жаатында дагы байланышты бекемдөө, кызматташтык алакаларды куруу максатында да маек курдук.

Кытай Эл Республикасынын Төрагасы Си Цзиньпин тарабынан сунушталган «Бир алкак-бир жол» долбоорунун негизинде дагы көптөгөн кызматташуу багыттарын ишке ашыруу абзел. Бул жаатта жеке гана жогорку тарап, Өкмөт аралык алака курулбастан ар бир конкреттүү адамдар, мекемелер ортосунда дагы байланышты бекемдөө заман талабы.

Чолпонай ТУРДАКУНОВА

// Эркин-Тоо

Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдыгына карата

Редакциядан:

Кыргыз Республикасынын Президентинин Указынын жана Кыргыз Республикасынын Премьер-министринин Токтомуна ылайык дүйнөлүк улуу жазуучу Чыңгыз Төрөкулович Айтматовдун 90 жылдыгына карата бир топ иш-чаралар республикалык жана эл аралык масштабда белгиленген эле.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна 34 китепти даярдап чыгаруу милдети, жоопкерчилик менен тапшырылган болчу. Бул иш-чаралардын өз убагында аткарылышы үчүн эмгектенип жатышкан академик Абдылдажан Акматалиев жетектеген жамаат менен бирге биздин редакция жана окурмандарыбыз да юбилейлик иш-чараларды чын ниеттен колдоп, алардын жемиштүү жыйынтыкталышына тилектеш болуп келген элек. Жакында институт менен байланышсак, жыл башында пландалган 34 китептин чыккандыгын билдиришти. Редакциябыз 90 жылдык маарекеге арналган ошол китептерден окурмандарга таанышытырып коюу максатында китептерди чыгаруунун демилгечиси жана жетекчиси, институттун директору, академик Абдылдажан Акматалиевге кайрылып, төмөнкүдөй жоопторду алдык.

Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдык мааракесин угуулап жазуучунун чыгармаларынын толук жыйнагы өз өзүнчө 10 томдук болуп кыргыз жана орус тилдеринде жарык көрдү. Буга чейин жазуучунун жыйнактары үч

томдук, беш томдук, 80 жылдыгына карата 8 томдук болуп кыргыз, казак, өзбек, орус, немец жана башка тилдерде жарык көрүп келген. Биринчи ирет Ч. Айтматовдун чыгармалар жыйнагы 10 томдук болуп чыкты. Толук жыйнакка жазуучунун буга чейин көп камтылбай келген алгачкы аңгемелери кирди, ошондой эле ар кыл мезгилдүү басылмаларда, жыйнак китептерде жарык көрүп келген публицистикалары: макала, очерк, маек, интервью, жыйындарда сүйлөгөн сөздөрү мүмкүн болушунча толук жыйналып, томдуктардын 8,9,10-томдорун түздү. Жазуучунун алгачкы аңгемелери «Газетчи Дзюйо», «Ашым», «Мы идём дальше», «Сыпайчы», «На богаре» деген аңгемелери орус тилинде жазылып, соңку мезгилдерге чейин которулбай келген. Кыргыз тилиндеги он томдукта «Газетчи Дзюйо» Т. Бекболотовдун, калган төрт аңгемеси Ж. Токтогазиев менен А. Абдылдаевалардын котормосунда кирди. Ошондой эле жазуучуга Лениндик сыйлык алып келген (1963) «Тоо, талаалар повести» жыйнагынан кийин жазылган «Свидание с сыном» (1964) аттуу аңгемеси да атайын он томдук үчүн белгилүү котормочу Мырзаян Төлөмүшев тарабынан которулду. Жазуучу менен япон философу Дайсаку Икеданын өз ара ой бөлүшүүлөрүнүн негизинде жаралган «Ода величию духа» деген диалог китеп алгач 1991-жылы япон тилинде жарык көрүп, 1994-жылы орус тилинде Москвадан басылып чыккан, бирок узак мезгил кыргыз тилине которулбай келген. Китеп 2016-жылы белгилүү адабиятчы А. Мусаевдин котормосунда өзүнчө китеп болуп чыккан. Кыргызча он томдукта мына ушул диалог да орун алды.

Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгына арналган изилдөөлөр жыйнактары жарык көрдү. Кыргыз тилиндеги изилдөөлөр жыйнагы «Ч.Айтматовдун чыгарма-

чылыгы боюнча изилдөөлөр» деп аталып, 3 томдон турат. Ал эми орус тилиндеги изилдөөлөр 5 томдон туруп, «Исследования, статьи, выступления (о творчестве Чингиза Айтматова)» деп аталат.

Бүгүнкү күндө Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча изилдөөлөр дүйнөнүн бардык булуң-бурчунда жазылып, жанрдык-формалык түрү боюнча окурмандык чакан пикирден тартып монографиялык, диссертациялык изилдөө түрүнө чейин болуп, тилдик жактан таралышы боюнча, алфавит боюнча эле айта турган болсок, англис, араб тилдеринен тартып япон тилдерине чейинки дүйнөнүн көптөгөн тилдеринде жазылган. Албетте, ал алыскы чет өлкө тилдериндеги изилдөөлөрдүн чанда бири гана кыргыз же орус тилдерине которулган. Жогоруда аталган, жалпы жонунан 8 томду түзгөн изилдөөлөр жыйнагында буга чейин илимий-китептик же мезгилдүү басылмаларда жарык көргөн, белгилүү бир деңгээлде окурмандардын сынынан өткөн, айтматовтаануу илимий багыты үчүн белгилүү бир жаңылыгы, кошумчасы бар деп эсептелген илимий изилдөөлөр топтолду. Маселен: М.Ауэзов, Л.Арагон, Г.Гачев, А.Ковач, В.Коркин, А.Латынина ж.б.у.с. жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдүн окумуштууларынын, кыргыз адабиятчыларынын кыргыз жана орус тилинде жарык көргөн илимий макалалары, монографиялык изилдөөлөрү кирди.

1975-жылы филология илимдеринин кандидаты К. Абдылдабеков тарабынан түзүлгөн Ч.Айтматов (Статьи и рецензии о его творчестве) деп аталган орус тилиндеги 17 басма табак көлөмүндөгү изилдөөлөрдүн чакан жыйнагынан 40 жылдан ашык убакыттан кийин жарык көргөн үч жана беш томдук изилдөөлөр жыйнагы жазуучунун 90 жылдык мааракесин татыктуу өткөрүү иш-чараларынын катарындагы маанилүү эмгек, залкар

жазуучунун чыгармачылыгын урматтаган жалпы окурмандар үчүн баалуу белек болот деп ишенебиз.

Дүйнөлүк масштабдагы залкар жазуучу Ч.Айтматовдун өмүр баяны, чыгармачылыгы боюнча тарых, философия, педагогика, адабият, театр, кино, музыка, сүрөт өнөрү багытындагы ар тараптуу маалыматтарды камтыган «Айтматов энциклопедиясы» толукталып экинчи ирет жарык көрдү.

«Айтматовдук энциклопедия» – бул жазуучунун өмүрү жана чыгармачылык жолу гана эмес, кыргыз адабияты, искусствосу менен маданиятынын гүлдөп, өсүп-өнүгүшүнүн, режиссерлордун, артистердин, сүрөтчүлөрдүн ж.б. талантынын ачылышынын, дүйнө жүзүнө сыймыктана тургандыктын ачык-айкын күбөсү. Маданиятыбыздын руханий картасын түзсөк, анда Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы жетпеген бир да өлкө, мамлекет жок экен, ошону менен бирге жазуучунун чыгармачылыгы менен жетишилген ийгиликтер зор экен. Ошондуктан, «Айтматов энциклопедиясын» даярдоодо Пушкин, Лермонтов, Абай, Ауэзовдордун жеке өмүрү, чыгармачылыгына арналган энциклопедиялардагы тажрыйбалар эске алынды. Биздин максат Чыңгыз Төрөкулович Айтматовдун жеке өмүрүн жана чыгармачылыгын илимий-адабий жактан таанытуу, жайылтуу, чагылдыруу гана эмес, аны менен дүйнөлүк маданиятты көрсөтүү. Бүгүнкү күндө классикалык үлгүдөгү энциклопедияны түзүү өтө зарыл эместигин турмуш көрсөтүп жатат, анын үстүнө «энциклопедия» деген сөздүн мааниси да тереңдеп, кенендеп кетти. Биздин максат окуу китеби, окуу куралы, хрестоматия, антология тибинде жалпы окурмандарга жеткиликтүү кылуу. Мына ушуларды эске алып отуруп, «Айтматов энциклопедиясынан» төмөнкүдөй материалдар орун алды.

«Айтматов энциклопедиясынын» негизги материал-

дарын Ч.Айтматовдун өмүрү жана чыгармачылыгы түздү. Анын аңгеме, повесть, драма, роман, публицистика, маек, макалаларына, сүйлөгөн сөздөрүнө, докладдарына аннотация жазууга, ошону менен бирге айрымдарынын тексттерин толук берүүгө аракет жасалды. Чыңгыз Айтматов – журналист, публицист, «Литературный Кыргызстан», «Иностранная литература» журналдарынын башкы редактору, «Правда» гезитинин кабарчысы болгон. Анын өз учурунда макала, маек, очерктеринде көтөргөн проблемалары бүгүнкү күндө да актуалдуу болуп жаңырып турат.

Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларына «рапсодия», «симфония» деп баа беришип, композиторлор, обончулар кайрылып келишкен. Мейли кинодо болсун, мейли театрда болсун, мейли опера-балетте болсун, бардыгына композиторлор ар бир жолу өзүнчө музыка жазышкан; Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларына ар өлкөнүн жүздөгөн художниктери өздөрүнүн көз караштары менен ар түрдүү жанрларда сүрөттөрдү тартышкан, көргөзмөлөргө катышышкан. Энциклопедиядан мына ушулар тууралуу жана башка дагы көптөгөн маселелер жөнүндө маалыматтарды алууга болот.

Чыңгыз Айтматовдун инсандык жана сүрөткердик бейнесине байланыштуу ырлар кыргыз, орус жана башка тилдерде 2 томдук болуп камтылды.

Ч.Айтматовдун жазуучулук чеберчилигине ыраазы болгон, каармандарына суктанган, таасирленген, залкар таланттын алган сыйлыктарына толкунданган, кошо кубанган замандаштары, калемдештери тарабынан өткөн кылымдын алтымышынчы жылдарынан тартып эле арноо ырлары жазыла баштагандыгы белгилүү. Ырлар жыйнагында Р.Гамзатов, Е.Евтушенко, М.Карим, К.Кулиев, С.Эралиев, С.Жусуев, М.Шаханов баштаган

белгилүү акындар менен кошо жөнөкөй окурмандардын ырлары да берилди. Өзгөчө, Чыңгыз Айтматов дүйнөдөн кайткандан кийин анын чыгармачылыгын урматтап сыйлаган окурмандар, замандаштары өздөрүнүн ички дүйнөсүндөгү уйгу-туйгуларын, кайгылуу, коштошуу сезимдерин көркөм сөздүн күчү менен туюнтушту. Руханий турмушта анын ээлеген өзгөчө ордун белгилешти.

Чыңгыз Айтматовдун өмүрүнө, чыгармачылыгына арналган фотоальбом да маарекеге тартууланган белек болуп саналат.

Буга чейин да Илимдер академиясы тарабынан залкар жазуучунун чыгармачылыгын изилдөө, жайылтуу багытында илимий-конференцияларды, жолугуушу, эскерүү, китеп көргөзмөсү сыяктуу бир топ иштер аткарылып келген. Соңку жылдарда Тил, адабият институту тарабынан «Айтматов окуулары» деген аталыштагы Эл аралык илимий-конференцияны үзгүлтүксүз жыл сайын өткөрүү колго алынды. 2015, 2016, 2017-жылдары өткөрүлгөн «Айтматов окуулары» кеңири мейкиндик масштабды камтып, ага СНГ өлкөлөрүнөн, Кореядан, Кытайдан, Турциядан, Япониядан ж.б. өлкөлөрдөн окумуштуулар катышып, илимий баяндама жасашты. Алардын тексттери өз-өзүнчө жыйнак болуп жарык көргөн.

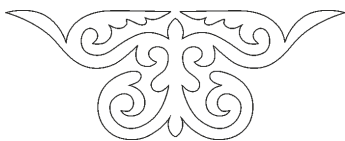
Жогоруда айтылып өткөн китептердин бардыгы «Турар», «Кут Бер», «Улуу тоолор», «Kirland» сыяктуу басмалардан басылып чыкты. Жарык көргөн китептердин бардыгы орто жана жогорку окуу жайлардын, маданий мекемелердин китепканаларына бекер таратылып берилет.

Албетте, Ч.Айтматовдун чыгармачылыгын изилдөө, жайылтуу иштери ушуну менен эле токтоп калбайт. Колдон келсе жазуучунун чыгармачылыгы боюнча англис, немец, француз, түрк, кытай ж.б. тилдердеги изил-

дөөлөрдү жыйнап, өз-өзүнчө жыйнак кылып чыгарып, электрондук варианттарын интернетке жайгаштырса да жакшы болот эле. Тил билген адистер жазуучунун чыгармаларынын чет тилдеги котормолорунун деңгээлин изилдеп, дурус, буруш жактарын ачып берүү жагын колго алуулары керек. Айтматовдун чыгармачылыгына байланыштуу философиянын бир нече тармактары боюнча да изилдөөлөр болуш керек. Булар эми келечекте колго алчу жумуштар. Учурда юбилейлик иш-чарага байланыштуу белгиленген жумуштарды бүткөрүп, өзүбүз да канааттанып турган учурубуз. Алдыда дагы юбилейлик жылды жыйынтыктай турган Эл аралык илимий конференция өткөрүлөт.

Бизди колдогон жалпы окурмандарга жана институттун жамаатына чоң ыраазычылык билдирем. Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдыгы дүйнө жана кыргыз эли үчүн чоң руханий майрам болсун!

Фабула. – 2018, 21-сентябрь

«ЫСЫК-КӨЛ ФОРУМУ»

Дүйнөлүк атактуу адамдардын уюму. Дүйнөдөгү ал-абал оорлоп, ядролук согуш коркунучу түзүлүп турган мезгилде акыл-эстүүлүк, жоопкерчилик, милдеттүүлүк менен адам тагдырына байланышкан маселелерди так, ачык-айкын чечүүгө прогрессивдүү көз караштагы адамдар активдүү катышып келе жатышат. Дал ушул максатты көздөгөн форумдардын бири – «Ысык-Көл аңгеме-шеринесинин» демилгечиси жана уюштуруучусу Чыңгыз Айтматов болгону журтчулугубузга белгилүү.

Аны дүйнө эли тынчтыктын жарчысы, талыкпас күрөшүүчүсү, элдердин ортосунда достукту данакерлеген белгилүү коомдук ишмер катары билишет. Ал чет өлкөлүк окурмандар менен жолугушуу учурларында, чыгып сүйлөгөн сөздөрүндө, берген интервьюларында, жазган чыгармаларында, макалаларында ар дайым адамзаттын эң орчундуу проблемасына тынчтыкка кайрылып, элдерди ачык асмандын астында жашоого үндөйт. Хиросимада, Нагасакиде болгон трагедиялуу абалга дүйнө эли экинчи учурабашы үчүн ядролук куралды турмуштун тулкусунан биротоло алып таштоо керек деген идеяны жар салат.

«Адамзат акыл-эстин бийиктигинен тайыбай, дүйнө жүзү жумурай журтту камтыган кандайдыр бир ааламатка туш болбой, цивилизация жетишкен ийгиликтерди төгүп-чачпай үчүнчү миң жылдыктын астанасынан аттап өтө алар бекен. 2000-жылдын поезди акыркы имерилиштен үн салып калды, анын жолунда светафордун жашыл жарыгы күйүп, сөөлөттүү карааны көрүнүп калды. Ушундай аралыкта турганда ХХI кылымда адамдардын турмушу кандай болот деген көйгөйдөгү закон-

дуу суроону көңүлдүн көмүскө жерине катып коё албайсың», – дейт Чыңгыз Айтматов. Меймандардын көңүлү куунак. Агай ар биринин жанына барып, сүйлөшүп калат. Фото сүрөтчүлөр көз ирмемде кармап калууга жанталашышат. Агай өзүнчө басып калганда кыргызча обон салып коёт: «Манас, Манас болгону».

Федерико Майор капысынан бул ырды жазып жиберген экен. Ак кар баскан чокулар күн нуруна жаркырап турган кезде түбү түпсүз Ысык-Көлгө чагылып, жээктеги өскөн жалбырактар менен гүлдөргө күз бир күнү кубулжуган түстөр менен сан жеткис көз уялткан кооздукту апкелди. Анан ошол кооздуктан назик жазгы жаш көчөттөй баш багып, пайда болду капысынан жаркыраган бир үмүт.

Тайманбаган жаштыкты күчү менен ширелип, шылдың толгон шектенүүдөн чарчаган ак жүзүбүз анын жарык нурларына бөлөндү. Ажайып кооз Ысык-Көлдүн жээгинде биз баарыбыз сулуулукка сунуп турдук колдорду...

«Ысык-Көл жыйынына» даңктуу чеберлер, коомдук ишмер, Рим клубунун президенти Александр Кинг, америкалык драматург Артур Миллер, жубайы фотограф Инга Миллер, америкалык жазуучу Джеймс Болдуин, анын бир тууганы белгилүү артист Давид Болдуин, жазуучу, кино актёр Питер Устинов, француз адабиятчысы, Нобель сыйлыгынын лауреаты Клод Симон, Бүткүл индиялык искусство жана музыка академиясынын президенти, жазуучу, композитор Караани Мелон, Испаниянын билим берүү жана илим иштеринин мурунку министри, Мадрид автономия университетинин биохимия боюнча профессору Федерикко Майор, атактуу эфиопия сүрөтчүсү Афеворк Текле, түрк жазуучусу Яшар Кемаль, анын жердеши композитор Омар Ливанелли, кубалык жазуучу Лисандро Отеро, олимпоз, ЮНЕСКОнун департаментинин жетекчиси Аугусто Форти, америкалык фи-

лософ-футуролог Олвин Тоффлер, анын жубайы доктор Хайди Тоффлер жана башкалар катышты.

«Ысык-Көл форумунун» мааниси – адамдардын ой-санаасында согуш идеясынын өзүнүн пайда болушуна каршылык көрсөтүү. Биз ар бир адамдын акыл-эсинде согушту жек көрүү сезиминин ойгонушун каалайбыз, ушуга умтулабыз жана адабият менен искусстводо эмгектенген өз калемдештерибизди ушуга чакырабыз. Биз адам өмүрү эң кымбат байлык деп эсептейбиз», – дейт жазуучу Ч.Айтматов.

Фрунзедеги маданият ишмерлеринин кезигишүүсү Рейкьявиктеги М.Горбачев менен Р.Рейганын жолугушуусуна туш келгендиктен, меймандар Чыңгыз Айтматовдон кандай жаңылыктар бар? Президент менен генеральный секретарь эмне маселелерди көтөрүп жатышат? – деп сурап турушкан.

Америкалык президенттин СоИге байланыштуу болгондордун баарын лабораториядан тышкары жерлерде, анын ичинде космосто да сыноону жана изилдөөнү жактап туруп алганын аңгеме-шериненин катышуучулары жактырышпады. Джеймс Болдуин эки державанын жетекчилеринин кезигишүүсүнүн жыйынтыктары капа кылгандыгын жолдошторунан жашыра албайт. Караани Мелон болсо америкалык администрация жолугушууга таптакыр даярдыксыз келген турбайбы деген баа берет.

Кыргыз жерине келишкен меймандар биринчи кезекте ядролук жардырууларга биздин өлкөбүз жарыялаган бир тараптуу мараторийди кызуу куттукташып, өздөрүнүн жыйналышында эң зарыл проблемаларды өтө олуттуу түрдө талкулоону максат кылышкан. Эгерде ядролук согуштун коркунучун жоюу үчүн чечкиндүү кадамдар жасалса, анда бул «жылдын согушунун» программасын токтотууга жардам бермекчи.

Ошондуктан алар азыркы дүйнө сүрөткердин ролу, өз сөздөрү жана өнөрлөрү менен коомдук пикирди калыптандыруунун зарылчылыгы жөнүндө терең дилгирик менен сөз козгошуп, жыйырма биринчи кылымга тынчтык келечегин камсыз кылуу үчүн адамзатка жардам этүүнү каалашкандарын билдиришти. Дүйнө элинин көңүлү Кыргызстанга чогулушкан көркөм өнөрдүн устаттарына кайрылды, анткени жазуучулар, искусствонун ишмерлери адамдарды тарбиялоого, алардын дүйнөгө карата көз караштарын калыптандырууга зор таасир көрсөтө алышкан.

«Ысык-Көл форумунун» катышуучуларынын социалдык абалдары, кесиптери, саясатка, экономикага, турмушка көз караштары ар кыл болгондугуна карабастан, бир максатка умтулуу сезими аларды бириктирип турду.

Джеймс Болдуиндин пикири боюнча, азыр бир дагы адам, ал тургай бүтүндөй бир мамлекет да коркунучтан, кырсыктан далбасалап четте калууга аргасы жок. Бул ядролук доордо жашагандарга абдан түшүнүктүү нерсе. Александр Кинг коллегасынын оюн улантып, «болочок муундардын бейпил келечегин камсыз кылуу үчүн колубуздан келген иштерди аткарууга даярбыз» – дейт Федерико Мейор. Жер-Эненин орду толбос чоң кырсыктан сактап калуу жолун жарыша билим алуу зарылдыгынан көрөт. Яшар Кемаль согуш коркунучуна каршы бардык адамдарды, искусствонун бардык өкүлдөрүн баш коштуруу жана бирдикте аракеттенүү жөнүндө пикирди сунуш кылат.

Алар аңгеме-шеринде ийри отуруп, түз кеңешип, «Ысык-Көл жыйынынын билдирүүсүн» бир добуштан кабыл алышат. Билдирүүдө ядролук кылымда ой жүгүртүүнү кайра куруунун зарылдыгы, ал үчүн таланттуу адамдардын акыл-оюнун күчү, илим адамдарынын де-

милгелери жана ачылыштары, ошондой эле карапайым адамдардын үмүт-тилегинин биригиши маанилүү роль ойной тургандыгы баса белгиленген. Алар бүткүл дүйнөнүн чыгармачыл адамдарынын өкүлдөрүн тынчтыкка жол салууга бирдиктүү аракеттенүүгө чакырышкан. Тынчтыктын тагдыры үчүн ар бир адамдын ар намысын, жоопкерчилигин жана милдеттүүлүгүн ойготуу керек.

«Биз жоопкерчиликтин негизги жүгүн өз моюндарына көтөрүп бара жаткан өлкөлөрдүн жетекчилери адамзаттын келечеги жөнүндө макулдашууга келүү үчүн мүмкүн болгондугун бардыгын жасап жаткандыгын билебиз. Биз бардыгыбыз алар бүткүл адамзат үчүн алгылыктуу болгон, келечектеги тынчтыкка кол салуу үчүн зарыл болгон жетиштүү акылмандыкты, шыктангандыкты жана ишенимди көрсөтө тургандыгына ишенебиз», – деп жазылган. «Ысык-Көл жолугушуусунун» катышуучуларынын билдирүүсүндө.

Ошондой эле дүйнөлүк маданий ишмерлер адамзаттын түгөнбөс орчундуу проблемасына кайрылышкан. Алар бир ооздон адамзат үчүн экинчи чоң коркунуч – табияттын талоонго учурашы деп белгилешкен. Жаратылыш ааламынын берекесинин кетиши – жер бетиндеги тирүүчүлүктүн өнүгүшүнө жоопкерчилик бере албашы белгилүү. Илимий-техникалык прогресстин жаратылышты кысымга алышын чектөө, анын үстүнө адамдардын ашыкча алабармандыгын кескин токтотуу экологиялык маселелердин кээ бир жагдайларын чечмелөөгө жардам көрсөтмөкчү.

Келечек жаштарга таандык «Ысык-Көл форумунун» катышуучуларынын негизги ойлору – тынчтык болгондуктан, алар үчүн тынчтыкты кабыл алышкан кийинки мундардын таалим, билим алуусу жөнүндөгү проблемалар тынчсыздандырбай койгон эмес.

Джеймс Болдуин: «Жазуучулар, искусствонун ишмерлери адамдарга, аларды тарбиялоого, дүйнөгө карата көз караштарын калыптандырууга зор таасир көрсөтө алышат. Айрыкча, балдар менен жаштарга. Бала дагы дилгирликти, кумарданууну жактыруу жана колдоо керек. Бирок бул сапатты жоготуп, муунтуп салганга да болот. Кантип, эмне менен? Баланын суроолоруна кайдыгер мамиле кылып, дегеле ушунун «эмне үчүн» деген суроосу түгөнбөй койду деп силкинип койсоң болду. Ал эми баланын суроосу чынында эле түгөнбөйт».

Федерико Майор: «Жаңыча ой жүгүртүү – өтө татаал проблема. Мына ушуга байланыштуу мугалимдердин ролун бөлүп көрсөткүм келет. Мугалим – өзүнүн жаралышы боюнча жаңыны жаратуучу адам. Ошондуктан ар бир улуттун ийгилиги балдарды кандай окутуп, эмнени үйрөткөндүгүнө түздөн-түз байланыштуу экендиги атам замандан бери белгилүү. Бир гана нерсени айтаар элем. Дүйнөгө жарыша куралдануудан көрө, жарыша билим алуу керек. Биз ошондо гана өнүккөн коомду, материалдык-маданий байлыктарды сактап калабыз».

КПСС Борбордук комитетинин генеральный секретары М.С.Горбачев Ч.Айтматовдун чакыруусу боюнча СССРге келишкен эл аралык «Ысык-Көл форумунун» катышуучуларын кабыл алып, ийгиликтерин куттуктап, бул жакшы башталыштын, жөрөлгөнүн уланышын каалаган. Ал Рейкьявикте АКШнын президенти менен жолугушуусунан алган өзүнүн таасирлерин ортого салган. «Жашоо, турмуш үчүн, адам үчүн бардык кыйынчылыктарга карабастан сактап калуу керек... Илимдин жана маданияттын ишмеринин рухий күч-кубаты, алардын интеллектуалдык жана нравалык баркы бул жаңыча ой жүгүртүүнү иштеп чыгууга көмөк көрсөтө алат. Муну «Ысык-Көл форуму» толук ырастап олтурат», – деген

аңгемелешүүсүндө М.С.Горбачев. Жолугушууда «Ысык-Көл форумунун» катышуучуларынын ар бири коогалуу мезгилибиз тууралуу ой-пикирлерин ортого салышкан.

Питер Устинов кыргыз жергесиндеги кездешүүгө жогору баа берип, өнүгүп келе жаткан мамлекеттердин проблемасына токтолгон. Бүгүнкү күндүн оорчулугун көрсөтүүдө ал мындайча салыштырууну пайдаланат: «Эгерде бир манжаңды жанчып алсаң, бирок, убагында дарылабасаң, ал ырбап колуңа тарап кетери бышык. А эгер аны да дарылабасаң колуңдан далыңа өтөт, ошондо да камырабасаң мерт болушуң мүмкүн. Азыр адамзат да биздин өзүбүздүн ден соолукка өзүбүз кандай мамиле жасасак, дал ошондой мамилени талап кылып жатканын ар бир адамдын аң сезимине жеткирүү керек».

Лисандро Отеро Ысык-Көл жолугушуусунун өкүлдөрү ар түрдүү көз караштагы адамдар экендигине карабастан, жалпы позицияга, бир максатка биригишип, тил табышканын кубануу менен белгилеген: «Мен келечекке ишенемин. XXI кылымга бараткан жолдо адамзат кетирген айрым каталыктарга, чегинүүлөргө карабастан, акыл-эс менен адилеттик салтанат курат деп эсептеймин... Адамдардын өз ара түшүнүшүнө, ар түрдүү тармактарда, анын ичинде маданий тармакка да өз ара пикир алышууларга шарт түзүү – ар бир адамдын моралдык милдети деп эсептеймин. Эгер ал чыгармачыл иштеги адам болсо, анда ал эки эсе жоопкер».

Нараян Менон искусство адамдары өнөрүнүн таланттуу чыгармачылыгынын ачык-айкындыгы, зор күчү менен жаңы адамды жаратууга өбөлгө түзүүнүн зарылдыгын айтат. Ал да келечектин ээлеринин сезимин калыптандырууда мугалимдердин ролуна жогору маани берет. Мугалимдердин өздөрү мындай жоопкерчиликти аткаруу үчүн жогорку маданияттуу, ак ниет, боорукер,

өз ишин билген, жан дили менен сүйгөн адамдардан болууга тийиш. К.Менон начар өнүгүп жаткан мамлекеттердин проблемаларына тынчсыздангандыгын жашырган эмес. Африканын, Азиянын, Латын Америкасынын миллиондогон адамдары оору-сыркоо менен ачарчылыктын айынан кырылып жатышат. Ошого карабастан, алар да болгон бар байлык каражаттарын куралданууга сарп кылышууда. «Менимче, – дейт К.Менон, сиздердин өлкө көп учурда акыл-эстүүлүк менен эпке келип, төбөдө турган өлүм коркунучун жок кылууга аракеттенип жатса, Р.Рейган менен анын жан-жөкөрлөрүнүн тескери ойлоп жаткандары адамзатты таң калтырып отурат».

Аугусто Форти Ысык-Көлдөгү жолугушууга окумуштуу катары баа берди. Илимде прогресс болуу үчүн жалпы аракеттенүү керек, бардык адамзат үчүн жалпы нерсени табуу зарыл. Ал Айтматов уюштурган жолугушууну жаңы илим, акыйкат деп атады.

Александр Кингдин пикири да жогоруда жолдоштору айткандарды кубаттайт. Азыркы кездеги негизги проблемалардын бири-билим берүү багытын терең, түп тамырынан бери куруу. Бардыгы учурдун мугалимдерин даярдоодон башталат. А.Кинг бир топ өлкөнү кыдырганын, президенттер, премьер-министрлер менен аңгемелешкендигин, алардын көпчүлүгү да келечек жөнүндө ойлоношарын – «Ысык-Көл форумунун» билдирүүсүн дүйнөдөгү көп адамдар жактарын ишеним менен билдирет.

Олвин Тоффлер информация маселелерине токтолуп, информацияга байланыштуу саясатты өзгөртүү менен өлкөлөрдөгү экономикалык реформага жетишүүгө болот деди.

Артур Миллер өлкөбүздө болуп жаткан кайра курууну, ачык-айкындыкты, жаңы мамилелерди жактырып, келечек үчүн пайдасы, натыйжасы маанилүү деп ойлойт.

Джеймс Болдуин «цивилизация дүйнөсүнөн» бөлүнүп калган «үчүнчү дүйнөнүн» проблемаларынын өтө орчундуулугун билдирди. Үй-жайы көк геттолордо жашашкан, камакта жатышкан адамдарды бийликте турган кээ бирөөлөрдүн артыкбаш, пайдасыз деген көз караштарына каршы чыгат, коомго аларды кошуу максатын көздөйт.

Яшар Кемаль билим берүү системасын өзгөртүү сунушун киргизет. Федирико Майор да билим алуу ишинде эч кандай чек жоктугун баса көрсөтөт.

Омар Ливанели өкмөттөр менен көркөм интеллигенциянын ортосундагы өз ара мамилелердин бекем болушу тынчтыкты сактоого мүмкүнчүлүк түзөт деген ойду айтат.

Чыңгыз Айтматов «Ысык-Көл форумунун» катышуучулары дискуссияга алынган маселелерди тереңдетип, такташып, коомдук ой-пикирге таасир этүүнүн ыкмаларын издешкендиктерин, алардын добушуна замандаштар кулак түрө тындашарын, жалпы ишке кызмат кылууга бардыгы чечкиндүү бел байлашкандарын билдирет: «Биз эмне туурасында сөз кылбайлы, бардыгы кылымдын башкы проблемасына – согуш коркунучу жөнүндөгү, согуш арсеналдарынын көптүгү жөнүндөгү маселеге такалат. Биз бул темалардан четтеп кете албайбыз. Антени, кайда карабагын турмуштун тигил же бул аспектиси ушундай проблема менен тике же кыйыр түрдө байланышкан».

«Ысык-Көл форуму» деген наам алган, маданият жана искусство ишмерлеринин мындан ары салтка айлана турган формалдуу эмес эл аралык бирикмеси түзүлүп, анын президенттигине Ч.Айтматов бир добуштан шайланган.

Ысык-Көл жээгиндеги кездешүү чет элден келген меймандарга оптимизм менен келечекке ишенимдүү кароого толук үмүт берерин белгилешти.

«Ысык-Көл форуму» бардык адамдарга, айрыкча илимпоздорго биздин мүдөөбүзгө кошулууга жана азыркы абалды оңдоого көмөктөшүү жалпы аракеттерге катышуу, беймаза дүйнөлүк өнүгүштү жана апаат коркунучун болтурбай коюуга жардамдашуу жагдайлар катары аракеттенүү чакырыгы менен кайрылат», – дейт Федерико Майор.

«Жолугушуу ойдогудай өттү. Бул жолугушуу, коомдун турмушундагы өтө маанилүү окуялардан болуп калды деп эсептеймин. Ал тургай бизди шыктандыруучу кезигишүү болуп калды, анткени, биз өтө ар түрдүү көз караштагы адамдарданбыз», – дейт Александр Кинг.

«Мен, – дейт Текле, – жаратылыштын, тоолордун кооздугун гана эмес, ошону менен бирге эле XXI кылымдын проблемаларын чечүүгө бел байлашкан, ага үмүт менен караган жана чын дилдери менен жаңы мамиле табууга умтулган ойчул адамдардын жан дүйнөлөрүнүн сулуулугун көрдүм».

Ошентип, «Ысык-Көл форумунун» жаңырыгы тынчтыктын жарчысы катары дүйнөнүн төрт бурчуна тарады. Маданият ишмерлеринин аңгемелешүүлөрүнөн дүйнө эли дал ушундай барчылыкка ылайык жалпы тил табышууну күтүшкөн, кездешкен, каалашкан эле, кыйын натыйжалуу жана жемиштүү болду.

Форумдун президенти Ч.Айтматов ООН, ЮНЕСКО сыяктуу уюмдардын жетекчилери менен бирдиктүү иш алып баруу программаларын талкуулаган.

Ч.Айтматов 1987-жылы 14-16- февралында Москвада болуп өткөн «Ядросун дүйнө үчүн, адамзаттын аман калышы үчүн» эл аралык форумунун «Тегерек столуна» жетекчилик кылган. Чет элдик өкүлдөр «Ысык-Көл форумуна» өтө жогору баа беришкен. Жыйындын жумушчу заседаниеси болуп, форум жаңы мүчөлөр менен толук-

талган. Форумдун штаб-квартирасы борборубуз Москвада түзүлгөн.

Артур Миллер жубайы менен Америкага кайтып барышканда, көркөм интеллигенция өкүлдөрү алардан «Ысык-Көл форуму» жөнүндө өтө кызыгуу менен сурашкан. Ошондой эле Олвин Тоффлер жана жубайы Хайди Тоффлер Ак үйгө Ысык-Көл жолугушуусунун катышуучуларынын билдирүүсүн жана форумдун ишмерлери менен жолугушууга президент Рейганга өзүлөрүнүн сунушун беришкен. А.Форти искусство жана илим боюнча Бүткүл дүйнөлүк академиянын президенти К.Г.Хеденге «Ысык-Көл форумунун» билдирүүсүн тапшырган.

Кыргызстанда болуп кетишкен меймандар өз мекендерине Советтер Союзундагы өзгөрүүлөрдү, кыргыз элинин жетишкендиктерин, мейман достугун, көл жээгиндеги сүйлөшүүлөрдүн максатын кеңири жайылтышып, пропагандалап, макалалар жазышкан, эл алдында чыгып сүйлөшкөн. Ал эми Чыңгыз Айтматов бул туурасында болсо бир топ жолу борбордук, республикалык басма сөздөрдө, теле-радиодо пикир бөлүшкөн.

Форумдун президенти менен өз ара алака түзүү үчүн Великобритания СССР ассоциациясынын Генеральный секретары Давид Роберте менен Батыштагы эң таанымал жазуучу Джон Ле Карре келишкен. Алардын ортосундагы көп коллектив менен инсандын карым-катышы дүйнөдөгү сыр жашырмай өнөкөтү тууралуу болду. Ар бир жеке инсандын бактысынын асыл маңызын, жөнү жок сыр жашыруунун керек эместигин белгилешти.

Финляндия Республикасынын Президенти М.Койвиото жакында эле өлкөбүзгө жасаган официалдуу визити учурунда эл аралык «Ысык-Көл форуму» – бул үмүт нуру. Бүгүнтөн эле үмүттөөнүн жана оптимизмдин духу сезилип туратарын айткан.

«Ысык-Көл форумунан» кийин ар кайсы өлкөлөрдө эл аралык абалда бир топ өзгөрүүлөр болгон эле. Советтик-америкалык мамилелердин жакшырышы, өлкөнүн өкмөттөрүнүн ортосундагы сүйлөшүүлөрдүн тез арада болуп турушу тынчтыкты сактап калууга болгон алгачкы конкреттүү кадамдар болуп саналат. Бүткүл дүйнө эки өлкөдө чоң натыйжаларды күтүүдө. СССР менен АКШнын өкүлдөрү орто жана жакын аралыкка атуучу ракеталар боюнча келишимди түзүүгө даяр экендиктерин билдиришти. Мына ушуга байланыштуу М.С.Горбачев 1987-жылдын 1-ноябрдан тартып орто жана жакын аралыкка атуучу ракеталарды чыгарууга, сыноого жана жайгаштырууга байланышкан бардык иштерге мораторий жарыялоону сунуш кылган. Эки тарап тең чабуул коюучу стратегиялык куралдарды кыскартуу – бул ядролук жарышка куралданууларды токтотуу ишинде негизги маселе деп эсептешти. Бирок ошондой болсо да ишкердүү кызматташтык өтө кыйынчылык менен жүрүп жатат. Перси булуңундагы абал советтик-америкалык мамилелерди татаалданташы мүмкүн. Антисоветтик үгүт-насыят уламдан-улам күч алууда.

1987-жылы 22-октябрда Швецариянын Венген шаарында Питер Устиновдун жана 9-декабрда 1988-жылы Испанияда Гренадада Генералдык директору Федерико Майордун демилгелери менен өткөн.

«Ысык-Көл форумунун» экинчи жолугушуусуна жаңы мүчөлөр да жазуучу Ф.Дюрреимат (Швецария), архитектор Р.Тайбер (Франция), скульптор И.Варга (Венгрия) ж.б. 20га жакын маданият жана искусство ишмерлери чакырылган, Форумду англис жазуучусу жана актёру Пижер Хотинов ачып, заманыбыздын актуалдуу маселелерин чечмелөө үчүн жаңыча ой жүгүртүү жана жаңы мамилелер зарыл керек экендигин баса белгиледи, фо-

румдун катышуучулары «Жаңыча ой жүгүртүү жана дүйнөдө аны жайылтуу тоскоолдуктар», «Азыркы маданият жана жаштар» сыяктуу учурдагы маанилүү проблемаларды талкуулашкан.

«Ысык-Көл форумунун» президенти Чыңгыз Айтматов М.С.Горбачев менен жыйындын катышуучуларынын жолугушуусуна токтолуп, ядролук алааматты болтурбоо үчүн активдүү күрөш жүргүзүү, дүйнөлүк маданияттын өнүгүшү ж.б. маселелер боюнча чыгармачыл интеллигенциянын өкүлдөрүнүн ортосундагы пикир алмашуунун пайдалуу экендигин көрсөттү. Ал азыркы адабияттагы байкалган тенденциялар жана совет коомунун турмушунун бардык тармагында болуп жаткан кайра куруу процессиндеги проблемалар жөнүндө ой бөлүшкөн. Жазуучу жаңыча ой жүгүртүүнү калыптандырууну ар бир ак ниет художник адамзаттын акыл-эсинин өнүгүшүндөгү жаңы этап катары карап, колдоого аларына ишенет.

Америкалык драматург Артур Миллер ар кандай коомдук түзүлүштөгү мамлекеттер улам барган сайын эл аралык мааниге ээ универсалдуу проблемаларды чечмелөөгө туура келип жаткандыгына байланыштуу дүйнөлүк маданият ишмерлеринин формалдуу эмес уюмдарынын чоң мааниси бар экендигин белгилеген. Анткени өз ара пикир алышуудан жаңы идеялар көбүрөөк жаралып, аны жүзөөгө ашырууда коллективдин жалпы аракеттенүүсү натыйжалуу болот.

П.Устинов өз сөзүндө информациялык каражаттардын адамдарды тарбиялоодогу өзгөчө ролуна жана маанисине жогору баа берген. Ал саясатта, ал тургай экономикада терс көрүнүшкө ээ болгон «душман», «каршылаш» деген концепциядан баш тартуу жаңыча ой жүгүртүүнүн көрүнүштөрүнүн бири экендигин баса бел-

гилеген. Адамдардын ортосундагы ишенимге тоскоол болуп келген тосмолорду алып таштоо зарылдыгы жөнүндөгү ой П.Устиновдун сөзүнүн негизги өзөгүн түзөт. Форумдун жаңы өкүлү швецариялык жазуучу жана драматург Ф.Дюрренмат коллегаларынын көңүлүн адамдын өмүрүнүн баалуулугуна, маанилүү саясий чечимдерди кабыл алууда интеллектердин ойной турган ролуна бурган. Рим клубунун президенти А.Кинг адамдардын ортосундагы формалдуу эмес карым-катнаштардын максатка ылайыктуулугун белгилеген. Бул ойду түркиялык композитор жана ырчы О.Ливанелли байланыштын натыйжалуулугу маданият ишмерлеринин алдында жаңы мейкиндиктерди ачат деп уланткан. Француз архитектору Тайбер жакшы санаалашты өркүндөтүү адамзаттын өнүгүшүнө өз үлүшүн кошоруна ишенет.

Жалпы коомчулук «Ысык-Көл форумунун» жолугушуусуна аябагандай зор маани беришкен. Эл аралык жана борбордук басма сөздөрдө теле-радио берүүлөрдө форумдун максаты жана жетишкен ийгиликтери пропагандаланган. Окурмандардан уюмдун президенти Чыңгыз Айтматовго жана редакцияларга көптөгөн каттар келип түшүүдө. Каттарда «Ысык-Көл форумунун» ишинин жүрүшүн толук колдошуп, ийгиликтерди каалашкан.

1987-жыл

Китепте: Айтматов энциклопедиясы, 3-том. – Бишкек: Турар, 2018. 747–754-бб.

*100 жылдыгына карата***ТУРДАКУН УСУБАЛИЕВДИН
ӨРНӨКТҮҮ ИШТЕРИНЕН**

Өткөн кылымдын 60–80-жылдары кыргыз адабияты менен маданияты дүрк үрөп өскөн, кыргыздар дүйнө элине өзүн өнүккөн маданиятка ээ улут, мамлекет катары таанытууга жетишкен учуру болду. Кыргыздын жазуучуларынын чыгармалары чет тилдерге байма-бай которулуп, кыргыз кинолору эл аралык фестивалдарда алдыңкы байгелүү орундарды ээлеп, опера, балеттери дүйнөнүн абройлуу сахналарында жаңырды. Кыргыздын элдик оозеки чыгармачылыктарына да коомдук саясий мүмкүнчүлүктүн чегинде тийиштүү деңгээлде көңүл бөлүнүп, китеп болуп чыгып, аларды илимий изилдөөгө алуусунун деңгээли да бир топ жакшырды. Мындай маданий өсүш, жакшыруулар коомдогу жалпы социалдык-экономикалык, саясий өсүштөргө жана ар бир көрүнүштүн ички өнүгүү эволюциясына негизденээри түшүнүктүү. Бирок, төмөнтөн жогору карай өнүгүү багытын камсыздоого тийиш болгон эволюциялык өсүш менен коштолгон саясий-маданий өзгөрүүлөрдүн баары эле, биз күткөндөй, дайыма жакшы жакка өсүштү камсыз кыла бербей тургандыгын кийинки өз республикабыздын жана коңшу өлкөлөрдүн коомдук турмушунан көрүп, ынанууга аргасыз болуп отурабыз. Тарых ага чейин да мамлекеттик туура багыт алып өнүгүшүнө, андагы өзгөчө коомдук резонанска ээ болгон ири көрүнүштөргө мамлекет башчысынын ролу зор болоорун нечен ирээт тастыктаган. Демек, 60-80-жылдарда Кыргыз республикасында жетишилген ири маданий, адабий өсүштө да ошол учур-

да республиканын башында турган, колунда зор бийлиги жана укугу бар жана ошол зор бийлик, укугу менен өнүгүүнүн ар кандай багытын өзгөртүүгө, ылдамдатууга же тескерисинче таптакыр токтотуп коюуга мүмкүнчүлүгү болгон жетекчилик, аталган учурда Турдакун Усубалиевич Усубалиевдин да сөзсүз ролу чоң болгон.

Башкасын коюп «Манасты айт» деген учкул сөзүбүздөн баштасак, Кыргызстан Коммунисттик партиясынын Борбордук Комитетинин биринчи секретары Турдакун Усубалиевич Усубалиевдин түздөн-түз иш билгилүү жетекчилиги жана камкордугу менен улуу мурасыбыз «Манастын» Сагымбай Орозбаковдун вариантында 4 китеби, Саякбай Каралаевдин вариантында «Манас», «Семетей», «Сейтек» 5 китеп болуп жарык көргөн. Өзгөчө ал учурда Сагымбай Орозбаковдун вариантын элге жеткирүү татаал болгон, анткени манасчынын варианты реакциячыл, панисламизм, пантүркисттик, диндик ойлор бар, коммунисттик партиянын идеологиялык саясатына туура келбейт делинип, басып чыгаруу гана эмес, ал вариант жөнүндө сөз кылуу мүмкүн эмес болчу. Ошондо Турдакун Усубалиевич жол таап, кыргыз элинин мурасына болгон сезим-идеясын ишке ашыруу үчүн Чыңгыз Айтматовдун дүйнөлүк кадыр-баркына таянып, аны «Манас» эпосунун варианттары боюнча чыга турган жогорку томдорго башкы редактор кылып Борбордук Комитеттин бюросунда дайындаган, басманын каражатын бөлүп берген. Эки чоң инсандын бири партиялык жетекчи, мамлекеттик ишмер, экинчиси коомдук ишмер, чыгармачыл адамдын ар-намыстуу пикирлеринен, патриоттук сезим-түшүнүктөрүнүн дал келүүлөрүнөн улам, бири-бирине жөлөк-таяк болгондуктан Сагымбай Орозбаковдун «Манасы» калайык-калкка жетип отурганын унутпашыбыз керек.

«Манас» эпосу Турдакун Усубалиевичтин жан дүйнөсүнөн орун алгандыгын борбор шаарыбыздын чок ортосунда «Манас» эпосунун жана манасчылардын архитектуралык-скульптуралык ансамблин академик Тургунбай Садыковго тапшыруу менен иш жүзүнө ашкандыгын көрүүгө болот. Мына ушундай жан дили менен «Манаска» кызмат кылууну көрө албагандар да четтен чыгып, Турдакун Усубалиевичке «улутчул» деген ярлык тагылып, Москвага карай миңдеген арыздарды жаадырышкан. Бирок, Турдакун Усубалиевич борбордук жетекчилерге (а кездеги Москвага) өзүнүн таза, ак ниеттен иштеп жаткандыгын мыкты саясий стратегдик, жетекчилик сапат, жөндөмү менен ынаандыра алган. Москвадагы М. Горький атындагы дүйнөлүк адабий институт менен сүйлөшүп, «Манастын» орусча вариантын биргелешип даярдоо, чыгаруу боюнча ишти колго алган жана «Манас» бөлүмүнүн башчысы Самар Мусаевге тексттерди тандоону дайындаган. Бул идея реалдуулукка айлануу үчүн каражат жагынан жетиштүү камсыз кылып турган. 3 том катары менен иш жүзүнө ашып, Москвадан «Наука» басмасынан жарык көргөн. Ошону менен бирге «Манас» кино-театрына, шаардын четине жаңы салынган Орто Азиядагы ири аэропортко «Манас» деп ат коюлушу Турдакун Усубалиевич менен Чыңгыз Төрөкуловичтин биргелешкен кеңешинен келип чыккан ар-намыстын символу болчу. Партиянын жетекчиси катары таланттуу жазуучу Айтматовдун жеке өзүнө «Манас» эпосун кара сөзгө айландырып чыгуу жана «Манас» жөнүндө кино тартуу идеясын берип, «казак» да кылган. Натыйжада Саякбай Каралаев жөнүндө даректүү кино, А. Жакыпбеков, К. Жусуповдун, С. Мусаевдин кара сөз түрүндөгү варианттары, чыгармалары жаралган. Турдакун Усубалиевич эпостун чет тилдерге таанылышын көздөгөн,

манасчылардын делегация менен чет элдерге барышын колдогон, Самар Мусаевдин «Манас» эпосу жөнүндө маалымат китеби орус, англис тилдеринде чыгышынын да себеби ушул болчу. Кыргыз адабияты 60-жылдары дүйнөлүк аренага Чыңгыз Айтматовдун ысмы менен чыгып, анын чыгармалары аалам аралап кеткенин жакшы билебиз. Жаш жазуучуга өз мезгилинде жана андан кийин да узак жыл бою чыгармачылык камкордук көрүп келгендердин катарында ошол учурдагы Кыргызстан Коммунисттик партиясынын Борбордук Комитетинин биринчи секретары Турдакун Усубалиевич Усубалиевдин ысмын сыймыктануу менен айтса болот.

50-жылдардын аягында Ч.Айтматов Москвадан окуусун аяктап, чыгармалары басма сөз беттеринде жарыяланып, жаңыдан эл оозуна алына баштаган мезгилде Фрунзе шаардык партия комитетинин ошол кездеги биринчи катчысы Турдакун Усубалиев чакырып алып, делегациянын курамы менен Ленинградга барууну сунуштайт. Бальтика флотунда кызмат өтөп жүргөн кыргыз жигиттерине шефтик кызмат көрсөтүү максатында Ч.Айтматов да чыгармачыл интеллигенциянын курамында жөнөп калат. Мына ушул кезигүүдөн соң Ч.Айтматов менен Т.Усубалиевдин байланышы уланат.

Т.Усубалиев Кыргыз ССРинин КП БК Биринчи катчысы болуп турган мезгил аралыгында Ч.Айтматов Кыргызстан киноматографистер союзунун төрагасы (1962) кызматында эмгектенет.

1963-жылы Т.Усубалиев чыгармачыл адамдардын иштерин анализге алган «Адабият менен искусство коммунисттик партиянын курч куралы» (Советтик Кыргызстан – 1963, 31-март) деген докладында кийинки жылдарда Т.Абдумомуновдун «Атабектин кызы», Б.Жакиевдин «Атанын тагдыры» пьесалары, Ч.Айтматовдун

«Бетме-бет» повестинин инсценировкасы театр сахнасынын ийгиликтүү чыгармалары катары сыпатталып, ал эми жазуучунун «Ботокөз булак» повестинин негизинде тартылган «Аптап» фильми (кино режиссёр Лариса Шепиткотаткан) тууралуу өз пикирин билдирет. Т.Усубалиев кино тууралуу «...профессионалдык картинанын көз карашы менен алганда чыгармачылык жактан кызык жасалган. Ал эми анын идеялык салмагы жөнүндө болсо, бул картинадагы окуялардын баардыгы тең эле жайында» экенин айтуу менен, Сталиндин керт башына сыйынуу мезгилиндеги элибиздин абалынын, Абакирдин образын моралдык-этикалык жактан мүнөздөөдөн социалдык-саясий жактан өткөрүүдө жумушчу табынын ар түрдүү муундарын берилиши, ошол мезгилдеги кыргыз аялдарынын образын чагылдыруудагы «советтик шарттарда өскөн жаш аялдын күндөрчө баш ийип, жүргөндүгү» сыяктуу сүрөттөөлөрдү сынга алат. Т.Усубалиевдин сөзүнөн кийин Ч.Айтматов сөз алып сүйлөп, белгиленген кемчиликтерге карата өз пикирлерин билдирген. Жолдош Т.Усубалиевдин кыргыз киносундагы айрым кемчиликтерге сын пикирлерин билдирүүсүнөн улам «кыргыз керемети» аталган бул тармактын жакшырышына, жаңы ийгиликтердин жаралышына аракеттер жүрөт. Мунун далили катары Турдакун Усубалиевич 1976-жылы 20-апрелде Кыргызстан Компартиясынын БК Фрунзеде өтүп жаткан IX кинофестивалынын салтанаттуу ачылышында партия менен совет өкмөтү эмгекчилерге патриоттук, интернационалдык жана эстетикалык тарбия берүүдө киноискусствосунун таасири жана милдеттери тууралуу сөз сүйлөп, Ч.Айтматов башчылык кылган республикалык кинематографисттер Союзу улам барган сайын күчүнө толуп, республиканын кино кызматкерлеринин профессионалдык чеберчилигин

жогорулатуу үчүн көп иштерди аткарып жатканын белгилейт.

1978-жылдын аягында Ч.Т.Айтматов 50 жашка толот. Т.Усубалиев бул датаны утурлап жазуучунун совет адабиятына кошкон салымын баалап, Социалисттик Эмгектин Баатыры наамын ыйгаруу тууралуу сунушу менен СССР Жогорку Советинин кезектеги сессиясына жөнөйт. Алгач БК катчысы М.В.Зимьянинге кирип, «жок» деген жооп менен кайтып, өз алдынча ойлонуп, Л.И.Брежневге, М.А.Сусловго, А.П.Кириленко, К.У.Черненко сыяктуу партиянын башчыларына кирип, маселени түшүндүрүү чечимине келет. Эки күн жүрүп аталган инсандарга жолугат. Баарынан макулдук алып, Л.И.Брежневдин кабыл алуусунда болуп, Ч.Т.Айтматов совет адабияты үчүн чоң эмгек жасап жатканын, чыгармалары СССР элдеринин 76 тилдерине которулуп, 13 миллион экземплярда жарыкка чыкканын, жазуучунун чыгармаларынын негизинде 10 көркөм фильм тартылып, бир канча спектаклдер коюлуп маданияттын өнүгүшүнө өзгөчө салым кошуп жатканын баяндайт. Ошондой эле СССР Жогорку Советинин депутаты, СССР кинематографисттер жана жазуучулар союзунун баш катчылыгында, «Литературный газета», «Новый мир» журналдарынын редколлегиясы сыяктуу коомдук иштерди аркалап, буга чейин бир катар мамлекеттик сыйлыктарга ээ болгонун, бул сыйлыкка СССР Жазуучулар Союзу (төрагасы Г.М.Марков) көрсөтүп жатканын билдирип, БК секретариатында талкуулап, КПСС БКнин Политбюросунда чечилсин деген резолюция алып чыгат. Мына ушул аракеттен кийин эки жума өткөн соң СССР Жогорку Советинин Президиумунун указы чыгып, Ч.Т.Айтматов Социалисттик Эмгектин Баатыры деген наамга ээ болот. Т.Усубалиев «... бул жогорку баа Ч.Т.Айтматовдун гана

сыйлыгы эмес, бүткүл кыргыз совет адабиятынын жетишкендиги» – деп, өтө кубануу менен кабыл алат.

Сыйлык 1978-жылдын 29-сентябрында Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунда салтанаттуу кырдаалда тапшырылат. Салтанаттуу жыйынды Кыргыз ССР Жогорку Советинин Президиумунун председатели С.Ибраимов ачып, Кыргызстан Компартиясынын БК Биринчи секретары Т.Усубалиев куттуктоо сөзү менен улаган. Т.Усубалиев өз сөзүндө совет адабиятын өнүктүрүүдө Ч.Т.Айтматовдун эмгеги жана коомдук ишмердиги жогору экенин КПСС БК, СССР Жогорку Советинин Президиуму, жолдош Л.И.Брежнев өзү айрыкча белгилегенин, жазуучунун чыгармачылыгын баалап берилип жаткан бул жогорку сыйлыктын берилишине Кыргызстандын коммунисттери, жалпы эл кубанып жатканын билдирди. Ошондой эле Т.Усубалиев өз сөзүндө буларга токтолгон: «... Сиз, таланттуу жана өтө кылдат сөз чебери, эл турмушунун калың катмарларынан чыккан бир кезде артта калган кыргыз жергесинде Совет бийлигинин жылдарынын ичинде ишке ашырылган тарыхый кайра түзүүлөрдүн күбөлөрү жана эң активдүү катышуучулары болуп калган карапайым адамдардын образдарынын эң сонун галереясын түздүңүз. Айтматовдун чыгармаларынын каармандары – бул бийик гумандуу адамдык идеялардын жана принциптердин алып жүрүүчүлөрү, идеялык жана моралдык сапаттары бекем, ойлору тунук жана ички дүйнөсү асыл адамдар. Ч.Айтматовдун чыгармачылыгынын маанилүү өзгөчөлүгү мында: ал жогорку партиялуулук сапатына негизделген, улуттук жана интернационалдык көрүнүштүн гармоникалуу биримдигинен жуурулган жана бүткүл союздук көркөм казынасына новатордук жана кеңири масштабдуу көрүнүш катары кошулду, азыркы кыргыз адабиятында социалисттик

реализм принциптерин андан ары өнүктүрүүгө чоң салып кошту» – дейт. Андан ары Ч.Т.Айтматов Кыргыз ССР кинематографисттер Союзуна башчылык кызматты аркалоо менен бул багыттын өнүгүшүнө бүткүл аракетин жумшап, бүткүл союздук кеңири аренага чыгарууга зор эмгек сиңирип жатканын белгилейт. Ошондой эле жазуучу көркөм чыгармачылык менен катар коомдук жана илимий зор иш жүргүзүп жатканын, азыркы коомдук турмуштун ар түрдүү маселелери боюнча көп сандаган адабият, сын публицистикалык макалаларын жарыялап жатканын, бул жогорку сыйлык кыргыз совет маданиятынын жетишкендиктерине берилген айрыкча жогорку баа экенин кубануу менен билдирген.

Т.Усубалиев менен Ч.Т.Айтматов союздун кино искусство ишмерлери – кинофестивалдын катышуучуларын тосуп алуу салтанаты (18-апрель, 1976-жыл), Советтик бийликти Украинада орнотуунун алтымыш жылдыгын майрамдоодо (1977-жыл), Түркмөн ССРинин билим берүүсүнүн 50 жылдыгын майрамдоо салтанаты (1984-жылы), Индия республикасынын Премьер-министри Раджива Гандини кабыл алуу аземин (24-май, 1985-ж) сыяктуу бир катар мамлекеттик иш чараларда жана салтанаттарда бирге болушкан. Өз кезегинде Ч.Т.Айтматов Т.Усубалиевдин кыргыз элине жасаган эмгектери тууралуу өз пикирлерин билдирген. 1979-жылы 15-августа КПСС БКнин Политбюросунун мүчөсү жана КПСС БКнин Политбюросунун катчысы Черненко Константин Устинович катышкан Фрунзе шаарын Эмгек Кызыл Туу ордени менен сыйлоо тууралуу салтанаттуу жыйында Ч.Т.Айтматов сөз сүйлөп, «Фрунзе шаарынын 100 жылдык салтанатында шаардын гүлдөп өнүгүп, архитектуралык жактан жаңыланып, дизайнынын жана коммуникациясынын жакшырганын көрүп турабыз. Шаардын

минтип өзгөрүшүнө, гүлдөшүнө башкы куруучу катары Турдакун Усубалиев Усубалиевич өзү турганын бул чоң жыйында калыстык үчүн айтып коюшум керек. Т.Усубалиевич, бул сөздөрдү шаар тургундарынын атынан негизги сыйыбыз катары кабыл алыңыз» – дейт.

Партиянын Чыңгыз Айтматовго болгон терең ишеними анын чыгармачылык жактан өсүп-өнүгүшүнө, канат кагышына, өмүр жолуна зор таасирин тийгизген. Дегеле Айтматовдун өмүр баянынан, чыгармачылыгынан партиянын ролун чыгарып салууга болбойт. Кыргызстандын биринчи партиялык жетекчи адамы Турдакун Усубалиевич республикага 25 жыл жетекчилик кылгандыктан эки инсандын партиялык, коомдук, турмуштук, адамдык байланыштары өтө кызыктуу да, проблемалуу да жана тарыхый жактан кеңири изилдөөнү талап кылат.

Чыңгыз Айтматовдун да коомдук тажрыйбасы топтолуп, жөндөмдүүлүгү көрүнгөн. Турдакун Усубалиевич Чыңгыз Айтматовдун уникалдуу талантын жогору баалап, жазуучунун чыгармаларына жалган жалаа жаап, каралоочу ярлыктарды жармаштырууга аракет кылгандарга, турмуштук, үй-бүлөлүк маселелердеги асылууларга жол берген эмес, ар дайым моралдык-психологиялык жактан колдоо көрсөтүп келген. Т. Усубалиев Айтматовдун ар бир жаңы чыгармасын чыдамсыздык менен күтүп алардын өз учурунда китеп болуп жарык көрүшүн, калемгердин үй-шартын жакшыртууну, чыгармачыл шарт түзүүнү өз колуна алган. Натыйжада дүйнөнү дүңгүрөткөн «Гүлсарат», «Ак кеме», «Эрте жаздагы турналар», «Деңиз бойлой жорткон Ала Дөбөт», «Кылым карытаар бир күн» сыяктуу чыгармалары жаралган. Ошону менен бирге дагы баса белгилейли жазуучу элүү жашка келе электе эле орус жана башка жазуучулардан ашып түшүп «Социалисттик Эмгектин Баатыры» деген наам менен

сыйланышы кыргыз адабиятынын аброюн союздук гана эмес, дүйнөлүк масштабда зор мааниде көтөрүп койду. Албетте, бул биринчи Чыңгыз Айтматовдун өзүнүн чыгармачылык талантына, изденүүсүнө, жаңычылдыгына байланыштуу. Экинчиден, бул кыргыз адабий сыймыгына түздөн-түз Турдакун Усубалиевичтин катыштыгы бар.

Турдакун Усубалиевич Чыңгыз Айтматов менен республиканын айыл чарбасы, экономикасы, маданияты, курулуш ж.б. маселелери жөнүндө кеңешип, пикирлешип турган. «Кыргыз керемети» деп дүйнөгө атагы кеткен кино искусствобуз да Усубалиев менен Айтматовдун жетекчилик ишмердүүлүктөрүнө байланыштуу. Айтматовдун чыгармачылыгынан азыктанган, Усубалиевдин колдоосун алган не деген улуу инсандарыбыз Муратбек Рыскулов, Даркүл Күйүкова, Бакен Кыдыкеева, Бүбүсара Бейшеналиева, Төлөмүш Океев, Болот Шамшиев, Калый Молдобасанов, Чолпонбек Базарбаев, Тургунбай Садыков, Кайыргүл Сартбаева, Эстебес Турсуналиев, Болот Миңжылкыев ж.б. ошол мезгилдеги СССРдин эң жогорку сыйлыгына татыктуу болушпады беле! Турдакун Усубалиевич чоң интеллект катары маданиятты, адабиятты сүйгөн, барк-баасын билген, коомдогу ролун түшүнгөн, кыргыздын улуттук искусствосунун гүлдөп өсүп жатканына кубанган, сүйүнгөн, өз убагында туура камкордугун көрүп, анын гүлдөп өсүшүнө өз салымын кошкон.

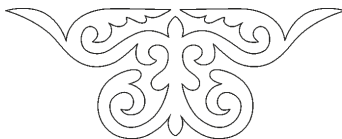
Турдакун Усубалиевичтин адабият, маданият жаатындагы өрнөктүү жетекчилик тажрыйбасы азыркы жана келечек муундар тарабынан бааланууга жана үлгү болууга татыктуу.

Тагдырга байланыштуу мен Турдакун Усубалиев менен Чыңгыз Айтматовдун Жогорку Кеңеште депутат болуп турушканда бир топ жолугушуп, сый-урмат менен сүйлөшүп, ой бөлүшкөнүн билем.

Турдакун Усубалиевич Самар Мусаев экөөбүздү кабинетине чакырып, чоң атасы Калыгул олуя тууралуу китеп даярдап берүүнү сунуш кылып, биз ал киши менен чогуу «Акылман Калыгул» деген китепти иштешкенибизге сыймыктанчубуз. Китеп жарык көргөндө экөөбүзгө ак дилден эң сонун каалоолорду жазып берген эле. Кийин Кара-Ойдо Калыгул олуянын күмбөзүндө китептин бетачары болгондо бизди унутпай чакырган болчу. Турдакун Усубалиевичтин жөнөкөйлүгү, адамкерчилиги жана кеңпейилдиги мени дайыма таң калтырчу. Убактысын бөлүп өткөн-кеткендерин айтып отурчу. Токон Казиев деген агай менен да бирге барып жүрдүк.

Өмүрүнүн аягында биздин Тил жана адабият институтунун жасаган иштери менен кеңири таанышып турган жана бир нече жолу биз өткөргөн «Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү», «Залкар акындар», «Эл адабияты» серияларынын бетачарларына келип, ак батасын берген. Анын ар бир сөзү уюткан алтын сыяктуу болчу, мааниси терең болчу. Шурудай тизмектеп кагазга жазып койгон сүйлөмдөрү да сулуу, кооз болчу. Турдакун Усубалиевич менен таанышып калган тагдырыма ыраазымын.

Де-факто. – 2019, 23-август

«МАНАС» ҮЧИЛТИГИНИН БАРДЫК ВАРИАНТТАРЫ ЖАРЫК КӨРДҮ

«Манас» эпосу элибиздин гана эмес, бүткүл адамзаттын баалуулугу болуп саналат. «Манас» эпосубуздун үчилтиги ЮНЕСКОго кирип, бүгүнкү күндө чет элдик окурмандарды да өтө кызыктырып, изилдөөлөр жүргүзүлүп, көркөм тексттер которулуп жатат.

Улуттук илимдер академиясынын Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институту сакталып турган Кол жазмалар бөлүмүндө төмөнкү кол жазмалар толук түрдө басмадан жарык көргөндүгүн окурмандарга сүйүнчүлөп жар салгым келди. Бул басылмаларды даярдаган институттун кызматкерлерине ыраазычылык билдирем.

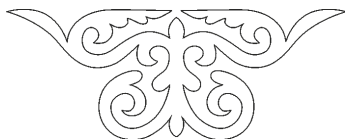
№	Манасчылардын тизмеси	Туулган, өлгөн жылы	Варианттарынын көлөмү
1	С.Орозбаков	1867-1930	«Манас» – 180380 сап.
2	С.Каралаев	1894-1971	«Манас, «Семетей, Сейтек» – 500553 сап.
3	М.Мусулманкулов	1883-1961	«Манас» – 62000 сап; «Семетей, Сейтек» – 45000 сап
4	Б.Сазанов	1878-1958	«Манас» – 21450; «Семетей» – 51000; «Сейтек» – 5220 сап
5	М.Чокморов	1896-1973	«Манас» – 302608; «Семетей» – 71609; «Сейтек» – 23540; жалпы 397557 сап.
6	Б.Абдрахманов (Тоголок Молдо)	1860-1942	«Манас, Семетей, Сейтек» –
7	Ж.Кожеков	1869-1942	«Семетей, Сейтек» – 19445 сап.

8	Ы.Абдрахманов	1888-1967	«Манас» – 26456; «Семетей» – 23584; «Сейтек» – 7839 сап.
9	Д.Кочукеев	1866-1981	«Манас» – 17500 сап.
10	М.Ашымбаев	1899-ж. туулган	«Манас, Семетей, Сей- тек» – 30386 сап.
11	И.Жумабеков		«Семетей» – 11600гө жакын ыр сабы.
12	Ш.Азизов	1927 (1924)- 2004	«Манас» – 35 ми ге жакын ыр сабы.
13	Акын Шадыканов	1901	«Манастан» кыска- ча үзүндү. Кара сөз, айрым саптары ыр түрүндө жазылган
14	Лапаз Көкөзов	1901	Кара сөз түрүндө «Ма- настан» үзүндү
15	Чүдү Жумабаев	1891	«Семетейден» ыр тү- рүндө кыскача үзүндү
16	Акун Мазиев	1901	«Манастан» ыр тү- рүндө кыскача үзүндү
17	Насыр Искенде- ров	1933	«Манас» – 14644 сап
18	Имангазы Иса- гулов	Туулган жылы белгисиз	«Семетей» эпосунан кара сөз жана айрым ыр саптарынан турган үзүндү
19	Алымжан Сырды- баев	1932	«Семетейден» ыр түрүндө үзүндү – 1200 сап
20	Жолборсалы Тур- далиев	Туулган жылы белгисиз	«Манастан» ыр тү- рүндө үзүндү – 246 сап
21	Дүйшөнөалы Жа- наев	1900-ж. туулган	«Манас» эпосунан Көкөтөйдүн ашы – 1780 сап жана айрым кара сөз түрүндө тү- шүндүрмөлөрү бар.
22	Байбураев Ток- тосун	Туулган жылы белгисиз	«Семетейден» ыр түрүндө үзүндү – 1676 сап

23	Сыдык Эсеналиев	1888-ж. туулган	«Семетейден» ыр түрүндө үзүндү – 2590 сап
24	Дөөталы Касымбаев	1899-ж. туулган	«Манас» – 1300гө жакын ыр сабы жана кара сөз түрүндө баяндоолор; «Семетей» – 5100дөй ыр сабы жана кара сөз түрүндө баяндоолору бар
25	Калбүбү Сүйүналиева	1923-ж. туулган	«Манастан» ыр түрүндө үзүндү – 2230га жакын ыр сабынан турат.
26	Ч.Валихановдун жазып алган варианты		6600дөй ыр сабы
27	У.Мамбеталиев	1934-ж. туулган	«Манас» – 6000; «Семетей» – 33745 сап.
28	А.Тойчубеков	1888-1962	«Манас, Семетей, Сейтек» – 63556 сап.
29	Ж.Сарыков	1880-1934	«Семетей, Сейтек» – 45550 сап.
30	К.Атабеков	1926-2008	«Манас» – 28181 сап.
31	Ш.Рысмендеев	1863-1956	«Манас» – 24588; «Семетей» – 42338; «Сейтек» – 11600 сап.
32	А.Рысмендеев	1891-1966	«Манас» – 9361; «Семетей» – 39570 сап.
33	А. Шадыканов	1901-ж. туулган	
34	Л. Көкөзов	1901 -ж. туулган	
35	Ч. Жумабаев	1891 -ж. туулган	
36	А. Мазиев	1901 -ж. туулган	
37	Н. Искендеров	1933 -ж. туулган	

38	И. Исагулов	-	
39	А. Сырдыбаев	1932 -ж. туулган	
40	Ж. Турдалиев	-	
41	Д. Жанаев	1900 -ж. туулган	
42	Т. Байбураев	-	
43	С. Эсеналиев	1941 ?	
44	Д. Касымбаев	1899 -ж. туулган	
45	К. Сүйүналиева	1923 -ж. туулган	

Багыт.kg. – 2019, 25-сентябрь

БИЗ БИЛГЕН, БИЗ БИЛБЕГЕН АЛЫКУЛ

Алыкул изилдөөчү Болотбек Искеновдун «Алыкулдун издери: жаңы изилдөөлөр, табылгалар» аттуу адабий иликтөөсү мен үчүн күтүүсүз жаңылык болду. «Күтүүсүз» дегеним, Алыкулдун өмүрү-чыгармачылыгы тууралуу кимдер гана жазышпады? Элибизге таанымал жазуучулардан, адабиятчылардан, кашкөй сынчылардан карапайым адамдарга чейин жазышты, Алыкулдун чыгармачылыгына арналган илимий изилдөөлөр да, анын өмүрүнө арналган иликтөөлөр да арбын. Жазуучу Кеңеш Жусупов, адабиятчы, ары сынчы Шаршенбек Үмөталиев, журналист Жекшенбек Турусбеков ж.б.ж.б.лар Алыкулду жеткиликтүү эле иликтегендей болушкан. Журналист Мундузбек Тентимишевдин демилгеси менен жарык көргөн «Алыкул» энциклопедиясы кыргыздын таланттуу акыны Алыкул Осмоновдун өмүрү-чыгармачылыгына арналган изилдөөлөрдү жана адабий иликтөөлөрдү толуктап тургандыгында шек жок. Акын тууралуу жазылган алакан отундай маалыматтан мына ушундай энциклопедиялык деңгээлге чейинки изилдөөлөргө бир сыйра көз жүгүртө отуруп, Алыкул тууралуу ар тараптуу жазылды-айтылды го деген ой бар эле. Арийне, Алыкул изилдөөчү Болотбек Искеновдун Алыкул тууралуу адабий иликтөөлөрү чындыгында да, жаңы табылгалар, жаңы изилдөөлөр экен.

Филология илимдеринин доктору, УИАнын мүчө-корреспонденти, Мамлекеттик сыйлыктын лауреаты Раиса КЫДЫРБАЕВА: «Болотбек Искенов кесибин экономист экенине карабастан, ал ушуга дейре көп адабиятчылар тарабынан акындын ата-тегине, балалык чагына, Айдай менен Зейнеп менен болгон мамилесине, Алыкулдун достору менен алака-катышына байланыштуу калпыс, үстүртөн

айтып келген, айтып кеткен маалыматтарга тактык киргизип, бүдөмүк фактыларга ачыктык киргизип, талаш ой-лорго таасындык берүүгө аракет кылыптыр. Бул айтканга оңой болгону менен жасаганга келгенде кыйын экени турулуу нерсе. Мындай иш кесиби экономист адамдын эмес, кесиби адабиятчынын колунан келбей турган иш. Ушул өңүттөн алганда, Болотбек Искеновдун бул эмгегинин баалуулугу жана кайталангыстыгы ушунда» деп бекеринен айтпаптыр. Муну акыйкаттык үчүн айтып кеткенибиз эп. Алыкул иликтөөчү өз иликтөөсүн Алыкулдун ата тегин иликтөөдөн баштаган: «Улуу дарыялар – булактардан куралат, түбөлүк мөңгүлөр – миң жылдап жааган кар бүртүкчөлөрүнөн пайда болот. Адам баласын жаныбарлар дүйнөсүнөн айырмалаган керемет сөз – уңгудан жаралат. Анын сыңары адамдын теги түпкү ата-бабаларына барып такалат» деген Болотбек Искенов акындын атасы Осмон Качыке уулунан баштап, түпкү атасы Кылыч ханга чейинки генеалогиялык тегин таап чыккан. Бул түшүнгөн адамга ийне менен кудук казгандай нерсе. Балким, ким бирөөлөргө мунун баары бекерчинин ишиндей, кереги жоктой туюлушу ыктымал. Арийне, илимде майда эч нерсе жок. Алыкул иликтөөчү Болотбек Искеновдун кесиби финансист болбогондуктан (финансисттер санга аябай так, тыкыр келишет эмеспи), ал акындын ата тегин иликтөө менен Алыкулду адам жана акын катары түшүнүүдө жаңы жагдайлар ачыла турганын түшүнгөн.

Биз, адабиятчылар Алыкулдун жетим өсүп жетилгени жөнүндө жалпыга белгилүү фактыны жазып жатып, ата-эненин мээримин көрбөй өскөн адамдан адабияттын алпы чыкканы тегин эмес деп ойдо, аны далилдеш үчүн акындын ата теги тууралуу эч бир илинчек таппай жүргөнбүз. Алыкулдун тегинде Кылыч хан, Самансур бий, Шаана баатыр өндүү эл-журту үчүн башын сайып, канын

төгүп, эл камында жүрүп, журт атасына айланган кемеңгер адамдар болгону тууралуу маалымат табылганы булак көзүн ачкандай эле окуя болду.

Кыргыз поэзиясын алабызбы, же дүйнөлүк поэзияны алалыбы, атажурт тууралуу не бир жүрөк титиреткен ырлар, ыр саптары бар. Антсе да Алыкулдун «Атажуртундай» ырды дүйнө элдеринин биринин да поэзиясынан кездештирүү кыйын. Ушул кезге чейин дүйнө элдеринин бир да акыны:

«Жылуу кийин, жолуң кыйын үшүүрсүң,
Кыш да катуу... бороон улуп, кар уруп...
Суугунду өз мойнума алайын,
Жол карайын, токтой турчу, Ата Журт!

Түндөр жаман... кырсык салып кетпесин,
Наалат келип, ат тизгинин шарт буруп...
Азабыңды өз мойнума алайын,
Из карайын, токтой турчу, Ата Журт!

Жазда башка... Жел тийбесин абайла,
Көпкө турбас мобул турган сур булут.
Бүт даргыңды өз мойнума алайын,

Сен ооруба, мен ооруюн, Ата Журт!» – деген маанидеги жүрөктү селт эттирип, акыл-эсти боорондо-туп ийген ыр саптарын жарата элек. А мындай ыр саптарын жаратуу үчүн жөн гана таланттуу болуу аздык кылат, мындай Алыкул Осмоновго окшогон канында Самансур бий, Кылыч ханга окшогон журт атасына айланган тарыхый инсандардын каны агып турган гана адам жарата алмак. Алыкул тектүү адам болгон, ал тектүү адам болгон үчүн атажуртунун суугун өз мойнуна алып, жамандыкка көкүрөгүн тосуп, жамандыктын жолун тосоюн, жол карайын, Атажуртума жамандык

жолобосун, бүт дартын өз мойнума алайын деп батыл-дык менен жүрөгү даап айта алды. Антип катардагы көп акындын бири айтышы кыйын болчу. Мындай улуу ойлорду айтканга, анын теги түрткү болду.

Алыкулдун акын катары генийлиги жана адам катары айкөлдүгү – анын ата теги менен байланышкан. Алыкул иликтөөчү Болотбек Искенов тарабынан жаңы табылгалардын табылышы кийинки муундагы адабиятчыларга, анын ичинде Алыкул таануучуларга Алыкулдун өмүрү жана чыгармачылыгына жаңы өңүттөн кароого, акынды жаңы кырынан иликтөөгө жол ачат. Алыкул иликтөөчү Б.Искеновдун жаңы изилдөөлөрүнүн, табылгаларынын жаңычылдыгынын сыры да, табышмагы да, күчү мына ушул жакта жатат.

Б.Искенов Алыкулдун гана ата тегин изилдеп тим болбостон, акындын өлбөс-өчпөс махабатынын каарманына айланган Айдайдын да ата тегин изилдеп, буга чейин белгисиз болуп, адабиятчылардын колу жетпей келген бир топ куну жок маалыматтарды таап чыккан.

Адатта, Алыкулдун тун сүйүүсү Айдай тууралуу сөз болгондо, айрым адабиятчылар акынга «болушуп», Айдайды жөнсүз эле жерден күнөөлөп жиберген учурлары да кездешет. Арийне, Алыкул Осмонов тектүү тукумдан чыккандай эле, Айдай да тектүү жерден, каада билген, нарк билген үй-бүлөдөн чыгыптыр. Алыкул менен Айдайдын махабатынын багын байлаган Абдыш Самсалиев да тегин адам болбогон экен. Алыкул менен Айдайдын жолу эки башка түшүшүндө көп турмуштук жагдайлар себеп болгонуна Алыкул иликтөөчү Б.Искеновдун маалыматынан улам кабардар болобуз. Катардагы экономисттин бул адабий эмгеги бизге, адабиятчыларга адабий фактыларды талдоодо жана акын-жазуучулардын өмүрү-чыгармачылыгы жөнүндө изилдөөдө өтө тыкыр жана так болууга чакырат.

«Акынга жар болуу, болгондо да акындын талантын сыйлап, ага канат байлатып учурган, акынды бактылуу кылган жана акындан бактылуу болгон жар болуу абдан кыйын. ... Акындын тагдыры, акындын турмушу менен жашай албаса, өзү да кыйналат, акынды да кыйнайт, акыры үй-бүлө, турмуш да бузулат. Андыктан, пешенесине акындын жары болуу бактысы жазылбаган аялзаты анүчүн тагдырына таарынса да, таарынбаса да болот» деген Алыкул иликтөөчү Б.Искеновдун Зейнеп тууралуу иликтөөлөрү да көңүл бурууга арзыйт. Өз мезгилинде Зейнеп тууралуу ар кандай кептер айтылды, делди. Зейнептин аялдык армандуу тагдырына боор толгоп, аягандарга караганда, аны жектеп, жер-жеберине жеткире сындагандар, ачуу сөз айткандар көп болгон. Зейнептин адамдык тагдырына карата айтылган жаманатты кептердин эч кандай негизи жок экендигине Болотбек Искеновдун акындын жубайы тууралуу иликтөөлөрүн окуп жатып, дагы бир ирет күбө болобуз. «Алыкулдун үй-бүлөлүк турмушу: эмне үчүн арзып алган жары менен бактылуу боло албаганы, акындын Зейнеп менен мамилеси эмнеден улам сууп, эмнеге акыры ажырашып тынганы» ушул мезгилге чейин кир кол менен кармагыс сырдуу табышмак болуп келген.

Алыкул иликтөөчү анын жандырмагын акындын «биринчи жана акыркы жубайы» Зейнеп Талибованын ыймандай сырын төккөн эскерүүлөрү аркылуу эң жөнөкөй жана жалпак тил менен эң сонун чечмелеп бере алган.

Автордун Зейнеп тууралуу иликтөөлөрү – акындын жубайынын ата теги, жакын туугандары тууралуу баяндар менен коштолгону менен баалуу. Алыкул жөнүндө көп айтылып, көп жазылып келаткан өңдүү көрүнгөн менен, Айдай менен Алыкулдун ортосундагы ысык мамиледе, Айдайдын тагдырында көп суроолорго жооп табылгандай эле, Зейнептин балалыгы, кандай үй-бүлөдө төрөлгөнү, ата

теги кандай адамдар болгону көп сырдуу жагдайлар бар эле. Б.Искенов тарабынан мыскалдап чогултулган маалыматтар анын баарына жооп боло турганы шексиз.

Акыркы жылдарда Зейнеп тууралуу көптөгөн маалыматтар жарык көрдү. Мурда биз аны өз ырыскысын көтөрө албай көпкөн жана өз бактысына текебер караган аялзаты катары билсек, азыр биз акынга да, акындын жубайына боор толгоп турабыз. Алыкулдун тун сүйүүсү Айдай жана жубайы Зейнеп тууралуу маалыматтар акын өз турмушунда аялзатынан жаңылбаганын, чыныгы жана чоң сүйүүгө татыктуу аялзатын, болгондо тектүү жерлерден чыккан аялзатын сүйө билип, аны жалындаган махабатка айланта алганынан кабарлайт.

Алыкул аялзатынан жаңылбагандай эле, ал достордон да жаңылган эмес. 30-40-жылдардагы кыргыз интеллигенциясынын эң алдыңкы өкүлдөрү, акын-жазуучулар, окумуштуулар – кыргыз маданиятынын илимдин өсүшүнө, кыргыз совет мамлекетинин калыптанышына жана өнүгүшүнө зор салымдарын кошкон алдыңкы көз караштагы адамдар: Сүйүнтбек Керимбаев, Акимжан Токбаев, Жумабай Камчыбеков, Илике Көкөев, Ажыгабыл Айдаркуловдор анын эң жакын, ортолоруна муздак суу куйсаң ажырагыс достору болушкан. Өзү менен замандаш акын-жазуучулардын көбү менен кошуна жашаган. Буга далил катарында, акындын жубайы Зейнеп Талибованын: «... Жаңы тирдик немелер уланып кетсе деп пейилдерин кең салган Бурулча (Мукайдын жубайы), Күлүсүн (Жусуптуку), Тенти (Жоомарттыкы), Зуура (Темиркулдуку), Авина (Төлөн Шамшиевдики), Нурийла (Сүйүнтбектики) жеңекурдаштардын ниеттери дале болсо көңүлдө», – деген эскерүүсүн мисал келтирген.

Бул бул болсун. Акындын лирикаларындагы каармандарынын дээрлик көбү айылдык карапайым адамдар же

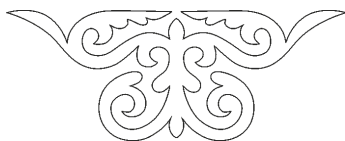
жаңы замандын кесип ээлери: малярлар, жумушчулар болушкан. Б.Искенов акын өзүнүн-киндик каны тамган айылындагы чарба жетекчиси, кереметтүү Көл жергесиндеги бир катар чарба жетекчилери менен жылуу мамиледе болгонун эскерет.

Эгер Алыкул аялзатын сүйө билген, дос, жоро-жолдош күтө билген, турмушту чексиз сүйгөн, табиятка суктанган, атажуртун сүйгөн адам болсо, «Алыкул түнт болгон, эч ким менен сүйлөшпөй, дүңкүйүп, башын жерге салып, өзү жалгыз жүргөн» деген жалган образ кайдан жаралган? Эмне үчүн, буга чейин Алыкулду иликтешкен окумуштуулар, акын тууралуу эскерген акын-жазуучулар «Алыкул түнт болгон» деп бир жактуу мүнөздөмөлөрдү беришкен? Алыкул иликтөөчү баарыдан мурда Алыкулдун мына ушул дугдулуудаган, эч кимге кошулбаган, жалгыздыкты жакшы көргөн деген жалган образды жокко чыгарган жана окурмандарга башка Алыкулду, жашоону сүйгөн, жолдош-жоролуу, аялзатынын эң сулуусун, эң акылдуусун тандай билген, сүйө билген, өзү да сүйүктүү боло билген Алыкулдун күндөй жаркыган, айдай толукшуган жагымдуу образын алып чыккан. Алыкул таануучуну башкалардан айырмалап турган эрдиги, табылгасы жана табылгасынын баалуулугу мына ушунда. Б.Искенов өзүнүн жаңы табылгалары аркылуу биз билген Алыкулдун биз билбеген жактары көп экенин көрсөтөт жана Алыкулду адам катары да, акын катары да кененирээк түшүнүүгө мүмкүндүк берет. Көрсө, Алыкул аялзатынын нурдуусун, акылдуусун, сүйкүмдүүсүн сүйүптүр, Алыкул кыргыз интеллигенциясынын алдыңкы өкүлдөрүнөн дос-жоро күтүптүр. Эл арасын көп аралап, карапайым колхозчулар, дыйкандар менен таанышып, алар менен дос тамыр болуптур, алардын айрымдары залкар акыныбыздын каармандарына айланган экен. Улуу акындын бир эле убакта карапайымдыгы, жө-

нөкөйлүгү, ошол эле учурда бийиктиги мына ушунда.

Акын балдарды да жанынан жакшы көргөн. Балдарга арнап, эң сонун ырларды жазган. Өз доорундагы балалыктын асманынын, балдардын, балалык тилектин образын түзгөн. Башкасын айтпаганда, кичинекей Бүкөнтай тууралуу ыры эмне деген керемет ыр. Б.Искенов Алыкулдун адам катары, акын катары образын, ачууда акындын балдар тууралуу жазгандарын эң ыктуу чечмелеп, жеткиликтүү түшүндүрмө бере алган. Жалпылап айтканда, Алыкул иликтөөчү Болотбек Искенов өз максатына жеткен. Ал Алыкулду адам катары жана акын катары ача алган. Эң башкысы, анын тааныган Алыкулу – жаңы Алыкул, биз билип-билбеген Алыкул, ондогон Алыкул иликтөөчүлөрдүн Алыкулуна окшошпогон, өзүнчө Алыкул. Ырасында эле, Алыкулдун образы Б.Искенов жараткандай күндөй жаркыган, айдай толукшуган жагымдуу образ болушу керек эле.

Алыкулдун дүйнөсү чексиз, Алыкулдун ааламы чексиз. Ал өзүнүн канаттуу ырлары менен өзүнүн космосун жаратты. Ошого жараша Алыкул иликтөөчүлөр да ар кимиси өзүнүн Алыкулун жараткысы келет. Бул мыйзам ченемдүү нерсе. Анткени, Алыкул миң кырлуу акын, миң сырдуу адам. Аны сүйгөн окурман журту, Алыкул иликтөөчүлөр барда Алыкул улам бир кырынан ачылып, Алыкул таанууда өз ордун ээлей беришмекчи.

«ҮРКҮН» ТАРЫХЫЙ БАЯНЫНА АК ЖОЛ!

«Үркүн» деп аталган Рахима Сыдыкованын тарыхый баяны кыргыз эли мындан 100 жыл илгери, 1916-жылы өз башынан кечирген кайгылуу окуяны баяндайт. Бул окуя ар бир кыргыз баласынын эсинен кеткис кайгылуу кара так катары дайыма эскерилип келетат. Бул темада канчалаган акындар чыгарма жаратса да, канчалаган мыкты жазуучулар азып келсе да, бул болуп өткөн окуя акыр аягына чейин айтылып бүтү деген бүтүмдү эч ким чыгара албайт. Анткени адамдын аң сезиминде мындай мүшкүл иштер ар кайсы мезгилде ар кандай жагдайдан көркөм чыгармаларда болсун, тарыхый эс-тутумда болсун, эл ичинде сакталып калган эстеликтерде болсун качанкы бир кездеги тарыхтын жазмышы катары эскерилип келе бере турганы абзел.

Ал эми конкреттүү Р.Сыдыкованын жазган тарыхый баяны ошол болуп өткөн трагедиялуу тарыхый окуяны таптакыр башка өңүттөн карап, ал тууралуу шол учурду жеке керт башынан кечирген апанын эскерүүсүндө баштан аяк камтылып берилиши менен да, ошол баянды угуп бизге жеткирген лирикалык каармандын, угуучу – баяндап берүүчүнүн ролун аткарган өспүрүм кыздын баяндамасы катары чагылдырылган колубуздагы чыгарма чындыгында да буга чейинки Үркүн тууралуу чыгармалардан айырмаланып турат. Буга кошумча чыгармада баса белгилей турган дагы бир орчундуу жагдай Үркүн окуяларын баяндагын буга чейинки чыгармалардын дээрлик бардыгында ошол учурундагы окуялар бир беткей трагедиялуу окуялардын, ошол мезгилдин кайгылуу көрүнүшү катары сүрөттөлүп келген. Бул «Баянда» болсо болуп өткөн окуялар фактылык материал катары

милдет аткарбастан, экрандагыдай болуп өткөн окуялар менен азыркы күндөгү кыргыз элинин жашоо турмушун параллель сүрөттөлүп, биринен бирине өтүп турат.

Баянды угуп аны өз боюна сиңирип келген, ушу кийинки, совет мезгалинин тушундагы окуучу кыздын жеке турмушу менен байланыштырылып берилиши буга чейин эч бир башка чыгармаларда боло элек жаңычылдык менен иштелгендигин автордун чоң жетишкендиги катары кароо керек десем жаңылышпайм. Үркүн тарыхтын барактарында бир топ эле тастыкталып, иликтенип калган окуя. Анын болуп өткөндүгүнө 100 жыл толуп, ашып баратат. Ал эми көркөм чыгармада аны кийинки муундун кандайча кабылдашы, элибиз баштан кечирген тарыхый чындык жана анын көркөм жалпыланып аңдалышы менен катар эле элдин аң-сезиминде өз чындыгы менен, бурмаланбастан туруп келечек үчүн акыйкат болуу ыңгайын автор бул чыгармада эң бир ишенимдүү жарата алган демекчимин.

Бул китеп аяктап, басмадан жарык көрүү алдында тургандыктан мындай кызыктуу жана керектүү чыгарманын китеп болуп жарык көрүшүнө камкордук кылуу жагы гана калганын сезип турам. Ошондуктан мындай чыгармалардын элдин колуна тийишине көмөк көрсөтүү, ага тилектеш болуу зарыл деп эсептейм.

Китеп жарык көрүп колубузга тийгенден соң чыгарма менен мындан да кенен таанышып, өз оюбузду айтабыз деген тилек менен авторго ийгилик жана анын аталган чыгармасына ак жол каалайм!

Китепте: Сыдыкова Р. «Үркүн». – Б., 2018

АДАБИЯТ ТААНУУДАГЫ ЧОЛПОН ЖЫЛДЫЗЫБЫЗ ЭЛЕ...

Адабият таануубуздун эң көрүнүктүү өкүү Чолпон Токчороевна Жолдошева эже көзү тирүү болгондо 90 жашка чыкмак экен. Аттиң арман!...

Чолпон Токчороевнанын илимий жана адамдык сапатын эстеп отурам. Эжени алгач тааныгандан мурун мен анын жолдошу Зайыр Мамытбековдон «СССР элдеринин адабияты» сабагынан сабак алып калган жайым бар эле. Университеттин кыргыз тили жана адабияты факультетинде окутуучу болуп иштеп, Омар Хаям, Хафиз, Новай, Фирдиоси, Низами, Саади сыяктуу Чыгыштын залкар акындары тууралуу лекция окуп, чыгармаларынан жатка айтып, бизди бир чети таңкалдырып, бир чети кругозорубузду кеңейтип, тамшандырап эле...

Кийин мезгил өтүп мен Илимдер академиясында илимий кызматкер болуп иштеп калганда Чолпон Токчороевнанын ысмын угуп, эмгектери менен таанышып калдым. Чолпон Токчороевна адабият таануу илимибиздин эң актуалдуу бөлүгү – котормонун теориясы менен алектенет экен. Орус классик акын-жазуучулардын чыгармаларынын кыргыз тилине которулушунун проблемалары тууралуу омоктуу ойлорду айтуу менен бул татаал проблеманы чечүүнүн жолдорун, ийгиликтери менен кемчиликтерин белгилеп баса көрсөткөн. Кийинки мезгилдерде Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын кыргыз тилинен орус тилине жана орус тилинен кыргыз тилине которуу процессиндеги котормочулардын өзгөчөлүктөрүн илимий жактан терең анализдөө менен ачып берген монографиясы жана макалалары жарык көрүп, адабиятчылардын эң керектүү колдонмо

китеби болуп калды. Ч.Айтматовдун эки тилдүүлүк же билингвизм маселеси да Чолпон Токчороевнанын негизги өзөктүү изилдей турган объектиси болгон.

Мына ошентип, Чолпон Токчороевнанын эмгектери менен таанышып жүргөндө менин докторлук диссертациямды талкуулоо учуру болуп калды. Ал мезгилде илимдин докторлору аз 1989-жылы эле. Анын үстүнө атаандаштыктанбы же ичи тардыктанбы докторлук диссертациямдын талкуусун болтурбай коюуга бир топ эле тоскоолдуктар жаралып жатты. Ошондо илимдер академиясынын президенти, академик А.Акаевге кирип, Москвадан талкууланып келген диссертациямды жана көрүнүктүү адабиятчылардын Г.Ломидзе, Г.Гачев, эстетик Ю.Борев ж.б. пикирлерин берип, институттагы абалды түшүндүрүп 3 айдан бери талкуу кармалып жатканын айтып бердим. Ал корреспондент-мүчө Ч.Т.Жолдошевага калыстык катары окутуп берүү үчүн диссертациямды алып калды. Бир ай өткөндөн кийин Чолпон Токчороевна мени телефондон издеп таап, университеттин орус адабияты кафедрасына чакырды. Чолпон Токчороевнаны мурда сыртынан караганда өтө сүрдүү көрүнчү эле, аны көргөндө эле кең пейил, маанайы жайдары мүнөзү менин ээн-эркин пикир алышууга шарт түздү. Эже ойлорун ортого салды, кеңешин берди. Эң башкысы талкууга катышып берүүгө макулдугун берди.

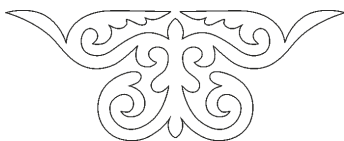
Эки ай өткөндөн кийин диссертациянын талкуусу өттү, ошондо айрым докторлор жетекчиликтен ийменишип шылтоо издеп «качып» кетишкенде Чолпон Токчороевна талкуунун аягына чейин катышып, өзүнүн чоң эрудициясы менен кеңири анализ берип колдоп чыккан. Ошол күндөн тартып Чолпон Токчороевна менин илимдеги эң жакын адис адамым, кеңешчим болуп калган.

Тагдыр деген ушундай экен 1990-жылы 16-ноябрда докторлук диссертациямдын биринчи оппоненти да Чолпон Токчороевна болуп, ийгиликтүү коргодум. Эженин пикири кийин китепке басылып чыкты.

1992-жылы Адабият таануу жана искусствотаануу институту, 1995-жылы Манастаануу жана көркөм маданияттын Улуттук борбору түзүлгөндө да Чолпон Токчороевна Окумуштуулар Кеңешинин мүчөсү катары бизг келип, өзүнүн кеңештерин берип турган. Көптөнгөн илимпоздорго устат болуп, өзүнүн илимий мектебин түздү. Илимий конференцияларда докладдарды окуду. Лекция окуп жүргөнү болсо керек, эже Окумуштуулар Кеңешинде сүйлөгөндө үнү да, тону да, ачык-тактыгы да, логикасы да бизди аябай таң калтырар эле.

Чолпон эже академияга стипендиясына келгенде сөзсүз мага жолугуп, кең-кесири сүйлөшүп, болбосо бир жума бир кабарлашпай кетсем, үйгө чейин телефон чалып, дайнымды билип, апам менен да сүйлөшүп, баарын сурап калар эле.

Чолпон Токчороевнаны мен көп эстейм. Эженин орду менин илимий турмушумда өтө чоң болчу.

АЙТМАТОВТААНУУЧУ АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВ ЭМНЕ ДЕЙТ?!

– «Де-факто» гезитинин редакциясы Сизден, Абдылдажан Амантурович, жаңы жарык көргөн Чыңгыз Айтматовдун «Смерч», «Золото и снег» деген чыгармалары жөнүндө ой бөлүшүп берүүнү өтүнүшөт. Анткени дүйнөлүк жазуучуга байланыштуу ар бир маалымат окурмандарга кызык эмеспи!

Айтматовтаанучу катары жазуучунун «Жер жана чоор» чыгармасынын кол жазмасы тууралуу бир топ макалаларды жазган элеңиз. Балким, бул чыгарма да жарык көрүп калар.

– Бул чыгармалар жөнүндө эмнелерди айтууга болот? Биринчиден, «Смерч» («Алай-дүлөй») киноповести 85-жылы Москвадан чыккан «Киносценарии» деген жыйнакта, 86-жылдары Тажикстандын адабий журналы болгон «Памирде» режиссер Бако Садыков менен авторлоштукта жарыяланган. Ал көркөм фильм болуп тартылып, Кыргызстанда да жумалап көрсөтүлгөн. Мен өзүм «Октябрь» кинотеатрынан көргөм. Ал киноповесть тууралуу мен 1988-жылы 2-августта «Ленинчил жаш» газетасына, 1990-жылы 10-февралда «Советская Киргизия» газетасына макалаларымды жарыялаптырмын. Кийин 1988, 2017, 2018-жылдары чыккан «Айтматов энциклопедиясынан» орун алган экен. Бул макаланы жарыялап койсок дурус болот, окурмандар дагы бир жолу таанышсын.

ПОНЯТЬ СВОЕ ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ

Познать пройденный исторический путь человечества, не уничтожить мечты о будущем, понять свое

предназначение в жизни, не присваивать чужой труд, не делать живое мертвым, беречь человека, а в целом – борьба против манкуртизма – вот основная идея киноповести «Смерч», написанной Чингизом Айтматовым совместно с Бако Садыковым («Памир», 1986, № 4).

Авторская мысль берет в ней свое начало от легенд из повести «Белый пароход» и романа «И дольше века длится день».

Война... Неожиданно набрасываясь, как смерч, она проливает реки крови, стирает все с лица земли. И тогда человеческая память навсегда забывает даже названия уничтоженных племен. История не раз отмечала такие моменты в жизни человечества. Но проходит какое-то время, и жизнь вновь дает отросточек, в историческом круговороте времени прорезается память.

Человек своим высоким разумом, чистой совестью, умом обязан сохранить мир для будущего. И в каком бы веке и где бы ни жил человек, он всегда должен бороться за мир, покой, счастье людей, чувствовать свою сопричастность и ответственность за выживание человечества, за вечную красоту и чистоту Земли. Размышления о сохранении жизни на Земле и составляют основу кинодрамы «Смерч». И хотя здесь говорится о трагической судьбе неизвестного кочевого племени, по сути в ней отражаются проблемы, присущие всему цивилизованному миру.

...Вождь без рода и племени жил тем, что с людьми, собранными им из разрозненных племен, кочевал с места на место, грабя беспомощные остатки других племен. Люди были далеки от всего того, что искони присуще человеку – от очага, семьи, родительской ласки, любви к детям. Они жили, словно волчья стая, каждый думал только о себе. Беспрекословно подчиняясь вождю, чле-

ны племени не имели ни своего голоса, ни своих суждений. Это было запрещено. Не могли они и что-либо решать без ведома своего вождя, попавших в плен детей было запрещено усыновлять, этим детям нельзя было говорить на родном языке. Свой язык, как и обычаи, надо было забыть навсегда. Таков был указ вождя.

В стане племени царили жестокость и бессердечие, больно хлестала камча вождя, тяжелы были кулаки его джигитов. Появившийся младенец, так и не увидев солнца, навсегда прощался с этим жестоким миром. Кровавые обычаи, от которых содрогается сердце, были привычны этому кочевому племени. Каждый в нем давно стал манкуртом. И людям даже не снилось, что опора и надежда вождя – Ланг влюбится, чем внесет в жизнь племени большие изменения...

Идя в разведку, Ланг у реки повстречал прекрасную девушку. Только увидев ее, он будто открыл себе всю красоту мира. И как нельзя разом остановить лавину или горящий огонь, так нельзя погасить вдруг вспыхнувшее чувство, возвышающее душу человека. Не зная чужого языка, Ланг стал встречаться с девушкой, очень привязался к ней, совсем забыв о поручении вождя. Раньше он никогда не обращал внимания на девушек вражеского племени, но эта, казалось Лангу, поймет его и раскроет тайны его души.

Биби – так звали девушку – не испугалась, увидев врага. Глаза Ланга излучали доброту. Понятливая девушка завладела сердцем Ланга, возвышая и окружая его своею любовью и нежностью. Плывая на волне юности, чистые их сердца как бы открыли ворота рая. Им чудилось, что птица-счастье разнесла их любовь по всему свету.

Полюбив, Ланг решил обмануть своего вождя. Не мог он разрушить безмятежную жизнь Биби, И очень захо-

тел: он узнать историю своего народа, узнать, кто его родители. С этими вопросами он обратился к учителю. Больно сжималось его сердце, волосы вставали дыбом, когда он слушал трагическую историю своего племени.

Любовь пробудила у Ланга желание познать мир, оценить его настоящее и заглянуть в будущее. Но ни вождь, ни манкурт Тир не способны были понять этого желания. Сбудутся ли заветные мечты Ланга? Спадет ли с его глаз пелена манкуртизма? Или он подставит свою любовь под острие сабли? Должен ли он бороться за свою любовь, против своего племени, или наоборот, отречься от своей любви? Вот через какие драматические вопросы проводят своего героя авторы произведения.

Вражеское племя устраивало похороны по своему обычаю. Разведчик Ланг впервые увидел людей, плавно и скорбно танцующих, впервые услышал торжественные звуки музыкальных инструментов. Но больше всего его поразили слезы, текущие по лицам людей. Среди плачущих Ланг увидел Биби, и ему страстно захотелось приласкать и успокоить ее.

Влюбленные, нежно лаская друг друга, встречали рассвет. Они не хотели расставаться. Но время неумолимо двигалось к часу встречи Ланга с вождем. И вспомнилась им древняя легенда.

Однажды Бог Луны обратился к Богу Земли: «Воскреси мертвого». В ответ он услышал: «Человек обязан умереть, ибо нигде не найти места, подобного Земле». И тогда Бог Луны поклялся оживить всех мертвых. Так он переселил на Луну всех тех, кому не было места на Земле. Двое возлюбленных молили Бога Луны не разлучать их никогда.

Но судьба их была уже предрешена. Завистливый и жестокий Тир выследил влюбленных. Вождь пригово-

рил Ланга и Биби к смерти. Человеческая жизнь вновь обрывается, подобно тонкой веточке. Раздается пронзительный крик Биби: стрела, пронзившая ей грудь, пролетела перед глазами Ланга. Умирая, Биби ищет глазами возлюбленного. «В чем моя вина?» – вопрошает ее печальный взгляд. Этот немой вопрос переполнил чашу терпения Ланга. Его охватила ярость и жажда мести – за вспыхнувшую и погасшую любовь, за жизнь манкурта, за неизвестную историю своего народа. И он вступает в открытую борьбу – борьбу человека за сохранение и продолжение жизни, за ее чистоту и красоту, против превращения человека в манкурта, жестокого ее подавления. Ценою своей жизни Ланг убеждает народ жить в мире и дружбе. Суруд, горя по своему другу, воспекает жизнь на земле.

Итак, финал кинодрамы «Смерч», как и финалы произведений «Белый пароход», «Ранние журавли», «Плаха», – трагичен. Собственно, в повестях и романах Айтматова фактически нет сюжетов безмятежной, счастливой жизни. И это закономерно: через трагедию Айтматов как бы очищает внутренний мир человека, показывая все грани человеческой жизни. Величие человеческого духа писатель видит в сложной и трудной борьбе за жизнь, в непокоренности судьбе, в стремлении к труду, видит его в чистоте помыслов, в высокой человечности и ответственности за будущее на Земле. И в том, что за это все человек может отдать жизнь.

Советская Киргизия, 10 февраля 1990 г.

– Бул чыгарма эмне үчүн Айтматовдун чыгармаларынын жыйнагына кирбей келет?

Биз «Смерч» киноповестин жазуучунун негизги чыгармалары болгон 10 томдукка кошпогонубуздун дагы бир себеби – Ч.Айтматов өзүнүн чыгармаларына жазылган киносценарийлердин көбүнө авторлош. Чыгармалар менен киносценарийлердин көп айырмачылыктары болот. Мисалы, «Ак кеме» повести менен кинонун ортосундагы айырмачылыкты алсак болот. Болбосо, «Фудзиямадагы кадыр түн» драмасы менен кинонун ортосунда «асман менен жердей» айырма бар. Ал тууралуу мен эмгектеримде жазгам. Киносценарийлердин бирөө да атайы жазуучунун чыгармаларына кошулуп жарык көргөн эмес. Ч.Айтматовдун 10 томдугуна өзүнүн гана калемине тиешелүү чыгармаларды киргизгенибизди окурмандарга дагы бир жолу дааналап түшүндүрүп кетейин.

Экинчиден, «Золото и снег» («Алтын жана кар») – бүтпөгөн чыгарма. Бул жөнүндө «Акипресс» сайтындагы маалыматта Т. Тургуналиев, Э. Айтматов да айтат. Чыгарманын мазмуну менен негизинен таанышмын десем болот. Ч.Айтматов менен болгон бир маекте мазмунун айтып берген. Алтын кымбатпы, кар кымбатпы?! Адам баласы алтынды жакшы көрөт, ал үчүн жер талашып, канчалаган согуштар, кыргындар болуп келген. Бирок, алтындын баасы мөңгү, кар, суунун кадыр-баркына жетпейт эмеспи! Адамдардын суу үчүн да өмүр бою кырылышып келгени чындык. Адам баласы экологияны сактап, мөңгүнү, карды, сууну түбөлүккө калтыруу керек. Бир тамчы суунун маанисин Ч. Айтматов «Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөт» повестинде эң сонун ачып берген эмеспи! Мөңгүлөр тууралуу ойлору анын көп чыгармаларынан орун алган. Демек, алтын менен кардын карама-каршылык маанисин түзсө керек. Согуш, согуштан кийинки Талас

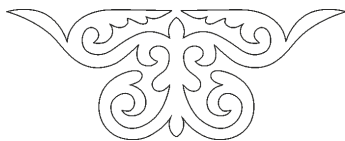
айылы сүрөттөлөт деген. Эки жаштын сүйүүсү болмок, аягы трагедия менен бүтмөк. Адам баласынын кош канаты аттын да тагдыры эриш-аркак сүрөттөлмөк. Философиялык, социалдык-нравалык, экологиялык маселелер көтөрүлөт деген Чыңгыз агай.

Менин көз карашымда бул чыгарма «Кассандра тамгасы» менен «Тоолор кулаганда» романынын ортосундагы мезгилде жазылган. Китепти алгандан кийин автордун айтканы менен салыштырып көрөбүз деп ойлойм. Ал эми чыгарманын чыгышы окурмандар үчүн керектүү, кызык, бир топ ойлор кийин айтылар. Эмне үчүн автордун көзү тирүү кезинде жарыяланбаганынын себебин да ошондо анализдеп айтарбыз.

– Рахмат!

Амантур Мусагул уулу

Де-факто, 2019.

«ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВДУН КОЛ ЖАЗМАЛАРЫ МЕНЕН ТААНЫШТЫГЫМ БАР...»

– Абдылдажан ага, жакында эле 24-25-октябрда Нурсултан-Астанада өткөн эл аралык конференцияга катышып келдиңиз, кыргыз-казак илимий, адабий, маданий байланышына кошкон салымыңыз үчүн казактын көрүнүктүү мамлекеттик ишмери, акын-жазуучу, революционер Сакен Сейфуллинге арналган төш белги менен сыйланганыңызды казактын маалымат каражаттарынан кулактар болуп калдык...

– Ооба, «Сакен Сейфуллин: инсан жана мезгил» деген конференцияга Евразия университети менен казак депутаты Бейбит Мамраевдин чакыруусу менен катышып келдим. Алгачкы кыргыз акын-жазуучулары орус адабиятынан мурун казак калемгерлеринен чыгармачылык таасир алышкан. Казактын Сакен Сейфуллин, Ильяс Жансүгүров, Бейимбет Майлин ж.б. Аалы Токомбаевге, Кубанычбек Маликовго, Жусуп Турусбековго, Мукай Элебаевге тематика, мазмун, форма жана жанр жагынан үлгү болушкан. 1934-жылы 21-декабрда «Социалисттик Казакстан» газетасы «Алма-Атага кыргыз жазуучулары келди» деген кабар жарыялаган. Ошондо Жусуп Турусбеков мындай деген экен: «Биз жаңыдан гана формасы улуттук, мазмуну социалисттик кыргыз адабиятын баштадык. Али жашпыз. Тажрыйбабыз да аз. Ошондуктан Казакстандын тажрыйбалуу жазуучуларынан жардам алуу керек болду». Революционер калемгер Сакен Сейфуллиндин саясий лирикалары Аалы Токомбаевдин көз карашы менен далма-дал келерин көрүүгө болот.

– Сиз Казакстанга өтө байма-бай барып турасыз...

– 1979-жылдын октябрь айынан тартып жолум түшүп, Казакстанда өткөн илимий жана адабий иш-чараларга, диссертациялык кеңештерге катышып келдим. Казак досторум көп. З.Ахматов, Т.Какишев, орто муун – З.Кабдолов, Б.Мамраев, К.Ергобеков, Ж.Дадебаев, З.Биссенгали, кичүү муун – Б.Оморов, Д.Камзабек уулу, А.Шарип, Д.Кыдырали ж.б. менен өмүрүмдө тыгыз байланышта болдум. Булар окумуштуулар, ал эми акын-жазуучуларды айтпай эле коёюн. Алар өткөндө тамашалап, менин кырк жылдан бери келгенимди жалпы жонунан эсептешкенде 200дөн ашып кетиптир. 1989-жылы «Жазуучу» басмасынан «Эгиз элдин обону» деген китебим казак тилинде чыккан. Бул барышымда казак тилинде жарык көргөн 60тан ашуун макалаларымдын, маектеримдин библиографиясын түзүп, көчүрмөлөрүн алып келдим. Ошондой эле Чыңгыз Айтматовго арналган казак жана орус тилдеринде Казакстанда жарык көргөн эмгектердин библиографиялык тизмесин филология илимдеринин доктору Дандай Ыскак уулу менен бирге түзүп, чыгарууга даярдап койдум.

– Айтмакчы, Чыңгыз Айтматов тууралуу жаңы кабарлар да бар бекен?..

– Мен кайда барбайын эң алгач Чыңгыз ага жөнүндө маалыматтарды жыйноого, билүүгө кызыктармын жана аларды окурмандарга жеткирип турууну парзым деп эсептейм. Бул жолку барышымда эки маалыматты окуп, кубандым. Биринчиси, Түштүк Кореянын белгилүү режиссеру Ким Ки Дук «Маңкүрт» деген көркөм тасманы тартууга даярданып, кастинг өткөрүп жатыптыр. Экинчиси, Алматыдагы «Книжный клуб» деген басма жазуучунун 2 томдук аңгеме-повесттерин «Материнское поле» жана «Белый пороход» деген ат менен орус тилинде жаңы эле чыгарышыптыр... Негизи казак туугандар Айтматовдун чыгармаларын тез-тез жаңыртып басып турушат.

– Сиз командировкада жүргөнүңүздө биздин басма сөздөр Чыңгыз Айтматовдун жарыяланбаган повесттери деген кабарды таратышты, Сиз аларды билчү белеңиз? Көлөмү кандай? Эмне жөнүндө?... Сизден журналисттер да сурап жатышса керек?

– Кечээ, дем алыш күнү ал кабарды «Акипресстин» «Культура» деген бөлүмүнөн окудум. Жакшы кабар экен. Ал жөнүндө академиянын жетекчиси Т.Тургуналиевге пикиримди айттым.

«Смерч» киноповести жөнүндө айта турган болсом, ал 1984-жылы эле Тажикстандын «Памир» аттуу адабий журналдын № 9-санында, 1985-жылы Москвадан СССРдин Госкиносу тарабынан «Киносценарии» деген жыйнакта жарык көргөн. Киноповесттин авторлору Ч.Айтматов жана режиссер Бако Садыков деп жазылып.

Кийинки мезгилдерде билип-билбей, көрүп-көрбөй эле биринчи айтуучулар, биринчи табуучулар, анан да биринчи жазып алуучулар чыга келди. «Кой ай, андай эмес» дегендер чыкпай атканы таң калтырып келет. Өткөндө ушуга байланыштуу бир маселени айтып да, жазып да көрдүм. Улуу манасчы Сагымбай Орозбаковдун оозунан эң биринчи ким жазып алган деген суроодо Мифтаков да, Сапарбаев да, Абдырахманов да сүрүлүп, кайдан-жайдан 2019-жылы Мергенбаев болчу деп чыга келишти. Ошентип, тарыхты бузуп да, сызып да жатабыз... Чындыкты айтып койчу киши жок.

«Смерч» киноповести Советтер Союзу кезинде эле жарык көрүп, кино тартылып, киносу «Октябрь» кинотеатрында айлап көрсөтүлүп, басма сөздөрдө маалыматтар берилген. Кыргыз көрөрмандары көрүшкөн, адабиятчылар окушкан. Анын үстүнө мен да бул киноповесть тууралуу 1988-жылы 2-августта «Ленинчил жаш» газетасына «Маңкурт» болуп калбайлы!..» жана 1990-жылы

10-февралда «Советская Киргизия» газетасына «Понять свое предназначение» деген макалаларымды жарыялагам. Мүмкүн болсо, Тилек, ушул учурдан пайдаланып окурмандарга кайрадан сунуш кылып койсок эле тарыхый факты ордуна келе түшөт:

«Маңкурт болуп калбайлы!»

Тажик режиссёру Бако Садыков менен биргелешип жазылган «Алай-дүлөй» («Смерчь») чыгармасына кайрылсак, жол башчы ата-теги, тарыхы жок, ар кошкондон бир кошкон көчмөндүү бир ууч уруусу менен жайдан жай тандап, алсыздарды басып алып жашоо-турмушун улантып келет. Алардын аң-сезимдери үй-бүлөлүк колломтону ысытуу, баланын жытына кумарлануу, ата-энеге эркелөө, тууган-туушкандык, башка уруулар, элдер менен карым-катнашта болуу деген түшүнүктөрдөн оолак болушуп, карышкырлардын уюгу сыңары жеке өздөрүнүн камкордугун көрүү өкүмү сүрөт. Жол башчынын сөзүн башты баталгага койсо да аткаруулары керек, аны менен кеңешпей туруп бир да маселени чечүүгө болбойт, өз алдынча ички дүйнөлөрүндөгү ой-максаттары аткарууга тыюу салынган. Ошондуктан уруудагы бир кургур балалуу болууну өмүр бою эңсеп, ага жалбарып өтүнүп келсе, мугалим колго түшкөн балдарга эне тилин унутуп, өз уруусунун тилинде гана сүйлөөгө жол башчы уруксат бергендигин катуу эскертип турат. Уруу ичинде туугандык байланыш деген болбоо керек. Ата-нын кайрымдуулугун, эненин мээримдигин көрбөй, бирөөнүн жылуу-жумшак жакшы сөзүн укпай, таш боорлуктан, кара өзгөйдүн, өзүмчүлдүктүн чөйрөсүндө эр жеткен балдар гана жол башчынын көңүлүндө зордук-зомбулуктун камчысын ойното алмак. Өздөн туулган на-

ристе күн нурунун шооласын көрбөй жатып кайра жарык дүйнө менен коштошуусу керек. Мына ушундай жүрөк титиреткен шумдуктуу окуялар көчмөндүү уруу үчүн көнүмүш адат болуп, бардыгы маңкурттун кейпин кийип калышкан. Бирок жол башчынын таянары, орун басары, айтканын айткандай, дегенин дегендей аткарып жүргөн маңкурт Лангдын Улуу Сүйүүгө капилеттен кабылып, уруунун турмушуна чоң өзгөрүү алып келери үч уктаса түшүнө да кирген эмес. Чаап ала турган элдин шартын, курал-шаймандарын билүүгө чалгындап барып, суу боюнан татына кызды көрөрү менен Лангдын жан дүйнөсүндө кандайдыр бир жылуу сезим аралап өтүп, өмүрүнүн жаркын күнүн ачкандай болот. Жашоонун таттуулугун, өзгөчө сездирген сүйүү кубанычы жүрөгүндөгү музду эритип, кыял-чабыты ташкындап, өзүнүн адамдык нарк-насилинин кудуреттүү күчүнө ишендирет. Каптаган сел, же жалындаган өрт сыңары адамдын баркын көтөргөн ысыктыктан жаралган ыйык сезимди токтотууга болбойт эмеспи! Жипсиз байланып, арбалып калган Ланг жол башчынын тапшырмасын көңүлдөн чыгарып, ал элдин тилин билбесе да кыз менен жолугуп, дүйнөсүндө жарк эткен учкунду тутанткысы келди. Душмандын далай менменсиген кыздарынын бирөөнө да көз кысып көргөн жан эмес эле, ана бул кыз анын жашоосунун табышмактуу сырларынын жандырмагындай сезилди. Биби да душманды көрүп, жылан көргөндөй чочулабады, анткени, Лангдын көз карашында жакшылыктын нуру чачырап турган эле. Баамчыл кыз дүйнөсү жигиттин көз карашын көкөлөтүп көк асманга учуруп кетти, назиктиги жыпар-жыттуу гүлдөрдүн арасына бөлөп салды. Ошондуктан алар тилмечсиз тил табышып, жаштыктын ой толкунунда термелишет. Бакыт кушу Ланг менен Бибинин купуя сырларын

ааламга жар салгандай туюлат. Бибинин бейпил турмушун бузууну токтотууга кудурети жетпеген соң, Ланг жол башчысына чалгындаган элге кол салууга болбой тургандыгы тууралуу калп көрсөтмө берүүгө мажбур болот. Анын жан дүйнөсүн өз элинин тарыхы кандай, ата-энеси ким, тагдыры эмне болуп чечилген деген ойлор кыйнап келет, тыюу салынгандыгына карабастан, мугалимден сурамжылап билүүгө ынтызарланат. Уруунун турмушунда болуп жаткан трагедиялуу окуялар жүрөктү мыкчып, төбө чачты тик тургузат. Дүйнөнү өткөн учур, келечеги менен бирдикте жаңыча кароонун зарылдыгы келип чыгат. Лангдын өзгөргөн психологиясын жол башчы да, маңкурт Тир да түшүнө алышпайт болчу. Кадам сайын Лангдын артынан калбаган Тир небак эле жол башчыга бардыгын төкпөй-чачпай жеткирген. Бир чети Лангдын өлүмдөн коркпостугун сезип, экинчиден, кайра калыбына келеби деген ниет менен дагы бир жолу ага белгилүү мөөнөт ичинде тапшырманы аткарууга жиберешет. Өзүнүн кыялында дүрбүгөн сезимдерди жүзөгө ашырып, маңкурттук айлампадан чыга алабы? Болбосо махабатты кылычтын кандуу мизине тосуп береби?! Ланг кайгы-кубанычына ортоктош өз уруусуна, же жаңы бүрүн ачкан сүйүүсүнө чыккынчылык кылуусу керек! Уруу кол салмакчы болгон эл эч капары жок, жакын адамдардын бирин өздөрүнүн салттарына ылайык таазим кылып узатып жатты. Музыкалык аспаптардын кереметтүү үнүн, бийлеген адамдардын кыймылдары чалгынчы Ланг үчүн күтүлбөс ачылыш болду. Ал бардыгынан да жаш куюлуп аккан көздөрдү көрүп, бирөөнү жоктоп, бирөөгө боор тартып ыйлашына таң калды. Бактан-бакка жашырынып элдин түрүн көргөн сайын, анын көңүлү биротоло жакшылыкка оодарылып кетти. Ана, кыздардын арасында муңайым келе жаткан Бибини кайгы-ка-

падан сууруп алып эркелеткиси келди. Эки жаш таңды бирге тосушуп, кумарлануу менен аттарын аташып, бири-биринен ажырап кете албай бушайман болушту. Жыйынтыктуу чечим жок, Лангдын жол башчыга жолугууга мезгили жакындап шаштырып келет. Алардын ойлорунда кайсы бир мезгилдеги легенда жаңырат. Бир жолу Айдын кудайы Жердин кудайына «Өлгөн адамды тирилт-кин» деп кайрылып, мындайча жооп алган экен: «Жер, жаратылыш жок болгон сыяктуу адам өлүшү керек», ошондо Айдын кудайы өлгөн жандардын бардыгын өзүндө жандандыра тургандыгына ант бериптир, ошондон тартып Жерде өзүнүн жашоо мүмкүнчүлүгүн жоготкондор Айда жашап калыптыр. Эч кимибиз өлбөс болуп, түбөлүк жаралдыкпы деген суроо коюлат жана экөө Айдын кудайынан жарык дүйнөдөн бири-бирин ажыратып калбоону өтүнүшөт. Кыз жана жигит ичтеринен тынчсыздангандай эле алардын тагдырын кандай гана болбосун өлүм күтүп турган эле. Бирок Биби, Ланг бул башка түшө турган оор кайгыны сыртка чыгарып, өз ара ортого салып бөлүшүүнү каалашкан эмес. Эмне үчүн? Анткени алар, биринчиден, тикеден-тике жакындап келип калган өлүмдөн качып кетүүгө эч бир амалдары жок болчу, экинчиден, өмүргө түбөлүк шоола чачкан саналуу кымбат убакытты санаага бастыруудан жашоонун агымы өзгөрбөс эле. Лангдын жол башчы менен белгиленген жолугуу мөөнөтүнө кечигип барышы жана Бибинин өмүрүн, тынч жаткан элди бүлгүндөн сактап калуу үчүн ага «беш өрдөктү учуруп» айтышы ишенимден биротоло кеткенин билгизген. Анын үстүнө көрө албасы Тир аңдып, жигиттин душмандын кызы менен чогуу өткөргөн ысык түндү көрүп койбоду беле! Ошондо да Тирдин жашоонун көркүн, махабат сезиминин таттуулугун баамдай алган эместигин, тескерисинче, керт башынын кы-

зыкчылыгын ойлоп, бийлик талашкандыктан, өчөшкөндүктөн чыккынчылыкка баргандыгын көрөбүз. Анткени андай адамдардын ички дүйнөсү көңдөй келип, адамзаттын өнүгүшүнө залал келтирип, маңкурттук өлүм сымал «жашоосун» уланта беришмекчи, бирок алар турмуш сахнасынан сүрүлүп чыгарынан күмөн саноого болбойт. Жол башчы Ланг менен Бибинин жашоодо ичер суусу түгөнүп калгандыгын каардуу билдирип, бөрк ал десе, баш алган Тирге айыл-апанын күлүн көккө сапыруу жөнүндө буйрук кылат. Адам баласынын өмүрү кайрадан кыйган талдай кыйылат. Бибинин ачуу кыйкырыгы, анын артынан кууп жүргөн жол башчынын жасоолу, кыздын төшүнө аралай түшкөн жебенин огу Лангдын көз алдынан өтөт. Өлүмгө кадам шилтеп бара жатып да жаш сулуу, Лангды издеп бир көрүп калууга үлгүрүп, «эмнемден жаздым» деп жалооруй карап өтүшү чыдоонун акыркы чеги сыяктуу жигиттин ар намысын козгоп, жарк этип өчүп калган махабатты, маңкурттукка айланган жашоосу, тыптыйпыл болгон элинин тарыхы, ата-энесинин тагдыры үчүн ачык күрөшүүгө чакырат. Жол башчынын Лангдын колунан каза табышы жөн гана жеке адамдын өлүмү эмес, бул кайгы-капаны матап, жакшылыктан кол үздүрүп, адамдыктан айбандыкка айландырып келген маңкурттук калыптын кыйрашы болчу, адам тукумунун сакталышы, тарыхтын уланышы, абийирдин, тазалыктын жеңиши эле. Жигиттин ички дүйнөсү менен тааныгандар да, бейтааныштар да эсептешпегени Биби сыяктуу эле жазыксыз өлүмгө дуушарлантты. Бирок ал өмүр менен коштошуп, элдерди ынтымакта жашоого үндөп калууга үлгүрдү. Акын жолдошу Суруд күйүт тартып, жашоону даңазалап обон жаңыртты. Адам турмушундагы алай-дүлөй бул ыпластык, пастык кыянатчылык, жаратылыштын бороон-чапкыны көп нер-

сени кыйратып, будуң-чаң чыгарган сыңары эле ал да өтө коркунучтуу ички дүйнөнү бузуп, адамдык кейиптен кетирип, адам баласынын тарыхын көңтөрүп салышы мүмкүн. Адам болуп төрөлгөндөн кийин ал өмүрүнүн аягына чейин табият берген жашоону кор кылбай урматтоо, сыйлоо тууралуу зор баян «Алай-дүлөй» чыгармасынын өзөгү болуп калды (Ленинчил жаш 1988-жыл. 2-август).

– Сиздер чыгарган жазуучунун 8 жана 10 томдуктарына эмне үчүн «Смерч» киноповести киргизилген эмес эле?

– Анын объективдүү себептери бар. Бул билбей калуудан же унутуп калуудан эмес. Биринчиден, киносценарийдин кыргызча которулган тексти жок. Экинчиден 8,10 томдук көлөм деле чектелүү. Анын үстүнө Айтматовдун өзүнүн чыгармаларынын негизинде иштелген киносценарийлерге деле режиссерлор жазуучунун атын авторлош кылып жазып жүрүшөт. Бул мыйзамченемдүү эле көрүнүш. Балким режиссерлор өзүлөрүнүн алымча-кошумчалары тууралуу жазуучунун өзү менен макулдашуусу мүмкүн, кеңеш суроосу мүмкүн. Ошентсе да оригиналдуу адабий текст менен киносценарий эки башка чыгармачылык. Ч. Айтматовдун Москвадан жана Алма-Атадан жарык көргөн томдуктарында да бул чыгармалар тизменин катарынан орун албай келет. Бул чыгармалар жөнүндө да менин өз убагында макалаларым жарык көргөн. Дагы айтам, «Смерч» («Алай-дүлөй») киноповестин кыргыз окурмандарына тааныштырганбыз.

– Демек, сиз айтматовтаануучу катары эле мындан 30 жыл мурун эле «Смерч» киноповести жөнүндө пикириңизди билдирген экенсиз! Ал эми экинчи «Золото и снег» повести тууралуу эмне айтмакчысыз?...

– Мен Чыңгыз агайдын бир топ кол жазмалары менен тааныштыгым бар. Мисалы, «Цена бога», «Китона и

Китина или досье о влюбленных», «Смерт у стены Плача» деген кол жазмалары. Аларды жазуучу 30-40-беттен кийин улап кеткен эмес, анын объективдүү жана субъективдүү себептери жөнүндө бир нече жолу макалаларымда жана маектеримде жазган, айткан элем. Өзүңөр билесиңер, 2013-жылы 7-июлда Мария Урматова мага «Земля и флейта» кол жазмасын көрсөткөн, орус тилинде болчу. Кийин мен ал чыгарма 1973-жылы «Пламя», ал эми 1974-жылы «Литературный фронт» аттуу журналдарында болгар тилинде жарык көргөнүн таптым. 1976-жылы Болгарияда «Народная культура» деген басмадан жарык көргөн. Ошолордун негизинде 2013-жылы азырынча жарык көрө элек «Земля и флейта» чыгармасы тууралуу көлөмдүү макала жаздым, көп тилдерге которулду. Ошону менен бирге чыгарманын башкы каарманынын прототиби Бейше Асакаев болгонун архивдик материалдардын негизинде далилдедим.

Чыңгыз агай «Кассандра тамгасы» романын жазып бүткөндөн кийин маектешип отурганда мындай дегени эсимде: «Романды жазуу мага кыйын болду. Күнүнө беш-алты сүйлөм гана жазып жаттым. Бул роман башка чыгармаларыма окшошпойт. Азыр болсо согуш мезгили жана андан кийинки турмуш, эки жаштын махабаты жөнүндө жазуу оюмда бар». Мен кызыгып калдым. Бир маегимде жазуучунун романдан кийинки планы жөнүндө билдирген элем.

Окуя Талас жеринде өтөт экен. Эки жаш айлуу түндөрдө жылдыз энчилешип, таттуу махабатта жүргөндө согуш чыгат. Баш каармандын ак боз аты болот. Согуш эки жаштын тагдырына балта чабып, баш каарман фронтко кетип, кайрылып келбей калат. Жаңы эле орто мектепти бүткөн кыз өмүр бою жалгыздыкта жигитин күтөт, жаштыгы өтөт. Жигит кеткен тараптан ак боз ат

жайдак качып келет. Фольклордо бул ээсинин дүйнөдөн кайтышын билдирет. Алыкул Осмонов да мындай деп жатат го:

«Неге, сен, алыс кеткен сапарыңан

Ээриң жок жайдакталып кайра келдиң?»

«Саманчынын жолунда» Касымдын аты да жайдак келет эмеспи. Чыңгыз агай айтып отурса, аттын элеси – Гүлсараттын тагдырын кандайдыр бир деңгээлде элестетип кеткем. Ак боз ат менен карышкырлардын кармашы... Чындыгында Чыңгыз агай жаныбарлардын дүйнөсүн өтө чебер көрсөтөт эмеспи!

– Ошондо чыгарма кайсы мезгилдерде жазылышы мүмкүн?..

– Мен ойлойм, 90-жылдардын аягы. Жогоруда айткандай, «Кассандра тамгасы» романынан кийин «Тоолор кулаганда» романына чейин. «Алтын жана кар» деген аталышында жазууга Кумтөрдөгү алтын казуу маселеси таасир этсе керек. Алтын барктуубу, же кар, суу барктуубу?! Элге эң биринчи кимиси керек?! Алтын түгөнөт, кар, суу болсо түбөлүктүү. Алтынсыз адам жашаса болот, ал эми суусуз бир күн адам баласы жашай албайт. Ошол учурда Чыңгыз агай «Мөңгү» деген коом менен, Ч.Кабылбеков менен аралашып жүргөнүн жакшы билем, бир топ иш-чараларына катышып, ойлорун, пикирлерин ортого салып жүргөн: «Мөңгүнү сакташыбыз, коргошубуз керек, араб өлкөлөрү нефть менен мактанса, биз мөңгүлөр менен мактанабыз, климаттын өзгөрүшү мөңгүлөрдү жок кылышы мүмкүн, экологияга этиет мамиле кылалы, алтын баштаган кенбайлыктарыбызды каза берип, мөңгүлөрүбүздөн түбөлүк ажырап калбайлы» дегенин көп жолу уккам. Анын үстүнө жазуучу чыгармаларында, маектеринде жана публицистикаларында мөңгү-кар маселесине кайрылып келет эмеспи. Мисалы, «Манас-атанын ак кар көк музу» публицис-

тикасында: «...Манас-Тоонун мөңгүсүнөн тамчыга-тамчы кошулуп, куралып, биздин Шекерге ак көбүк, көк буурул суу агып келет. Ал Күркүрөө. Атына жараша заты бар, бул аймакта жер бетинде кыбыраган жан-жаныбарга өмүр берген суу...» Япон философу Дайсаку Икеда менен казак акыны Мухтар Шаханов менен маегинде да мөңгүнүн дүйнөлүк проблемасы катары бир нече жолу токтолгон. Ал эми «Кыямат» романындагы Ташчайнар менен Акбара Моюнкум талаасынан бөлтүрүктөрүнөн ажырагандан кийин ак карлуу түбөлүк мөңгү баскан Ала-Тоого жер оодарып келет эмеспи, эми аларга башбаанек кылар мөңгүлүү тоо эле калган эле. «Ак кеме» повестинде аман калган балдар ак карлуу аппак Ала-Тоого, күмүштөй Теңир-Тоого жан сактап келишет эмеспи! «Балалыгымда» болсо кичинесинде жайлоого көчкөн эл менен муз, кар баскан ашууну ашканын эскерет. Ал эми «Тоолор кулаганда» романын мөңгүсүз элестетүү мүмкүн эмес. Үзөнгүлөш мөңгүлөрүндөгү барстарга араб ханзадалары мергенчилик кылмак. Теңир-Тоонун мөңгү уктаган кыл чокуларында Жаабарс оюн салып жүрбөдү беле, кийин картайып, жалгыз калганы аз келгенсип, сыртынан долларга сатылып, ашуу алдында ажал табат.

Чыңгыз Айтматовдун «Алтын жана кар» бүтпөгөн чыгармасы балким «Тоолор кулаганда» романынын алгачкы черновый варианты да болушу мүмкүн. «Саманчынын жолу» повестинин акыркы варианты, б.а. жазуучунун көңүлүнө толгон варианты жазылганга чейин бул чыгарманын 2-3 вариантта жазылып, жазуучу төртүнчү вариантын гана жараткан. Бул чыгармачылыктагы табигый көрүнүш. Балким, башка идеялар алдыга чыгып, бул өзүнчө эле башталган повесть бүтпөй калып калгандыр. Чыңгыз агайдын каармандарынын ысымдары жөн эле атала бербейт. Ошол сүйлөшүүдө Айдана деген ысымды айтканы эсимде калып-

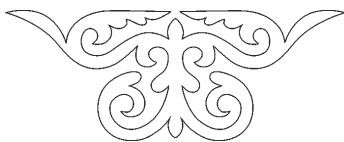
тыр... Айдана жакшы ысым экен деп ойлоп койгом. Китепти колубузга алсак, дагы оюбузду айтарбыз.

– Өзүңүздө айтматовтаануу багытында кандай жаңылыгыңыз бар?

– Жакында «Айтматов жөнүндө этюд» деген китебим Турцияда басылып, чыкты. Бүгүнкү күндөгү окурмандар улуу жазуучунун күндөлүк турмуш жашоосуна аябай кызыктар...

– Маегиңизге рахмат!

Маектешкен
Тилек Рыскулов

«ТАГДЫР»

Тагдыр деген тамаша эмес силерге,
Бут кийим эмес, бутуңарга кийерге.
Тагдыр деген кудай берген касиет,
Эгер чындап түшүнгөнгө, билгенге.

Оюнчук эмес, жакпай калса сындырган,
Бутак эмес баарыңарга кыйдырган.
Тагдыр деген кудай берген касиет,
Акырындап жемиш берип жыйдырган.

Тагдыр деген байланышкан кудайга,
Тагдыр деген байланышкан адамга.

06. 04. 2019.

Адам эмес, адам эмес – пенделер,
Шамал эмес, желге дагы термелер.
Акты кара, караны ак дегендер, –
Акыйкаттык жеңе турган күн келээр.

Адам эмес, адам эмес пенделер,
Оюнда бар дагы-дагы «эмнелер».
Кылсаң эгер жакшылыкка жамандык, –
Кудай сага бакыт-таалай кем берээр...

Кытмыр карап, жылмаясың, күлүндөп,
Ичиң бузук, сыртың «кооз» үлдүрөп.
Чынын айтсам бир байкуш жан экенсиң, –
Чычкан өңдөө сууга түшкөн шөптүрөп.

19. 11. 2019.

**АКАДЕМИК ЖӨНҮНДӨ
ПИКИРЛЕР**

**Институт языка и литературы им. Ч. Айтматова
передал библиотеку Счетной палаты многотомные
книги о жизни и творчестве писателя**

В библиотеку Счетной палаты КР от Института языка и литературы им. Ч. Айтматова в дар поступили многотомные книги о жизни и творчестве всемирного известного писателя Чынгыза Айтматова. Книги были переданы накануне, 15 ноября, Председателю Счетной палаты Улукбеку Марипову директором вышеуказанного Института, академиком Абдылдажаном Акматалиевым.

Улукбек Марипов подчеркнул, что такие люди как Чынгыз Айтматов рождаются раз в столетие. «В этом году мы вместе со всем миром отмечаем 90-летие со дня рождения великого писателя. Имя Айтматова всегда на слуху. Айтматов – достояние нашего народа, его творчество – достояние мировой литературы. Его произведения это целая вселенная литературных образов и героев, проповедующих истинные ценности человека и смысл жизни, дающих правильные общечеловеческие и духовные ориентиры», – отметил Председатель Счетной палаты.

Улукбек Марипов поделился своими воспоминаниями о знакомстве с творчеством писателя, и влиянии на его духовное развитие и становление.

Председатель от имени коллектива Счетной палаты и от себя лично поблагодарил Институт языка и литературы им. Ч. Айтматова за столь ценные и памятные подарки. «Нет подарка лучше, чем книга», – заключил он.

Институтом языка и литературы им. Ч. Айтматова переданы полное собрание произведений писателя на кыргызском и русском языках в 10-томах, Сборники

исследований творчества Чынгыза Айтматова, его статей и выступлений на кыргызском в 3-томах и русском языках -5-томах, Энциклопедия Чынгыза Айтматова в 3-томах, 2-томный Сборник стихов, посвященных писателю и фотоальбом о его жизни.

(Интернеттен)

* * *

Кыргыз-түрк «Манас» окумуштуулар кеңешинин чечими менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов агындагы Тил жана адабият институтунун директору, академик А.Акматалиевге кыргыз тили жана кыргыз адабиятынын өнүгүүсү, Кыргызстан, Түркия жана түрк элдеринин илимий жана билим берүү жаатында кызматташтыгына кошкон зор салымы үчүн Кыргыз-түрк «Манас» университетинин ардактуу доктору наамы ыйгарылды. Бул туурасында Академиянын басма сөз кызматы маалымдайт.

Академик А.Акматалиев окуу жайдын жоопкерчилигине терең ыраазычылык билдирип төмөнкүлөрдү айтты:

Жыйырма беш жыл бою түрк жана кыргыз элинин адабий, маданий байланышына салым кошуп келебиз. Анын ичинде 20 жыл Кыргыз-түрк «Манас» университети тарбиялаган студенттерди академияга чакырып менен иштешип жатабыз. Орток темалар боюнча кандидаттык иштер жакталды. Бул аралыкта «Манас» эпосу, фольклордук чыгармалар түрк тилине которулду. «Түрк адабияты» деген 33 томдукка координатор болдум. Түрк окумуштуулар менен отуздан ашуун конференцияларды чогуу өткөрдүк. Түрк тилинде үч китебим, жыйыр-

мадан ашуун макалаларым чыкты. «Билги», «Билим» журналдарынын редколлегия мүчөсүмүн. Дагы да түрк тилиндеги чыгармалар, илимий иштер кыргыз тилине которулганы, жайылтылганы турат.

Иш-чарада Абдылдажан Акматалиев окуу жайдын жоопкерчилигине «Манас» эмосу менен «Айтматов энциклопедиясын» тапшырды.

<http://kyrgyztoday.org/news>

* * *

АКАДЕМИК АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВ БАШ ПРОКУРАТУРАСЫНЫН СЫЙЛЫГЫ МЕНЕН СЫЙЛАНДЫ

12-октябрда КР Башкы прокуратурасында «Мыйзамдуулукту чыңдоодо, прокуратура органдарынын системасын өнүктүрүүдө жана мамлекеттик тилди өнүктүрүүдө кошкон зор салымы үчүн КР Улуттук илимдер академиясынын академиги, филология илимдеринин доктору, Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору Абдылдажан Акматалиев КР Башкы прокурорунун 2018-жылдын 1-октябрындагы №931 Буйругу менен «Өз ара аракеттенишүү жана кызматташтык» медалы менен сыйланды.

Академик сыйлыкты алып жатып, Баш прокуратура Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдык мааракесин өткөргөн бирден бир мамлекеттик мекемелерден экендигин, улуу жазуучунун чыгармаларынын өзгөчөлүгүн, тереңдигин, бүгүнкү күндөгү улут, адамзат көйгөйүнө көз карашын,

улуу «Манас» эпосунун чыгармачылыгына үндөшүүлөрүн, кыргыз маданиятынын, кино, сүрөт, театр өнөрүнүн өнүгүүсүнө жазуучунун чоң таасирин белгилеп:

Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын окуп, андан руханий байлык алып жатасыздар. Адамдар тарбияланып, калыптанып жатышат. Менин оюмча дагы көп иш-чаралар өткөрүлөт. Алардын катарында биз дагы барбыз. Биздин дагы иш-чараларыбызга катышуунуздар деп чакырабыз. Айтматовду мааракеде гана эстебестен, дайыма жадымыбызда сакташыбыз керек – деп кошумчалады.

Ошондой эле А.Акматалиев Баш прокурор Өткүрбөк Асылбекович Джамшитовго «Чыңгыз Айтматовдун 90 жылдык мааракесине арналган иш-чараларды жогорку деңгээлде уюштурууга активдүү катышкандыгы үчүн» «Айтматов академиясынын» медалын такты.

Иш-чарада режиссёр Рысбай Садыковдун Ч.Айтматовдун чыгармачылыгына арналган «Айтматовдун сабактары» аталыштагы даректүү тасма көрсөтүлүп, жазуучунун «Биринчи мугалим» чыгармасы боюнча спектакль көрсөтүлдү. Аягында чакан концерт тартууланып, келгендерге Ч.Айтматовдун чыгармачылыгына арналган фото көргөзмө да сунушталды.

<http://naskr.kg/index.php/kg/zha-lykhtar/1447>

* * *

БИЙИКТИК ЖӨНӨКӨЙЛÜКТӨН БАШТАЛАТ

Мен Абдылдажан Акматалиев менен тээ өткөн кылымдын 70-жылдарынын аяк ченинде таанышкам. Эмне үчүн Мелис болуп калганын билбейм, биринчи күндөн Мелис деп келем. Ошондо көңүлдөр төп келип, бири-би-

рибиздин көзүбүзгө тике карап, айтор, достошуп калганбыз. Ошол жол мына бүгүнкү күнгө чейин уланып келет. Мен андан улуумун. Мен «тиякка» кеткенче достугубуз уланат деп ойлойм... Мелистин мүнөзүү токтоо, өтө жөнөкөй, меники болсо, кээси менен «чырт этме», оройлугум да жанымда. Анан эки полюстагы мүнөз кантип жанаша жашап келет, билип болбойт. Демек, экөөбүздү жакындаштырган кандайдыр бир бизге сезилбеген нерсе сөзсүз бар да.

Мелис экөөбүздүн достошконубузга кырк жылга чукулдап калды. Мына ошончо жылдан бери анын эмгекчилдигинин башаты анда эмне турат, эмне мынчалык, адамда жок эмгекчил дегенге жооп таппай келем. Түндүн тээ бир оокумунда жатып эрте турат да дароо ишинин түйшүгүнө түшөт. Тамак ичип жатса да, мейманда олтурса да, мени менен сүйлөшүп жатса да, бүлөсүн алып бак араласа да, отпуска алып бир жумага көлгө барса да, кино, спектакль көрүп жатса да... кай жерде жүрбөсүн, жалаң гана ишинин адабиятынын түйшүгүндө. Ушунча болуп жөн-жай көчөдө басканын, болбосо, эч нерсе жасабай чалкалап жатканын көрө элекмин. Сөзсүз бир ишти бүтүрүп жүрөт да... Ошонун натыйжасында «академик» деген наамга жетип отурбайбы! Баса, академиктердин да түрү болот. Кээ бир академиктерин бирөөлөрдүн колдоосу менен ошол наамга жетет. А Мелис болсо, жалаң гана күнү менен түнүн билбеген эч нерсе кошулбаган эмгеги менен жетти. Апыртпай, достук сезимге жеңдирип жан тартып көтөрмөлөбөй айтсам, Мелис дээрлик бир институт бүткөрчү ишти бүткөрүп койгон.

Кээ бир окумуштуу бар мээси өлчөлүү, бирок, жалаң гана карандай эмгеги менен окумуштуу болуп чыккан, дагы бирөөнүн мээси дурус иштейт, бирок, жалкоо. Ал дагы окумуштуу. Мелисте болсо мээси менен эмгеги төп

келип жатпайбы. Кээде бир адамды жазганыбызда жарга эмгегин жеткире албай убара тартарды айтпа. Мелистин болсо кайсы ишин айтып үлгүрөрдү билбейсиң.

Анын эң алгачкы «Чыңгыз Айтматов жана кыргыз-казак адабий байланышы» деген чакан китеби чыкканда ак санаалаштары аябай сүйүнүп, азыр мүчө-корреспондент, философия илимдеринин доктору Осмон Тогусакков экөөбүз авторлош болуп рецензия да жазганбыз. Ал 1981-жыл эле. Андан бери 35 жыл өтүптүр. Бул жылдардын аралыгында Мелис 60ка жакын китеп чыгарыптыр. Э айланайын, ошол китептердин ар жагында эмне деген эмгек жатат, эмне деген түйшүк жатат. Ойлогондон киши коркот. А Мелис болсо, коркпой-үркпөй эле китеп чыгаруусун улантып келет...

Кээ бирөө ойлошу мүмкүн, Бу Абдылдажан Акматалиев жалаң гана Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгын изилдеп келген деп. Ооба, улуу жазуучуну жакшы изилдеди. Ал тарап Мелистин чыгармачылыгынын бир канаты болсо, экинчи канаты – «Манас», кыргыз элинин оозеки чыгармачылыгы, Жусуп Баласагын, Токтогул... жалпы эле кыргыз адабияты болду. Мелистин жетекчилиги менен жана өзү түзгөн 84(!) ар түрдүү көлөмдөгү китеп чыгып жатпайбы. «Манас энциклопедиясы», «Токтогул энциклопедиясы», «Алыкул Осмонов энциклопедиясы» ж.б. көлөмдүү эмгектер да Мелистин баш-көз болуусу менен чыккан.

Мелис өзү кебездей жумшак адам, эч кимге зыяны жок үлбүрөгөн адам. Боорукерлигин айт, ак көңүлдүгүн айт, ыймандуулугун айт, жөнөкөйлүгүн айт! Жакшы сапаттарды айтып Мелиске багыштай берсең эч жаңылышпайсың. Ал эч качан жакын адамын сатып көргөн эмес, а өзүн болсо толгон-токою сатып кеткен; ал эч кимди алдап көргөн эмес, аны далайлар алдап кеткен;

ал эч бирөөнө каскак болгон эмес, ага каскак болгондор толтура. Бирөөнүн ийгилиги – башка бирөөнө сокку болуп турган заманың менен сенин... Ушунун баарын мен жакын досу катары жакшы билгендиктен айтып жатам. Болбосо, Мелис эмне «бул минтти, тигил тигинтти» деп айтып жатат дейсиңби. Жеке мен Мелис менен дос болуп жүрүп момуну билдим: жөнөкөй болсоң, боорукер болсоң, ыйманың куюлуп турса, анан да терең билимдүү болсоң, бүгүн бүтчү ишти эртеңкиге калтырбасаң, сен баарын жеңет экенсиң! Мелис баарын жеңип келет. Көз тийбесин... Дагы бир сонун сапаты ал өзүн сатып кеткендерден өч алайын дебейт, кек сактабайт. Бул улуу сапат!

Мелистин алган жары Диля да кудай берген адам. Катуу чыккан үнү жок, катуу баскан жолу жок, Мелисти суусатпаган булак болуп жай агып келет бу турмушта, Мелиске жөлөк болуп, ар тараптан көмөк болуп... Анан Мелиске жөлөк болчу дагы бир адам – апасы. Бу кишинин акылы тунук, түшүнүгү терең. Мелистин ийгиликтеринин «соавтору» ушул киши деп айтар элем...

Быйыл Мелис уулу Элтуранды үйлөндүрдү, кызы Мединаны күйөөгө берди. Тарбия көрүп өскөн ал экөө эми өз жолун, менимче, жакшы улап турар...

Ооба, Мелис Айтматовду башка бирөөнө эч нерсе калтырбаган сымал эле изилдеп жазып чыкты. Улуу жазуучуга Мелистей мыкты адабиятчыны туш кылып койгону да бекеринен эместир деп ойлоп калам...

Мелис «Көңүлдөгү өмүр» деген китебинде минтип жазат: «2008-жылдын 3-4-июлунда «Айтматовду кучактаган шаар Элазык» деген эскерүү болду. Кыргызстандан мен катыштым (эскерүү Түркияда болгон - Б.А.). Миндеген кишилер... Жүрөгүм алып-учуп, уктай албай бушайман болуп Чыңгыз агай акыркы сапарга узагандан кийинки жан дүйнөмдөгү уйгу-туйгуну кимге айта-

рымды билбей, сырдаш таппай, анан окурманыма жан сырымды төгүүгө туура келди. Бул ошол көз ирмемдеги бир ой учкуну» – деп туруп минтип жазат:

Айтматов бар Аалам толук көрүнчү,
Ар аткан таң Кубаныч деп сөгүлчү.
Айкөлдүгү Манас баба өңдөнүп,
Мээрим да Күн нурундай төгүлчү!

Залкардын чыгармачылыгындагы, баскан жолундагы тоскоолдуктарды, аны көрөлбас мезгилдерди, окурмандардын ага болгон сүйүүсүн айтып келип ырын минтип улантат!

Адабият айдыңында кай жылдыз,
Болсо болор, болбосо жок бир жылдыз.
Ааламында жаркыраган, жайнаган,
Айтматовдун чыгармасы – бүт Жылдыз.

Ушинтип улайт Мелис Айтматовго арнаган бул ырын.

Жогорудагы ыр орун алган китеп «Көңүлдөгү өмүр» деп аталып, чоң көлөмдөн. Ага кирген ырлардын баары Чыңгыз Айтматовго арналган.

Чыныгы дос жөнүндө бирдеме деп жазыштын азабы арбын экенин ушул ирет дагы билдим. Кандай айтсаң да бир чымчым тузу кем болуп туруп алат экен: кандай айтсаң да жакшы сыпаттама жетпей турары бар экен. Андай болгон соң не айла... Бар бол Мелис досум, бүлөң менен узак-узак жаша!

Баратбай Аракеев

// Багыт.kg. – 2016, 23-ноябрь

СЫЙЛЫК ЭЭСИН ТАПТЫ

КМШ өлкөлөрүнүн Гуманитардык кызматташтык боюнча Эл аралык фондунун (МФГС) мамлекеттер аралык кеңешинин чечими менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору, ф.и.д., академик Акматалиев Абдылдажан Амантурович КМШ өлкөлөрү боюнча гуманитардык тармактын өнүгүүсүнө кошкон зор салымы үчүн «Звезды содружества» сыйлыгынын лауреаты наамына татыды. Аталган сыйлык 2009-жылдан бери уюштурулуп, КМШ мамлекеттеринин гуманитардык жактан өнүгүүсүнө зор салым кошкон илимий, маданий ж.б. ишмердүүлүгү менен ири ийгиликтерди жараткан өжөлөрдүн өкүлдөрүнө тапшырылат.

Жалпысынан 2017-жылы бул сыйлыкка КМШ өлкөлөрүнөн 11 адам көрсөтүлгөн. Анын ичинен «Звезды содружества» сыйлыгына КР УИАнын академиги, Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору А.Акматалиев (Кыргызстан), М.Ломоносов ат. МГУнун Бакудагы филиалынын жетекчилиги, Азербайжан Республикашнын Улуттук илимдер академиясынын корреспондент-мүчөсү Н.Пашаева (Азербайжан), композитор, пианист СШакарян (Армения), олимпиадалык оюндардын төрт жолку чемпиону, биатлонист Д.Домрачева (Беларусь), музыкант, педагог, коомдук ишмер А.Мусахаджаева (Казакстан), физик, Молдова УИАсынын академиги И.Бостан (Молдова), музыкант, дирижер, педагог Ю.Башмет (Россия), акын, коомдук ишмер Низом Хосим (Тажикстан) татыктуу болушту.

«Звезды содружества» сыйлыгын лауреаттарга тапшыруу аземи 2018-жылдын 19-июнунда Астана шаарында КМШ мамлекеттеринин чыгармачыл жана илимий интеллигенциясынын Эл аралык XIII форумунун алкагында болуп өттү.

Де-факто. – 2018, 22-июнь

* * *

Ч.Айтматовдун 90 жылдыгына карата

АЙТМАТОВЧУ АКАДЕМИК

Кыргыздын Калыгул, Арстанбек, Молдо Кылыч сыяктуу “Замана” агымынын өкүлдөрүн казак акындары менен салыштырып, докторлук диссертация жазган профессор, бүгүнкү күндө Казак Республикасынын Президентинин пресс-секретарында иштеп жаткан Бауржан Оморов жакында “Алмата ак шамы” (07.04.2018) газетасына “Айтматов менен Акматалиев” деген көлөмдүү макала жазып чыгарды. Ал эми тарых илимдеринин кандидаты Нурхан Есенов “Егемен Казахстан” газетасына (30.03.2017) “Айтматов ааламынын шыракшысы”) деген макала жазган. Мына ошол макалалар менен таанышкандан кийин, эмне үчүн биз деле кыргыз окурмандары ошондой мааниде өзүбүздүн оюбузду ортого сала албайбыз деген ой менен бизге жакшы тааныш адамдын эмгеги тууралуу эки ооз сөз айтууга туура келди.

“Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын” – дейт Абдылдажан Акматалиев өзүнүн бир маегинде. Ошол өмүр

сапарында дүйнөлүк залкар жазуучу Чыңгыз Төрөкулович Айтматов менен отуз жылдай бирге болуу бактысына туш келгенин жалпы коомчулук жакшы билет. Отуз жыл ичинде ал жазуучу менен чыгармачылык, илимий, ошондой эле турмуштук кеңири жана терең байланышта болду. Ар бир адамдын өмүрүндө тарыхый күндөрү болот. Абдылдажан Акматалиев агай өмүрүндөгү тарыхый күндү 1980-жылдын 2-октябры деп эсептейт. Ошол мезгилде ал Чыңгыз Айтматов менен бетме-бет кездешип, таанышуу бактысына туш болот. Ал мындай дейт: “Академиянын чоң залында жаңы пайда болгон элдердин адабиятына арналган конференция жүрүп жаткан. Бул конференцияга Айтматов да чакырылыптыр”. “Салам айтып жиберип, шашканымдан “Сизге кайрылууга болбу?” – дедим, Чыңгыз аганын жүзүн карадым. Салам берген алаканым ысып кетти. Ошондо жазуучу мени жан дүйнөсүндө кабыл алганын билдим. Карап турган эл экөөбүз эшикке басканда жарыла берди.

Чыңгыз ага мен жакында Алма-Атада командировкада болдум. Калтай Мухамеджанов, Олжас Сулейманов, Зейнулла Кабдолов сыяктуу жолдошторуңуз салам айтты. Ушуну айтып коёюн дедим эле.

Рахмат. Ал жакка эмнеге бардың эле? – деп кайра сурады.

Мен сиздин чыгармачылыгыңызга кызыгып жүрөм. Алма-Атага материал жыйнаганы бардым.

Аа, жакшы. Жанагы “Советтик Кыргызстанга” чыккан Калтай менен маектешүү сеники турбайбы?! – деди.

Ооба, – дедим. Жан дүйнөмө ого бетер жылуулук сезим аралап, тердеп да кеттим. “Демек, окуган экен” деген ой кылт эте түштү.

Коштошуп, машинага түшүп кетти. Ошондогу менин кубанычымды айтпаңыз, керели-кечке төбөм көккө

тийгендей, сезимдердин толкунунда каалгып жүрдүм” (“Айтматов жөнүндө этюд” китебинен)

Мына ушул тарыхый күн Абдылдажан-Мелис Акматалиевдин тагдырын Чыңгыз Айтматовдун тагдыры менен байланыштырды. Ал 1982-жылы

“Кыргыз-казак адабий байланышын өнүктүрүүдө Ч.Айтматовдун ролу” деген темада кандидаттык, 1990-жылы “Түрк тилдүү элдердин адабиятынын өз ара байышында жана байланышында Ч.Айтматовдун ролу” деген темада докторлук диссертация коргогон. Диссертациялардын материалдарын чогултууда ал союздун республикаларын кыдырып, белгилүү жазуучулардан, акындардан Камил Яшен, Мирмухсин, Адыл Якубов, Примкул Кадыров, Зульфия, Мустай Карим, Абдижамил Нурпеисов, Берди Кербабоев, Олжас Сулейменов, Тулеберген Каибергенов жана башкалардан Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылык таланты, чыгармаларынын аларга тийгизген таасири сыяктуу эч жерде айтылбаган жана жазылбаган материалдарды жазып келип, аларды басма сөздөрдө жарыялоо, илимдин объектисине киргизген. Бул тууралуу профессор, филология илимдеринин доктору Советбек Байгазиев мындай деп жазган: “Бул илимий эмгектин тынч кабинетте жаралбагандыгы. Адабиятчы-илимпоз эмгегин жазардан мурда кыйла түйшүктү башынан өткөргөн: жер кезип, эл кыдырган, Орто Азия жана Казакстандын, Сибирдин жолдорун баскан, маданий ишмерлер, окумуштуулар менен жолугуп, сырдашкан, чын дилден маек курган, көп факты-материалдарды чогулткан. Кыскасы, автор жаза турган темасы менен проблемасынын ички “тамырларын” өз колу менен кармалап көрүп, алдын-ала аны менен жашап, башынан кечирип туруп, анан колуна калем алган. Ошонун натыйжасында эмгек фактылык жактан да, изилдөө-

чүлүк жагынан да ынанымдуу чыккан (“Кыргыз адабиятынын тарыхы” 9-том).

Анын натыйжасында ондогон эмгектери жазылып, англис, немец, француз, орус, казак, кытай, япон, өзбек, түрк тилдеринде жарык көрүп, Айтматовдун чыгармаларын жайылтууга салым кошкон.

Ч.Айтматов боюнча 20дан ашуун китептердин, 500дөн ашуун макалалардын автору.

Абдылдажан-Мелис Акматалиевдин жалпы эле чыгармачылыгына көз салып, байкоо жүргүзгөн Чыңгыз Айтматов бир нече жолу өзүнүн таамай, ачык пикирин билдирип келген. Биз анын жазуу түрүндөгү үч-төрт пикирине мисал катары келтире кетсек эле баары түшүнүктүү болот деген ойдобуз.

1. “Жаш илимпоз Акматалиев эң соңку адабий өз ара байланыштардын жана өз ара таасир тийгизүүлөрдүн анча карала элек аспектилерин изилдеген. Менимче, анын эмгеги теориялык жагынан да кыйла мааниге жана актуалдуулукка ээ.

Көп улуттуу совет адабиятындагы учурдагы көркөм процесстерди изилдеген адабияттаануудагы мындай өнүгүүнү колдоо керек”. (*Чыңгыз Айтматов – Китепте: А.Акматалиев. Жаңылык тажрыйбадан жаралат. – Фрунзе: “Кыргызстан”, 1986. 3-4-бб*)

2. “Ознакомившись с работой А.Акматалиева, прихожу к выводу, что это весьма актуальное исследование именно в аспекте этнико-языковой региональной среды и ее влияния на художественное творчество современных писателей. Такой угол зрения, насколько я могу судить, не вовлекался до последнего времени в научно-исследовательский оборот. Многие годы чисто идеологический подход имел перевес перед национальной субстанцией культуры, и это приводило к обеднению литературоведения”.

ния на местах. Работа А.Акматалиева достойно восполняет этот пробел в среднеазиатском литературоведении”. (Академик Чингиз Айтматов. 1989 г. 10 декабря)

3. “Необходимо учесть акматалиевский интеллектуальный имидж, достойно проявившийся в последние годы на многочисленных международных конференциях и симпозиумах, чему в ряде случаев я сам свидетель”. (1993)

4. Бул кеп Абдылдажан Акматалиевдин туулган күнүнүн 50 жылдык юбилейине карата айтылган аксакалдык пикирим. Чынында да бул аселдүү мүмкүнчүлүккө жеткениме бактылуумун. Улуттук маданий чөйрөсүндө Абдылдажан сыяктуу терең ойчул, тынбаган эмгекчил, чаң тийбеген таза пейил инсандарыбызды биз тагдырдын буйругу деп сыймыктанып баалашыбыз зарыл. “Манастын” эпикалык дүйнөсүн илимий системага келтирип бериши жана бул изилдөөлөрдү азыр да улантышы чокунун бир капталы болсо, экинчиси – азыркы XX-XXI кылымдагы адабияттын турмушу, өсүп өнүгүшү, эл аралык деңгээлде изилдениши бул да Абдылдажан Акматалиевдин илимдеги алп жүргүндүк багыты болуп саналат. Ал эми өз ара руханий жакындыгыбыз – бул дагы өз-өзүнчө турмуш буйругу го деп ойлойм. Азыркы учурда Абдылдажандын тестиер жетилген уулунун ысмын да Эльтуран деп төрөлгөндө өзүм койгомун. Эльтуран. Ысымына жараша акыл-эстүү жетилип өсүүдө. Буга да кубанам. Неберелер демекчи, алар келечектин өнүгүшү, нуру эмеспи. Улуттук маданиятыбыз акматалиевдер сыяктуу берендерге жүктөлсүн. Ошондо өз баркыбыз менен өнүгөбүз. (Ч.Айтматов. “Кут билим”, 17.02.2006. “Адабий Алатоо”)

Мындан тышкары да Айтматовдун каттарында, ошондой эле берген кол тамгаларында тилектери камтылган.

Абдылдажан – Мелис Акматалиев Айтматовдун көзү

тирүүсүндө да, андан кийин да Айтматовдун өзүнө жана чыгармачылыгына сый-урмат менен камкордук кылып келген. Анын чыгармалар жыйнагынын 5, 8, 10 томдуктарын чыгарууга демилге кылып, спонсор издеп, окурмандарга жеткирди. Айтматовго арналган макалалар жыйнагынын орус тилинде 5 томдугун, кыргыз тилинде 3 томдугун, ага арналган ырлар жыйнагынын 2 томдугун, “Айтматов энциклопедиясынын” 3 томдугун чыгарууну жетектеди. Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгына байланыштуу ондон ашуун эл аралык конференцияларды өткөрүп, 70, 80, 85, 90 мааракелерине активдүү катышты. Айтматовдун ысмын Тил жана адабият институтуна, “Сапат” лицейине берүүдө, Айтматов китептеринин китепканасын уюштурууда, Эл аралык коомдук Айтматов академиясы менен Айтматов клубун түзүүдө, эстелик бюстарын мекемелерде коюуда, документалдык жана көркөм кинофильмдерде кеңешчилик кылууда жана башка иш-чараларды өткөрүүдө өзү идея көтөрүп, демилгелеп, өзү ишке ашырды.

“Мен сага өзүмө ишенгендей ишенем” – деп Чыңгыз Айтматов Абдылдажан агайга кат жазды. Бул албетте, ишенимге кирүү, ишенимде болуу чоң бакыт эмеспи! Ошондуктан, алар бул ишенимди жоготпой, бапестеп келишти. Абдылдажан Акматалиевдин “Айтматов жөнүндө этоюд” деген күндөлүк китебин окуп отурсаң, не деген улуу жазуучунун генийлик менен жөнөкөйлүгүн, карапайымдыгын, кеңпейилдигин, айкөлдүгүн жана башка эң мыкты сапаттарын табасың. Бизге, жалпы окурмандарга “Адамга күн сайын – Адам болуу кыйын” деген Айтматовдун турмуштагы жашоосу, кыял-жоругу, мүнөзү, мамилеси кызык эмеспи!

Чыңгыз Айтматовду жоготуу баарыбыз үчүн орду толгус болду. Абдылдажан агай да жан дүйнөсүндө кый-

налып жүрдү, алардын бардыгын “Айтматов бар Аалам толук көрүнчү”, “Рух дүйнөнүн асманында алп жатат”, “Аалам кезип, Айтматовдон салам айт” деген ырлар жыйнагында кеңири чагылдырып, Айтматовдун поэзиядагы образына портреттик сүртүмдөрдү тартты.

Ал “Айтматов таануу” илимине жаш илимпоздорду алып келди, кандидат, доктор кылып чыгарды. Бекеринен “Акматалиевди башкы Айтматов таануучу” деп окумуштуулар айтышпайт. Бул сый-урматтуу, кадыр-барктуу сөзгө ал өзүнүн карандай маңдай тери, тынымсыз эмгеги менен жетип отурат. Айтматов дегенде Акматалиевдин аты дароо эсибизге келет.

Акын Фатима Абдалованын ыр саптарына толук кошулам:

“Бирок Сиздин ойлогондо – илимдеги ишиңиз,
Сиз бир чети калгандайсыз Айтматов үчүн төрөлүп...”
Бар болуңуз агай, Абдылдажан Амантурович!

Келдибек Койлубаев,
филология илимдеринин кандидаты, доцент
//Де-факто. – 2018, 24-сентябрь

* * *

А.А.АКМАТАЛИЕВДИН ТИЛ ИЛИМИНЕ КОШКОН САЛЫМЫ

Кандай гана окумуштуу болбосун, ириде, анын илимде кандайдыр бир багыты, ээлеген орду, илимий изилдөөчүлүк ишмердигинде атайын тандап алган темасы болот. Ушул жагдайдан алганда, Кыргыз Республикасы-

нын улуттук илимдер академиясынын академиги, филология илимдеринин доктору, профессор Абдылдажан Амантурович Акматалиев – эң алгач өзүнүн илимий ишмердиги, тынымсыз өтөгөн эмгеги менен кыргыз адабият таануу илимине өзгөчө салым кошкон адабиятчы-окумуштуу, Айтматов таануучу. Буга анын ар бир жарыяланган эмгектери далил боло алат.

Бирок өзүнүн изилдөөчүлүк багыты боюнча адабиятчы-окумуштуу экендигине карабастан, кийинки кездерде кыргыз тил илиминин өнүгүшүнө да өтө берилгендик менен көңүл бөлүп, тил илиминин орчундуу, актуалдуу, урунттуу деп эсептелген маселелерине белсене киришип, аларды чечүүгө да аралашып, бир топ уюштуруучулук иштерди абдан үзүрлүү аткарып келүүдө. Сөзүбүздү бекемдеш үчүн 2008-жылы КР УИАнын реорганизациялоо боюнча чыгарылган бүтүмүнүн негизинде түзүлгөн Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору болуп шайланган учурунан тартып бүгүнкү күнгө чейин А.Акматалиевдин жетекчилиги менен Кыргыз мамлекетинин, кыргыз тил илиминин, дегеле, кыргыз коомчулугунун өнүгүшүнө чоң түрткү боло турган далай эмгектер аткарылгандыгын баса белгилегибиз келет. Маселен, кыргыз тилчи-окумуштууларынын талыкпаган эмгегинин аркасында даярдалганы менен, ушул убакка чейин жарык көрбөй келген «Кыргыз адабий тили» (90 б.т. 1120бет) , «Кыргыз тилинин сөздүгү» (80 миң сөздү камтыйт, 1000 беттен ашык көлөмдө), ошондой эле «Орусча-кыргызча сөздүк» (4 китептен турган фундаменталдуу эмгек) сыяктуу ж.б. эмгектер анын жетекчилиги, уюштуруучулук жөндөмдүүлүгү менен жарыкка чыкты. «Махмуд Кашкаринин «Дивани лугат-ат түрк» сөздүгү жана кыргыз тили» илимий долбоору Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун илимий изилдөөлөр

планына киргизилип, аталган багытта бир нече макалалар, атайын монографиялардын жарык көрүшүнө жана Махмуд Кашкаринин «Дивани лугат-ат түрк» сөздүгүнүн кыргызча котормосу, ошондой эле кол жазма түрүндө даярдалган Ж.Баласагындын «Кутатгу билиг» эмгегинин кыргызча котормосу институттун илимий кызматкерлери тарабынан толукталып иштелип жарык көрүшүнө академик А.Акматалиевдин салымы чоң.

Кыргыз Республикасынын Президентинин «Кыргыз Республикасында 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн Улуттук программасы жөнүндө» атайын Жарлыгы мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана тил саясатын туура багытка салуу максатын көздөдү. Мына ушул максатты иш жүзүнө ашырууда академик А.Акматалиевдин жетекчилиги менен улуттук программанын негизиндеги долбоорго конкреттүү иштер пландаштырылып, мамлекеттик тилдин маселелерине тиешелүү эмгектерди даярдап басып чыгаруу маселеси атайын белгиленген. Бул долбоорго КР УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун илимий кызматкерлер жамааты, Бишкек шаарындагы ЖОЖдордун окумуштуу-педагогдору, мамлекеттик тил боюнча атайын адистер, ошондой эле Кыргыз Республикасынын ар кайсы региондорундагы ЖОЖдордо иштеген окумуштуу-педагогдор, тилчи-адистер катышып, кыргыз тили боюнча учурдун талабына толук жооп бере турган окуу куралдарын, сөздүктөрдү, маалымдамаларды, илимий басылмаларды иштеп чыгышып, жарыялап жатышат. Бул иш-чараны уюштурууга да академик А.Акматалиев баш-оту менен киришип, ак пейилден тилчи-окумуштууларга чоң көмөк көрсөтүп келүүдө. Жакында академик А.Акматалиев 60 жаш кутман курагын белгилөө алдында турат. Биз сыймыктанган, илим үчүн, билим үчүн тыным албай, кажыбай эмгектенип, баа-

рыбызга үлгү болуп келген атактуу академик агабызды кутман курагы менен чын жүрөктөн куттуктайбыз! Аман болуңуз!, Дайыма бар болуңуз!

**Ж.Баласагын атындагы КУУнун кыргыз
филологиясы факультетинин деканы,
ф.и.д., профессор М.С.Маразыков
Ж.Баласагын атындагы КУУнун кыргыз
филологиясы факультетинин Кыргыз тил илими
кафедрасынын жалпы жамааты**

* * *

АКАДЕМИК КЫТАЙДА

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору, академик Абдылдажан Акматалиев 8-марттан 16-мартка чейин Кытай Эл Республикасынын Хейнан университетинин жана Бүгкүл Кытай достук ассоциясынын чакыруусу менен илимий-практикалык конференцияга катышып, окутуучулар, студенттер жана окурмандар менен жолугушуп, доклад окуп келди.

Кытай Эл Республикасында Ч.Айтматовдун бардык чыгармалары кытай тилинде которулган жана ар бир жылы көптөгөн нускалар менен басылып турат. Анын чыгармалары жогорку окуу жайларынын программаларына кирген. Академик А.Акматалиевдин жетекчилиги менен изилдөөчү Пен Мей «Айтматовдун чыгармачылыгы Кытайда» деген кандидаттык диссертацияны 1998-жылы жактаган экен. Андан бери жыйырма жылдай убакыт өтүп кетиптир. Бул аралыкта Ч.Айтматовдун

чыгармалары «Кассандра тамгасы», «Тоолор кулаганда» романдары кытай тилине которулуп, кызыгуу менен окулуп жатыштыр. Ал эми «Кылым карытар бир күн», «Кыямат», «Ак кеме», «Гүлсарат» чыгармалары да ар кайсы басмаларда басылып, чыгып туруптур. Ошону менен бирге кытай жеринде жашаган кыргыз, казак, уйгур окурмандары да өз арибинде жазуучунун чыгармаларын окуп жатышыптыр. Кытай изилдөөчүлөрү менен биздин институттун байланышы жакшы, «Айтматов окуулары» эл аралык конференцияга келип докладдарды окуп турушат, мындан ары да тыгыз байланыш түзүү жөнүндө келиштик» – дейт А. Акматалиев.

Факты.kg. – 2019, 03-март

* * *

«МАНАСТАН АЙТМАТОВГО ЧЕЙИН...»

Эңсегеним элге кызмат кылуу...»

Адам баласы төрөлгөндө эле анын бешенесине келечектеги тагдыры жазылат дешет. «Тагдыр деген эмне экенин, жаралганда жараткан бешенеге эмне жазып койгонун алдын ала биле албайт, кимдин кандай болорун жалгыз гана жашоонун өзү көрсөтөт, а эгер андай болбогондо тагдыр дегендин тагдыр болмогу кайсы» – дейт Чыңгыз Айтматов. Кудай буйруп, бүгүнкү академик Абдылдажан-Мелис (көп учурда эки башка адам деп ойлошот, ошондуктан атын катар жазууга туура келди) Акматалиевдин тагдыры да илим, адабият-чөйрөсүндөгү адамдардын тагдыры менен байланышып,

улам-улам өмүр-жашоосундагы ар тараптуу кырлары ачылып келди.

Абдылдажан-Мелис Акматалиев 1956-жылы 15-январда туулган. Мектептин алгачкы класстарын Кара-Кужур өрөөнүндөгү Лахол айылында окуган, 1972-жылы Фрунзедеги №5 кыргыз орто мектебин бүтүргөн. 1972-жылдан 1977-жылга чейин Кыргыз мамлекеттик университетинде окуп, тилчи-окумуштуу Самак Давлетовдон диплом жазып, окууну кызыл диплом менен бүтүргөн. 1977-жылы Ош педагогикалык институтуна окутуучу катары жиберилет. 1977-1978-жылдары жаш окутуучу «Тил илимине киришүү», «Жалпы тил илими» сыяктуу лекцияларды окуп, студенттер менен тыгыз иш алып барып, илимий конференцияларды, тегерек столдорду жана адабий кечелерди өткөрүп, өзүндөгү илим-билимге болгон умтулууну, ынтызарлыкты студенттерине өткөрүп, окууга болгон кызыгуусун ойготуп, таалим-тарбия берип, коомдук иштерде тажрыйбасын арттырат. Тажрыйбалуу адис агай-эжелер: Сүйүнтбек Ибраимов, Намазбек Бейшекеев, Садыбакас Шатманов, Жумаш Мамытов, Жээналы Шериев, Дүйшөнбай Туратов, Пайзулла Ирисов, Кутибек Өмүркулов, Булбул Суранчиева, Акбар Сыдыков, Мааткасым Сыдыков, Турдумамбет Турдукожоев сыяктуулар менен бирге иштешип, алардан тарбия алып, жаш болсо да кадыр-баркка ээ болот.

Ош педагогикалык институтунда кыргыз тилин жана адабиятын окутуу кафедрасы ачылып, Кыргыз мамлекеттик университетке стажер-окутуучу катары жиберилет. Абдылдажан-Мелистин тагдыры андан кийин профессор Киреше Иманалиев менен байланышат.

Методист катары Акматалиев «Кубанычбек Маликовдун сатираларын окутуу», «Лев Толстойдун «Хаджи-Му-

рат» повестин окутуу» деген макалалары «Мугалимдер газетасына» жарыяланат. «Кыргыз орто мектептеринде поэзиялык чыгармаларды окутуу» деген темада кандидаттык диссертация жазууга киришет.

Бирок тагдыр Акматалиевдин багытын башка жакка буруп, аны Кыргыз Республикасынын илимдер академиясына кенже илимий кызматкерликке алып барат. Ал жерде Салижан Жигитов жетектеген «Адабий байланыш» сектору жаңы ачылып, бир топ жаш илимпоздор менен бирге иштешет.

Тагдыр тагдырга уланып, Абдыкадыр Садыков менен жолуктуруп, анын жетекчилиги менен 1982-жылы «Кыргыз-казак адабий байланышын өнүктүрүүдө Чыңгыз Айтматовдун ролу» деген кандидаттык диссертациясын коргойт.

Ал илимий кызматкер, ага илимий кызматкер, жетектөөчү илимий кызматкер деген этаптарды басып өтөт. 1986-1989-жылдары 3 жылга докторантурага кетип, бирок буга чейин эле ушул темага кызыгып, иликтеп, даярдык көрүп жүргөндүктөн 1 жыл ичинде «Түрк тилдүү элдердин адабияттарынын байланышын жана байышын өнүктүрүүдө Чыңгыз Айтматовдун ролу» деген докторлук диссертациясын бүтүрүп, талкууга алып келет. 1990-жылы докторлук ишин ийгиликтүү жактайт.

Абдылдажан – Мелис Акматалиевдин докторлук диссертациясына СССРдин корреспондент-мүчөлөрү Георгий Ломидзе, Гаджи Гамзатов, азербайжандык академиктер А.Заманов, К.Талыпзаде, Б.Набиев, өзбекстандык академик Л.Каюмов, казакстандык академиктер М.Каратаев, З.Ахметов, З.Кабдолов, филология илимдеринин доктору Георгий Гачев, филология илимдеринин доктору, тажик адабиятчысы А.Сайфуллаев, көрүнүктүү эстетик Ю.Борев, корреспондент-мү-

чө Ч.Жолдошева жана К.Асаналиев баштаган ондогон докторлор, профессорлор жакшы пикирлерин билдиришкен.

Эгемендүүлүк мезгили Кыргыз Илимдер академиясына реформа жүрүп, жаңы «Адабият таануу жана искусство таануу» институтунун түзүлүшүнө алып келди. 1992-жылы Абдылдажан Акматалиев институтка директор-уюштуруучу болуп бекитилет, андан кийин директор болуп шайланат.

1995-жылдын башында Адабият таануу жана искусство таануу институту жоюлуп, Тил жана адабият институту болуп калат.

1995-жылдын август айында «Манас» эпосунун 1000 жылдыгын салтанаттуу белгилөө учурунда Манаस्ताануу жана көркөм маданияттын Улуттук борбору Кыргыз Өкмөтү тарабынан уюшулат. Директордун ордуна шайлоо болуп, Абдылдажан Акматалиев шайлоодо утуп чыгат да, Улуттук Борборду 2008-жылдын июнуна чейин жетектейт. 2008-жылы академияда кайрадан реформа болуп, директорлукка шайланып, Тил жана адабият институту болуп биригип, Акматалиевдин сунушу менен Чыңгыз Айтматовдун наамы берилет.

2013-жылдан 2017-жылга чейин академиянын вице-президенттигине шайланып, анын камкордугу жана жетекчилиги менен «Тил, тарых жана маданият» жылында коомдук илимдерди ар багытта иштөөгө мүмкүнчүлүк түзүүгө жетишкен.

Манаस्ताануу багыты боюнча иштери

Иштин көзүн таба билген жетекчи, уюштуруучу катары Абдылдажан Акматалиевдин жетекчилиги менен төмөнкү иштер аткарылат: «Манас» эпосунун Сагынбай Орозбаков

жана Саякбай Каралаевдин варианттарында академиялык басылыштарын даярдоо» боюнча группалары жана Айтматов таануу бөлүмү коомдук башталгычта түзүлөт. Самар Мусаев, Раиса Кыдырбаева, Кеңешбек Асаналиев, Кеңеш Кырбашев, Эсенаалы Абдылдаев, Райкул Сарыпбеков, Айнек Жайнакова, Батма Кебекова ж.б. менен бирге иштешет.

1992-жылы Акматалиевдин өмүрүндөгү унутулгус окуя болот. Мурдатан сөз болуп, бирок орундалбай келаткан «Манас» эпосунун 1000 жылдыгын өткөрүү боюнча, болгондо да 1995-жылы деп Илимдер академиясынын жалпы жыйынында айта коём деп, чоң «күнөө» кылып, ошол учурдагы мамлекеттин Президентинен катуу эскертүү алат. Ал жөнүндө өзү мындай дейт: «Академиянын жалпы чогулушунда жаш директор катары мага сөз берилди. Мен «Манас» эпосунун 1000 жылдыгын 1995-жылы өткөрүү сунушун айтсам, Президент: «Өткөргөнгө каражатың барбы?» – деп сурап калды, мен 1000 кой, 1000 жылкы союз, 1000 боз үй тигип өткөрүү жөнүндө эмес, «Манас» эпосунун тексттерин чыгарып, руханий маарекеге айландыруу керектиги жөнүндө айта баштасам, сөзүмдүн аягына чыгарбай токтотуп коюшту. Бул окуя тууралуу ошол мезгилде «Кыргыз Туусуна» маек басылып чыккан».

Андан үч-төрт ай өтпөй Президент Жарлык чыгарып, Чыңгыз Айтматов, Ильгиз Айтматов ж.б. катарында Абдылдажан Акматалиев Уюштуруу комитетинин мүчөсү болуп кирет. «Манас» эпосунун мааракесинин иш-чараларына тексттерди жана изилдөөлөрдү даярдап чыгаруу, эл аралык жана республикалык конференцияларды уюштурууга активдүү катышат. «Манастын» юбилейлик медалы жана саат менен сыйланат. Бүгүнкү күнү анын уюштуруучулугу жана жетекчилиги менен «Манас», «Семетей», «Сейтек» эпосторунун Сагымбай Орозбаков, Саякбай Каралаев, Жусуп Мамай, Тоголок Молдо,

Молдобасан Мусулманкулов, Ыса Жумабек уулу, Багыш Сазанов, Мамбет Чокморов, Жаңыбай Кожеков, Шапак Рысмендеев, Акмат Рысмендеев, Шаабай Азизов, Кабай Атабеков, Дункана Кочукеев, Ыбрай Абдрахманов Уркаш Мамбеталиевдердин варианттарын даярдап, чыгаруу колго алынган. Сагымбай Орозбаковдун варианты боюнча жарык көргөн 1800 бет көлөмүндө «Манас» эпосу Шанхайда өткөн ЭКСПО – көргөзмөсүндө алтын медалга татыктуу болгон. ЮНЕСКОнун тизмесине «Манас» трилогиясын киргизүүдө башкалар менен бирге жумушчу топто болгон. Дүйнөлүк эпостордун 1,2 фестивалын өткөрүүдө чоң салым кошкон. Ошону менен бирге «Манас», «Сагымбай», «Саякбай» энциклопедиялары, «Манас» сөздүгү даярдалып, окурмандарга тартууланган. Ал манастануу илиминин өсүп-өнүгүшүнө салым кошуп, кадрларды даярдаган.

Фольклор багыты боюнча иштери

Фольклор багытына да Абдылдажан Акматалиев чоң салым кошкон. Анын демилгеси менен 1994-жылы фольклор таануу адистиги (10.01.09) боюнча диссертациялык совет ачылып, алгач жолу окумуштуулар фольклористика боюнча окумуштуулук даражаларын коргой башташкан.

А.Акматалиевдин идеясы, демилгеси, уюштуруучулугу, жетекчилиги жана жеке катышуусу менен элдик оозеки чыгармачылыктын үлгүлөрүнүн «Эл адабияты» сериясынын 40 томдугу 2 жолу даярдалып, буга чейин жарык көрбөгөн варианттары менен басылып чыккан. Анын кийлигишүүсү менен Тоолуу Алтайда, Хакасияда, Монголияда жана республикабыздын райондорунда Эгемендүүлүктөн кийин биринчи жолу диалектологиялык-фольклордук экспедициялар уюштурулган, материалдары жарык көр-

дү. Кол жазмалар фондусунда сакталып турган фольклордук-экспедициялык материалдар алгач жолу китеп түрүндө басылып чыккан. «Курманбек», «Кожожаш», Жаныш, Байыш», «Карагул ботом», «Аксаткын менен Кулмурза» сыяктуу кенже эпостор дискиге жазууда «Дас-танчы» коомуна кеңешчилик кылган.

Акындар поэзиясы багыты боюнча иштери

Бул багыт Абдылдажан Акматалиевдин жетекчилигиндеги өтө урунттуу багыттын бири. Совет учурунда идеологиялык жактан реакциячыл деп аталып, изилдөө объектинен жана чыгармаларын чыгаруудан алынып ташталган Калыгул, Арстанбек, Молдо Айтыке, Калмырза, Кулмурза, Калый, Жеңижок, Алдаш Молдо жана башкалардын чыгармачылыктары боюнча изилдөөлөр колго алынып, чыгармалары текстологиялык талдоодон кийин коомчулукка бир нече жолу жеткирилип, «Залкар акындар» сериясы деп аталган 15 томдук түзүлгөн. Асан кайгы, Кетбука, Токтогул ырчы сыяктуу легендарлуу акындардын чыгармалары алгач жолу кеңири изилдөөгө алына баштаган.

Акындык өнөрдө айтыш жанры өзгөчө орунду ээлейт. Совет мезгилинде айтыштын 2 томдугу гана жарык көрсө, эл аралык, республикалык конкурстардан диктофонго түшүрүлүп, анализденип, бүгүнкү күнү айтыш жанрына байланыштуу 8 томдук түзүлүп, Э.Иманалиев, А.Туткучов сыяктуу таланттуу жаш акындарга чейин чейин камтыйт.

Профессионалдык адабият багыты боюнча иштери

Кыргыз профессионал адабиятынын тарыхы Эгемендүүлүктөн кийин кайрадан жаңыча көз карашта карала

баштаган. Бул учурда Абдылдажан Акматалиев цензура аркылуу алынып ташталган А.Токомбаевдин «Мумия» ырлар жыйнагына, Касым Тыныстановдун «Академиялык кечелерине» жана ырларына, Кубанычбек Маликовдун «Балбай» поэмасына, Сүйүнбай Эралиевдин, Сооронбай Жусуевдин, Эсенгул Ибраевдин, Майрамкан Абылкасымованын, Анатай Өмүркановдун, Акбар Рыскуловдун жана башкалардын чыгармаларына, Качкынбай Осмоналиевдин «Көчмөндөр кагылышы», Эсенбек Медербековдун «Кызыл жалын», Төлөгөн Касымбековдун, Казат Акматовдун «Архат», Өскөн Даникеевдин «Баскын»,

«Кыргын», «Арман» Эрнис Турсуновдун «Балбай» сыяктуу романдарына карата жана башка адабияттын маселелери боюнча объективдүү пикирлерди билдирген макалаларды жазган. Ошону менен бирге улуттук адабияттын тарыхына жаңыча көз караштын зарылдыгы келип чыккан жаңы эгемендүүлүк доорунда тарыхый мааниси жогору «Кыргыз адабиятынын тарыхынынын» 10 томдугун бүткөрүү идеясын көтөрүп, ал жамаат менен бирге иш тез арада орундалып, жогорку окуу жайлары үчүн чоң практикалык мааниге ээ болуп, коомчулуктун, анын ичинде Чыңгыз Айтматовдун, Сүйүнбай Эралиевдин, Төлөгөн Касымбековдун, Сооронбай Жусуевдин, Бексултан Жакиевдин, Казат Акматовдун, Өскөн Даникеевдин, Кеңеш Жусуповдун, Азиз Салиевдин жана башкалардын жылуу пикирлерине ээ болгон.

10 томдук тарых Кыргыз Республикасынын Илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыкка татыган.

Алыкул Осмоновдун чыгармачылыгына арналган «Алыкул энциклопедиясы», «Кыргыз балдар антологиясы», Кыргызстанда жашаган элдердин жомоктору, «Улуттук идея – кыргыз адабиятында» деген фундаменталдуу эмгек

тер да, Абдылдажан Акматалиевдин идеясынан, тыным албаган эмгекчилдигинен, жетекчилигинен жаралган.

Чыңгыз Айтматов боюнча иштери

Абдылдажан Акматалиевдин Айтматов таануу илимине кошкон салымы баа жеткис десек эч ким тана албайт. Ал Кыргыз Республикасынын Баатыры, академик Мамбет Мамакеев айткандай, Чыңгыз Айтматовдун тирүү кезинде да, дүйнөдөн өткөндөн кийин да чыгармачылыгын терең, системалуу изилдеп, жазуучунун чыгармачылыгына байланыштуу ар түрдүү иш-чараларды уюштуруп, коомчулуктун эсине салып келген инсан болуп эсептелет. Кандидаттык да, докторлук да диссертациясын Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча коргогон.

Өзгөчө Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгы Кеңешбек Асаналиев белгилегендей, Абдылдажан Акматалиевдин магистралдык темасы болуп кала берет: «А.Акматалиевдин илимий чыгармаларында масштабдуулук, көп жактуулук ар кыл тараптуулук орун алган. Мен муну айтып жаткан себебим 15–20 жыл мурда Ч.Айтматовдун чыгармаларын изилдеген окумуштуубуз катары билчү элем, азыр жанагы сиздерге иллюстрациялык жактан топтоп ачып берген окумуштуу айтып өткөндөй, чыны менен Абдылдажан кийинки мезгилдерде изилдөөчүлүк объектисин, изилдөөчүлүк тармагын улам кеңейтип, байытып отурганы ачыкка чыгат. Байыркы түрк казынасынан баштап кийинки кыргыз элинин тарыхында калган улуу инсандардын өмүр баянына, таржымалына чейин жазып, иштегени, сөзсүз, бизди кубандырбай койбойт. Бирок ошондой болсо да, канчалык көп тармактуу болбосун Абдылдажандын өнөрүнүн негизги борборун Чыңгыз Айтматовдун чыгармалары түзөт. Эмне үчүн?

Анткен себеби 50-жылдардын аягында кыргыз адабиятына келип, өзүнүн чыгармачылыгынын эң бийик чокусуна жетип турган учурунда биз дагы эле көп жагынан ал кишинин чыгармаларынын маңызын түшүнүп үйрөнүп бүтө элекпиз. Магистралдык линия, адамдык концепция, Айтматовдун чыгармачылыгында өзүнүн күчүндө, бийиктигинде. Мына ошону, кандайдыр бир даражада чыгармаларын түшүнүүгө, башкаларга түшүндүрүүгө аракет жасаган ак ниет окумуштуу. Мен ушундай деп түшүнөм. Абдылдажандын өзүнүн методологиясы, изилдөө багыты бар, ага мен таң калам. Албетте, Абдылдажан саатты, убакытты да карайт. Бирок ошону кандай карап, бөлүштүрүп баарына үлгүрөт, мен ушуга таң калам. Мына ошол үлгүлүү, жемиштүү өнөрүң эч качан үзүлбөсүн, сени менен дайыма бир жүрсүн!» – деген белгилүү сынчы К.Асаналиев. Чыңгыз Айтматов менен илимий, чыгармачылык жана турмуштук байланышы Абдылдажан Акматалиевдин жазуучунун чыгармачылыгын ар тараптуу жана терең изилдөөгө мүмкүндүк берет жана анын натыйжасында ондогон илимий китептерди, жүздөгөн макалаларды жазды. Ал жазуучунун жарыяланган чыгармаларынан тышкары кол жазмаларын, келген окурмандардын каттары менен, архивдик материалдар менен таанышкан. Чыңгыз Айтматовдун көзү өткөндөн кийин жарыяланбаган «Чоор жана жер» чыгармасы жөнүндө дүйнөлүк окурмандарга кеңири маалымат берип жана анын болгарияда 1972–1974-жылдары жарыяланган үзүндүлөрүн таап чыкты. Эң кызыгы, чыгарма орус тилинде жазылса да, ал орус же кыргыз тилдеринде жарыяланбастан, болгар тилинде гана болгар окурмандарына тартууланыптыр. Абдылдажан Акматалиевдин Чыңгыз Айтматов тууралуу эмгектери мурдагы СССР, азыркы КМШ өлкөлөрүнө, чет өлкөлөргө

жакшы тааныш, англис, француз, немец, түрк, япон, казак, өзбек, азербайжан тилдерине которулган.

Абдылдажан Акматалиевдин демилгеси, түзүүчүлүгү менен Ч.Айтматовдун 5, 8, 10 томдуктары кыргыз тилинде, 8,10 томдуктары орус тилинде окурмандарга жеткизилген. Ошондой эле Чыңгыз Айтматов жөнүндө жазылган макалалар жыйнагынын кыргыз тилинде 3 томдугу, орус тилинде 5 томдугу жарык көргөн. Жазуучунун өзүнө, чыгармаларына, каармандарына арналган ырлар жыйнагын түзүү ишин да колго алып, Чыңгыз Айтматовдун 60, 80, 90 жылдыгына карата басмадан бир нече жолу чыгарган. Улуу жазуучунун 60, 70, 80, 85, 90 жылдыгын белгилөөдө А.Акматалиев демилгечи, уюштуруучу болуп чоң салым кошкон.

А.Акматалиевдин «Айтматов энциклопедиясы» (1989) эмгеги да, айтматов таануу илимин системага салуунун башталгычы болду. Кийин ал жамаат менен 3 томдук, көлөмү ар бири 1000 беттен турган «Айтматов энциклопедиясын» жүзөгө ашырды.

Бир кезде Ч.Айтматов «Мен сага өзүмө ишенгендей ишенем» деп кат жазган. Жазуучу ошону менен бирге 2006-жылы Акматалиевге мындай мааниде куттуктоо жолдоптур: «Бул кеп Абдылдажан Акматалиевдин туулган күнүнүн 50 жылдык юбилейине карата айтылган аксакалдык пикирим. Чынында бул аселдүү мүмкүнчүлүккө жеткениме бактылуумун. Улуттук маданий чөйрөсүндө Абдылдажан сыяктуу терең ойчул, тынбаган эмгекчил, чаң тийбеген таза пейил инсандарыбызды биз тагдырдын буйругу деп сыймыктанып баарлашыбыз зарыл. «Манастын» эпикалык дүйнөсүн илимий системага келтирип бериши жана бул изилдөөлөрдү азыр да улантышы чокунун бир капталы болсо, экинчиси – азыркы XX–XXI кылымдагы адабияттын турмушу, өнүп өнүгүшү, эл араык дең-

гээлде изилдениши бул да Абдылдажан Акматалиевдин илимдеги алп жүргүндүк багыты болуп саналат.

Ал эми өз ара руханий жакындыгыбыз – бул дагы өз-өзүнчө турмуш буйругу го деп ойлойм. Азыркы учурда Абдылдажандын тестиер жетилген уулунун ысмын да Эльтуран деп төрөлгөндө өзүм койгомун. Эльтуран ысымына жараша акыл-эстүү жетилип өсүүдө. Буга да кубанам. Неберелер демекчи, алар келечектин өнүгүшү, нуру эмеспи.

Улуттук маданиятыбыз акматалиевдер сыяктуу берендерге жүктөлсүн. Ошондо өз баркыбыз менен өнүгөбүз». (Ч.Айтматов. «Кут билим», 17.02.2006)

Бул албетте, сыймык.

Айтматов таануу илимине Абдылдажан Акматалиев өзүнүн эмгектери менен же болбосо өткөргөн конференциялары, уюштуруучулук демилгелери, идеялары менен гана салым кошпостон, илимий кадрларды даярдап чыгарган. Анын демилгеси менен бир катар мекемелерге Айтматовдун ысымы берилген. Эл аралык Айтматов клубун (1989) жана Коомдук Айтматов академиясын түзгөн.

Кол жазмалар багытындагы иштери

Институтта өзүнчө орду бар бөлүм – «Кол жазмалар бөлүмү». Бул бөлүмдө кыргыз маданий мурастары – «Манас» эпосунун варианттары, элдик оозеки чыгармачылыктын үлгүлөрү, акындар поэзиясы, профессионалдык акын-жазуучулардын кол жазмалары жана башкалар сакталып турат. Мына ушулардын сакталышына камкордук кылып, ТИКА, «Сорос» фондусу ж.б. мекемелер менен келишим түзүп, электрондукка көчүртүп, фольклордук-диалектологиялык материалдарды жарыялап, материалдык-техникалык базасын чыңдап келген.

Тил таануу багытындагы иштери

Кыргыз тил илими багыты Абдылдажан Акматалиевдин көңүлүндөгү эң орчундуу маселелердин бири. Ал алгачкы кадамын тил багытында диплом жазып, анан Ош педагогикалык институтунун «Кыргыз тили» кафедрасында баштаган. 2008-жылдан кийин тил жана адабиятты изилдөө институттары кайрадан бириккенде тил багытынын да илимий проектисинин жетекчиси катары жамаатты, республикадагы тилчи адистерди координациялап, «Азыркы кыргыз тили», «Түшүндүрмө сөздүк» (2 том), «Орусча-кыргызча сөздүк» (4 том), «Махмуд Кашгаринин «Түрк сөздөр жыйнагы» (3 том), Жусуп Баласагындын «Кут алчу билим» (3 том) жана башка илимий изилдөөчүлүк багыттагы эмгектердин жарык көрүүсүн жүзөгө ашырган. деп сыймыктанып баарлашыбыз зарыл. «Манастын» эпикалык дүйнөсүн илимий системага келтирип бериши жана бул изилдөөлөрдү азыр да улантышы чокунун бир капталы болсо, экинчиси – азыркы XX-XXI кылымдагы адабияттын турмушу, өнүп өнүгүшү, эл аралык деңгээлде изилдениши бул да Абдылдажан Акматалиевдин илимдеги алп жүргүндүк багыты болуп саналат.

Ал эми өз ара руханий жакындыгыбыз - бул дагы өзүнчө турмуш буйругу го деп ойлойм. Азыркы учурда Абдылдажандын тестиер жетилген уулунун ысмын да Эльтуран деп төрөлгөндө өзүм койгомун. Эльтуран ысымына жараша акыл-эстүү жетилип өсүүдө. Буга да кубанам. Неберелер демекчи, алар келечектин өнүгүшү, нуру эмеспи.

Улуттук маданиятыбыз акматалиевдер сыяктуу берендерге жүктөлсүн. Ошондо өз баркыбыз менен өнүгөбүз». (Ч.Айтматов. «Кут билим», 17.02.2006)

Искусство таануу багытындагы иштери

Искусство таануу илимине да өз салымын кошуп келе жатат. Анын илимий проектисинин негизинде 20 режиссер, 20 артист, 20 сүрөтчү, 20 композитордун чыгармачылык портреттери жазылып, китеп болуп чыккан. Ал «Манас» жана искусство», «Айтматов жана искусство» жана көптөгөн жыйнактарды чыгарууну жетектеп, демөөрчү таап чыгарган. Ал «Саманчынын жолу», «Бетме-бет» көркөм жана «Төрөкул Айтматов» документалдуу тасмалардын кеңешчиси. Кыргызстандын Эгемендүүлүгүнүн 5 жылдыгына карата башкалар менен бирге «Залкар күүлөр» деген 125 күүнүн тарыхын камтыган дискилерди даярдоого катышкан.

Гуманитардык илимдердин шыктандыруучусу

А.Акматалиев вице-президент болуп иштеп турганда да жана азыр гуманитардык бөлүмдүн төрагасы катары милдет аткарып жатканда да философия, тарых, педагогика илимдерине аябай көңүл бөлүп, камкордук кылып, алардын иштерин координациялап, комплекстүү иш алып барууга мүмкүнчүлүк түзүп келген. Анын натыйжасында тилчилер, философтор, тарыхчылар катышып, энциклопедиялар, «Улуттук идея – философияда» (4 том), «Улуттук идея – тарыхта»(4 том) деген сериялар окурмандарга жеткирилген. «Кыргызстандын тарыхы» жана «1916-жыл адабиятта, тарыхта, документтерде» деген 3 томдуктардын жазылышын көзөмөлдөп, талкууларды өткөрүп, орус тилинде жазылган материалдарды кыргыз тилине котортуп берип, өкмөттөн каражат бөлдүрүп, эмгектердин жарык көрүшүнө көмөк көрсөткөн.

Лирикалык саптар

Абдылдажан Акматалиев чыгармачылык менен да алектенип келет. «Жан сырым», «Сезим», «Көңүл», «Рух дүйнөнүн асманында алп жатат», «Аалам кезип, Айтматовдон салам айт» жана башка ыр китептердин автору. Анын ырларына ондогон обондор жазылган.

Чет элдик байланыштар жана коомдук ишмердүүлүгү

Түштүк Кореянын Президентинин Указы менен материалдык эмес маданий мурастарды сактоо боюнча Маданий борборду куруу боюнча эл аралык комиссиянын 12 мүчөсүнүн бири болгон. Ошондой эле Түштүк Кореянын Маданият министрлигинин 5 адамдан турган Борбордук Азия комитетинин мүчөсү катары көп жылдан бери кызмат өтөп келет. Анын чечкиндүүлүгү, калыстыгы, акыйкаттыгы менен эл аралык чыгармачылык конкурска катышкан искусство жана маданият ишмерлер Б.Жакиев, Ж.Сооданбек, Ж.Кулманбетов, Б.Максүтов, А.Исаева ж.б. Гран при баштаган бир топ акчалай сыйлыктарга ээ болушкан, ал эми М.Шарафидинов, К.Жунушов, Ж.Осмонкуловдордун эмгектери Түштүк Кореяда басылып, өздөрү Сеулга барып келишкен.

Боордош өлкөлөрдүн көркөм сөз мурастарын изилдөө, жайылтуу багытындагы «Түрк дүйнөсү» деген проектиде кыргыз адабияты эң орчундуу орунду ээлешине анын координатору Акматалиевдин салымы зор.

Анын төрагалыгы менен 200дөн ашуун, анын ичинде 80 өзүнүн жетекчилиги менен фольклористика, маанастаануу, акындар поэзиясы, профессионалдык адабият, искусство таануу багыттары боюнча кандидаттык жана

докторлук диссертацияларды жактаган. Алсак, С.Байгазиев, Ү. Култаева, И.Исамидинов, А.Кадырманбетова, Г.Орозова, Г.Мырзахметова, Ы.Шисыр, К.Мамбеталиев, К.Исаков, М.Көлбаева, Д.Асакеева, К.Койлубаев, А.Турдугулов докторлор жана көптөгөн кандидаттар А.Акматалиевдин илимий «шинелинен» чыгышкан. Эл аралык УОтен жана республикалык 250дөн ашуу илимий-практикалык конференциянын уюштуруучусу жана катышуучусу. Москва, Пекин, Үрүмчү, Токио, Сеул, Кванджу, Париж, Анкара, Стамбул, Кония, Элазык, Измир, Гирасун, Сивас, Мармара, Баку, Ташкент, Самарканд, Ашхабад, Нукус, Казан, Уфа, Астана, Алма-Ата, Жамбыл, Түркстан, Чымкент, Кызыл Ордо, Көкчө тоо, Алтай, Абакан ж.б. шаарларда илимий докладдарды окуган.

Кыргыз Республикасында Илим күнүнүн майрамдалып калышына академик, ошол мезгилдеги Президент Ж.Жээнбаев менен салымы болсо, кийин академиктер менен корреспондент-мүчөлөрдүн стипендияларын көбөйтүүдө эск-президент Ш.Жоробекова менен финансы министрлигине бирге барып, маселенин оң чечилишине жагдай түзгөн.

Жетекчи катары Акматалиев жамаат, кесиптештерин материалдык жана моралдык жактан колдоп келет. Ал демөөрчүлөрдү таап, кызматкерлердин илимий эмгектерин жарыкка чыгарууда. Менеджер катары ЮООдей китепти окурмандарга тартуулаганга салым кошкон. Анын сунушу менен 1 кызматкер Президиумдун Ардак грамотасы, 4 кызматкер Жогорку Кеңештин Ардак грамотасы, 22 кызматкер мамлекеттик сыйлыктын лауреаты, 1 кызматкер «Манас» орденинин III даражадагы, 3 кызматкер илимге эмгек сиңирген ишмер, 4 кызматкер маданиятка эмгек сиңирген ишмер, 2 кызматкер «Билимдин мыктысы» төш белгиси, 8 кызматкер «Маданияттын мыкты-

сы» төш белгиси жана 8 кызматкер Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тил комиссиясынын «Кыргыз тили» төш белгиси жана 22 кызматкер Ардак грамотасы жана башка мекемелердин баалуу сыйлыктары менен сыйланышкан. Институттун 90 жылдыгын жакында эң жогорку деңгээлде өткөрдү.

Ал 1977-жылдан баштап басма сөз беттеринде өзүнүн макалаларын жарыялап келе жатат. УООдөй макала, маектердин, ЗОдан ашуун китептердин автору. Анын эмгектерин жогорку окуу жайларында жана мектептерде пайдаланууда, жалпы эле окурмандарга керектүү.

Чет элдик жана республикалык бир топ сыйлыктардын ээси, академик, филология илимдеринин доктору, профессор Абдылдажан Амантурович Акматалиев «Эңсегеним элиме кызмат кылуу» деген ураан менен өлкөбүзгө чоң салым кошуп келе жатат.

Бар болуңуз, агай!

А.Кадырманбетова – филология илиминин доктору

М. Көлбаева – филология илиминин доктору

// De-facto. – 2019, январь

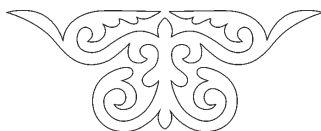
**АКАДЕМИК АБДЫЛДАЖАН ЗАМАНДАШ,
ЧЫГАРМАЧЫЛЫК КУТТУУ БОЛСУН
КУДАЙ БЕРГЕН 50 ЖАШ**

Көкүрөккө түйүп алган ыйманды
Дилиц таза, пейилиң ак жигитсиң.
Кеп-кеңешин угуп жүрүп дайыма
Али Чыңгыздын көп нерсени билесиң.

Чыңгыз менен кайарлаша басканың
Көз алдыма сүрөт болуп тартылат.
Акыл эстин түпкүрүндө сактайсың,
Ал сен үчүн айлык болуу шам чырак.

Даанышмандын сүйүүсүнө татыган,
Аша-салып аздектеген акылман.
Жан дүйнөңдө нурга бөлөп жашай бер,
Куттук айтам али Чыңгыздын атынан!

**Терең урматым менен
Дарика Жалгасынова. 2019-жыл, 15-январь**

УЛУУ АКЫН АЛЫКУЛДУН АЙТКАНЫНДАЙ, КАЙРА КАЙТЫП ЖОЛУГУШЧУ ЖОЛДОР БАР

Көп изденип бийиктикти багынткан,
Адабият майданында дасыккан.
Агай турат ак аралап чачтарын,
Анда болчу эч жанбаган басыктан.

Бир кезекте жолугарым билбепмин,
Абдылдажан агайыма кайрадан.
Бул да болсо Кудайымдын буйругу,
Шакирти үчүн устаты – эң ыйык асыл адам.

Айталбагам ал кезекте мен ыракмат,
Баш ийип азыр сизге таазим кылам.

Мен уятка калтырбадым сиздерди,
Болбосом да адабиячы эң чыгаан.
Пайдаланып сизден алган билимди,
Бөлүп келем окуучуга дилимди.

1989-1994-жж. И.Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик Педагогикалык Университетинин филология факультетинде сизден билим алган студенттиңиз Мамбетжумаева Замира.

Ат-Башы району, Жаңы-Күч айылы, Ж.Кайыпов атындагы орто мектеби

2019-жыл, 9-май

**«АЙТМАТОВДУК ААЛАМ» ЖҮГҮН
КЕЛАТАСЫЗ КӨТӨРҮП**
(окумуштуу-Айтматовчу, академик
Абдылдажан Акматалиевге)

«Айтматовдук аалам» деген бир зор Эшик ачылды...
Ал Эшикке канчалардын жан оттору чачылды...
А Сиз ошол зор Эшикти ачкандардын бирисиз,
Ачу менен ал Эшикти, зор милдет да тагылды...

«Айтматовдук аалам» Эшик ар кимге эле ачылбас,
Айтматовдон түшкөн жарык ар кимге эле чагылбас...
Толкунунда толкуп-толкуп «Айтматовдук ааламдын»,
Тереңинен таап чыктың көөхарларын-асыл таш...

«Айтматовдук аалам» деген бир көркөм жай тургуздуң,
Ал көркөм жай эч урагыс мүлкү болду Кыргыздын.
Калеминен канат байлап – Адамзаттын генийи,
Акылманы, даанышманы – Кыргыз уулу Чыңгыздын!

«Айтматовдук аалам» жүгүн асан эмес көтөрүш,
«Айтматовдук аалам» жүгүн келатасыз көтөрүп.
Алганыңыз. балдарыңыз тагдыр берген бактыңыз,
Аалар менен бар болуңуз, жакшылыкка бөлөнүп.
Бирок Сиздин ойлонгондо – илимдеги ишиңиз,
Сиз бир чети калгандайсыз Айтматов үчүн төрөлүп...

**Фатима Абдалова, акын,
Алыкул Осмонов, Жолон Мамытов**
атындагы адабий сыйлыктардын лауреаты

УРМАТЫМ МЕНЕН МЕЛИСКЕ

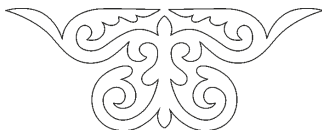
Дат баспаган рух дүйнөсү Чыңгыздын,
Дале турат нурун чачып жаркырап.
Даңазалуу көчмөн кыргыз калкына,
Күмүш тулга, алтын боолу шам чырак!

Ар сөзүндөн көрөмүн
Ачуу чындык тереңин.
Айланайын Мелисим,
Кыйшык сөзгө кыйбаган

Адамысың Чыңгыздын!
Маңдайда жарык жылдызың
Колдоп жүрсүн дайыма
Рух дүйнөсү Чыңгыздын.
Татыктуу өмүр сүргүлө,
Бактылуу болсун уул-кызың!

деп, дайыма сени ардактаган эжең Дарика

22.02.2018-ж.

АКМАТАЛИЕВ АБДЫЛДАЖАН ИЛИМДИН ИЗИНДЕГИ КҮЖҮРМӨН АДАМ

Анын аты-жөнүн кыргыз илим чөйрөсүндө жана коомчулукта Манас эпосуна байланыштуу илимий иштерди уюштуруу, олуттуу эмгектерди жазып келгендиги менен, ошондой эле, улуу Ч. Айтматовдун акыркы чейрек кылымдык жылдарында дайыма жанында болуп, анын жолун жолдогон адамдардын бири катары жакшы билишет. Мен, Бишкектеги гезитте иштеп жүргөнүмдө бир-эки жолу анын эмгектерин окуп, учкай да болсо ал тууралуу маалымат алдым эле. Кийинки жылдарда Амантур Акматалиев атанын фамилиясын алган адамдын атын, илимий эмгектерден, Манас жана Ч. Айтматов менен байланыштуу китептерден көп жолуктурар элем. Бирок бир айырма менен. Ошондо анын аты Мелис болчу. Менин Абдылдажан Акматалиев агайдан кеп кылганымды байкагандырсыз!

Агайдын атын угуп жүрүп, аны менен кез-кезде маданий-адабий иш-чараларда кезигип калчубуз. Аны фамилиясынан улам, Амантур атанын баласы экенин көп жылдар бою так биле албай келдим. Бирок, жүзү, каратору турпаты, сүрдүү жана токтоо көз карашы Амантур атага окшогонун ойлочумун. 2018-жылы Ч. Айтматов агайдын 90-жылдыгы менен байланыштуу иш-чара болуп, Улуттук илимдер академиясындагы бөлмөсүндө кептешкен учурда, сурап калдым. Ооба, Амантур ата артында кыргыз элине аттын кашкасындай белгилүү илимпоз бала калтырган экен. Агайга Амантур ата менен байланыштуу билгендеримди айтып, эстелик дептериме койгон колун жана каалоо-тилектерин көрсөттүм. Агай таң калып, ыраазы болду. Ал эми мен болсом, көп-

төн бери таанып жүргөн агайдын, кимдин баласы экенин так билгениме кубандым.

Абдылдажан агай сыртынан таанып, уккандарым боюнча да, жакындан таанышып, кээ бир иш-чараларда чогуу болгондугум боюнча да, өзгөчө адам экенин көрсөтүп келүүдө. Ал, менин эсимде эң алгач – илимдин изиндеги күжүрмөн адам. Ушундай айтканымдын жүйөөсү бар.

Абдылдажан агай кыргыз окумуштууларынын арасынан СССР доорунда таалим-тарбия алып, илимдин жолуна түшкөн адам катары эле калган эмес. Мен жогоруда айткандай, анын атын кыргыз журтчулугу Манас менен байланыштуу көптөгөн иш-чараларда, жарык көргөн чыгармаларда, ошондой эле Ч. Айтматовго байланыштуу эл аралык иш-чараларга байма-бай катышып, анда айткан сөздөрүн угуп да, жарык көргөн чыгармалардан окуп да, күбө болуп келүүдө. Ал Кыргызстанда гана эмес, кошуна мамлекеттерде, алыскы түркияда да таанымал экенин университеттер чыгарган илимий, адабий-көркөм журналдардан бир сыйра көз жүгүртүп же гуглдан издеп көргөндөр билет. Ал, бул жагынан караганда, кыргыз илим-билимине акыркы 20-25 жылдан бери өзүнүн зор салымын кошуп келген иштерман жана чыгармачыл адамдардын, ошондой эле окумуштуулардын бири катары алдыга чыгат. Ал өзү гана иштебестен, кыргыз илим-билиминин келечегине да кам көрүп, көптөгөн жаш окумуштууларга жетекчи болуп, аларга жол көрсөтүп келүүдө. Анын иштермандыгына кызыктуу бир мисал катары, Улуттук илимдер академиясында анын эки кеңсеси бар экенинен билсеңиз болот.

Абдылдажан агай менен жолугайын деп аны издесеңиз, табууга кыйын болушу мүмкүн. Анткени, ал кайсыл бир делегация менен кайсыл бир мамлекетте жүрүп, же кайсыл бир мамлекеттен келген адамдар менен өтүп

жаткан иш-чарада экенин эске алышыңыз керек. Кокус таап калсаңыз, анын бөлмөсүнө киргенде китептердин, гезит жана журналдардын арасынан көрө аласыз. Ошондо сизди ойлуу, суроолуу күлүмсүрөгөн, бирок кандайдыр бир жерге шашып жаткандай сезилген адам тосуп алат. Анын иштерман экенин, убактысынын тартыш экенин билген болсоңуз, ансыз да көп убактысын алгыңыз келбей, тезирээк кеткенге шашыласыз. Бөлмөсүндөгү ошончо китептерин көрүп, аларды качан жазганын же даярдаганын ойлоп, жооп таппай да каласыз!

Агай өзү менен бирге иштегендердин, жаш илимпоздордун агайы гана эмес. Ошол эле учурда алардын атасы! Жол көрсөткөн устаты. Токтоо мүнөз. Андыктан эч качан ортого чек койбойт. Ар бир адам менен жакын мамиледе болууга аракет кылганын, аны менен сүйлөшкөндө эле байкап каласыз. Конференция, ж.б. иш-чараларда столдордун, китептердин жайгаштырылышын текшерип гана тим болбостон, өзү да аралашып, иштегендерге жардам бергенин көрө аласыз. Анын чыныгы илимпоздорго таандык ошол ак көңүлдүлүгүн көрүп, ичиңиз жылыйт. Кээде ошончо иштин арасынан убада берген нерсесин аткарганды унутуп калса да, сиз кийин бир телефон чалсаңыз, ошол унуткан нерсе анын эсинде жүргөнүн, сиз айта электе, ал сизге айтканынан билип таң каласыз.

Агай менен бир нече жолу жөн-жай эле жолуккан болсок, ошол учурда бир канча жакшы иш-чараларда бир чети чогуу да иштешип калдык. Биринчиси, 2016-жылдын баштарында, мени Анкара шаарына чакырып, Манастын Сагымбай Орозбаковдун вариантынын толук китеби чыкканын, аны түрк тилине которуу керектиганын айтышты. Мен ошондой зоболуу жана жоопкерчиликтүү ишке киришүүгө макул болдум. Ошол китепти даярдаган адамдардын арасынан кимдер бар экен деп, тизмесин карасам

Абдылдажан агайдын аты да бар экен. Ошончо чоң көлөмдөгү китепти даярдоо өтө оор экени баарына белгилүү. Төрт котормочу ошол китепти которгонго киришип, кез-кезде агай менен да байланышып турдук. Которуу бүткөн соң, агайдын калемине таандык башкы сөздү да-котордум. Ошентип, агай менен биринчи жолу иштешкенибиз ошол болду. Алар даярдаган китеп кыргыз манастанучуулар үчүн зор булак болсо, биздин котормобуз менен жарык көргөн китеп Түркиядагы Манаска кызыккандар үчүн алгачкы толук вариант катары баалуу китеп болуп калды.

2016-жылдын декабрь айында, Бишкек шаарында «Эл аралык Айтматов окуулары» конференциясына катышып калдым. Доклад жасадым. Агай менен кошо Кеңеш Жусупов агай чогуу даярдаган «Айтматовдун асыл ой берметтери» китебин көрүп, агайга муну которсок болот экен деп да айткам. Ошол китепти 2018-жылы которуп, ыраматылык Айтматов агайдын 90 жылдыгында, Бишкекте «Күн сайын адам болуу» (Her gün insan olmak) аталышы менен кыргыз-түрк тилдеринде бастырдык. Китеп чыгып, агайга жеткизгенде, чынын айтсам, а дегенде коркком. Себеби, агай жактырбай коёбу, жемелейби дегендей! Бирок, китепти колуна алып бир сыйра барактагандан кийин, бизге телефон чалып, жолдо кетип бараткан жерде куттуктап, алкышын айткан! Ошентип, агайдын сынынан өтүп, эмгегимдин бааланганына кубанып, ыраазы болдум. Ыраматылык Чынгыз агайдын чыгармаларынан алынган жана публицистикалык сөздөрүнөн турган ошол китептин 90 жылдык юбилейинде түрк тилинде жарык көргөн жалгыз гана китеп болгону да мен үчүн өзүнчө сыймык. Китепти конференцияга катышкандарга тараттык. Улуттук илимдер академиясынын китеп текчесине койдук. Буюрса, агай менен дагы көп иштерди бирге бүтүрөбүз деген ойдомун. Аны убакыт көрсөтөр.

Абдылдажан агай мен тааныган, урматтаган, суктанган кыргыз илимпоз, окумуштууларынын бири. Ал кыргыз элине да, боордош түрк элдерине да илим-билими менен, чыгарган китептери менен, уюштурган иш-чаралары менен мындан кийин да талыкпай кызмат кыла берет деп ишенем. Ч. Айтматовдун жолун жолдогон адам катары, анын өзүнөн кийинкилерге жол көрсөткөн сүйүктүү агай жана устат болуп кала беришине тилектешмин. Агайга бекем ден-соолук каалайм.

**Китепте: Ибрахим Түркхан.
Жылдыздарды аралап. – Б., 2019.**

* * *

ЫР САПТАРЫНДАГЫ АЙТМАТОВДУН ОБРАЗЫ ТҮРКИЯДА

Түрк дүйнөсүнө белгилүү адабиятчы Абдылдажан Акматалиевдин Элазык шаарындагы «Манас» басмасынан «Аалам кезип Айтматовдон салам айт...» деген ырлар жыйнагы Калмамат Куламшаевдин котормосунда жакында жарык көрдү. Китептин аты эле айтып тургандай, ыр саптарынын бардыгы (150 бет) улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовго арналган. А.Акматалиевдин ырларында жазуучунун адамкерчилик, кеңпейилдик, айкөлдүк, боорукерлик, даанышмандык ж.б. касиеттерин камтыган жаркын образы камтылган.

Жазуучу менен бирге автор бир нече жолу Турцияда ар кандай адабий-илимий жолугушууларда болгон.

Түрк окурмандары академик А.Акматалиевди жакшы билет. Себеби, анын «Айтматов дүйнөсү», «Кыргыз фольк-

лору жана тарыхый инсандар» жана «Чагылган үндүү манасчы Айтматов» деген монографиялары жана ондогон макалалары түрк тилинде «Билге», «Кардаш калемгер» жана «Билим», «Түрк тили жана адабияты» ж.б. журналдарда басылган. Ошондой эле Түркиядагы бир топ журналдардын редколлегия мүчөсү. «Манас» эпосу, Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча Анкарада, Элазыкта, Стамбулда, Измирде ж.б. түрк окумуштуулары менен бирдикте эл аралык конференцияларды уюштурган.

Автор: Press – 2019. 27-август

– КУТБИЛИМ – 2019. 27-август

– Kyrgyztoday.kg Шаршемби, (27 август, 2019 - 13:43)

28 август. – 2019 – 15:52 (орусча)

– Билим АКИpress Жаңылыктар |

18:21, 27-август 2019 147

– Толугураак [https://bilim.akipress.org/kg/](https://bilim.akipress.org/kg/news:374243//)

news:374243//

– Эркин Тоо. –2019. – 28-август.

www/erkintoo.kg

* * *

**ОТЗЫВ О МОНОГРАФИИ АКАДЕМИКА
А. А. АКМАТАЛИЕВА «ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ»
(Бишкек, 2018 г., 99,5 п. л.)**

Монография «Чингиз Айтматов», изданная Институтом языка и литературы им. Ч. Айтматова Национальной академии наук КР, включает исследования, очерки, эссе, публицистику, интервью, историко-культурные об-

зоры, выполненные автором – известным ученым, доктором филологических наук, лауреат Государственной премии КР, академиком А. А. Акматалиевым. Все они помещены под одной обложкой солидного фолианта, посвященного 90-летию со дня рождения Народного писателя Кыргызской Республики Чингиза Торекуловича Айтматова.

Темы, заявленные в контенте и в контексте монографии, чрезвычайно современны и важны, поскольку отражают состояние полидисциплинарности с точки зрения филологии, культурологии, социологии, психологии, когнитологии и эпистемологии. Практически за каждой строкой книги стоит многолетний исследовательский интерес ученого, отражающий его научные интересы и приоритеты. В результате читатель получает комплексную картину современного вербального дискурса, который можно было бы именовать как «Жизнь и творчество Чингиза Айтматова».

Поэтому монографию следует рекомендовать не только исследователям и преподавателям, но и студентам, магистрантам, аспирантам, начинающим свой путь в литературоведении и нуждающимся в расширении исследовательского кругозора и углублении спектра методологических принципов.

Анализ новой монографии А. А. Акматалиева позволяет выделить несколько блоков. Во-первых, собственно лингвистический (структурно-семантический и лингвопрагматический) анализ поэтики творчества Ч. Айтматова. Во-вторых, широкий литературоведческий аспект. В-третьих, философский и методологический ракурсы. Это одно из немногих современных изданий, в которых представлен монообраз Творца через «калейдоскоп» научных и жизненных наблюдений Ученого.

Следует также отметить высокую типографическую и полиграфическую культуру издания.

Само появление очередного капитального труда академика А. А. Акматалиева вызывает уважение к автору, который на протяжении многих лет систематически и планомерно реализует собственный план исследователя такого выдающегося явления мировой и национальной культуры, как творчество Чингиза Айтматова.

За строками этой и других монографий А. А. Акматалиева возникает не только гигантская фигура великого писателя и мыслителя современности, но и массив его творческого наследия, которое воспринимается современными читателями, исследователями, всем культурным сообществом уже не как отдельные (и, безусловно, гениальные) повести, романы, драматургия и публицистика Ч. Айтматова, но прежде всего как особый «гипертекст» – некая суперкнига литературных образов и судеб, построенная не по линейному принципу, а на внутренних перекрестных смыслах уникального Метода писателя. Метода, который постоянно волнует исследователей разных поколений и который, наверно, никогда не будет окончательно расшифрован, ибо любое наше приближение к Истине, как известно, лишь отдаляет нас от нее.

Перелистывая страницы монографии, читатель по приглашению автора активно включается в разговор о выдающейся роли литературы (достаточно привести в пример Иссык-Кульские форумы Ч. Айтматова), о современниках (здесь и «ближний круг» писателя, и большой объем имен, связанных с его общественной деятельностью), о влиянии определенных творческих фигур на развитие истории и культуры, например, манасчы Саякбая Каралаева и писателя Мухтара Ауэзова, оказавших большое влияние

на самого Чингиза Торекуловича, о таких ключевых понятиях и идеях художественного творчества, как реализм и космизм, свобода и независимость, национальный характер и чувство сопричастности мировой боли...

Иллюстрируя свои рассуждения яркими примерами из классических произведений Ч. Айтматова, А. А. Акматалиев превращает семиотический анализ в увлекательное путешествие по Вселенной художественного вымысла.

Значимость постановки вопроса о Личности в культурной Традиции – а именно так можно сформулировать конечную цель рецензируемой монографии, – связана сегодня с острым переживанием утраты привычных жизненных и культурных ориентиров. Но вчитываясь в тексты, собранные здесь воедино, начинаешь различать огромную амплитуду развития живой «айтматовской» темы.

По существу, пределы этой темы значительно раздвинуты от литературоведческого анализа, сравнительного анализа современных писателей Азербайджана, Казахстана, Кыргызстана, Таджикистана, Узбекистана, до размышлений на темы базовых человеческих ценностей, к которым так трепетно относился сам Ч. Айтматов. Не менее обширна тема творчества Ч. Айтматова в тюркоязычном литературоведении и критике. Ведь его «Жамия», «Ранние журавли», «Белый пароход», «Материнское поле», «И дольше века длится день», «Плаха», «Когда падают горы», «Белое облако Чингисхана» и многие другие шедевры – не что иное, как послание в будущее, как предупреждение потомкам: «Мы есть то, что мы помним и ждем». Его проза – о смертоносном обвале нравственных, моральных, этических норм и в то же время о вере, надежде и любви, на которых мир стоял и стоять будет.

Не случайно рядом с именем Ч. Айтматова в монографии следуют имена писателей-гуманистов XX века У. Фолкнера, Г. Гарсиа Маркеса, А. Барбюса, А. Платонова, М. Булгакова, Н. Казандзакиса, М. Отеро Сильвы и других, чьи герои нередко стоят перед нравственным выбором «у края пропасти».

Еще один аспект, на который следует обратить внимание в связи с выходом новой книги А. А. Акматалиева, – это интерес к творчеству Ч. Айтматова, который за последние годы не уменьшается, а, скорее всего, растет, но уже в координатах широкого синтеза видов искусства – литературы, театра, музыки, кинематографа, изобразительных и медиаискусств, а также в межкультурном, межъязыковом диалоге. Сложно даже подсчитать, сколько театральных постановок, фильмов, балетов, опер, скульптурных и живописных работ создано в Кыргызстане и во всем мире «по прочтении Айтматова» и как «приношение Мастеру».

Важно отметить, что источником такого междисциплинарного подхода в монографии А. А. Акматалиева стала сама удивительная жизнь и творчество писателя – энциклопедически образованного и мыслящего в планетарных масштабах философа, общественного и государственного деятеля, дипломата и просветителя. Здесь хотелось бы отметить и большой потенциал изучения публицистического и киносценарного наследия Ч. Айтматова, но это уже, возможно, тема других исследований.

Именно в междисциплинарном подходе академическая наука пересекается с социально важным делом – популяризацией в наши дни феномена национальной культуры XX–XXI веков. Так или иначе, исследования и издание трудов, сборников статей, энциклопедий,

проведение конференций, форумов, научных чтений и творческих встреч, посвященных отечественной литературе и инициированных академиком А. А. Акматалиевым, в конечном счете, служат во благо гуманитарного образования, эстетического воспитания нового поколения и сохранения культурного наследия в Кыргызстане.

В конечном счете, монография «Чингиз Айтматов» интересна богатым собранием материалов – не только привычных, но и неожиданных, расширяющих поле исследований, а подчас и способных изменить наше представление о предмете, хорошо, казалось бы, изученном и знакомом.

В заключение следует сказать, что научная и научно-организационная деятельность академика А. А. Акматалиева окончательно оформила такое современное направление филологии в Кыргызстане, как теоретическое, историческое и практическое айтматоведение.

Именно эта последовательность и преданность столь серьезной, сложной и многосоставной теме становится, в свою очередь, явлением научной мысли и филологической практики не только в Кыргызстане, но и в масштабе Содружества Независимых Государств.

Крупный вклад А. А. Акматалиева в литературоведение (русскоязычное и кыргызскоязычное) отмечен высокой наградой – межгосударственной премией СНГ «Звезды Содружества» за 2017 год, которая была вручена уважаемому ученому в торжественной обстановке на XIII Форуме творческой и научной интеллигенции государств – участников СНГ в Астане в июне 2018 года.

Разия Сырдыбаева,
кандидат филологических наук //
"Слово Кыргызстана". – 2019.

ЛЕТОПИСЬ ТВОРЧЕСТВА АЙТМАТОВА

Юбилей Чынгыза Айтматова, широко отмечаемый не только в нашей стране, но и во многих других странах мира вызвал к жизни многочисленные отклики среди интеллигенции страны, дав импульс дальнейшим исследованиям его творчества. Выходят в свет книги ведущих литературоведов страны, на новом витке истории и литературоведческой мысли, дающих оценку творчеству писателя, а также его личной истории.

Одним из таких ярких трудов стала книга критика и литературоведа – Абдылдажана Акматалиева, большую часть своей жизни, посвятившего изучению трудов писателя. Новая книга под лаконичным названием «Чынгиз Айтматов» во много обобщает труды прошлых лет литературоведа, но включает в себя также новые исследовательские работы, представ в необычном формате – в виде сборника трудов.

Объемный труд, состоящий более чем из семи ста страниц, включил в себя труды разного жанрового направления. В нем представлены литературоведческие статьи, эссе, интервью, дневниковые записи о фактах личных взаимоотношений с Чынгызом Айтматовым.

Казалось бы, изученное вдоль и поперек творчество Ч. Айтматова, уже не может преподнести сюрпризов открытия. Но этот стереотип разбивает книга Абдылдажана Акматалиева, в которой читатель найдет неизвестные до этого биографические факты из жизни писателя. Чего только стоит упоминание о первом интервью писателя, тогда еще семилетнего мальчика, которое он, будучи воспитанником детского сада, дал поэту Райкану Шукурбеко-

ву. Кто мог знать в том далеком 1935 году, что маленький мальчик, мечтавший стать шофером вырастит в писателя мирового уровня, прославившего свою родину?

Составной частью книги стали литературоведческие статьи литературоведа, в которых короткими, но точными и емкими штрихами раскрывается идея и замысел айтматовских повестей, их сюжетное развитие, анализ психологического типа героев. Своеобразный, узнаваемый стиль отличают литературоведческие работы Абдылдажана Акматалиева. Безмерно преданный творчеству Чынгыза Айтматова, миру его героев, тем не менее, он остается на позициях строго ценителя литературы, не возводя писателя на вершину славы, но давая точные и емкие характеристики его творческого начала. Абдылдажан Акматалиев на протяжении всего своего исследовательского пути озабочен тем, какое место занимает творчество кыргызского писателя в пантеоне мировой литературы. Абдылдажан Акматалиев озадачивается сам и озадачивает читателя вопросом: какое место творчество Чынгыза Айтматова заняло в мировой классической литературе, удалось ли писателю из затерянного в горах села, создать значимые истории, интересные людям из далеких стран. Интересны ли судьбы персонажей из его повестей избалованному читателю Запада и Востока? Абдылдажан Акматалиев дает однозначный положительный ответ на этот вопрос. Для ответа на этот вопрос литературовед выстраивает многочисленные творческие связи Айтматова с мировыми писателями и национальными литературами. Так, показаны взаимосвязи с казахской литературой (в том числе с ее ярчайшим представителем Мухтаром Ауэзовым), с литературой Латинской Америки, к которой Айтматов питал особую любовь, с русской литературой, у которой

брала уроки мастерства молодая кыргызская литература. Не обошел стороной литературовед и связи с литературой Запада и Востока.

В образной форме все это многоголосие национальных литератур, так или иначе, нашедшее воплощение в творчестве Айтматова, а также его стремительный выход на мировую арену выражено Абдылдажаном Акматалиевым во фразе: «... взлет с “полигона” Манаса в космос мировой литературы”. В этом емком образном выражении нашла свое место мысль о том пути, который прошла кыргызская литература, черпавшая истоки в благодатном кыргызском фольклоре, и, несомненно, о пути самого Айтматова.

Важное место в книге занял обзор критических и литературоведческих работ тюркоязычных стран. Абдылдажан Акматалиев, подчеркивая значимость этого направления, пишет: «Из всех форм восприятия литературного творчества едва ли не самым важным является критическое и научное его осмысление». Будучи критиком и литературоведом, Абдылдажан Акматалиев как никто другой, понимает насколько сложна «систематизация и обобщение точек зрения на творчество Чынгыза Айтматова». Но и сам обзор литературоведческих работ исследователей тюркоязычного мира оказался не менее объемным, в силу большого количества исследователей, обратившихся к творчеству кыргызского писателя. Среди них автор анализирует работы каракалпакских литературоведов М.Нурмухамедова и З.Насурлаевой, казахстанских – Р.Мылтыкбаева, О.Канахина, М.Кузнецова, В.Софронова, Е.Ветрова, узбекских – А.Каттабекова, П.Мирза-Ахмедовой, Г.Абдуллаевой, Д.Алиевой, татарского – Ф.Мусина и других.

Особую остроту этой главе придала развернувшаяся полемика Абдылдажана Акматалиева с критиком О.Канахиным. А.Акматалиев высказывает несогласие с

позицией критика, утверждающегося, что персонажи, зарисовки пейзажей в повестях Чынгыза Айтматова недостаточно разработаны, что писателю не удалось создать запоминающиеся портреты героев, а также что в произведениях писателя мало страниц уделено психологическим переживаниям героев. Абдылдажан Акматалиев находит емкие и доказательные аргументы в этом споре, говоря о том, что Айтматов избирает свой собственный уровень художественного постижения мира героев и действительности, во многом отличающийся от того, к которому привыкла обращаться критическая и литературоведческая наука. Стилистика писателя во многом оказывается настолько лаконичной и емкой, что вызывает некоторых литературоведов на подобные выводы о слабой разработанности характеров.

Все многоголосие литературоведческих работ, исследующих творчество кыргызского писателя, Абдылдажан Акматалиев суммирует следующим образом: «Живое обсуждение произведений Ч.Айтматова литературоведами и критиками тюркоязычных народов СНГ, уделение его творчеству повышенного внимания – факт полного слияния творчества писателя с художественно-литературным процессом этих народов». Как нельзя лучше этот вывод подтверждается заключением исследователя Х.Хэйретдинова: «Если бы мы изменили в произведении имена героев, то события происходили бы в Башкирии. Посредством изображения жизни родственного киргизского народа Ч.Айтматов сумел показать жизнь всех братских народов».

В самом начале мы упомянули о своеобразии данного труда Абдылдажана Акматалиева. Оно подтверждается включением в него такого нового и во многом необычного жанра для кыргызского литературоведения как дневниковые записи. Глава «Этюды» составляет значимую часть

представленного труда. Автор, ведя на протяжении многих лет дневниковые записи (а точнее с 1980 по 2008 годы), в которых он отображал самые различные аспекты взаимоотношений с Чынгызом Айтматовым, сумел собрать уникальные свидетельства о писателе, о его повседневной жизни, о том, как проходил его творческий процесс, о его многочисленных встречах на самых разных уровнях, о его семейной жизни. При этом Абдылдажан Амантурович сетует: «К сожалению, не приучены мы систематически вести записи, что называется “по горячим следам”, писать дневники, надеемся на свою память...». Но радуется, что он сам сумел вовремя начать процесс фиксации биографических моментов из жизни писателя, предоставив затем читателю интересные и яркие эпизоды из его жизни, которые так бы и остались скрытыми от глаз читателя, если бы не решимость автора, осознавшего важность подобного летописания. Много интересного и неизведанного откроет для себя читатель в представленной книге, вышедшей в год, когда вся страна и мировое сообщество обращена взором к творчеству Чынгыза Айтматова.

Асель Исаева

кандидат филологических наук //

"Слово Кыргызстана". – 2019.

* * *

АКАДЕМИК АКМАТАЛИЕВДИН АЛТЫНЧЫ КИТЕБИ ТУРЦИЯДА ЖАРЫК КӨРДҮ

Кыргыз адабияты жана адабияттаануусу Эгемендүү мезгилден тартып чет мамлекеттердерде кеңири жайылтыла башташы кубандырат. “Манас” эпосу баштаган

оозеки чыгармачылыктын үлгүлөрү, Ч.Айтматовдун, Т.Касымбековдун, Б.Жакиевдин, О.Султановдун, К.Жусуповдун ж.б. чыгармалары түрк тилине которулуп, окурмандардын кызыгуусуна айланып келе жатат.

Ошону менен бирге адабият таануу илиминде академик Абдылдажан Акматалиевдин “Чыңгыз Айтматовдун дүйнөсү” (1999-жыл), “Кыргыз фольклору жана тарыхый инсандар” (2001-жыл), “Аалам, Адам жана Жаабарс” (2008-жыл), “Чагылган үндүү Манасчы Айтматов” (2008-жыл), “Аалам кезип Айтматовдон салам айт” (2019-жыл), “Айтматов жөнүндө этюд” (2019-жыл) китептери түрк тилинде басылып чыкты.

Академик Абдылдажан Акматалиевди түрк окумуштуулары жана окурмандары жакшы билишет. Ал “Манас” эпосу жана Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча Түркияда ондогон эл аралык конференцияларды уюштурууга катышып, ага улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун өзү да күбө болгон учурлары болгон. Окумуштуунун 20дан ашуун макалалары “Билге”, “Билиг”, “Түрк адабияты жана тили” деген журналдарга түрк тилинде басылып чыккан. Бул журналдардын редколлегия мүчөсү. “Түрк дүйнөсү” деген 33 томдук китептин кыргыз адабияты боюнча координатору болуп, кыргыз акын-жазуучулардын 300дөн ашуунун өмүрү жана чыгармачылыгы менен тааныштырган. Түрк кадрларын тарбиялоодо да эмгек сиңирип 4 кандидаттык диссертациясына жетекчилик кылган.

Академик Абдылдажан Акматалиевдин эмгеги бааланып, “Түрк Дил” курумунун академиги болуп шайланган.

**Факты.kg.
19.11. 2019-ж.**

ИЗВЕСТНЫЙ КИРГИЗСКИЙ УЧЕНЫЙ- ЛИТЕРАТУРОВЕД МИРОВОГО МАСШТАБА

Абдылдажан Акматалиев – выдающейся кыргызский ученый-литературовед, директора Института языка и литературы (ИЯЛ) им. Чингиза Айтматова НАН КР, известный исследователь кыргызского фольклора, кыргызского эпоса «Манас», творчества Ч.Айтматова, а также литературных связей тюркского литературно-лингвистического сообщества, Заслуженный деятель науки Кыргызской Республики, дважды лауреат Государственной премии Кыргызской Республики в области науки и техники, действительный член (академика) НАН КР, доктор филологических наук, профессор.

Акматалиев А.А. внес огромный вклад в теорию и историю кыргызского литературоведения. «Исследования Акматалиева А.А. весьма актуальны в аспекте этноязыковой региональной среды и ее влияние на художественное творчество современных писателей» - писал великий писатель, академик Чингиз Айтматов (1989). Как специалист в области филологии, вопросов литературы и писательского мастерства Акматалиев А.А. получил не только национальное, но и мировое признание. В особенности, его имя хорошо известно в литературоведческой науке стран-участниц СНГ и в пределах. Еще в 1991 г. член-корр. РАН Г.Гамзатов писал: - «Акматалиев А.А. имеет реальный вклад в разработку проблем взаимосвязей литературы народов СССР». О том, что Акматалиев А.А. признан и в тюркоязычном регионально-лингвистическом обществе, писал академик З.Кабдолов (Казахстан, 1991). Известный ученый, литературовед, критик, поэт-лирик, общественный деятель, член Союза

писателей и Союза журналистов Кыргызстана Акматалиев А.А. избран академиком Международной Калифорнийской академии наук и искусства (США), академиком Лингвистического Общества (Турция), Почетным доктором университета Сока-Гаккай (Япония).

Акматалиев А.А. сумел достичь фундаментальных результатов в области литературных взаимосвязей, о чем в свое время упоминали Народный писатель Казахстана А.Нурпеисов (1982), академик М.Каратаев (Казахстан, 2005), а также в области манасоведения и айтматоведения, о чем писали в свое время азербайджанские академики Б.Набиев (2005), К.А.Талыбадзе (2005), проф. Л.П.Каюмов (Ташкент, 2005), проф. Ю.Борев (РФ, 2005). За цикл работ «Фольклор и литературные памятники Киргизии» он награжден Почетной грамотой за выдающиеся творческий и научный вклад в международный диалог, сохранение и умножение культурного многообразия и народного творчества в художественной литературе, а также за участие в создании библиотеки «Классика литератур СНГ» (2011), имеющей большое значение в сбережении духовных ценностей народов стран-участниц СНГ.

Судьба Акматалиева А.А. самым тесным образом связана с судьбой Великого писателя. Будучи близким другом и верным помощником Чингиза Айтматова, в течение многих лет Акматалиев А.А. исследует феномен писателя, его роль в отечественной и мировой литературе. По сути, он является не только учеником, соратником Чингиза Айтматова, но и его верным последователем, исследователем, летописцем и популяризатором его произведений. Он внес значительный вклад в теорию и историю айтматоведения. Он является автором множества научных и литературных трудов, посвящен-

ных жизнедеятельности Чингиза Айтматова, что заслуженно поставило его в ряд ведущих айтматоведов мира. «Творчество Айтматова служит в работе Акматалиева тем элементом, что, будучи опущен в «раствор» безбрежного моря тюркоязычных литератур, содействует там конденсации и кристаллизации художественных идей в творческом сознании писателей» - писал философ-айтматовед, проф. Г.Гачев (1991). Свое прочтение Айтматова и свое суждение о нем, Акматалиев А.А., как главный айтматовед страны изложил в своем капитальном труде «Чингиз Айтматов: живи и помни!» (2015). Главный вопрос произведений Айтматова и анализа Акматалиева – Как человеку и человеком быть? По моему глубокому убеждению Абдылдажан Акматалиев не только точно определил основной айтматовский вопрос и впервые он сам глубоко объяснил основной суть этого актуального проблема.

Член-корр. РАН Г.Ломидзе (1991) писал: - «Работа А.Акматалиева представляется мне трудом серьезным, неординарным, по-новому освещающим пока никем не изученные, чрезвычайно важные световые грани творчества Ч.Айтматова». Именно айтматовская тематика является предметом значительного вклада Акматалиева А.А. в литературу народов СССР, считает проф. А.Сайфуллаев (Таджикистан, 1991). По мнению проф. Ю.Борева (РФ, 2005), Акматалиеву традиционно удаётся рассмотреть проблемы литературы в культурном контексте и во взаимодействии с тюркоязычными литературами – азербайджанской, казахской, узбекской, туркменской, башкирской, татарской, каракалпакской, тувинской, чувашской, якутской, кабардино-балкарской, горно-алтайской, хакасской, карачаево-черкесской». В этом плане, безусловно, он сделал большой вк-

лад в историю межлитературных отношений, в оценке роли и значения крупных тюркских поэтов и писателей в развитии мировой литературы. Таковы мнения проф. Каюмова Л.П. (Узбекистан, 2005), Народного писателя Туркменистана Б.Худайназарова (Ашхабад, 2005).

Фундаментальные исследования и публикации А.А. Акматалиева с особой тщательностью разрабатывающие кардинальные вопросы литературы, психологии художественного творчества и писательского мастерства, не только обогащают кыргызское литературоведение, но и дают оригинальное решение важнейших актуальных проблем, опираясь на богатейший материал национальной литературы. Он является автором свыше 50 монографий, свыше 700 научных статей. Его труды переведены на русский, турецкий, английский, французский, немецкий, казахский, азербайджанский, узбекский, китайский языки. Под его руководством изданы более 100 книг, среди которых эпос «Манас» по вариантам С.Орозбакова, С.Каралаева, Ж.Мамая, Т.Молдо, Ш.Азизова, М.Чркморова, Б.Сазанова, Ш.Рысмендеева (34 т.), серия «Литература народов» (31 т.), Кыргызско-русский словарь (4 т.), «Великие акыны» (15 т.), «История кыргызской литературы» (10 т.), «Сборник тюркской литературы» (33 т.), «Антология мировой поэзии» (2 т.), «Великие личности» (12 т.), Сборник произведения Чингиза Айтматова (8 т.), энциклопедии «Токтогул», «Алыкул Осмонов», «Манас», «Сагымбай Орозбаков», «Сборник тюркских слов» Махмуда Кашгари (3 т.), «Кудатку билим» Жусупа Баласагына (3 т.) и др.

Акматалиев А.А., как яркий и продуктивный ученый создает новую перспективу комплексного изучения фактов истории, мифологии, этнологии, фольклора, литературы и культуры. Еще в 2003 г. Ч.Айтматов писал:

- «Необходимо учесть акматалиевский интеллектуальный имидж, достойно проявившихся в последние годы на многочисленных международных конференциях и симпозиумах, чему в ряде случаев я сам свидетель». Безусловно, он получил мировое признание и свидетельствует об этом следующие малоизвестные факты. В свое время, Акматалиеву А.А. посчастливилось получить приглашение прочитать лекцию от выдающегося японского мыслителя Дайсаку Икеда и получить от его рук Высшую награду Университета Сока. Более того, Акматалиев А.А. единственный на сегодня кыргызский ученый-литературовед, к которому обращался Нобелевский Комитет Шведской Академии с просьбой о выдвижении кандидатуры на получение Нобелевской премии по литературе. «Самое ценное в трудах Акматалиева А.А. заключается в том, что ему удалось познакомить ближнее и дальнее зарубежье с кыргызской литературой и литературоведением», – пишет член-корр. Ч.Жолдошева (Бишкек, 2010). С таким мнением согласны, практически все ученые-литературоведы Кыргызстана.

Под руководством Акматалиева А.А. в НАН КР ведется активная научно-исследовательская работа по важнейшим проблемам теории и истории кыргызской литературы и искусства, подготовка научных кадров, защита кандидатских и докторских диссертаций по литературоведению. Он подготовил целую когорту высококлассных научных кадров высшей квалификации в области кыргызской литературы и сравнительного литературоведения. Он лично подготовил 16 докторов и 64 кандидатов наук. Его ученики трудятся во всех уголках страны и за его пределами. Пожалуй, он является самым узнаваемым, самым известным филологом и литературоведом за пределами Кыргызстана. Ему присвоено звание

почетного профессора более 15 вузов Кыргызстана и стран-участниц СНГ. Его доклады звучали в более 70 международных научных форумах: Москва, Пекин, Сеул, Париж, Анкара, Урумчи, Кванджу, Стамбул, Кония, Элазых, Измир, Гирасун, Сивас, Мармара, Баку, Ташкент, Самарканд, Ашхабад, Нукус, Казань, Уфа, Астана, Алматы, Жамбыл, Туркестан, Чымкент, Кызыл Ордо, Алтай, Абакан и др. В пределах Кыргызстана ими организовано более 100 научных форумов.

Акматалиев А.А. как активный общественный деятель принимает самое деятельное участие в мероприятиях национального и мирового уровня. В свое время был членом Национального оргкомитета «Манас-1000», Международного оргкомитета «Иссык-кульский Форум», «Всемирного фестиваля эпосов мира», «ISANAS-38» (Турция), «Всемирных игр кочевников» (Кыргызстан). По мнению многих современников, Акматалиев А.А. относится к той категории ученых, которых не страшит трудности и преграды. По сути, он подвижник, положивший жизнь на алтарь служения филологической науке.

Присуждение искомой премии «Звезды содружества» академику Акматалиеву А.А. отвечает всем трем признакам: 1) Крупный вклад в науку или образование, способствующий развитию общего научного и образовательного пространства СНГ; 2) Крупный вклад в культуру и искусство, который выражается в создании особо значимых творческих работ и произведений, способствующих развитию сотрудничества в сфере культуры и культурного наследия на пространстве СНГ; 3) Крупные достижения в сфере межкультурного диалога и гуманитарного сотрудничества в целом, способствующие сближению народов стран СНГ. На наш взгляд, его выбор из длинного ряда исторических личностей и дру-

гих – людей, оставивших после себя только свет и добро, «способствующие сближению народов стран СНГ» вполне обосновано. Ведь глубинный смысл его научного и литературного творчества прочитывается легко – «Сближение литератур и культур народов мира». Тем не менее, оснований считать Акматалиева А.А. достойным присуждения искомой премии «за наиболее значимые успехи в сфере гуманитарной деятельности, соответствующие уровню мировых достижений и способствующие развитию как каждой из стран - участниц СНГ, так и Содружества в целом» все же больше.

На наш взгляд богатое научное творчество академика Абдылдажана Акматалиева соответствует высоким требованиям мировой литературоведческой науки. Исследования общечеловеческого планетарного уровня творчества великого Чингиза Айтматова он и сам поднялся на грани всемирным литературным горизонтам. Все таки от регионального уровня науки не возможно было раскрыть глубокую общечеловеческую суть и значимость легендарного мастера слова Чингиза Айтматова. Академик А.Акматалиев расширил киргизского литературоведения от республиканского уровня да мирового масштаба.

От души поздравляю дорогого Абдылдажана Амантур оглы Акматалиева с высокой наградой. Считаю что эта награда принадлежит всей литературной науки. Академик Абдылдажан Акматалиев представляет общелитературоведческой науки в целом.

Очен хорошо известно имя и научные труды академика А.Акматалиева во всем мире. Где читают великого Чингиза Айтматова, там какой-то мере и помнят крупного художника слов академика Абдылдажана Акматалиева.

И в Азербайджане в литературных кругах знают и читают, и также ссылают научных труд Абдылдажана Акматалиева. Известные азербайджанские ученые как академик Камал Талыбзаде, академик Бекир Набиев дали большие оценки на творческую путь и научные труды видного киргизского ученого. Связи Института литературы им. Низами НАН

Азербайджана и Институт языка и литературы им. Чингиза Айтматова Киргизии один из пример нашего сотрудничества и взаимоотношения.

Иса Габиббейли,

**Председатель комитета науки
и образования Милли Мажилиса
Азербайджанской Республики,
Вице-президент НАН Азербайджана,
Директор Института литературы
НАН им. Низами Гянджеви, академик**

**АКАДЕМИК
АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВДИН
ӨМҮРҮНҮН ЖАНА ИЛИМИЙ,
КООМДУК ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН
НЕГИЗГИ УЧУРЛАРЫ**

Акматалиев Абдылдажан 1956-жылы 15-январда Нарын шаарында туулган

1962–1967-жылдары Тянь-Шань районунун Лахол мектебинин окуучусу.

1967–1972-жылдары Фрунзедеги № 5 орто мектептин окуучусу.

1972–1977-жылдары Кыргыз мамлекеттик университетинин филология факультетинин студенти.

1977–1978-жылдары Ош мамлекеттик педагогикалык институтунун кыргыз тили кафедрасынын окутуучусу.

1978–1979-жылдары Кыргыз мамлекеттик университетинин кыргыз адабиятын жана тилин окутуу кафедрасынын стажер-окутуучусу.

1979–1982-жылдары Кыргыз ССРинин илимдер академиясынын Тил жана адабият институтунун кенже илимий кызматкери.

1982-жылы «Роль творчества Ч. Айтматова в развитии взаимосвязей и взаимообогащения современных литератур Киргизии и Казахстана» деген темада филология илимдеринин кандидаты даражасы үчүн жазылган диссертациясын коргогон.

1983–1989-жылдары Илимдер академиясынын Тил жана адабият институтунун ага илимий кызматкери.

1985-жылы Москвада өткөн студенттер менен жаштардын Бүткүл дүйнөлүк XII фестивалынын катышуучусу.

1986-жылы СССР Жазуучулар Союзунун мүчөсү.

1986-жылы Ысык-Көл форумунун катышуучусу. Президенти жана негиздөөчүсү Ч.Т.Айтматов.

1987-жылы Айтматов клубунун негиздөөчүсү жана президенти.

1989-жылы Кыргыз ССРинин Илимдер академиясынын докторанты.

1990-жылы Тил жана адабият институтунун башкы илимий кызматкери.

1990-жылы Филология илимдеринин доктору илимий даражасын алуу үчүн жазылган диссертациясын коргогон («Творчество Чингиза Айтматова во взаимодействии с тюркоязычными литературами народов СССР»).

1991-жылы Тил жана адабият институтунун Айтматов таануу тобунун башчысы.

1992–1995-жылдары КР УИАнын Адабият жана искусство институтунун негиздөөчүсү, директор-уюштуруучусу жана директору; Айтматов таануу бөлүмүнүн башчысы.

1992-жылы «Манас-1000» Улуттук Уюштуруу Комитетинин мүчөсү.

1993–2009, 2003–2015-жылдары Докторлук жана кандидаттык диссертацияларды коргоо боюнча Адистештирилген Кеңештин төрагасы (10.01.01. – кыргыз адабияты; 10.01.03. – азыркы улуттук адабият; 10.01.09. – фольклористика).

Адабият боюнча ушундай адистиктерди сунуш кылып ачкан. 2009–2013-жылдары Жогорку аттестациялык комиссияны эксперттик комиссиясынын төрагасы.

1994-жылы Журналисттер Союзунун мүчөсү.

1995-жылы КР УИАнын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунун негиздөөчүсү жана директору.

1992–1997-жылдары «Манас» эпосунун С.Орозбаковдун варианты (1–4-т.) жана С.Каралаевдин варианты (1–3-т.) боюнча академиялык басылыштарынын Башкы редакторунун орун басары.

1996-жылы «Эл адабияты» сериясынын 40 томдугунун Башкы редакторунун орун басары. Жалпы редакциясынын астында жарык көргөн.

1997-жылы «Комуз күүлөрү» (125 күү) аттуу кыргыз улуттук классикалык музыкаларын жарыкка чыгаруу ишинин жетекчисинин бири.

1997-жылы «Залкар акындар» сериясынын Башкы редактору. Жалпы редакциясы астында жарык көргөн.

1997-жылы Ысык-Көл форумунун катышуучусу. Президенти Ч.Т.Айтматов.

1998-жылы Ч.Т.Айтматовдун 70 жылдыгын уюштуруу комитетинин мүчөсү.

Ч. Айтматовдун чыгармалар жыйнагынын беш томдорунун түзүүчүсү жана Башкы редактору.

2000-жылы КР УИАнын корреспондент-мүчөсү болуп шайланган.

2000-жылы Кыргыз Республикасынын Президенттигине талапкерлерден мамлекеттик тилден экзамен алуу комиссиясынын мүчөсү.

2002-жылы «Азия нуру» гезитинин редколлегиясынын мүчөсү.

2003-жылы «Кыргызстан маданияты» гезитинин редколлегиясынын мүчөсү.

2003-жылы «Түркология» журналынын (Казакстан, Туркестан) редколлегиясынын мүчөсү.

2003-жылы «Билге» журналынын (Түркия) редколлегиясынын мүчөсү.

2003-жылы «Билиг» журналынын (Түркия) редколлегиясынын мүчөсү.

2003-жылы «Түрк ааламы» гезитинин (Казакстан) редколлегиясынын мүчөсү.

2003-жылы «Эл агартуу» журналынын редколлегиясынын мүчөсү.

2003–2005-жылдары Педагогика илимдери боюнча Диссертациялык Кеңештин мүчөсү.

2000-жылдан бери Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук Тил комиссиясынын мүчөсү.

2005-жылы «Адабий Ала-Тоо» гезитинин редколлегиясынын мүчөсү.

2006-жылы «Манас» эпосунун академиялык басылыштарынын Башкы редактору (5–6-том).

2006-жылы Дүйнө эпосторунун Бүткүл дүйнөлүк фестивалынын уюштуруу комитетинин мүчөсү.

2007-жылы ICANAS-38 Эл аралык уюштуруу комитетинин мүчөсү (Түркия).

2008-жылы Ч.Т.Айтматовдун 80 жылдык мааракесин уюштуруу комитетинин мүчөсү. Ч. Айтматовдун чыгармалар жыйнагынын сегиз томдугунун түзүүчүсү жана башкы редактору.

2008-2011-жылдары М. Ауэзов атындагы Адабият жана искусство институтунун алдындагы Диссертациялык Кеңешинин мүчөсү (Алма-Ата ш.).

2008-жылы «Кыргыз тили» гезитинин редколлегиясынын мүчөсү.

2008-жылы «Кардаш калемгер» журналынын (Түркия) редколлегиясынын мүчөсү.

2008-жылы Илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыкты ыйгаруу Комитетинин мүчөсү.

2008-жылы «КМШдагы адабият жана окуу жылы», «Айтматов жана бүгүнкү күн» аттуу эл аралык конференциялардын Уюштуруу комитетинин мүчөсү.

2008-жылы Манастаануу жана көркөм маданияттын Улуттук борбору менен Тил таануу институту кошулганда Чыңгыз Айтматовдун ысымын жаңы Тил жана адабият институтуна берүүнүн демилгечиси болуп ыйгарткан.

2008-жылдан - 2013-жылга чейин Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору.

2009-жылы Кыргыз Республикасынын Коомдук палатасынын жумушчу тобунун мүчөсү.

2009-жылы Кыргыз Республикасынын Президентине талапкерлерден мамлекеттик тилден экзамен алуу комиссиясынын мүчөсү.

2009-жылы СДУ (Сулейман Демирел университети) журналынын редколлеги мүчөсү (Алма-Ата).

2010-жылы «Кыргыз тилинин сөздүгүнүн» Башкы редактору.

2010-жылы «Манас» эпосунун С. Орозбаков менен С. Каралаевдин вариантынын Башкы редактору.

2010-жылы «Жаңы Ала Тоо» журналынын редколлегия мүчөсү.

2010-жылы Бишкек гуманитардык университетинин жарчысынын редколлегия мүчөсү.

2010-жылы Түрк академиясынын Кыргызстандагы координатору.

2010-жылы Кыргыз Республикасынын Администрациялык аймактык түзүлүштүн маселелерин жана географиялык аталыштарын кароо боюнча ведомстволор аралык комиссиянын мүчөсү.

2011-жылы «Махмуд Кашгаринин Түрк тилдер сөздүгүнүн» 3 томдугунун демилгечиси, авторунун бири жана Башкы редактору.

2011-жылы Кыргызстан элинин ассамблеясынын советинин жана президиумунун мүчөсү.

2011-жылы Казак улуттук университетинин Абай таануу журналынын редколлегия мүчөсү.

2011-жылы «Адеп» журналынын редколлегия мүчөсү.

2011-жылы Кыргыз Республикасынын Президентине талапкерлерден мамлекеттик тил боюнча экзамен алуу

комиссиясынын мүчөсү.

2012-жылы Илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыкты ыйгаруу комитетинин мүчөсү.

2012-жылы Түштүк Кореянын Президентинин Указы менен Маданият шаарын куруу боюнча Президенттик комиссиянын мүчөсү.

2012-жылы Жусуп Баласагындын «Кут билим» чыгармасынын илимий басылышынын 3 томдугунун демилгечиси, авторунун бири жана Башкы редактору.

2012-жылы «Орусча-кыргызча сөздүгүнүн» жаңы басылышынын демилгечиси жана басып чыгаруунун уюштуруучусу.

2013-жылы 6-мартында Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын вице-президенти болуп шайланган.

2013-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин Указы менен статистикалык комитеттин мүчөсү.

2014-жылы Илим жана техника боюнча Мамлекет сыйлыкты ыйгаруу Комитетинин мүчөсү.

2014-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин Указы менен Мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча комиссиянын мүчөсү.

2014-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтому менен Илимди реформалоо боюнча комиссиянын мүчөсү.

2014-жылы «Токтогул энциклопедиясынын» демилгечиси, авторунун бири жана Башкы редактору.

2015-жылы «Алыкул энциклопедиясынын» демилгечиси, авторунун бири жана Башкы редактору.

2015-жылы «Манас». Сагымбай энциклопедиясынын» демилгечиси, авторунун бири жана Башкы редактору.

2015-жылы «Манас» эпосунун түшүндүрмө сөздүгүнүн» демилгечиси, түзүүчүлөрүнүн бири жана Башкы редактору.

2016-жылдын ноябрь айынан баштап Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун директору болуп шайланган.

2016-жылы «Саякбай» энциклопедиясынын демилгечиси, авторунун бири жана баш редактору.

2017-жылы 3 томдук «Айтматов» энциклопедиясынын демилгечиси, авторунун бири жана баш редактору.

2017-жылы Улуттук илимдер академиясынын Президиумунун мүчөсү жана Коомдук илимдер бөлүмүнүн төрагасы болуп шайланган.

2018-жылы Жогорку аттестациялык комиссиясынын Президиумунун мүчөсү болуп бекиген.

2018-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин Мамлекеттик сыйлыктарды ыйгаруу комиссиясынын мүчөсү болуп бекиген.

2018-жылы Ч.Айтматовдун 90 жылдыгына карата жарык көргөн 34 китептин (анын ичинде 10 томдук, 2 жыйнак, 3 томдук энциклопедия, 8 томдук изилдөөлөр, альбом, 2 томдук ырлар ж.б.) демилгечиси, түзүүчүсү жана башкы редактору.

2019-жылы Маданият, маалымат жана туризм министрлигинин коллегия мүчөсү болуп кайрадан шайланган.

2019-жылы Кыргызстан элинин ассамблеясынын советинин мүчөсү болуп шайланган.

2015-2019-жылдары жетекчилиги, уюштуруучулугу менен Мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн Улуттук программасы боюнча 250дөн ашуун эмгектер даярдалып, басылып чыккан.

2019-жылдын сентябрь айына чейин жетекчилиги менен 18 илимдин доктору, 67 илимдин кандидаты, жалпы 85 илимпоз диссертацияларын коргошту.

Мамлекеттик сыйлыктар жана наамдар

1983-жылы «Чыңгыз Айтматов жана кыргыз-казак адабий байланышы»

(Фрунзе: Илим, 1981) деген монографиясы үчүн Кыргызстан Ленин комсомолу сыйлыгынын лауреаты болгон.

1986-жылы СССРдин Жогорку Советинин Президиумунун Указы менен «Эмгектеги артыкчылыгы» медалы менен сыйланган.

1995-жылы Юбилейлик «Манас-1000» медалы менен сыйланган.

1999-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин Указы менен «Илимге эмгек сиңирген ишмер» наамы ыйгарылган.

2000-жылы Кыргыз Республикасынын илим жана техника боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты («Горизонты дружбы». – Алма-Ата: Жазушы, 1989, «Ч.Айтматов. Жизнь и творчество». – Бишкек: Мектеп, 1991, «Значение творческой активности Ч.Айтматова в процессе взаимоотношения национальных литератур». – Бишкек: Илим, 1993, «Избранное. Собрание сочинений. Литературоведения». Том 1,2. – Бишкек: Илим, 1997, 1998).

2000-жылы Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын корреспондент-мүчөсү болуп шайланган.

2004-жылы Кыргыз Республикасынын илим жана техника жааты боюнча Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты («Кыргыз адабиятынын тарыхы», 7 томдук, башкы редактор, эмгектин жетекчиси жана авторлорунун бири).

2006-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин Указы менен «Даңк» медалы менен сыйланган.

2010-жылы Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги болуп шайланган.

2015-жылы И.Ахунбаев атындагы академиялык сыйлыктын лауреаты.

2016-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин Указы менен «Манас» ордени (2-даражадагы) менен сыйланган.

2016-жылы Бүткүл дүйнөлүк интеллектуалдык-чыгармачылык менчиктин (ВОИС) Алтын медалы менен сыйланган (Женева)

2018-жылы КМШ өлкөлөрүнүн «Звезды содружества» сыйлыгынын лауреаты болгон.

2019-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин тарабынан «Ч.Айтматов» бюсту белекке берилген.

2019-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан «Ч.Айтматов» бюсту белекке берилген.

2019-жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун эстелик белеги менен сыйланган.

2019-жылы Кыргыз Республикасынын Генералдык Прокуратуранын төш белгиси менен сыйланган.

2019-жылы Кыргыз Республикасынын Эсептөө палатасынын төш белгиси менен сыйланган.

Ардак грамоталары

1982-жылы ЛКСМ БКнын Ардак Грамотасы менен сыйланган.

1983-жылы ВЛКСМ БКнын Ардак Грамотасы менен сыйланган.

1986-жылы Кыргыз ССРинин ВЛКСМ БК-нын Ардак Грамотасы менен сыйланган.

2004-жылы Дил курумунун Ардак грамотасы менен сыйланган (Түркия).

2006-жылы Ош шаарынын Ардак Грамотасы менен сыйланган.

2009-жылы Кыргыз Республикасынын ИИМнин ички аскеринин Грамотасы менен сыйланган.

2013-жылы Россия Федерациясынын Ардак грамотасы менен сыйланган.

2013-жылы Бишкек шаардык кеңештин Ардак грамотасы менен сыйланган.

2014-жылы Таттыбүбү Турсунбаева атындагы республикалык фондунун Ардак грамотасы менен сыйланган.

2014-жылы Түштүк Корея менен Кыргызстандын илимий-маданий байланыштарын өнүктүрүүгө кошкон зор салымы үчүн Түштүк Кореянын Маданият министрлигинин Ардак грамотасы менен сыйланган.

2015-жылы Калк аралык Түрк академиясынын Ардак Грамотасы менен сыйланган.

2015-жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Ардак Грамотасы менен шайланган.

Наамдар

1991-жылы СССРдин Жогорку аттестациялык комиссия тарабынан профессор наамы ыйгарылган.

1993–1994-жылдары Анкара шаарынын (Түркия) Ататүрк атындагы университетинин профессору болуп иштеген.

1994-жылы Эл аралык Коомдук Айтматов академиясынын негиздөөчүсү жана Президенти. Эл аралык Коомдук Айтматов академиясынын академиги болуп шайланган.

1997-жылы Эл аралык Калифорния илимдер жана искусство академиясынын академиги.

1997-жылы Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнүн отличниги.

1998-жылы Эл аралык Ч. Айтматов клубунун лауреаты.

1998-жылы Лингвистикалык коомунун академиги (Түркия).

2000-жылы Улуттук илимдер академиясынын корреспондент-мүчөсү болуп шайланган.

2001-жылы Сока-Гаккай университетинин Ардактуу доктору (Япония).

2005-жылы Нарын мамлекеттик университетинин Ардактуу профессору.

2005-жылы К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Ардактуу профессору.

2005-жылы К. Тыныстанов атындагы Ысык Көл университетинин Ардактуу профессору.

2005-жылы И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Ардактуу профессору.

2005-жылы Талас мамлекеттик университетинин Ардактуу профессору.

2008-жылы Жылдын мыкты автору («Кыргыз Туусу»)

2008-жылы Жылдын мыктысы («Айтыш» коомдук фондусу).

2009-жылы Коомдук «Манас» академиясынын академиги.

2010-жылы Улуттук илимдер академиясынын академиги болуп шайланган.

2010-жылы Мамлекеттик Жалал Абад университетинин Ардактуу профессору.

2011-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин Указы менен «Манас» ордени (3-даражадагы) менен сыйланган.

2011-жылы И.Арабаев атындагы Кыргыз Улуттук университеттин Ардактуу доктору.

2011-жылы Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин Ардактуу профессору.

2014-жылы Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын «эң мыкты менеджери» деп таанылган.

2014-жылы Республикалык профсоюз уюму тарабынан «Мыкты окумуштуусу» наамы ыйгарылган.

2015-жылы Махмуд Кашкари атындагы Чыгыш университетинин Ардактуу профессору.

2015-жылы Театрлар коомунун Академиги болуп шайланган.

2017-жылы Кыргыз-түрк «Манас» университетинин Ардактуу доктору болуп шайланган.

2017-жылы Ата Түрк-Ала-Тоо университетинин Ардактуу профессору болуп шайланган

2017-жылы Б.Бейшеналиева атындагы искусство институтунун Ардактуу профессору болуп шайланган.

2017-жылы Кытайдагы Иле педагогикалык университетинин Ардактуу профессору борлуп шайланган.

2017-жылы К. Молдобасанов атындагы Кыргыз Улуттук Консерваториясынын Ардактуу профессору болуп шайланган.

2018-жылы Манас-кыргыз-түрк университетинин Ардактуу доктору болуп шайланган.

2019-жылы Кыргыз-өзбек мамлекеттик университетинин Ардактуу профессору болуп шайланган.

2019-жылы Баткен мамлекеттик университетинин Ардактуу профессору болуп шайланган.

Ардактуу атуул

2006-жылы Нарын областынын Ардактуу атуулу болуп шайланган.

2012-жылы Нарын районунун Ардактуу атуулу болуп шайланган.

2013-жылы Талас областынын Ардактуу атуулу болуп шайланган.

2014-жылы Токтогул районунун Ардактуу атуулу болуп шайланган.

2015-жылы Бишкек шаарынын Ардактуу атуулу болуп шайланган.

2018-жылы Жумгал районунун Ардактуу атуулу болуп шайланган.

2018-жылы Тоң районунун Ардактуу атуулу болуп шайланган.

2019-жылы Нарын шаарынын Ардактуу атуулу болуп шайланган.

2019-жылы Кочкор районунун Ардактуу атуулу болуп шайланган.

Сыйлыктары

2007-жылы Россия Федерациясынын илим, адабият жана искусство жаатындагы М.Ломоносов атындагы алтын медалы менен сыйланган.

2008 жылы Коргоо министрлигинин «Айбат» (№ 1) медалы менен сыйланган.

2009-жылы Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын «Акыйкат» төш белгиси менен сыйланган.

2013-жылы Гумилев атындагы Евразия университетинин төш белгиси менен сыйланган (Казакстан).

2015-жылы Түрксой уюмунун Токтогул Сатылганов юбилейлик медалы менен сыйланган.

2015-жылы ТҮРКСОЙдун «Токтогул» медалы менен сыйланган.

2015-жылы Кыргыз Патенттин эстелик сааты менен сыйланган.

2016-2017-жылдары коомдук уюмдардын «Саякбай Каралаев», «Калык Акиев», «Коргоол Досуев» медалдары менен сыйланган.

2017-жылы ТҮРКСОЙдун «Самен Кадышев» атындагы медалы менен сыйланган.

2018-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн энчилүү сааты менен сыйланган.

2018-жылы Бүткүл дүйнөлүк Вильгельм Томсен медалы менен сыйланган.

2019-жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин энчилүү сааты менен сыйланган.

2019-жылы Кыргыз Республикасынын финансы министрлигинин эстелик белгиси менен сыйланган.

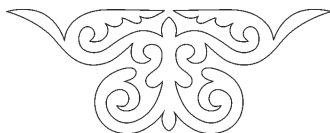
2019-жылы «Кара-Буура» медалы менен сыйланган.

2019-жылы ТҮРКСОЙдун «Чыңгыз Айтматов» медалы менен сыйланган.

2019-жылы Кыргызстан элинин ассамблеясынын 25 жылдыгына карата эстелик медалы менен сыйланган.

2019-жылы Казакстан Республикасынын Сакен Сейфуллин төш белгиси менен сыйланган.

2019-жылы Түркмөнстанда өткөн китептердин конкурсунда II даражадагы диплом менен сыйланган.

БИОБИБЛИОГРАФИЯ

МОНОГРАФИЯ, КИТЕПТЕР**1981-жыл**

1. Ч. Айтматов жана кыргыз-казак адабий байланышы. – Фрунзе: Илим. – 150 б.

1986-жыл

2. Жаңычылык тажрыйбадан жаралат (Адабий изилдөөлөр жана сын макалалар) // Фрунзе: Кыргызстан. – 1986. – 172 б.

1988-жыл

3. Ч. Айтматовдун чыгармачылык жолу // Фрунзе: Мектеп. – 1988. – 64 б.

4. Айтматовго таасирленүү: Адабий макалалар // Фрунзе: Мектеп. – 1988. – 122 б.

5. Ч. Айтматов жана боордош элдер адабияты // Фрунзе: Илим. – 1988. – 157 б.

1989-жыл

6. Эгиз элдин обону: (Кыргыз-казак адабий байланышы жөнүндө) // Алматы: Жазушы. – 1989. – 208 б. (казак тилинде).

1991-жыл

7. Чингиз Айтматов: Жизнь и творчество: (Краткий очерк) // Бишкек: Мектеп. – 1991. – 240 с. – (на русс., англ., фр., нем. языках)

8. Чингиз Айтматов и взаимосвязи литератур. – Бишкек: Адабият. – 1991. – 184 с.

9. Слово об Айтматове // Бишкек: Илим. – 1991. – 123 с.

1992-жыл

10. Ч. Айтматов жана көркөм процесс (айрым маселелер) // Бишкек. – 1992. – 134 б.

11. Ч. Айтматовдун чыгармаларындагы көркөм сөз каражаттар (салыштыруу, метафора). – Бишкек. – 1992. – 140 б.

1993-жыл

12. Айтматовдук энциклопедия// Бишкек: Илим. – 1993. – Т. I. – 1993. – 348 б.

13. Айтматов жөнүндө этюд // Бишкек. – 1993. – 237 б.

1994-жыл

14. Значение творческой активности Ч. Айтматова в процессе взаимообогащения национальных литератур// Бишкек: Илим. – 1994. – 307 с.

1995-жыл

15.. Айтматовдун космосу – адам жана аалам. Космос Айтматова – человек и Вселенная // Бишкек: Илим. – 1995. – 83 б. (на кырг. и русск. яз.)

1997-жыл

16. Избранное собрание сочинений. Литературоведение. – Т. 1.// Бишкек: Шам. – 1997. – 344 с (на русс. и кырг. яз.).

1998-жыл

17. Избранное собрание сочинений. Литературоведение. – Т.2.// Бишкек: Шам. – 1998. – 424 с. (на кырг. и русс. яз.).

1999-жыл

18. Айтматовдун көркөм дүйнөсү // Анкара. – 1999. – 221 б. (түрк тилинде).

19. Көркөм чыгарма жана тарыхый баатыр инсандар//Бишкек. – 1999. – 172 б.

2000-жыл

20. Үйлөнүү-үлпөт салты жана ыры// Бишкек. – 2000. – 112 б.

2001-жыл

21. Байыркы орток түрк адабиятынын очерки // Бишкек. – 2001. – 160 б.

22. Кыргыз фольклору жана тарыхый каармандар// Анкара. – 2001. – 382 б. (на турецком яз.)

2002-жыл

23. Балдарга арналган салт жана ырым жырымдар // Бишкек. – 2002. – 124 б.

24. Избранное собрание сочинений. Фольклористика. Литературоведение. – Т. 3. // Бишкек, 2002. – 608 с. (на кырг. и русс. яз.)

2005-жыл

25. Эңсегеним – элиме кызмат кылуу // Бишкек. – 2005. – 332 бет.

2006-жыл

26. Мээнеттин ак жарыгы // Бишкек. – 2006. – 404 б.

27. Аалам, адам жана Жаабарс. – Бишкек: Шам, 2006. – 80 б.

2007-жыл

28. Азыркы адабият: Тарых жана мезгил // Бишкек. – 2007. – 224

2008-жыл

29. Evren, Insan ve Pars... // Бишкек. – 2008. – 75 бет. (на турецком яз.)

30. Чыңгыз Айтматов. Б.: Бийиктик, 2008. – 589 бет (кыргыз, орус тилдеринде)

31. Вселенная, Человек и Жаабарс. – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 160 бет (кыргыз, орус тилдеринде)

32. Чагылган үндүү манасчы – Айтматов. Элазык: Манас, 2008. – 148 бет (түрк тилинде).

33. Айтматов бар Аалам толук көрүнчү. – Бишкек, 2008. – 48 бет.

2010-жыл

34. «Кыргыз адабияты: тарых жана мезгил». – Бишкек. – Евразия. – 2010. – 939 б.

35. Адамзаттын Улуу идеясы «Манаста» жана Айтматовдо. – Бишкек: Турар. – 2010. 252-б.

2011-жыл

36. Учур: Тил жана адабият маселелери. – Б.: «Бийиктик», 2011. – 256 б.

2012-жыл

37. Рух дүйнөсү – «Манас» жана Айтматов: Макалалар, маектер жана ырлар. – Бишкек: «Papirus», 2012. – 314 б.

2013-жыл

38. Чингиз Айтматов: Человек и Вселенная / НАН Кырг. Респуб. – Бишкек: «Илим», 2013. - 576 б.

39. Кыргыз тили, «Манас» жана Айтматов. – Бишкек: «ЧП Абыкеев А.Э.», 2013. – 434 б. (Орус жана кыргыз тилдеринде).

40. Чыңгыз Айтматов. (Англис, немец, француз тилдеринде) – Бишкек: «Турар», 2013. – 409 б.

2014-жыл

41. Белое облако Чингиза Айтматова. – Бишкек: «Улуу тоолор», 2014. – 168 б.

2015-жыл

42. Манас менен Айтматов – менин руханий канатым. – Бишкек: Улуу тоолор, 2015. – 154 б.

43. Мы все в одной лодке. – Бишкек: Улуу тоолор, 2015. – 168 б.

44. Байыркы орток түрк адабияты (Экинчи басылышы). – «Бийиктик плюс», 2015. – 164.

45. Азыркы адабият: Тарых жана мезгил. (Экинчи басылышы). – Б.: «Улуу тоолор», 2015. – 224 бет.

46. Көркөм чыгарма жана инсандар (Экинчи басылышы). – «Бийиктик плюс» – 2015, 174 бет.

47. Балдарга арналган ырым-жырымдар: Үйлөнүү үлпөт салты жана ыры. (Экинчи басылышы). – Б.: «Бийиктик плюс», 2015. – 144 б.

48. Айтматов жөнүндө күндөлүктөн. – Б.: «Бийиктик плюс», 2015, 280-бет.

49. Этюды об Айтматове. – Б.: «Бийиктик плюс», 2015, 252 бет.

50. Чингиз Айтматов: Живи и помни. – Б.: «Имак офсет», 2015. – 384 стр.

51. А.Акматалиев. Фотоальбом. – Б.: «Турар», 2015. – 132 б.

52. Ата Журт мойнума артчы элдин жүгүн. – Б.: «Имак офсет», 2015. – 272 б.

53. А.Акматалиевдин илимий мектеби. Устат жана шакирт. Б.: – «Илим», 2015. – 168 б.

2016-жыл

54.«Манастан» Айтматовго карай... . – Б.: «Улуу тоолор», 2016.

55. Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. – Б.: «Улуу тоолор», 2016. – 296 б

56. Эмбриондон ак булутка карай... – Б.: «Улуу тоолор», 2016. – 188 б.

2018-жыл

57.Маектер, пикирлер, көз караштар... . – Б.: «Avrasya-Press», 2018. – 208 б.

2019-жыл

58. Ч.Айтматов жөнүндө күндөлүк (түрк тилинде). – Анкара, 2019.

ЫР КИТЕПТЕР

1994-жыл

1. Кызыл көйнөк – жан дүйнө. – Б., 1994. – 35 бет.

2000-жыл

2. Жан жүрөгүм. – Б.: 2000. – 120 бет.

2003-жыл

3. Жан дүйнөм. – Б.: «Кыргызполиграфкомбинат», 2003. – 200 бет.

2005-жыл

4. Сезим. – Б., 2005. – 144 бет.

2006-жыл

5. Лира. Бир топтомдору. – Б.: «Шам», 2006. – 192 бет.

2008-жыл

6. Көңүл. – Б., 2008. – 48 бет.

7. Жан сырым. – Б.: «Учкун», 2008, – 160 бет.

2009-жыл

8. Айтматовго таазим. –Б.: «Бийиктик», 2009. – 184 б.

2010-жыл

9. Рух дүйнөнүн асманында Алп жатат – Б.: «Бийиктик», 2010. – 192 бет.

2012-жыл

10. Аалам кезип, Айтматовдон салам айт... Ырлар, поэмалар. – Б.: Турар, 2012. – 136 бет.

2013-жыл

11. Жан дүйнөнүн жаңырыгы. – Б.: «Бийиктик», 2013.

2015-жыл

12. Көңүлдөгү өмүр. –.: Б.: «Avrasya-Press», 408 бет.

2019-жыл

13. Tum evrene Aytmatovdan selam var. Manas Yayincilik. Haziran 2019. 154

Дискидеги ырлар:

1. Чыгаан уулу чыккан эле кыргыздан

2. Айтматов бар Аалам толук көрүнчү

БРОШЮРАЛАР

1. Бирдиктүү үй-бүлөдө: (Лекторго жардам) // Фрунзе: Билим. – 1983. – 19 б.

В семье единой: (В помощь лектору) // Фрунзе: Знание. – 1983. – 16 с.

2. Улутгук адабияттардын интернационалдык байланышы: (Лекторго жардам) // Фрунзе: Билим. – 1985. – 17 б.

3. Взаимосвязи и взаимообогащения – важная закономерность развития многонациональных литератур: (В помощь лектору) // Фрунзе: Знание, 1985. – 16 с.

4. Ысык-Көл форуму: келечекке жаңыча ой жүгүртүү: (Лекторго жардам) // Фрунзе: Билим.– 1987.–16 б.

5. Чыңгыз Айтматов: Көрсөтмө окуу куралы// Фрунзе: Мектеп. – 1988. 11 плакат.

6. «Кыямат» жана окурмандар. – «Плаха» и читатели. – Фрунзе: Кыргызстан. – 1988. – 24 б. (на кырг. и русс. яз).

7. Манастын жети осуяты: (С. Мусаев менен бирге) // Бишкек. – 1997. – 23 б.

Авторефераттар

1. Роль творчества Ч. Айтматова в развитии взаимосвязей и взаимообогащения современных литератур Киргизии и Казахстана: Автореферат на соискание канд. фил. наук. (10.01.03). – Фрунзе. – 1982. – 23 с.

2. Творчество Ч. Айтматова во взаимодействие с тюркоязычными литературами народов ССР: Автореф. дис д-ра фил.наук: 10.01.02 Кирг. гос. унив-т – им. 50-летия СССР // Фрунзе. – 1990. – 43 с.

Түзгөн эмгектери

1. Алп манасчынын элеси: (С. Каралаев жөнүндө)// Бишкек: Кыргызстан.– 1994.–159 б. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, О. Исмаилов).

2. «Манас – эпос океан». (Ч. Айтматов «Манас» эпосу жөнүндө) // Бишкек. – 1994. – 160 б.

3. «Манас» эпосунун сөздүгү // Бишкек. – 1995. – 172 б. (Түзүүчүлөр А.Акматалиев, Э.Абдылдаев ж. б.).

4. «Манас». С. Орозбаковдун варианты боюнча. – Бишкек: Хан-Теңири, 2010. – 1750 бет (С. Мусаев менен бирге).

5. «Манас». С. Каралаевдин варианты боюнча. – Бишкек: Турар, 2010. – 510 бет (А. Жайнакова менен бирге).

6. «Манас» С. Орозбаковдун вариантында. – Анкара, 2005 (С. Мусаев менен бирге).

7. «Семетей». С.Каралаевдин вариантында. 1-китеп. Түз. А.Жайнакова, А.Акматалиев. – Бишкек: Турар. – 2013. – 1432 б.

8. «Семетей». С.Каралаевдин вариантында. 2-китеп. Түз. А.Жайнакова, А.Акматалиев. – Бишкек: Турар. – 2013. – 1424 б.

9. «Сейтек». С.Каралаевдин вариантында. Түз. А.Жайнакова, А.Акматалиев, А.Мамытов. – Бишкек: Турар. – 2013. – 1172 б.

10. «Манас» С.Каралаевдин варианты боюнча. Тз: А.Жайнакова, А.Акматалиев, М.Көлбаева. Б. «Дилазык» 2019, 1024 б.

10. Шырдакбек. Эр Табылды. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек: Шам. – 2002. – 12-том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Б. Кебекова).

11. Табышмактар. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек: Шам. – 2002. – 14-том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, К. Ибраимов).

12. Тайлак, Балбай ж. б. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек: Шам. – 2002. – 15-том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, К. Кырбашев, Н. Өмүрзакова).

13. Эр Солтоной. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек: Шам. – 2002. – 16-том.

14. Алп Тобок. Шабдан казалы. Жети эрдин өлүмү. «Эл адабияты» сериясы// Бишкек: Шам. – 2002. – 18-том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, К. Кырбашев, Н. Өмүрзакова).

15. Тарыхый кошоктор жана окуялар. «Эл адабияты» сериясы// Бишкек: Шам. – 2002.– 19-том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, С. Егембердиева).

16. Арман ырлары жана Ак Мөөр. «Эл адабияты» сериясы//Бишкек: Шам. – 2003. – 22-том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Ж. Байтерекова, Н. Ыйсаева).

17. Карач дөө, Эр Эшим. «Эл адабияты» сериясы// Бишкек: Шам. – 2003. – 27 том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, М. Мукасов, Ө. Шаршеналиев).

18. Көкүл, Карач Көкүл. «Эл адабияты» сериясы// Бишкек: Шам. – 2003. – 28-том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, К. Кырбашев, Ө. Шаршеналиев).

19. «Сүйүү ырлары» «Эл адабияты» сериясы //Бишкек: Шам. – 2003. – 29-том. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, И. Абдувалиев).

20. Кожожаш. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Аврасия пресс». – 2015, 1-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, К.Кырбашев, М. Касымгелдиева)

21. Эр Табылды. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Аврасия пресс». – 2015, 3-том. (Түзүүчүлөр: Б.Кебекова, А.Акматалиев, А.Орозбаева)

22. Жаныш Байыш. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Аврасия пресс». – 2015, 4-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Б.Кебекова, М.Мукасов)

23. Олжобай жана Кишимжан. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Аврасия пресс». – 2015, 6-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Т.Казиев, Н.Шаршенова)

24. Курманбек. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Аврасия пресс». – 2015, 5-том. (Түзүүчүлөр: А.Акмата-

лиев, Б.Кебекова, М.Мукасов, Р.Сарыпбеков, О.Ахмедов)

25. Жоодарбешим. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Аврасия пресс». – 2015, 7-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, К.Кырбашев, А.Бекболотов)

26. Мендирман, Сейитбек. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Аврасия пресс». – 2015, 10-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, К.Кырбашев, Ш.Алымбекова)

27. Кедейкан, Шырдакбек, Тайлак баатыр, Эмгек ырлары. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016, 11-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, О.Сооронов)

28. Кедейкан, Шырдакбек, Тайлак баатыр, Эмгек ырлары. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016, 11-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, О.Сооронов)

29. Көкүл, Карач көкүл. Эмгек ырлары. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016, 14-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Касымгелдиева, А.Качкынбай кызы)

30. Эр Солтоной, Жаманкара баатыр. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016, 12-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Ш.Алымбекова, Г.Садырбек кызы, А. Сабыр уулу)

31. Тарыхый ырлар жана окуялар, Балбай. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016, 17-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, С. Егембердиева, З.Кулбаракова)

32. Санат, насаат ырлары. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016, 19-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Н.Нарынбаева, Ж.Тойчубек кызы)

33. Эр Эшим. Макал-лакаптар. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016, 13-том. (Тү-

зүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Касымгелдиева, Ж.Тойчубек кызы)

34. Сүйүү ырлары. «Эл адабияты» сериясы // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016, 28-том. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, И.Абдувалиев, У.Жапаракунов)

35. Адабияттаануу 9-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Р.Эшматов)

36. Адабияттаануу 12-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, А.Кадырманбетова)

37. Адабияттаануу 13-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, А.Кадырманбетова)

38. Адабияттаануу. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Н.Ыйсаева)

39. Адабияттаануу 1-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Кирланд». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, К.Даутов, А.Кадырманбетова)

40. Адабияттаануу 2-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Кирланд». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Н.Ыйсаева)

41. Адабияттаануу 3-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Ж.Тургунбаева, А.Жакыпбекова)

42. Адабияттаануу 4-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Н.Ыйсаева, А.Кадырманбетова)

43. Адабияттаануу 5-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, А.Кадырманбетова, М.Касымгелдиева)

44. Адабияттаануу 6-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, А.Кадырманбетова, М.Касымгелдиева)

45. Адабияттаануу 7-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018 (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, А.Кадырманбетова)

46. Акындар чыгармачылыгы 1-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Көлбаева)

47. Акындар чыгармачылыгы 2-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Көлбаева)

48. Сагымбай Орозбаков «Манас» 1-том. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2018. (Түзүүчүлөр: С.Мусаев, А.Акматалиев, Тойчубек кызы Жазгүл)

49. Сагымбай Орозбаков «Манас» 2-том. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2018. (Түзүүчүлөр: С.Мусаев, А.Акматалиев, Тойчубек кызы Жазгүл)

50. Сагымбай Орозбаков «Манас» 3-том. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2018. (Түзүүчүлөр: С.Мусаев, А.Акматалиев, Тойчубек кызы Жазгүл)

51. Сагымбай Орозбаков «Манас» 4-том. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2018. (Түзүүчүлөр: С.Мусаев, А.Акматалиев, М.Көлбаева)

52. Философия. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Ж.Бөкөшов)

53. С.Каралаев «Сейтек» 1-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресур-

сы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Н.Нарынбаева)

54. С.Каралаев «Сейтек» 2-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Н.Нарынбаева)

55. «Манас», «Семетей», «Сейтек» кара сөз түрүндөгү баяндама (С.Мусаевдин иштеп чыгуусу боюнча) Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Көлбаева)

56. Искусство 1-том. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Касымгелдиева)

57. Искусство 2-том. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2019. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Касымгелдиева)

58. Акындар чыгармачылыгы 1-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Кирланд». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Көлбаева)

59. Акындар чыгармачылыгы 4-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Көлбаева)

60. Жусуп Баласагын. Махмуд Кашкари. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Полиграфбумресурсы». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Г.Орозова)

61. Фольклористика 1-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Г.Орозова)

62. Фольклористика 2-китеп. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Кирланд». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Г.Орозова)

63. «Манас» 1-китеп (тарых, генезис, типология). Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Кирланд». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Н.Нарынбаева)

64. «Манас» 2-китеп (тарых, генезис, типология). Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2017. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Мукасов, Ж.Медералиева)

65. Байыркы Орхон-Енисей кыргыз-түрк жазуулары. Орто кылымдагы адабий көркөм дөөлөттөр. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер // Бишкек «Принт-экспресс». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Г.Орозова)

66. Бөкөнбаев Ж. 5-том. «Окурмандардын китеп текчеси» сериясы. // Бишкек «Имак-Офсет». – 2015. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Э.Сардарбекова)

67. Үмөталиев Т. 6-том. «Окурмандардын китеп текчеси» сериясы. // Бишкек «Имак-Офсет». – 2015. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М.Касымгелдиева)

68. Сыдыкбеков Т. «Биздин замандын кишилери» 7-том. «Окурмандардын китеп текчеси» сериясы. // Бишкек «Имак-Офсет». – 2015. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, Б.Өмүров)

69. Маликов К. 9-том. «Окурмандардын китеп текчеси» сериясы. // Бишкек «Имак-Офсет». – 2015. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, А.Качкынбай кызы)

70. Жантөшев К. Каныбек 1-китеп. 11-том. «Окурмандардын китеп текчеси» сериясы. // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, М. Касымгелдиева)

71. Осмонов А. 15-том. «Окурмандардын китеп текчеси» сериясы. // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, А.Кадырманбетова)

72. Алыбаев М. 20-том. «Окурмандардын китеп текчеси» сериясы. // Бишкек «Принт-экспресс». – 2016. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, И.Султаналиев, А.Аалиева)

73. Эралиев С. 31-том. «Окурмандардын китеп текчеси» сериясы. // Бишкек «Турар». – 2018. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, А.Кадырманбетова)

74. Аскар Акаев «Улуу инсандар» сериясы // Бишкек: Шам. – 2003. – 237 б. (на кырг. и русс. яз.). (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Ө. Шаршеналиев).

75. Толубай сынчы, Санчы сынчы. «Улуу инсандар» сериясы// Бишкек: Шам. – 2003. – 208 б. (на кырг. и русс.яз.). (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, М. Мукасов, Ө. Шаршеналиев).

76. Асан кайгы. Токтогул ырчы. Кет Бука. «Улуу инсандар» сериясы// Бишкек: Шам. – 2003. – 208 б. (на кырг. и русс. яз.). (Түзүүчүлөр А.Акматалиев, М. Мукасов, Ө. Шаршеналиев).

77. Калыгул. «Улуу инсандар» сериясы// Бишкек: Шам. – 2003. – 208 б. (на кырг. и русс. яз.). (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, С. Мусаев, Ө. Шаршеналиев).

78. Шабдан баатыр. «Улуу инсандар сериясы»// Бишкек: Шам. – 2003. – 220 б. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Ч. Жумагулов, Ө. Шаршеналиев).

79. Тайлак баатыр. Ормон хан. «Улуу инсандар сериясы»// Бишкек: Шам. – 2003. – 224 б. (на кырг. и русс.яз.). (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Г. Орозова, Н. Жангазиева).

80. К. Тыныстанов. Е.Поливанов. «Улуу инсандар» сериясы // Бишкек: Шам. – 2003. – 224 б. (на кырг. и русс. яз.). (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, М. Мукасов, Ө. Шаршеналиев).

81. Байтик баатыр. «Улуу инсандар» сериясы// Бишкек: Шам. – 2003. – 208 б. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Ч. Жумагулов ж. б.).

82. М. Кашгари. Ж. Баласагын. «Улуу инсандар» сериясы//Бишкек: Шам.–2003.–288 б. (на кырг. и русс. яз.). (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, А. Кадырмамбетова, Ө. Шаршеналиев).

83. Т. Айтматов, А. Орозбеков. «Улуу инсандар» сериясы// Бишкек: Шам. – 2003. – 223 б. (на кырг. и русс. яз.). (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Н. Өмүрзакова, С. Егимбаева).

84. «Залкар акындар» сериясы Кетбука, Асан Кайгы, Токтогул ырчы, Калыгул, Арстанбек. 3-том//Бишкек: Шам. – 2006. (Түзүүчүлөр: А.Акматалиев, С. Мусаев, Б. Кебекова).

85. «Залкар акындар». Музооке, Айтыке, Коргол, Эшмамбет. 4-том // Бишкек: Шам. – 2006. (Түзүүчүлөр: А. Акматалиев, А. Обозканов).

86. «Залкар акындар». Тоголок Молдо, Алдаш Молдо. 5-том//Бишкек: Шам. – 2006. (Түзүүчүлөр: А. Акматалиев, М. Мукасов, А. Шейшеканова).

87. «Залкар акындар». Калык, Осмонкул. 6-том // Бишкек: Шам. – 2006. (Түзүүчүлөр: А. Акматалиев, А. Обозканов).

88. «Залкар акындар». Алымкул, Токтоналы, Исмайыл. 7-том // Бишкек: Шам. – 2006. (Түзүүчүлөр: А. Акматалиев, А. Обозканов).

89. «Залкар акындар». Кетбука, Асан кайгы, Токтогул ырчы, Калыгул, Арстанбек. 1-том // Бишкек: «Бийиктик плюс». – 2015 (Түзгөндөр: А.Акматалиев, Б.Кебекова, С.Мусаев, Р.Сарыпбеков)

90. «Залкар акындар». Калмырза, Чонду, Эсенаман, Үмөтаалы 2-том // Бишкек: «Бийиктик плюс». – 2015 (Түзгөндөр: А.Акматалиев, Б.Кебекова, А.Обозканов, М.Мукасов)

91. «Залкар акындар». Женижок. 3-том // Бишкек: «Бийиктик плюс». – 2015 (Түзгөндөр: А.Акматалиев, М.Мукасов)

92. «Залкар акындар». Музооке, Айтыке, Коргоол, Эшмамбет. 4-том // Бишкек: «Бийиктик плюс». – 2015 (Түзгөндөр: А.Акматалиев, Г.Орозова, Ж.Исмаилов)

93. «Залкар акындар». Тоголок Молдо, Алдаш Молдо 6-том // Бишкек: «Бийиктик плюс». – 2015 (Түзгөндөр: А.Акматалиев, М.Мукасов, А.Шейшеканова)

94. «Залкар акындар». Калык, Осмонкул 7-том // Бишкек: «Бийиктик плюс». – 2015 (Түзгөндөр: А.Акматалиев, А.Обозканов)

95. «Залкар акындар». Алымкул, Токтонаалы, Ысмайыл 14-том // Бишкек: «Принт-экспресс». – 2016 (Түзгөндөр: А.Акматалиев, М.Мукасов)

96. «Залкар акындар». Токтосун, Ашыраалы, Эстебес, Тууганбай 15-том // Бишкек: «Принт-экспресс». – 2016 (Түзгөндөр: А.Акматалиев, М.Көлбаева)

96. Дүйнөлүк поэзиянын антологиясы. Бишкек: Шам. – 2004. – 486-б. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Н. Өмүрзакова, Ө. Шаршеналиев).

97. Дүйнөлүк поэзиянын антологиясы. Бишкек: Шам – 2005. (Түзүүчүлөр А. Акматалиев, Н. Өмүрзакова, Ө. Шаршеналиев).

98. Балдар адабиятынын антологиясы. Бишкек: Шам. – 2005. (Түзүүчүлөр А.Акматалиев, А.Кадырмамбетова, Н. Өмүрзакова, С.Рыспаев ж. б.).

99. Адабият жана искусство маселелери. – Бишкек. № 3. – 128 бет.

100. Айкөлдүгү Манас баба өңдөнүп. – Бишкек: Мега-медиа, 2008. – 528 бет.

101. Кыргыз тилинин академиялык кыскача сөздүгү. – Бишкек: Бийиктик, 2009. – 512 бет (М. Касымгелдиева, Ж. Семенова менен бирге).

102. Кыргыз тилинин сөздүгү. – Бишкек: Euroasia, 2010. – 1460 бет (И. Абдувалиев, А. Кадырмамбетова, М. Касымгелдиева ж.б. менен бирге).

103. Кыргыз тилинин сөздүгү. Биринчи бөлүк. (Түз. А.Акматалиев, И.Абдувалиев, ж.б.). – Бишкек: AVRASYA PRESS. 2011. – 880 б.

104. Кыргыз тилинин сөздүгү. Экинчи бөлүк. (Түз. А.Акматалиев, И.Абдувалиев, ж.б) – Бишкек: AVRASYA

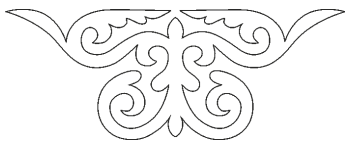
PRESS. 2011. – 891 б.

105. «Токтогул энциклопедиясы». – Бишкек. – 2014. – 472 б.

106. Абай: (ырлар) // Бишкек: Шам. – 1995. – 184 б.
(Түзүүчүлөр А. Акматалиев, А.Обозканов)

107. Философия свободного духа: (О романе Ч. Айтматова «Тавро Кассандры») // Москва. – 1996. – 80 стр.

108 Акылман Калыгул // Бишкек: Шам. – 1999. – 200 б.
(Түзүүчүлөр А. Акматалиев. С.Мусаев).

**А.Акматалиевдин Ч.Айтматовдун китептери боюнча
түзүүчү, жалпы редакция жана баш редакторлугу
алдында чыккан китептер**

109. Айтматов: Буклет-Памятка (на русс., англ. нем., фран. яз.) – Кант. Общество «Дружбы». – 1988. – 25 с.

110. Чингиз Айтматов: Проспект// Фрунзе: Киргизстан. – 1988. – 15 с.

111. «Ызаат»: (Ч. Айтматовго арналган ырлар) // Фрунзе: Адабият. – 1989. – 200 б.

112. От «Джамили» до «Плахи»// Фрунзе: Мектеп. – 1991. – 160 стр.

113. Төрөкул Айтматов// Бишкек. – 1993. – 134 б.

114. Мир читает Айтматова // Бишкек: Шам. – 2003. – 328 б.

115. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008, 1-том.

116. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008, 2-том.

117. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008, 3-том.

118. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008, 4-том.

119. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008, 5-том.

120. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008, 6-том.

121. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008, 7-том.

122. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008, 8-том.

123. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. – Бишкек: Учкун, 2009, 1-том.

124. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
– Бишкек: Учкун, 2009, 2-том.
125. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
– Бишкек: Учкун, 2009, 3-том.
126. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
– Бишкек: Учкун, 2009, 4-том.
127. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
– Бишкек: Учкун, 2009, 5-том.
128. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
– Бишкек: Учкун, 2009, 6-том.
129. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
– Бишкек: Учкун, 2009, 7-том.
130. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
– Бишкек: Учкун, 2009, 8-том.
131. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
Түзгөн: А.Акматалиев. – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас.
2014. 1-том.– 384 б.
132. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
Түзгөн: А.Акматалиев. – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас.
2014. 2-том.– 520 б.
133. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
Түзгөн: А.Акматалиев. – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас.
2014. 3-том.– 384 б.
134. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
Түзгөн: А.Акматалиев. – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас.
2014. 4-том.– 516 б.
135. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
Түзгөн: А.Акматалиев. – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас.
2014. 5-том.– 604 б.
136. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.
Түзгөн: А.Акматалиев. – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас.
2014. 6-том.– 492 б.
137. Ч. Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы.

Түзгөн: А.Акматалиев. – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас. 2014. 7-том.– 340 б.

138. Ч.Айтматовдун 8 томдук чыгармалар жыйнагы. Түзгөн: А.Акматалиев. – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас. 2014. 8-том.– 365 б.

139. Ч.Айтматов. Полное собрание сочинений в восьми томах. Составитель А.Акматалиев. Бишкек: Улуу тоолор. 2014. 1 том. – 314 с.

140. Ч.Айтматов. Полное собрание сочинений в восьми томах. Составитель А.Акматалиев. Бишкек: Улуу тоолор. 2014. 2 том. – 502 с.

141. Ч.Айтматов. Полное собрание сочинений в восьми томах. Составитель А.Акматалиев. Бишкек: Улуу тоолор. 2014. 3 том. – 366 с.

142. Ч.Айтматов. Полное собрание сочинений в восьми томах. Составитель А.Акматалиев. Бишкек: Улуу тоолор. 2014. 4 том. – 330 с.

143. Ч.Айтматов. Полное собрание сочинений в восьми томах. Составитель А.Акматалиев. Бишкек: Улуу тоолор. 2014. 5 том. – 544 с.

144. Ч.Айтматов. Полное собрание сочинений в восьми томах. Составитель А.Акматалиев. Бишкек: Улуу тоолор. 2014. 6 том. – 430 с.

145. Ч.Айтматов. Полное собрание сочинений в восьми томах. Составитель А.Акматалиев. Бишкек: Улуу тоолор. 2014. 7 том. – 306 с.

146. Ч.Айтматов. Полное собрание сочинений в восьми томах. Составитель А.Акматалиев. Бишкек: Улуу тоолор. 2014. 8 том. – 365 с.

147. Айкөлдүгү Манас баба өңдөнүп. – Б.: 2 томдук. «Кут-Бер», 2018. – 360 б.

148. Ч.Айтматов. 1-том («Бетме-Бет», «Жамийла», «Ботогөз булак», «Делбирим», «Биринчи мугалим», «Са-

манчынын жолу»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 524 бет.

149. Ч.Айтматов. 2-том («Гүлсарат», «Ак кеме», «Эрте жаздагы турналар», «Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөт»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 596 бет.

150. Ч.Айтматов. 3-том («Кылым карытаар бир күн», «Чыңгызхандын ак булуту»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 522 бет.

151. Ч.Айтматов. 4-том («Кыямат», «Балалыгым»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 518 бет.

152. Ч.Айтматов. 5-том («Кассандра тамгасы», «Тоолор кулаганда»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 584 бет.

153. Ч.Айтматов. 6-том («Гезитчи Дзюйю», «Ашым», «Биз мындан да ары барабыз», «Сыпайчы», «Кайрак жерде», «Ак жаан», «Асма көпүрө», «Түнкү сугат», «Кызыл алма», «Кусалык» (Улуу менен жолугушуу), «Атадан калган туяк», «Кайрылып куштар келгенче», «Бахиана», «Улуу рухтун одасы»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 624 бет.

154. Ч.Айтматов. 7-том («Фудзиямадагы кадыр түн», «Аскада калган аңчынын ыйы»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 544 бет.

155. Ч.Айтматов. 8-том (Публицистика). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 484 бет.

156. Ч.Айтматов. 9-том (Публицистика). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 464 бет.

157. Ч.Айтматов. 10-том (Публицистика). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 416 бет.

158. Ч.Айтматов. Первый том («Предисловие», «Лицом к лицу», «Джамия», «Верблюжий глаз», «Тополёк мой в красной косынке», «Первый учитель», «Материнское поле») – Б.: «Улуу тоолор», – 2018, 488 стр.

159. Ч.Айтматов. Второй том («Прощай, Гульсары», «Белый пароход», Ранние журавли», «Пегий пёс, бегущий краем моря») – Б.: «Улуу тоолор», – 2018, 558 стр.

160. Ч.Айтматов. Третий том («И дольше века длится день», «Белое облако Чингисхана») – Б.: «Улуу тоолор», – 2018, 474 стр.

161. Ч.Айтматов. Четвертый том («Плаха», «Детство») – Б.: «Улуу тоолор», – 2018, 472 стр.

162. Ч.Айтматов. Пятый том («Тавро Кассандры», «Когда падают горы») – Б.: «Улуу тоолор», – 2018, 504 стр.

163. Ч.Айтматов. Шестой том. («Газетчик Дзюйю», «Ашим», «Мы идем дальше», «Сыпайчи», «На богаре», «Белый дождь», «На реке Байдамтал», «Соперники» (Ночной полив), «Красное яблоко», «Солдатёнок», «Свидание с сыном», «Плая перелетной птицы», «Бахиана», «Богоматерь в снегах», «Ода величию духа»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 572 бет.

164. Ч.Айтматов. 7-том («Восхождение на Фудзияму», «Плач охотника над пропастью»). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 574 бет.

165. Ч.Айтматов. 8-том (Публицистика). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 608 бет.

166. Ч.Айтматов. 9-том (Публицистика). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 588 бет.

167. Ч.Айтматов. 10-том (Публицистика). – Бишкек. «Улуу тоолор». 2018. – 568 бет.

168. Айтматов энциклопедиясы, 1-том. (А-Ж) Бишкек: – «Турар» –2017, – 971 бет.

169. Айтматов энциклопедиясы, 2-том. (З-С) Бишкек: – «Турар» –2017, – 932 бет.

170. Айтматов энциклопедиясы, 3-том. (Т-Я) Бишкек: – «Турар» –2017, – 850 бет.

**Ч. Айтматовдун чыгармаларынын жыйнагынын
беш томдугу А. Акматалиевдин жалпы редакциясы
жана башкы редакторлугу астында**

«– под редакцией директора центра Манасоведения Акматалиева А. А. подготовить рукопись Собрания сочинений Ч. Айтматова в 5-ти томах на кыргызском языке к изданию» (Кыргыз Республикасынын премьер-министринин кеңешмесинин протоколу, № 20– 4, 7-сентябрь, 1998).

1. Чыңгыз Айтматов. 5 томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. Повесттер, аңгемелер. – Бишкек: Шам. – 1999. – 1-том.

2. Чыңгыз Айтматов. 5 томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. Повесттер. – Бишкек: Шам. – 1999. – 2-том.

3. Чыңгыз Айтматов. 5 томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. Романдар, повесттер. – Бишкек: Шам. – 1999. – 3-том.

4. Чыңгыз Айтматов. 5 томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. Роман, аңгемелер. – Бишкек: Шам. – 1999. – 4-том.

5. Чыңгыз Айтматов. 5 томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. Роман, драма, публицистикалар. – Бишкек: Шам. – 1999. – 5-том.

6. Чыңгыз Айтматов. Биринчи том («Ак жаан», «Асма көпүрө», «Түнкү сугат», «Бетме-бет», «Жамийла», «Делбирим»). – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 380 бет.

7. Чыңгыз Айтматов. Экинчи том («Ботогоз булак», «Биринчи мугалим», «Кызыл Алма», «Саманчынын жолу», «Гүлсарат»). – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 432 бет.

8. Чыңгыз Айтматов. Үчүнчү том («Атадан калган туяк», «Ак кеме», «Эрте жаздагы турналар», «Манас-Ата-

нын ак кар – көк музу», «Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөт», «Фудзиямада кадыр түн»). – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 480 бет.

9. Чыңгыз Айтматов. Төртүнчү том («Кылым карытаар бир күн», «Чыңгызхандын ак булуту», «Кайрылып куштар келгенче», «Бахиана»). – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 544 бет.

10. Чыңгыз Айтматов. Бешинчи том («Кыямат», «Балалыгым»). – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 504 бет.

11. Чыңгыз Айтматов. Алтынчы том («Кассандра тамгасы», «Тоолор кулаганда»). – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 512 бет.

12. Чыңгыз Айтматов. Жетинчи том («Аскада калган аңчынын ыйы», «Сократты эскерүү түнү, же маңгыбаш терисинин үстүндөгү сот»). – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 528 бет.

13. Чыңгыз Айтматов. Сегизинчи том (Макалалар, маектер). – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 600 бет.

14. Чыңгыз Айтматов. Биринчи том («Ак жаан», «Асма көпүрө», «Түнкү сугат», «Бетме-бет», «Жамийла», «Делбирим»). – Бишкек: Учкун, 2009. – 380 бет.

15. Чыңгыз Айтматов. Экинчи том («Ботогөз булак», «Биринчи мугалим», «Кызыл Алма», «Саманчынын жолу», «Гүлсарат»). – Бишкек: Учкун, 2009. – 432 бет.

16. Чыңгыз Айтматов. Үчүнчү том («Атадан калган туяк», «Ак кеме», «Эрте жаздагы турналар», «Манас-Атанын ак кар – көк музу», «Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөт», «Фудзиямада кадыр түн»). – Бишкек: Учкун, 2009. – 480 бет.

17. Чыңгыз Айтматов. Төртүнчү том («Кылым карытаар бир күн», «Чыңгызхандын ак булуту», «Кайрылып куштар келгенче», «Бахиана»). – Бишкек: Учкун, 2009. – 544 бет.

18. Чыңгыз Айтматов. Бешинчи том («Кыямат», «Балалыгым»). – Бишкек: Учкун, 2009. – 504 бет.

19. Чыңгыз Айтматов. Алтынчы том («Кассандра тамгасы», «Тоолор кулаганда»). – Бишкек: Учкун, 2009. – 512 бет.

20. Чыңгыз Айтматов. Жетинчи том («Аскада калган аңчынын ыйы», «Сократты эскерүү түнү, же маңгыбаш терисинин үстүндөгү сот»). – Бишкек: Учкун, 2009. – 528 бет.

21. Чыңгыз Айтматов. Сегизинчи том (Макалалар, маектер). – Бишкек: Учкун, 2009. – 600 бет.

22. Ч.Айтматов. Биринчи том («Жамийла», «Ботогөз булак», «Делбирим», «Биринчи мугалим»). – Бишкек: Улуу тоолор, 2014. – 384 б.

23. Ч.Айтматов. Экинчи том («Саманчынын жолу», «Бетме-бет», «Деңиз бойлой жорткон ала дөбөт», «Фудзиямадагы кадыр түн», «Сократты эскерүү түнү, же маңгыбаш терисинин үстүндөгү сот»). – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас. 2014. – 520 б.

24. Ч.Айтматов. Үчүнчү том («Гүлсарат», «Эрте жаздагы турганлар»). – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас. 2014. – 384 б.

25. Ч.Айтматов. Төртүнчү том («Ак кеме», «Ак жаан», «Атадан калган туяк», «Кайрылып куштар келгенче», «Бахиана», «Балалыгым», «Кызыл алма», «Манас атанын ак кар-көк музу», «Асма көпүрө», «Түнкү сугат»). – Бишкек: Улуу тоолор, 2014. 4-том. – 516 б.

26. Ч.Айтматов. Бешинчи том («Кылым карытар бир күн», «Чыңгызхандын ак булуту»). – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас. 2014. – 604 б.

27. Ч.Айтматов. Алтынчы том («Кыямат»). – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас. 2014. – 492 б.

28. Ч.Айтматов. Жетинчи том («Кассандра тамгасы»). – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас. 2014. – 340 б.

29. Ч.Айтматов. Сегизинчи том («Тоолор кулаганда»). – Бишкек: Улуу тоолор, 3-бас. 2014. – 365 б.

30. Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча изилдөөлөр. Биринчи том. – Б.: «Кут-Бер» – 2018. – 560 б.

31. Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча изилдөөлөр. Экинчи том. – Б.: «Кут-Бер» – 2018. – 552 б.

32. Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы боюнча изилдөөлөр. Үчүнчү том. – Б.: «Кут-Бер» – 2018. – 560 б.

**Под редакцией А.Акматалиева
полное собрания сочинений Ч. Айтматова
в 8-ти томах**

1. Ч.Айтматов. Первый том («Джамия», «Верблюжий глаз», «Тополек в красной косынке», «Первый учитель»). – Бишкек. Улуу тоолор. 2014. – 314 с.

2. Ч.Айтматов. Второй том («Материнское поле», «Лицом к лицу», «Пегий пес. Бегущиц краем моря», «Восхождение на фудзияму», «Ночь воспоминаний о сократе»). – Бишкек: Улуу тоолор. 2014. – 502 с.

3. Ч.Айтматов. Третий том («Прощай Гульсары», «Ранние Журавли»). – Бишкек: Улуу тоолор. 2014. – 366 с.

4. Ч.Айтматов. Четвертый том («Белый пароход», «Белый дождь», «Свидение с сыном», «Солдатенок», «Сыпайчы», «Плач перелетной птицы», «Красное яблоко», «Бахиана», «На реке Байдамтал»). – Бишкек: Улуу тоолор. 2014. – 330 с.

5. Ч.Айтматов. Пятый том («И дольше века длится день», «Белое яблоко», «Белое облако Чингисхана»). – Бишкек: Улуу тоолор. 2014. – 544 с.

6. Ч.Айтматов. Шестой том («Плаха»). – Бишкек: Улуу тоолор. 2014. – 430 с.

7. Ч.Айтматов. Седьмой том («Тавро кассандры»). – Бишкек. Улуу тоолор. 2014. – 306 с.

8. Ч.Айтматов. Восьмой том («Когда падают горы»). – Бишкек: Улуу тоолор. 2014. – 298 с.

9. Ч.Айтматов. Первый том. Исследования, статьи, выступления – Б.: «Kirland» – 2018. – 480 стр

10. Ч.Айтматов. Второй том. Исследования, статьи, выступления – Б.: «Kirland» – 2018. – 494 стр

11. Ч.Айтматов. Второй том. Исследования, статьи, выступления – Б.: «Kirland» – 2018. – 480 стр

12. Ч.Айтматов. Второй том. Исследования, статьи, выступления – Б.: «Kirland» – 2018. – 464 стр

13. Ч.Айтматов. Второй том. Исследования, статьи, выступления – Б.: «Kirland» – 2018. – 472 стр

Казат Акматовдун чыгармаларынын жыйнагынын жети томдугу А.Акматалиевдин жалпы редакциясы жана башкы редакторлугу астында

1. Казат Акматов. Жети томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. 1-том. Аңгемелер, повесттер. – Бишкек: «Турар», 2012. 408 бет.

2. Казат Акматов. Жети томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. 2-том. Мезгил. Күндү айланган жылдар. – Бишкек: «Турар», 2012. 544 бет.

3. Казат Акматов. Жети томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. 3-том. Архат. – Бишкек: «Турар», 2012. 528 бет.

4. Казат Акматов. Жети томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. 4-том. Тринадцать шагов Эрики Клаус. Окуялар, адамдар. – Бишкек: «Турар», 2012. 460 бет.

5. Казат Акматов. Жети томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. 5-том. Драмалар. – Бишкек: «Турар», 2012. 392 бет.

6. Казат Акматов. Жети томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. 6-том. Рухий жан дүйнөнү бийиктикке көтөргөн чыгармалар. – Бишкек: «Турар», 2012. 406 бет.

7. Казат Акматов. Жети томдон турган чыгармаларынын жыйнагы. 7-том. Рухий жан дүйнөнү бийиктикке көтөргөн чыгармалар. – Бишкек: «Турар», 2012. 512 бет.

МАКАЛАЛАР

1978

1. Тажрыйба топтоо – иштин башталышы//Ленинчил жаш. – 1978. – 6-апрель.

2. «Ак жол» жолго чакырат: (М. Тойбаевдин «Ак жол» драмасы)//Мугалимдер газетасы. – 1978.– 3-ноябрь.

3. Толстойдун чыгармалары сабакта//Мугалимдер газетасы. – 1978. – 6-сентябрь.

4. Адам өмүр бою тарбияланат. – Ленинчил жаш. – 1978. – 18-ноябрь.

1979

5. Сатира – чоң тарбиялоочу күч: (К. Маликовдун сатиралары)//Мугалимдер газетасы. – 1979. – 5-январь.

6. Сезимдин гүлазыгы//Мугалимдер газетасы. – 1979. – 19-январь.

7. Жарык жанган кош жылдыз: (Ч. Айтматов жана М. Ауэзов жөнүндө) // Ленинчил жаш. – 1979. – 24-март.

8. Тазалыкка чакырган жыйнак: (О. Соороновдун «Тазалыкка чакыруу» деген китеби жөнүндө)// Ленинчил жаш. – 1979. – 8-декабрь.

1980

9. Чыгармачылыктын булагы: Адабият достугу – эл достугу: (кыргыз-казак адабияты) // Кыргызстан маданияты. – 1980. – 29-март. – № 13. – 15-б.

10. Ак жолтой боло көргүн, аруу сезим// Ленинчил жаш. – 1980. – 8-май.

11. Чыгармачылык таасир// Кыргызстан маданияты. – 1980. № 25. – 18-июнь. 10-б.

12. Боордоштуктун данакери: (Кыргызстандагы Украинанын күндөрүнө карата)// Кыргызстан маданияты. – 1980. – 24-июль. – № 30. – 5-б.

13. Адамкерчиликке үйрөткөн чыгармалар: Токтогул атындагы мамлекеттик сыйлыкка көрсөтүлгөн (М. Байжиевдин орусча чыккан «Биз эркектер» аттуу пьесалар жыйнагы)// Ленинчил жаш. – 1980. – 2-август. (Б.Усубалиев менен авторлош).

14. Прозадан ыр улап...//Кыргызстан маданияты. – 1980. – 28-август. – 5-б.

15. Адабий таасирдин акыбети: (Ч. Айтматовдун чыгармачылыгы жана жаш чыгармачыл жаштарга тийгизген таасири)//Ленинчил жаш. – 1980. – 30-август.

16. «Заман менен кадамдашып...//Советтик Кыргызстан. – 1980. – 12-сентябрь.

17. Агайын-тууган казак элим: (Кыргыз-казак маданий байланышы)//Ленинчил жаш. – 1980. – 21-октябрь.

18. Рухий байлыгыбыз тең орток: (Кыргыз менен казактын маданий карым-катыштары тууралуу)//Кыргызстан маданияты. – 1980. – 23-октябрь. – 4-б.

19. Ч. Айтматов казак аудиториясында://Мугалимдер газетасы. – 1980. – 12-ноябрь.

20. Рухий байлыгыбыз орток//Кыргызстан маданияты. – 1980. – 23-октябрь.

21. Тилден – дилге (Котормочу О. Орозбаев 60 жашта) //Ленинчил жаш. – 1980. – 11-декабрь.

1981

22. «Кылымдан да узак созулган күн»: (Ч.Айтма-

товдун жаңы чыгармасы жөнүндө)// Ленинчил жаш. – 1981. – 20-январь.

23. Сүрөткер өз доорунун үнү: (Журналист С. Закированын «Публицисттин үнү» аттуу китеби жөнүндө)// Мугалимдер газетасы. – 1981. – 25-февраль.

24. Боордоштордун пикири: (Казак жазуучуларынын Ч. Айтматовдун «Кылымдан да узак созулган күн» деген романына карата айтылган пикирлери жөнүндө)// Ленинчил жаш. – 1981. – 1-май.

25. Жаштар поэмалары кандай?: (А. Рыскулов, С. Дүйшеналиев жана И.Калыбаевдердин чыгармачылыгы жөнүндө)//Ленинчил жаш. – 1981. – 9-май.

26. Адабият байланышына арналган эмгек. Г.Хлыпенконун «Чувство семьи и единой» китебине рецензия. (Кыргызстан жазуучуларынын VII съездине карата)// Кыргызстан маданияты. – 1981. – 21-май. – № 21, 12-б.

27. Чыгармачылык таасир: (Ч. Айтматов жана түркмөн адабияты)//Кыргызстан маданияты. – 1981. – 18-июнь. – № 25, 10-б.

28. Жаш окумуштуулардын салымы: (Кыргыз ССР ИАнын кызматкерлеринин иштери жөнүндө)//Ленинчил жаш. – 1981. – 20-июнь.

29. Ч. Айтматовдун чыгармаларындагы көркөм салыштыруу//Эл агартуу. – 1981. – № 6. – 51–53-б.

30. Ак пейилден сырдашуу: (Кыргыз жазуучуларынын Ысык-Көлгө арналган ырлары жөнүндө)//Ленинчил жаш. – 1981. – 11-август.

31. Сынчыл ойдун арымы: (С. Байгазиевдин «Жаңы мүнөздөр, жаңы конфликттер» аттуу китеби жөнүндө)//Ала-Тоо. – 1981. – № 9. – 159–60-б.

32. Жаштыктын жашыл ырлары: (А.Рыскуловдун чыгармасы Кыргызстан Ленин комсомолу сыйлыгына көрсөтүлгөн)//Мугалимдер газетасы. – 1981. – 23-сентябрь.

33. «Кан менен тер» кыргыз тилинде//Кыргызстан маданияты. – 1981. – 19-ноябрь. – № 47. – 6-б.

1982

34. Таалим алуу мектеби: (Ч. Айтматовдун чыгармачылыгы жөнүндө казак жазуучулары менен маек)//Ленинчил жаш. – 1982. – 9-февраль.

35. Асиянын кызыл жоолугу: (Ч. Айтматовдун «Кызыл жоолук жалжалым» повести боюнча тарткан түрк фильми жөнүндө)//Ленинчил жаш. – 1982. – 22-май.

36. Талант бардыгыбызга тең орток: Адабият достугу – эл достугу//Ленинчил жаш. – 1982. – 1-июль.

37. Махабат – жашоо булагы//Ленинчил жаш. – 1982. – 24-июль.

38. Талант хылмамыз учун муштарак аразалат//Еш ленинши. – 1982. – 4-август. (өзбек тилинде)

39. Хакасия (Жол таасирлери)//Ленинчил жаш. – 1982. – 10-август.

40. Чыгармачылык байланыштын үзүрү: (Орто Азия респ. жазуучулары Ч. Айтматовдун чыгармалары тууралуу)//Советтик Кыргызстан. – 1982. – 22-август.

41. Таасирден туулган «Көз караш»: (Калыбай Осмоналиевдин «Сагыныч», «Аткан таң» жыйнактарына сын) // Кыргызстан маданияты. – 1982. – 14-октябрь. – № 42. – 4-б.

42. Изденүүгө умтулуу: (Респ. жаш акындарынын поэзиясы)//Ленинчил жаш. – 1982. – 25-ноябрь.

43. Адабияттагы достук темасы: (А. Садыковдун эмгектери жөнүндө) //Ленинчил жаш. – 1982. – 25-декабрь.

44. Яркие звезды дружбы: (Творческие связи М. Ауэзова и Ч. Айтматова)//Комсомолец Киргизии. – 1982. 30 декабря.

1983

45. Жолдоштук сынды күчөтөлү: (Кырг. ССР И. А. Тил жана адабият институтунун баштапкы косм. уюмунун

иши)//Ленинчил жаш. – 1983. – 1-март.

46. Өзгөргөн өрөөн баяны: (С. Өмүрбаевдин «Өзгөргөн өрөөн» деген жаңы романы)//Ленинчил жаш. – 1983. – 5-март.

47. Мажүрүм тал же махабат темасы көркөм адабиятта: (Проза)//Ленинчил жаш. – 1983. – 2, 4-июнь.

48. Салам айтат украиналык акын (Акын Б.Степанюктун 60 ж. карата)//Кыргызстан маданияты. – 1983. – 21-июль. – 14-б.

49. Эки элдин рухий мурасы: (Б. Кебекованын «Кыргыз-казак фольклорунун байланышы» эмгеги жөнүндө)// Кыргызстан маданияты. – 1983. – 18-август.

50. Күлүк ойдун чабендеси: (Окумуштуу адабиятчы А. Садыков – 50 жашта)//Ленинчил жаш. – 1983. – 18-октябрь.

51. Жумушчу кабарчы//Ленинчил жаш. – 1983. – 6-декабрь.

52. Чыңгыз Айтматов жана кыргыз киносу (Орусчадан которгон А. Акматалиев). – Ф.: Кырг. ССРинин «Билим коому». – 1983. – 21-б.

1984

53. «Кайнененин камырынанбы?» (Кайнене менен келиндин ортосундагы мамиле көркөм адабиятта)//Ленинчил жаш. – 1984. – 5-январь.

54. Жакшы сөз жан эритет: (Б. Алымовдун «Шакир-тима кат» китеби жөнүндө)//Кыргызстан маданияты. – 1984. – № 4. – 26-январь.

55. Диалог с читателем: (О книге С. Байгазиева «Иниме кат»)//Комсомолец Киргизии. – 1984. – 3 марта.

56. Элүүнчү жылдын көктөмү: (Акын-сатирик Э. Ибраев 50 жашта)//Мугалимдер газетасы. – 1984. – 16-март.

57. Творчество Ч. Айтматова в свете литературных взаимосвязей и взаимодействий//Литературный Киргизстан.–1984.–№ 3. с. 95-99.

58. Адамдын парзы: (Адамкерчилик, жоопкерчилик, милдет, парз тууралуу адабий чыгармаларда)//Ленинчил жаш.–1984.–17-март.

59. Интернациональный фактор в Киргизской литературе: (О книге канд. филол. наук Лайлиевой И. «Интернациональный фактор и психологизм киргизской прозы»)//Вечерний Фрунзе. – 1984. – 10 мая.

60. О значение опыта русской классической литературы для творчества Ч. Айтматова//Русс. яз. и литер. в кирг. школе. – 1984. – № 5. – с. 58–59.

61. Чыгармачылык байланыштын көп кырдуулугу (Адабий сын, адабият таануу)//Ала-Тоо. – 1984. – № 6. – 138–144-б.

62. Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын: (Мустай Карим менен маек)//Кыргызстан маданияты.– 1984.–5-июль, № 27.– 5. 12–13.

63. Ленин окуган жерде//Ленинчил жаш. – 1984. – 18-июль.

64. Жеңиш темасы көркөм чыгармаларда//Ленинчил жаш. – 1984. – 6-сентябрь.

65. Көгүлтүр көлдүн боюнда: (Чолпон-Ата ш. М. Ауэзовдун музейи)//Ленинчил жаш. – 1984. – 18-сентябрь.

66. Башкырт жериндеги кездешүү: (акын М. Карим)//Ленинчил жаш. – 1984. – 20-октябрь.

67. Фольклордун экинчи өмүрү: (Жазуучулардын фольклорду чыгармаларында пайдаланышы)//Ленинчил жаш. – 1984. – 30-октябрь.

1985

68. Творчество Ч. Айтматова и современный литературный процесс//В кн.: Современный литературный процесс и творчество Ч. Айтматова: (Тез. докл. и сообщ. респ. научно-теорет. конф.). – Фрунзе, 1985. – С. 5–6.

69. Өрнөктүү өспүрүмдөр: (Жаштарды тарбиялоодо

көркөм адабияттын ролу жөнүндө) //Жаш ленинчи. – 1985. – № 2. – 29–31-б.

70. Братья по творчеству: (Ч. Айтматов и В. Распутин) //Учительская газета. – 1985. – 20 марта.

71. Чыгармачылык боордоштук: (Жогорку класс-тарда Ч. Айтматов жана В. Распутиндин чыгармаларын окутуу) //Мугалимдер газетасы. – 1985. – 20-март.

72. «Сен айтчы, Толгонай» же каармандын ынтымакка жар салышы («Саманчынын жолу» спектакли боордош элдердин сахналарында) //Ленинчил жаш. – 1985. – 8-май.

73. Окуучулардын академиясы: (Фрунзе ш. № 5 кыргыз орто мектебинде) //Мугалимдер газетасы. – 1985. – 26-июнь.

74. Фестиваль тынчтыкты каалайт: (Жаштар менен студенттердин Бүткүл дүйнөлүк XII фестивалы тууралуу) //Ленинчил жаш. – 1985. – 20-август.

75. Фольклор көркөмдүктүн булагы: Адабий изилдөө: (Ч. Айтматовдун элдик мурастарды пайдаланган чыгармалары) //Ленинчил жаш. – 1985. – 31-октябрь.

76. Якут театры тартуулаган оюн: (Көрүүчүнүн пикири «Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөт» повести боюнча) //Ленинчил жаш. – 1985. – 30-ноябрь.

77. Карим Мустай «Согуш бүтөт, мени күткүн жан эркем...» (Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучусу, белгилүү жазуучунун маеги) //Ленинчил жаш. – 1985. – 21-декабрь.

78. Балдар сезими – таза дүйнө //Кыргызстан пионери. – 1985. – 15-февраль.

1986

79. Кыргыз-казак драмасы «Фудзияма» Индияда // Кыргызстан маданияты. – 1986. – 13-февраль.

80. Муса Жалил: (Туулган күнүнө 80 жыл) //Кыргызстан маданияты. – 1986. – 20-февраль. – 14-б.

81. Адабий көркөм тажрыйбалар жана Ч. Айтматов // Эл агартуу. – 1986. – № 4-б. 35–57.

82. Айтматов Ч. «...Асыл жер Азербайджан:» (Азербайжанга баргандыгы, Лениндик жана СССРдин мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, Социалисттик Эмгектин Баатыры, жазуучу Ч.Айтматовдун маегин которгон А. Акматалиев Х. Мустафаев) // Сов. Кыргызстан. –1986. – 1-май.

83. Доордун элеси // Кыргызстан маданияты. – 1986. – 8-май. – № 9-Б. 12.

84. Илим дүйнөсүнө кызыгып: (Фрунзе ш. № 5 орто мектебиндеги «Талапкерлер» кичи академиясы)//Сов. Кыргызстан.–1986.–27-май.

85. «Отту калап турбаса өчүп калат»: (Ч. Айтматов менен маек) //Кыргызстан маданияты. – 1986. – 3-июль. – 10-б.

86. Литература, не признающая границ: (Беседа ст. науч. сотр. Ин-та языка и лит-ры АН Кирг ССР Акматалиева А. с асп. МГУ им. Ломоносова Н. Шакила, который присутствовал на VII съезде писателей Киргизии, как представитель из Индии) //Вечерний Фрунзе.– 1986. – 7 июля.

87. В слове – биография души: (Беседа с калмык. поэтом Д. Кугультиновым о дружбе с Ч.Айтматовым) // Комсомолец Киргизии. – 1986. – 22 июля.

88. Айтматов жөнүндө эссе: (Чет элдик адабий байланыш)//Кыргызстан маданияты. – 1986. – 25-сентябрь.

89. Кытайда кыргыз тилинде басылып чыкты: («Ак кеме» жана «Кылым карытар бир күн» чет өлкөдө)//Советтик Кыргызстан. – 1986. – 28-сентябрь.

90. Эки элди тең достук сезим жылытат: (Кыргыз жана казак элинин адабияттык байланыштары тууралуу) //Ала-Тоо. – 1986. – № 10. 14–18-б.

91. «Кыргызстан, Айтматовго...» (Ч.Айтматовдун ысымы, чыгармалары чет өлкөдө)//Мугалимдер газетасы. – 1986. – 17-октябрь.

92. Мухтар Ауэзов жана кыргыз адабияты //Казак адабияты. – 1986. – 24-октябрь. (казак тилинде)

93. Терең тамырлы байланыс // Социалисттик Казакстан. – 1986. – 26-октябрь. (казак тилинде).

94. Из глубины веков и до наших дней//Казахстанская правда. – 1986. – 29 октября.

95. Когда народы братья //Вечерняя Алма-Ата. – 1986. – 1 ноября.

96. Баур элдин багалы муралары //Ленинчил жас. – 1986. – 31-октябрь. (казак тилинде)

97. Бас тигу. (Ч. Айтматовдун «Кыямат» романы жөнүндө)//Энбек туу. – 1986. – 31-октябрь. (Казак тилинде).

98. «Киргизия, Айтматову...»//Вечерний Фрунзе. – 1986. – 16-октябрь., Советская Киргизия. – 1986. – 4 ноября.

99. Күтүлгөн «күтүүсүздүк» (Ч. Айтматовдун «Акыр заман» романы жөнүндө)//Кыргызстан маданияты. – 1986. – 18-декабрь. – № 51. 4–5-б.

1987

100. Акбаранын көз жашы: (Ч. Айтматовдун «Акыр заман» романы жөнүндө) //Мугалимдер газетасы. – 1987. – 4-январь.

101. «Акыр замандын тегерегинде: (Ч. Айтматовдун романы жөнүндө) // Ленинчил жаш. – 1987. – 15-январь.

102. Большой интерес к «Плахе»//Советская Киргизия. – 1987. – 3 февраля.

103. Айтматовдун чыгармаларындагы адамзат проблемасы//Эл агартуу. – 1987. – № 2. – 55–60-бб.

104. «Акыр замандын» алгачкы нускасы//Советтик

Кыргызстан. – 1987. – 22-апрель.

105. Жаңы адамдын образы – дунган адабиятында // Мугалимдер газетасы. – 1987. – 13-май.

106. Айтматов жана окурман // Советтик Кыргызстан. – 1987. – 17-май.

107. Эмне үчүн Инжилге кайрылган? // Ленинчил жаш. – 1987. – 19-май.

108. Читая Айтматова // Советская Киргизия. – 1987. – 26 мая.

109. М. Ауэзов адабият залкары – достуктун данакери: (Казак жазуучусунун туулган күнүнүн 90 жылдыгына карата) // Эл агартуу. – 1987 – № 7. 34–37-бб.

110. Чыгармачылык – бул өмүр: Адабият мугалимдерине: (Жазуучу Ч. Айтматовдун өмүрүнө айрым штрихтер) // Мугалимдер газетасы. – 1987. – 5-август, 7-август, 14-август, 21-август.

111. Атына жараша заты: (Кыргызстан Ленин комсомол сыйлыгына көрсөтүлгөн сынчы К. Ибраимовдун «Адабият, адам жана дүйнө» аттуу китеби) // Ленинчил жаш. – 1987. – 5-сентябрь.

112. Элибиздин эртеңине кам көрүү. (Ысык-Көл форуму) // Ленинчил жаш. – 1987. – 24-октябрь.

113. Менин учкан уям // Мугалимдер газетасы. – 1987. – 20-ноябрь.

114. Көркөм ойдун чабыты: // Ленинчил жаш. – 1987. – 3-декабрь.

1988

115. Жаңычылык жаңырат: (А. Өмүркановдун «Бар бол» деген китеби жөнүндө) // Ала-Тоо. – 1988. – № 1. 153–154-бб.

116. Айтматовдун чыгармачылыгы чет өлкөдө // Кыргызстан маданияты. – 1988. – 7-ноябрь. – № 2. 10-б.

117. «Эки залкардын жүздөшүүсү: (Айтматов Чыңгыз

менен Маркес Гарсиа // Советтик Кыргызстан. – 1988. – 17-январь.

118. Элдердин адабий ымаласы // Советтик Кыргызстан. – 1988. – 28-январь.

119. Чыгармачылык жолдун башталышы: (Т. Раззаковдун «Ата» деген повести жөнүндө) // Ленинчил жаш. – 1988. – 4-февраль.

120. Ч. Айтматовдун чыгармалары чет тилде // Ленинчил жаш. – 1988. – 5-март.

121. Ч. Айтматовдун чыгармалары – өлкөбүздө // Ленинчил жаш. – 1988. – 19-март.

122. «Кыямат» жана окурман: (Жазуучу Ч. Айтматовдун романына ой-пикирлерин билдирген каттардан баяндама) // Советтик Кыргызстан. – 1988. – 29-март.

123. Ч. Айтматов и Габриэль Гарсиа Маркес // Комсомолец Киргизии. – 1988. – 27 апреля. (И. Лайлиева менен авторлош).

124. Ч. Айтматов жана Гарсиа Маркес: (Эки жазуучунун өмүр таржымалы жана чыгармачылыктары тууралуу) // Ленинчил жаш. – 1988. – 1-май.

125. Айтматовдун алгачкы маеги: (Тарых барагынан. Чыңгыздын 7 жашында Р. Шүкүрбековго берген биринчи интервьюсунун жарыяланышы) // Ленинчил жаш. – 1988. – 3-май.

126. Сындагы кара көлөкө же кумдан курган кур жаала... // Ленинчил жаш. – 1988. – 23-июль.

127. Кытайдагы белгилүү манасчы (Жусуп Мамай) // Советтик Кыргызстан. – 1988. – 7-июль.

128. Адам мүдөөсү – баарынан кымбат: (Жазуучу Ч. Айтматовдун «Кыямат» романына байланыштуу, Иисус Христос темасына кайрылган чет элдик жазуучулардын көркөм дүйнөсү) // Советтик Кыргызстан. – 1988. – 24-июль.

129. Маңкүрт болуп калбайлы: (Жазуучу Ч. Айтматов

менен тажик режиссеру Б. Садыков биргелешип жазган «Алай-дүлөй» («Смерчь») киноповести жөнүндө) // Ленинчил жаш. – 1988. – 2-август.

130. Төш кагып төбө көккө жетпейт//Кыргызстан маданияты. – 1988. – 13-октябрь. – Б. 10–11-бб.

131. Көрөсөн жазуучунун көргөзмөсү. (Жазуучу Ч. Айтматовдун 60 жылдык юбилейине карата айлында «Шекер – Ч. Айтматовдун Мекени» деген көргөзмө ачылды)//Советтик Кыргызстан. – 1988. – 12-ноябрь.

132. «Мекеним менин Шекерим»: (60 жылдык тоюнун алдында эл жазуучусу Ч. Айтматов өз айылдаштары Шекерликтер менен жолугушту)//Ленинчил жаш. – 1988. – 17-ноябрь.

133. «Художник и народ – две сопряженные величины»: (О произведениях Айтматова) //Комсомолец Киргизии. – 1988. – 7-декабря.

134. Ысык-Көл форумунун төрагасы: (Жазуучу Ч. Айтматов)//Кыргызстан маданияты. – 1988. – 8-декабрь. – № 49. – 4-б.

135. Өз мезгилинин адамы: (Ч. Айтматов менен маек) //Мугалимдер газетасы. – 1988. – 9-декабрь.

136. Улуу адам узак жашасын (Жазуучу Ч.Айтматов жөнүндө) //Ленинчил жаш. – 1988. – 10-декабрь.

137. Жылдыздар көктө жанашат (Фольклор, Гарсиа Маркес, Айтматов)//Советтик Кыргызстан. – 1988. – 11-декабрь.

138. «Письмо – праздник для меня» (О писателе Ч. Айтматова) // Советская Киргизия. – 1988. – 11 декабрь.

139. Келечек бүгүнкүдөн башталат. (Ч. Айтматовдук окуу жөнүндө адабиятчынын сунушу) //Кыргызстан маданияты. – 1988. – 15-декабрь. – № 50. 7-б.

140. Ч. Айтматовдун чыгармалары боордош элдердин адабий сынында//Ала-Тоо.– 1988.– № 12. – Б. 147–153-бб.

1989

141. «Манас» монгол тилинде//Советтик Кыргызстан. –1989. – 5-февраль.

142. Ч. Айтматов: Өз мезгилимдин адамымын//Ленинчил жаш. – 1989. – 7-февраль.

143. Айтматов жумалыгы: (Казак ССР Ленин атындагы мамлекеттик китепканаларда Ч.Айтматовдун 60 жашка толушуна жумалык китеп көргөзмөсү өттү)//Кыргызстан маданияты. – 1989. – 16-февраль. – № 7.– 10-б.

144. Ч. Айтматов жөнүндө: (Немец жергесинде өткөрүлгөн «Айтматовдук окуунун» китеп болуп чыгышы)//Советтик Кыргызстан. – 1989. – 13-май; Фрунзе шамы. – 1989. – 18-май.

145. Дискусии в Локкуме//Советская Киргизия. – 1989. – 16 мая.

146. Издано в Бразилии//Советская Киргизия. – 1989. – 20 мая.

147. Айтматовдун чыгармалары – Бразилияда//Советтик Кыргызстан. – 1989. – 7-май.

148. Айтматов клубу: (Кыргыз ССРинин китеп достору ыктыярдуу коомунун алдында түзүлгөн клубдун жолжобосу)//Кыргызстан маданияты. – 1989. – 15-июнь. – № 24. – 12-б.

149. Айтматов клубунун алгачкы кадамдары//Советтик Кыргызстан. – 1989. – 26-июнь.

150. Жаштар жана кайра куруу//Ленинчил жаш. – 1989. – 5-сентябрь.

151. Через суд совести... (О новой ред. повести Ч. Айтматова «Лицом к лицу»)//Вечерний Фрунзе. – 1989. – 9 ноября.

152. Абийир адамды таразалайт. (Ч. Айтматовдун «Бетме-бет» повестине киргизилген жаңы вариантка талкуу)//Советтик Кыргызстан. – 1989. 11-ноябрь.

153. Абийир соту аркылуу: (Жазуучу Ч. Айтматов «Бетме-бет» повестин кайрадан редакциялап чыкты) // Фрунзе шамы. – 1989. – 14-ноябрь.

154. Баш сөз // Китепте «Ызаат». – Фрунзе: Адабият. – 1989. – 3–9-бб.

155. М. О. Ауэзов и киргизская советская литература // В кн.: Мухтар Ауэзов и современная литература. – Алма-Ата: Наука. – 1989. – с. 175–179.

1990

156. От составителя (Предисловие). // В кн.: От «Джамилии» до «Плахи». – Фрунзе: Мектеп. – 1990. – с. 5–6.

157. Понять свое предназначение (Айтматов Ч., Садыков Б. «Смерч» киноповесть) // Советская Киргизия. – 1990. – 10 февраля.

158. Айтматов клубу – пикирлештердин клубу: (Жаңы чыгармачылык коом жөнүндө) // Фрунзе шамы. – 1990. – 2-июнь.

159. «Плаха» – новый художественный ориентир // Учитель Кыргызстана. – 1990. – 22 июня.

160. «Кыяматтын» көркөм наркы: (Айтматовдун «Кыямат» романынын аң-сезимге тийгизген таасири) // Фрунзе шамы. – 1990. – 10-июнь.

161. Айтматов клубунун тартуусу: («Бетме-бет» повести боюнча тартылган көркөм тасма жөнүндө) // Советтик Кыргызстан. – 1990. – 7-август.

162. Человек своего времени // Советская Киргизия. – 1990. – 7 августа.

163. Жаңыча ой жүгүртүү – адамзат үчүн керек // Ала-Тоо. – 1990. – № 9. – 114–116.

164. Элимдин кош канаты: («Манас» жана Ч. Айтматов жөнүндө) // Фрунзе шамы. – 1990. – 30-август.

165. «Чыңгызхандын ак булуту»: (Жазуучу Ч. Айтма-

товдун жаңы чыгармасы жөнүндө)//Советтик Кыргызстан. – 1990. – 2-сентябрь.

166. Уроки Айтматова//Учитель Кыргызстана. – 1990. – 19-октябрь.

1991

167. Айтматовское слово (Послесловие): (В кн.: Ч. Айтматов «И дольше века длится день»)//Бишкек. – 1991. – с. 446–478.

168. Чыңгызхан, бүгүн керекпи? Айрым көркөм адабияттагы байкоолор//Кыргызстан маданияты. – 1991. – 3-май. – 10–11-бб.

169. От редактора: (Предисловие)//В кн.: Ч.Айтматов «Белое облако Чингизхана». – М., 1991. – с. 5–11.

170. От «Евангелия» до «Плахи»//Учитель Кыргызстана. – 1991. – 8 марта.

171. Ар бир күн – өмүр//Фрунзе шамы. – 1991. – 29-март.

172. Айтматовдун асыл ой берметтери//Ленинчил жаш. – 1991. – 16-апрель.

173. Тарых – адам тагдыры: (Төрөкул Айтматовдун 90 жылдыгын өткөрүү жөнүндө пикир) //Кыргыз Туусу. – 1991. – 16-август.

174. Айтматов жөнүндө этюд//Бишкек шамы. – 1991. – 20–21–26–27-август.

175. Кечиккен көңүл айтуу: (Ата Бейитке таазим)// Кыргыз Туусу. – 1991. – 31-август; Кыргыз руху. – 1991. – 4-сентябрь.

176. Гордое имя – Человек//Учитель Кыргызстана. – 1991. – 13 сентября.

177. Окурманга белек: («Чыңгызхандын ак булуту» деген Ч. Айтматовдун китебинин чыгышы жөнүндө)// Кыргыз Туусу. – 1991. – 20-сентябрь.

178. Адам дүйнөсү – өчпөгөн үмүт: (С. Эралиев 70

жашта)//Бишкек шамы. – 1991. – 29-октябрь.

179. «Жамийланы» даңазалаган.: (Луи Арагон жөнүндө)// Чүй баяны. –1991. – 5-ноябрь.

180. Залкарга арналган окуулар башталат (Ч.Айтматов жөнүндө) // Кыргыз Туусу. – 1991. – 21-ноябрь.

181. Айтматов в литературном зарубежье//Слово Кыргызстана. – 1991. – 4 декабря.

182. Орундалган ой: (Айтматов клубунун эл аралык сыйлыгын тапшыруу)//Кыргыз Туусу. – 1991. – 19-декабрь.

183. О присуждении Международной премии клуба Айтматова в области литературы, искусства и культуры за 1991 г.//Слово Кыргызстана. – 1991. – декабрь.

1992

184. Адабият жана көркөм институт//Кыргыз Туусу. – 1992. – 27-февраль.

185. Айтматов клубунун 1992-жыл үчүн адабият, көркөм өнөр жана маданият тармагындагы эл аралык сыйлыгын ыйгаруу жөнүндө//Кыргыз Туусу. – 1992. – 4-декабрь.

186. Жар боюнда боздоп калбайлы//Бишкек шамы. – 1992. – 17–20-октябрь.

1993

187. «Манас» эпосуна байланыштуу (Кайрылуу)// Кыргыз Туусу. – 1993. – 4-март.

188. Мы требуем прекратить травлю Чингиза Айтматова: (Заявление представителей кыргызской интеллигенции)//Свободные горы. – 1993. – № 66. – 17–21-сентября.

189. Kirgiz folkloru//Китепте: III Uluslararası türk kulturu kongres. – 1993. – 1–2-бб.

1994

190. Поэзиядагы изденүүлөр // Китепте: Кыргыз адабияты тарыхынан. – Бишкек. – 1994. – 94–111-бб.

1995

191. Ошондо «Манас» үчүн баарына даяр элем//Китепте: «Манас» эпосунун айрым маселелери. – Бишкек. – 1995. – 34–47-бб.

192. «Манас» жана Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы//Китепте: «Манас» эпосу жана дүйнө элдеринин эпикалык мурасы. – Бишкек: Кыргызстан. – 1995. 149–150-бб.

193. «Manas», C. Orosbak'un Akademik Yayinida//Китепте: Manas Destani ve Etlileri Uluslarasi Bilgi Sole-ni. – Ankara. – 1995. s. 23–27.

194. Билдирүү: (Манастын 1000 жылдыгына карата)//Кыргыз Туусу. – 1995. – 15-март.

195. Кыргыз энциклопедиясы//Б.: 1995. 1, 2-томдор.

196. Ч. Айтматов // Талас энциклопедиясы. – 1995.

197. Жар боюнда боздоп турган аңчынын ыйы же Ч. Айтматовдун жаңы диалогу жөнүндө//Кут билим. – 1995. – 5-апрель. – № 14.

198. Новый роман Ч. Айтматова «Тавро Кассандры»: Человек и Вселенная//Республика. – 1995. – 11 апреля.

199. Айтматовдун космосу – Аалам жана Адам...//Эркин Тоо. – 1995. – № 20. – 19-апрель.

200. Достояние всемирной культуры//Слово Кыргызстана. – 1995. – 12-мая.

201. В Америке об Айтматове или взлет с «полигона» Манаса в космос мировой литературы//Слово Кыргызстана. – 1995. – 1 августа.

202. Адабий байланыштан...//Кыргыз Туусу. – 1995. – 4-август.

203. «Манас» илимине кедерги (Кыргыз республикасынын Президенти А. Акаевге, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри А. Жумагуловго кайрылуу) // Кыргыз Туусу. – 1995. – 8-август.

204. Поднял дух народа//Слово Кыргызстана. –

1995. – 25 августа.

205. Кош колдоп колдоймун: («Манас» осуятынан – мамлекеттик идеологияга) //Эркин Тоо. – 1995.

1996

206. Айтматов космосу – Адам жана Аалам //Китепте: Ч. Айтматов «Кассандра» Роман//Кыргызстан. – 1996. 231–247-бб.

207. Ч. Валихановдун «Көкөтөйдүн ашын» жазып алуусунун дүйнөлүк тарыхый мааниси //Китепте: Сан-Таш-140. – Бишкек. – 1996. – 78–79-бб.

208. «Да избавь, всевышний, людей от кассандро-эмбрионов!»//В кн.: Философия свободного духа//Москва. – 1996. – с. 8–13.

209. Эл байлыгы – элге: «Эл адабияты» сериясынын 1-тому. (Китепте «Кожожаш») //Бишкек: Шам, 1996. 9–35-бб.

210. С. Айтматов//Turk dunyasi. – Ankara. – 1996. – № 2.

211. Эл байлыгы – элге (С. Мусаев менен бирге)//Кыргыз Туусу. – 1996. – 29-октябрь.

212. Угасание желания жить – есть угасание мировой цивилизации//Кут билим. – 1996. – 3, 10-ноября.

213. Фольклор жана инсан//Заман Кыргызстан. – 1996. – 29-ноябрь.

214. Кылым карыткан акын. (Жамбылдын 150 жылдыгына карата)//Кыргыз Туусу. – 1996. – 16-август.

215. Эл байлыгы – элге («Эл адабиятынын» 40 томдугу жөнүндө)//Кыргыз Туусу. – 1996.

216. «Манас» борборунун алгачкы кадамдары//Кут Билим. – 1996. – 8-февраль.

217. «Манас» жана бүгүнкү күн. «Манастын» жети осуяты (С. Мусаев менен бирге)//Эркин Тоо. – 1996. – 12-ноябрь.

218. О присуждении Международной премии Ассоциа-

ции клубов Айтматова в области литературы, искусства и культуры за 1995 год//Манас эл. – 1996. – февраль.

219. Баш сөз ордуна//Китепте: Осмон Асанкул уулу «Кайчылаш жолдор». – Бишкек: Илим. – 1996. – 3–4-бб.

1997

220. Илим күнү керекпи?//Кыргыз Туусу. – 1997. – 9-январь.

221. Манастын жети осуяты: (С. Мусаев менен бирге)//Чүй баяны. – 1997. – 10-январь; «Эл агартуу». – 1997. – № 3. – 6–28-бб.

222. Айтматов жөнүндө этюд//Кут билим. – 1997. – 20–27-февраль; 3, 7, 20-апрель.

223. Китеп – билим булагы//Кут билим. – 1997 май; Таберик менен таанышкын//Кыргызстан маданияты. – 1997. – май.

224. Келечекке жаңыча мамиле // Ата-Журт. – 1997. – 9–19-июль.

225. Түрк тилдүү элдердин адабиятында М.Ауэзовдун ролу//Заман Кыргызстан. – 1997. – 5-сентябрь.

226. Ч. Жумагуловдун илимий, коомдук жана педагогикалык ишмердиги//Китепте: Ч. Жумагулов. – Бишкек. – 1997. 4–10-бб.

227. Адамзаттын Айтматову//Кыргыз Туусу. – 1997. – 17-январь.

228. О присуждении Международной премии клуба Айтматова в области литературы, искусства и культуры за 1996 год//Слово Кыргызстана. – 1997. – 16-январь.

229. Эпоха «Плахи» длится//Наша газета. – 1997. – 5-июля.

230. Яркие звезды дружбы // Китепте: М. Ауэзов – XX гасырдын улуу жазушисы жана гуманисты. – Алма-Ата: Гылым, 1997.

231. Герои Айтматова на алтаре Европейской церк-

ви//Наша газета. – 1997. – 24 октябрь.

232. Ар бир наристе – бардык адамзаттын баласы// Дил. – 1997. – 17–22-декабрь.

233. Руханий дүйнөсүз коомдо өнүгүү болбойт //Дил. – 1997. – 25–30-сентябрь.

234. «Манас» эпосундагы бөрү түшүнүгү//Zaman Кыргызстан. – 1997.

1998

235. Айтматовская весна: Европа и Азия//Слово Кыргызстана. – 1998. – 15-мая.

236. Айтматов жөнүндө этюд//Zaman Кыргызстан. – 1998. – 15, 22-май.

237. «Академические вечера». К. Тыныстанова//Кут билим. – 1998. – 17-апрель, 24-апрель, 8-май. (К. Каракеев, К. Пайзуллаева менен авторлош).

238. День рождения на земле Ататюрка//Слово Кыргызстана. – 1998. – 25-декабря.

239. Биргелешкен беш долбоор//Кыргызстан маданияты. – 1998. – 1-ноябрь.

240. Cengiz Aytmatovun eserlerinin evrensel Orelligi // Китепте: Cengiz Aytmatov. – Ankara. – 1998. – 29–39-бб.

1999

241. Байтик жана адабият//Чүй баяны. – 1999. 29-октябрь, 4-ноябрь.

242. «Алай ханышасынын» ажары//Zaman Кыргызстан. – 1999. 3, 10-декабрь.

243. Шабдан баатырбы же элчиби?..//Азия нуру. – 1999. – № 15, 16, 17, 18.

244. Касым Тыныстановдун поэтикалык мурасы// Кут билим. – 1999. – 13-май.

245. Тарыхый инсандар – көркөм адабиятта//Чүй баяны. – 1999. – 3–9-декабрь. – 17–22-декабрь.

246. Театр айтматовского слова//Слово Кыргызста-

на. – 1999. – 25 мая.

247. Аалам Айтматовдун мааракесин дүйнөлүк руханий бийиктик катары майрамдоодо//Эркин-Тоо. – 1999. – 7-май.

248. Дүйнөлүк маданияттын бактысы//Азия нуру. – 1999. – № 3.

249. Кыргыз жана казак акындарынын өлөндериндеги заман бейнеси//Китепте: Шал акын. Алма-Ата: Гылым. – 1999. – 91–94-бб.

250. М. Ауэзов менен Ч. Айтматовдун чыгармаларында бөрү образынын сүрөттөлүшү//Китепте: М.Ауэзов жана аалам адабияты. – Алма-Ата. – 1999.

251. Ч. Айтматовдун чыгармаларынын көркөм күчү//Атажурт. – 1999. – № 2. – 2–3-бб.

252. Роль интеллектуала в современном обществе, мир и новая эпоха в Центральной Азии//ЮНЕСКО. – Париж. – 1999. – 25 март. – с. 42.

253. Kirgıs Folkloru//Китепте: Uluslararası Ucuucu Turk kulturu Kongresi. – Ankara. – 1999. – т. 3. – 719–723-бб.

254. «Плач охотника» – вертикальное видение связи поколений Ч. Айтматовым и М. Шахановым//Китепте: Лингвострановедение проблемы языка и литературы. – Ош. – 1999. – с. 16–24. (В. Сабирова менен авторлош).

255. Көркөм чыгармалардагы тарыхый инсандар//Вестник ОшМУ. – Түрк элдеринин дүйнө цивилизациясында алган орду жана ролу. – Ош. – 1999. – 20–22-бб.

2000

256. «Гүлсараттагы» көп маани//Заман Кыргызстан. – 2000. – 14–21-январь.

257. Чебер аңгемечи Аман Саспаев//Заман Кыргызстан. – 2000. – 25-февраль.

258. Аман Саспаев, Чехов, Хемингуэй//Кыргыз Туусу. – 2000. – 10, 13-март.

259. Балбак//Чүй баяны. – 2000. – 31-март. – 6-апрель.
260. Алп Тобок элибиз үчүн кут эмеспи// Эркин Тоо. – 2000. – 7, 21-апрель.
261. Калыгул акылман//Китепте: Акылман Калыгул. – Бишкек: Шам. – 2000. (С. Мусаев менен бирге).
262. Тайлак – улуттук-боштондук кыймылдын жетекчиси//Азия нуру. 2000.–№ 8, 9, 10.
263. Алай ханышасынын ажары//Китепте: С. Жусуев. Акындын ыр дүйнөсү. – Бишкек. – 2000. – 41–50-бб.
264. Профессор Садык Турал – асыл адам//Zaman Кыргызстан. – 2000. – 16-июнь.
265. Manas destanindaki bari terim problemderi//Китепте: Uluslar arasi turk dunyasi halk edebiyati kurultayi // Ankara. – 2000. – 25-б.
266. Творчество Чингиза Айтматова в Германии// Журнал «Институт мировой культуры». – Бишкек, Лейпциг: Илим. – 2000. – с. 37–40.
267. Эли үчүн эмне кылган//Zaman Кыргызстан. – 2000. – 1-декабрь.
268. И в новом веке ждет работа//Слово Кыргызстан. – 2000. – 29 декабря.

2001

269. «Манас» эпосу, Айтматов биздин сыймыгыбыз// Сейко. – 2001. – 6, 10-январь (япон тилинде).
270. Весна. Литературные новости Ч. Айтматова// Слово Кыргызстан. – 2001. – 9 мая.
271. Тагдырластык мен тамырластык//Егемен Казакстан. – 2001. – 20-март (казак тилинде).
272. Бала көркөм адабиятта//Zaman Кыргызстан. – 2001. 23-февраль.
273. Балага арналган салттар адабиятта//Zaman Кыргызстан. – 2001. – 7, 13-апрель.
274. Бала жана байыркы салт//Zaman Кыргызстан. –

2001. – 1-июнь.

275. Космос Айтматова – Человек и Ве-селенная // Литературный Кыргызстан. – 2001. – № 1.

276. Бабур//Азия нуру.–2001.– № 11, 17, 18.

277. «Огуз наме» – Түрк эпосу//Zaman Кыргызстан. – 2001. – 29-июнь, 6-июль, 13-июль.

278. Үйлөнүү үлпөт салты жана ыры//Коом жана үй-бүлө.–2001.– № 13, 14, 15, 16, 17, 18.

279. Махмуд Кашгари//Эркин Тоо. – 2001. 3-август, 5-август.

280. Turkue ve Azerbaycan, Kazakistan, Kirgizistan Bilim akademileri ortak toplantisi. – Анкара. – 2001. – 45–46-бб.

281. Сулейман Бакыргани//Zaman Кыргызстан. – 2001. – 10-август.

282. Фольклор//Китепте: Кыргызстан энциклопедиясы. – Бишкек. – 2001. – 402–406-бб. (Р. Сарыпбеков менен авторлош).

283. Фольклор//Китепте: Кыргызская энциклопедия. – Бишкек. – 2001. – с. 403–406. (орус тилинде, Р. Сарыпбеков менен авторлош).

284. Дааналардын даанасы Ахмет Югнаки //Zaman Кыргызстан. – 2001. – 28-сентябрь.

285. Evlenme Celeneci ve ir //Китепте: Uluslararası Turkistan halk kulturu sempozyumu//Mugla. – 2001. – 21–27-бб.

286. «Махабатка жан барбы тартылбаган» деп ырдаган Хорезми//Zaman Кыргызстан. – 2001. – 2-ноябрь.

287. Жусуп Баласагын // Кут билим. – 2001. – 26-октябрь, 23-ноябрь.

288. Turk dunyasi Edebiyatclari ansiklopedisi. Ankara. – 2001. 1-том.

2002

289. Актыкка үндөгөн Кулкожоакмат//Zaman Кыргызстан. – 2002. – 18-январь.

290. Акындар Таушен тууралуу//Оң Түстүк Казакстан.–2002.– 9-апрель (казак тилинде).

291. Пайгамбарлар баянын жазган Рабгузий// Zaman Кыргызстан. – 2002. – 3-май.

292. Тоодон чыккан мөлтүр тунук булак (С. Жусуев жөнүндө)//Эркин Тоо.–2002.– 3-май (К. Жумакадырова менен авторлош).

293. Ыраазычылык//Zaman Кыргызстан. – 2002. – 30-август.

294. Орхон-Энисей жазма эстеликтери//Zaman Кыргызстан. – 2002. – 26-июль, 2-август.

295. Граждандык поэзия // Эркин Тоо. – 2002. – 9-август (М. Мукасов, А. Эгембердиева, А.Обозканов менен авторлош).

296. Адабият таануунун жаңы проблемалары//Эркин Тоо. – 2002. – 23-август, 28-август.

297. Казагымдын Ала-Тоосунан кыргызымдын Ала-Тоосуна // Адабий гезит. – 2002. – 9-август (Н. Өмүрзакова менен авторлош).

298. Учкул сөздүн устаты//Эркин Тоо. – 2002. – 25-октябрь. (М. Мукасов менен авторлош).

299. Дарыядай аккан адабиятыбыз кайда//Кыргызстан маданияты. – 2002. – ноябрь.

300. Айтматов на Востоке. 37 изданий и переизданий в Китае//Слово Кыргызстана. – 2002. – 12 ноября.

301. Тайлак баатыр//Китепте: «Эл адабияты сериясы». Жолой; Тайлак; Балбай; Осмон; Кыргыз-казак окуясы; Бугу-сарбагыш урушу. – Бишкек: Шам. – 2002. – 15-том. – 155–169-бб.

302. Балбай баатыр//Китепте: «Эл адабияты» сериясы: Жолой; Тайлак, Балбай; Осмон; Кыргыз-казак окуясы; Бугу-сарбагыш урушу. – Бишкек: Шам. – 2002. – 15-том. 291–299-бб.

303. Кириш сөз//Китепте: «Эл адабияты» сериясы: Эр Солтоной. – Бишкек: Шам. – 2002. – 16-том. – 5–12-бб.

304. Алп Тобок – тарыхый инсан//«Эл адабияты» сериясы: Алп Тобок; Шабдан казалы; Жети эрдин өлүмү. – Бишкек: Шам, 2002. – 18-том. – 5–23-бб.

305. Тарыхый окуялар – фольклордук чыгармалардын башаты//Китепте: «Эл адабияты» сериясы. Тарыхый ырлар, кошоктор жана окуялар. – Бишкек: Шам. – 2002. – 19-том. – 407–409-бб.

306. Карымды калемгер // Китепте: Сабит Муканов жана казак адабияты. – Алматы. – 2000. – 194–198-бб. (казак тилинде)

307. Үйлөнүү үлпөт ыры жана салты//Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 1-том.

308. Балдарга арналган салт жана ырым-жырымдар//Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 1-том.

309. Баш сөз//Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 1-том.

310. Манастын жети осуяты//Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 2-том. (С. Мусаев менен авторлош)

311. Балбай// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 3-том.

312. Эр Солтоной// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 3-том. (С. Закиров менен авторлош).

313. Тайлак баатыр//Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 3-том.

314. Орхон-Энисей эстеликтери// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

315. Махмуд Кашгари//Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

316. Жусуп Баласагын//Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

317. Ахмет Ясави// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

318. Ахмат Югнаки// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

319. Сулайман Бакыргани// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

320. Хорезми// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

321. Насреддин Рабгузи // Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

322. Захирдин Мукамбет Бабур// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

323. Бабам Коркут китеби/// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

324. Огуз наме// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

325. Кодекс Куманикус// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

326. Сайф Сараи// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

327. Кутба// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 4-том.

328. Асан кайгы// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 5-том. (Р.Сарыпбеков менен авторлош)

329. Токтогул Сайдали уулу // Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 5-том. (Р. Сарыпбеков менен авторлош)

330. Бука ырчы// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 5-том. (Р.Сарыпбеков менен авторлош)

331. Калыгул// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 5-том. (С.Мусаев менен авторлош)

332. Сүйүнбай Эралиев// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 6-том. (А. Садыков менен авторлош)

333. Касым Тыныстанов// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 6-том.

334. Сооронбай Жусуев// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 7-том. (Н. Өмүрзакова менен авторлош)

335. Чыңгыз Айтматов//Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 7-том.

336. Эрнис Турсунов// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. –2002. – 7-том. (Н. Өмүрзакова менен авторлош)

337. Аман Саспаев// Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 7-том. (А. Жакыпбекова менен авторлош)

338. Качкынбай Осмоналиев // Китепте: Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Бишкек. – 2002. – 7-том.

339. Академиялык басылыш, адабияттын тарыхын жазуунун принциптери//Китепте: Кыргыз тагдыры – эл тагдыры. – Бишкек. – 2002.

340. Turk dunyasi Edebiyatclari ansiklopedisi. Ankara. – 2002. – 2-том.

2003

341. Балбай – баатырлыктын үлгүсү//Эркин Тоо.– 2003. – 10-январь, 15-январь, 7-февраль. (Н. Өмүрзакова менен авторлош)

342. Асан кайгы качан жашаган//Zaman Кыргызстан. – 2003. – 14-февраль (Р. Сарыпбеков менен авторлош).

343. «Манас» эпосу жана Аскар Акаев//Эркин Тоо. –

2003. – 19-февраль, 21-февраль, 25-февраль, 28-февраль, 25-март (С. Мусаев менен авторлош).

344. Биримдик менен бийикпиз//Кыргыз Туусу. – 2003. – 18–20-март.

345. Куштун табын биле албай, ак шумкар таптап албаган, же Асан кайгы жана кыргыз акындары//Заман Кыргызстан. – 2003. – 21-март (Р. Сарыпбеков менен авторлош).

346. Сөөгү Ысык-Көлдөн бир аралына коюлган Асан кайгы//Заман Кыргызстан. – 203. – 23-май (Р. Сарыпбеков менен авторлош).

347. Жүз жылдыкка жүзү жарык келген казалчы Казыбек // Заман Кыргызстан. – 2003. – 3-октябрь.

348. Жан дүйнөдөгү ой//Кут билим. – 2003. – 30-октябрь. (К. Каракеев менен авторлош).

349. Тарыхта орду бар баатырлар//Китепте: «Эл адабияты» сериясы: Балбай баатыр, Жаманкара баатыр. – Бишкек: Шам. – 2003. – 23-том. – 5–29-бб. (Ж. Байтерекова менен авторлош).

350. Айтматов создал свой мир; Сөздүн керемет күчү //Китепте: Мир читает Айтматова. – Бишкек: Шам. – 2003. – 298–353-бб. (на кырг. и русс. яз.)

351. Касым Тыныстановдун поэтикалык мурасы//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы// К.Тыныстанов, Е. Поливанов. – Бишкек: Шам. – 2003. – 138–153-бб.

352. Байтик жана кыргыз адабияты//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы// Байтик Баатыр. – Бишкек: Шам. – 2003. – 169–205-бб.

353. Шабдандын образы көркөм адабиятта //Китепте: «Улуу инсандар» сериясы// Шабдан баатыр. – Бишкек: Шам. – 2003. – 176–220-бб.

354. Ормонхандын трагедиясы//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы//Тайлак баатыр, Ормон хан. – Биш-

кек: Шам. – 2003. – 198–222-бб. (Н. Жангазиева менен авторлош).

355. Калыгул Бай уулу//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы//Калыгул. – Бишкек: Шам. – 2003. – 110–148-бб. (С. Мусаев менен авторлош).

356. Асан кайгы//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы//Асан кайгы, Токтогул ырчы, Кет Бука. – Бишкек: Шам. – 2003. – 7–50-бб. (Р. Сарыпбеков менен авторлош).

357. Токтогул Сайдали уулу//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы//Асан кайгы, Токтогул ырчы, Кет Бука. – Бишкек: Шам. – 2003. – 135–156-бб. (Р. Сарыпбеков менен авторлош).

358. Бука ырчы//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы//Асан кайгы, Токтогул ырчы, Кет Бука. – Бишкек: Шам.– 2003. – 173–192-бб.

359. Жусуп Баласагын//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы//М. Кашгари, Ж. Баласагын. – Бишкек: Шам. – 2003. – 138–172-бб.

360. Махмуд Кашкари//Китепте: «Улуу инсандар» сериясы//М. Кашгари, Ж. Баласагын. – Бишкек: Шам. – 2003. – 177–207-бб.

361. «Манас» эпосу жана кыргыз уулу А. Акаев //Китепте: «Улуу инсандар» сериясы//Аскар Акаев. – Бишкек: Шам. – 2003. – 90–113-бб. (С. Мусаев менен авторлош).

362. Мамлекеттүүлүк түшүнүгү «Манас» эпосунда //Китепте: Аскар Акаев. – Бишкек: Шам. – 2003. – 160–237-бб. (С. Мусаев, Ө. Шаршеналиев менен авторлош).

363. Абдыкадыр агайдын ишин улап...//Zaman Кыргызстан. – 2003. – 31-октябрь.

364. Токтогул Сайдали уулу//Кут Билим. – 2003. – 7-ноябрь. (Р. Сарыпбеков менен авторлош).

365. Биз билген жана билбеген Айтматов//Китепте:

Ч. Айтматов. «Балалыгым». – Стамбул. – 2003. – 9–11-бб.

366. Казыбек//Китепте: Казыбек казалчы жана анын адабий мурастары. – Нарын. – 2003.

367. Turk dunyasi Edebiyatclari ansiklopedisi. Ankara. – 2003. – 3-том.

2004

368. Сөздүн керемет күчү. Китепте: Ч. Айтматов жана кыргыз руху. – Бишкек. – 2004. – 3–7-бб.

369. Дүйнөлүк асыл нарк дөөлөттөр. Китепте: Дүйнөлүк поэзиянын антологиясы. – Бишкек: Шам, – 2004. 8–10-бб. (Н. Өмүрзакова менен авторлош).

370. Сырымды ачкан сыйкырдуу обондор//Китепте: Д. Урмамбетов. Жүрөк сыры. – Бишкек. – 2004. 133–134-бб.

371. Орманхандын трагедиясы // Кыргызстан маданияты. 2004. – июль. (Н. Жангазиева менен авторлош).

372. Кыргыз маданиятын көтөрүүгө үлүш кошкон түрк жигити//Заман Кыргызстан. – 2004. 27-август.

373. Дүйнөлүк асыл нарк дөөлөттөр//Эркин Тоо. – 2004. – 10-август. (Н. Өмүрзакова менен авторлош).

374. «Манас» эпосунда «түрк» сөзүнүн мааниси//Заман Кыргызстан. – 2004. – 8-октябрь.

375. Намык Кемал Зейбек жана кыргыз адабияты. – Түркстан. – 2004. – 95–97-бб.

376. «Мен Түркияга көп эле бардым, бирок бул жолу руханий жактан өзгөчө байып келдим»//Заман Кыргызстан. – 2004. – 15-октябрь.

377. Эгемендүү Кыргызстан: жаңы илимий борбор//Эркин-Тоо. – 2004. – 12-ноябрь.

378. «Момиядагы» бир шилтемдер жеке арыз-муңбу, же поэтикалык чыгармабы?//Эркин Тоо. – 2004. – 10-декабрь.

379. Адабият тарыхы – эл тарыхы//Китепте: Кыргыз ада-

бияты. Энциклопедиялык окуу куралы. – 2004. – 7–19-бб.

380. Кыргыз адабияты. Энциклопедиялык окуу куралы. – Бишкек. – 2004.

381. Мир читает Айтматова // Китепте: Ковчег Чингиза Айтматова. – Москва: Воскресенье, 2004. – стр. 45–53.

382. Чингиз Айтматов и Габриэль Гарсиа Маркес // Китепте: Ковчег Чингиза Айтматова. – Москва: Воскресенье, 2004 (И. Лайлиева менен авторлош).

2005

383. Мусаев Самар // Китепте: Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. – Бишкек – 2005. – 1-том. – 316–342-бб. (А. Мамытов менен авторлош)

384. Кебекова Батма // Китепте: Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. – Бишкек – 2005. – 1-том. – 425–436-бб. (А. Обозканов менен авторлош)

385. 90-жылдардан бери жакталган диссертациялар жөнүндө кыскача обзор // Китепте: Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. – Бишкек. – 2005. – 1-том. 486–504-бб.

386. Үкүбаева Лайли // Китепте: Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. – Бишкек – 2005.

387. Аскарров Теңдик // Китепте: Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. – Бишкек – 2005. – 2-том. 495–525-бб. (А. Садыков менен авторлош)

388. Кыргызстанда Айтматовтаануу илиминин калыптанышы жана өнүгүшү // Китепте: Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. – Бишкек – 2005. – 2-том. – 92–120-бб. (А. Садыков менен авторлош)

389. «Намысты» көтөргөн А. Салымбеков // Кыргыз Туусу. – 2005. – 24–26 май.

390. Заки агай – кыргыз окумуштуулардын мектеби // Заман Кыргызстан. – 2005. – 22-июль.

391. Анатай Өмүрканов // Китепте: Азыркы кыргыз

адабияты. – 1-том. – Бишкек, 2005. – 342–348-беттер.

392. Акбар Рыскулов // Китепте: Азыркы кыргыз адабияты. – 1-том. – Бишкек, 2005. – 441–449-беттер.

393. Калыбай Осмоналиев // Китепте: Азыркы кыргыз адабияты. – 1-том. – Бишкек, 2005. – 180–185-беттер.

2006

394. Дүйнөлүк адабияттагы улуу сөз // Кут билим. – 2006. – июнь-июль.

395. Айтматовдук философия – өлтүрбө // Адабий Алатоо. – 2006. – № 4, 5, 6.

396. Улуттук илимге умтулуу // Кыргыз Туусу. – 2006. – 1-август.

397. Баарын коюп «Манасты» айт // Эркин-Тоо. – 2006. – 29-сентябрь.

398. Зейнулла ага кыргыз-казакка тең // Заман Кыргызстан. – 2006. – 15-сентябрь.

399. Айтматов Чыңгыз // Китепте: Кыргызстан: улуттук энциклопедия. 1-том. – Б., 2006. – 185–190-беттер (А. Кадырмамбетова менен авторлош).

400. Кетбука. // Китепте: Залкар акындар. – 3-том. – Б.: Шам, 2006. – 7–16-беттер.

401. Калыгул Бай уулу // Китепте: Залкар акындар. – 3-том. – Б.: Шам, 2006. – 53–81-беттер (С. Мусаев менен авторлош).

402. Таалим алуу мектеби. // Китепте: «Эл достугу» сериясы. Тагдыры бирге эгиз эл. – Б., 2006. 502–510-беттер.

403. Turk dunyasi Edebiyatclari ansiklopedisi. Anka-ra. – 2006. – 8-том.

2007

404. «Шабдан баатыр баяны» // Кут билим. – 2007. – 2-февраль

405. Омор Хаямдын олжолуу сапары // Заман Кыргызстан. – 2007. – 9-февраль

406. Өзүмө ишенгендей ишенем// Адабий Алатоо. – 2007. – март.

407. Канатхан – улуттун ар намысы//Айыл өкмөтү. – 2007. – апрель.

408. «Барсбегдин трагедиясы – элдин тагдыры»// Эркин-Тоо. – 2007. – 13–20-апрель.

409. Үркүнбү же улуттук боштондукпу? // Адабий Алатоо. – 2007. – апрель.

410. К. Акматов он төртүнчү теманы ача алдыбы?// Кут билим. – 2007. – 6-апрель.

411. Кыргыз тарыхый романтикасына үлгү болуучу роман//Адабий Алатоо. – 2007. – апрель.

412. Чагылган – өмүрдүн көз ирмеми // Адабий Алатоо. – 2007. – май.

413. Арман жана үмүт – даникеевдик философия // Кыргыз туусу. – 2007. – 18–21-май.

414. Илим үчүн жаралган инсан // Заман Кыргызстан. – 2007. – 11-май.

415. Казак агайындар менен сыймыктанам //Кыргыз туусу. – 2007. – 5–7-июнь.

416. Чыгарма тарыхый жанрга жооп береби //Адабий Алатоо. – 2007. – сентябрь.

417. Тарыхый чыгарма жазуу оңойбу же татаалбы// Кыргыз адабияты – 2007. – сентябрь.

418. Ч. Айтматовдун «Сардал кыз» романы жөнүндө // Калемдеш, калемгер – Түркия, 2007. – № 8.

419. Чагылган үндүү манасчы – Чыңгыз Айтматов // Адабий Алатоо. – 2007. – ноябрь.

420. Өз чыйыры бар окумуштуу жана акын эле...// Китепте: Обозканов А. Жолдо келе жатамын. – Б., 2007. – 204–205-беттер.

421. Көркөм котормо өнөрүнө кошулган татыктуу толуктоо // Китепте: Омар Хайям. Рубаилер. – Бишкек, 2007. – 3–9-беттер.

2008

422. Посвящается Айтматову//Вечерний Бишкек. – 2008. – 9 января.

423. Адамзаттын Айтматову//Кыргыз Туусу. – 2008. – 10-январь.

424. Айтматов жөнүндө этюд // Адабий Ала-Тоо – 2008, 1-апрель, 15-апрель, 13-май.

425. Аалам, Адам жана Жаабарс//Адабият жана искусство маселелери. № 1, 2008.

426. Аалам Айтматов менен толук // Адабий Алатоо. – 2008, 10-июнь.

427. Манас Ааламына узаттык // Кыргыз адабияты. – 2008, июль.

428. Аалам Айтматов менен толук эле//Кыргыз Туусу. – 2008, 16-июнь.

[429. ?zg?rl?k ve ba? e?meme fikri // T?rk edebiyat?. – 2008.](#)

[430. Aytmatov Uzay? – ?nsan ve ?lem // Karde? kalemler. – 2008.](#)

[431. Biz, Sizi Manas ?lemine ?aresizce Yollad?k // Karde? kalemler. – 2008.](#)

432. Под вдалью псевдонима // Литературный Кыргызстан. – 2008. № 3. – стр. 183–194.

433. Жазылгандай адамзат таалайына... // Да Кыргызстан. – 2008. – 35-б.

434. Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылык табияты // Адабият жана искусство маселелери. – 2008. – № 4, 5, 29–33-беттер.

435. Айтматов – дүйнөлүк жылдыз//Рух кенчи. – декабрь, 2008.

436. Айтматов бар Аалам толук көрүнчү// Ачык сая-

сат. 2008. – 12-декабрь.

437. Вселенная, человек и Жаабарс // Жизнь науки. 2008. – № 2. – стр. 11–15.

438. Махмуд Кашгари // Китепте: Кашкарлык Махмуд жана түрк дүйнөсүнүн тили, адабияты, маданияты жана тарыхы.

439. Айтматовдун Ааламдык мурастары // Азия нуру. – 2008. – № 22.

440. Айтматов: Аалам жана Адам /Китепте: Чыңгыз Айтматов. Чыгармаларынын 8 томдук жыйнагы. 8-том. – Бишкек: Бийиктик, 2008. – 546–591-беттер.

441. Ч.Айтматовдун көркөм дүйнөсү. // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – 2008. – 23–27-беттер.

2009

442. Аалам, Адам жана Жаабарс // Китепте: Ч.Айтматов. «Тоолор кулаганда». – Бишкек: Турар-Бийиктик, 2009. – 5–7-беттер.

443. Маданий өз алдынчалуулук – Эгемендүүлүктүн башкы белгиси // Кыргыз Туусу. – 7-апрель, 2009.

444. Проблемы сохранения эпического наследия кыргызов // Китепте: Наследие кыргызов и будущее (Национальный проект «Культура»). – Бишкек: Илим, 2009. – 79–82-беттер.

445. Ак булут эми кайрылбайт // Аалам. – 2009. – 11-июль.

446. Рух өмүрү – түбөлүктүү өмүр // Китепте: Ч. Айтматов. 1-том. – Бишкек: Учкун, 2009. 3–16-беттер.

447. Айтматов. Аалам жана Адам//Китепте: Ч. Айтматов. 8-том. Бишкек: Учкун, 2009.

448. Айтматовдун эскерүү кечесин өткөрсөм //Кыргыз Туусу. – 8-сентябрь, 2009.

449. Шабдан баатырдын образы көркөм адабиятта // Китепте: Шабдан баатыр. – Бишкек: Бийиктик, 2009. –

32–53-беттер.

450. Проблемы сохранения эпического наследия кыргызов // Китепте: Наследие кыргызов и будущее. – Бишкек: Илим, 2009. – 79–82-беттер.

451. Жетекчинин адабиятты өнүктүрүүдөгү өрнөктүү иштеринен // Аалам. – 29-октябрь, 2009.

452. Айкөл Манас жана Айкөл Айтматов // Эркин Тоо. – 15-декабрь, 2009.

453. Голос вечности // Известия НАН КР. – 2009, № 4.

454. Голос вечности. Вступительная статья. – Москва: Художественная литература, 2009. – стр. 5–18 (соавторстве Р. З. Кыдырбаевой).

455. Кыргыз адабиятынын тарыхы жана аны окутуунун проблемалары // Вестник КНУ. – 2009. – 21–22-беттер.

456. Жетекчинин адабиятты өнүктүрүүдөгү өрнөктүү иштеринен // Жизнь науки. – 2009. – № 1. – 20–23-беттер.

457. Махмуд Кашгари (Махмуд ибн Хусеин ибн Мухамед) // Китепте: Кашкарли Mahmud ve denemi – Ankara, 2009. – 21–33-беттер.

458. Эне тилдин эсси – эл // Китепте: Азыркы кыргыз адабий тили. – Бишкек: Avrasya press. – 2009. – 3-б.

459. Ч. Айтматовдун чыгармаларындагы көркөм сөз каражаттар // Тил, адабият жана искусство журналы. – 2009. № 3(8). – 68–90-бб.

2010

460. Тилдин өнүккөнү жаңы сөздүктөн көрүндү // Кыргыз Туусу. – 2010. – 26-январь.

461. Сохранить духовную культуру // Слово Кыргызстана. – 2010. – 27-январь.

462. Тил – элдин автопортрети // Китепте: Кыргыз тилинин сөздүгү. – Бишкек: Avrasya press. – 2010. – 3–5-бб.

463. Мухтар Ауэзов менен Чыңгыз Айтматовдун чы-

гармаларында бөрү образынын сүрөттөлүшү // Китепте: Материалы международной научно-теоретической конференции. – Алматы, 2009. – 21–23-бет.

464. Тилдин өнүккөнү жаңы сөздүктөн көрүндү // «Кыргыз Туусу». – 2010. – 26-январь.

465. Тил – элдин автопортрети // Китепте: Кыргыз тилинин сөздүгү. – Бишкек: «Евразия». – 2010. – 3–5-бет.

466. Айтматовдун Ата-Бейиттеги эстелиги – Руханий Меке болушу керек // «Агым». – 2010. – 4-июль.

467. «Манас» деп жашады // «Кут билим». – 2010. – 13-апрель.

468. Айтматов продолжается // «Вечерний Бишкек». – 2010, 9-июнь.

469. Литература и НЛО // «Вечерний Бишкек». – 2010. – 28-мая.

470. Айтматов боюнча декрет кабыл алынсын // «Кыргыз Туусу». – 2010. – 1-июль.

471. Кыргыз Республикасынын өткөөл мезгилинин президенти // «Алиби». – 2010, 12-июнь.

472. Б. Аракеев 60 жашта // «Форум». – 2010. – 5-июль.

473. Баарын коюп «Манасты» айт дешет // Китепте: С. Орозбаков. «Манас». – Бишкек: «Хан Теңири». – 2010. – 1838–1839-бб.

474. Алп манасчынын алдындагы парз аткарылды // Китепте: С. Каралаев. «Манас». – Бишкек. – 2010. – 1004–1005-бет.

475. Айтматов Өзбекстанга эмне жамандык кылды эле // «Алиби», 2010. – 20-июль.

476. Вернут наследие // Казакско-Центральноазиатский творческий симпозиум. Алма-Ата. 2010. 8-август (на русс. и корейс. яз.)

477. Ысырапкорчулуктан айрылмайынча жашообуз оңолбойт // «Кыргыз Туусу», 2010. – 15-октябрь.

478. Айтматовдун руханий паспорту «Манас» эле // «Алиби». – 2010. – 12-ноябрь, 16-ноябрь.

479. Бука жырышы (Кет Бука)//Китепте: Абай институтунун хабаршысы. – Алматы. – 2010.

480. Айтматовдун дүйнөлүк китептеринин фестивалын өткөрөлү//«Кыргыз Туусу». – 2010. – 10-декабрь.

481. Ономастика – бул чоң деология//«Алиби». – 2010. – 17-декабрь.

482. Ономастика – бул чоң идеология//«Кыргыз Туусу». – 2010. – 28-декабрь.

2011

483. Махмуд Кашкаринин «Түркий тилдер сөздүгү» – азыркы кыргыз тилинин жана адабиятынын булактарынын бири. Китепте: Махмуд Кашкари. «Түрк тилдеринин сөздүгү». Бишкек: Avrasiapress. – 2011. 3-22-бб.

484. Кыргыздын кымбат адиси. Китепте: С.Садыков. Енисей жана Таластагы жазуулар. Бишкек: Турар. – 2011 3-4-бб.

485. Түркологиянын кош өкүлү. Китепте: Н.Усеев. Енисей жазма эстеликтери-1. Бишкек: Турар. – 2011. 6-б.

486. Махмуд Кашкари жана кыргыз акындары. Китепте: Махмуд Кашкари жана кыргыз маданияты. Бишкек: Avrasia. – 2011. 327-339-бб.

487. Келечегин кең болсун институт. Китепте: Мамлекеттик тил жана маданият институту. Бишкек: Палиграф ресурс. – 2011. 30-31-бб.

488. Сокровенный завет предков . (Р.З.Кыдырбаева менен бирдикте) Китепте: «Ковры по склонам сизых гор» –Москва: Художественная литература. – 2011, 6-14стр.

489. Художественный мир Чингиза Айтматова // Вестник КГУ им. Арабаева. 2011. 80-84стр.

490. Кыргыз адабиятынын энциклопедиясы. Китеп-

те: К.Артыкбаев жөнүндө эскерүүлөр. Бишкек. – 2011, 34-36-бб.

491. Жолу сапарлуу болсун, сөздүк! // Кыргыз Туусу. – 2011. – 11-март.

492. Айтматов боюнча декрет кабыл алынсын // Айкын саясат. – 2011. – 13-апрель.

493. «Адамзаттын Айтматову» дешет чет элдиктер, а бизчи... // Ачык саясат. – 2011. – 7-июнь.

494. Айкөл Манас жана Айкөл Айтматов (Экинчи макала) // Эркин Тоо. – 2011. – 9-июль.

495. Айтматов дүйнөлүк бакыттын ээси // Эркин Тоо. – 2011. – 10-июнь.

496. Ооба, ал байыркы кыргыз жазуулары // Кыргыз Туусу. – 2011. – 20-декабрь.

497. «Манас» эпосу жана улут маселеси. Китепте: Учур: Тил жана адабият маселелери. – Бишкек. Бийиктик. – 2011. – 134-148-бб.

498. «Манас» дүйнөсү – жан дүйнөсү эле. Китепте: Учур: Тил жана адабият маселелери. – Бишкек. Бийиктик. – 2011. – 33-35-бб.

2012

499. Рух чокусуна жол чапкан илимпоз // Кут билим. – 2012. – 30-март.

500. Айтматовдун аты кандай коюлган // Алиби. – 2012. – 10-июль.

501. Великое объединяющее слово // Слово Кыргызстана. – 2012. – 29 июня.

502. Руханий бийик тоо катары элестелет // Учур. – 2012. – 9-август.

503. Айтматов атындагы көчөлөр чет өлкөдө болушу керек // Кыргыз Туусу. – 2012. – 4-декабрь.

504. Манас таануучулардын дөө-шаалары. // Фабула. – 2012. – 25-декабрь.

505. Вселенная, человек и жаабарс. Китепте: Түрк дүйнөсү. Астана. – 2012. – 100-111-бб.

506. Зейнулла ага ар дайым көз алдымда. Алматы акшамы. – 2012. – 4 желтоксан.

507. Таңгалтчудай эмгекчилдиги – анын эң жогорку касиети болчу. Китепте: Рух дүйнөсү – «Манас» жана Айтматов. – Бишкек. Parigus. – 4-13-бб.

508. Этюд об Айтматове // Слово Кыргызстана. – 2012.

2013

508. «Дивану лугати т-түрк» – тилибиздин кемибес кенчи, байлыгы. Китепте: М.Кашкари. Дивану лугати т-түрк (Түркий элдер сөз жыйнагы). 1-том. – Бишкек: Би-ийиктик. 2013. – 3-7-бб.

509. Өмүрдү толтурган элес сүрөттөр // Де-факто. – 2013. – 14-июль.

510. Сүйүүсүз адам тагдыры болбойт // Тил жана маданият. – 2013. – 24-июль.

511. Күн-эркиндиктин символу // Алиби. – 2013. – 2-август.

512. Улут болсом-тилим менен улутмун // Тил жана маданият. – 2013. – 21-август.

513. Улуттук идея жалпы Кыргызстандыктар үчүн керек // Планета. – 2013. – 23-сентябрь.

514. Кыргыз эли дайыма эркиндикке умтулган // Азия Ньюс. – 2013. – 17-октябрь.

515. Чыңгыз агайдын архивин илгери үмүт менен күтөм // Алиби. – 2013. 22-октябрь.

516. Алып Манас жане алып Айтматов // Ahiska. – 2013. – 13 aralik.

517. Эпос «Манас» и национальные вопросы. Китепте: Кыргыз тили, «Манас» жана Айтматов. – Бишкек. ЧП Абыкеев А.Э. – 2013. – 403-406-бб.

2014

518. «Түркологиянын келечеги – Түрк академиясында» // Эгемен Казакстан. – 2014. – 28-май.

519. «Манас» биздин руханий жан дүйнөбүз» // Фабула. – 2014. – 11-июль.

520. «Манас» академиялык басылмасын аягына чыгуу керек...» // Эркин Тоо. – 2014. – 19-август.

521. «Эгемендүүлүктүн «Манасы» жана эпосту жан дүйнөсүндө жатка айткан» Самар агай» // Кыргыз Туусу. – 2014. – 26-август.

522. «Гуманитардык илим мамлекеттик камкордукка муктаж» // Фабула. – 2014. – 16-сентябрь.

523. «Гуманитарным наукам – государственное радение» // Слово Кыргызстана. – 2014. 26 сентября.

524. «Великий шелковый путь» October 1st (wed) 2st 2014 / Chonnam National University.

525. «Каба Атабеков төкмө жана жазгыч манасчы болгон» Китепте: К.Атабеков «Манас». – 2014.

526. «Манас» биздин руханий жан дүйнөбүз. (Баш сөз) Китепте: «Манас» 1-том. Бириктирилген вариант. – 2014.

527. «Манас» улут биримдиги. Китепте: Түрк дүйнөсү. Астана. – 2014. – 292-313-бб.

528. Махмуд Кашкари. (Баш сөз). Китепте: М.Кашкаринин «Түрк тилдеринин сөздүгү» аттуу улуу мурасындагы макал-лакап, ырлар, кошоктор. – Бишкек. – 2014. – 1-10-бб.

2015

529. Айтматов – по-настоящему честный художник. Китепте: Манас менен Айтматов менин руханий канатым. – Бишкек. Улуу тоолор. – 2015. – 43-46-бб.

530. Айтматов жөнүндө этюд. Сандан санга. // Фабула. – 2015. – 20-январь.

532. Где истоки («Белого облака»)?!... 1 марта, 2015

533. «Манас», Сагымбай, Айтматов жана Ааламды түйшөлткөн эмбрион «Де-факто», 24-апрель, 2015-жыл

534. Ак булуттун өзөгү кайда?!... «Айбат», 1-май, 2015.

535. Сүйүнбай – замандын ойчул акыны «Эгемен Кыргызстан», 1-июнь, 2015.

536. Сагымбай манаасчы – Ааламдык адам. «Де-факто» 2015.

537. Баары өзгөрөт, баары өчпөйт дейт турмушта, мен өзгөрбөй, өчпөй койсом не болот!.. Китепте: А.Акматалиев. Эмбриондон ак булутка карай. – Б., 2015. – 87-92-бб.

538. Голос вечности. Китепте: А.Акматалиев. Эмбриондон ак булутка карай. – Б., 2015. – 104-112-бб.

539. Вернуть наследие. Китепте: А.Акматалиев. Эмбриондон ак булутка карай. – Б., 2015. – 113-116-бб.

540. Академические вечера К.Тыныстановы. Китепте: А.Акматалиев. Эмбриондон ак булутка карай. – Б., 2015. – 117-134-бб.

541. Под вуалью псевдонима. Китепте: А.Акматалиев. Эмбриондон ак булутка карай. – Б., 2015. – 135-148-бб.

542. Книга Ч.Айтматова, Не увидевшая свет. Китепте: А.Акматалиев. Эмбриондон ак булутка карай. – Б., 2015. – 149-171-бб.

2016

543. «Манас», Сагымбай, Айтматов и эмбрион, волнующий вселенную. Китепте: А.Акматалиев. Манастан Айтматовго карай... – Б., 2016. – 101-110-бб.

544. Турсунбек ага – биз үчүн өрнөк. Китепте: А.Акматалиев. Манастан Айтматовго карай... – Б., 2016. – 111-113-бб.

545. Ак жарык жазуучулук тагдырдын ак жоолук...

Китепте: А.Акматалиев. Манастан Айтматовго карай... – Б., 2016. – 120-126-бб.

2018

546. Чоор сүйүүнүн жана кайгынын символу // De-Facto. – 2018. – 23- февраль, 9-март, 14-март, 16-март, 23-март, 13-апрель.

547. Флейта-символ любви и печали // Слово Кыргызстана. – 2018. – 13-март, 14-март.

548. Айтматов бар аалам толук көрүнчү... // Фабула. – 2018. – 13-март, 16-март, 20-март, 23-март.

550. Чыңгыз Айтматов атындагы тил жана адабият институтуна 90-жыл // Фабула. – 2018. – 29-май, 27-сентябрь.

551. Чыңгыз Айтматов атындагы тил жана адабият институтуна 90-жыл // Тил, Маданият. – 2018. – 28-июнь.

552. Ишенимдин өзү бакыт // Фабула. – 2018. 12-октябрь, 16-октябрь.

553. «Тайлак Баатыр –Улуттук боштондук кыймылдын баштоочусу» Мангыш. – 2018. – 27- ноябрь.

2019

554. «Манас» Айтматов алдында институт зор иштерди аткарып келет // De-Facto. – 2019. – 01-март.

555. «Айтматов окууларына» Кытайдан дагы илимпоздор келип катышып турушат». Чолпонай Турдакунова. – 2019.

556. Турдакун Усубалиевдин өрнөктүү иштеринен – 2019-жыл. – 23-август. De-Facto.

557. «Манас» үчилтигинин бардык варианттары жарык көрдү // Багыт.kg – 2019. 25-сентябрь.

558. Биз билген, биз билбеген Алыкул... – 2019.

559. «Үркүн» тарыхый баянына ак жол! Китепте: Сыдыкова Р. «Үркүн». – Б., 2019.

560. Адабият таануудагы Чолпон жылдызыбыз эле...

МАЕКТЕР**1983-жыл**

1. Илимдин ийги жолунда: (Маектешкен К.Белеков) //Ленинчил жаш.–1983.–15-ноябрь.

1986-жыл

2. Мы – это завтра //(Интервью записал А.Алимжанов) //Ленинская смена.– 1986.– 31 октября.

1988-жыл

3. «...Айтматов мектеби келди»: (Маектешкен Ч. Айдаров) //Кыргызстан маданияты. – 1988. – 2-июнь. № 23. – Б. 7.

1989-жыл

4. Единомышленники (Интервью организовал С.Артыкбаев) //Вечерний Фрунзе.–1989. – 22 июля.

5. Саамалык: (Маектешкен Артыкбаев С.) //Фрунзе шамы. – 1989. – 22-июль.

1990-жыл

6. Талант баарыбызга тең орток (Маектешкен К. Чекиров) //Ленинчил жаш. – 1990. – 24-июль.

7. Айтматовду үйрөнүү (Маектешкен Г. Маамова) //Фрунзе шамы. – 1990. – 21-декабрь.

1991-жыл

8. Ак эмгеги менен (Маектешкен Т. Сагымбаев) //Кыргыз Туусу. – 1991. – 6-июнь.

9. Илимге барсаң чыйыр сал // Жаштык жарчысы. – 1991. 6-июнь.

10. 35 жашымда... кандай пайда келтирдим: (Маектешкен А.Акбартегин) //Бишкек шамы. – 1991. – 4-сентябрь.

11. Үңкүр да болсо үй болсо... (Маектешкен Б.Аракеев) //Кыргыз Туусу. – 1991. – 21-декабрь.

1992-жыл

12. Жакшылык кылуу – адамдык парз., (Маектешкен Б. Асисов) // Кыргыз Туусу. – 1992. – 4-декабрь.

1994-жыл

13. Илимпоздордун да «ити» чөп жээр мезгил келет (Маектешкен Э. Калдаров)//Кыргыз Туусу. – 1994. – 19-ноябрь.

1995-жыл

14. «Ааламга көз чаптырып караш үчүн» (Маектешкен К. Белеков)//Кыргызстан маданияты. – 1995. – 15-февраль.

15. Мурас – байге эмес, мурас – «Манас» (Маектешкен А. Медетов) // Кут билим. – 1995. – 8–15-март.

16. Баары илимден башталат: (Маектешкен Т. Насирдинтегин)//Кыргыз Туусу. – 1995. – 15-август.

17. Иштин көзүн таба билүү керек (Маектешкен Б. Асисов) //Кыргыз Туусу. – 1995. – 2-ноябрь.

18. «Илмейген болсом да...» (Маектешкен К. Белеков) // Кыргыз маданияты. – 1995. – № 22. – 23-ноябрь.

1996-жыл

19. Келечеги кең болсун (Маектешкен П. Казыбаев) // Манас эл. – 1996. январь.

1997-жыл

20. Эл адабиятынын 40 томдугу (Маектешкен П. Казыбаев) // Замам Кыргызстан. – 1997. – 10-май.

21. 34 жашында профессор болгон (Маектешкен А.Кененсариев)//Эркин-Тоо. – 1997. – 1-февраль.

22. 140 томдук чыкмакчы//Дил. – 1997. – 17–22-декабрь. (Маектешкен Ж. Нусупов).

1998-жыл

23. Илимге берилгендерге Академия азыр да храм бойдон//Кыргыз Туусу. – 1998. – 13–16-ноябрь (Маектешкен Б. Чотурова).

24. Манас, Манас болгону//Кыргызстан маданияты. – 1998. (Маектешкен Б. Жумабаев).

25. Ч. Айтматовдун юбилеи кандай өтөт// Кут билим. – 1998. – 28-июль. (Маектешкен Ж.Турдубаев).

26. Айтматов дүйнөлүк эпосторду жаратты // Заман Кыргызстан. – 1998. – 18-декабрь, 25-декабрь. (Маек Жакып Медет уулу менен).

2002-жыл

27. «Эңсегеним – элге кызмат кылуу» // Эркин-Тоо. – 2002. – 17-май (Маектешкен Ш. Урматова).

28. Системага каршы тургандай нерсе керек...//Адабий гезит. – 2002. – 21-июнь. (Маектешкен К. Ажимидинов).

2003-жыл

29. Д. Икеда – А. Акматалиев: Маек. Япония // – For f Bright Tomorrow. – 2003. – 25–48-бб. (Япон тилинде).

30. Бизнесменби? Бюрократпы? Демократпы? Же... //Кыргыз Туусу. – 2003. – 12-декабрь. (Маектешкен Д. Мейманов).

2004-жыл

31. «Жакшы каада-салт алтын сымал дат баспайт»// Эркин-Тоо. – 2004. – 13-январь (Маектешкен Э. Калдаров).

32. Мээнеттин ак жарыгы // Кыргыз Туусу. – 2004. 27–30 август. (Маектешкен Б. Чотурова).

33. Манас против Наполеона // Вечерний Бишкек. – 2004. – 20 сентября (Беседовал А.Тузов).

34. Бизнесменби?... Бюрократпы?... Демократпы, же...?//Кыргыз Туусу. – 2004. – 20–22-январь (Маектешкен Д. Мейманов).

2005-жыл

35. Рух дөөлөттөрүбүздөн пайдаланалы//Мекен. – 2005. – 29-апрель (Маектешкен Г. Саалаева).

36. «Мекеним – Кыргызстан» «Манасты» чыгарат// Мекен. – 2005. – 20-май (Маектешкен А. Пазылов).

37. «Китепке демөөрчү издеп жүрдүк»// Эркин Тоо. – 2005. – 25-май (Маектешкен Ж. Осмонкулов).

38. «Түшкөн акчанын негизинде кийинки томдорун чыгаралык десек укпай коюшпадыбы»//Адабий газета. – № 21 (261) (Маектешкен А.Көчөрбаева)

39. Чет элдиктер кыргыз китептерин күтүшөт //Эркин Тоо. – 2005. – 12-июнь (Маектешкен Ш. Урматова)

40. Илимди «чуркап» жүрүп жасоого болбойт //Кут билим. – 2005. – 29-июль (Маектешкен А. Токторов)

41. «Адабиятта жаштар дегенибиз эр ортону элүүдөн ашып калгандар»//Кыргыз Туусу. – 2005. – 9–11-август. (Маектешкен Б. Чотурова).

2006-жыл

42. Руханий дөөлөттөргө шыктанып. //Кыргыз Туусу. – 2006. – 14-август. (Маектешкен Б. Чотурова)

43. Реформалоону жок кылуу деп түшүнгөндөр бар// Аалам. – 2006. – 20-июнь. (П. Дүйшөбаев)

44. Кыргызстан эпиканын борбору. // Адабий Алатоо. – 2006. – сентябрь. (Маектешкен С. Станалиев).

2007-жыл

45. Элди бириктирүүчү дух – тарыхта... // Кыргыз Туусу. – 12-январь 2007-жыл. (Маектешкен Б. Чотурова).

46. Адабияттаануу жана сын бир куштун эки канатындай // Адабий Алатоо. – № 2 (февраль), 2007-жыл. (Маектешкен К. Иманалиев)

47. Чыгармачылыктан өткөн татты да, азаптуу да түйшүк жок // Кыргыз Руху. – 20-март 2007-жыл. (Н. Сагынбаева)

48. Түрк-кыргыз алакасы улана бермекчи //Заман Кыргызстан. – 8-июнь 2007-жыл.

49. «Манас» – улуттук руханий символубуз // Кыргыз

Туусу. – 2007-жыл. (Маектешкен Б.Чотурова)

50. Гансиден түшкөн 300 млн. доллардын кымындай бөлүгү «Манаска» жумшалса // Кыргыз Туусу. – 2007. – 9–12-ноябрь. (Маектешкен Б.Чотурова)

51. Иштеген тиштейт//Агым – 2007 – 6-март. (Маектешкен А. Токтомушев)

52. Илимге карай жол татаалбы же оңойбу// Кыргыз Руху – 2007. – 5-июнь (Маектешкен Н. Сагынбаева).

2008-жыл

53. Айтматовду акындар даңктап келишет //Кыргыз Туусу. 2008, 9-сентябрь (маектешкен Ж. Исабаева).

54. Гачев тууралуу сөздөн кийин агайдын көңүлү чөгө түштү (Маектешкен Аймира Жеңишбек кызы) // Заман Кыргызстан. – 2008. – 17-июль.

55. Арбагыңыз ыраазы болсун! // Эркинтоо. 2008, 18-июль (маектешкен А. Абилов).

56. Не каждый может писать прозу //Аргументы и факты. 2008, 20–26 августа (маектешкен Ж. Мырзаева).

57. Сыйлык эмне үчүн керек // Адабий Алатоо. 2008, 27-май (маектешкен К. Иманалиев).

58. Арзуу менен жашап келем//Обон. – 2008, июнь (маектешкен Н. Сагынбаева).

59. Францияда «Жамийла» 27 жолу басылган // Адабий Ала-Тоо. – 2008. – 28-октябрь.

60. «Өзүмдү бактылуумун деп эсептейм»//Аалам. – 2008, 2-октябрь (маектешкен А. Бакиева).

61. Айтматов тирүү болгондо «Нобель» сыйлыгын алат беле, сиздин пикириңиз? // Ачык саясат. – 2008. – 31-октябрь.

62. Айтматов жөнүндөгү ырлар кантип чыккан // Адабий Ала-Тоо. – 2008, 25-ноябрь (маектешкен Н.Кыдыков).

63. Айтматов болеет // Вечерний Бишкек. – 2008, 3-июнь (маектешкен А.Тузоз).

64. Айтматов эми кат жазбайт // Адабий Ала-Тоо. – 2008, 2-декабрь (маектешкен Н.Кыдыков).

65. Чыңгыз агай чыгарма жазууга убакыттын жоктугуна өкүнчү (Маектешкен М.Ибраева) // kyr.kabar.kg 2008.

2009-жыл

66. Даанышман өтөт сөз калат // Эркин Тоо. – 2009, 13-январь (маектешкен Д. Турдугулова).

67. Сөз кадырын жоготкон улут өз кадырын жоготот // Кыргыз тили. – 2009, 17-январь (маектешкен Э.Калдаров).

68. «Манас» караңгы тамда камалып турат // Айгай. – 2009, 30-январь (маектешкен З. Сапанов).

69. Эң биринчи элдин кызыкчылыгын ойлойм... // Аалам. – 2009, 31-март (маектешкен С.Арипов).

70. Айтматов ааламына аралаштым // Эркин Тоо. – 2009. – 28-апрель, 1-май (Түз байланыш. Алып барган К.Бакиров).

71. Айтматовдун айланасын отоо чөптөр басып... // Асман пресс. – 2009. – 14-май (маектешкен Э.Мадиева).

72. Ар-намыс болмоюнча, улуттук позиция болбойт // Аалам. – 2009. – 21-май (маектешкен С.Арипов).

73. Улуттук идеология – Манастан, Айтматовдон да башталат... // Жаңы кылым. – 2009. – 11-июль (маектешкен К. Жакып уулу).

74. «Сүйүүсүз жашоо жок, жашоонун өзү сүйүү» деп Чыңгыз агай айтып калаар эле...// Жаңы ордо. – 2009. – 12-июнь (маектешкен В. Беделбек кызы).

75. Аалам менен Айтматов мен үчүн бир түшүнүк... // Журнал «Тил, адабият жана искусство маселелери». – 2009. – № 4 (9). – 35–42-беттер (маектешкен С.Егимбаева).

76. Аалам менен Айтматов мен үчүн бир түшүнүк... // Эркин-Тоо. – 20-август, 2009 (маектешкен С.Егимбаева).

77. Айтматовго Нобель сыйлыгы берилген, бирок... // Аалам. – 26-ноябрь, 2009.

78. Да не ослабнет «Голос вечности» // Слово Кыргызстана. – 8 декабря, 2009 (беседовал Акчурин).

2010-жыл

79. Чыгымды Өкмөт көтөргөн жок//Эл сөзү – Форум. – 2010. – 29-январь (маектешкен А.Шамшыкеев).

80. Кытай чөйчөгүнө кыргыздын рух океаны сыябы? // Кут билим. – 2010. – 29-январь (маектешкен Ж. Турдубаев).

81. «Эгерде керек болсо көтөрөйүн, энеке жонума артчы элдин жүгүн»//Агым, 12-февраль, 2010-ж. (маектешкен Т. Алымбеков).

82. «Манасты» чет элдиктер гана изилдеп калабы деп корком»//«Асман kg». – 2010. – 20-май. (Маектешкен П. Рысианбетова).

83. «Манас», Айтматов ар бирибизге жакын болсо//«Жаңы Ордо». – 2010. – 28-май (Маектешкен Г. Мамасалы кызы).

84. «Айтматовдун сексен жылдыгына кыргыздардан мурун башка өлкөлөр көңүл бурушкан» //«Алиби». 2010. – 11-июнь (Маектешкен З. Бактыбаев).

85. «Манас» – эгемендүүлүктүн символу//«Асман kg». – 2010. – 8-июль (Маектешкен Ч. Кутманалиева).

86. Айтматовдун аты чоң жоопкерчиликти артат//«Кыргыз Туусу». – 2010. – 20-июль (Маектешкен А. Арзыбай кызы).

87. Эркиндикке жетүү оңой, аны кармап калуу кыйын. – Форум. – 2010. – 22-июнь (Маектешкен Б. Аракеев).

88. Адамзаттын Улуу, Асыл идеясы – «Манаста», Айтматовдо//«Алиби». – 2010. – 27-июль (Маектешкен З. Сапанов).

89. «Айтматов таарынычын ичине сактады, аны ким-

ге айтат эле»//«Алиби», 2010. – 20-август (Маектешкен К. Момоконов).

90. «Манас» саясаттын көлөкөсүндө калбашы керек// «Асман kg». – 2010. 16-сентябрь (Маектешкен Ч. Кутманалиева).

91. Айтматов жашоону эмгек деп түшүнгөн // «Алиби». – 2010. – 12-октябрь (Маектешкен К.Момоконов).

2011-жыл

92. Ким илимге көңүл бөлөт? (Маектешкен З.Сапанов) // Айгай. 2011. – 17-март.

93. Тазалануу – бул абийир (Маектешкен Н.Мамытова) // Айкын саясат. – 2011. – 29-март.

94. Интернеттен көчүрүлгөн диссертациялар каптап бара жатат (Маектешкен П.Дүйшөнбаев) // Алиби. – 2011. – 5-апрель.

95. Жер-суу аттарын саясат эмес, ономастика илими чечет (Маектешкен Т.Алымбеков) // Агым. – 15-апрель.

96. Абалың кандай адабият?! (Маектешкен Б.Чотурова) // Кыргыз Туусу. – 2011. – 15-апрель.

97. Айтматовтын касында жиырма жеті жыл жүріп, үш-ак рет суретке түсіпін (Маектешкен Бауржан Омарулы) // Эгемен Казакстан. – 2011. – 4-июнь.

98. Мамлекеттик тил Кыргызстанда жашаган элдин карым-катнашынын уюткусу, данакери болушу керек (Маектешкен А.Шамшыкеев) // Фабула. –2011. – 24-июль.

99. Чыңгыз агай ууланып калдыбы деп ойлой берем (Маектешкен П.Дүйшөнбаев) Алиби. – 2011. – 28-июнь.

100. Эмбриондон биз жогору боло алабызбы?! (Маектешкен Б.Көлбаева) // Ачык саясат. – 2011. – 1-июль.

101. Адамдарды арам ойлордон арачалап кала көр (Маектешкен Б.Аракеев) // Фабула. – 2011. – 12-июль,

102. Айтматов «Манасты» кара сөз түрүндө жазайын

деген, бирок... (Маектешкен П.Дүйшөнбаев) // Алиби. – 2011. – 5-август.

103. «Манас» телесериалы бекер тартылышы мүмкүн (Маектешкен А.Шамшыкеев) // Фабула. – 2011. – 9-август.

104. Максат – мамлекеттик тилде сүйлөө (Маектешкен А.Жунусов) // Эркин Тоо. – 2011. – 16-август.

105. Президенттик тил сынакта да талапкерлер кыргызчылык кылышууда (Маектешкен З.Сапанов) Алиби. – 2011. – 16-сентябрь.

106. Истеъдод – барчага тегишли муштарақ неъмат. (өзбек тилинде) Китепте: Асил Рашидов сафдошлари ва замондошлари нигохида. Т.: O'zbekiston НМИУ, 2011. – 232 б.

107. Айтматов да футуролог. (Маектешкен З.Сапанов). Китепте: Учур:Тил жана адабият маселелери. – Бишкек. Бийиктик. – 2011. 149-151-бб.

2012-жыл

108. Жаңы жылды Сизсиз тоздук быйыл да (Маектешкен Б.Аракеев) // Фабула. – 2012. – 11-январь.

109. Ырларда да чындыкты коргоп калгың келет... (Маектешкен Б.Чотурова) // Кыргыз Туусу. 2012. – 13-январь.

110. «Манастын» тамыры кыйылып баратабы?! (Маектешкен З.Ажыматов) // Жаңы Агым. – 2012. – 17-февраль.

111. Которулган диссертациялар көзгө өөн учурайт (Маектешкен Т. Алтымышов) // Алиби. – 2012. – 13-март.

112. Чыңгыз агай үшкүрүп калганда тоо урап кеткендей сезилээр эле (Маектешкен М.Дүйшөнбаев) // Де-факто. – 2012. – 15-март.

113. Саясат күнүмдүк, а «Манас» түбөлүк (Маектешкен З.Сапанов) // Учур. – 2012. – 29-март.

114. «Манас» жөнүндөгү мыйзам качан иштейт?! (Маектешкен Б.Көлбаева) // Ачык саясат. – 2012. – 30-март.

115. «Манас» – бүтүн бир руханий аалам (Маектешкен Т.Алымбеков) // Алиби. – 2012. – 10-апрель.

116. Баары ыйлашты Манас эми өлгөндөй (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2012. – 10-апрель.

117. Ельцин менен Айтматовдун машиналары катар турчу (Маектешкен П.Дүйшөнбаев) Күн дарек. – 2012. – 26-апрель.

118. Манасчылык өнөр –бул феномендүүлүк (Маектешкен Б.Чотурова) Кыргыз Туусу. – 2012. – 8-май.

119. Биз баарыбыз бир кайыктабыз (Маектешкен Б.Жээнбеков) // Алиби. – 2012. – 15-май.

120. Иксроддордон кудай сактасын (Маектешкен М.Алымбаев) // Фабула. – 2012. – 25-май.

121. Айтматов таануу – дүйнөлүк масштабдагы илим (Маектешкен Б.Жээнбеков) // Алиби. – 2012. – 8-июнь.

122. Эки тил тең өтө бай (Маектешкен Б.Орунбеков) Кыргыз Туусу. – 2012. – 12-июнь.

16. Баары чындык дешет, бирок чындык жалгыз жашайт (Маектешкен Б.Аракеев) // Фабула. 2012. – 17-июль.

123. Айтматов: «Ысык-Көл мен үчүн ыйык» – дечү (Маектешкен Т.Алымбеков) // Алиби. – 2012. – 17-июль.

124. Адам мезгил менен жарышып жашашы керек (Маектешкен З.Сапанов) // Учур. 2012. – 19-июль.

125. Айтматовду эркиндик деп түшүнгөн (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2012. – 31-июль.

126. Жыйырма жылда учурдун эстетикалык талабына жооп берчүдөй үч-төрт эле чыгарма жазылды (Маектешкен З.Ажыматов) // Жаңы Агым. – 2012. – 3-август..

127. Жан дүйнө сезимге баш ийет (Маектешкен Ч.Кутманалиева) // Арена кж. – 2012. – 9-август.

128 Бийлик Айтматовдон сый-ургалды аяган жок,

бирок (Маектешкен Б.Жээнбеков) // Алиби. –2012. – 10,14-август.

129. «Аятолла Айтматов» деп дүрбөп калышкан (Маектешкен Б.Жээнбеков) // Алиби. – 17,21-август.

130. Айтматов жөнүндө роман жазылышы керек (Маектешкен Ж.Исабаева) // Кыргыз Туусу. – 2012. – 22-август.

131. Мамлекеттик тил – улуттук идеологиянын устуну (Маектешкен К.Бакиров) // Эркин-Тоо. – 2012. – 31-август.

132. Илимий мектеп – коом үчүн зарыл (Маектешкен З.Ажыматов) Жаңы Агым. –2012.

133. Илимге ишенүү менен келүү керек (Маектешкен М.Алымбаев) // Фабула. – 2012. – 25-сентябрь.

134. Коомго жазуучунун кереги жоктой сезилет (Маектешкен М.Дүйшөбаев) // Де-факто. – 2012. – 4-октябрь.

135. «Манастын кадыр-баркы канча?! (Маектешкен Б.Жээнбеков) // Алиби. – 2012. – 4-декабрь.

136. Айтматов илимдер академиясын улуттун символу деген (Маектешкен М.Дүйшөнбаев) // Де-факто. – 2012. – 7-декабрь.

137. Жан дүйнө менен сырдашам (Маектешкен Э.Маадиева) Учур. – 2012. – 20-декабрь.

138. Шыңгыс Айтматов шыгарма жазуга уакыттың жоктыгына өкүнөтүн (кыргыз тилинен которгон Максүт Жакып) // Түркі адеми. – 2012. – желтоксан.

139. Мамлекеттик тил Кыргызстанда өмүр сүргөн елдің карым-катынасынын үйыткысы, данекері болуы керек. (кыргызчадан которгон Максүтхан Аманжанулы). // Түркі адеми. – 2012. №7-8 (шілде-тамыз).

2013-жыл

140. Айтматовду эскерүү менен руханий дүйнөбүздү толуктайбыз (Маектешкен Т.Алымбеков) // Алиби. –

2013. – 22-январь.

141. Адабиятыбыздын чет жерде абалы кандай? (Маектешкен Ч. Кутманалиева) // Арена. – 2013. – 28-март.

142. Манастаанууну дүйнөлүк илимге айландыруу керек (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2013. – 8-март.

143. Түштүк Кореянын Президенттик комиссиясынын мүчөсү болдум (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2013. – 12-апрель.

144. Намыстуу бололучу (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2013. – 24-май.

145. Жан дүйнөсү таза адам (Маектешкен Б.Аракеев) // Фабула. – 2013. – 5-июнь.

146. Адамкерчилиги айкөл болчу (Маектешкен Н.Сагынбаева) // Жетиген. – 2013. №4.

147. Айтматовдун сыны дүрбөлөң салып койчу (Маектешкен М.Дүйшөнбаев) // Де-факто. – 2013. – 23-август.

148. Кыргыз илиминин башаты – тил (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2013. – 13-сентябрь.

149. «Манас» герб, гимн сыяктуу эле улуттук символ (Маектешкен А.Абилов) // Эркин Тоо. – 2013. – 13-сентябрь.

150. Айтматов түбөлүктүү легенда (Маектешкен М.Дүйшөнбаев) // Де-факто. – 2013. – 6-декабрь.

151. Ооба Айтматовду гений дейбиз (Маектешкен Т.Алымбаев) // Алиби. – 2013. – 10-декабрь.

152. Айтматов феномени толук ачылбаса деле болот (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2013. – 10-декабрь.

153. Чыңгыз агай жан дүйнөсүндө жалгызсырап жүрдү (Маектешкен М.Дүйшөнбаев) // Де-факто. – 2013. – 20-декабрь.

154. Манастын баркына эми жетсек (Маектешкен Т.Алымбеков) // Алиби. – 2013. – 27-декабрь.

155. Адамдарды арам ойлардан арашалап кала көр (кыргыз тилинен которгон Максүт Жакып) // Түркі алемі. – 2013.

156. Шыңгыс Айтматов уланып калды ма деп ойлай беремін. (кыргызчадан которгон Максүтхан Аманжанулы) // Жас Алаш. – 2013. – 19 желтоксан.

2014-жыл

157. Айтматов Айтматовдой сүйө алган... (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2014. – 14-январь.

158. Манас менен Айтматов – бул менин чыгармачылык тагдырым... (Маектешкен Н.Козубаева) // Алиби. – 2014. – 14-январь.

159. Коомдук илимдер – идеологиянын пайдубалы (Маектешкен М.Дүйшөнбаев) // Де-факто. – 2014. – 17-январь.

160. Коомдук илимдер - коомубуздун руханий күзгүсү. (Маектешкен Т.Алымбеков) // Алиби. – 2014. – 18-март.

161. Бирөөлөрдүн диссертациясын жазуу да «жалган» илимге жол ачат... (Маектешкен Э.Балбаков) // Фабула. – 2014. – 18-февраль.

162. «Айтматов энциклопедиясы» – менин эң башкы максатым... (Маектешкен М.Алымбаев) // Фабула. – 2014. – 28-март.

163. Нобелиң да түлкү сымал ойт бермек... (Маектешкен М.Дүйшөнбаев) // Де-факто. – 2014. – 25-июль.

164. Токтогул – XIX кылымдын Чолпон жылдызы (Маектешкен Б.Аракеев) // Фабула. – 2014. – 17-июнь.

165. Мамлекеттүүлүк ар бир атуулдан башталат (Маектешкен Б.Аракеев) // Фабула. – 2014. – 26-август.

166. Чыңгыз агай мага толук ишенчү (Маектешкен С.Максүтова) // Эркин-Тоо. – 2014. – 12-декабрь.

167. Айтматов Сталин болуп кетти беле?! деп... (Маектешкен Д.Мейманов) // Алиби. – 2014. – 12-декабрь.

168. Оңтүстүк Кореянын Президенттик комиссиясынын мүшөсү болдум. (кыргызчадан которгон Максүтхан Жакып). // Түркі аламі. – 2014. №7 (147).

169. Улттын келешегі – улттык тилде. (кыргызчадан которгон Максүтхан Жакып). // Түркістан. – 2014. – 10 шілде.

170. Шыңгыз Айтматов туралы этюдтер. (кыргызчадан которгон Максүтхан Аманданулы). // Казак. – 2014. – 21-28 наурыз.

2015-жыл

171. «Намыс» деп жүздөгөн китептерди бир тыйын албай чыгарганыбызды коомчулук билүүгө тийиш (Маектешкен Д.Мейманов) // Алиби. – 2015. – 16-январь.

172. Коомдук илимдер – мамлекеттик идеологиянын коомубуздун руханий күзгүсү (Маектешкен: Темирбек Алымбеков) «Алиби» 27-февраль, 2015.

173. Айтматов кечире да, кечирим сурай да билчү... (Маектешкен: Амантур Мусагул уулу) «Де-факто», 27-февраль, 2015.

174. Тоону томкоруп койгонсуган популисттер илимдин төрүнө чуркаганын көрүп жаканды кармайсың (Маектешкен: Дайырбек Мейманов) «Алиби», 17-март, 2015.

175. «Манасты» изилдеп үйрөнүүдөгү жаңы этап болмокчу (Маектешкен: Амантур Мусагул уулу) «Де-факто», 3-апрель, 2015.

176. Ошол мезгилде эле Сагымбайды да Гомер менен салыштырышкан (Маектешкен: Баратбай Аракеев) «Фабула» 21-декабрь, 2015.

177. Түшүмдө Чыңгыз агайга Нобель сыйлыгы берилиптир (Маектешкен Каныбек Сапаров) «Айбат», 7-август, 2015.

178. Саякбай манасты роман жанрында жаратса не болмок... (Маектешкен: Тилек Рыскулов) «Фабула»,

25-август, 2015.

179. Эгемендүү жылдарда 1000 китеп даярдап чыгардык (Маектешкен Амантур Мусагул уулу) «Де-факто» 28-август, 2015.

180. Айтматов телефон чалганда тура калчумун... (Маектешкен: Амантур Мусагул уулу) «Де-факто», 30-октябрь, 2015.

181. Президенттин мамлекеттик тилге камкордугу өтө зарыл... (Маектешкен: Тилек Рыскулов) 22-сентябрь, 2015.

182. Мугалим деген сөздү мен адам деген сөз менен барабар коём (Маектешкен: Баратбай Аракеев) «Фабула», 22-декабрь, 2015.

183. Ооба, Чыңгыз Айтматовго Нобель сыйлыгы ыйгарылган болчу, анан... (Маектешкен: Тилек Рыскулов) «Фабула», 8-декабрь, 2015.

2016-жыл

184. Китептер жан дүйнөнүн азыгы (Маектешкен: Баратбай Аракеев) «Багыт», 17-февраль, 2016.

185. Маданият, тарых – улуттун тиреги (Маектешкен: Темирбек Алымбеков) «Агым», 01.06.2016.

186. Маданият – мамлекеттин сыймыгы жана күзгүсү (Маектешкен: Тилек Рыскулов) «Фабула», 15-март, 2016.

187. Түркия «Ак кемени» Нобелге көрсөтүп...» (Маектешкен: Баратбай Аракеев) «Багыт», 1-июнь, 2016-жыл.

188. Интеллигенциянын коомдогу орду кандай» (Маектешкен: Баратбай Аракеев) «Багыт», 10-август, 2016-жыл.

189. Мага Айтматовдун аты улук (Маектешкен: Баратбай Аракеев) «Багыт», 19-октябрь, 2016-жыл.

190. Айтматовдун жан дүйнөсү кең эле ... (Маектешкен: Тилек Рыскулов) «Фабула», 4-ноябрь, 2016.

191. Манас, Айтматов десе эле каражат табылып калбайт. (Маектешкен: Нурзада Ташбаева) «Де-факто», 10-ноябрь, 2016-жыл.

192. Чоор жана жер чыгармасы – Болгарияда. (Маектешкен: Тилек Рыскулов) «Фабула», 18-ноябрь, 2016.

193. Ч.Айтматовдун «Чоор жана жер» аттуу чыгармасынын баш каарманынан Б.Бейшеналиеванын элесин табууга болот (Маектешкен: Айгүл Бакеева) «Политклиника» 8-декабрь, 2016.

194. Токтогул – XIX кылымдын чолпон жылдызы (Маектешкен: Баратбай Аракеев) «Багыт», 17-февраль, 2016.

195. Манас, Айтматовго биз ар дайым муктажбыз...?! (Маектешкен: Тилек Рыскулов) «Фабула», 9-декабрь, 2016.

2017-жыл

196. «Сагымбай Орозбаковдун 150 жылдыгын юнеско белгилеши керек...» (Маектешкен: Тилек Рыскулов) // «Фабула», 17-январь, 2017.

197. Академиялык басылыш – Академиянын жүзү...» (Жазып алган: Тилек Рыскулов) // «Фабула», 14-март, 2017.

198. «Айтматов энциклопедиясы» кандай болот?!.. // «Фабула», 18-апрель, 2017.

199. «Илимди ар ким эле жаза бербейт...» (Маектешкен: Баратбай Аракеев «Багыт.kg», 24-май, 2017.

200. «Кызыл алмадан» басталган тааныстык (Эңгимелекен Қарагөз Сімәділ) // «Казак адабияты», 7-июль, 2017.

201. «Манаска», «Айтматовго» кызмат кылуу – элге кызмат кылуу дегендик.. (Маектешкен: Амантур Мусагул уулу) // «Де-факто», 23-июнь, 2017.

202. «Идея ишке ашып турса, иштегиң келет...» (Маектешкен: Тилек Рыскулов) // «Фабула», 25-июль, 2017.

203. Айтматовдун 180 тилде чыккан материалдардын толук өздөштүрүү дегеле мүмкүн эмес (Маектешкен: Амантур Мусагул уулу) // «Де-факто», 23-июнь, 2017.

204. «Кыргызтесттен» экзамен тапшыруу – жоопкерчиликти жана калыстыкты күчөтөт» (Маектешкен: Тилек Рыскулов) // «Фабула», 8-август, 2017.

205. «Комиссияда талапкерге «позиция» же «Оппозиция» деген мамиле болгон жок» (Маектешкен: Амантур Мусагул уулу // «Де-факто», 18-август, 2017.

206. «Кыргызтест аркылуу сынак-калыс сынак...» (Маектешкен Жылдыз Бороева) «Кыргыз тили», 30-август, 2017.

207. Айтматов вернулся в Нацакадемию // «Вечерний Бишкек», 13-декабрь, 2017.

208. «Айтматовдун ааламы руханий тазаланууга шарт түзөт...» (Маектешкен: Тилек Рыскулов) // «Фабула», 16-декабрь, 2017.

2018-жыл

209. Мааракеге маанайыбыз жакшы (Маектешкен Амантур Мусагул Уулу) // De-Facto. – 2018. – 08-март.

210. Великая Октябрьская революция в истории кыргызского народа, несомненно, сыграла выдающуюся роль. С момента установления советской власти тёмный, безграмотный народ начал приобщаться к науке и культуре. Абдылдажан Акматалиев. Слово Кыргызстан // – 2018. – 15-июня.

211. Чыңгыз Айтматов атындагы тил жана адабият институтуна 90-жыл // Тил Маданият. – 2018. – 28-июнь.

212. «Чет өлкөгө илимибизди кеңири жайылтуубуз керек» (Маектешкен Тилек Рыскулов) // Фабула. – 2018. – 03-июль.

213. Айтматов таануучу болуш үчүн жан дүйнөсү таза болуш керек (Маектешкен Амантур Мусагул уулу) De-Facto. – 2018. – 02-ноябрь.

214. «Айтматов окурмандары китеп окууга кайтарып келди» (Маектешкен Амантур Мусагул Уулу) // De-Facto. – 2018. 21-декабрь.

2019-жыл

214. Манас» жана Айтматов институтунун магистралдык багыты болуп кала берет Маектешкен Амантур Мусагул Уулу // De-Facto. – 2019. – 08-февраль.

215. Академиянын алдында чоң милдет турат Маектешкен Тилек Рыскулов // факты.kg – 2019. – 08-февраль.

216. Кыргыз класиктери жана элдик мурастар уламулам басылып турушу керек Маектешкен Тилек Рыскулов // факты.kg – 2019. – 22-февраль.

217. Академия комплекстүү иш алып барышы керек Маектешкен Жылдыз Дыйканова // Эркин Тоо. – 2019. – 22-февраль.

218. Эки сулуулук дал келгени жүрөк сезимимди жөн койбоду Маектешкен Сурат Жылкычиев // Азия. – 2019. – 28-март.

219. Манасчылык өнөр – төкмөчүлүк эң жогорку көрүнүшү Маектешкен Тилек Рыскулов // факты.kg – 2019. – 16-апрель.

220. Илим көчү региондордо болуп турганы жакшы Маектешкен Амантур Мусагул Уулу // De-Facto. – 2019. – 26-апрель.

221. Мен кыял, идея менен жашайм Маектешкен Тилек Рыскулов // факты.kg – 2019. – 30-апрель.

222. Илим көчү Өзбекстанда уланды Маектешкен Тилек Рыскулов // факты. Kg – 2019. – 21-май.

223. Академия Айтматов үчүн ыйык болчу Маектешкен Амантур Мусагул Уулу // De-Facto. – 2019. – 07-июнь.

224. Айтматовду Манас менен салыштыруунун символикалуу мааниси тереңде Маектешкен Тилек Рыскулов // факты.kg – 2019. – 11-июнь.

225. Байлыгым менин – шакирттерим ээрчиген // Маектешкен Тилек Рыскулов факты. kg. – 2019. – 09-июль.

226. Окурмандардын сырдаша турган Айтматову жок // De-Facto. – 2019-жыл. – 12-июль. Маектешкен Амантур Мусагул уулу

227. Айтматов көркөм сөздүн ченемсиз чебери эле... «А Айтматов көркөм сөздүн кудайы эле...» De-Facto. – 2019. – 9-август Маектешкен Амантур Мусагул уулу

228. Айтматовдун чыгармаларынын таалим-тарбиялык мааниси зор... // факты.kg. – 2019. – 13-август. Маектешкен Тилек Рыскулов

229. «Мамлекеттик кызматкер, мамлекеттик тилди билиши керек» – 2019. – 27-август. факты. kg. Маектешкен Тилек Рыскулов.

230. «Баладагы ишеним – бул гуманизмге умтулуу...» Маектешкен Тилек Рыскулов. // факты. kg. – 2019. 3-сентябрь.

231. «Манас» жана Айтматов боюнча идея чексиз...» факты.kg. – 2019. 17-сентябрь. Маектешкен Тилек Рыскулов.

232. «Чындык – бул Абийир...» // De-Facto. Маектешкен Амантур Мусагул уулу – 2019. – 27-сентябрь.

233. «Достор жан дүйнөдө – бир адам...» Маектешкен Тилек Рыскулов. // Факты. kg. – 2019. 1-октябрь.

234. «Күндөлүк – адам өмүрү» – 2019. Маектешкен Жылдыз Исмаилова.

235. «Чыңгыз Айтматовдун кол жазмалары менен тааныштыгым бар...» Маектешкен Тилек Рыскулов. // Факты. kg. – 2019.

Указатель публикаций о А. Акматалиеве

1. Акматбеков А. Замандын керегине жарайм десең// Ленинчил жаш. – 1977. – 1-февраль.

2. Нурдинова Ч. Сыймык//Мугалимдер газетасы. – 1977. – 9-февраль.

3. Усубалиев Б. Студент курак менен сырдашуу// Ленинчил жаш. – 1977. – 3-декабрь.

4. Аракеев Б., Тогусаков О. Казак-кыргыз адабий байланышы//Ленинчил жаш. – 1981. – 7-июль.

5. Муратбеков А., Үкүбаева Л., Ормушов А. Крепнут литературные связи//Комсомолец Киргизии. – 1981. – 17-сентябрь.

6. Абдыразаков А. Илимий эмгектин салмагы// Ленинчил жаш. – 1981. – 13-октябрь.

7. Байсабаев Б. Керектүү эмгек//Мугалимдер газетасы. – 1981. – 16-октябрь.

8. Бегалиев С. Жаш изилдөөчүнүн эмгеги//Кыргызстан маданияты. – 1981. – 22-октябрь. – № 43. 3-б.

9. Нысалин А., Ергобеков К. Эгиз элдин ауени// Казак адабиети. – 1982. – 22-январь. (казак тилинде)

10. Нысалин А., Ергобеков К. Эгиз элдин обону// Кыргызстан маданияты. – 1982. – 29-апрель. – № 18. 14 б.

11. Жумаханов Т. Көркемдш көрпшстер1//Лениншил жас. – 1983. – 1-июль. (казак тилинде)

12. Алымов Б. Достуктун данакери//Ленинчил жаш. – 1983. – 11-август. (казак тилинде)

13. Ахметов З. Напевы дружбы//Комсомолец Киргизии. – 1983. – 6 сентября; В кн.: А. Акматалиев «Избранное»//Бишкек: Шам, 1997. – с. 419-422.

14. Баршай А. Горизонты дружбы//Вечерний Фрунзе. – 1983. – 24 сентября.

15. Каратаев М. Татыктуу илимий эмгек//Ленинчил жаш. – 1983. – 27-сентябрь.

16. Мухамеджанов К. Боордоштукту баяндайт//Ленинчил жаш. – 1983. – 27-сентябрь.

17. Баршай А. Достуктун мейкиндештиктери//Ленин туусу. – 1983. – 12-октябрь.

18. Туратов Д. Монография о творчестве Айтматова//Ленинский путь. – 1983. – 27 октября.

19. Натензон Д. Награды комсомола вручены//Комсомолец Киргизии. – 1983. – 20 декабря.

20. Для зарубежных библиотек//Комсомолец Киргизии. – 1984.

21. АКШнын жана Франциянын кайсы текчелеринде//Ленинчил жаш. – 1984. – 24-март.

22. Мукасов М. Идеялык такшалуу // Ленинчил жаш. – 1984. – 24-апрель.

23. О награждении орденами и медалями СССР работников, наиболее отличившихся при подготовки и проведении XII Всемирного фестиваля молодежи и студентов в городе Москве, победителей социального соревнования комсомольцев и молодежи: Указ Президиума Верховного Совета СССР//Советская Киргизия. – 1986. – 6 марта.

24. Высокие награды – молодым//Советская Киргизия. – 1986. – 18 марта.

25. Айтматов Ч. Адабий байланыш арымы//Китептерде: А. Акматалиев «Жаңычылык тажрыйбадан жаралат». – Фрунзе: Кыргызстан, 1986. 6, 3-4; «Айтматов таануу – түбөлүк проблема»//Бишкек. – 1992. – 31-б. (на русс. и кырг. яз.).

26. Китеп элдерди жакындатат//Ленинчил жаш. – 1986. – 13-май.

27. Книга роднит народа://Вечерний Фрунзе. – 1986. – 16 мая; Комсомолец Киргизии. – 1986. – 15 мая.

28. Курьер. Опыт рождает новаторство//Советская Киргизия. – 1986. – 24 мая.
29. Жумаев М. Аркасы кең әдеби достык//Казак адабияты. – 1986. – 13-июнь. (*казак тилинде*).
30. Акматалиев А.: (справочник: Наши гости. Дни киргизской литературы в Казахстане)//Алма-Ата: 1986. с. 7.
31. Байгазиев С. Адабий байланыштардын арымын талдап//Мугалимдер газетасы. – 1987. – 13-ноябрь.
32. Алыкулов Ж. Булар жазуучуга арналган//Советтик Кыргызстан. – 1988. – 5-март.
33. Сооронкулов Г. Книга о жизни и творчества Ч. Айтматова//Русский язык и литература в кыргызской школе. – 1988. – № 5. – с. 61-62.
34. Тургунов К. Таасирден жаралган изденүү//Ленинчил жаш. – 1988. – 16-июнь.
35. Рысбаев С. Чыгармачыл өмүр жөнүндө баян:// Мугалимдер газетасы. – 1988. – 16-сентябрь.
36. Мусаева В. Айтматов жөнүндө окуу куралы// Мугалимдер газетасы. – 1988. – 30-ноябрь.
37. Алыкулов Ж. Айтматову посвящено//Советская Киргизия. – 1988. – 6 декабря.
38. Жапаров Ш. Биринчи докторанттар//Ленинчил жаш. – 1989. – 18-февраль.
39. Сыдыков Н. Ч. Айтматов тууралуу эмгек//Эл агартуу. – 1989. – № 3. Б. 58-59.
40. Мусаева В. Айтматовдун жарыгы менен//Фрунзе шамы. – 1989. – 4-март.
41. Мусаева В. Орошон ойчул жөнүндө//Мугалимдер газетасы. – 1989. – 17-май.
42. Борисов А. Адабият достукка данакер//Ленинчил жаш. – 1989. – 24-август.
43. Багышбекова М. Эгиз элдин обону//Советтик Кыргызстан. – 1989. – 10-сентябрь.

44. Майнаев Б. Укрепляя дружбу казахского и киргизского народов//Советская Киргизия.-1989. – 3 сентября.

45. Клуб Чингиза Айтматова//Советская Киргизия. – 1989. – 21 октября.

46. Караев С., Каримов М. Кардошлик//Узбекистон адабияти ва санъати. – 1989. – № 50. – 9-декабрь. (өзбек тилинде)

47. Ботоканова С. Сабактын сабаттуулугуна көмөк//Советтик Кыргызстан. – 1990. – 19-апрель.

48. Османова З. Дорога, идущая вверх//Учитель Кыргызстана. – 1991. – 7 июня; В кн.: А. Акматалиев «Избранное»//Бишкек: Шам. – 1997. – с. 407-412.

49. Гачев Г. В безбрежном море литератур//Вечерний Фрунзе. – 1991. – 11 июня; В кн.: А. Акматалиев «Ч. Айтматов и взаимосвязи литератур»//Бишкек: Адабият, 1991.; В кн. А. Акматалиев Избранное//Бишкек: Шам. – 1997. с. 404-405.

50. Акматалиев А.: (Жаңы китеп)//Кыргызстан маданияты. – 1991. – 13-июнь.

51. Майнаев Б. Неиссякаемый родник//Слово Кыргызстана. – 1991. – 25 июня.

52. Ломидзе Г. Содержательная работа//Учитель Кыргызстана. – 1991. – 26 июля; В кн.: А. Акматалиев «Избранное»//Бишкек: Шам. – 1997. – с 405-406.

53. Жаңы китеп//Кыргызстан маданияты. – 1991. – 12-сентябрь.

54. Гамзатов Г. Нравственное воздействие литературы // Учитель Кыргызстана. – 1991. – 1 ноября; В кн.: А. Акматалиев «Избранное»//Шам. – 1997. с 406-407.

55. Сайфуллаев А. Өз ара байланыштардын өзөгү эмнеде?//Эркин Тоо. – 1991. – 14-август.

56. Орозакунова Э. Адабиятчынын китеби чет тил-

де//Кыргыз Туусу. – 1991. – 7-сентябрь.

57. Орозакунова Э. И это все о нем//Вечерний Бишкек. – 1991. – 13 сентября.

58. Квартира не роскошь, а жизненная необходимость//Учитель Кыргызстана. – 1991. – 27 декабря.

59. Айтматоведение – вечная прѐблема. Айтматов таануу – түбөлүк проблема//Бишкек. – 1992. – 55 б.

60. Мукасов М. Айтматов жөнүндө этюд//Кыргыз Туусу. – 1992.

61. Махмутбекова М. Айтматовдук энциклопедия саамалык//Кыргыз Туусу. – 1994. – 13-январь.

62. Боёгу кургай элек 1-том//Кыргыз Туусу. – 1995.

63. Благославлен ваш труд//Слово Кыргызстана. – 1995.

64. А. Акматалиев. Китепте: «Манасчылар жана изилдөөчүлөр». – Бишкек, 1995.

65. Федерико Майор: «Тронут за оказанную честь»//Слово Кыргызстана. – 1996. – 19, 20-марта.

66. Тузов А. Команда «Белого парохода»//Вечерний Бишкек. – 1996. – 14 июня.

67. Түркмөнов А. Америкалыктар академик кылышты//Эркин-Тоо. – 1996. – 17-июль.

68. Байгожоев Т. «Кожожаш» аскада калган жок»//Кыргыз Туусу. – 1996. – 5 ноябрь.

69. Искендеров И. Первый из сорока//Вечерний Бишкек. – 1996. – 12 ноября.

70. Жолдошева Ч. Т. Рецензия//В кн.: А. Акматалиев «Избранное». – Бишкек. – 1997. – с. 419-421.

71. В свете взаимодействий и взаимосвязи//Слово Кыргызстана. – 1997. – 3, 4 июня.

72. А. Акматалиев. Избранное//Кут билим. – 1997. – 5-июнь.

73. Тузов А. Айтматов во второй и третьей степени//

Вечерний Бишкек. – 1997. 6 июня.

74. Бусурманкулова Б. Абдылдажандын китеби// Кыргыз Туусу. – 1997. — 6, 9-июнь.

75. Китеп элдерди жакындатат//Ленинчил жаш. – 1986. – 13-май.

76. Янгилик тажрийбалардан яралади//Узбекистан адабияты ва саньяты. – 1987. – 3-апрель. (өзбек тилинде)

77. Борисов М. На сцене ТЮЗа//Советская Киргизия. – 1989. – 10-июня.

78. Дүйнөнү аралаган китеп//Кыргыз Туусу. – 1996. – 27-апрель.

79. Нобелдик комитеттен//Кыргыз Туусу. – 1996. – 6-апрель.

80. Айтматовдун көркөм дүйнөсү//Мугалимдер газетасы. – 1988. – 6-май.

81. Мир Айтматова//Советская Киргизия. – 1988. – 11 мая.

82. Таберик тартуулагандар//Кыргыз Туусу. – 1995. – август.

83. Айтматов клубунда//Ленинчил жаш. – 1990. – 25 сентябрь.

84. Мусаев Э. Алгачкы аракеттер//

85. Айтматов атындагы халыкаралык сыйлык//Казак адабияты. – 1992. – январь. (казак тилинде)

86. Өмүрзаков М. Алгачкы лауреаттар//Бишкек шамы. – 1991. – 17-декабрь.

87. Айтматов клубу//Кыргызстан маданияты. – 1990. – 27-сентябрь.

88. Aytmatov mukafati Soray'In//Turkiye. – 1994. – 7-март.

89. Комуз күүлөрү – аудио кассеталарда дисктерде таңшыйт//Кут билим. – 1997. – 13-сентябрь.

90. Буудайбек Сабыр уулу. Комуз күүсү таңшыйт//

Чүй баяны. – 1997. – 12-18-сентябрь.

91. Приглашение к книжному прилавку//Наша газета. – 1998. – 10 февраля.

92. Сатаров А. Адабиятчынын жаңы китеби//Zaman Кыргызстан. – 1998. – 15-май.

93. Адиев Р. Жаңы китеп//Дил. – 1998.

94. Сабирова В. Взгляд критика на творчества писателя//Вечерний Ош. – 1998. – 13 июня.

95. Санжар С. Кыргыз-түрк адабий байланышы//Zaman Кыргызстан. – 1998. – 22-28-июнь.

96. Тузов А. Интеллектуальный продукт номер сто//Вечерний Бишкек. – 1998. – 30 октября.

97. Прочитал и перевел//Вечерний Бишкек. – 1999. – 22 апреля.

98. Масалбеков Г. 7 тилде//Кыргыз туусу. – 1999. – 27-29-апрель.

99. «Ч. Айтматовдун дүйнөсү» түрк тилинде//Zaman Кыргызстан. – 1999.

100. Тузов А. Суперюбилей//Вечерний Бишкек. – 1999. – 27 мая.

101. Койчуманова Г., Кадырмамбетова А. Сыйлыкка кимдер татыктуу?//Кут билим. – 2000. – 26-май.

102. Тарыхчиев Н. Тюркские мотивы//Вечерний Бишкек. – 2000. 3, 7 июня.

103. Караев Ө., Ишекеев Н. Татыктуу илимий эмгектер//Азия нуру. – 2000. – № 11.

104. Сыдыков Н. Фольклордон адабий космоско чейин...//Zaman Кыргызстан. – 2000. – 26-май.

105. Осмонов Ө., Искендерова С. Белгилүү окумуштуулар, белсемдүү эмгектер//Эркин-Тоо. – 2000. – 21-июль.

106. Туратов Д., Сабирова В. Древность и современность//Эхо Оша. – 2000. – 21 июня.

107. Таянова Т. Литература будущего века//Комсомольская правда. – 2000. – 28 июля.
108. Муратов А. Салт – адабиятка//Zaman Кыргызстан. – 2000. – 1 сентябрь.
109. Калдаров Э. Оозеки чыгармачылыктагы орошон салттар//Кыргыз Туусу. – 2000. – сентябрь.
110. Эл аралык академиктер//Zaman Кыргызстан. – 2000. – 1-ноябрь.
111. Каракеев К. К. Окумуштуу эмгеги менен гана бааланат//Кут билим. – 2000, – 30-ноябрь.
112. Измаилов А. Э. Академик болууга татыктуу окумуштуу//Эркин-Тоо. – 2000. – 6-декабрь.
113. Коллектив НЦМиХК. Исследуя прошлое, постигать современность//Утро Бишкека.- 2002.- № 47.
114. Шамшиева Т. Книжка, дети и фольклор//Вечерний Бишкек. – 2000. – 13 декабря.
115. Шамшиева Т. Фигуры вселеннского масштаба//Вечерний Бишкек. – 2000. – 26 декабря.
116. Муратов А. Күн Чыгыш өлкөсүн кызыктырган кыргыз окумуштуусу//Zaman Кыргызстан. – 2001. – 12-январь.
117. Девятов Г. «Манас» вывел доктора//Вечерний Бишкек. — 2001. – 15 января.
118. Галич А. Чтят «Манаса» в стране Фудзи//Слово Кыргызстана. – 2001. – 16 января.
119. Калдаров Э. Манас тили – Японияда//Кыргыз Туусу. – 2001. – 23-25-январь.
120. Урматова Ш. «Манасты» Японияда да окушат//Эркин Тоо. – 2001. – 28-февраль.
121. Чериков С. К истокам единой культуры//Вечерний Бишкек. – 2001. – 5 июля.
122. Ненашев А. Акыны поют по турецки//Вечерний Бишкек. – 2001. – 14 ноября.

123. Жумагулов Ч. Адабиятчынын үнү алыска угулат//Zaman Кыргызстан. – 2001. – 23-ноябрь.
124. Окумуштуунун үчүнчү томдугу//Эркин-Тоо. – 2002. – 15-май.
125. Дайсаку Икеда: «Манас» как манифесть мира// Слово Кыргызстана. – 2002. – 7 июня.
126. Дайсаку Икеда: «Мудрость кыргызов сияет как солнце»//Кут билим. – 2002. – 9 июля.
127. Тиллебаев Ө. Көөнөрбөс мурастар//Эркин-Тоо. – 2002. – 9-август.
128. Каримова Г. Они вошли в историю//Вечерний Бишкек. – 2002. – 14 август.
129. Муратов А. Түрк дүйнөсүнүн жакындашуусунун бир булагы – адабият//Zaman Кыргызстан. – 2002. – 11-октябрь.
130. История без предвзятости//Вечерний Бишкек. – 2002. – 5 ноября.
131. Алыкулов Б. Кылымдарды камтыган кыргыз адабияты//Кыргыз Туусу. – 2002. – 7-11-ноябрь.
132. Исмагулина З. Историю – заново//Моя столица. – 2002. – 13 ноября.
133. Муратов А. Кыргыз адабиятынын тарыхы//Zaman Кыргызстан. – 2002. – 15-ноябрь.
134. Алыкулов Б. Кылымдарды камтыган кыргыз адабияты//Кыргызстан маданияты. – 2002. – ноябрь.
135. Каримова Г. «История кыргызской литературы»//Слово Кыргызстана. – 2002. – 14 ноября.
136. Турдубеков Ж. Окумуштуунун китеп көргөзмөсү//Кут билим. – 2003. – 17-январь.
137. Чотурова Б. Арыба, Абдылдажан//Кыргыз Туусу. – 2003. – 21-январь.
138. Адабиятчылардын башын кошкон А. Акматалиевдин китеп көргөзмөсү//Zaman Кыргызстан. – 2003.

– 24-январь.

139. Каримова Г. Главная тема//Вечерний Бишкек. – 2003. – 24 января.

140. Халик Ф. Выставка ученого/УСлово Кыргызстана. – 2003. – 30 января.

141. Тиллебаев Ө. Илимге ак мамиле//Эркин Тоо. – 2003. – 14 февраль.

142. Окумуштуунун китеп көргөзмөсү//Дил ордосу. – 2003. – № 22.

143. Пазылов А. Кырк томдук кыр ашты//Кыргыз Туусу. – 2003. – 14-17-февраль.

144. Сатыбалдиев А. Адабият тарыхы. Айтегерек үстөл//Кыргыз Туусу. – 2003. – 25-27-март.

145. Айтматовские премии вручены//Слово Кыргызстана. – 2003. – 4 апреля.

146. Жаркынбаев А. Залкардын зоболосу жукса деп... //Заман Кыргызстан. – 2003. – 11-апрель.

147. Таштаналиев Б. Бут дүйнө Кыргызстан менен сырдашат//Кыргыз Туусу. – 2003. – 6-9-июль.

148. Муратов А. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын улуу китептери//Заман Кыргызстан. – 2003. – 5-сентябрь.

149. История тюркского слова//Слово Кыргызстана. – 2003. – 5 сентября.

150. Каримова Г. Они ушли, но в сердце живы// Вечерний Бишкек. – 2003. – 5 августа.

151. Чотурова Б. Улуу инсандар баяны//Кыргыз Туусу, – 2003. – 26-28-август.

152. Тузов А. Мир читает «Манаса», Айтматова и просто лирику//Вечерний Бишкек.- 2003.-18 ноября.

153. Муратов А. «Уруксат жок, акым да жок кетүүгө»// Заман Кыргызстан – 2003. – 12-декабрь.

154. Тиллебаев Ө. «Жан дүйнө» жарыгы//Эркин Тоо. – 2004. – 20-январь.

155. Өмүрканов А. Мелис Акматалиевге бир арноо (Ыр)//Эркин Тоо. – 2004. – 20-январь.

156. Бузурманкулова Б. Жашыл жарык «Жан дүйнөм»//Кыргыз Туусу. - 2004. – 23-26-январь.

157. Егимбаева С. «Жан дүйнөмдүн» жүз ачаары//Эркин Тоо. – 2004. – 27-февраль.

158. Сариева К. «Жан дүйнөмдө» – сезим кубулуштарынын чагылышы//Zaman Кыргызстан. – 2004. – 5-март.

159. «Кыргыз адабият тарыхы» – улуттук баалуулук. Эркин-Тоо.- 2004.- 14-май (Жазып алган Н. Ыйсаева).

160. Кабдолов З. Времен связующая нить//Слово Кыргызстана. – 2004. – 20 мая.

161. Туратов Д. «Кыргыз адабият тарыхы» – улуттук маданиятыбыздын күзгүсү//Zaman Кыргызстан. – 2004. – 21-май.

162. Укубаева Л. Искендерова С. Адабият таануубуз дун бийиктиги//Кут билим. – 2004. – 28-май.

163. «Эл адабияты» сериясы элибиздин руханий дөөлөтү//Кыргыз Туусу. – 2004. 13-15-июль.

164. Дөлөев Ө. Тулпар болгон Теңир тоонун кунуну! (Ыр/ Акталаа жарчысы. – 2004. – июль.

165. Мукашев К. Прикосновение к высокой поэзии//Вечерний Бишкек. – 2004. – 27 октября.

166. Мукашев К. Вечерний Бишкек. – 2004. – 21-декабря.

167. Абакиров М. Поэзияга мамиле//Zaman Кыргызстан. – 2005. – 14-январь.

168. Сезимдин оргуп чыгышы//Zaman Кыргызстан. – 2005. – 14-январь.

169. Муратов А. Ажайып антологиялардын жүз ачаары//Zaman Кыргызстан. – 2005. – 20-май.

170. Акматалиев Абдылдажан//Китепте: Кыргыз ада-

бият таануу илими жана сыны. – Бишкек. – 2005. – 692-706-66.

171. Кыдырмаев Б. Кыргыз уулу // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

172. Асаналиев К. Өнөрүң үзүлбөсүн // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

173. Турсунбеков Ч. Чет элге кыргызды таанытып, жакшылыктын үрөнүн сепкен адам // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

174. Садырбаев Д. Мелиске таазим кылам // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

175. Бегалиев М. Сакадай бою сары алтын // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

176. Салымбеков А. Абдылдажан – эртегинин академиги // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

177. Мусаев С. Чыканактай эр Агыш, бүткөн бою тарамыш // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

178. Муратов А. Тынымсыз түйшүккө төрөлгөн уул // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2. г

179. Ишемкулов Т. Абдылдажан Амантур уулу жөнүндө // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

180. Култаева Ү. Колдоочуңуз дайыма колдоп жүрсүн // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 254-бет.

181. Шаршеналиев Ө. Учур талабын көрө бблип... // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

182. Калдаров Э. Эр азамат элди ойлойт // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

183. Шейшеканова А. Кылдат жетекчи // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

184. Мукасова А. Агайымдын артыкчылыгы // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

185. Тургунбаева Ж. Камкор инсан // «Зоболо» газе-

тасы. – 2004. – № 2.

186. Шаршеева К. Аракетиңизге береке // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

187. Өмүрзакова Н. Адамгерчилигин белгилегим келет // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

188. Жумакадырова К. Элдик казынаны байытуучу // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

189. Дүйшөмбиев С. Жөнөкөйлүк жөнгө салат // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

190. Качкынтаев Ө. Кумирим А.Акматалиев агай – бүгүн устатым // «Зоболо» газетасы. – 2004. – № 2.

191. Садыков А. Мелис менин баамымда // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 175-179-беттер.

192. Касымбеков Т. Бали! // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 179-183-беттер.

193. Жусупов К. Мээнеткеч // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 183-185-беттер.

194. Жайнакова А. Юбилей алдындагы ой толгоо // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 185-187-беттер.

195. Үкүбаева Л. Шакиртим менен сыймыктанам // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 187-192-беттер.

196. Абдувалиев И. Үзүрлүү эмгек // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 193-197-беттер.

197. Сыдыков Н. Көтөргөн жүгү оорбу же жеңилби? // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 197-201-беттер.

198. Мукасов М. Мен билген Мелис // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 201-208-беттер.

199. Садык Турал. Менин замандаш иним // Ки-

тепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 208-209-беттер.

200. Абылкасымов Б. Чоң эмгектин жаралышы Абдылдажанга байланыштуу // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 209-211-беттер.

201. Баба Имран. Кыргыздын чыгаан уулу // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 211-212-беттер.

202. Орозова Г. Пассионардуулук салатка ээ инсан // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 212-218-беттер.

203. Түркмен Фикрет. «Измирге келип иште» дедим // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 219-220-беттер.

204. Абетеков А. Кымбаттуу Абдылдажан (Мелис) Амантурович! // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 220-221-беттер.

205. Дадебаев Ж. Көрдүңүздөрбү? // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 221-222-беттер.

206. Бөкөшов Ж. Мээнеткеч илимпоз Мелис // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 222-223-беттер.

207. Караев С. Чоң инсандын ишенимине толуш – чоң бакыт! // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 224-бет.

208. Ибраев Ш. Абдылдажан менин коллегам, түрк дүйнөсүнө орток окумуштуу // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 225-226-беттер.

209. Кулбек Ергөбек. Биз үчүн чоң үлгү // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 226-227-беттер.

210. Уметалиева Дж. Абдылдажан Акматалиев – основатель Национального центра Манасоведения и ху-

дожественной культуры // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 227-228-беттер.

211. Апышев М. Айтматовтаануучулардын алдыңкы катарында келе жаткан окумуштуу // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 229-232-беттер.

212. Садыров М. Кылымдарга тете бир күн // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 232-233-беттер.

213. Ишекеев Н. Окумуштуунун космосу – гениалдуу жазуучунун чыгармалары // Китепте: Эңсегеним – элиме кызмат кылуу. – Б., 2005. – 234-239-беттер.

214. Айтматов Ч. Адабият таануу илиминдеги алп жүргүн // Кутбилим. – 2006. – 17-февраль.

215. Мурзубраимов Б. Улуттук адабияттын жүгүн чаалыкпай көтөргөн окумуштуу // Кутбилим. – 2006. – 17-февраль.

216. Шаповалов В. Абдылдажан Акматалиев: Наука не отступать // Слово Кыргызстана. – 2006. – 13-январь.

217. Туратов Д. Айтматов таануучу Акматалиев // Жаңы кылым. – 2006. – 6-январь.

218. Мусаев А. Үзөңгү жолдош жөнүндө үч ооз сөз // Агым. – 2006. – 24-январь.

219. Чериков С. Под знаком Айтматова // Белый пароход. – 2006. – 11-январь.

220. Чериков С. Нетленные тома Абдылдажана // Для Вас. – 2006. – 6-январь.

221. Кадырмамбетова А. В слове биография души // Комсомольская правда. – 2006. – 12-январь.

222. Турдугулов А. Акындык поэзия профессор А. Акматалиевдин изилдөөсүндө // Эл агартуу. – 2006. – № 3-4.

223. Жантаев А. Айтматовтаануунун алпы жөнүндө алты ооз сөз // Эл агартуу. 2006. – № 3-4.

224. Тузов А. Доверенное лицо Манаса и Чингиза // Вечерний Бишкек. – 2006. – 16-январь.

225. Дадебаев Ж. Болоттой курч кыраан // Заман Кыргызстан. – 2006. – 23-июнь.

226. Мукасов М. Жаабарстын жабыккан тагдыры // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 335-339-беттер.

227. Сарымсаков К. Заман миң түркүм өзгөрүлсө да... // Аалам. – 2006. – 24-март.

228. Станалиев С. Абдылдажан Акматалиевге // Адабий Алатоо.

229. Абдыкадырова С. Элдин уулу // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 380-б.

230. Момунова Г. Ардактуу иним Абдылдажан! // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 380-381-беттер.

231. Кылычев Э. Мелиске // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 382-б.

232. Шаршеналиев Ө., Сакелов Ш. Урматтуу Абдылдажан Амантурович! // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 282-283-беттер.

233. Егимбаева С.К. Урматтуу Абдылдажан Амантурович! // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 283-284-беттер.

234. Тогусаков О. Абдылдажан Акматалиевге // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 384-385-беттер.

235. Мукасов М. Мекемдин «Сезим» аттуу ырлар жыйнагына карата тамашалуу ыр // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 385-б.

236. Мукасов М. «Сезимди» окугандан кийинки тамаша ойлор // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 386-б.

237. Суран кызы К. Абдылдажан Акматалиев 50 жашта // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 386-б.

238. Суран кызы К. Мекендеш иним Акматалиевге // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 387-б.

239. Шаршеева К. Агайыма // Китепте: Мээнеттин ак жарыгы. – Б., 2006. – 387-389-беттер.

240. Tural Sadik. Cengiz Aytmatov'un Dunyasi. – Ankara. – 1998.

241. ICANAS–38 Түркияда өттү // Zaman Кыргызстан. 2007. – 5-октябрь.

242. Акчурин В. И в Турции «Айтматов» пишется большими буквами // Слово Кыргызстана. – 2007. – 2 ноября.

243. Чотурова Б. Түркиядагы фестиваль Чыңгыз Айтматовдун 80 жылдыгына арналды // Кыргыз Туусу. – 2007. – 25-ноябрь.

244. Кыдырбай А. Жаңы жылдык ыр жыйнак // Кыргыз адабияты. – 2008. – 8-январь.

245. Сариева К. Көңүл // Адабий Алатоо. – 2008, май.

246. Ч.Айтматовго арналган // Кутбилим. – 2008, 5-сентябрь.

247. Леонидов А. Стих и Я // Вечерний Бишкек. – 2008, 12-сентябрь.

248. О мастере великое слово // Слово Кыргызстана. – 2008, 26-сентябрь.

249. Тузов А.А. Вселенная Айтматова // Вечерний Бишкек. – 2008, 1-октябрь.

250. Тузов А. Его помнит Каспий // Вечерний Бишкек. – 2008, 14-октябрь.

251. Айтматовчуга түрк дүйнөсүнүн сыйлыгы // Кыргыз Туусу. – 2008, 28-30-октябрь.

252. Айкөлдүгү Манас баба өңдөнүп // Рух кенчи. – 2008. – октябрь.

253. Айтматов тууралуу лекция окуду, Элазыкта форум болду // Адабий Ала Тоо. – 2008, 11-ноябрь.

254. Шепеленко А. «Собор Айтматовской памяти // «Слово Кыргызстана», 21-ноября, 2008 г.

255. Калыков А. «Айтматовтаануучу Акматалиев // «Кыргыз тили», 10-декабрь, 2008-жыл.

256. Үч кайнардын арымы // Агым. – 2009, 16-январь.

257. Тузов А. И дольше века длится год // Вечерний Бишкек. – 2009, 19-январь.

258. Айтышева А. Абдылдажан Акматалиев – жылдын мыктысы. Чыңгыз Айтматов жана А. Акматалиев // Агым. – 2009, 20-январь.

259. Мукасов М., Кадырмамбетова А, Орозова Г. Эр эмгегин жер жебейт // Кутбилим. – 2009, 20-январь.

260. Айтматов жокто деле Акматалиев мыкты адабиятчы болчу // Адабий Ала-Тоо. – 2009, 27-январь.

261. «Чыгаан уулу Чыңгыз чыккан кыргыздан» // Кыргыз Туусу. – 2009, 30-январь.

262. Кадырмамбетова А. Залкарга арналган ыр тасма // Кутбилим. – 2009, 30-январь.

263. Мукасов М., Кадырмамбетова А., Орозова Г. Эр эмгегин жер жебейт // Адабий Ала-Тоо. – 2009, 10-февраль.

264. Тузов А. Айтматов и Абдылдажан // Вечерний Бишкек. – 2009, 26-февраля.

265. Тузов А. Автопортрет народа: Тридцать лет спустя // Вечерний Бишкек. – 2009, 2-апреля.

266. Тузов А. За язык ответишь // Вечерний Бишкек. – 2009, 2-апреля.

267. Исаков К.А., Жусупова Т.А. Адабияттаануу айдынынын баба дыйканы // Ош шамы. – 2009. 16-май.

268. Айтматовго таазим // Кыргыз Туусу. – 2009. – 9-июль.

269. Өмүров Б. КРУИАнын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун 2009-жылы чыккан китептери // Адабий Ала-Тоо. – сентябрь, 2009 (№ 10).

270. Словарей мало, зато они толковые // Вечерний Бишкек. – 10 ноября, 2009.

271. Исмаилов Ж. Эмгек баатыры – Абиш Кекилбаев // Кыргыз Туусу. – 29-декабрь, 2009.

272. Москвадан чыкты // Кыргыз Туусу. – 29-декабрь, 2009.

273. Тузов А. Прикосновение к вечности // Вечерний Бишкек. – 11 января, 2010.

274. Исмаилов Ж. Эмгек баатыры – Абиш Кекилбаев // Адабий Ала-Тоо. – январь, 2010.

275. Тузов А. Наша минувшее все еще впереди // Вечерний Бишкек. – 5 февраля, 2010.

276. Муратов А. Түшүндүрмө сөздүктүн таанытымы // Заман Кыргызстан. – 5-февраль, 2010.

277. Жолдошева Ч. Он оправдал научное звание // «Кут билим», 21-май, 2010.

278. Лайлиева И. Рыцарь науки // «Комсомольская правда», 9 июня 2010 г.

279. Тузов А. Предсказание Ч.Айтматова // «Вечерний Бишкек», 21 апреля, 2010 г.

280. Абдыкадыров О. Профессордун «Жан сыры». // А.А.Акматалиев. «Улуу, асыл идеялар «Манаста» жана Айтматовдо». Б., 2010, 229-232-беттер.

281. Мукасов М, Орозова Г, Кадырмамбетова А. «Эр эмгегин эл баалайт» // А.А.Акматалиев. «Улуу, асыл идеялар «Манаста» жана Айтматовдо». Б., 2010, 233-249-беттер.

282. Абдувалиев И. «Айтматовчу Абдылдажан» // «Кыргыз Туусу», январь, 2011-жыл.

283. Момоконов К. «Академик жетектеген жети руха-

ний эрдик» // «Айкын саясат», 8-февраль, 2011-жыл.

284. Момоконов К. «Илимден тапкан байлык же академик Акматалиевдин мектеби» // «Айкын саясат», 8-март, 2011-жыл.

285. Ормушев А. «Чыгармачылык достуктун көпүрөсү» // «Заман Кыргызстан», 3-июнь, 2011-жыл.

286. Мукашев К. «Словарей мало, зато они толковые» // А.А.Акматалиев. «Учур: тил жана адабият маселелери». Б., 2011, 213-бет.

287. «Чингиз Айтматов в наших сердцах» // «Юридическая газета», июнь 2011, №4 (10).

288. Тузов А. «Беспамятство манкуртов» // «Вечерний Бишкек», 10 июня, 2011 г.

289. Тузов А. «Извините, как пройти на проспект Айтматова?» // «Вечерний Бишкек», 6 июля, 2011 г.

290. Исаков К. «Адабияттаануу айдыңынын баба дыйканы» // А.А.Акматалиев. «Учур: тил жана адабият маселелери». Б., 2011, 220-227-беттер.

291. Дадебаев Ж, Дандай Ыскак уулу, Кулбек Ергөбек, Бекен Ыбрайым уулу, Кансеит Абдез уулу, Зейнолл Бисангали, Өмирхан Абдымен уулу. «Сизди мактабай, сиз менен мактанышыбыз керек...» // «Эркин Тоо», 30-сентябрь, 2011-жыл.

292. Тузов А. «Ауэзов продолжает учить Айтматова» // «Вечерний Бишкек», 12 декабря, 2011 г.

293. Шепеленко А. «Возвращая историческую память» // «Слово Кыргызстана», 23 декабря, 2011 г.

294. Тузов А. «Нобелевка для Айтматова» // «Вечерний Бишкек», 2012 г.

295. Вилор Акчурин. «Художественное слово сближает» // «Слово Кыргызстана», 10 января, 2012 г.

296. Аракеев Б. «Эмгектен жаралган сыймык эң кымбат...» // «Фабула», 10-январь, 2012-жыл.

297. Тузов А. «О лучшем друге» // «Вечерний Бишкек», 4 октября, 2013 г.

298. Шепеленко А. «Он открывал дверь XXI века» // «Слово Кыргызстана», 13 октября, 2013 г.

299. «Аксакалдардан ачык кат» // «Фабула», 2013-жыл, 15-ноябрь.

300. Тузов А. «... И новый памятник Айтматову» // «Вечерний Бишкек», 7 июня, 2013 г.

301. Аракеев Б. «Айтматов сыйлыгы ээсин таппай калды» // «Фабула», 2013-жыл, 13-декабрь.

302. Тузов А. «Неизвестный Айтматов» // «Вечерний Бишкек», 2014 г, 27 июня.

303. Кацев А. «Айтматов жил, Айтмаов жив...» // «Слово Кыргызстана», 2014 г, 14 октября.

304. Шарипов Д. ««Жить, творит, помнись» // «Вечерний Бишкек», 2014, 28 октября.

305. Исаев Р. «Silk road современном формате» // «Слово Кыргызстана», 2014 г, 31 октября.

306. Ходыкина А. «Весомая трилогия великого Саякбая» // «Вечерний Бишкек», 2014 г, 12 ноября.

307. Чотурова Б. «9 томдукта толуктоолор көп» // «Кыргыз Туусу», 2014, 18-декабрь.

308. Рыскулов Т. «Адабияттын арымдуу кадамы» // «Фабула» №10, 1-сентябрь, 2015-жыл.

309. «Жүз киши жана кыргыз» (Абдылдажан (Мелис) Акматалиев) // «Фабула», №1 (384) Жума, 1-январь, 2015-жыл.

310. Макелек Өмүрбай уулу. «А.Акматалиев ыйыкты ыроологон киши». Китепте: Өмүров Б, Тойчубек кызы Ж, Качкынбай кызы А, Текешова М. «Ата-Журт, мойнума артчы элдин жүгүн» Б., 2015, 198-бет.

311. Абдувалиева Б.Ж. Атактуу аалым – Абдылдажан Акматалиев // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптыр-

мын. Бишкек, 2016. 80-83-беттер.

312. Мукасов М. «Жабарстын жабыккан тагдыры» // Китепте: Өмүров Б, Тойчубек кызы Ж, Качкынбай кызы А, Текешова М. «Ата-Журт, мойнума артчы элдин жүгүн» Б., 2015, 185-188-беттер.

313. Байгазиев С.О. «Абдылдажан Акматалиев аалым жана атуул катары» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 136-142-беттер.

314. Садыков А. «Устат жана шакирт» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 142-145-беттер.

315. Аскарров Т. «Илимий изилдөө иштеринин практика менен болгон байланышы жөнүндө» Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 145-148-беттер.

316. Мамбеталиев К. «Классик кыргызского литературоведения» (К 60-летию академика А.Акматалиева) Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 148-151-беттер.

317. Жангара Дадебаев, Акторгын Керибаева. «Шыңгыс Айтматов: өмүр баян байлыгы жана оның жазушы

шыгармашылыгындагы маңызы. Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 163-167-беттер.

318. Сыдыков Н. «Адабиятчынын көтөргөн жүгү оор» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 181-182-беттер.

319. Кадырманбетова А.К. «Ч.Айтматовдун «Кылым карытаар бир күн, «Кыямат» романдары академик А.Акматалиевдин изилдөөсүндө» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 183-186-беттер.

320. Сыдыкова Р. «Кыргызстанда Ч.Айтматовтаануу илиминин өнүгүшү жана А.Акматалиев» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 193-196-беттер.

321. Жумаев М. «Кыргызстандагы салыштырма адабият таануу жана А.Акматалиев» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 196-198-беттер.

322. Асакеева Д.Ж. «Абдылдажан Акматалиев жана Айтматовтаануу илиминин өнүгүшү» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 215-218-беттер.

323. Садыров М.Т. «Академик А.Акматалиевдин кыргыз адабият таануусунун өнүгүшүндөгү орду» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 219-222-беттер.

324. Жумакадырова К.М. «Көңүлдөгү өмүрдүн көйгөйлүү маселелери (акын А.Акматалиевдин ырлар жыйнагынын мисалында) // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 238-240-беттер.

325. Ыйсаева Н. «Академик А.Акматалиев түзгөн илимий-маданий көпүрөлөр» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 241-242-беттер.

326. Исмаилов Ж. «Кеменгер жазуучу Ч.Айтматов адабиятчы А.Акматалиевдин поэмаларында» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 242-244-беттер.

327. Көлбаева М.К. «Академик Абдылдажан Акматалиевдин илимий-чыгармачылык ишмердүүлүгү белгилүү инсандардын баасында» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 248-250-беттер.

328. Солтобаева К.Б. «Академик А.Акматалиевдин илимий-педагогикалык ишмердүүлүгү» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 269-272-беттер.

329. Текешова М. «Ч.Айтматов жана А.Акматалиев: адалдыкка таазим» // Тил адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш), «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар» Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. Бишкек, 15-январь, 2016, 272-273-беттер.

330. Хиронори Ито. Знаменательный жизненный путь, посвященный науке и творчестве, как венец счастья и созидания // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 83-85-беттер.

331. Кадыров Ы. Улуттун сыймыгы – Абдылдажан Акматалиев // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 86-90-беттер.

332. Үкүбаева Л. Илимий диапозону кеңири окумуштуу // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. – Бишкек, 2016. 90-91-беттер.

333. Даникеев Ө. Көркөм касиеттерге ээ акын // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 92-бет.

334. Токтоналиев К. Сакадай бою сары алтын // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 93-99-беттер.

335. Маразыков М.С. А.А.Акматалиевдин тил илимине кошкон салымы Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 99-101-беттер.

336. Орозобекова Ж. Мезгил жана аалым Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 101-103-беттер.

337. Tekesova M. Ogretmenim sair (Akademik A.Akmataliev'in bazisiirlerinden aktarma) // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 103-105-беттер.

337. Темирова Б.Т. Абдылдажан Акматалиев көп кырдуу, таланттуу окумуштуу// Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 105-109-беттер.

338. Тургуналиев Т. Академик Абдылдажан Акматалиев жөнүндө // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 109-бет.

339. Шаповалов В. Эпоха не оставляет выбора // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 110-116-беттер.

340. Асакеева Д.Ж. Абдылдажан Акматалиев жана Айтматовтаануу илиминин өнүгүшү // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 116-122-беттер.

341. Байгазиев С. Абдылдажан Акматалиев аалым жана атуул катары // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 123-134-беттер.

342. Тогусаков О.А. Дос жөнүндө бир ооз кеп // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 135-138-беттер.

343. Мукасов М. «Сардал кыз» жөнүндөгү салмактуу изилдөө // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын.

Бишкек, 2016. 139-142-беттер.

344. Орозова Г. Келкели Эгемендуулук алгандан кийин келген тарыхый чыгармалардын изилдениши // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 143-146-беттер.

345. Искандеров С. Дагы бир жолу патриоттуулук жөнүндө // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 147-148-беттер.

346. Бисенгали З. Казак адабияттаануу жана академик // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 149-155-беттер.

347. Исмаилов Ж. Кеменгер жазуучу Ч.Айтматов адабиятчы А.Акматалиевдин поэмаларында // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 156-159-беттер.

348э Кадырманбетова А. Ч.Айтматовдун «Кылым карытаар бир күн», «Кыямат» романдары академик А. Акматалиевдин изилдөөсүндө // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 159-164-беттер.

349. Көлбаева М.К. Академик Абдылдажан Акматалиевдин илимий-чыгармачылык ишмердүүлүгү белгилүү инсандардын баасында // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 164-167-беттер.

350. Мамбеталиев К.И. Классик кыргызского литературоведения (К 60-летию академика А.Акматалиева) // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 168-172-беттер.

351. Нарынбаева Н. Фольклор сюжеттеринин трансформациясы // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 173-177-беттер.

352. Тузов А. Неизвестный Айтматов Нобелевская тайна // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 177-178-беттер.

353. Асакеева Д.Ж., Темирова Б. Айтматовтаануу илиминин пайда болушуна жана өнүгүшүнө зор салымын кошкон окумуштуу // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 179-183-беттер.

354. Садыков А. Устат жана шакирт // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 183-187-беттер.

355. Садыров М.Т. Академик А.Акматалиевдин кыргыз адабият таануусунун өнүгүшүндөгү орду // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 187-193-беттер.

356. Тузов А. «Синий квадрат» про Айтматова // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 193-194-беттер.

357. Токоев Т. Кут даарыган илимпоз // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 194-197-беттер.

358. Алымкулов А. Непадам туубуз өрттөнүп кетсе не болмок // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 197-200-беттер.

359. Сыдыков Н. Адабиятчынын көтөргөн жүгү оор // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 200-202-беттер.

360. Текешова М. Ч.Айтматов жана А.Акматалиев: адалдыкка таазим // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 203-205-беттер.

361. Сыдыкова Р. Кыргызстанда Ч.Айтматов таануу илиминин өнүгүшү жана

362. А. А. Акматалиев // Мен сапарга жалгыз жол тартпаптырмын. Бишкек, 2016. 206-212-беттер.

363. Койчубев Б. Благотворящая память // А.А.Акматалиев «Манастан Айтматовго карай. Б., 2016, 148-149-беттер.

364. Исаева А. Новое в Айтматоведении // Слово

Кыргызстан, январь, 2016 г.

365. Академик – член президентского комитета // Слово Кыргызстана, 2016.

366. Тузов А. Кыргызский академик создаст столицу Азии в Южной Корее // А.А.Акматалиев «Манастан Айтматовго карай. Б., 2016, 158-бет.

367. Кубанычбек Маматали уулу. А.Акматалиевге Түштүк Кореянын сыйлыгы ыйгарылды // «Заман Кыргызстан», 13-февраль, 2015-жыл, №6.

368. Ибраева Д. Академик Абдылдажан Акматалиевдин инсандыгына жана ырларына философиялык көз караш. // «Ачык сөз», 28-январь, 2016-жыл.

369. Тузов А. Неизвестный Айтматов. // «Вечерний Бишкек», 16 декабря, 2016 г.

370. Ыйсаева Н. Академик А.Акматалиевдин түзгөн илимий-маданий көпүрөлөр // «Тил жана маданият», 12-январь, 2016 жыл.

371. Аракеев Б. Бийиктик жөнөкөйлүктөн башталат. // «Багыт», 23-ноябрь, 2016-жыл.

372. Исаева А. Сенсация в Айтматоведении? // А.А.Акматалиев «Манастан Айтматовго карай. Б., 2016, 179-182-беттер.

373. Бауыржан Омарулы. Айтматов пен Акматалиев (Эссе) Казактан басталган кадам. // «Рухани жаңгыру», 7-апрель, 2018-жыл.

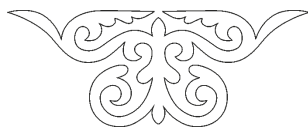
374. Сырдыбаева Р. Отзыв о монографии академике А.А.Акматалиева «Чингиз Айтматов» (Бишкек, 2018г.) // Вечерний Бишкек. – 2019.

375. Исаева А. Летопись творчества Айтматова. // Слово Кыргызстана. – 2019.

376. Габиббейли И. Известный киргизский ученый-литературовед мирового масштаба // Слово Кыргызстана. – 2019.

Библиография

1. Наши гости. Дни киргизской литературы в Казахстане. – Алма-Ата. – 1986.
2. Писатели Советского Кыргызстана. (сост. Ботояров К.) – Фрунзе: Кыргызстан. – 1989. – с. 81-82.
3. Абдылдажан Акматалиев. Библиография. (сост. Ж. Айсаракунова). – Бишкек. – 1992. – 28 бет.
4. Нарын энциклопедиясы//Бишкек. – 1997.
5. Кто есть кто в кыргызской науке. (сост. У Асанов и др.)// Бишкек. – 1997. с. 131.
6. Библиография ученых Кыргызстана – Акматалиев Абдылдажан (Мелис). – Бишкек. – 1997. – с. 3-46. (сост. Ч. Жумагулов, З. Койчуманов)
7. Кыргызская наука в лицах//Бишкек. – 2002. – с. 87.
8. Түрк адабиятчыларынын энциклопедиясы//Анкара. – 2000. – 1-том.
9. Акматалиев Абдылдажан. (Мелис).Биобиблиография. – Б., 2003. – с.80.
10. Акматалиев Абдылдажан. Биобиблиография. – Б., 2006. – 32 б.
11. Акматалиев Абдылдажан // Китепте: Кыргыз адабияты. (Энциклопедиялык окуу куралы). – Бишкек, 2005. – 45-46-бб.
12. Акматалиев Абдылдажан // Китепте: Кыргыз энциклопедиясы. – Б., 2007. – 1-том.

КИНО ТАСМАЛАРДЫН АДАБИЙ КЕҢЕШЧИСИ

1. «Бак арыбайт». Документальный фильм. – 1993 г.
2. «Плач перелетной птицы». Художественный фильм. – 1993 г.;
3. «Торекул Айтматов». Документальный фильм. – 1994 г.;
4. «Буранный полустанок». Художественный фильм. – 1996 г.;

«Залкар кыргыз күүлөрү» сериясы – 125 комуз күүсү А. Акматалиевдин (Д. Сарыгулов менен бирге) жетекчилиги, демилгечилиги жана уюштуруучулугу астында.

1. «Комуз күүлөрү». – 1997. Кассета. – № 1.
2. «Комуз күүлөрү». – 1997. Кассета. – № 2.
3. «Комуз күүлөрү». – 1997. Кассета. – № 3.
4. «Комуз күүлөрү». – 1997. Кассета. – № 4.
5. «Комуз күүлөрү». – 1997. Кассета. – № 5.

«Кыргыз адабиятынын тарыхы» (7 том жана 10 том) – А. Акматалиевдин жалпы редакциясы, башкы редакторулугу, жетекчилиги, демилгеси жана уюштуруучулугу астында

1. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Фольклористика. – Бишкек. – 2002.
2. Кыргыз адабиятынын тарыхы. «Манас» жана манасчылар. – Бишкек. – 2002.
3. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Кенже эпостор жана элдик поэмалар. – Бишкек. – 2002.

4. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Байыркы жана кол жазма адабият. – Бишкек. – 2002.

5. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Төкмө ырчылар. – Бишкек. – 2002.

6. Кыргыз адабиятынын тарыхы. XX кылымдын адабияты. – Бишкек. – 2002.

7. Кыргыз адабиятынын тарыхы. XX кылымдын адабияты. – Бишкек. – 2002.

8. Кыргыз адабиятынын тарыхы: Фольклористика. Оозеки чыгармачылыктын жанрлары. – 2-бас. – Бишкек: Шам. 2004. – 684 б.

9. Кыргыз адабиятынын тарыхы: «Манас» жана манасчылар. – 2-бас. – Бишкек: Шам. 2004. – 616 б.

10. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Кенже эпостор жана поэмалар. – 2-бас. – Бишкек: Шам. 2004. – 676 б.

11. Кыргыз адабиятынын тарыхы: Байыркы орток кол жазма адабияты. – 2-бас. – Бишкек. Полиграфбумресурсы. 2012. – 436 б.

12. Кыргыз адабиятынын тарыхы: Кыргыз эл ырчылары. – 2-бас. – Бишкек. Полиграфбумресурсы. 2012. V том. – 764 б.

13. XX кылымдын адабияты (20-60-жылдар). – Бишкек. Полиграфбумресурсы. 2012. – 684 б.

14. Кыргыз адабиятынын тарыхы: (60-жылдардан кийин) – 2-бас. – Бишкек. Полиграфбумресурсы. 2012. – 720 б.

15. Кыргыз адабиятынын тарыхы: – Бишкек. Полиграфбумресурсы. 2012. – 512 б.

16. Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. – 2-бас. – Бишкек. Полиграфбумресурсы. 2012. – 720 б.

17. Азыркы кыргыз адабияты. – 2-бас. – Бишкек. Полиграфбумресурсы. 2014. – 500 б.

18. Кыргыз адабиятынын тарыхы. – Б: «Аврасия-пресс», 2015-жыл. – 464 б.

19. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Биринчи том. – Бишкек: 2017-жыл. – 708 б.

20. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Экинчи том.– Бишкек : «Кут-Бер» – 2017-жыл. – 676 б.

21. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Үчүнчү том.– Бишкек : «Кут-Бер» – 2017-жыл. – 688 б.

22. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Төртүнчү том. – Бишкек : – 2017-жыл. – 464 б.

23. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Бешинчи том.– Бишкек : – 2017-жыл. – 776 б.

24. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Алтынчы том.– Бишкек : – 2017-жыл. – 688 б.

25. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Жетинчи том.– Бишкек : – 2017-жыл. – 728 б.

26. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Сегизинчи том.– Бишкек : – 2017-жыл. – 624 б.

27. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Тогузунчу том.– Бишкек : – 2017-жыл. – 768 б.

28. Кыргыз адабиятынын тарыхы. Онунчу том. том.– Бишкек : – 2017-жыл. – 556 б.

«Улуу инсандар» сериясы

А. Акматалиевдин

(Ө. Шаршеналиев менен бирге)

**жетекчилиги, демилгечилиги жана
уюштуруучулугу астында**

1. Асан кайгы, Кетбука, Токтогул ырчы. – Бишкек: Шам. – 2003.

2. Махмуд Кашгари, Жусуп Баласагын. – Бишкек: Шам. – 2003.

3. Толубай сынчы, Санчы сынчы. – Бишкек: Шам. – 2003.

4. Тайлак баатыр, Ормон хан. – Бишкек: Шам. – 2003.
5. Байтик баатыр. – Бишкек: Шам. – 2003.
6. Шабдан баатыр. – Бишкек: Шам. – 2003.
7. Жусуп Абдырахманов, Абдыкерим Сыдыков. – Бишкек: Шам. – 2003.
8. Төрөкул Айтматов, Абдыкадыр Орозбеков. – Бишкек: Шам. – 2003.
9. Исхак Раззаков. – Бишкек: Шам. – 2003.
10. Касым Тыныстанов, Евгений Поливанов. – Бишкек: Шам. – 2003
11. Калыгул. – Бишкек: Шам. – 2003.
12. Аскар Акаев. – Бишкек: Шам. – 2003.

**33 томдук «Түрк дүйнөсү адабияты»
(кыргыздарга тиешелүү материалдар боюнча)**

**А. Акматалиевдин жетекчилиги жана
демилгеси астында**

1. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2001. – 1-том.
2. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2002. – 2-том.
3. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2003. – 3-том.
4. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2004. – 4-том.
5. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2004. – 5-том.
6. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2004. – 6-том.
7. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2006. – 7-том.

8. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2007. – 8-том.

9. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын тарыхы. – Анкара. – 2007. – 9-том.

10. Түрк дүйнөсүнүн адабиятчылар энциклопедиясы. – Анкара. – 2002. – 1-том.

11. Түрк дүйнөсүнүн адабиятчылар энциклопедиясы. – Анкара. – 2002. – 2-том.

12. Түрк дүйнөсүнүн адабиятчылар энциклопедиясы. – Анкара. – 2003. – 3-том.

13. Түрк дүйнөсүнүн адабиятчылар энциклопедиясы. – Анкара. – 2004. – 4-том.

14. Түрк дүйнөсүнүн адабиятчылар энциклопедиясы. – Анкара. – 2004. – 5-том.

15. Түрк дүйнөсүнүн адабиятчылар энциклопедиясы. – Анкара. – 2006. – 6-том.

16. Түрк дүйнөсүнүн адабиятчылар энциклопедиясы. – Анкара. – 2007. – 7-том.

17. Түрк дүйнөсүнүн адабиятчылар энциклопедиясы. – Анкара. – 2007. – 8-том.

18. Түрк дүйнөсүнүн адабият терминдери. – Анкара. – 2001. – 1-том.

19. Түрк дүйнөсүнүн адабият терминдери. – Анкара. – 2003. – 2-том.

20. Түрк дүйнөсүнүн адабият терминдери. – Анкара. – 2004. – 3-том.

21. Түрк дүйнөсүнүн адабият терминдери. – Анкара. – 2004. – 4-том.

22. Түрк дүйнөсүнүн адабият терминдери. – Анкара. – 2006. – 5-том.

23. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын антологиясы. – Анкара. – 2001. – 1-том.

24. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын антологиясы. –

Анкара. – 2003. – 2-том.

25. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын антологиясы. – Анкара. – 2003. – 3-том.

26. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын антологиясы. – Анкара. – 2003. – 4-том.

27. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын антологиясы. – Анкара. – 2004. – 5-том.

28. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын антологиясы. – Анкара. – 2004. – 6-том.

29. Түрк дүйнөсүнүн адабиятынын антологиясы. – Анкара. – 2006. – 7-том.

Кыргыз адабиятынын жана тилинин айрым маселелери А. Акматалиевдин жалпы редакциясы, башкы редакторлугу, жетекчилиги жана уюштуруучулугу астында

1. Кыргыз адабияты. Энциклопедиялык окуу куралы. – Бишкек, 2004. – 414-б.

2. Дүйнөлүк поэзиянын антологиясы. – Бишкек: Шам, 2004. – 486 б.

3. Дүйнөлүк поэзиянын антологиясы. – Бишкек: Шам, 2005. – 624 б.

4. Кыргыз балдар антологиясы. – Бишкек: Шам. – 2005, 456 б.

5. Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. 1-том. – Бишкек, 2005. – 496 б.

6. Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. 2-том. – Бишкек, 2005. – 720 б.

7. Азыркы кыргыз адабияты. 1-том. – Бишкек, 2005. – 452 б.

8. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. – Бишкек: Avrasya press, 2010. – 1460 бет.

9. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. Биринчи бөлүк. – Бишкек: Avrasya press, 2011. – 880 б.

10. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. Экинчи бөлүк. – Бишкек: Avrasya press, 2011. – 891 б.

11. Махмуд Кашгаринин «Түрк тилдер сөздүгү». 1-том. – Бишкек. – Avrasya press, 2011. – 906 б.

12. Махмуд Кашгаринин «Түрк тилдер сөздүгү». 2-том. – Бишкек. – Avrasya press, 2012. – 592 б.

13. Махмуд Кашгаринин «Түрк тилдер сөздүгү». 3-том. – Бишкек. – Avrasya press, 2012. – 680-б.

14. Русско-кыргызский словарь – Орусча-кыргызча сөздүк. том I. А-И. – Бишкек: Avrasya press, 2012. – 752 с.

15. Русско-кыргызский словарь – Орусча-кыргызча сөздүк. том II. К-О. – Бишкек: Avrasya press, 2012. – 734 с.

16. Русско-кыргызский словарь – Орусча-кыргызча сөздүк. том III. П-Р. – Бишкек: Avrasya press, 2012. – 648 с.

17. Русско-кыргызский словарь – Орусча-кыргызча сөздүк. том IV. С-Я. – Бишкек: Avrasya press., 2012. – 692 с.

18. Жусуп Баласагын. Куттуу билим. 1-том. – Бишкек, 2013. – 512 б.

19. Жусуп Баласагын. Куттуу билим. 1-том. – Бишкек, 2013. – 502 б.

20. Жусуп Баласагын. Куттуу билим. 1-том. – Бишкек, 2013. – 373 б.

21. М.Кашкари. Дивану лугати т-түрк (Түркий элдер сөз жыйнагы). 1-том. – Бишкек: Бийиктик, 2013. – 512 б.

22. М.Кашкари. Дивану лугати т-түрк (Түркий элдер сөз жыйнагы). 2-том. – Бишкек: Бийиктик, 2013. – 304 б.

23. М.Кашгаринин «Түрк тилдеринин сөздүгү» аттуу улуу мурасындагы макал-лакап, ырлар, кошоктор. – Бишкек, 2014.

24. Токтогул энциклопедиясы. – Бишкек: Турар, 2014. – 472 б.

25. Сүрөт искусствосу. Б.: «Принт-экспресс», 2019
26. Искусство. Б.: «Принт-экспресс», 2019
27. Жазуучулар сыны. Б.: «Принт-экспресс», 2019
28. Очерк. Б.: «Принт-экспресс», 2019
29. Очерк. Б.: «Принт-экспресс», 2019
30. Публицистика: Айтматов. Б.: «Принт-экспресс», 2019.
31. Публицистика: Айтматов. Б.: «Принт-экспресс», 2019.
32. Кыргыз адабияты. Б.: «Принт-экспресс», 2019
33. Адабий байланыш. Б.: «Принт-экспресс», 2019
34. Жазуучулардын эскерүүлөрү. Б.: «Принт-экспресс», 2019.
35. Акындардын эскерүүлөрү: Б.: «Принт-экспресс», 2019.
36. Молдо Багыш. Б.: «Принт-экспресс», 2019.
37. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. Биринчи бөлүк. – Бишкек: Полиграфбумресурсы. 2019. – 800 б.
38. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. Экинчи бөлүк. – Бишкек: Полиграфбумресурсы. 2019. – 800 б.

«Манас» эпосу А. Акматалиевдин жетекчилиги, башкы редактору, башкы редактордун орун басары жана бастыруунун демилгеси астында

1. «Манас» С. Орозбаковдун варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 1995. – 1-китеп.
2. «Манас» С. Орозбаковдун варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 1995. – 2-китеп.
3. «Манас» С. Орозбаковдун варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 1995. – 3-китеп.
4. «Манас» С. Орозбаковдун варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 1997. – 4-китеп.

5. «Манас» С. Орозбаковдун варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 2006. – 5-китеп.

6. «Манас» С. Орозбаковдун варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 2006. – 6-китеп.

7. «Манас» С. Каралаевдин варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 1995. – 1-китеп.

8. «Манас» С. Каралаевдин варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 1995. – 2-китеп.

9. «Манас» С. Каралаевдин варианты боюнча академиялык басылышы. – Бишкек. – 1995. – 3-китеп.

10. «Манас». Киргизский героический эпос. – Москва. – 1995. – 4 книга.

11. «Манас», «Семетей», «Сейтек»: По вариантам С. Орозбак уулу, С. Каралаева. Прозаический пересказ сюжета. Сост. З. Бектенов, К.Нанаев. – Бишкек. – 1999.

12. «Манас», «Семетей», «Сейтек». С. Орозбаков, С. Каралаев варианттары. Кара сөз түрүндөгү үлгү. Түз. З. Бектенов, К. Нанаев. – Бишкек: Шам. – 1999.

13. «Семетей». Ыса Жумабек уулунун вариантында. – Бишкек. – 1994.

14. «Сейтек». Ы. Абдырахмановдун вариантында. – Бишкек. – 1994.

15. «Семетей». У. Мамбеталиевдин вариантында. – Бишкек. – 1995.

16. «Эр Кошой». С. Касмамбетовдун вариантында. – Бишкек. – 1995.

17. «Манас». С. Орозбаковдун вариантында. Түз. С.Мусаев. – Бишкек: Хан-Теңири. – 2010. – 1840 б.

18. «Манас». С. Каралаевдин вариантында. Түз. А.Жайнакова, А.Акматалиев. – Бишкек: Турар. – 2010. – 1008 б.

19. «Семетей». С.Каралаевдин вариантында. 1-китеп. Түз. А.Жайнакова, А.Акматалиев. – Бишкек: Турар. – 2013. – 1432 б.

20. «Семетей». С.Каралаевдин вариантында. 2-китеп. Түз. А.Жайнакова, А.Акматалиев. – Бишкек: Турар. – 2013. – 1424 б.

21. «Сейтек». С.Каралаевдин вариантында. Түз. А.Жайнакова, А.Акматалиев, А.Мамытов. – Бишкек: Турар. – 2013. – 1172 б.

22. «Манас». Тоголок Молдонун вариантында. 1-бөлүк. Түз. О.Сооронов. – Бишкек: Турар. – 2013. – 680 б.

23. «Манас» С.Орозбаковдун вариантында. 8-9-китеп. Түз. С.Мусаев. – Бишкек: Турар. – 2014 800 б.

24. «Манас» С.Орозбаковдун вариантында. 6-китептын уландысы жана 7-китеп. Түз. С.Мусаев. – Бишкек: Турар. – 2014. – 792 б.

25. Манас.1-том. (Бириктирилген вариант) – Бишкек.: Кыргыз китеп борбору. 2014. –370 б.

26. Манас. 2-том. (Бириктирилген вариант) – Бишкек.: Кыргыз китеп борбору. 2014. – 334 б..

27. Семетей. 3-том. (Бириктирилген вариант) – Бишкек.: Кыргыз китеп борбору. 2014. – 352 б.

28. Семетей. 4-том. (Бириктирилген вариант) – Бишкек.: Кыргыз китеп борбору. 2014. – 304 б.

29. Манас. Тоголок Молдонун варианты. Б.: «Турар», 2017-жыл. 680 б.

30. Семетей. Тоголок Молдонун варианты. Б.: «Турар», 2017-жыл. 420 б.

31. Семетей, Сейтек. Тоголок Молдонун варианты. Б.: «Турар», 2017-жыл. 488 б.

32. Манас, Семетей. Акмат (Рысмендеевдин варианты) Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 602 б.

33. Манас. Багыш Сазановдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 668 б.

34. Семетей. Багыш Сазановдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 616 б.

35. Сейтек. Багыш Сазановдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 460 б.

36. Манас. М. Муслманкуловдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 728 б.

37. Семетей. М. Муслманкуловдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 448 б.

38. Манас. Ж. Кожековдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл.

39. Манас, Семетей. М. Чокморовдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 548 б.

40. Семетей. М. Чокморовдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 580 б.

41. Семетей, Сейтек. М. Чокморовдун варианты. Б.: Бийиктик плюс, 2017-жыл. 396 б.

42. «Семетей». Биринчи китеп. – Б.: «Турар», 2015. – 556 бет.

43. «Семетей». экинчи китеп. Б.: Турар, 2017-жыл. 496 б.

44. «Семетей». Үчүнчү китеп. Б.: Турар, 2017-жыл. 612 б.

45. «Семетей». Төртүнчү китеп. Б.: Турар, 2017-жыл. 540 б.

46. «Семетей». Бешинчи китеп. Б.: Турар, 2017-жыл. 608 б.

47. «Семетей». Алтынчы китеп. Б.: Турар, 2017-жыл. 576 б.

48. «Манас». – Б.: «Принт-экспресс», 2019.

49. Шаабай Азизов. – Б.: «Принт-экспресс», 2019.

50. Манас эпосунун варианттарынан. – Б.: «Принт-экспресс», 2019

«Залкар акындар» сериясы А. Акматалиевдин жалпы редакциясы жана бастыруу демилгеси астында

1. «Залкар акындар». Калмырза, Чонду, Эсенаман, Үмөтаалы. – Бишкек: Шам. – 1998. 1-том.

2. «Залкар акындар». Жеңижок. – Бишкек: Шам. – 1999.

3. «Залкар акындар». Кетбука, Асан Кайгы, Токтогул ырчы, Калыгул, Арстанбек. – Бишкек: Шам. – 2006.

4. «Залкар акындар». Музооке, Айтыке, Коргол, Эшмамбет. – Бишкек: Шам. – 2006.

5. «Залкар акындар». Тоголок Молдо, Алдаш Молдо. – Бишкек: Шам. – 2006.

6. «Залкар акындар». Калык, Осмонкул. – Бишкек: Шам. – 2006.

7. «Залкар акындар». Алымкул, Токтоналы, Исмайыл. – Бишкек: Шам. – 2006.

8. «Залкар акындар». 1-том. «Кетбука, Асан кайгы, Токтогул ырчы, Калыгул, Арстанбек». – Б.: «Бийиктик плюс», – 2015, 296 бет.

9. «Залкар акындар». 2-том. «Калмырза, Чонду, Эсенаман, Үмөтаалы». – Б.: «Бийиктик плюс», – 2015, 420 бет.

10. «Залкар акындар». 3-том. «Жеңижок» – Б.: «Бийиктик плюс», – 2015, 376 бет.

11. «Залкар акындар». 4-том. «Музооке, Айтыке, Коргол, Эшмамбет» – Б.: «Бийиктик плюс», – 2015, 260 бет.

12. «Залкар акындар». 5-том. «Токтогул» – Б.: «Бийиктик плюс», – 2015, 304 бет.

13. «Залкар акындар». 6-том. «Тоголок Молдо, Алдаш Молдо» – Б.: «Бийиктик плюс», – 2015, 350 бет.

14. «Залкар акындар». 7-том. «Калык, Осмонкул» – Б.: «Бийиктик плюс», – 2015, 330 бет.

15. «Залкар акындар». 8-том. «Балык, Солтобай, Жа-

ныш» – Б.: «Принт-экспресс», – 2016, 492 бет.

16. «Залкар акындар». 9-том. «Молдо Кылыч» – Б.: «Принт-экспресс», – 2016, 496 бет.

17. «Залкар акындар». 10-том. «Молдо Нияз» – Б.: «Принт-экспресс», – 2016, 526 бет.

18. «Залкар акындар». 11-том. «Барпы Алыкулов» – Б.: «Принт-экспресс», – 2016, 540 бет.

19. «Залкар акындар». 12-том. «Нурмолдо, Боогачы» – Б.: «Принт-экспресс», – 2016, 534 бет.

20. «Залкар акындар». 13-том. «Ысак Шайбеков» – Б.: «Принт-экспресс», – 2016, 580 бет.

21. «Залкар акындар». 14-том. «Алымкул, Токтонаалы, Ысмайыл» – Б.: «Принт-экспресс», – 2016, 586 бет.

22. «Залкар акындар». 15-том. «Токтосун, Эстебес, Ашыраалы» – Б.: «Принт-экспресс», – 2016, 512 бет.

«Улуттук идея боюнча китептер» сериясы А. Акматалиевдин жалпы редакциясы жана бастыруунун демилгеси

Улуттук идея – тилде. – Биринчи том. Б.: Полиграфбумресурсы, 2017-жыл.

Улуттук идея – тилде. – Экинчи том. Б.: Полиграфбумресурсы, 2017-жыл.

Улуттук идея – тилде. – Үчүнчү том. Б.: Полиграфбумресурсы, 2017-жыл.

Улуттук – идея адабиятта. Биринчи том.– Б.: Полиграфбумресурсы», 2017-жыл. – 406 б.

Улуттук идея – адабиятта. Экинчи том.– Б.: Полиграфбумресурсы», 2017-жыл. – 464 б.

Улуттук идея – адабиятта. – Үчүнчү том. ,Б.: Полиграфбумресурсы», 2017-жыл. – 464 б.

«Эл адабияты» сериясы А. Акматалиевдин жалпы редакциясы, башкы редактору, башкы редактордун орун басары жана бастыруунун демилгеси астында

1. «Кожожаш». – Бишкек: Шам. – 1996.
2. «Эр Төштүк». – Бишкек: Шам. – 1996.
3. «Жоодарбешим». – Бишкек: Шам. – 1997.
4. «Жаныш, Байыш». – Бишкек: Шам. – 1998.
5. «Курманбек», «Сейтек». – Бишкек: Шам. – 1998.
6. «Саринжи, Бөкөй», «Жаңыл Мырза». – Бишкек: Шам. – 1998.
7. «Багыш», «Мендирман». – Бишкек: Шам. – 1998.
8. «Толтой». – Бишкек: Шам. – 1999.
9. «Кедейкан», «Олжобай менен Кишимжан». – Бишкек: Шам. – 1997.
10. «Макал-лакаптар». – Бишкек: Шам. – 2001.
11. «Муңдук, Зарлык», «Кыз Дарыйка», «Нарикбай». – Бишкек: Шам. – 2002.
12. «Шырдакбек», «Эр Табылды». – Бишкек: Шам. – 2002.
13. «Бостон». – Бишкек: Шам. – 2002.
14. «Табышмактар» – Бишкек: Шам. – 2002.
15. «Жолой», «Тайлак», «Балбай», «Кыргыз-казак окуясы», «Бугу сарбагыш урушу». – Бишкек: Шам. – 2002.
16. «Эр Солтоной». – Бишкек: Шам. – 2002.
17. «Алп Тобок», «Шабдан казалы», «Жети эрдин өлүмү». – Бишкек: Шам. – 2002.
18. «Нуркан», «Асан менен Гүлбара», «Эшимкул менен Зуура». – Бишкек: Шам. – 2002.
19. «Тарыхый ырлар, кошоктор жана окуялар». – Бишкек: Шам. – 2002.
20. «Балдар фольклору». – Бишкек: Шам. – 1993.
21. «Кошоктор». – Бишкек: Шам. – 1998.

22. «Ак Мөөр» жана арман ырлары. – Бишкек: Шам. – 2003.
23. «Байтик баатыр», «Жаманкара баатыр». – Бишкек: Шам. – 2003.
24. «Санат, насыят жана эмгек ырлары». – Бишкек: Шам. – 2003.
25. «Гүлгаакы», «Кыз Сайкал». – Бишкек: Шам. – 2003.
26. «Асан менен Жамал», «Болот». – Бишкек: Шам. – 2003.
27. «Карач дөө», «Эр Эшим». – Бишкек: Шам. – 2003.
28. «Көкүл, Карач Көкүл». – Бишкек: Шам. – 2003.
29. «Сүйүү ырлары». – Бишкек: Шам. – 2003.
30. «Каада салт ырлары жана баталар». – Бишкек: Шам. – 2003.
31. «Элдик поэмалар». – Бишкек: Бийиктик. – 2012.
32. «Кожожаш». 1-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015, 256 бет.
33. «Эр Төштүк». 2-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015, 568 бет.
34. «Эр Табылды». 3-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015, 388 бет.
35. «Жаныш, Байыш». 4-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015, 568 бет.
36. «Курманбек». 5-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015, 396 бет.
37. «Олжобай менен Кишимжан». 6-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015, 456 бет.
38. «Жоодарбешим». 7-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015-жыл. 342 бет.
39. «Саринжи, Бөкөй, Кыз Сайкал». 8-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015, 428 бет.
40. «Жаңыл мырза». 9-том. – Бишкек: – «Аврасия-пресс», – 2015, 368 бет.

41. «Мендирман, Сейитбек». 10-том. – Бишкек: – «Арасия-пресс», – 2015, 300 бет.

42. «Кедейкан», «Шырдакбек», «Тайлак баатыр», «Эмгек ырлары». 11-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016, 552 бет.

43. «Көкүл, Карач-Көкүл», «Арман ырлары» 12-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016, 740 бет.

44. «Эр Эшим, Макал-лакаптар». 13-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016, 552 бет.

45. «Эр Солтоной, Жаманкара баатыр». 14-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016, 504 бет.

46. «Элдик поэмалар». 15-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016-жыл. 572 бет.

47. «Кыргыз эл кошоктору». 16-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016, 570 бет.

48. «Тарыхый ырлар». 17-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016, 528 бет.

49. «Ак Мөөр, Алп Тобок, Шабдан баатыр». 18-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016-жыл. 492 бет.

50. «Санат, насаат ырлары». 19-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2016-жыл. 472 бет.

51. «Каада-салт, ырым-жырым». 20-том.

52. «Жомоктор (жаныбарлар тууралуу)» 21-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 556 бет.

53. «Кереметтүү жомоктор». 22-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 552 бет.

54. «Турмуштук жомоктор». 23-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 567 бет.

55. «Байтик баатыр баяны, Табышмактар, Жаңылмачтар, Калптар». 24-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 544 бет.

56. «Чечендик сөздөр, учкул сөздөр, тамсилдер, мыскылдар, анекдоттор». 25-том. – Бишкек: – «Принт-эксп-

ресс», – 2017, 604 бет.

57. «Миф, уламыш, легенда». 26-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 552 бет.

58. «Элдик оюндар, Дин ырлары, Күү ырлары». 27-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 570 бет.

59. «Сүйүү ырлары». 28-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 608 бет.

60. «Балдар фольклору». 29-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 596 бет.

61. «Чет элдик кыргыздардын фольклору (Тажикистан, Өзбекстан, Кытай, Туркия)». 30-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс», – 2017, 576 бет.

62. «Куудулдар». 31-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 612 бет.

63. «Бостон, Эшенкул менен Зуура» 32-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 772 бет.

64. «Баатырдык жомоктор». 33-том – Бишкек: – «Турар», – 2018, 520 бет.

65. «Чүй областынан чогултулган фольклордук материалдар». 34-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 684 бет.

66. «Ысык-Көл областынан чогултулган фольклордук материалдар». 35-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 588 бет.

67. «Талас областынан чогултулган фольклордук материалдар». 36-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 528 бет.

68. «Баткен областынан чогултулган фольклордук материалдар». 37-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 532 бет.

69. «Ош областынан чогултулган фольклордук материалдар». 38-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 604 бет.

70. «Нарын областынан чогултулган фольклордук материалдар». 39-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 552 бет.

71. «Жалал-Абад областынан чогултулган фольклордук материалдар». 40-том. – Бишкек: – «Турар», – 2018, 576 бет.

«Окурмандардын китеп текчеси» сериясы А. Акматалиевдин жалпы редакциясы жана бастыруунун демилгеси астында

1. Б.Калпаков, Б.Кененсариев, С.Карачев, Ш.Көкөнов, К.Тыныстанов. Биринчи том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 448 б.

2. Аалы Токомбаев. экинчи том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 520 б.

3. Мукай Элебаев. үчүнчү том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 680 б.

4. Касымалы Баялинов. төртүнчү том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 496 б.

5. Жоомарт Бөкөнбаев. бешинчи том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 532 б.

6. Темиркул Үмөталиев. алтынчы том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 520 б.

7. Түгөлбай Сыдыкбеков. жетинчи том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 5478 б.

8. Түгөлбай Сыдыкбеков. сегизинчи том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 561 б.

9. Кубанычбек Маликов. тогузчунчу том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 472 б.

10. Жусуп Турусбеков, Кусейин Эсенкожоев. Онунчу том. –Б.: «Имак-офест», 2015. – 502 б.

11. К.Жантөшев. Каныбек (1). Он биринчи том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 736 б.

12. К.Жантөшев. Каныбек (2). Он экинчи том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 860 б.

13. У.Абдукаимов. Он үчүнчү том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 736 б.

14. А.Токтомушев. Он төртүнчү том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 512 б.

15. А.Осмонов. Он бешинчи том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 552 б.
16. К.Каимов. Он алтынчы том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 524 б.
17. Н.Байтемиров. Он жетинчи том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 642 б.
18. Т.Абдымомунов. Он сегизинчи том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 642 б.
19. Р.Шүкүрбеков. Он тогуз тогузунчу том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 532 б.
20. М.Алыбаев. Жыйырманчы том том. –Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 496 б.
21. Айткулу Убукеев. Жыйырма биринчи том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 632 б.
22. Тенти Адышева. Жыйырма экинчи том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 608 б.
23. Мавлянов Жунай. Жыйырма үчүнчү том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 624 б.
24. Зуура Сооронбаева. Жыйырма төртүнчү том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 640 б.
25. Чыңгыз Айтматов. Жыйырма бешинчи том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 640 б.
26. Чыңгыз Айтматов. Жыйырма алтынчы том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 640 б.
27. Чыңгыз Айтматов. Жыйырма жетинчи том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 648 б.
28. Аман Саспаев. Жыйырма сегизинчи том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 640 б.
29. Сагындык Өмүрбаев. Жыйырма тогузунчу том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 628 б.
30. Смар Шимеев, Бақы Өмүралиев, Шатман Садыбакасов, Жапаркул Алыбаев. Отузунчу том. –Б.: «Кут-Бер», 2017. – 646 б.

31. Сүйүнбай Эралиев. Отуз биринчи том. Б. Турар, 2018. – 632 б.
32. Т. Байзаков, М.Жангазиев. Отуз экинчи том. Б. Турар, 2018. – 580 б.
33. Сороонбай Жусуев. Отуз үчүнчү том. Б. Турар, 2018. – 616 б.
34. Өмүркул Кулумбаев. Отуз төртүнчү том. Б.Турар, 2018. – 568 б.
35. Шүкүрбек Бейшеналиев. Отуз бешинчи том. Б.Турар, 2018. – 648 б.
36. А.Алдашев. Отуз алтынчы том. Б.Турар, 2018. – 608 б.
37. А.Алдашев. Отуз жетинчи том. Б.Турар, 2018. – 592 б.
38. Ш.Абдраманов. Отуз сегизинчи том. Б.Турар, 2018. – 628 б.
39. Т.Касымбеков. Отуз тогузунчу том. Б.Турар, 2018. – 692 б.
40. Б.Сарногоев. Кыркынчы том. Б.Турар, 2018. – 600 б.

«Классикалык изилдөөлөр жана тексттер» сериясы А. Акматалиевдин жалпы редакциясы жана бастыруунун демилгеси астында

1. Классикалык изилдөөлөр, М. Кашгари, 1-том. – Бишкек: – «Kirland» – 2017.
2. Классикалык изилдөөлөр, М. Кашгари, 2-том. – Бишкек: – «Kirland» – 2017.
3. Классикалык изилдөөлөр, М. Кашгари, 3-том. – Бишкек: – «Kirland» – 2017.
4. Классикалык изилдөөлөр, Адабияттаануу, 1-том. – Бишкек: – «Kirland» – 2017, 445 бет.

5. Классикалык изилдөөлөр, Адабияттаануу, 2-том. – Бишкек: – «Kirland» – 2017, 536 бет.
6. Классикалык изилдөөлөр, Адабияттаануу, 3-том. – Бишкек: – «Принт-экспресс» – 2017, 570 бет.
7. Классикалык изилдөөлөр, Адабияттаануу, 4-том. – Бишкек: – Принт-экспресс» – 2017, 532 бет.
8. Классикалык изилдөөлөр, Адабияттаануу, 5-том. – Бишкек: – Принт-экспресс» – 2017, 664 бет.
9. Классикалык изилдөөлөр, Адабияттаануу, 6-том. – Бишкек: – Принт-экспресс» – 2017, 552 бет.
10. Классикалык изилдөөлөр, Манаस्ताануу, 1-том. – Бишкек: «Kirland». – 2017. 438 бет.
11. Классикалык изилдөөлөр, Манаस्ताануу, 2-том. – Бишкек: «Kirland». – 2017. 570 бет.
12. Классикалык изилдөөлөр, Фольклортаануу, 1-том. – Бишкек: «Kirland». – 2017. 510 бет.
13. Классикалык изилдөөлөр, Фольклортаануу, 2-том. – Бишкек: «Принт-экспресс». – 2017. 552 бет.
14. Классикалык изилдөөлөр, Акындар чыгармачылыгы, 1-том. – Бишкек: «Kirland». – 2017. 454 бет.
15. Классикалык изилдөөлөр, Акындар чыгармачылыгы, 2-том. – Бишкек: «Принт-экспресс», 2017, 528 бет.
21. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, С.Орозбаков, 1-том. Бишкек: «Принт-экспресс», 2018, 552 бет.
22. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, С.Орозбаков, 2-том. Бишкек: «Принт-экспресс», 2018, 544 бет.
23. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, С.Орозбаков, 3-том. – Бишкек: «Принт-экспресс», 2018, 560 бет.
24. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, С.Орозбаков, 4-том. Бишкек: «Принт-экспресс», 2018, 516 бет.
25. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, А.Тыныбеков. Бишкек: – «Принт-экспресс», 2018, 528 бет.

26. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Ж.Сарыков. – Бишкек: «Принт-экспресс», 2018. – 604 бет.

27. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, А.Тойчубеков. – «Принт-экспресс», 2018. – 592 бет.

28. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, А.Тойчубеков, М.Ашымбаев. – Бишкек: «Принт-экспресс», – 2018, – 560 бет.

29. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Ж.Кожеков. «Семетей» 2-бөлүк, 3-китеп. – Бишкек: «Принт-экспресс», – 2018, – 442 бет.

30. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Ч.Валиханов, И.Жумабеков, Д.Кочукеев. – Бишкек: «Принт-экспресс», 2018. – 560 бет.

31. «Классикалык изилдөөлөр». Адабияттаануу, адабий сын. – Бишкек: – «Принт-экспресс» – 2018, 608 бет.

32. Классикалык изилдөөлөр, Байыркы Орхон-Енисей Кыргыз-Түрк жазуулары. Орто кылымдардагы адабий көркөм дөөлөттөр. – Бишкек: – «Принт-экспресс», 2018. – 524 бет.

33. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Ы.Абдырахманов, 1-том. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018, – 532 бет.

34. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Ы.Абдырахманов, 2-том. Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018, – 528 бет.

35. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, К.Атабеков. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018. – 460 бет.

36. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Ш. Рысмендеев, 1-китеп. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018. – 520 бет.

37. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Ш. Рысмендеев, 2-китеп. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы»,

2018. – 508 бет.

38. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, С.Кара-лаев, Сейтек, 1-том. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018, – 614 бет.

39. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, С.Кара-лаев, Сейтек, 2-том. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018, – 578 бет.

40. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, С.Му-саев. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018. – 582 бет.

41. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, У.Мам-беталиев. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018, – 544 бет.

42. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Акындар чыгармачылыгы, 3-китеп: Молдо Кылыч. – Бишкек: «По-лиграфбумресурсы», 2018, 550 бет.

43. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Акындар чыгармачылыгы, 4-китеп: Т.Сатылганов. – Бишкек: «По-лиграфбумресурсы», 2018, 480 бет

44. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, С.Аб-рамзон, В.Бартольд. – Бишкек: – «Полиграфбумресурсы» – 2018, 548 бет.

45. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, М.Каш-гари, Ж.Баласагын. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018. – 544 бет.

46. «Классикалык изилдөөлөр жана тексттер». Ада-бияттаануу, 12-китеп: Поэзия. – Бишкек: «Полиграф-бумресурсы» – 2018, 516 бет.

47. «Классикалык изилдөөлөр жана тексттер». Ада-бияттаануу, 13-китеп: Поэзия. – Бишкек: «Полиграф-бумресурсы» – 2018, 456 бет.

48. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Ада-бияттаануу, 7-китеп: Айтматовтаануу. – Бишкек: «Принт-экспресс» – 2018, 560 бет.

49. «Классикалык изилдөөлөр жана тексттер». Адабияттаануу, 9-китеп: проза. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы» – 2018, 528 бет.

50. «Классикалык изилдөөлөр жана тексттер». Адабияттаануу, 10-китеп: проза. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы» – 2018, 504 бет.

51. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Адабияттаануу, 11-китеп: драматургия. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы» – 2018,

52. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Адабияттаануу, 8-китеп: Балдар адабияты. – Бишкек: – «Полиграфбумресурсы» – 2018, 512 бет.

54. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Мамлекеттик тилдин өнүгүү маселелери

55. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Этнопедагогика. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018, 520 бет.

56. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Этнография. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018, 488 бет.

57. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Искусство, 1-том. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2018, 534 бет.

58. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Искусство, 2-том (жок)

59. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Жалал-Абад обл. чогултулган фольклордук материалдар, Улуу Ата Мекендик согушка арналган ырлар. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы», 2019, - 540 бет.

60. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, З.Бектевов. – Бишкек: «Полиграфбумресурсы» 2019, – 472 бет.

61. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер, Акындардын эскерүүлөрү. – Бишкек: – 2019, «Принт-экспресс», 2019.

62. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Шаабай Азизов “Манас” эпосу. Түзүүчү: Ж.Орозобекова. –

“Принт-Экспресс” 2019. 496 бет.

63. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Кыргыз адабияты: Энциклопедиялык окуу куралы. Түзүүчүлөр: А.Кадырмамбетова, М.Көлбаева. Оңдолуп толукталып 2-басылышы. Б.: “Принт-Экспресс”, 2019, 588 бет.

64. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Адабияттаануу 14-китеп. Адабий байланыштар. Түзүүчүлөр: Н.Ыйсаева, Ж.Келдибекова. Б.: “Принт-Экспресс”, 2019. 478 бет.

65. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: “Манас” эпосунун варианттарынан. Түзгөн: М.Мукасов. Б.: “Принт-Экспресс”, 2019. 540 бет.

66. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Жазуучулук сын. Түзгөндөр: Ж.Тургунбаева, А.Жакыпбекова. Б.: “Принт-Экспресс”, 2019. 528 бет.

67. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Ч.Айтматов: Публицистика. Түзгөндөр: А.Кадырмамбетова, А.Качкынбай кызы. – Б.: “Принт-Экспресс”, 2019. 478 бет.

68. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Публицистика. Түзгөндөр: М.Касымгелдиева, А.Турсуналиева. – Б.: “Принт-Экспресс”, 2019. 478 бет.

69. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Очерк 1-том. Түзгөндөр: Н.Ыйсаева, А.Качкынбай кызы. Б.: “Принт-Экспресс”, 2019. 504 бет.

70. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Очерк 2-том. Түзгөндөр: Б.Өмүров, А.Качкынбай кызы. Б.: “Принт-Экспресс”, 2019. 504 бет.

71. Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: Сүрөт искусствосу. Энциклопедиялык окуу куралы. Оңдолуп толукталып 2-басылышы. Басмага даярдагандар: М.Касымгелдиева, А.Турсуналиева. – Б.: “Принт-Экспресс”, 2019. 484 бет.

«Айтыш» сериясы А. Акматалиевдин жалпы редакциясы жана бастыруунун демилгеси астында

1. Айтыш, 1-том. – «Имак-Офсет», – 2015, – 480 бет.
2. Айтыш, 2-том. – «Имак-Офсет», – 2015, – 480 бет.
3. Айтыш, 3-том. – «Имак-Офсет», – 2015, – 480 бет.
4. Айтыш, 4-том. – «Принт-Экспресс», – 2016, – 488 бет.
5. Айтыш, 5-том. – «Принт-Экспресс», – 2016, – 421 бет.
6. Айтыш, 6-том. – «Принт-Экспресс», – 2016, – 512 бет.
7. Айтыш, 7-том. – «Принт-Экспресс», – 2016, – 544 бет.

«Айтматов энциклопедиясы» жана башка энциклопедиялар А. Акматалиевдин жалпы редакциясы, башкы редактору жана бастыруунун демилгеси астында

1. «Токтогул энциклопедиясы». – Бишкек. – 2014. – 472 б.
2. «Манас». Сагымбай Орозбаков энциклопедиясы. – Б.: Бийиктик плюс, 2015. – 1416 б.
3. Алыкул Осмонов энциклопедиясы. – Б.: Бийиктик плюс, 2015, 640 бет.
4. «Манас». Саякбай Каралаев энциклопедиясы. – Б.: «Принт-экспресс», 2016. 1260 б.
5. Айтматов энциклопедиясы, 1-том. (А-Ж) Бишкек: – «Турар» –2017, – 971 бет.
6. Айтматов энциклопедиясы, 2-том. (З-С) Бишкек: – «Турар» –2017, – 932 бет.
7. Айтматов энциклопедиясы, 3-том. (Т-Я) Бишкек: – «Турар» –2017, – 850 бет.
5. Айтматов энциклопедиясы, 1-том. (А-Ж) Бишкек: – «Турар» –2018, – 971 бет.

6. Айтматов энциклопедиясы, 2-том. (З-С) Бишкек: – «Турар» –2018, – 932 бет.

7. Айтматов энциклопедиясы, 3-том. (Т-Я) Бишкек: – «Турар» –2018, – 850 бет.

А. Акматалиев оппонент болгон кандидаттык жана докторлук диссертациялар

1. Мамытов С. Киргизско-татарские литературные связи. – Казань. – 1993; (кандидат филол. наук).

2. Аскарров Т. А. Философский анализ литературного процесса (Доктор филос. наук). Алматы. – 1993.

3. Тулебергенова А. А. Проблемные и тематические аспекты рассказа 60–70-х годов (в контексте казахско-кыргызских литературных связей). – Алматы. – 1999. (канд. филол. наук).

4. Байсабаев Б. Жогорку класстарда Ч. Айтматовдун өмүрүн, чыгармачылыгын окутуунун илимий-методикалык негиздери. – Бишкек. – 2000 (канд. педагог. наук).

5. Муратов А. Адабий-теориялык түшүнүктөрдү калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери (V–VIII кл.). – Бишкек. – 2001. (канд. педагог. наук).

6. Мамытов Ж. Көркөм чыгармадагы эскирген сөздөр менен диалектизмдердин лингвостилистикасы. – Бишкек. – 2002. (доктор филол. наук).

7. Кенжешов К. X класста обзордук лекцияны окутуунун методикасы. – 2003. (канд. педагог. наук).

8. Оморов А. Ж. Мамытовдун ырларынын тили жана поэтикасынын айрым өзгөчөлүктөрү. –2004. (канд. филолог. наук).

9. Сакиева С.С. Башталгыч мектепте адабий окууга үйрөнүүнүн педагогикалык негиздери. – 2010. (Доктор педагог. наук)

Академик А. Акматалиевдин эл аралык жана республикалык илимий конференцияларда жасаган докладдарынын айрым тизмеси

А. Акматалиевдин илимий мекеменин жетекчиси, Эл аралык Айтматов клубунун Президенти, Коомдук Айтматов академиясынын Президенти катары 50 дөн ашуун эл аралык, республикалык илимий конференциялардын демилгечиси жана уюштуруучусу болгондугун белгилеп кетебиз.

1980-жылдар

Бул жылдар аралыгында Мухтар Ауэзовдун 90 жылдыгына арналган «М. Ауэзов и современная литература» деген эл аралык илимий конференцияга, Ташкентте өткөн адабий байланыш проблемасына арналган конференцияга, Фрунзеде өткөн «Ч.Айтматов и литературный процесс», «Ч. Айтматов и духовная культура» деген илимий конференцияларда докладдар жасаган.

1990-жылдардан бери

Барпы Алыкуловдун, Арстанбектин, А. Осмоновдун, Абайдын, С. Каралаевдин, С. Орозбаковдун чыгармачылыктарына арналган илимий конференцияларда атайы доклад менен чыгып сүйлөгөн.

Мындан тышкары

1. Айтматовдун эстетикалык сабактары// «Ч. Айтматов жана эстетикалык изденүүлөр» аттуу илимий-практикалык конференция. – Бишкек. –1990. – 12–14-декабрь.

2.4. Айтматовдун чыгармачылыгына арналган окуунун ачылышы// «Республикалык айтматовдук окуу» аттуу конференция. – Бишкек. – 1991. – 10–12-декабрь.

3. Түрк-кыргыз адабият терминдеринин маселелери// Түрк тили курултайы. – Анкара. – 1993. – 22–26-сентябрь.

4. Кыргыз фольклору// «Эл аралык түрк культур конгреси». – Анкара. – 1993. – 25–29-сентябрь.

5. Ч. Айтматовдун чыгармалары дүйнөлүк адабий контексте// «Айтматовдун чыгармачылыгы » аттуу конференция. – Бишкек. –1993. – 7–8-декабрь.

6. «Манас» эпосу жана Чыңгыз Айтматов// «XII Түрк тарых конгреси». – Анкара. – 1994. – 12–16-сентябрь.

7. «Манас» эпосу Саякбай Каралаев вариантында// «Манас» эпосу жана анын проблемалары» эл аралык конференция. – Анкара. – 1995. – 21–23-июнь.

8. Жамбыл жана кыргыз акындары// Жамбыл Жабаевдин 100 жылдыгына арналган эл аралык илимий сессия. – Алма-Ата. – 1996. – 21-август.

9. Кириш сөз// «Фергана – долина дружбы и взаимосогласия» межд. науч. конференция. – Ош. – 1997. – 29–30-август.

10. Кыргыз фольклорундагы Жалгыз көздүү дөө жана Коркут Ата китебиндеги Төбөгөз « // «Коркыт жана түрк ааламы» эл аралык конференция. – Кызыл ордо. – 1997. – 12-октябрь.

11. Т. Сыдыкбеков - кыргыз адабиятынын тарыхы // Т. Сыдыкбековдун 85 жылдыгына арналган конференция. – Бишкек. – 1997. – май.

12. Ч. Айтматовдун чыгармаларынын дүйнөлүк мааниси // «Ч. Айтматовдун туулганына 70 жылдыгына карата» эл аралык илимий конференция. – Анкара. – 1998. – 8–10-декабрь.

13. Кыргыз-казак акындарынын чыгармачылыгын да замана бейнеси // «Шал Кулекеулы жана акындык өнөр» аттуу эл аралык илимий конференция. – Алма-Ата. – 1998. – 25-декабрь.

14. Айтматов жана дүйнөлүк адабият // «Айтматов жана дүйнөлүк маданият». Ч. Айтматовдун 70 жылдыгына арналган эл аралык конференция. – Бишкек. – 1999. – 25–27-май.

15. Шабдандын образы көркөм адабиятта // «Шабдан баатыр: доор жана инсан» аттуу илимий конференция. – Бишкек. – 1999. – 19-август.

16. Элдик адабият жана экология // «Эпикалык мурастар жана экология» аттуу илимий конференция. – Нарын. – 1999. – 29–30-август.

17. Көркөм чыгармалардагы тарыхый инсандар // «Түркий элдеринин дүйнөлүк цивилизацияда алган орду жана ролу» аттуу эл аралык илимий конференция. – Ош. – 1999. – 21–23-октябрь.

2000-жылдардан бери

17. С. Муканов жана кыргыз адабияты // «Сабит Муканов – казак адабиятынын классиги» аттуу 100 жылдыгына арналган эл аралык конференция. – Алма-Ата. – 2000. – 11–12-май.

18. «Манас» эпосундагы термин проблемалары // «Эл аралык түрк дүйнөсүнүн эл адабиятынын курултайы». – Анкара. – Ичел. – 2000. – 26–28 –май.

19. Үйлөнүү үлпөт салты жана ыры // «Тил аркылуу маданияттардын жакындашуусу» аттуу академик К. Юдахиндин 110-жылдык маарекесине арналган илимий конференция. – Бишкек. – 2000. 6–7-июль.

20. Кыргыз-түрк илимий байланыштар // «Түрк тилдүү республикалардын академияларынын конференциясы». – Анкара. – 2000. – 26-июль.

21. Ош жергесинин үйлөнүү салты жана ыры // «Ош-3000 в контексте восточного культурогенеза» Межд. науч. симпоз. – Ош. – 2000. 4–5-октябрь.

22. Көркөм чыгарманын тили // «VI Эл аралык түрк тили курултайы». – Измир. – Чешме. – 2000. – 25–29-сентябрь.

23. Кыргыз калкынын үйлөнүү ырлары // «Эл аралык Түркистан калк культуру симпозиуму». – Мармарис – Мугла. – 2000. – 25–27-октябрь.

24. Кыргыздардагы «Нооруз майрамынын салты // Түрк культурунда «Нооруз». – Анкара – Сивас. – 2001. – 21–23-март.

25. Түрк калктарынын адабиятындагы жанр маселеси // Түрктаануу маселелери: бүгүнкүсү жана келечеге» аттуу эл аралык илимий конференция. – Алма-Ата. – 2002. – 15-июнь.

26. Касым Тыныстановдун поэтикалык мурастары // «К. Тыныстанов и отечественная культурная история XX века» межд. науч. конд. посвящ. 100-летия. – Бишкек. – 2001. – 11-сентября.

27. Түрк поэзиясынын өнүгүүсүнө чоң салым кошкон Сулейман Бакыргани // «Проблемы образования, науки и культуры в начале XXI века» межд. науч. конфер. посвящ. 50-летию ОшГУ. – Ош, 2001. – 21-сентября.

28. Кыргыз адабиятынын тарыхы жана аны изилдөө проблемалары // «Түрк калктар адабиятынын тарыхы». Эл аралык семинар кеңеш. – Түркистан. – 2002. – 23–24-май.

29. Г. Мусрепов жана кыргыз адабияты // «Габит Мусрепов жана ааламдык адабий процесс» аттуу 110 жылдыгына арналган эл аралык илимий конференция. – Алма-Ата. – 2002. – 27–28-май.

30. Ч. Айтматовдун чыгармачылыгы түрк тилдүү элдердин адабий таанусу менен сынында // «Биринчи эл аралык түркология конгресси». – Түркистан. – 2002. – 9–12-октябрь.

31. Токчоро Жолдошов - алгачкы кыргыз сынчысы // Т. Жолдошевдин 100 жылдыгына арналган конференция. – 2004.

32. «Момия» жыйнагындагы ырлардын жанрдык-тематикалык өзгөчөлүктөрү // А. Токомбаевдин 100 жылдыгына арналган илимий конференция. – Бишкек. – 2004. – декабрь.

33. Бүгүнкү күндөгү акындар айтышынын өзгөчөлүктөрү // Түрк элдеринин адабиятына арналган биринчи курултай. – Туркия, Измир. – 2006. – 9–15-апрель.

34. «Манас» эпосу жана Аалам проблемалары // «Борбордук Азия: кечээ жана бүгүн». Эл аралык симпозиум. – Алма-Ата. – 2006. – 6–7-июль.

35. К. Тыныстанов жана 20–30-жылдардын адабияты // К. Тыныстановдун 105 жылдыгына арналган конференция. – Бишкек. – 2006. – 16-сентябрь.

36. «Манас» эпосунун академиялык басылышы жөнүндө // Бүткүл дүйнөлүк эпостордун биринчи фестивалына арналган «Көркөм мурастарды сактоонун жаңыча жолдору жана формалары». Эл аралык симпозиум. – Бишкек. – 2006. – 5–9-сентябрь.

37. Азия жана Африка өлкөлөрүнүн проблемалары изилдөө. – I KANAS-38. – Анкара. – 2007. – 5–9-май.

38. Жаш түркологдордун 1-курултайы. – Бишкек. – 2007. – 12–14-апрель.

39. Махмуд Кашгаринин адабий эстеликтери. – Бишкек. – 2007. – 25–26-апрель.

40. Айтматов жана түрк адабияты. – Түркия. – Элазык. – 2007. – 24–29-октябрь.

41. Турсунбек Какишев жана адабий сын проблемасы. – Алма-Ата. – 2007. – 10–12-октябрь.

42. Зейнулла Кабдолов жана азыркы адабияттын актуалдуу маселелери. – Алма-Ата. – 2007. – 11–12-декабрь.

2007-жылдан кийинки илимий конференцияларга катышуу өтө көп болгондуктан тактоо кыйын болду. Бери болгондо 2019-жылга чейин дагы 100гө жакын конференцияларга катышкан.

Академик А. Акматалиевдин демилгеси менен уюштурулган конференциялар

1992

1. Манасчылар – кыргыз элинин руханий инсандары (С. Орозбаковдун 125 жылдыгына арналган республикалык илимий конференция)

2. А. Токомбаев – кыргыз адабиятынын баштоочусу (А. Токомбаевдин 90 жылдыгына арналган конференция)

3. А. Осмонов жана улуттук поэзия (А. Осмоновдун 80 жылдыгына арналган конференция)

1993

2. Төрөкул Айтматов – мамлекеттик жана коомдук ишмер (90-жылдык юбилейине арналган конференция).

1994

3. «Кыргыз адабияты кечээ, бүгүн» (Жаш окумуш-туулардын илимий конференциясы).

4. Арстанбек Буйлаш уулу (170 жылдык юбилейине арналган илимий-теориялык конференция).

5. А. Үсөнбаев – акын жана төкмө. (Акындын 100 жылдыгына арналган республикалык илимий конференция.)

6. Барпы – орошон ойчул, даркан акын. (100 жылдыгына арналган республикалык илимий конференция.)

1995

«Манас» – Эл аралык симпозиуму. Бишкек.

1996

7. Манасчы Мамбет Чокморов (100 жылдыгына арналган республикалык илимий конференция).

8. К. Маликовдун чыгармачылыгы (85 жылдыгына арналган илимий конференция).

9. Улуу акын Жамбылдын мурастары. (Казак акыны Ж. Жабаевдин 150 жылдык юбилейине арналган Эл аралык илимий-практикалык конференция).

10. «Санташ-140» Эл аралык илимий практикалык конференция.

1997

11. С. Орозбаков – залкар манасчы. (Республикалык илимий-практикалык конференция)

12. Т. Сыдыкбеков жана кыргыз адабиятынын тарыхы (Республикалык илимий конференция).

13. М. Ауэзов – великий писатель, ученый, мыслитель Центральной Азии. (Международная научно-практическая конференция.)

14. Актуальные проблемы современной духовной жизни. (Научно-теоретическая конференция.)

15. «Манас» күндөрүн жогорку окуу жайларында жана Бишкек шаарындагы орто мектептерде өткөрүү (мини конференциялар).

1998

16. Улуттук адабиятыбыздын тагдыры: кечээ, бүгүн жана эртең (республикалык илимий конференция).

17. Т. Үмөталиев – эл турмушунун ырчысы (90 жылдык юбилейине арналган республикалык илимий конференция).

18. Ч. Айтматов жана дүйнөлүк адабият. Анкара.

1999

19. «Чыңгыз Айтматов жана дүйнөлүк руханий маданият. (70 жылдыгына арналган Эл аралык илимий-практикалык конференция.)

2001

20. Манастаануу жана көркөм маданияттын пробле-

малары: генезис, поэтика, типология. (Жаш окумуштуулардын республикалык илимий конференциясы.)

21. К. Тыныстановдун 100 жылдык юбилейине арналган республикалык илимий конференция.

2003

22. Т. Жолдошев 90 жылдык юбилейине арналган республикалык илимий-практикалык конференция.

23. Аалы Токомбаевдин 100 жылдык юбилейине арналган илимий конференция.

2007

24. Айтматов жана түрк дүйнөсү. (Турция)

2007-2019

25. 2007-жылдан бери Россияда, Түштүк Кореяда, Казакстанда, Азербайжанда, Түркияда, Өзбекстанда, Кытайда ж.б. мамлекеттерде уюштурулган жана баяндама жасаган конференциялар өтө көп болгондуктан тактоо кыйын болду. Дагы 12 жылда кеминде 50дөн ашуун конференцияны уюштурду жана баяндама жасады.

Ч.Айтматов боюнча эле 2008-жылдан бери 22 конференцияны уюштуруп, баяндама жасаган.

Академик Абдылдажан Акматалиевдин негизги принциптери жана жашоодогу баалуулуктары:

- Руханий байлыкты биринчи коёт;
- Адамзаттагы ак ниеттүүлүктү баалайт;
- Чындык үчүн чыркырай түшөт;
- Чечимди бат кабыл алат, аларды аягына чыгарганга чейин тыным албайт жана ар-намыстуулукту, өжөрлүктү карманат;
- Эки жүздүүлүктү, алдамчылыкты, калпычылыкты, чыккынчылыкты кечире албайт;

- Өзүнүн ишинен мурун коомго керектүү ишти биринчи орунга коёт;

- Ар бир убакытты үнөмдүү, сарамжалдуу жана ирээттүү пайдаланат;

- «Манас» жана Айтматов менин чыгармачылык кош канатым» деп келет;

- Шакирттеринин тагдырына өз уулундай, өз кызындай камкордук кылат;

- Улуу-кичүүгө бирдей мамиле кылат;

- Кошоматтыкты, жагалданууну жек көрөт;

«Мен өзүмдүн убактымдын көпчүлүгүн адамдарга, коомчулукка кызмат кылуу үчүн жумшап келе жатам. Адамдардын максаттарына жетишинен руханий канааттанам. Адамдарга жакшылык кылуу – менин жашоомдун, жан дүйнөмдүн стихиясы...»

* * *

«Өмүрүмдө коллективим менен бирге базар экономикасына карабай кийинки муундар үчүн түбөлүк руханий байлыктарды том-томдоп калтырганыма сыймыктанам».

* * *

«Менин чыгармачылык жана илимий жолумда өтө көп тоскоолдуктар жана жолтоолор болду, бирок, алардын бардыгын кажыбас эмгек, көшөргөн өжөрлүк менен жеңип келдим. Бүгүнкү күндөгү ийгилигим – бул маңдай терден жаралган эмгектен деп эсептейм».

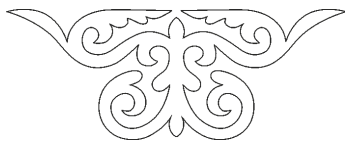
* * *

«Менин турмуштагы негизги принцибим – бул өзүңдүн колундан келе турган жакшылыкты бирөөдөн аясаң күнөө кылганга барабар деп эсептейм».

* * *

«Мен деле башкалардай болуп бир багытта, өзүмө жаккан илимий жана чыгармачылык иштерде, иштегим келет. Бирок, эл үчүн, коомчулук үчүн тапшырылган жоопкерчилик, милдет жеке максаттарыман бийик турат».

Кыялымдан торду жасап сезимде,
Тандап туруп жакшынакай жайыкты,
Тобо кылып жая салдым деңизге...
Жараткандан сураганым эсимде,
Түшүрөгөр алтын сымал балыкты.
Сурабаймын дөөлөт менен байлыкты,
Жана даты алтындалган кайыкты.
Түшүндүрүп жайма-жай жайымды,
Алып калсын тынчы кеткен жанымды,
Бул турмушта жашабайлык канчалык,
Калса мейли өмүр деле кыскарып,
Адамдарда болсо деймин ар качан,
Адал жашоо, урмат-сыймык, жакшылык.
Чын жүрөктөн ишенүү да, берилүү,
Аппак, назик, ыйык, тутуу сүйүнүү.

**АКАДЕМИК
АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВДИН
ИЛИМИЙ МЕКТЕБИ**

Байлыгым менин – шакирттерим ээрчиген...

Байлыгым менин – шакирттерим ээрчиген,
Тагдырлары мен аркылуу чечилген.
Турмуш деген татаал жолдо келатат,–
Кырккар тарткан кырк чородой сезилген.

Түрдүү-түмөн ойлор менен алышып,
Казуу үчүн илим кенин карышып.
Өткөөл заман кыйындыкка карабай,–
Келаткандай ат чабышта жарышып.

Байге алгыла – ар кимиңер өзгөчө,
Ак эмгектүү жетет ага, көздөсө.
Жайгаштырып, келсем улам тизмелеп,–
Мамлекет сыяктанат өзүнчө.

Желектери тураар бийик асылып,
Күлкү-шаттык маңдайында чачылып.
Эл-жер үчүн кызмат кылса чын дилден,–
Такшалышат, тажрыйбасы артылып.

Дүйшөндүн да болгон бир кез мектеби,
Ысык-суукка чыдап келген эстеби?!
Шакирттерден күтүп келем мен дагы,–
Алтынайдай академик кездеги.

Билим жолун кетсе алдыга узартып,
Ойлорумду жаңылашып улантып.
Эл алдында жүзүм жарык көрүнөт, –
Шакирттерим турса мени кубантып.

Жолун тосуп көрө албастар кайдагы,
Ушагына тумандатса жаш жаңды.
Ишенбедим, ишенгеним «Абийир» – деп,–
Мамилемден өзгөрбөдүм мурдагы.

Душмандардан ичке кирген – азыткы,
Сактай албай тебелеткен актыкты.
Көлөкөдөн корккон айрым суу жүрөк,–
Анан чыкты кээ бирөөлөр сасыткы.

Кечегүнкү камкордукту унтушуп,
Жан дүйнөнүн тынчын алып, бузушуп.
Ичи арамдын ити өлүп ичинде,–
Башка дилди, башка динди тутушуп.

Кошаматчы, манкурт сымал жан багаар,
Дагы кимиң – байлык берсе алданаар?!
Абийир таза, менден деги кетпеди,–
Аман болсок мезгил элеп, такталаар.

Шакирттерим, куулук жолун ойлобо,
Өзүмчүлдүн арамдыгын колдобо.
Бөлүп жарар, бузаакылык көп болот,–
«Бирөө айтат» – деп, отту кармап ойнобо!

Жан дүйнөдө дудук болуп көз көрбөй,
Бийлик берсе бир заматта өзгөрмөй.
Арамдыктын аягы кууш, жолу – адаш, –
Турмушумда көптү көрдүм – өзгөрбөй.

Пенде болуп ачуум менен тийдимби,
Зордоп, кордоп мен Силерди ийдимби.

Баарыбызды Кудай турат калыстап,–
Жолгоо болуп, артың түшүп – чийдимби?!

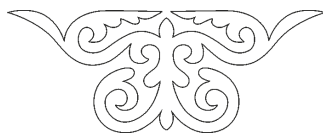
Адил болуу – өмүрдөгү максатым,
Илим жолун ар кимиңе такташтым.
Шакирттерим, ачык болсун жолуңар,–
Элим үчүн илимиңер жактаттым.

Мезгил өтүп, Силер ээлеп устатты,
Күтөсүңөр кадыр-баркты, турпатты.
Доору менен кадамдатып илимди,–
Милдетиңер тарбиялоо урпакты.

Кырк чоромдун – кырк мүнөзү ар кандай,
Бири түнт да, бири шайыр – ак маңдай.
Заман кыйын, татаалдыктан тартынбай,–
Умтулушат тоскоолдуктан жазганбай.

Байлыгым менин – шакирттерим ээрчиген,
Тагдырлары мен аркылуу чечилген.
Турмуш деген татаал жолдо келатат,–
Кырка тарткан кырк чородой сезилген.

*Абдылдажан Акматалиев,
Алма Ата, 26-август, 2010-ж.*

**А. АКМАТАЛИЕВДИН ЖЕТЕКЧИЛИГИ
МЕНЕН ЖАКТАЛГАН ДОКТОРЛУК ЖАНА
КАНДИДАТТЫК ДИССЕРТАЦИЯЛАР**

Филология илимдеринин докторлору:

1. Исамидинов И. Ч. «Кыргыз орто мектептеринде адабият теориясын окутуу». – 2005. Адистиги: 13.00.01. – жалпы педагогика, 13.00.02. – окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) (Н. Ишекеев менен бирге).

2. Байгазиев С. «Кыргыз драматургиясы: тарыхы, конфликтер жана образдар эволюциясы (20-50-жылдар)». – 2002. Адистиги: 10.01.03. – азыркы улуттук адабият (А. Садыков менен бирге).

3. Мурзахмедова Г. М. «Историческая романистика Т. Касымбекова и ее место в развитии жанра». – 2010. Специальность: 10.01.01. – кыргызская литература.

4. Шисыр И. С. «Прозаический фольклор Хуэйцзу (дунган) Центарльной Азии». – 2010. Специальность: 10.01.09 – фольклористика. (М. Имазов менен бирге).

5. Исаков К. А. «Кыргыз тамсилинин табияты, башаты жана калыптануу процесси». – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

6. Турдугулов А. Т. «Акындык поэзиянын көркөмдүк табияты». – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

7. Култаева Ү. Б. «Кыргыз тарыхый романистикасынын жанрдык өзгөчөлүгү» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

8. Эшиев А. М. «Акындар поэзиясы: эволюциясы, интегративдик тенденциясы: типологиялык процесстер

(XI–XV кк.)». – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

9. Мамбеталиев К. И. «Сатира и юмор кыргызской литературе (генезис понятия и эволюция качества)». – 2012. Адистиги: 10.01.01. – кыргызская литература.

10. Кадырманбетова А.К. «Прозадагы көркөм образдын поэтикасы (50-60-жж.)». – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

11. Көлбаева М.К. «Айтыш өнөрүнүн табияты» (эволюция, жанр, поэтика) – 2015. Адистиги: 10.01.09.– фольклористика.

12. Асакеева Д. «Көркөм-адабий процесс жана советтик идеология» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

13. Аманова Р. «Кыргыздын оозеки салттагы профессионалдык музыкасы» – 2017. Адистиги: 17.00.02. – музыкалык искусство.

14. Орозова Г.Ж. «Кыргыз элдик поэмаларынын историзми жана жанрдык жаңылануу» (Жанр. Сюжет. Историзм) – 2017. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика.

15. Абакиров К. «Манастаануу илиминин калыптанышы жана өнүгүшү» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

16. Бакчиев Т. А. «Традиционные основы сказительского искусства (на примере творчества сказителей эпоса «Манас» – манасчы)» (кырг. «Манасчылыктын салттуу негиздери») – 2018-жылдын. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

17. Койлубаев К. К. «Акындар поэзиясы жана доор» – 2019. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

18. Темирова Б. «Манас» үчилтиги менен кыргыз адабиятынын карым-катышы». – 2019. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика, 10.01.01. – кыргыз адабияты.

Филология илимдеринин кандидаттары:

1. Пен Мэй. Изучение творчества Чингиза Айтматова в Китае. – 1996; Специальность: 10.01.02 – современная национальная литература.

2. Асакеева Д. Ж. Айтматовдун повесттеринде сюжет жана жана композиция маселелери. – 1997. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

3. Пайзуллаева К. У. Литературное наследие Касыма Тыныстанова. – 1999. – Специальность: 10.01.03. – литература ближнего и дальнего зарубежья: кыргызская литература.

4. Сабирова В. К. Проблема времени и пространства в творчестве писателей Кыргызстана 60–90-х годов (на материале Ч. Айтматова, М.Байджиева и др.) – 1999. – Специальность: 10.01.03-современная литература.

5. Кадырмамбетова А. К. Кыргыз повесттериндеги подтект проблемасы (50–60-жылдар). – 2000. – Адистиги: 10.01.01-кыргыз адабияты (Л. Үкүбаева менен бирге).

6. Орозова Г. Ж. Түрк элдеринин поэмаларынын кыргыздарга таралышы жана айтылыш өзгөчөлүгү. – 2000. – Адистиги: 10.01.09. – фольклористика (Б. Кебекова менен бирге).

7. Мукасов М. «Жаныш, Байыш» эпосунун поэтикасы. – 2000. – Адистиги: 10.01.09 – фольклористика (Б. Кебекова менен бирге).

8. Турдукожоев Ч. Т. Айтматовдун чыгармаларынын стилдик өзгөчөлүктөрүн мүнөздөгөн көркөм сөз каражаттары. – 2000. – Адистиги 10.01.01 – кыргыз адабияты; 10.02.01. – кыргыз тили. (Б. Орузбаева менен бирге).

9. Исаков К. А. Б. Сарногоевдин поэтикалык дүйнөсү. – 2001. – Адистиги: 10.01.03 – азыркы улуттук адабият.

10. Доан Гүлпынар. «Манас» эпосундагы жалпы адамзаттык мааниге ээ мүнөздөр жана сапаттар. – 2001. – Адистиги: 10.01.09 – фольклористика (С. Мусаев менен бирге).

11. Егимбаева С. К. Ө. Даникеевдин чыгармачылык эволюциясы. – 2001. – Адистиги: 10.01.03 – азыркы улуттук адабият.

12. Өмүрзакова Н. Б. Кыргыз поэзиясындагы сонет формасынын калыптанышы жана өнүгүшү. – 2001. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

13. Карыпкулова Э. А. Свободный стих в кыргызской поэзии. – 2001. – Специальность: 10.01.01 – кыргызская литература (Е. Озмитель менен бирге).

14. Мукамбетова А. С. 70-80-жылдардагы кыргыз повесттеринин поэтикасы (жанр, стиль маселелери). – 2001. – Адистиги: 10.01.03 – азыркы улуттук адабият.

15. Байтерекова Ж. С. Кыргыз арман ырларынын көркөм кубулушу. – 2002. – Адистиги: 10.01.09-фольклористика (С. Закиров менен бирге).

16. Усупбаева Э. Р. «Манас» эпосундагы трагедиялуулук. – 2003. – Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

17. Зулпуев А. З. Табият көрүнүштөрүнүн акындар поэзиясында көркөм сүрөттөлүшү. – 2003. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

18. Кулмамбетова Г. М. Абылкасымованын поэтикалык изденүүлөрү. – 2003. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

19. Токарева Т. В. Влияние опыта русской классики на формирование жанра повести в детских литературах Средней Азии. – 2003. – Адистиги: 10.01.03. – Литература ближнего и дальнего зарубежья: Киргизская литература (В. Вакуленко менен бирге).

20. Ыйсаева Н. Кыргыз прозасында каада-салттын сү-

рөттөлүшү. – 2004. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

21. Исаков Б. Кыргыз элинин диний ырлары. – 2004. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

22. Садыкова Н. Стилевые особенности повестей Чингиза Айтматова. – 2004. – Специальность: 10.01.01. – кыргызская литература.

23. Исмаилова А. Сагын Акматбекованын поэтикалык изденүүлөрү. – 2004. – Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

24. Мукасова А. Кыргыз адабиятында илимий фантастикалык жанрдын калыптанышы жана өнүгүшү. – 2004. – Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

25. Урматова А. К. Акматовдун чыгармачылыгынын көркөмдүк өзгөчөлүктөрү жана социалдык проблематикасы. – 2004. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты (И. Лайлиева менен бирге).

26. Искендерова Ш. Молдо Кылычтын чыгармачылыгы жана иликтөө тарыхы. – 2005. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты (Б. Кебекова менен бирге).

27. Сабитова Э. Кыргыз адабиятында аялдардын образынын көркөм эволюциясы. – 2005. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

28. Жумакадырова К. Сооронбай Жусуевдин поэтикалык изденүүлөрү. – 2005. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

29. Акунов Э. Э. Ибраевдин поэтикалык дүйнөсү. – 2005. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты (А. Садыков менен бирге).

30. Дүйшөмбиев С. «Манас» эпосунда көз карандысыздык идеясынын көркөм чагылдырылып берилиши. – 2005. – Адистиги: 10.01.09. – фольклористика.

31. Цыренжапова Г.Г. Художественная интерпрета-

ция образной системы в романе М. Шаханова «Космоформула карающей памяти» – 2005. Специальность: 10.01.03. – литература ближнего и дальнего зарубежья (И. Сагындыков менен бирге).

32. Көлбаева М. Казыбек акындын адабий мурастарынын идеялык тематикалык өзгөчөлүгү. – 2005. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты (С. Мусаев менен бирге).

33. Койлубаев К. Жазгыч акындар чыгармачылыгынын калыптанышы жана өнүгүшү. – 2007.–Адистиги 10.01.01–кыргыз адабияты.

34. Макелек Өмүрбай. Жунго элдик оозеки чыгармачылыктын өзгөчөлүктөрү. – 2008. –Адистиги 10.01.09 – фольклористика.

35. Станалиева Г. 1916-жылдагы улуттук боштондук көтөрүлүштүн кыргыз прозасында чагылдырылышы. – 2008. – Адистиги – 10.01.01 – кыргыз адабияты.

36. Байтикова Т. Осмоновтаануу илиминин калыптанышы жана өнүгүшү. – 2008. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты (К. Абакиров менен бирге).

37. Сарыков С. Тенти Адышеванын поэтикалык изденүүлөрү. – 2008. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

38. Байгазиев М. Т. Мукановдун чыгармачылыгы 60–80-жылдардагы кыргыз поэзиясынын контекстинде. – 2009. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

39. Шабан Айтогду. Түрк халыктары жырларындагы орток эпикалык дастур («Алпамыш», «Кобыланды», «Жаныш, Байыш», «Эр Табылды», «Баттал Гази», «Даанишменд Гази») жырлары негизинде. – 2010. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

40. Исмаилов Ж. М. Акындар чыгармачылыгындагы өмүр, өлүм темасынын берилиши. – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

41. Өсүбекова Г.Т. «Ашым Жакыпбековдун чыгармачылык изденүүлөрү» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

42. Зикираева Ш. И. «Ч.Айтматовдун «Кассандра тамгасы» романындагы нравалык-философиялык маселелердин көркөм чагылышы» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

43. Токушева Т.С. «Кыргыз повесттериндеги лиризм маселеси» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

44. Тойбаева Ж.М. «Духовно-нравственные искание современника на кыргызской сцене (на примере творчество выдающихся мастеров театральной сцены XX века)» – 2011. Адистиги: кыргызская литература – 10.01.01, 17.00.01. – театральное искусство.

45. Шаршеева К.А. «Шатман Садыбакасовдун чыгармачылык изденүүсү» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

46. Бокоева Ж.Т. Омор Султановдун поэтикалык изденүүсү» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

47. Жусупбеков А. «Жеңижоктун чыгармачылыгынын өзгөчөлүгү» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

48. Мустафа Ожакбеги. «Бала жана балалык Ч.Айтматовдун көркөм дүйнөсүндө» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

49. Садыкбек кызы Ж. «Ташым Байжиевдин өмүрү жана адабий-илимий чыгармачылыгы мезгилдин тарыхый-маданий жана идеологиялык контекстинде» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

50. Мустафа Кундакчы. «Кыргыз жана түрк фольклорундагы каргыштардын жалпылыктары жана айырмачылыктары» – 2013. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

51. Энвер Капаган. «Кыргыз түрк фольклорундагы ак бата, тилек, алкыштардагы айырмачылыктар жана окшоштуктар» – 2013. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

52. Осмоналиев М.А. «Калыгул Бай уулунун мурас-тары жана чыгармачылыгындагы жалпылыктар» 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

53. Колдошев Т.Р. «Кыргыз поэзиясындагы элегия жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

54. Өмүров Б.Ж. «Кеңеш Жусуповдун чыгармачылык изденүүлөрү» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

55. Ызабекова Д. «Жунай Мавляновдун чыгармаларынын идеялык-эстетикалык өзгөчөлүктөрү» – 2015. Адистиги: 10.01.09. – кыргыз адабияты.

56. Абдырасулова Ж. С. «Баатыр кыздардын образдары элдик чыгармаларда» («Кыз Сайкал», «Жаңыл Мырза» эпосторунун негизинде) – 2015. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

57. Текешова М.Б. «Чыңгыз Айтматовдун «Тоолор кулаганда» (Түбөлүк колукту) романында тагдыр маселесинин көркөм иштелиши» – 2016. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

58. Сырдыбаева Р.М. «Поэтика прозы Ч.Айтматова в свете мультикультурных взаимосвязей» – 2015. Адистиги: 10.01.01.

59. Жаманбаева К. «Коргоол досу уулунун чыгармачылыгында салттуулуктун улантылышы жана өздүк чеберчилик» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

60. Тойчубек кызы Ж. «Манас» үчилтигиндеги дидактикалык мотивдер» – 2017. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика.

61. Качкынбай кызы А. «Ч.Айтматовдун публицистикасындагы сүрөткер жана доор маселеси» – 2017. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

62. Жусуева С. К. «Кыргыз адабиятындагы очерк жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү» – 2018-жыл. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

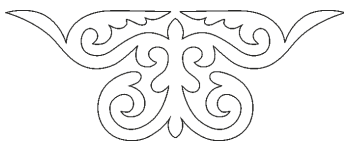
63. Кулмамбетов Ж. О. «Кыргызский эпический театр в контексте мировой культуры» – 2018. Адистиги: 24.00.01. – теория и история культуры.

64. Ерболат Баят. «Түрк монгол эпосторунун сюжеттер типологиясы» – 2018. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика

65. Жапаракунов У.К. «Токтосун Самудиновдун поэзиясындагы жанрдык жана стилдик изденүүлөр» – 2019. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

66. Сейфеттин Гелекчи. «19-20 кылымдардагы кыргыз-түрк төкмө акындарынын табият жөнүндөгү ырларынын окшоштуктары жана өзгөчөлүктөрү» – 2019. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

67. Кулбаракова Зарина. «Манас» эпосундагы жаныбарлардын көркөм чагылдырылышы жана тотемдик белгилери (С.Орозбаков, С.Каралаевдин варианттарынын негизинде)» – 2019. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика.

ИЛИМДИН ДОКТОРЛОРУ

ИСАМИДИНОВ ИСКЕНДЕР ЧОҢМУРУНОВИЧ

Чүй облусунун, Чүй районуна караштуу Кегети айылында 1952-жылы 20-январда жумушчунун үй-бүлөсүндө туулган. 1958-жылдан 1968-жылга чейин Кегети орто мектебинде окуган. Мектепти аяктагандан кийин 1968-жылы Кыргыз мамлекеттик университетинин (учурда Ж.Баласагын атындагы КУУ) филология факультетине өтүп, аны 1973-жылы «филолог; кыргыз тили жана адабиятынын окутуучусу» квалификациясын алуу менен аяктаган.

Исамидинов И.Ч. 1993-жылы «**Кыргыз орто мектептеринде Ч.Айтматовдун чыгармаларын үйрөнүү процессинде окуучулардын адабий-теориялык түшүнүктөрүн калыптандыруу**» темасында 13.00.02-кыргыз адабиятын окутуунун методикасы адистиги боюнча кандидаттык диссертациясын коргогон.

Ал эми 2005-жылы «**Кыргыз орто мектептеринде адабият теориясын окутуу**» деген темада 13.00.01-жалпы педагогика, 13.00.02-окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиктери боюнча докторлук диссертация коргогон. Оппоненттери: педагогика илимдеринин доктору Уметов Т.Э., педагогика илимдеринин доктору, профессор Жумажанова Т.К. филология илимдеринин доктору, профессор Кыдырбаева Р.З. Жетектөөчү мекеме: Бишкек гуманитардык университети.

Анын бүткүл эмгек, илимий ишмердүүлүгү Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети менен тыгыз байланыштуу. Ал КМУнун комсомол комитетинин секретарынын орун басары, окутуучу, ага окутуучу, доцент, ал эми 1980-1992-жылдарда кыргыз филология

факультетинин деканынын орун басары кызматтарында эмгектенген.

1993-жылдан тартып университеттин алкагындагы жетекчилик кызматтарда: КУУнун тарбия иштери боюнча проректору, кадрлар боюнча жана бюджеттик эмес бөлүмдүн окуу-тарбия иштери боюнча проректору, каржы-экономикалык иштер боюнча проректору, бюджеттик эмес каражаттары боюнча проректору, ал эми 2000-жылдан тарта КУУнун биринчи проректору кызматтарында жана бул жылдар аралыгында бир нече жолу ректордун милдетин аткарып, ал эми 2009-жылдан Ж.Баласагын атындагы КУУнун педагогикалык ишмердүүлүк боюнча проректору – Педагогикалык кадрларды максаттуу даярдоо институтунун директору кызматында иштеп келе жатат.

И.Ч. Исамидиновдун жогоруда белгиленген административдик-башкаруучулук ишмердүүлүгү аны жогорку билим берүү системасын башкарууда, окуу процессин уюштурууда, илимий-педагогикалык коллективди жетектөөдө маанилүү тажрыйбасы бар азыркы типтеги жетекчи катары мүнөздөйт. Ага жогорку кесиптик компетенттүүлүк жана аткаруучулук жоопкерчилик мүнөздүү. Ал КУУнун структуралык түзүмдөрүн учурдун талабына ылайык реформалоого түздөн-түз жана жигердүү катышкан. КУУда биринчи жолу адистерди максаттуу даярдоо идеясынын демилгечиси болуп эсептелет. КУУнун чет элдик университеттер жана окуу борборлору менен кызматташуусун өнүктүрүүгө активдүү катышат жана эл аралык билим берүү тажрыйбаларын КУУнун ишмердүүлүгүнө киргизүүгө өзүнүн зор салымын кошуп келүүдө.

Ал дүйнөлүк залкар жазуучу Чынгыз Айтматовдун чыгармалары боюнча Япония, Франция, Түркия мамлекеттеринин жогорку окуу жайларында дарстарды окуган.

И.Ч. Исамидинов административдик ишмердүүлүктү коомдук жана илимий-педагогикалык ишмердүүлүк менен ийгиликтүү айкалыштыра алат – ал белгилүү окумуштуу, ата-мекендик филология, педагогика, кыргыз таануу тармагындагы адис. Өзүнүн көп кырдуу эмгегинин негизинде көптөгөн илимий макалалар, монографиялар, окуу куралдары жарык көргөн. Ал илимий-педагогикалык кадрларды даярдоого өзгөчө көңүл бурат.

И.Ч.Исамидинов Кыргыз билим берүү академиясынын жана Абай атындагы Казак мамлекеттик педагогикалык университетинин алдындагы докторлук (кандидаттык) диссертацияларды коргоо боюнча Диссертациялык кеңештердин мүчөсү.

Өзүнүн көп жылдык, жемиштүү эмгеги, илимий жана педагогикалык ишмердүүлүгүндөгү жетишкендиктери, ошондой эле билим берүү системасын өнүктүрүүгө кошкон зор салымы үчүн Кыргызстан ЛКСМ Борбордук комитетинин (1984-ж.), Билим берүү жана илим министрлигинин (1984-ж., 2003-ж.), Ички иштер министрлигинин (1984-ж.) Ардак Грамоталары жана Кыргызстан Коммунисттик партиясынын Борбордук комитетинин, Кыргыз ССР Министрлер советинин, Кыргызсовпрофтун жана Кыргызстан ЛКСМ Борбордук комитетинин юбилейлик Ардак Грамотасы (1987-ж.), Манастын 1000 жылдыгы Медалы (1995-ж.), Кыргыз Республикасынын Билим берүүсүнүн отличниги төш белгиси (1995-ж.), Россия Федерациясынын коомдук сыйлыктарды ыйгаруу боюнча улуттук комитетинин Ломоносов ордени (2008-ж.) менен сыйланган. Ага «Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер» (2003-ж.), Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнүн жана илиминин профсоюздук кыймылынын отличниги (2008-ж.), «Ж.Баласагын атындагы КУУнун ардагери» сыяктуу ардактуу наамдар ыйгарыл-

ган. Ал **Ч.Айтматов атындагы Коомдук академиянын академиги болуп саналат (2007-ж.)**. 2010-жылы КМШ өлкөлөрүнүн билим берүү кызматкерлеринин I съездинин делегаты болгон. Кыргыз Республикасынын Ардак Грамотасы менен сыйланган (2010 ж.).

Республикадагы белгилүү коомдук ишмер И.Ч. Исамидинов 2004-2008-жылдары **Бишкек шаардык Кеңешине депутат** болуп шайланган. Аталган убакыт аралыгында ал **Ленин райондук аймактык депутаттык топтун жетекчиси болуу менен (2004-2005) «Бишкек шаардык кеңешинин жергиликтүү өзүн-өзү башкарууну өнүктүрүү, коомдук уюмдар, партиялар, кыймылдар жана массалык маалымат каражаттары менен иш алып баруу, идеология, дин, улуттук маселелер боюнча комиссиясынын»** төрагасы болгон.

И.Ч.Исамидинов илимий-педагогикалык коомчулукта жана өлкөбүздүн билим берүү системасында чоң кадыр-баркка ээ.

И.Ч. Исамидиновдун башка илимий эмгектерин албаганда да кыргыз адабиятын окутуунун методикасы, анын ичинде Ч.Айтматовдун чыгармачылыгын окутуу боюнча 60ка жакын илимий эмгектери жарык көргөн.

Негизги эмгектери:

1. Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы салыштырууларды окутуунун айрым маселелери. / Кыргыз Республикасынын ИАсынын корр.-мүчөсү, филология илимдеринин доктору, проф. К.К. Сартбаевдин 80 жылдыгына арналган илимий-практикалык конференциянын баяндамалары. Бишкек, 1991.

2. Кыргыз орто мектептеринде Ч.Айтматовдун чыгармаларын үйрөнүү процессинде окуучулардын адабий-

теориялык түшүнүктөрүн калыптандыруу (окуу куралы). Бишкек: Илим 1993.

3. Адабият таануу жана адабиятты окутуунун методикасы./Труды института целевой подготовки специалистов, выпуск 1. Бишкек, 2001.

4. Мектепте көркөм чыгарманын мазмунун жана формасын үйрөтүүнүн проблемалары. / Высшая школа и современность. Материалы межвузовской научно-технической конференции, посвящен. 10-летию независимости Кыргызской Республики, 50-летию КГНУ и 5-летию ИЦПС. Часть II. – Бишкек, 2001.

5. Адабият теориясын окутуу методика илиминде. / Высшая школа и современность. Часть I. – Бишкек, 2002.

6. «Ак кеме» повестиндеги «Бугу Эне» жөнүндөгү адабий жомокту окутуу./Вестник КНУ им. Ж.Баласагына, серия 1. – Б., 2002.

7. Адабият теориясын окутууга коюлуучу методикалык талаптар. / Проф. Н.Оралбаева эне тил билими мен эдистеме илими халыкаралык гылымы конференциясынын материалдары 21-22 караша. – Алматы, 2003.

8. Кыргыз мектептеринде адабият теориясын окутуу (окуу куралы). Бишкек: «Архи», 2004.

9. Айтматов Ч.: салттуулук жана жаңычылдык. Вестник КНУ им. Ж.Баласагына, серия 1, выпуск 1. – Б., 2009.

10. Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын жогорку класстарда окутууда адабият теориясын үйрөтүү/Жогорку окуу жайларынын филология факультеттеринин студенттери жана мектеп мугалимдери үчүн / Б., 2010. – 128 б.

11. Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын негизинде V–VIII жана IX класстарда адабият теориясынан маалымат берүү / Жогорку окуу жайларынын филология факультеттеринин студенттери жана мектеп мугалимдери үчүн / Б., 2010. – 192 б.

БАЙГАЗИЕВ СОВЕТБЕК ОБОЗКАНОВИЧ

1946-жылы 1-майда Жумгал районундагы Кайырма айылында туулган. 1969-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетинин филология факультетин бүтүргөн. 1971–1975-жж. КМУнун аспирантурасында окуп, 1975–1977-жж. «Кыргызстан маданияты» гезитинде кабарчы, 1977–1984-жж. Кыргыз ССР илимдер академиясынын Тил жана адабият институтунун илимий кызматкери, 1985–1993-жж. Кыргыз педагогика илим-изилдөө институтунун кыргыз тили жана адабиятын окутуу методикасы секторунун башчысы, директордун орун басары, 1993–2001-жылдарда И. Арабаев атындагы педагогикалык университеттин окуу жана илимий иштер боюнча проректору болуп эмгектенген. Бүгүнкү күндө Кыргыз билим берүү академиясынын вице-президенти.

1962-жылы мектепте 9-класста окуп жүргөндө «Жаш ленинчи» журналына «Баарынан адам күчтүү» аттуу аңгемеси жарыяланган. «Менин боз торгоюм» аттуу алгачкы аңгемелер жыйнагы 1970-жылы жарык көргөн.

1981-жылдан СССР Жазуучулар союзунун мүчөсү.

1984-жылы «Кыргыз драматургиясындагы көркөм конфликт жана каармандын нравалык изденүүлөрү (60-70-жылдар)» деген темада кандидаттык диссертация коргогон.

1996-жылы профессор илимий наамын алган.

2002-жылдын 14-ноябрында «Кыргыз драматургиясы: тарыхы, конфликттер жана образдар эволюциясы (20–50-жылдар)» (Шифр: 10.01.03. – азыркы улуттук адабият) деген темада докторлук диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор М.Борбугулов, филология илимдери-

нин доктору, профессор З.Кабдолов. филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева. Жетектөөчү мекеме: Казак Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын М.Ауэзов атындагы адабият жана искусство институту.

Филология илимдеринин доктору. Айтматов эл аралык коомдук академиясынын академиги, Россия эл аралык педагогикалык жана социалдык илимдер академиясынын академиги, Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнө эмгек сиңирген кызматкер. Кыргызстан Журналисттер союзунун сыйлыгынын эки жолку лауреаты, И.Арабаев, Ж.Бөкөнбаев, Төлөн Насирдинов атындагы сыйлыктардын лауреаты жана бир нече илимий-чыгармачылык конкурстардын жеңүүчүсү. «Манас-1000» медалынын, «Кыргыз тили» төш белгисинин ээси. Эл агартуунун отличниги. Жумгал районунун ардактуу атуулу.

С. Байгазиевдин 170ке жакын илимий эмгеги жарык көргөн.

Негизги илимий эмгектери:

1. Жаңы мүнөздөр, жаңы конфликттер: Адабий сын-макалалар. – Ф.: Кыргызстан, 1980.

2. Калем изи: Адабий сын-макалалар. – Ф.: Кыргызстан, 1987.

3. Кыргыз совет адабиятынын тарыхы. 1-том (авторлош). – Ф.: Илим, 1987. – 816 б.

4. Кыргыз совет адабиятынын тарыхы. 2-том (авторлош). – Ф.: Илим, 1987.

5. Жазуучунун чыгармачылык индивидуалдуулугун мектепте үйрөнүү. Мукай жана Жусуп: // Мугалим үчүн окуу куралы. – Ф.: Мектеп, 1993.

6. Кыргыз адабиятынын программасы (А.Мураатов менен бирдикте). – Б.: Мектеп, 1993.

7. Улуу Манас улутубуздун дил жана тил бешиги. – Б.: Эркин-Тоо, 1995.

8. Кыргыз адабияты. 10-класс үчүн окуу китеби (авторлош). – Б.: Учкун, 1997.

9. Гумандуу педагогика жөнүндө сөз. – Б.: Алтын тамга, 1998.

10. Патриархалдык коллективизмден инсандык автономияга карай. – Б.: КМПУнун басма борбору, 1998.

11. Манастаануу. – Б.: Учкун, 2000.

12. XX кылымдагы Кыргыз драматургиясынын тарыхы. – Б.: 2001.

13. Гумандуу педагогика. – Б.: Алтын тамга, 2007.

14. Кыргыз адабияты. 11-класс үчүн окуу китеби (авторлош). – Б.: Учкун, 2007.

15. Кыргыздын улуу акындарынын этикасы жана педагогикасы. – Б.: Билим, 2008.

16. Атамекендик жана дүйнөлүк этика: 11-класс үчүн. – Б.: Гүлчынар, 2008.

17. Цивилизация: Көчмөндөр кыйын-кезеңи жана табият тагдыры: Публицистикалык бир томдук. – Б.: Гүлчынар, 2008.

18. Мугалимге жети кат. – Б.: Гүлчынар, 2008.

19. Балдарга Манас баатыр жөнүндө. – Б.: Гүлчынар, 2008.

20. Манастаануу//Окуу курал. – Б.: 2010.

МУРЗАХМЕДОВА ГҮЛНАРА МУРЗАЛИЕВНА

1961-жылы 29-августа Чүй областынын Токмок шаарында туулган. 1985-жылы Россиянын Свердлов шаарындагы М. Горький атындагы Урал Мамлекеттик университетинин филология факультетин бүткөн. 1985-жылдан

баштап КМУнун орус филологиясы факультетинин «СССР элдеринин адабияты» кафедрасында окутуучу болуп иштейт. Ушул эле университеттин аспирантурасында окуйт. **1993-жылы 14-майда «Историческая действительность и художественный вымысел в кыргызском историческом и историко-биографическом романе (60–80-е годы)»** (Шифр: 10.01.01 – кыргызская литература) деген темада кандидаттык диссертация коргогон.

Г. М. Мурзахмедова 1993-жылдан КР ИИМ дин Бишкек милиция мектебинде илим изилдөө жана редакциялык басма бөлүмүнүн башчысынын орын басары, 1998-жалдан КР Президентинин пресс-кызматынын жетекчиси, 2000-жылдан «Эркин-Тоо» ачык акционердик коомунун башкармалыгынын председатели, 2008-жылдан азыркы күнгө чейин И. Арабаев атындагы КМПУнун «Орус тили жана адабияты» кафедрасында доцент болуп иштеп келе жатат.

Г. М. Мурзахмедова **2010-жылдын 21-июнунда «Историческая романистика Т. Касымбекова и ее место в развитии жанра» (10.01.01. – кыргызская литература)** деген темада докторлук диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Ибраимов О. И, филология илимдеринин доктору, профессор Дандай Ыскак уулу. Жетектөөчү мекеме: М.Ауэзов атындагы адабият жана маданият институту.

Окумуштуунун кыргыз адабиятынын актуалдуу проблемаларына арналган 32 илимий, методикалык эмгеги жарык көргөн.

Негизги эмгектери:

1. Кыргызское устное народное творчество: эпос «Манас»// Краткое пособие для студентов не филологов, (Б. 1997).

2. Вымысел и факт в художественной литературе // Монография, (Б. 2003).

3. Историческая романистика Толегена Касымбекова и ее место в развитии жанра//Монография, (Б. 2009).

ТУРДУГУЛОВ АЛИ ТУРДУГУЛОВИЧ

Турдугулов Али Турдугулович, 1961-жылдын 13-августунда Наманган областынын Касансай шаарында төрөлгөн. 1987-жылы Кыргыз улуттук университетинин филология факультетин артыкчылык диплом менен аяктаган. 2010-жылы филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн «Акындар поэзиясынын көркөм-эстетикалык табияты» деген темада доктордук диссертациясын коргогон. Илимий консультанты А.А.Акматалиев – академик, филология илимдеринин доктору. Оппоненттери: С.И.Искендерова – филология илимдеринин доктору, профессор; Ж.Д.Дадебаев – филология илимдеринин доктору, профессор; З.Г.Бисенгали – филология илимдеринин доктору, профессор. Жетектөөчү мекеме Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия славян университетинин адабияттын теориясы жана тарыхы кафедрасы.

Кыргыз билим берүү институту – ага илимий кызматкер, доцент; Нарын мамлекеттик университети – гуманитардык, кийин филология факультетинин деканы; Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети – илим жана инновация борборунун директору, кийин ушул эле улуттук университеттин фундаменталдык илимдер институтунун директору; Азыр Кыргыз билим берүү академиясында окуу-усулдук комплекстерди иштеп чыгуунун теориясы жана практикасы борборунун директору болуп иштейт.

Негизги эмгектери: Адабият таануу илимине киришүү: студенттер үчүн окуу куралы (1996); Төкмө ырчылар менен жазгыч акындардын чыгармачылыгын окутуу технологиялары (1996); Эл акындарынын мурасын үйрөнүү: студенттер үчүн окуу куралы (1998); Акындар поэзиясынын тарыхы боюнча лекциялардын курсу (1999); Көркөм сөз өнөрү: мектептин VIII кластары үчүн кыргыз адабияты окуу китеби (С.Мусаев менен авторлош, 1999, 2002) ; Адабият. Өзбекстандагы кыргыз мектептердин VIII классы үчүн окуу китеби (2008); Кыргыз адабияты: орто мектептин VIII класстары үчүн окуу китеби (Б.Оторбаев менен авторлош, 2010, 2012); Кыргыз адабияты: республиканын кесиптик лицейлери үчүн окуу китеби (А.Чымырбаев менен авторлош, 2000); Кыргыз классикасы: адабий мурас руханий дөөлөт башатында (монография, 2005);

ШИСЫР ИСХАР СУВАЗОВИЧ

1954-жылы 15-ноябрда Чүй областынын Москва районуна караштуу Александровка айылында туулган. 1978-жылы Москвадагы А.М. Горький атындагы адабият институтун бүткөн.

1978-жылдан бери КР ИУАнын тарых жана маданий мурастар институтунун дунган таануу жана кытай изилдөө борборунда ага илимий кызматкер болуп иштеп келе жатат.

1987-жылы 25-майда Алма-Ата шаарында Каз МУда «Дунганская проза 50–70-х годов: образ нового человека» деген темада кандидаттык диссертация коргогон.

2010-жылы 15-декабрда Алматы шаарында «Прозаической фольклор Хуэйцзу (дунган) Центральной

Азии» (Шифр: 10.01.09. – фольклористика) деген темада докторлук диссертациясын коргогон. М.Х.Имазовдун жетекчилиги менен биргеликте. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Саттаров К.К., филология илимдеринин доктору Бузаубагарова К.С. филология илимдеринин доктору Абсадыков А.А. Жетектөөчү мекеме: «Болашак» Караганды университети.

И. С. Шисырдын дунган адабиятынын, фольклорунун түрдүү проблемаларына арналган 50дөн ашуун илимий макалалары орус, кыргыз, дунган, кытай тилдеринде жарык көргөн. Ошондой эле бир нече монографиялык эмгеги жана окуу-методикалык колдонмолору, окуу китептери басылып чыккан.

Негизги илимий иштери:

1. Макала. Жун-Я хуэйцзу кучуан вэньсюэ чжунди шэньшэнь (Святые в народной литературе хуэйцзу) // Синьцзянь дасюэ сюэбо. – Урумчи, 2006. – №34. – С. 225–226 (кытай тилинде).

2. Макала. Дунген халык ауыз: әдебиетіндегі аңыздар // Ақиқат.– Алматы, 2010. –№11. – 86–89 (казах тилинде).

3. Макала. Великий потоп, древнекитайская мифология и подвиг Гуня // Жарчысы. Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – 2013. – С. 236 – 242.

4. Макала. Ли Байдын ырларынын кыргыз акындары аркылуу берилүүсүнүн өзгөчөлүгү («望庐山瀑布», «独坐敬亭山», «静夜思» негизинде). – Эл аралык конференциясындагы материалдык жыйнак: «Ли Бо жана Жибек Жолу». – Бишкек, 2015. – С. 64-73 (кыргыз тилинде).

5.Макала. Предания о знаменитых исторических деятелях Китая: Чжэн Хэ // Научная дискуссия: Вопросы

филологии, искусствоведения и культурологии. – Сборник статей по материалам XLVII международной научно-практической конференции. – Москва, 2016. – №4(43). – С. 103-109 /Сб. включен в наукометр. базу Ринц/.

6. Макала. Этиологические мифы хуэйцзу (дунган) Центральной Азии: почему у ласточки хвост раздвоен? // СибАК. В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. – Сборник статей по материалам LIX международной научно-практической конференции. – Новосибирск, 2016. – №4 (59). – С. 88 – 94 /Сб. включен в наукометр. базу Ринц/.

7.Макала. Laughter in Dungan s of Central Asia folklore (Борбордук Азиядагы дунган элинин элдик оозеки чыгармасындагы кулку) // International scientific review.– Boston (USA), 2016. – №7 (17). – P. 56 –59 (англис тилинде).

8. Макала. Особенности трансляции стихов Ли Бай кыргызскими поэтами (на основе «望庐山瀑布», «独坐敬亭山», «静夜思») // «Минь юэ Тяньшань» («Светлая луна над Тянь-Шанем»). Сборник статей Международной научной конференции «Ли Бо и Великий шелковый путь». – Пекин: Гос. кн. изд.-во, 1918. – с. 308-314 (кытай тилинде).

9. Макала. Стихотворения из родной деревни «Иньпань (несколько слов о стихах Джинлирова М. из сборника «Иньпань») // Журнал северного университета Нинься. – 2018. – №8(39). – С. 53-55 (кытай тилинде).

10. Макала. Исторические предания о Ду Вэнью (В контексте анализа материалов из фольклора хуэйцзу КНР) // Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улутук университетинин Жарчысы. Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – 2019. – № 1 (97). – С. 83-86.

Монография:

Образ нового человека в дунганской прозе (монография). – Фрунзе: Илим, 1986. – 120 с..

Прозаический фольклор хуэйцзу Центральной Азии (монография). – Бишкек: Илим, 2004. – 279 с..

Дунганская энциклопедия (энциклопедическое издание), Бишкек: Илим, 2009. – 2-е изд., доп. – 474 с. (в соавт., Имазов М.Х., Джон А.А., Хахаза Д.М. и др.).

Устная народная традиция хуэйцзу Центральной Азии (монография). – Бишкек: Илим, 2019. – 250 с. / В печати/.

ИСАКОВ КАНЫБЕК АБДУВАСИТОВИЧ

Исаков Каныбек Абдуваситович, 1969-жылы 4-июнда Ноокат районуна караштуу Жаңы Ноокат айылында туулган. 1993-жылы Ош мамлекеттик университетинин филология факультетин артыкчылык диплому менен аяктаган. 2001-жылы Кыргыз Улуттук Илимдер Академиясында академик А.Акматалиевдин илимий жетекчилиги менен «**Б.Сарногоевдин көркөм дүйнөсү**» деген темада кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү коргогон. 2011-жылдын январь айында «**Кыргыз тамсилинин табияты, башаттары жана калыптанышы**» деген темада докторлук ишин коргоду. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Абдиман уулу Өмүрхан, филология илимдеринин доктору, профессор Абдес уулу Кансейит, филология илимдеринин доктору Бакашова Ж.К. Жетектөөчү мекеме: Казакстан улуттук илимдер академиясынын М.Ауэзов атындагы адабият жана көркөм өнөр институту. Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министри (2019-жылдын сентябрь айынан)

Негизги эмгектери:

Тамсил: жанрдын генезиси жана эволюциясы (монография) –Б.: 2008, 120 бет;

Кыргыз тамсилчилери: адабий портреттер (монография) –Б.: 2008, 128 бет;

Тамсил кудурети (монография) –Б.: 2008, 260 бет;

Б.Сарногоевдин поэтикалык изденүүлөрү жана көркөм табылгалары (монография) – Ош, 2009, 152 бет;

Ч.Айтматовдун чыгармаларын орто мектептерде окутуу (монография) – Б.: 2011, 213 бет;

Советтик мезгилдеги тамсил жанрынын өнүгүшү (окуу куралы) -Бишкек: «Глобал принт», басмаканасы, 2017. 144 бет.

Эгемендүүлүк жылдардагы тамсилдердин негизги багыттары (окуу куралы) -Бишкек: «Глобал принт», басмаканасы, 2017. 56 бет.

Кыргыз адабиятындагы педагогикалык ойлор (окуу китеби) -Бишкек: «Глобал принт», басмаканасы, 2017. 168 бет.

Кыргыз адабиятынын программасы (9-класстын базасында кабыл алынган колледждин студенттери үчүн) Авторлош. (КРнын ББЖИМдин грифи менен, буйрук №417/1, 2018.05.04) -Бишкек: «Глобал принт», басмаканасы, 2018. 52 бет.

Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын орто мектепте окутуу (методикалык окуу куралы) – Бишкек: «Глобал принт», басмаканасы, 2018. 108 бет.

КУЛТАЕВА ҮМҮТ БАЙМУРАТОВНА

1954-жылы 25-апрелде Жалал-Абад областынын Сузак районуна караштуу Маркай айылында туулган. 1976-жылы Ош мамлекеттик педагогикалык институтунун филология факультетин бүткөн. 1976-81-жылдарда Көк-Жаңгак шаарындагы Сары-Булак орто мектебинде мугалим, Сузак районундагы «Ырыс» орто мектебинде окуу иштери боюнча директордун орун басары болуп иштеген. 1981–85-жылдарда Кыргыз педагогика илим изилдөө институтунда аспирантуранын күндүзгү бөлүмүндө аспирант, илимий кызматкер болуп иштейт. 1986-жылдан баштап Фрунзе шаарындагы № 39 мектепте мугалим, И. Арабаев атындагы КМПУда окутуучу, ага окутуучу, доцент, кафедра башчысы, декан, Мамлекеттик тил жана маданият институтунун директору сыяктуу кызматтарда эмгектенген.

2008-жылдан бери Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинде Мамлекеттик тил боюнча проректор болуп иштейт.

1989-жылы Ташкент шаарында «Кыргыз адабиятын окутууда предметтер аралык байланыштарды пайдалануу аркылуу окуучулардын билимин тереңдетүү» деген темада кандидаттык диссертация коргогон.

1999-жылы доцент деген илимий наам алган.

Ү. Б. Култаева 2 монографиянын, 3 окуу куралдын, 2 окуу китептин (анын бири автордук методика), 1 окуу компакт-дисктин, 1 документалдуу очерктер жыйнагынын, 100 дөн ашуун илимий, 50 дөн ашуун публицистикалык макалалардын автору.

Ү. Култаева 2011-жылдын 4-мартында **«Кыргыз тарыхый романы: типологиясы жана жанрдык өзгө-**

чөлүгү» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада докторлук диссертациясын коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор А.Эркебаев, филология илимдеринин доктору, профессор Ж.Дадебаев, филология илимдеринин доктору, профессор К.Ергөбек. Жетектөөчү мекеме: Аоь-Фараби атындагы Казак улуттук университетинин казак адабияты кафедрасы.

Ү. Култаева илимде, билим берүүгө сиңирген эмгеги үчүн 1981-жылы КР Билим берүү, илим жана жаштар саясаты министрлигинин Ардак грамотасына, 1997-жылы КР Билим берүү жана маданият министрлигинин Ардак Грамотасына, 2000-жылы «КР билим берүү отличниги» деген наамга, 2004-жылы КР Президентине караштуу мамлекеттик тил боюнча Улуттук комиссиянын Ардак Грамотасына, 2005-жылы КР Президентине караштуу мамлекеттик тил боюнча Улуттук комиссиянын «Кыргыз тили» төш белгисине, 2005-жылы Кыргыз Республикасынын Ардак Грамотасына татыктуу болгон.

Негизги эмгектери:

1. Кыргыз тилин бөтөн тил катары окутуунун методикасы // Педвуздардын студенттери үчүн окуу-методикалык курал. Б., 1995, –225-б.

2. Эне тил (6 жаштан окуган орто мектептердин 2-классы үчүн) // Окуу китеби. Авторлош.– Б., 1994. – 145 б.

3. Кыргызча сүйлөшөбүз // Окуу китеби. – Б., 2004. – 101-бет.

4. Түрмуш чындыгы жана көркөм образ // Макалалар жыйнагы. – Б., 2002. – 55 б.

5. Т. Касымбековдун «Сынган кылыч» романын өздөштүрүү. – Б. 2001. – 180-б.

6. Кыргыз тарыхый романистикасы. – Б., 2006. – 228 б.

7. Кыргыз тарыхый романдарынын жанрдык өзгөчөлүгү. – Б.; 2007.

ЭШИЕВ АСЫЛБЕК МИРЗАТИЛАЕВИЧ

Эшиев Асылбек Мирзатилаевич. 1957-жылы 3-майда Жалал-Абад облусуна караштуу Ноокен районунун Сакалды айылында туулган. Ош мамлекеттик педагогикалык институтунун филология факультети. 1985-ж. 2011-ж. «Акындар поэзиясы: эволюциясы, интегративдик тенденциясы; типологиялык процесстер (XI-XV к.к.)» аттуу темада филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасы үчүн диссертациясын коргогон. Расмий оппоненттери: ф.и.д., профессор А. Садыков, ф.и.д., профессор К. Абдзулы, ф.и.д., профессор Ө. Абдименулы. Жетектөөчү мекеме: И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

1991-1996-жж. кыргыз билим берүү академиясынын аспиранты, ага илимий кызматкери. 1996-2012-жж. Нарын, Жалал-Абад, Баткен мамлекеттик университеттеринин кафедра башчысы, факультеттин деканы, Чүй университетинин илимий иштер боюнча проректору. 2013-2015-жж. КР УИАнын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун жетектөөчү илимий кызматкери болуп эмгектенген. 2015-ж. бери Жалал-Абад мамлекеттик университетинин профессору.

80ден ашуун илимий эмгектери, макалалары (анын ичинен Германияда (2), Россияда (11), Түркияда (1), Казакстанда (2), Өзбекстанда (1), Тажикстанда (2) жарык көргөн.

Негизги эмгектери:

1). Орто түрк доорундагы педагогикалык ойлор. - Бишкек, 2006. – 307 б.

2). Орто кылымдык орток түрк жана иран-тажик поэзиясындагы интеграциялык процесстер: гумандуулук идеялары. - Бишкек: Айат, 2008. - 184 б.

3). Батыштагы байыркы түрктөр. – Ош, 2008. – 252 б.

4). Орто кылымдардагы кыргыз жазма жана оозеки поэзиясы: интегративдик тенденциялары; типологиялык процесстер. - Бишкек: Бийиктик, 2009. - 180 б.

5). Акындар поэзиясы (XI-XV к.к.). - Бишкек: Бийиктик, 2010. – 316 б.

6). Древний sacri мир: древние тексты, апокриф, руны, летопись, протоязык. - Бишкек: Улуу тоолор, 2014. - 240 б.

7). Манастын улуу кыргыз мамлекети: рухий дүйнөсү, идеологиясы, геосаясаты, маданияты. I китеп. - Бишкек: Улуу Тоолор, 2014. – 260 б.

8). Ancient sacred world. Deutschland. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. 172 p.

9). Эпос «Манас» и исторические источники: параллели, аналогии. Deutschland. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. 200 с.

МАМБЕТАЛИЕВ КУБАН ИЛЬЯЗОВИЧ

1953-жылы 8-январда Чүй обласына караштуу Кемин районунда туулган. 1974жылы Пржевальск мамлекеттик педагогикалык институтуна тапшырып 1978-жылы артыкчылык диплому менен аяктаган. 2012-жылы, 18-майда «Сатира и юмор кыргызской литература (генезис понятия и эволюция качества)» (шифр:10.01.01

– кыргызская литература) деген темада докторлук диссертациясын коргогон. Оппоненттер - Абыдкадыр Садыков, Омирхан Абдиман уулу, Калыбек Байжигитов. Жектөөчү мекеме – Казакстан Республикасынын Билим берүү министрлигинин алдындагы илим комитетинин Ауэзов атындагы адабият жана искусство институту.

ПГПИ, ПИРЯЛ, Кыргызуниверситет, Академия наук - ученый секретарь Института языка и литературы, редактор газеты «Столица», председатель правления ОО «Журналисты», Посол Кыргызстана в Великобритании, советник Регионального института Центральной Азии.

Негизги эмгектери:

Сатира и юмор в кыргызской литературе. Монография. - Бишкек, 2011. - 253 с.

История кыргызской сатиры. Учебник для вузов. - Бишкек, 2014. – 236 с.

Кыргызстандын алтыны. Макалалар. - Бишкек, 2014. - 112 б.

Апас Джумагулов: Эпоха премьер-министра Кыргызстана. - Ridero, 2016. - 202 с.

Истина Фетхуллага Гюлена..2-издание. - Бишкек, 2019. - 176 с.

КАДЫРМАНБЕТОВА АЙНУРА КҮМӨНОВНА

Кадырманбетова Айнура Күмөновна – 1966-жылдын 21-декабрында төрөлгөн, 1992-жылы КМУнун кыргыз филологиясы факультетин, 1996-жылы кыргыз адабияты адистиги боюнча КР УИАнын аспирантурасын бүтүргөн. 2000-жылы 7-апрелде «Кыргыз повесттериндеги подтекст проблемасы (50-60-жылдар)» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссер-

тациясын коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор З.А.Ахметов, филология илимдеринин кандидаты, доцент К.Абакиров. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2014-жылдын 26-декабрында «»50-80-жылдардагы кыргыз прозасындагы салттуу жана жаңычыл адабий-эстетикалык парадигмалар» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада докторлук диссертациясын коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Байгазиев Советбек Орозканович, филология илимдеринин доктору, профессор Өмүрхан Абдиманулы, филология илимдеринин доктору Койчуманова Нургүл Мааметовна. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин филология факультетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

А.Кадырманбетова - филология илимдеринин кандидаты (2000), доцент (2006), КР Илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты (2004), Эл Аралык Айтматов академиясынын академиги (2012), филология илимдеринин доктору (2014).

Кадырманбетова Айнура Күмөновна – улуттук адабияттаануу илимий багытындагы көрүнүктүү адистердин бири. Ал «Кыргыз повесттериндеги подтекст проблемасы» (2000), «Адабий кырдаал жана көркөмдүк жаңылануулар» (2009), «Кыргыз прозасы: салттуу жана жаңычыл парадигмалар» (2014) аттуу илимий монографиялардын автору. 7 томдук «Кыргыз адабиятынын тарыхы», 33 томдук «Түрк тилдүү элдердин адабияты» аттуу фундаменталдуу илимий эмгектерге ХХ кылымдагы кыргыз адабияты боюнча негизги бөлүмдөрдү жазган авторлордун бири. «Кыргызстан Энциклопедиясына» кыргыз адабияты боюнча 30 га жакын макалалары жарык көргөн. Ошондой эле «Сагым-

бай», «Саякбай», «Алыкул», «Чыңгыз Айтматов» аттуу энциклопедиялардын басмага даярдалышына активдүү катышып, көптөгөн макалаларды жазган. Мындан сырткары Казакстандагы (Астана) Түрк академиясы тарабынан чыгарылган «Түрк өнөрү» (2014) антологиясынын түзүүчүсү. Республикабызда жана чет өлкөлөрдө Стамбул, Анкара, Измир, Эрзурум, Эскишехир, Бурса (Түркия), Алма-Ата, Астана (Казакстан), Казань (Татарстан), Сеул, Кванджу (Түштүк Корея), Пекин (Кытай), шаарларында өткөрүлгөн көптөгөн илимий-практикалык конференцияларга катышып, улуттук адабияттаануунун актуалдуу проблемалары боюнча илимий докладдарды жасаган. Кыргызстанда жана чет өлкөлөрдө жарык көргөн илимий жыйнактарда жана мезгилдүү басылмаларда 100 дөн ашык илимий эмгектери жарык көргөн.

А.Кадырманбетованын жазган илимий эмгектери окурмандар тарабынан кызыгуу менен кабыл алынып, адабият таануу багыта боюнча доктордук, кандидаттык иштерди, дипломдук, курстук иштерди жазууда окумуштуулар, изденүүчүлөр, аспиранттар, студенттер тарабынан пайдаланылууда.

1984-1987-жылдары Кыргыз Республикасынын Китеп палатасында библиограф;

1987-1992-жылдары КУУнун студенти;

1992-1993-жылдары Мамлекеттик тилдер жана гуманитардык илимдер институтунда Кыргыз адабият кафедрасында лаборант;

1996-1999-жылдары КР УИАнын Манаптаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунун кенже илимий кызматкери;

1999-2000-жылдары илимий кызматкер;

2000-2014-жылдары ага илимий кызматкер;

2014-жылдан бери жетектөөчү илимий кызматкер.

Негизги эмгектери:

1. Кыргыз повесттериндеги подтекст проблемасы (50–60-жж.) Монография. – Б., 1999.
2. Кыргыз адабиятынын тарыхы 7 томдук (VI–VII томдорго авторлош). – Б., 2002.
3. Кыргыз адабий таануу илим жана сыны. I–II томдор. (Авторлош). – Б., 2005.
4. Азыркы кыргыз адабияты I том (Авторлош). – Б., 2005.
5. Адабий кырдаал жана көркөмдүк жаңылануулар. Монография. – Б., 2009
6. Кыргыз прозасы: салттуу жана жаңычыл парадигмалар. Монография. – Б., 2014.

КӨЛБАЕВА МЭЭРИМ КУРМАНБЕКОВНА

Көлбаева Мээрим Курманбековна – филология илимдеринин доктору – 1981-жылы Нарын районундагы Таш-Башат айылында токойчунун үй-бүлөсүндө төрөлгөн.

1998-жылы Дүрбөлөң Мамбетов атындагы орто мектепти аяктап, ошол эле жылы Нарын мамлекеттик университетинин филология факультетинин «Кыргыз тили жана адабияты» адистигине кабыл алынган.

2003-жылы Нарын мамлекеттик университетинин филология факультетинин күндүзгү окуу бөлүмүнүн толук курсун аяктап, кыргыз тили жана адабияты мугалими квалификациясына ээ болгон.

Эмгек жолун Нарын мамлекеттик университетинде иштөөдөн баштаган

2003-2010 Нарын мамлекеттик университетинин «кыргыз адабияты жана аны окутуунун методикасы» кафедрасына окутуучу болуп эмгектенген;

2003-жылдан тарта аталган университетте иштеп жатып, университеттин аспирантура бөлүмүнө кабыл алынып, аны 2006-жылы аяктаган;

2006-2010-жылы Нарын мамлекеттик университетинин филология факультетинин Кыргыз тили жана адабияты кафедрасынын доцентинин милдетин аткаруучу;

2007-2008-жылдары Тил илими факультетинин окуу иштери боюнча декандын орун басары;

2010-2013-жылга чейин К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Кыргыз адабияты кафедрасынын доцентинин милдетин аткаруучу;

2013-жылдан тарта КР УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуу катчысы, 2017-жылдан тарта «Манас», фольклор, акындар чыгармачылыгы» бөлүмүнүн башчысы кызматында эмгектенип келет.

2006-жылы «Казыбек акындын адабий мурастарынын өзгөчөлүктөрү» деген темада кандидаттык диссертациясын профессор Самар Мусаев, ф.и.д., профессор А.А.Акматалиевдердин жетекчилиги менен ийгиликтүү коргогон.

Расмий оппоненттери: ф.и.д., профессор А.Садыков, ф.и.к., доцент К.Абакировдор болгон. Жетектөөчү мекеме катары К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин Кыргыз адабияты кафедрасы дайындалган.

2015-жылы «Айтыш өнөрүнүн табияты» (эволюция, жанр, поэтика) деген темада докторлук диссертациясын академик А.А.Акматалиевдин кеңешчилиги менен ийгиликтүү коргогон.

Расмий оппоненттери: ф.и.д., профессор С.О.Байгазиев, ф.и.д., проф. К.С.Матыжанов, ф.и.д. С.А.Тиллебаевдер болгон. Жетектөөчү мекеме катары Ош мамле-

кеттик университетинин Кыргыз адабияты кафедрасы дайындалган.

Бул жылдар аралыгында автор тарабынан «Казыбек акындын адабий мурастарынын идеялык-тематикалык өзгөчөлүгү» аттуу монграфиясы (2011), «Акындар чыгармачылыгындагы салттуулуктардын типологиясы» (2014), «Замана адабиятынын өнүгүшү» (2015) окуу куралдары, «Айтыш өнөрүнүн табияты (эволюция, жанр, поэтика)» монографиясы (2015) «Токтогул» энциклопедиясына (2014), «Сагымбай» энциклопедиясына түзүүчү жана акындардын портреттеринин автору катары эмгектенди. Мындан сырткары 74 илимий макаласы жергиликтүү жана чет элдик басылмаларда, конференциянын жыйнактарында жарык көрдү.

2018-жылдан тарта КР УАКта филология багытындагы эксперттик комиссиянын мүчөсү;

Маданият жана маалымат министрлиги тарабынан «Манас» эпосун сактоо жана жайылтуу боюнча түзүлгөн жумушчу топтун мүчөсү;

Сыйлыктары жана наамдары:

С.Нааматов атындагы НМУнин ардак грамотасы (2013)

«Токтогул Сатылганов – 150 жыл» юбилейлик медалы (15.05.2014)

КР УИАнын Ардак Грамотасы (2016-ж.)

«Кыргыз тили» төш белгиси (13.09.2017-ж.)

Кыргыз Республикасынын маданиятынын мыктысы (2018-ж.)

АСАКЕЕВА ДИНАРА

Асакеева Динара Жолдошевна 1965-жылы 19-июлда Ысык-Көл областынын Түп районунун Түп айылында туулган. 1988-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн.

1997-жылы 24-июлда «Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларында сюжет куруу проблемасы» (шифр: 10.01.01-кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор З.А.Ахметов, филология илимдеринин кандидаты, доцент Л. Үкүбаева. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университети. 2009-жылы доцент деген илимий даража алган. 2015-жылы «Көркөм-адабий процесс жана советтик идеология» (шифр-10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада докторлук ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Ибраимов Осмонакун Ибраимович, филология илимдеринин доктору, профессор Өмүрхан Абдиманулы, филология илимдеринин кандидаты Жумаев Мырзабек Көчөрбаевич. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин филология факультетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Негизги эмгектери:

1.Асакеева Д.Ж Кыргыз адабиятынын маселелери (К.Тыныстановдон Ч.Айтматовго чейин) Моногрфия. Бишкек, 2012, 348 бет.

2.Асакеева Д.Ж. Советтик идеология жана ХХ кылымдагы улуттук адабий көркөм процесс. Монография. Бишкек, 2015, 536 бет.

ОРОЗОВА ГҮЛБАРА ЖАЛАЛОВНА

Орозова Гүлбара Жалаловна 1957-жылы 20-ноябрда Тажик Республикасынын Жерге-Тал районундагы Ляхш совхозунун Кара-Шоро айылында туулган. 1978-жылы В.В. Маяковский атындагы Кыргыз Мамлекеттик кыз-келиндер педагогикалык институтунун музыкалык, педагогикалык, мектепке чейинки тарбия берүү (муз-педдошфак) факультетинде башталгыч класстардын педагогикасы жана методикасы адистиги боюнча билим алган. 1992-жылы Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин филология факультетинин алдындагы кадрларды кайра даярдоо курсун бүтүргөн.

Эмгек жолун 1978-80-жылдары мектепте мугалимдик кесип менен баштап, 1982-90-жылдары Кыргыз Мамлекеттик Борбордук архивинде архивист, улуу архивист болуп иштеген.

Орозова Гүлбара Жалаловна 1990-жылы Кыргыз Республикасынын Илимдер Улуттук академиясынын Тил жана адабият институтуна конкурс аркылуу өтүп, кенже илимий кызматкер, илимий кызматкер, Кол жазмалар фондусунун башчысы (1992), окумуштуу катчы (1996), Фольклор жана акындар поэзиясы бөлүмүндө улук илимий кызмакер (2001), бөлүм башчысы (2013) жана жетектөөчү илимий кызматкер деген кызмат орундарында иштеп келе жатат.

2000-жылы «Түрк элдеринин поэмаларынын кыргыздарга таралышы жана айтылыш өзгөчөлүгү» деген темада кандидаттык диссертациясын жактаган. Оппоненттери: ф.и.д., профессор Ш. Ибраев жана ф.и.к., доцент С. И. Бегалиев. Жетектөөчү мекеме: Аль-Фараби атындагы Казак Мамлекеттик Улуттук университетинин казак адабияты кафедрасы.

Г.Орозова Улук илимий кызматкер(2006), доцент (2011) деген илимий даражалардын ээси. Ал 2017-жылы «Кыргыз элдик поэмаларынын историзми жана жанрдык жаңылануу» (Жанр. Сюжет. Историзм) деген темада докторлук диссертация коргогон. Оппоненттери: ф.и.д., профессор С.О.Байгазиев, ф.и.д., профессор К.И. Матыжанов, ф.и.д., профессор Керим Шамшадин Турсынулы. Жетектөөчү мекеме: Х.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Окумуштуунун улуттук адабият, акындар поэзиясы, фольклордун түрдүү проблемалары жана культурология боюнча 150 дөн ашуун илимий эмгектери жарык көргөн. Фольклор жана акындар поэзиясы боюнча 35 тен ашуун китеп түзүп, илимий баш сөздөрдүн, түшүндүрмөлөрдүн коштоосунда чыгарган. Кыргыз адабиятынын тарыхы энциклопедиясынын, Кыргызстан улуттук энциклопедиясынын, С.Орозбаков, С.Каралаев, Токтогул, Ч.Айтматов энциклопедияларынын активдүү авторлорунун бири.

Алган сыйлыктары:

1. 1996- жылы КРУИАнын Ардак грамотасы;
2. 2004-жылы Кыргыз Республикасынын илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты;
3. 2017- жылы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил боюнча Улуттук комиссиясынын «Кыргыз тили» төш белгиси;
4. 2018-жылы Кыргыз Республикасынын Билим жана илим министрлигинин «Билим берүүнүн отличниги» төш белгиси менен сыйланган.

Г.Ж.Орозованын илимий эмгектеринин тизмеси**Монографиялар, изилдөөлөр**

1. Орозова Г.Ж. Байсерке Калпаков / Изилдөө. – Б., 1994. – 74 б.

2. Орозова Г.Ж. Түрк элдеринин поэмалары: тарыхый процесс жана эпикалык байланыш. Монография. – Б., 2000. – 189 б.

3. Орозова Г.Ж. Түрк элдеринин поэмаларынын кыргыздарга таралышы жана айтылыш өзгөчөлүгү. (2 б.т.) Филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын Авторефераты. – Б., 2000. – 27 б.

4. Кыргыз адабиятынын тарыхы. 7 томдук. (авторлош). 1-том – 684 б., 3-том – 676 б., 5-том – 764 б., 6-том – 684 б., Б., 2002.

5. Орозова Г.Ж. Кыргыз балдар фольклорунун жанрдык составы жана поэтикасы. Монография. – Б., 2003. – 140 б.

6. Кыргыз адабият таануу илими жана сыны; 2 томдук. (авторлош). 1-том – 496., 2-том – 720 б. – Б., 2005.

7. Азыркы кыргыз адабияты. (авторлош). – Б., 2005. – 449 б.

8. Орозова Г.Ж., Ботоканова Г.Т. Культурология. Программа жана методикалык материалдар (кырг. орус тилдеринде). – Б., 2006. – 30 б.

9. Орозова Г.Ж. Манастаануу. Программа жана методикалык материалдар (кырг. орус тилдеринде). – Б., 2007. – 37 б.

10. Орозова Г.Ж. Адабий портреттер жана проблемалар/ Илимий макалалар. – Б., 2009. – 204 б.

11. Орозова Г.Ж. Кыргыздардын улуттук маданияты (байыркы доордон XIX кылымдын аягына чейин) / окуу куралы. – Б., 2010. – 132 б.

12. Орозова Г.Ж. Кулмырза менен Аксаткындын изи менен Кубат бийдин тарыхына карай / Изилдөө. – Б., 2013. – 68 б.

13. Орозова Г.Ж. Кыргыз өлөндөрү / Изилдөө. – Б., 2015. – 148 б.

14. Орозова Г.Ж. Кыргыз элдик поэмаларынын табияты / Монография. – Б., 2015. – 356 б.

15. Орозова Г.Ж. Кыргыз элдик поэмаларынын историзми жана жанрдик жаңылануу (Жанр. Сюжет. Историзм). (3 б.т.) Филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын авторефераты. – Бишкек, 2017. – 42 б.

АМАНОВА РОЗА

Аманова Роза Асановна 1973-жылы , 23-февралда Токтогул районунун Токтогул шаарчасында төрөлгөн. К.Молдобасанов атындагы Улуттук консерваториянын «Салттык музыка жана фольклор кафедрасы» (1991-1997-жж., комуз классы), Курмангазы атындагы Казак Улуттук консерваториясынын аспирантурасын (Казакстан, 1999-2004-жж., «Дүйнөлүк жана казак музыкасы» кафедрасы) бүтүргөн. Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А.Алтмышбаев атындагы Философия, укук жана социалдык-саясий изилдөөлөр институтунун, Көркөм өнөр таануу бөлүмүнүн башчысы.

2006-жылы «Кыргыздын элдик-кесипкөйлүк аваздык-аспапчылык өнөрү» деген темада кандидаттык ишин коргогон.

2017-жылдын 6-октябрында «Кыргыздын оозеки салттагы профессионалдык музыкасы» (Шифр: 17.00.02.

– музыкалык искусство) деген темада докторлук диссертациясын коргогон. Оппоненттери: искусство таануу илимдеринин доктору, профессор Дүйшалиев Камчыбек Шаменович, искусство таануу илимдеринин доктору, профессор Мухамбетова Асия Ибадуллаевна, искусство таануу илимдеринин доктору, профессор Абдуллаев Рустамбек Самигович. Жетектөөчү мекеме: Казахстан Республикасынын Билим берүү министрлигинин Илим комитетинин М.О.Ауэзов атындагы адабият жана искусство институтунун Музыкалык искусство бөлүмү.

Негизги эмгектери:

1. «Кыргыздын профессионалдык аваздык-аспапчылык өнөрү» монография, 2018. Илим, Бишкек.
2. Кыргыздын оозеки салттагы профессионалдык музыкалык искусствосу жаатындагы илимий макалалар (Скопус, РИНЦ ж.б.).

Сыйлыктары:

- Токтогул атындагы Мамлекеттик сыйлыктын лауреаты (2011-ж.);
- Кыргыз Республикасынын Эл артисти (2009-ж.);
- Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген артисти (1999-ж.).

АБАКИРОВ КУРМАНБЕК

Абакиров Курманбек Абакирович, 1955-жылы туулган. 1977-жылы КУУнун филология факультетин бүтүргөн. Эмгек жолун 1977-жылы Прижевальск мамлекеттик пединститутунда окутуучу болуп иштөөдөн баштаган. 1982-85-жылдары КМУнун алдындагы аспирантуранын

күндүзгү бөлүмүн аяктап, 1987-жылы КазМУда кандидаттык диссертациясын жактаган. 1985-жылдан 2001-жылга чейин К.Тыныстанов атындагы ЫМУда окутуучу, ага окутуучу, декандын орун басары, декан, кафедра башчысы кызматтарын аркалаган. 2001-2009-жылдары КМЮАнын Каракол шаарындагы филиалында доцент, кафедра башчысы болуп эмгектенген. 2009-жылдан баштап ушул мезгилге чейин КУУнун филология факультетинин кыргыз адабияты кафедрасынын башчысы катары иштеп келе жатат.

2017-жылы «Манастаануу илиминин калыптанышы жана өнүгүшү» (шифр – 10.01.09. – фольклористика) деген темада докторлук ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Кыдырбаева Раиса Зайтовна, филология илимдеринин доктору, профессор Керим Шамшадин Турсынулы, филология илимдеринин доктору, профессор Эшонкулов Жоппар Солиевич. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети. Манастаануу институтунун манастаануу жана маданияттаануу кафедрасы.

Негизги эмгектери:

Абакиров К. Соолубас дайралар шоокуму: «Манас» эпосу жанакыргыз фольклору тууралуу макалалар. Бишкек, 2013, 208 бет.

Абакиров К. Манастаануу илиминин калыптанышы жана өнүгүшү. Монография. Үрүмчү: Шинжаң «Манас» изилдөө борборунун басылмалары. 2016, 376 бет.

БАКЧИЕВ ТАЛАНТААЛЫ

Бакчиев Талантаалы Алымбекович, 1971-жылдын 2-декабрында Ысык-Көл облусунун Ак-Суу районундагы Маман айылында төрөлгөн. 1995-жылы К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл Мамлекеттик университетинин кыргыз филология факультетин бүтүргөн. 2018-жылдын 3-январында, «Традиционные основы сказительского искусства (на примере творчества сказителей эпоса «Манас» – манасчы)» (кырг. «Манасчылыктын салттуу негиздери») деген темада филология илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн 10.01.09 – фольклористика адистиги боюнча диссертациясын коргогон. Оппоненттер: Т.А.Коңыратбаев, С.О.Байгазиев, Ж.К.Орозобекова. Жетектөөчү мекеме: Ош Мамлекеттик университети.

1995-1998-жылдары, Кыргызстан Эл аралык университетинин Ысык-Көлдөгү филиалында окутуучу;

1998-1999-жылдары, Кыргызстан Эл аралык университетинин ага окутуучусу;

1999-2007-жылдары, Борбордук Азиядагы Америка университетинин ага окутуучусу;

2007-2015-жылдары, И.Раззаков атындагы Кыргыз Мамлекеттик техникалык университетинин доценти;

2015-2016-жылдары, «Саякбай манасчы» эл аралык коомдук фондунун директору;

2016-2019-жылдары, «Саякбай манасчы» эл аралык коомдук фондунун теңтөрагасы;

2019-жылдан тартып М.Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин профессору.

Монографиялар, окуу китептер жана илимий макалалар:

- 1) «Манастааным. Жомокчунун жолу». Б.: 2003.
- 2) «Священный зов. Мнемоническое творчество джомокчу». Б.: 2005.
- 3) «Ашымдын көөнөрбөс мурасы». Б.: 2006.
- 4) «Шаабай». Б.: 2006.
- 5) «Введение в манасоведение». Б.: 2008.
- 6) «Манасчылар». Б.: 2010, 2011, 2012.
- 7) «Манасоведение» (кыргыз, орус, түрк, англис тилдеринде). Б.: 2012, 2013, 2018, 2019.
- 8) «Манас» жана саясат». Б.: 2013.
- 9) «Кыргызские эпические сказители». Б.: 2015.
- 10) 80ден ашуун илимий макаланын автору.

КОЙЛУБАЕВ КЕЛДИБЕК КАДЫРБАЕВИЧ

Койлубаев Келдибек Кадырбаевич, 1974-жылы, 15-июлда Ысык-Көл областынын, Тоң районунун, Кочур-Өлөң айылында туулган.

Окумуштуулук даражасы, наамы филология илимдеринин доктору (2019), доцент (2012)

1991-жылы Тоң районундагы Темир-Канат орто мектебинде тарбиячы болуп иштөө менен эмгек жолун баштаган.

1993-1998-жылдары К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинде окуп, «Кыргыз тили жана адабияты» адистиги боюнча окутуучу квалификациясына ээ болгон.

1999-2001-окуу жылы К. Тыныстанов атындагы ЫМУ-

нун «Кыргыз тили жана аны окутуунун методикасы» кафедрасына окутуучу.

2002-жылы «Кыргыз адабияты» кафедрасына окутуучу болуп которулуп, 2004-жылы ага окутуучу болуп шайланган.

2007-жылдын 28-декабрында «Жазгыч акындардын чыгармачылыгынын калыптанып, өнүгүшү» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темадагы кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор К.Артыкбаев, филология илимдеринин кандидаты, доцент М.Жумаев. Жетектөөчү мекеме: К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2008-жылдан доценттин милдетин аткаруучу.

2010-жылы ушул эле окуу жайда мамлекеттик тил жана тарбия иштери проректорлук,

2011-жылдан кыргыз адабияты жана журналистика кафедрасынын башчысы,

2012-жылдан кыргыз адабияты жана журналистика кафедрасынын доценти, кафедра башчысы,

2014-жылдан 2018-жылга чейин Кыргыз адабияты жана манастануу кафедрасынын башчысы кызматтарын аркалаган.

2019-жылы «Доор жана акындар поэзиясы» деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору Тиллебаев Садык Алаханович, филология илимдеринин доктору Жамгырчиева Гулина Төлөбаевна, филология илимдеринин доктору, профессор Өмүрхан Абдиман уулу. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы КМУнун «Кыргыз адабияты жана аны окутуунун технологиясы» кафедрасы.

Кыргыз Республикасынын билим берүүсүнүн отличниги (2014).

Учурда И.Арабаев атындагы университеттин Кыргыз адабияты жана аны окутуунун технологиялары кафедрасында профессордун милдетин аткаруучу болуп эмгектенет.

ТЕМИРОВА БАКТЫГҮЛ

Темирова Бактыгүл Тажибаевна 1965-жылы 22-апрелде Ош областына караштуу Кара - Суу районундагы Папан кыштагында педагогдун үй-бүлөсүндө туулган. 1982-1986-жылдары Кара-Суу районундагы «Арал» орто мектебин алтын медаль менен бүтүргөн. 1986-жылы ОшПИнин кыргыз филологиясы факультетинин кыргыз тили жана адабияты адистигин жана Ош мамлекеттик юридикалык институтунун юриспруденция бөлүмүн 2017-жылы бүтүргөн.

Эмгек жолун 1987-жылы ОшПИнин педагогика факультетиндеги кыргыз тили жана адабиятын окутуу усулу кафедрасында окутуучу болуп баштаган. 1991-1994 жылдары ОшМУнун аспирантурасынын күндүзгү бөлүмүндө окуган. 1995-жылы кыргыз адабияты кафедрасынын улук окутуучусу, 2004- жылы кафедранын доценти. 2000-2003-жылдары кыргыз филологиясы факультетинин илимий жана окуу иштери боюнча декандын орун басары болуп иштеген. 2003- 2015-жылдан баштап кыргыз адабияты кафедрасынын башчысы болуп эмгектенген. Бүгүнкү күндө кыргыз адабияты кафедрасынын доценти.

10.01.01 – кыргыз адабияты адистиги боюнча «Т.Сыдыкбековдун «Көк асаба» романынын көркөм наркы» аттуу кандидаттык диссертациясын 1997-жылы Бишкек шаарында коргогон. Илимий жетекчиси – ф.и.к., про-

фессор Ж.Шериев жана оппонентери ф.и.д., профессор А.Садыков, ф.и.к, доцент К.Даутов болгон.

«Манас» үчилтиги менен кыргыз адабиятынын карым-катышы» аттуу докторлук диссертациясын 10.01.01 – кыргыз адабияты, 10.01.09 фольклористика адистиги боюнча 2019-жылы коргоду. Илимий кеңешчилери – ф.и.д., академик А.А. Акматалиев, ф.и.д., профессор О.Ибраимов. Оппонеттери ф.и.д., академик Э.А. Эркебаев, ф.и.д., профессор Тынысбек Коңуратбай, ф.и.д., профессор С.И.Искендерова.

Темирова Бактыгүл педагог, окумуштуу катары 8-монографиянын, 3-окуу усулдук колдонмонун жана 60дан ашык илимий-усулдук макалалардын автору. Т.Сыдыкбековдун «Көк асаба» романынын көркөм наркы (Б, 1997), Т.Касымбековдун «Сынган кылыч» романынын көркөм дүйнөсү (Б, 2000), Ч.Айтматовдун элдик уламыштарды көркөм чыгармага айландыруу чеберчилиги (Б, 2004), Т.Касымбековдун «Сынган кылыч» романындагы тарыхый чындык жана көркөм образ (Б,2007), Орус адабияты (Б, 2007, окуу куралы), Адабият теориясы (Б, 2009, окуу программа) , «Кыргыз адабияты: изденүүлөр жана табылгалар (Б, 2012), «Манас» үчилтиги менен кыргыз поэзиясынын карым-катышы (Б, 2016), «Манас» эпосу жана кыргыз прозасы (Б,2018), «Чыңгыз Айтматовдун чыгармалары менен элдик мурастардын айкалышы (Б, 2018), ж.б. эмгектери жарык көргөн. ОшМУда өткөрүлгөн жылдын мыкты илимий конкурсунда Т.Касымбековдун «Сынган кылыч» романындагы тарыхый чындык жана көркөм образ.(Б,2007) монографиясы биринчи орунду ээлеген.

2012-2016-жылары Ош шаардык кеңешинин депутаты болуп шайланган. 2006-жылы Кыргыз Республикасынын Эл агартуусунун мыктысы. 2016-жылы Кыргыз тил

төш белгисинин ээси. Шаардык, областык жана ОшМУ-нун Ардак грамоталары менен сыйланган. «Каныкей» орденинин ээси (2017). 2015-жылы ОШМУда өткөрүлгөн «Мыкты лектор» конкурсунун жеңүүчүсү. Кыргызстан аялдар конгресси тарабынан «Жылдын мыкты окумуштуусу» (2012, 2016) номинациясынын ээси.

ИЛИМДИН КАНДИДАТТАРЫ

ПЕН МЕЙ

Кытай жараны. 1996-жылы декабрда «Изучение творчества Чингиза Айтматова в Китае» (Шифр: 10.01.02. – современная национальная литература) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Пен Мейдин кандидаттык диссертацияны коргоонун алдында Ч. Айтматовдун чыгармачылыгына арналган 10го жакын илимий макаласы жарык көргөн. Азыр Кытайда жашайт. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор З.А.Ахметов, филология илимдеринин кандидаты, доцент Л.Үкүбаева. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик педагогикалык университети.

АСАКЕЕВА ДИНАРА ЖОЛДОШЕВНА

1965-жылы 19-июлда Ысык-Көл областынын Түп районунун Түп айылында туулган. 1988-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. Ошол эле жылы аталган универси-

тетте алгач стажер, андан кийин аспирантуранын күндүзгү бөлүмүндө окуп бүткөн.

1997-жылы 24-июлда «**Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларында сюжет куруу проблемасы**» (Шифр: **10.01.01 – кыргыз адабияты**) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор З.А. Ахметов, филология илимдеринин кандидаты, доцент Л.Үкүбаева. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университети. 2009-жылы доцент деген илимий даража алган.

1998-жылдардан бери Кыргыз Улуттук университетинде, К. Карасаев атындагы БГУда (2000-жылдан бери), И. Арабаев атындагы КМПУ да (2008-жыдан бери) доцент болуп иштеп келе жатат.

Д. Ж. Асакееванын кыргыз адабиятынын актуалдуу проблемалары, кыргыз адабиятын окутуунун методикасы боюнча 40ка жакын ар түрдүү темадагы илимий эмгеги жарык көргөн.

Окумуштуу бүгүнкү күндө «Советтик идеология жана адабий көркөм процесс» деген темадагы докторлук диссертациянын үстүндө эмгектенип келе жатат.

Негизги эмгектери:

1. Адабият теориясынын актуалдуу маселелери // Окуу-методикалык колдонмо. (Б. 2007).

2. «Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларында сюжет куруу проблемасы» // Монография. (Б., 2008).

3. Адабият теориясы // Окуу курал. (Б., 2008).

4. Адабият таанууга киришүү // Типтүү программа. (Б., 2010).

5. Стилистика // Типтүү программа (Б., 2011).

ПАЙЗУЛЛАЕВА КУРБАНЖАН УБАЙДУЛЛАЕВНА

1961-жылы 25-майда Жалал-Абад областынын Көк-Жаңгак шаарында туулган. 1985-жылы Курск Мамлекеттик педагогикалык институтун (Россия) артыкчылык диплому менен бүткөн. Андан кийин Украинанын Харьков шаарындагы № 21 ПТУда иштейт. 1988–1995-жылдары Көк-Жаңгак жана Бишкек шаарларындагы билим берүү мекемелеринде эмгектенет.

1995–1997-жылдары БГУнун аспирантурасында окуйт. **1999-жылы 14-майда «Литературное наследие Касыма Тыныстанова» (Шифр: 10.01.03. – литература ближнего и дальнего зарубежья)** деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Джигитов С., филология илимдеринин кандидаты Шамшиев Б. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы Бишкек мамлекеттик педагогикалык университети. 1999–2002-жылдарда Жалал-Абад шаарындагы Кыргыз билим берүү институтунда, А. Батыров атындагы Элдердин достугу университетинде, 2002–2003-жылдары Урал (Россия) Мамлекеттик кызмат академиясында, 2003–2006-жылдары ЖАГТИде кафедра башчысы, декан, 2006-жылдан экономика жана ишкердик университетинде кафедра башчысы болуп иштейт. Ошол эле учурда Жалал-Абад Укук, бизнес жана компьютердик технология институтунда да орус адабиятынын тарыхынан лекция окуйт.

К. У. Пайзуллаеванын К. Тыныстановдун чыгармачылыгына арналган 10дон ашуун илимий макалалары жарык көргөн. Акыркы жылдары кыргыз, орус тилдерин окутуунун методикасы, кош тилдүүлүк проблемасына арналган 9дан ашуун илимий-методикалык макалалары, «Русс-

кий язык//Методические рекомендации к проведению практический занятий» (I часть 2004 г., II часть 2007 г.г. Жалалабад) деген эмгектери жарык көргөн.

САБИРОВА ВЕНЕРА КУБАТОВНА

1970-жылы 1-февралда Ош областынын Токтогул районунун Токтогул шаарчасында туулган. 1992-жылы Ош Мамлекеттик пединститутунун орус филологиясы факультетин бүткөн. 1992–94-жылдарда Ош шаарындагы Ю. Гагарин атындагы № 4 орто мектепте орус тили боюнча мугалим, 1994-жылдан бери Ош МУнун филология факультетинде окутуучу, дүйнөлүк адабият кафедрасында доцент, илим жана аспирантура бөлүмүнүн башчысы болуп иштеп келе жатат. 2004-жылдан бери кошумча (совместитель) РГСУнун Ош шаарындагы филиалында доцент болуп да иштейт.

В. К. Сабирова 1999-жылдын 10-декабрында «Проблема времени и пространства в творчестве писателей Кыргызстана 60-90-х годов (на материале Ч. Айтматова, М. Байжиева, М. Гапарова и др». (Шифр: 10.01.03. – современная литература) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор САДЫКОВ А.С., филология илимдеринин кандидаты, доцент Ма-мытбекова Ч.З. Жетектөөчү мекеме: К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Илимпоздун 81 илимий эмгеги жарык көргөн. Анын ичинен 2 монография, 2 томдук окуу китеби, 3 хрестоматия, 4 электрондук окуу куралдары, 4 илимий-методикалык колдонмосу бар.

Негизги эмгектери:

1. Поэтика художественной литературы. Методические рекомендации. // Учебно-методическое пособие. Ош., 2002.
2. Техника и технология СМИ. // Хрестоматия для журналистов. – Ош., 2002.
3. Теория хронотопа и творчество Ч. Айтматова. // Монография. Ош., 2003.
4. Литература этнических кыргызов в диаспорах. // Монография. Ош., 2010.
5. Литература этнических диаспор в переводах на русский язык. // учебник. I том, Ош., 2009; II том, Ош., 2010.

КАДЫРМАНБЕТОВА АЙНУРА КҮМӨНОВНА

1966-жылы 21-декабрда Нарын областынын Кочкор районундагы Комсомол айылында туулган. 1985–1987-жылдары Кыргыз Республикасынын Улуттук китеп палатасында библиограф болуп иштеген. 1992-жылы Кыргыз Улуттук университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. 1992–1995-жылдары КР УИАда кыргыз адабияты адистиги боюнча аспирантурада окуган. 1996-жылы конкурстук негизде КР УИАнын Манастаануу жана көркөм маданияттын Улуттук борборуна кенже илимий кызматкер болуп кабыл алынган. Аталган борбордо 1996-жылдан илимий кызматкер, 2001-жылдан улуу илимий кызматкер, 2006-2015-жылдары Кыргыз адабияты бөлүмүнүн башчысы, 2015-жылда жетектөөчү илимий кызматкер.

А. Кадырманбетова 2000-жылы 7-апрелде «Кыргыз повесттериндеги подтексттин көркөм функция-

сы» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор З.А. Ахметов, филология илимдеринин кандидаты, доцент К.Абакиров. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Негизги эмгектери:

1. Кыргыз повесттериндеги подтекст проблемасы (50–60-жж.) Монография. – Б., 1999.
2. Кыргыз адабиятынын тарыхы 7 томдук (VI–VII томдорго авторлош). – Б., 2002.
3. Кыргыз адабий таануу илим жана сыны. I–II томдор. (Авторлош). – Б., 2005.
4. Азыркы кыргыз адабияты I том (Авторлош). – Б., 2005.
5. Адабий кырдаал жана көркөмдүк жаңылануулар. Монография. – Б., 2009
6. Кыргыз прозасы: салттуу жана жаңычыл парадигмалар. Монография. – Б., 2014.

ОРОЗОВА ГҮЛБАРА ЖАЛАЛОВНА

Орозова Гүлбара Жалаловна 1957-жылы 20-ноябрда Тажик Республикасынын Жерге-Тал районундагы Ляхш совхозунун Кара-Шоро айылында туулган. 1978-жылы В.В. Маяковский атындагы Кыргыз Мамлекеттик кыз-келиндер педагогикалык институтунун музыкалык, педагогикалык, мектепке чейинки тарбия берүү (музпеддошфак) факультетинде башталгыч класстардын педагогикасы жана методикасы адистиги боюнча билим алган. 1992-жылы Ж.Баласагын атындагы Кыр-

гыз улуттук университетинин филология факультетинин алдындагы кадрларды кайра даярдоо курсун бүтүргөн.

Эмгек жолун 1978-80-жылдары мектепте мугалимдик кесип менен баштап, 1982-90-жылдары Кыргыз Мамлекеттик Борбордук архивинде архивист, улуу архивист болуп иштеген.

Орозова Гүлбара Жалаловна 1990-жылы Кыргыз Республикасынын Илимдер Улуттук академиясынын Тил жана адабият институтуна конкурс аркылуу өтүп, кенже илимий кызматкер, илимий кызматкер, Кол жазмалар фондусунун башчысы (1992), окумуштуу катчы (1996), Фольклор жана акындар поэзиясы бөлүмүндө улук илимий кызматкер(2001), бөлүм башчысы (2013) жана жетектөөчү илимий кызматкер деген кызмат орундарында иштеп келе жатат.

2000-жылы «Түрк элдеринин поэмаларынын кыргыздарга таралышы жана айтылыш өзгөчөлүгү» деген темада кандидаттык диссертациясын жактаган. Оппоненттери: ф.и.д., профессор Ш. Ибраев жана ф.и.к., доцент С. И. Бегалиев. Жетектөөчү мекеме: Аль-Фараби атындагы Казак Мамлекеттик Улуттук университетинин казак адабияты кафедрасы.

Окумуштуунун улуттук адабият, акындар поэзиясы, фольклордун түрдүү проблемалары жана культурология боюнча 48 дөн ашуун илимий эмгектери жарык көргөн. Фольклор жана акындар поэзиясы боюнча 6 тен ашуун китеп түзүп, илимий баш сөздөрдүн, түшүндүрмөлөрдүн коштоосунда чыгарган.

Алган сыйлыктары

1. 1996-жылы КРУИАнын Ардак грамотасы;

Г.Ж.Орозованын илимий эмгектеринин тизмеси**Монографиялар, изилдөөлөр**

1. Орозова Г.Ж. Байсерке Калпаков. – Изилдөө. Б., 1994. – 74 б.

2. Орозова Г.Ж. Түрк элдеринин поэмалары: тарыхый процесс жана эпикалык байланыш. Монография. – Б., 2000. – 189 б.

3. Орозова Г.Ж. Түрк элдеринин поэмаларынын кыргыздарга таралышы жана айтылыш өзгөчөлүгү. (2 б.т.) Филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын Авторефераты. – Б., 2000. – 27 б.

МУКАСОВ МУРАТАЛЫ

1950-жылы 5-октябрда Чүй өрөөнүнүн Онбиржылгасындагы Кайырма айылында туулган. 1973-жылы КМУнун филология факультетин ийгиликтүү аяктап, эмгек жолун мугалимдик кесип менен баштаган. 1980-жылдардан бери КР УИАнын алгач «Манас», андан кийин «Фольклор жана акындар поэзиясы» бөлүмүндө илимий кызматкер, Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Кол жазмалар фондусунун башчысы болуп иштеп келе жатат. **2000-жылы 15-сентябрда «Жаныш, Байыш эпосунун поэтикасы» (Шифр: 10.01.09 – фольклористика)** деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Ш.Ибраев, филология илимдеринин кандидаты К.Ибраимов. Жетектөөчү мекеме: Бишкек гуманитардык университети.

Кыргыз Республикасынын илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты (2004).

Ага илимий кызматкер (2006). Кыргыз Республикасынын Ардак грамотасы менен сыйланган (2007). Кыргыз Республикасынын Жазуучулар союзунун мүчөсү (2007).

М. Мукасовдун фольклор жана акындар чыгармачылыгы боюнча 100 гө жакын илимий эмгеги жарык көргөн. Анын ичинен 1 монографиясы, 6 фундаменталдуу эмгекке авторлош, 3 илимий макалалардын жыйнагы, фольклор жана акындар поэзиясы боюнча 10 го жакын китепти түзүүгө, илимий баш сөзүн жазууга катышкан.

Негизги эмгектери:

1. «Жаныш, Байыш эпосунун поэтикасы»// Монография. – Б., 2000.

2. Эпостор дүйнөсү. // Илимий макалалардын жыйнагы. – Б., 2001.

3. Дин жана арман ырлары. // Илимий макалалардын жыйнагы. – Б., 2002.

4. Кыргыз адабиятынын тарыхы. 7 томдук (I, III, V томдорго авторлош). – Б., 2004.

5. Кыргыз адабият таануу илими жана сыны I, II // Авторлош. – Б., 2005.

6. Акындар жана аалымдар // Илимий макалалар жыйнагы. – Б., 2007.

ТУРДУКОЖОЕВ ТУРДУМАМАТ

1950-жылы 21-июнда Ош областынын Кара-Кулжа районунун Кызыл-Жар айылында туулган.

1973-жылы Ош Мамлекеттик педагогикалык институтунун филология факультетин кызыл диплом менен бүткөн.

Окууну бүткөндөн кийин Кара-Кулжа орто мектебинде (1973), Ош Мамлекеттик пединститутунда мугалим (1973–1981), КСЭде илимий редактор (1981–1983), Жалал-Абад педучилищасында мугалим (1984–1997), Ош Мамлекеттик университетинде мугалим (1997) жана 1997-жылдан Ош ТУнун У. Салиева атындагы лицей мектебинде мугалим болуп эмгектенген.

Турдукожоев Турдумамат 2000-жылдын 15-сентябрында 10.01.01 – кыргыз адабияты жана 10.02.01. – кыргыз тили адистиктери боюнча «Айтматовдун чыгармаларынын стилдик өзгөчөлүктөрүн мүнөздөгөн көркөм сөз каражаттары («Бетме-бет», «Жамийла», «Биринчи мугалим» повесттери боюнча)» деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Садыхов А.С., филология илимдеринин доктору Усубалиев Б.Ш. Жетектөөчү мекеме: Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Изилдөөчүнүн 15 ке жакын илимий макалалары жарык көргөн. Атап айтсак «Ч. Айтматовдун ой сыйымдуулугу көркөм сөз каражаттарында», «Жамийла» повестиндеги образдуу көркөм сөз каражаттары», «Ч. Айтматовдун чыгармаларынын стилдик өзгөчөлүктөрүн мүнөздөгөн көркөм сөз каражаттары», «Көркөм сөз чебери жана көркөм чыгарманын тили» ж.б. Өмүрдөн эрте көз жумбаганда дагы далай эмгектерди жаратып, кыргыз тилинин, адабиятынын өнүгүшүнө дагы да салым кошмок.

ГҮРПЫНАР ДОАН

1972-жылдын 14-январында Турциянын Измир шаарында туулган. Улуту түрк. 1996-жылы Анкара универ-

ситетинин Тил жана тарых, география институтунун Азыркы түрк диалектилери жана адабияттары деген факультетин бүткөн.

1996-жылдан Бишкек Гуманитардык Университетинде түрк тили жана түрк фольклору боюнча окутуучу, 2001-жылдан Кыргыз-Түрк «Манас» университетинде окутуучу болуп иштеген. 2008-жылы Туркияга кеткен.

Д. Гүрпынар 1996-жылы Бишкек Гуманитардык Университетинин аспирантурасына тапшырып, аны ийгиликтүү аяктап, **2001-жылдын 8-октябрында «Манас эпосундагы жалпы адамзаттык мааниге ээ мүнөздөр жана сапаттар» (Шифр: 10.01.09 – фольклористика)** деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Б.Абылкасымов, филология илимдеринин кандидаты К.Ибраимов. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Д. Гүрпынардын «Манас» эпосундагы ыймандуулук жана ыймансыздык», «Кыргыздардын адилеттүүлүгү тууралуу түшүнүктөрүнүн Манастын образында чагылышы», «Дастандарыбызда жана дүйнө дастандарында негизги адамдык сапаттары жана коомдогу орду жагынан аял», «Түрк элдеринин эпосторундагы акылмандык түшүнүгү», «Каныкей – татыктуу жар», «Алмамбет – чыныгы дос», «Манас», «Давид Сосунский» эпосторундагы баатырдык түшүнүгүнүн жакындык белгилери», «Манас» жана «Идиада» эпосторунун башкы каармандарынын образдарындагы орток мүнөз жана сапаттар», «Манас» эпосундагы жана дүйнөлүк эпикалык чыгармалардагы каармандар» деген илимий макалалары жарык көргөн.

ЕГИМБАЕВА САУЛЕ КЫРГЫЗБЕКОВНА

1974-жылы 21-июнда Ысык-Көл районуна караштуу Чолпон-Ата шаарында туулган. 1996-жылы Кыргыз Мамлекеттик университеттин кыргыз филология факультетин аяктаган. Ошол эле жылы КРУИА-нын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунан аспирантурага кабыл алынган.

Эмгек жолун 1997-жылы Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунда кенже илимий кызматкер болуп иштөөдөн баштаган.

2001-жылы 4-декабрда «Ө.Даникеевдин чыгармачылык эволюциясы» (шифр: 10.01.03. – азыркы улуттук адабият) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Т.К.Какишев, филология илимдеринин кандидаты С.Искендерова. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2002-жылдан 2004-жылга чейин борбордун окумуштуу катчысы, 2004-жылдан бери кыргыз адабияты бөлүмүндө ага илимий кызматкер болуп эмгектенүүдө.

С.К.Егимбаеванын кыргыз адабиятынын түрдүү проблемаларына арналган 20га жакын илимий макаласы, 2 монографиясы жарык көргөн. Кыргыз фольклору жана түрк тилдүү элдердин адабияты боюнча 6 китеп түзүп чыгарган.

Негизги эмгектери:

1. Ө.Даникеевдин чыгармачылык эволюциясы, / Монография. (Б., 2001.)

2. Кыргыз адабиятынын тарыхы 7 томдук. (VI–VII томдорго авторлош). (Б.,2002.)

3. Кыргыз адабият таануу илими жана сыны. II том. / Авторлош. (Б., 2005.)

4. Азыркы кыргыз адабияты. I том, 2 / Авторлош. (Б.,2005.)

5. Кыргыз адабиятындагы көркөм изденүүлөр. / Монография. (Б.,2008.)

ӨМҮРЗАКОВА НҮРГҮЛ БЕКТУРГАНОВНА

1976-жылы 4-апрелде Жалал-Абад областына караштуу Таш-Көмүр шаарында туулган. 1999-жылы И. Арабаев атындагы КМПУнун кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. 1999-жылы КР УИАнын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунда аспирантурада күндүзгү бөлүмүндө окуган. **2001-жылдын 5-декабрында «Кыргыз поэзиясында сонет формасынын калыптанышы жана өнүгүшү» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты)** деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Опоонеттери: филология илимдеринин доктору, профессор З.А. Ахметов, филология илимдеринин кандидаты, профессор Л.Үкүбаева. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2001-жылдан бери И. Арабаев атындагы КМПУнун филология факультетинде мугалим, Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунда ага илимий кызматкер болуп иштеп келе жатат.

Н. Өмүрзакованын кыргыз адабиятынын ар түрдүү проблемаларына арналган 20 дан ашуун илимий макаласы, «Сонет формасындагы салттуулук менен жаңы-

чылдык диалектикасы» (Б. 2001) деген монографиясы жарык көргөн. «Дүйнөлүк поэзиянын антологиясы» (1, 2-том), «Балдар адабиятынын антологиясын» түзүүгө катышкан. «Кыргыз адабиятынын тарыхы» (VI–VII томдор) эмгекке авторлош.

КАРЫПКУЛОВА ЭЛЕОНОРА АМАНБЕКОВНА

1961-жылы 13-ноябрда Пржевальский шаарында туулган. 1984-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетинин орус филологиясы факультетин бүткөн.

1984-жылдан баштап ПИРЯЛдын адабият теориясы кафедрасында мугалим болуп иштейт. 1990–93-жылдарда Кыргыз Мамлекеттик Улуттук университеттин аспирантурасында окуйт. 1994–99-жылдарда КУУнун КАФында ага окутуучу, 1999-жылдан АУЦАда «Кыргыз этнологиясы» программасынын ага окутуучусу болуп иштеп келе жатат.

2001-жылдын 5-декабрында «Свободный стих в Кыргызской поэзии» (Шифр: 10.01.01. – кыргызская литература) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор, академик Ахметов З.А., филология илимдеринин кандидаты, профессор М.А.Рудов. Жетектөөчү мекеме: Аль-Фараби атындагы Казак мамлекеттик университетинин казак адабияты кафедрасы.

Э. Карыпкулованын кыргыз тили жана кыргыз адабиятынын ар түрдүү проблемаларына арналган 10дон ашуун илимий макаласы жарык көргөн: «Истоки кыргызского свободного стиха», «Художественные искания М.Элебаева в области свободного стиха», «Поэтические наследие К.Тыныстанова и проблемы становления

кыргызского свободного стиха», «Проблемы свободного стиха и художественная практика М. Алыбаева», «Свободный стих в жанре поэмы (60-70-е гг.)», «Признаки кыргызского свободного стиха», «Творческие искания А.Токомбаева в области свободного стиха» ж.б.

МУКАМБЕТОВА АЙГУЛЬ САДЫРБАЕВНА

1964-жылы 10-июнда Нарын шаарында туулган. 1987-жылы СССР дин 50 жылдыгы атындагы КМУнун кыргыз филологиясы жана журналистикасы факультетин бүткөн. 1987–88-жылдары Чолпон-Ата шаарындагы «Коммунизм таңы» газетасында кабарчы, андан кийин КМУнун илимий китепканасында методист, котормочу болуп иштеген.

1990-91-жылы КМУнун кадрларды кайра даярдоо курсунан окуп, кыргыз тили жана адабияты боюнча окутуучу деген диплом алып чыккан. Бишкек шаарындагы № 49 орто мектепте мугалим, 1997-жылы Кыргыз – Россия билим берүү академиясында улук окутуучу болуп иштеген. Ошол эле жылы Кыргыз Илимдер Улуттук академиясынын Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунун аспирантурасында күндүзгү бөлүмүндө окуйт. **2001-жылдын 5-декабрында «70–80-жылдардагы кыргыз повесттеринин поэтикасы (жанр, стиль маселелери)» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты)** деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Ч.Т.Жолдошева, филология илимдеринин кандидаты, доцент К.Абакиров. Жетектөөчү мекеме: Казак Республикасынын улуттук илимдер академиясынын Мухтар Ауэзов атындагы адабият жана искусство институту.

2004–2005-жылдары Махмуд Кашкари-Барскани атындагы Чыгыш Университетинин журналистика факультетинде улук окутуучу, доценттин милдетин аткаруучу болуп иштеген. 2005-жылдан тартып Кыргыз мамлекеттик юридикалык академиясында «Мамлекеттик, расмий, дүйнөлүк тилдер жана лингвистикалык технологиялар борборунун» доценти.

А. С. Мукамбетованын 70–80-жылдардагы кыргыз повесттеринин поэтикасына арналган 9 макаласы, 1 монографиясы, 2002-жылдан бери кыргыз тилин окутуу боюнча 3 методикалык колдонмосу, 9 окуу китеби жарык көргөн.

Негизги эмгектери:

1. 70–80-жылдардагы кыргыз повесттеринин поэтикасы (жанр, стиль, маселелери) /Монография. Б., 2001.

2. Кыргыз орто мектептеринин эксперименталдык 1-класстары үчүн класстан тышкары окуу китеби. Б., 2007.

3. Тилачар. Кыргыз орто мектептеринин эксперименталдык 1-класстары үчүн окуу жана сөз өстүрүү боюнча сынак окуу китеби Б., 2007.

4. Алиппе-интеллектуал. Кыргыз Республикасынын гимназияларынын жана лицейлеринин 1-класстары үчүн сынак окуу китеби. Б.: 2007.

5. Кыргыз тили. Кыргыз орто мектептеринин эксперименталдык 1-класстары үчүн сыноо окуу китеби. Б.: 2007.

6. Кыргыз тили. Орто мектептин 5-классы үчүн окуу китеби. Б., 2009.

7. Кыргыз тили. Орто мектептин 5-классы үчүн окуу китеби. Стамбул 2009.

8. Кыргыз тилин окутуунун инновациялык технологиясы (Теория жана практика) 1-китеп. – Б., 2010.

9. Кыргыз тилин окутуунун инновациялык технологиясы (Теория жана практика) 2-китеп Б., 2010.

10. Кыргыз тили. Кыргыз Мамлекеттик Юридикалык Академиясынын юридика адистиктеринде орус тилинде окуган студенттер үчүн окуу китеби. – Б., 2010.

БАЙТЕРЕКОВА ЖЕҢИШКУЛ САМАТОВНА

1972-жылы 9-майда Чүй областынын Жайыл районунун Сосновка айылында төрөлгөн. 1994-жылы Кыргыз Улуттук университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. 1994–97-жылдарда КУУнун аспиранты. 1997–2001-жылдарда Кыргыз Улуттук университетинин филология факультетинде окутуучу болуп иштеген. 2003-жылдан Москва Мамлекеттик университетинин филология факультетинде ага окутуучу болуп иштейт.

Ж. Байтерекова 2002-жылдын 26-сентябрында «Кыргыз арман ырларынын көркөмдүк кубулушу» (шифр: 10.01.09 – фольклористика) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору Р.З.Кыдырбаева, филология илимдеринин кандидаты, доцент К.Ибраимов. Жетектөөчү мекеме: Казак мамлекеттик педагогикалык институтунун казак адабияты кафедрасы.

Ж. Байтерекованын «Арман ырларынын тематикасы», «Коомдук социалдык өзгөрүүлөргө ылайык арман ыр кубулушу», «К. Акиевдин «Ак Мөөр» поэмасындагы арман жанрынын берилиши», «Т. Сатылгановдун поэзиясындагы арман жанры», «Манас эпосундагы Каныкейдин арманы», «Арман ырларын жарыялоо жана изил-

дөө маселелери», «Манас эпосундагы арман мотивинин берилиши (Жакыптын, Алмамбеттин арманы)» деген макалалары жарык көргөн.

Кыргыз Республикасынын Илимдер Улуттук академиясынын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борбору тарабынан түзүлгөн «Эл адабияты», сериясындагы «Арман ырлары» (Б., 2003) деген томдукту түзүп, баш сөзүн жазган.

УСУПБАЕВА ЭРМЕКГҮЛ РАИМБЕКОВНА

1977-жылы 20-апрелде Панфилов районунун Тельман айылында туулган. 1999-жылы Бишкек Гуманитардык Университетинин түркология факультетин артыкчылык диплому менен бүткөн. 1999–2000-жылдары Кыргыз Мамлекеттик Медициналык академиясында кыргыз тили боюнча мугалим, 2000–2001-жылдары «Айчүрөк» Кыргыз-Түрк кыздар лицейинде кыргыз тили боюнча мугалим болуп иштеген. 1999–2003-жылдарда КР ИУАнын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборундагы аспирантуранын сырттан окуу бөлүмүндө окуган.

Э. Р. Усупбаева 2003-жылдын 21-февралында «Манас эпосундагы трагедиялуулук» (Шифр: 10.01.09 – фольклористика) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппонеттери: филология илимдеринин доктору, профессор Б.Абылкасымов, филология илимдеринин кандидаты С.Бегалиев. Жетектөөчү мекеме: Бишкек гуманитардык университети. Изилдөөчүнүн «Манас» эпосундагы трагедиялуулук проблемасы боюнча 6 илимий макаласы жана «Кыргыз фольклорундагы трагедиялуулук проблемасы» (Б. 2002) деген монографиясы жарык көргөн.

ЗУЛПУЕВ АШИМ

1961-жылы 1-октябрда Ош областынын Алай районуна караштуу Сопу-Коргон айылында туулган.

1987-жылы Ош Мамлекеттик пединституттун кыргыз филологиясы факультетин, 1998-жылы КМУнун юридика факультетин бүткөн.

1982-жылдан Алай районундагы «Сары-Таш» «Кашка-Суу» орто мектептеринде, 1984-жылдан Ош шаарындагы В. В. Маяковский, Ю. Гагарин атындагы орто мектептерде мугалим, окуу бөлүмүнүн башчысы, 1992-жылдан бери Ош технологиялык техникумунда мугалим, Ош технологиялык университетинде ага окутуучу, декандын орун басары, ректордун жардамчысы сыяктуу кызматтарда эмгектенген. 2004-жылдан баштап Ош ТУнун кадрларды кайра даярдоо факультетинде (ФПК) декан болуп иштеп жатат.

2003-жылдын 3-октябрында «Табият көрүнүштөрүнүн акындар поэзиясында көркөм сүрөттөлүшү» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор А. Мусаев, филология илимдеринин кандидаты, доцент С. Искендерова. Жетектөөчү мекеме: Жалал-Абад мамлекеттик университети.

А. Зулпиевдин кыргыз адабиятынын ар түрдүү проблемаларына арналган 10 дон ашуун илимий макаласы, «Манас» эпосунун эл оозунан жыйноонун тарыхы» (Ош, 2008), «Манас» эпосунун дүйнөлүк жана Кыргызстандык окумуштуулар тарабынан изилденүү тарыхы» (Ош, 2008), «Манастаануу» боюнча окуу усулдук курал» (Ош, 2009) деген окуу-методикалык колдонмолору жарык көргөн.

КУЛМАМБЕТОВА ГҮЛЖАН ТАГАЙБОЛОТОВНА

1975-жылы 25-январда Нарын областынын Ат-Башы районуна караштуу Ат-Башы айылында туулган. 1998-жылы Кыргыз Улуттук университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. 1999-жылдан бери Кыргыз Республикасынын Улуттук Телерадио корпорациясында корреспондент, баяндамачы, диктор болуп иштеп келе жатат. 1998–2002-жылдарда КР ИУАнын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунун аспирантурасынын сырттан окуу бөлүмүндө окуган.

Г. Т. Кулмамбетова 2003-жылдын 3-октябрында «М. Абылкасымованын поэтикалык изденүүлөрү» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор С.Байгазиев, филология илимдеринин кандидаты К.Исаков. Жетектөөчү мекеме: Бишкек гуманитардык университети. Изилдөөчүнүн Кыргыз Эл акыны М. Абылкасымованын чыгармачылыгы боюнча 7 макаласы жарык көргөн: «Майрамкан Абылкасымова» (портрет), «Чыгармачылыктын башталышы», «Эстелик сүйлөйт» – этаптуу чыгарма». «Поэмадагы граждандык мотив», «Изденгич акын», «Абылкасымованын поэтикалык дүйнөсү» ж.б.

ТОКАРЕВА ТАТЬЯНА ВЛАДИМИРОВНА

2003-жылы 19-декабрда «Влияние опыта русской классики и формирование жанра повести в детских литературах Средней Азии» (Шифр: 10.01.03. – литература народов стран зарубежья: киргизская литера-

тура) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева, филология илимдеринин кандидаты, доцент А.Кудайбергенова. Жетектөөчү мекеме: И.А-рабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университети.

Т. В. Токареванын кандидаттык диссертация коргоонун алдында балдар адабиятына арналган 12 илимий макаласы жарык көргөн.

Азыр Россияда жашайт.

БҮЙСАЕВА НУРЗИНА ТОКТОРБЕКОВНА

1978-жылы 30-мартта Нарын шаарында туулган. 1995-2000-жылдары Бишкек гуманитардык университетинин түркология факультетинде билим алган.

Эмгек жолун Нарын мамлекеттик университетинде окутуучу болуп иштөөдөн баштаган. 2000-2005-жылдар аралыгында Нарын мамлекеттик университетинин филология факультетинде окутуучу, ага окутуучу, окуу иштери боюнча декандын орун басары кызматтарын аркалаган. 2005-жылы которуу жолу менен КР УИАнын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборуна окумуштуу катчы катары кабыл алынган. 2005-2013-жылдары КР УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институнун окумуштуу катчысы, 2013-жылдан тартып ушул мезгилге чейин Кыргыз адабияты бөлүмүнүн башчысы кызматтарын аркалап келет.

2001-жылдан баштап Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Манастаануу жана

көркөм маданияттын улуттук борборуна изденүүчү катары кабыл алынган. **2004-жылдын 11-мартында «Көркөм прозада элдик каада-салттын сүрөттөлүшү» (шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты)** деген темада кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева, филология илимдеринин кандидаты К.Абакиров. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы болгон.

2004-жылы «Элдик каада-салт көркөм адабиятта» деген илимий монографиясы жарык көргөн. Мындан сырткары кыргыз адабиятынын ар түрдүү проблемаларына арналган «Каада-салт жана адабият», «Ч. Айтматовдун «Гүлсарат» повестинде элдик каада-салттын чагылдырылышы», «Ч. Айтматовдун «Жамийла» повестинде каада-салттын чагылдырылышы», «Балбай» романындагы үйлөнүү үлпөтү», А. Жакыпбековдун «Теңири Манас» романындагы керээз проблемасы», К. Осмоналиевдин «Көчмөндөр кагылышы» романындагы керээз жана анын аткарылышы, «Ч. Айтматовдун «Кылым карытаар бир күн» романындагы керээз проблемасы», «Элдик каада-салттардын Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгындагы көркөм-философиялык функциясы», «Касымалы Баялиновдун «Кыйын өткөөл» повестинде үркүн темасынын чагылдырылышы (Үркүндүн 100 жылдыгына арналат)», «Үй-бүлөлүк баалуулуктар Жусуп Баласагындын «Куттуу билим» дастанында», «Түрк элдеринин адабий мурастарындагы элдик каада-салттар», «Традиции этнопедагогика в творчестве Ч.Айтматова», «Взаимосвязь научного и художественного в творчестве Ч.Айтматова», «Национальная

картина мира как объект литературоведения» деген ж.б. илимий макалалардын автору.

Мындан сырткары «Алыкул» (2015), «Сагымбай» (2016), «Саякбай» (2016), 3 томдук «Айтматов эциклопедиясы» (2017) сыяктуу эмгектерде түзүүчү катары жана автор катары 40 жакын энциклопедиялык макалаларды жазган. Ошондой эле «Эл адабияты», «Окурмандын китеп текчесине», «Классикалык изилдөөлөр» сериясы ж.б. бир топ долбоорлордо иштеп, жалпы 20 га жакын китептердин түзүүчүсү болгон.

«Маданияттын мыкты кызматкери» (2013), «Кыргыз тили» төш белгисинин ээси (2017), «Билим берүүнүн мыкты кызматкери» (2018).

ИСАКОВ БАЙАСТАН ЖОЛБОЛДУЕВИЧ

1972-жылы 18-августта Ош областынын Өзгөн районуна караштуу Кароол айылында туулган. 1994-жылы КМУУнун журналистика факультетин артыкчылык диплому менен бүткөн. 1997-жылдан бери Ош Мамлекеттик университетинде окутуучу болуп иштеп келе жатат.

2004-жылдын 12-мартында «Кыргыз элинин диний ырлары» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Б.Абылкасымов, филология илимдеринин кандидаты, доцент С.Бегалиев. Жетектөөчү мекеме: Жалалабад мамлекеттик университети. Изденүүчүнүн «Диний ырлардын көркөмдүк табияты» (Б. 2003) деген монографиясы жана кыргыз адабиятынын айрым проблемалары боюнча 10 дон ашуун илимий макаласы жарык көргөн.

САДЫКОВА НАЗГУЛ АБДЫКАДЫРОВНА

1975-жылы 8-июлда Бишкек шаарында туулган. 1996-жылы КУУнун орус филологиясы факультетин бүткөн. 1999-жылдан бери Кыргыз Улуттук университетинде мугалим, 2003-жылдан «Дастан» техно-логиялык университетинде Эл аралык байланыш боюнча кеңешчи болуп иштейт. **2004-жылдын 4-июнунда «Ч. Айтматовдун повесттеринин стилдик өзгөчөлүктөрү (көркөм чеберчилик проблемасына карата)» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты адистиги)** деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор С.О.Байгазиев, филология илимдеринин кандидаты, доцент Э.А. Ниязова. Жетектөөчү мекеме: К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети. Н. А. Садыкованын «Ч. Айтматовдун повесттери: стиль жана көркөм чеберчилик маселелери» (Б., 2004) деген монографиясы жана «Ч. Айтматовдун портрет түзүү чеберчилиги», «Ч. Айтматовдун стили жөнүндөгү маселеге карата», ««Ч. Айтматовдун повесттериндеги лиризмдик стилдик каражаттар маселеси», «Метафора», «Ч. Айтматовдун повесттериндеги салыштыруунун мүнөздөмөсү», «Материнское поле» в русском авторском переводе» деген илимий макалалары жарык көргөн.

ИСМАИЛОВА АЙГҮМҮШ

1950-жылы 1-январда Жалал-Абад областынын Жаңы-Жол районуна караштуу Кичи-Акжол кыштагында туулган. 1973-жылы Ош Мамлекеттик педагогиче

калык институтунун орус филологиясы факультетин, 1984-жылы Ленин атындагы Москва Мамлекеттик педагогикалык институтунун дефектология факультетин бүткөн. Эмгек жолун Таш-Көмүр шаарындагы № 11 орто мектепте орус тили жана адабияты боюнча мугалим (1967–1977) болуп иштөөдөн баштап, андан кийин Бишкек шаарындагы республикалык диспансерде логопед (1977–1991), Жалал-Абад шаарындагы Барпы атындагы драма театрында адабий бөлүмдүн башчысы, көркөм жетекчи, директор (1992–1996) болуп иштеген. 1996-жылдан баштап эркин жазуучу, драматург, журналист катары эмгектенип келет.

Айгүмүш Исмаилова Жазуучулар союзунун, Драматургдар союзунун, Журналисттер союзунун мүчөсү. Бир нече көркөм жыйнактардын, 10го жакын драмалык чыгармалардын автору. Автордун драмалары Кыргызстандын бардык театрларында сахнага коюлган. «Махабат жана өлүм» деген трагедиясы үчүн 1983-жылы Токтоболот Абдымомунов атындагы адабий сыйлыкка татыктуу болгон.

Айгүмүш Исмаилова илим жаатында да үзүрлүү эмгектенген адам. Ал 1999-жылдан 2004-жылга чейин Кыргыз илимдер Улуттук академиясынын Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунда изденүүчү болуп, жыйынтыгында **2004-жылдын 17-июнунда «Сагын Акматбекованын көркөм дүйнөсү» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты)** деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева, филология илимдеринин кандидаты Н.Өмүрзакова. Жетектөөчү мекеме: Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Анын «Сагын Акматбекованын көркөм дүйнөсү» аттуу монографиясы (Б., 2004) жана жазуучу С. Акматбекованын чыгармачылыгынын түрдүү проблемаларына

арналган 9 илимий макаласы жарык көргөн.

Айгүмүш Аксы Исмаилова «Чыгыш жана Батыш поэзиясынын кыргыз акындарына тийгизген таасири» деген темадагы докторлук диссертациясынын үстүндө эмгектенүүдө.

Бүгүнкү күндө Исмаилова А. А. Чүй университетинин доценти. «Факультет мировых языков» бөлүмүндө орус тили, адабияты жана маданияты боюнча жетектөөчү адис катары эмгектенет.

МУКАСОВА АЙЗАТ МУРАТАЛИЕВНА

1974-жылы Нарын областына караштуу Кочкор районунда туулган. 1996-жылы КМУнун филология факультетин ийгиликтүү аяктагандан кийин, ошол эле окуу жайында, педагогика багытындагы магистратураны бүтүргөн (1998). Кыргыз Республикасындагы Улуттук илимдер академиясындагы Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунда аспирантурада окуп, аны 2002-жылы аяктаган. **2004-жылы 18-июнда «Кыргыз адабиятындагы илимий фантастикалык жанрдын пайда болушу жана калыптанышы» (шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты)** деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор С.Байгазиев, филология илимдеринин кандидаты профессор А.Абдыразаков. Жетектөөчү мекеме: Бишкеке гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2004-жылдан бери Кыргыз–Россия Славян университетинде окутуучу, доценттин милдетин аткаруучу болуп иштейт.

Айзат Мукасованын «Кыргыз фантастикалык адабияты» аттуу монографиясы (Б. 2004) басмадан чыккан. Мын-

дан сырткары мезгилдик басма сөздөргө, илимий жыйнактарга, адабият маселесине байланыштуу 14 илимий макаласы жарык көргөн. А. Мукасованын «К. Эсенко-жоев – кыргыз прозасында илимий фантастикалык жанрдын баштоочусу», «Кыргыз адабиятындагы фантастикалык жанрдын тарыхынан», «Б. Сартов – кыргыз адабиятындагы фантаст жазуучулардын көрүнүктүү өкүлү», «Кассандра тамгасындагы фантастика», «Дүйнөлүк адабиятта илимий фантастика жанрынын алган орду», «Биримкул Алыбаевдин көркөм дүйнөсү», «Эркин Борбиев (портрет)», «Ч. Айтматовдун «Кассандра тамгасы» романындагы» реалисттик идеялардын фантастика аркылуу чагылдырылышы» сыяктуу илимий макалаларын жандуу адабий процесстеги жаңыча иштелген илимий изилдөөлөр катары кароого болот.

УРМАТОВА АЙНУРА ДҮЙШӨВНА

1975-жылы 9-февралда Нарын областынын Тянь-Шань районуна караштуу Миң-Булак айылында туулган. 1999-жылы Бишкек Гуманитардык университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн.

2000–2003-жылдары КР УИАнын Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунда аспирантуранын күндүзгү бөлүмүндө окуган. 2003-жылдан бери КУУнун философия жана мамлекеттик кызмат факультетинде окутуучу, 2004–2006-жылдарда Ататүрк Ала-Тоо Эл аралык университетинин гуманитардык жана социалдык илимдер кафедрасында кафедра башчысы, 2006–2010-жылдарда И. Арабаев атындагы КМПУда кыргыз адабияты кафедрасында доцент, 2010-жылдан бери Ж. Баласагын атындагы КУУнун Юридика институтундагы Тилдер кафедрасында кафедра башчысы болуп иштеп келе жатат. **2004-жылдын 18-июнунда «Казат**

Акматовдун чыгармачылыгынын көркөмдүк өзгөчөлүгү жана социалдык-философиялык проблематикасы» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор А.Мусаев, филология илимдеринин кандидаты, доцент Н.Сыдыкова. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысыккөл мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

А. Урматованын «Казат Акматовдун чыгармачылыгындагы каарман жана мезгил» деген монографиясы (Б. 2004) жана кыргыз адабиятынын, тилинин ар түрдүү проблемаларына арналган 15ке жакын илимий макаласы жарык көргөн.

ИСКЕНДЕРОВА ШАРАПАТ АБЫЛОННА

1973-жылы 9-июлда Нарын областынын Ат-Башы районуна караштуу Кара-Коюн айылында туулган. 1995-жылы И.Арабаев атындагы КМПУнун филология факультетин бүткөн. 1996–99-жылдары КР УИАнын Манастаануу жана көркөм адабияттын улуттук борборунда аспирантуранын күндүзгү бөлүмүндө окуган.

1995–1996-жж. Бишкек шаарындагы №63 орто мектепте, 1997-ж. № 56 орто мектепте, 2001–2002-ж. № 63 орто мектепте, 2002–2005-ж. № 51 орто мектепте кыргыз тили мугалими болуп эмгектенген.

2005-жылдан бери И.Арабаев атындагы КМУнун Мамлекеттик тил жана маданият институтундагы кыргыз адабияты кафедрасына окутуучу, 2007-жылдын сентябрь айынан Чыгыштаануу жана Эл аралык мамилелер факультетинин «Журналистика» кафедрасынын башчысы болуп иштеп келе жатат.

2005-жылы 31-мартта «Молдо Кылычтын чыгармачылыгы жана иликтөө тарыхы» (шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор К.Асаналиев, филология илимдеринин кандидаты С.Кармышаков. Жетектөөчү мекеме: Нарын мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Ш.Искендерованын кыргыз акындар чыгармачылыгы боюнча 20 илимий макаласы жарык көргөн: «Зар Заман» Тазабек Саманчиндин издөөсүндө», «Зар Заман» менен «Зилзала», «Молдо Кылычтын чыгармаларынын алгачкы изилдениши», «Жазгыч акындар», «Баскын» романы жана Шабдандын образы», «Молдо Багыштын «Абак дептери», «Жазгыч акындар чыгармачылыгында чыгыш поэзиясынын таасири» ж.б.

САБИТОВА ЭЛМИРА САГЫНДЫКОВНА

1968-жылы 30-сентябрда Нарын областынын Ат-Башы районуна караштуу Ат-Башы айылында туулган. 1992-жылы Кыргыз Мамлекеттик кыз-келиндер институтунун филология факультетин бүткөн. 1992-жылдан баштап И. Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик педагогикалык университетинин филология факультетинин деканатында методист, илимий бөлүмдүн башчысы, окутуучу, педагогикалык практиканын башчысы болуп эмгектенип келе жатат. 1994–97-жылдары аталган университеттин аспирантурасында окуган. **2005-жылдын 26-апрелинде «Кыргыз адабиятында аялдын образынын көркөм эволюциясы (20–50-жылдар)» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты)** деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор

А.Садыков, филология илимдеринин кандидаты, доцент Р.Сыдыкова. Жетектөөчү мекеме: Нарын мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2005-жылдан КМПУда окумуштуу катчы, диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы (Д.10.09. 395), кадрлардын квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунда иштеп келе жатат.

Э. Сабитованын кыргыз адабиятынын ар түрдүү проблемаларына арналган 17ден ашуун илимий макаласы бар: «Аял азаттыгына арналган алгачкы повесть», «Аялдар эмансипациясы адабиятта», «К. Тыныстановдун Жаңыл Мырза поэмасы», «Жыйырманчы жалдардагы прозанын туу чокусу», «Кыргыз адабиятындагы аялдан образынын эволюциясы» ж.б.

2007-жылы «Кыргыз адабиятында аялдан образынын көркөм эволюциясы» деген монографиясы жарык көргөн.

Э. Сабитова 2002-жылы И. Арабаев атындагы педагогикалык университетинин Ардак Грамотасы менен, 2004-жылы Кыргыз Республикасынын билим берүү, илим жана жаштар саясаты министрлигинин Ардак Грамотасы менен, 2006-жылы «Кыргыз Республикасынын билим берүү отличниги» төш белгиси менен сыйланган. 2005-жылы «Гендердик теңдештик көз карашынан алганда кыргыз адабиятындагы аялдын образынын көркөм эволюциясы» (20–50-жж.) изилдөөсү үчүн Кыргыз Республикасынын диплому менен сыйланган.

ЖУМАКАДЫРОВА КАРЛЫГАЧ МАМБЕТЖУМАЕВНА

1978-жылы 10-июнда Нарын облусунун Ак-Талаа районундагы Кара-Бүргөн айылында туулган.

2000-жылы Ысык-Көл мамлекеттик Касым Тыныстанов атындагы университетин артыкчылык диплому менен бүтүргөн.

2000-жылы Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясына атайын жолдомо алып, аспирантуранын күндүзгү бөлүмүнө тапшырат.

2003-жылы аспирантураны бүтөөрү менен «Жибек жолу» (Silk Road) окуу жайында кыргыз тили жана адабияты мугалими болуп иштеп баштайт.

2005-жылдын 2-июнунда «Сооронбай Жусуевдин поэтикалык дүйнөсү» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков, филология илимдеринин кандидаты К.Абакиров. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2006-жылдан тартып, КР Улуттук Илимдер Академиясынын Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунда улук илимий кызматкери болуп иштейт. Ушул эле убакта Кыргыз билим берүү академиясынын жогорку жана тынымсыз билим берүү борборунда башкы илимий кызматкеринин да кызматын аткарат.

2007-2008-жж. Махмуд Кашгари Барскани атындагы Чыгыш университетинде журналистика кафедрасынын башчысы болуп иштейт.

2008-жылдан тартып Н. Исанова атындагы Кыргыз Мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде кыргыз тили кафедрасынын доценти болуп эмгектенет.

К.М. Жумакадырова 20 илимий макаланын автору. Алардын ичинен Кыргыз эл акыны С.Жусуевдин чыгармачылыгына, кыргыз адабиятынын айрым проблемала-

рына, билим берүү системасына, кыргыз тилин окутууга арналган макалаларынын илимдеги мааниси зор.

АКУНОВ ЭМИЛБЕК БЕРДИБАЕВИЧ

1979-жылы 23-февралда Нарын областынын Нарын шаарынын Достук конушунда төрөлгөн. 2001-жылы Бишкек Гуманитардык университетинин түркология факультетин бүткөн. 2001–2004-жылдарда КР УИАнын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунун аспирантурасында күндүзгү бөлүмүндө окуган. 2002–2003-ж. КУУнун алдындагы Ж. Баласагын атындагы мамлекеттик тил борборунун жетекчиси, 2003-2005-ж. Кыргыз филологиясынын менеджери, 2005-жылдан Кыргыз тили жана адабиятын окутуунун методикасы кафедрасынын ага окутуучусу, 2006-жылдан доцент болуп иштеп жатат.

2005-жылдын 3-июнунда «Эсенгул Ибраевдин поэтикалык дүйнөсү» (Шифр: 10.01.01. –кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор К.Асаналиев, филология илимдеринин кандидаты, доцент С.Карымшаков. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысыккөл мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Э. Б. Акуновдун Э. Ибраевдин чыгармачылыгы жана кыргыз адабиятынын айрым маселелери боюнча 10 илимий макаласы, «Э. Ибраевдин поэтикалык дүйнөсү» (Б. 2006) деген монографиясы, «Поэзияны окутуунун айрым маселелери» (Б. 2008) жана «Лирикалык чыгармаларды V класста окутуу» (Б. 2010) деген методикалык колдонмолору жарык көргөн.

ДУЙШӨНБИЕВ СҮЙҮНБЕК СМАНОВИЧ

1974-жылы 3-июлда Ысык-Көл областынын Жети-Өгүз районунун Барскоон айылында туулган. 1996-жылы К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл Мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. 1996–2003-жылга чейин ЫМУда факультеттер аралык кыргыз жана орус тили кафедрасында, кыргыз тили жана аны окутуунун методикасы кафедрасында окутуучу болуп иштеген. 2003-жылдан КР ИУАнын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборунда кенже илимий кызматкер, илимий кызматкер, окумуштуу катчы болуп иштеген. Азыркы күндө И. Арабаев атындагы КМУда Мамлекеттик тил жана кыргыз адабияты кафедрасынын башчысы болуп иштейт.

С. С. Дүйшөнбиев 2005-жылдын 29-сентябрында «Манас» эпосунда көз карандысыздык идеясынын көркөм чагылдырылып берилиши» (Шифр: 10.01.09. – фольклористика) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Б.Абылкасымов, филология илимдеринин кандидаты С.Бегалиев. Жетектөөчү мекеме: Нарын мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы. Изденүүчүнүн кыргыз тилине, фольклоруна арналган 10го жакын илимий макаласы, «Манас» эпосундагы көз карандысыздык идеясы» деген монографиясы (Б. 2008) жарык көргөн.

Эмгек жолу:

1991-1991-жылдары: Пржевальск ш. ЭТЗ. слесарь-сборщик;

1992-1996-жылдары: К.Тыныстанов атындагы ЫМУ, кыргыз филологиясы, студент;

1996-2003-жылдары: К.Тыныстанов атындагы БМУ,- кыргыз филологиясы, окутуучу;

2003-2008-жылдары: КР УИА Манастануу жана көркөм маданияттын улуттук борбору, ага илимий кызматкер, окумуштуу катчы;

2008-2009-жылдары: И.Арабаев атындагы КМУ, МТМИ, кыргыз адабияты каф., ага окутуучу;

2009-2010-жылдары: И.Арабаев атындагы КМУ, МТМИнин директорунун орун басары;

2010-2018-жылдары: И.Арабаев атындагы КМУнун Мамлекеттик тил жана маданият институтунун кыргыз адабияты кафедрасынын башчысы;

2018-2019-жылдары: Кафедранын доценти

Негизги эмгектери:

1. Академик К.К.Юдахиндин кыргызча-орусча сөздүгүнө фразеологизмдерди жайгаштыруу жана которуу принциптери (макала). Басма: КР Илимдер Улуттук Академиясы. Тил илими институту. Кыргыз тили; кечээ, бүгүн эртең. -2000.-Б.32-40.

2. Академик К.К.Юдахин жана кыргыз лексикографиясы (макала) басма Кыргыз тили жана адабияты.-Чыг.№1.-2000.-Б.45-49.

3. Сказки народов Кыргызстана (жыйнак) басма «Шам»басмасы. 2004.-280 б. авторлош

4. «Согуштук демократия» түзүлүшүнүн «Манас» эпосунда берилиши (макала) басма: Известие ВУЗов.-Чыг.№ 3.-2004.-Б.89-93.

5. «Манас» эпосундагы Ата Мекен идеясынын айрым маселелери (макала) басма Известие ВУЗов.-Чыг. №4.-2004.-Б. 143-147.

6. «Манас» эпосундагы пассионардуулуктун айрым маселелери (макала) басма Вестник КГНУ.-Чыг.№4.-

2004.-Б.256-259. 0,5б.т.

7. «Манас» эпосундагы кандык бийлик (макала) басма: Кыргыз тили жана адабияты.-Чыг.№6.-2004.-Б.93-97.

8. «Манас» эпосундагы кандык символдор (макала) басма Социальные и гуманитарные науки.-Чыг.№1.-2005.-Б.96-99.

9. «Манас» эпосундагы символдор (макала) басма: Социальные и гуманитарные науки.-Чыг.№2.-2005.-Б.137-141.

10. «Манас» эпосундагы чоролордун көркөм функциясы (макала) басма: КР УИАнын илимий журналы.Адабият жана искусство маселелери.-Чыг. №1.-2007.-Б.82-85.

12. «Манас» эпосунун калыптанышындагы айрым маселелер (макала) басма: Вестник КГУим.И.Арабаева.-Чыг. №2.-2010.-Б. 176-179.

13. «Манас» эпосундагы башкы каарман жана чоролордун образынын эволюциясы (макала) басма: КР УИАнын илимий журналы.Тил.адабият жана искусство маселелери.-Чыг.№2(7).-2009.-Б.158-161.

14. «Манас» эпосундагы конфликт маселеси (макала) басма: Вестник КГУим.И.Арабаева.-Чыг. №1(2).-2011.-Б.112-117.

15. «Манас» эпосундагы Ата Мекен идеясы (макала) басма: Вестник КГУим.И.Арабаева.-Чыг.№4.-2012.-Б.121-126.

16. Т.Бакчиевдин вариантындагы «Манастын ашы» эпизодунун өзгөчөлүктөрү (макала) басма: Вестник КНУим.Ж.Баласагына.-Атайын чыгарылыш.-2012.-Б.329-339.

17. Манастын ашы (Баш сөз). басма: Бишкек, 2012.-б. 5-13.

18. Алмамбеттин жомогу (Баш сөз). Басма: Бишкек -2013.-б. 4-11.

19. С.Каралаевдин вариантында символдордун берилиши (макала) басма: КР УИАнын илимий журналы. Тил, адабият жана искусство маселелери.-Атайын чыгарылыш.-2014.-б. 125-134.

20. «Манас» эпосундагы көз карандысыздык идеясы (монография) басма Бишкек, 2008.-143 б.

21. Манастануу (окуу курал) басма: Бишкек, 2015. – 93 б.

22. Кыргыз эпикалык поэзиясы (окуу методикалык колдонмо) басма Бишкек, 2015.-79 б.

23. «Манас» эпосундагы өздөштүрүлгөн сөздөр (сөздүк) басма Бишкек, 2018.-184 б. авторлош

ЦЫРЕНЖАПОВА ГАЛИНА ГОМБОЕВНА

1959-жылы 24-февралда Россия Федерациясынын Чита областынын Шерловая Гора поселогунда туулган. Улуту бурят. 1980-жылы Чита (РФ) шаарындагы Н. Г. Чернышевский атындагы Мамлекеттик пединститутту бүткөн.

1980–81-жылдары Сахюрт (Чита ш.) орто мектебинде мугалим, 1981–83-жылдары Чита областында РК ВЛКСМда эсеп жана финансы секторунун башчысы, 1984–93-жылдары Алма-Ата шаарында пландоо органдарынын кызматкерлеринин билимин өркүндөтүү курсунда методист, 1999–96-жылдары РМ ИПКда жетектөөчү адис, 1996–97-жылдары Казак Республикасынын Өкмөтүнүн алдындагы ИИЦ ИПГС да ага редактор, 1997–98-жылдары КР Өкмөтүнүн алдындагы ИПГСтин Мамлекеттик кадрларды кайра даярдоо факультетинде методист, 1998–2000-жылдарда ИПП жана Алмата экономика жана статистика академиясында УМОнун башчысы, 2000-жылдан бери ага окутуучу, доцент болуп иштеп келе жатат.

Г. Г. Цыренжапова 2005-жылдын 28-октябрында «Художественная интерпретация образной системы в романе М. Шаханова Космоформула карающей памяти» (Шифр: 10.01.03 – литература ближнего и дальнего зарубежья) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Дадебаев Д.Ж, филология илимдеринин кандидаты, доцент Ананьева С.В. Жетектөөчү мекеме: Абай атындагы Алматы мамлекеттик педагогикалык университети.

Г. Цыренжапованын казак адабияты жана М. Шахановдун чыгармачылыгы боюнча 15 ке жакын илимий макаласы жарык көргөн. Негизгилери катары «Добро и зло: феномен извечной борьбы», «Стадное мышление раздражителей и «козлы-провокаторы», «О роли народных масс и личности в истории», «Тайна Могилы Чингизхана: научно-исследовательский и нравственные аспекты», «Духовность нации как составляющих государственности (опыт истории)», «Историко-генетические связи в романе М. Шаханова «Космоформула карающей памяти», «Гуманистическая концепция М. Шаханова о роли великой исторической личности» ж.б. макалаларын эсептөөгө болот.

КӨЛБАЕВА МЭЭРИМ КУРМАНБЕКОВНА

Көлбаева Мээрим Курманбековна – филология илимдеринин доктору - 1981-жылы Нарын районундагы Таш-Башат айылында токойчунун үй-бүлөсүндө төрөлгөн.

1998-жылы Дүрбөлөң Мамбетов атындагы орто мектепти аяктап, ошол эле жылы Нарын мамлекеттик университетинин филология факультетинин «Кыргыз тили жана адабияты» адистигине кабыл алынган.

2003-жылы Нарын мамлекеттик университетинин филология факультетинин күндүзгү окуу бөлүмүнүн толук курсун аяктап, кыргыз тили жана адабияты мугалими квалификациясына ээ болгон.

Эмгек жолун Нарын мамлекеттик университетинде иштөөдөн баштаган

2003-2010 Нарын мамлекеттик университетинин «кыргыз адабияты жана аны окутуунун методикасы» кафедрасына окутуучулук кызматка кабыл алынган;

2003-жылдан тарта аталган университетте иштеп жатып, университеттин аспирантура бөлүмүнө кабыл алынып, аны 2006-жылы аяктаган;

2006-2010-жылы Нарын мамлекеттик университетинин филология факультетинин Кыргыз тили жана адабияты кафедрасынын доцентинин милдетин аткаруучу;

2007-2008-жылдары Тил илими факультетинин окуу иштери боюнча декандын орун басары;

2010-2013-жылга чейин К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Кыргыз адабияты кафедрасынын доцентинин милдетин аткаруучу;

2013-жылдан тарта КР УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуу катчысы, 2017-жылдан тарта «Манас», фольклор, акындар чыгармачылыгы» бөлүмүнүн башчысы кызматында эмгектенип келет.

2006-жылы «Казыбек акындын адабий мурастарынын өзгөчөлүктөрү» деген темада кандидаттык диссертациясын профессор Самар Мусаев, ф.и.д., профессор А.А.Акматалиевдердин жетекчилиги менен ийгиликтүү коргогон.

Расмий оппоненттери: ф.и.д., профессор А.Садыков, ф.и.к., доцент К.Абакировдор болгон. Жетектөөчү мекеме катары К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамле-

кеттик университетинин Кыргыз адабияты кафедрасы дайындалган.

Бул жылдар аралыгында автор тарабынан «Казыбек акындын адабий мурастарынын идеялык-тематикалык өзгөчөлүгү» аттуу монграфиясы (2011), «Акындар чыгармачылыгындагы салттуулуктардын типологиясы» (2014), «Токтогул» энциклопедиясына (2014), «Сагымбай» энциклопедиясына түзүүчү жана акындардын портреттеринин автору катары эмгектенди.

Сыйлыктары жана наамдары:

С.Нааматов атындагы НМУнин ардак грамотасы (2013)

«Токтогул Сатылганов – 150 жыл» юбилейлик медалы (15.05.2014)

КОЙЛУБАЕВ КЕЛДИБЕК КАДЫРБАЕВИЧ

1974-жылы 5-июлда Ысык-Көл областынын Тоң районунун Коңур-Өлөң айылында туулган. 1998-жылы К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл Мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. 1999-жылы Ак-Суу районундагы № 14 мектепте мугалим, 1999-жылдан ЫМУнун кыргыз тили жана аны окутуунун методикасы, кыргыз адабияты, адабият теориясы жана журналистика кафедраларында окутуучу, ага окутуучу жана доцент болуп иштеп келе жатат. «Акындар поэзиясы жана доор» деген темада докторлук диссертация жазып жатат.

2007-жылдын 28-декабрында «Жазгыч акындардын чыгармачылыгынын калыптанышы, өнүгүшү» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык

диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор К.Артыкбаев, филология илимдеринин кандидаты, доцент М.Жумаев. Жетектөөчү мекеме: К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

К. К. Койлубаевдин акындар чыгармачылыгына арналган 11 илимий макаласы, «Жазгыч акындар чыгармачылыгы» (Каракол 2010) деген окуу куралы жарык көргөн.

МАКЕЛЕК ӨМҮРБАЙ

1956-жылы 10-мартта Кытай Эл Республикасынын ШУАР Кызылсуу Кыргыз автономиялык областынын Улуучат районунун Улуучат айылында төрөлгөн. Улуту кыргыз.

1980-жылы Шинжаң университетинин география факультетин, 1982-жылы Пекин борбордук улуттар университетинин кыргыз тил, адабият адистигин бүтүргөн.

Кытай Мамлекеттик «Манас» изилдөө коомунун башкы катчысы, «Манас» эпосун басмадан чыгаруу коллегиясынын орун басар төрагасы, Шинжаң изилдөө коомунун орун басар төрагасы жана беш тилде чыга турган Шинжаң «Тил жана котормо» журналынын башкы редактору болуп эмгектенет.

И. Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик педагогикалык университетинин ардактуу профессору, «Кыргыз тили» ардак төш белгисинин ээси.

Макелек Өмүрбай 2008-жылдын 31-январында «Жунго кыргыз оозеки адабиятындагы кээ бир өзгөчөлүктөр» (Шифр: 10.01.09 – фольклорстика) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Кыдырбаева Р.З., филология илимдеринин кандидаты К.Ибраимов. Же-

төктөөчү мекеме: К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Анын Жунго Кыргыз эл адабиятынын ар түрдүү проблемаларына арналган «Кыргыз эл оозеки адабият негиздери» (Кытай, Артыш 1994), «Манас эпосунун окуяларынан кыскача баян» (Кытай, Үрүмчү 1996), «Кыргыздардын ак баталары» (Кытай, Үрүмчү 2003), «Кыргыз адабият тарыхы» (Үрүмчү 2005) жана көптөгөн илимий макалалары жарык көргөн. Макелек Өмүрбай тил илимий боюнча көп эмгек жасап, 57 миң сөздөн турган «Кытайча-кыргызча сөздүктү» түзгөн. Мындан тышкары кыргыз жазуусунун эмила сөздүктөрүн, кытайча-кыргызча терминдер сөздүгүн түзгөн.

Элдик оозеки чыгармаларды эл арасынан жыйнап, ар түрдүү жанрлар боюнча 5 китеп түзүп, баш сөзүн жазып чыгарган.

Мектеп программасына ылайык башталгыч мектептин 4–5, 7–8 класстары үчүн грамматика китептерин, эне тил китептерин 1983-жылдан бери жарыкка чыгарып келе жатат. Ошондой эле кыргыз тилинин орфографиялык, пунктуациялык, орфоэпиялык эрежелери боюнча төрт көлөмдүү эмгеги жарык көргөн.

СТАНАЛИЕВА ГҮЛЗАДА МЫКТЫБЕКОВНА

1974-жылы 27-мартта Жалал-Абад областынын Токтогул районунун Токтогул айылында туулган.

1996-жылы КМУнун журналистика факультетин бүткөн. 1997-жылы Каракөл шаарынын «Каракөл нуру» гезитинде кабарчы, 1999-жылы Кыргыз Илимдер улуттук академиясынын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборуна аспирантуранын күндүзгү бөлүмүнө

кабыл алынат. 2000-жылдан Бишкек шаарындагы № 72 орто мектепте мугалим, 2006-жылдан Бишкектеги компьютердик-технологиялар жана системалар колледжинде окутуучу, 2008-жылдан КРСУда жана Махмуд Кашкари – Барскани атындагы Чыгыш университетинде доцент, 2008-жылдан бери Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин коммуникация факультетинин журналистика бөлүмүндө ага окутуучу болуп эмгектенип келе жатат.

2008-жылдын 14-мартында «1916-жылдагы улуттук-боштондук көтөрүлүштүн кыргыз прозасында чагылдырылышы» (Шифр: 01.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Садыков А, филология илимдеринин кандидаты Абакиров К. Жетектөөчү мекеме: Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Г. Станалиеванын «Ажардын трагедиясы – 1916-жылдагы элдик трагедия», «Көркөм чыгарма жана тарыхый чындык», «Автобиографиялык чыгармалар жана аларда тарыхый чындыктын чагылдырылышы», «16 жыл маселеси: таптык көз караш, историзм принциби жана улуттук аң-сезим», «1916-жылдагы улуттук боштондук көтөрүлүштү адабий процессте жаңыча кароо проблемасы (К. Акматовдун «Мезгил» романынын мисалында), «М. Ауэзовдун «Дүрбөлөң заман романы – 1916-жылдагы элдик трагедия тууралуу улуттук эпос» деген актуалдуу илимий макалалары жарык көргөн.

БАЙТИКОВА ТИЛЕК АЯНБАЕВНА

1969-жылы 16-майда Ысык-Көл областынын Жети-Өгүз районуна караштуу Дархан айылында туулган.

Өз эмгек жолун 1987-жылдан 1990-жылга чейин Бишкек шаарындагы трикотаж өндүрүштүк бирикмесинде тигүүчү болуп иштөөдөн баштаган.

1995-жылы Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн.

1995-жылдан 1997-жылдар аралыгында Ысык-Көл областынын Каракол шаардык маданият бөлүмүндө директордун орун басары болуп эмгектенген. 1997-1998-окуу жылынан баштап Каракол шаарындагы Ж. Алышбаев атындагы Ысык-Көл кооперация институтунда окутуучу болуп иштеген.

1999-2003-жылдары К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин аспирантурасынын сырттан окуу бөлүмүндө окуган.

2000-2007-жылдар аралыгында К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин психология кафедрасында окутуучу болуп эмгектенген.

2008-жылы 18-апрелде «Осмоновтаануу илиминин калыптанышы жана өнүгүшү» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. К.Абакиров менен бирге жетекчилик кылган.

Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков, филология илимдеринин кандидаты, доцент М.Жумаев. Жетектөөчү мекеме: Нарын мамлекеттик университети, кыргыз тили жана адабияты кафедрасы.

2008-жылдан бери К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасында доценттин милдетин аткаруучу болуп эмгектенет.

Байтикова Т. А. өз эмгек жолунда «Окутуунун интерактивдүү методдору», «Компьютердик сабаттуулук» (2000-ж.) курстарына, «Психологиялык-педагогикалык семинар-тренинг» (2002-ж.), КАОнун квалификацияны

жогорулатуу курсуна (2005-ж.), «Өспүрүмдөрдүн репродуктивдүү ден-соолугу» (2010-ж.) аттуу семинар-тренинге катышып, сертификаттарга ээ болгон.

Т.А. Байтикованын А. Осмоновдун чыгармачылыгына жана балдардын психологиясына, психологиянын теориялык проблемаларына арналган 15ке жакын илимий макаласы жарык көргөн.

САРЫКОВ СЫРГАК ТОКТОСУНОВИЧ

1970-жылы 5-январда Ош областынын Өзгөн районуна караштуу Кыргызстан айылында туулган. 1987-жылы Жалал-Абад шаарындагы ДОСААФ та окуган. 1988–90-жылдары Армиянын катарында кызмат кылган. 1996-жылы Ош Мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы факультетин артыкчылык диплому менен бүткөн.

1996–1999-жылдарда Кыргызстан Эл аралык Университетинин Ош филиалынын «Дүйнөлүк тилдер» кафедрасынын кыргыз тили мугалими, 1999–2000-жылдарда Кыргызстан Эл аралык Университетинин Ош филиалынын директорунун тарбиялык иштери боюнча орун басары, 2001–2003-жылдарда Кыргызстан Эл аралык Университетинин Ош филиалынын сырттан окуу бөлүмүнүн деканы, 2003–2005-жылдарда КЭУнин Укук, бизнес жана компьютердик технологиялар институтунун Гуманитардык-юридикалык факультетинин деканы, 2005–2007-жылдарда КЭУнун УБКТИ директордун окуу тарбия иштери боюнча орун басары, 2009-жылдан бери Кыргыз-кытай гуманитардык-экономикалык институтунун окуу иштери боюнча проректору болуп иштеп келе жатат.

С. Сарыков 2008-жылдын 27-июнунда «Тенти Адышеванын поэтикалык изденүүсү» (Шифр: 10.01.01

– **кыргыз адабияты**) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору Ж.К. Бакашова, филология илимдеринин кандидаты М.Садыров. Жетектөөчү мекеме: Жалал-Абад мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Изденүүчүнүн кыргыз адабиятынын жана тилинин ар түрдүү проблемалары боюнча 10дон ашуун илимий макаласы жана «Тенти Адышеванын поэтикалык изденүүсү» (Б. 2008) деген монографиялык эмгеги жарык көргөн.

С. Сарыков билим берүү системасына сиңирген эмгеги үчүн Кыргызстан Эл аралык Университетинин, Укук, бизнес жана компьютердик технологиялар институтунун, Шаардык, областтык мамлекеттик администрациясынын, Билим берүү жана илим министрлигинин Ардак Грамоталарына татыктуу болгон. Билим берүүнүн отличниги.

БАЙГАЗИЕВ МЕДЕРБЕК КАЗЫБАЕВИЧ

1966-жылы 16-октябрда Ысык-Көл областынын Жети-Өгүз районуна караштуу Ак-Дөбө айылында туулган. 1998-жылы Кыргыз Мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн.

1991–99-жылдарда кружоктун жетекчиси, 1994–96-жылдарда шаардык элге билим берүү башкармалыгында, 1996–2002-жылдарда «Кыргызстан» журналынын редакциясында, 2002–2005-жылдарда К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл Мамлекеттик университетинин филология факультетинде окутуучу, 2005–2010-жылдарда КР УИАнын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунда илимий кызматкер болуп иштеген.

М. К. Байгазиев 2009-жылдын 25-декабрында «Т. Мукановдун чыгармачылыгы 1970–80-жылдардагы кыргыз поэзиясынын контекстинде» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Садыков А, филология илимдеринин кандидаты, доцент Дүйшембиев А.О. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Изилдөөчүнүн акын Т. Мукановдун чыгармачылыгына арналган 8 илимий макаласы жана «Т. Мукановдун чыгармачылыгы 1970–80-жылдардагы кыргыз поэзиясынын контекстинде» (Б., 2009) деген монографиясы жарык көргөн.

ШАБАН АЙДОГДУ

1973-жылы 1-декабрда Туркиянын Баликесир областынын Кепсут районуна караштуу Хоташлар айылында туулган. Улуту түрк.

Казакстан менен Туркиянын ортосундагы билим берүү келишиминин негизинде Ахмед Ясави атындагы Эл аралык университетинин (Түркстан шаары) казак филологиясы факультетин 1997-жылы бүткөн. Аль-Фараби атындагы КазМУнун филология факультетинин магистратурасын бүткөн. Шабан Айдогду 1999-2003-жылдарда Кустанайдагы Ахмет Байтур-сынов атындагы университеттин чет тилдер факультетинде окутуучу, 2003–2006-жылдарда Астана казак-түрк лицейинде, 2006–2007-жылдарда Павлодар педагогика институтунда түрк тили боюнча мугалим болуп иштеген. 2007-жылдан бери Сулейман Демирел атындагы университеттин ага окутуучусу, студенттик бөлүмдүн башчысы болуп иштеп келе жатат.

2007-жылан бери Кыргызстандагы Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунда изденүүчү катары бекилип, кыргыз фольклору менен таанышып, изилдөө жүргүзгөн.

2010-жылы 22-ноябрда «Түрки халыктары жырларындагы ортак эпикалык дастан» («Алпамыш», «Кобыланды»), «Жаныш, Байыш», «Эр Табылды», «Баттал Гази», «Данишменд Гази» жырлары негизинде» (Шифр: 10.01.09. – фольклористика) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор К.К.Саттаров, филология илимдеринин кандидаты Д.Э.Эсенжан. Жетектөөчү мекеме: Караганды «Болашак» университети.

Шабан Айдогдунун түрк элдеринин дастандары туурасында 11 илимий макаласы жарык көргөн.

ИСМАИЛОВ ЖЭЭРЕНЧЕ МЕДЕРОВИЧ

1982-жылы, 4-августа Нарын областынын Нарын районунун Эмгек-Талаа айылында туулган. 2004-жылы Нарын Мамлекеттик университетинин филология факультетин бүткөн. 2004-жылы КР УИА нын Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борборуна кенже илимий кызматкерликке кабыл алынган.

2010-жылдын 30-ноябрында «Акындар чыгармачылыгындагы өмүр, өлүм темасынын берилиши» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертация коргогон. Илимий жетекчи: А.Акматалиев, оппоненттер: Н.Ишекеев, К.Исаков, И.Лайлиева. С.Карымшаков Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университети 2010-жыл.

Бишкек шаарынын мэриясынын, Бишкек шаардык кеңешинин, Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун, Ленин райондук администрациянын, Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиянын Ардак грамоталары менен сыйланган. Апрель элдик революциясынын баатыры.

Негизги эмгектери:

1. Акындар чыгармачылыгындагы өмүр, өлүм проблемасынын берилиши монография 2013-жыл 151 барак.
2. Акындар чыгармачылыгындагы улуттук мүнөздүн чагылдырылышы монография китепче 2016-жыл. 125 барак.

ӨСҮБЕКОВА ГҮЛЗАТ ТЕМИРОВНА

1974-жылы 5-апрелде Нарын областына караштуу Кочкор районунун Кум-Дөбө айылында туулган. 1996-жылы Кыргыз Мамлекеттик Улуттук университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. 2011-жылдын, 25-февралында «Ашым Жакыпбековдун чыгармачылык изденүүлөрү» (шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппонеттери: филология илимдеринин доктору С.Искендерова, филология илимдеринин кандидаты В.Акматова. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

ЗИКИРАЕВА ШААРКАН ИКРАМОВНА

1961-жылы 22-февралда Баткен областынын Баткен шаарында туулган. 1986-жылы В.В. Маяковский атын-

дагы Кыргыз кыз-келиндер пединститутунун чет тилдер факультетин бүткөн. Ш. И. Зикираева 2011-жылдын 15-апрелинде «Ч. Айтматовдун «Кассандра тамгасы» романындагы нравалык-философиялык маселелердин көркөм чагылышы» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Ж.К.Бакашова, филология илимдеринин кандидаты, доцент Карымшаков С. Жетектөөчү мекеме: Жалал-Абад мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

ТОКУШЕВА ТӨЛӨБҮБҮ САГЫНБЕКОВНА

1979-жылы 16-ноябрда Чүй областынын Чүй районунун Прогресс айылында туулган. 2001-жылы Кыргыз Улуттук университетинин кыргыз филологиясы факультетин бүткөн. Т. Токушева 2011-жылдын 22-апрелинде «Кыргыз повесттериндеги лиризм маселеси» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты адистиги) деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Ж.Бакашова, филология илимдеринин кандидаты Дюшембиева А. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

ТОЙБАЕВА ЖЫЛДЫЗ МЫРЗАБЕКОВНА

1959-жылы 13-сентябрда Бишкек шаарында (Фрунзе) төрөлгөн. А.Н.Островский атындагы Ташкент мамлекеттик көркөм театралдык институтуна 1977-жылы тап-

шырып, аны 1982-жылы аяктаган. 2011-жылы, 20-майда «Духовно-нравственные исканние современника на кыргызской сцене (на примере творчество выдающихся мастеров театральной сцены XX века» (шифр: кыргызская литература 10.01.01, 17.00.01 – театральное искусство) деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: Уразгильдеевдин жетекчилиги менен биргеликте. Оппоненттери: искусство илимдеринин доктору, профессор Кадырова С.М., филология илимдеринин кандидаты, профессор Абдыразаков А.А. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы жана Т.Жургенов атындагы казак улуттук искусство академиясынын театралдык искусствонун тарыхы жана теориясы кафедрасы.

ШАРШЕЕВА КЫЯЛ АСАНБЕКОВНА

Шаршеева Кыял Асанбековна, 1982-жылдын 25-июнунда Ысык-Көл облусуна караштуу Жети-Өгүз районунун Кызыл-Дыйкан (азыркы Балтабай) айылында төрөлгөн. 1998-жылы Каракол шаарындагы Т. Сатылганов атындагы мектеп-лицейин артыкчылык менен бүтүргөн. Кыргыз тили жана адабияты боюнча облустук жана республикалык олимпиададан 1-орунду алып, ЖОЖго сынаксыз кабыл алынган. 1998-жылдан тартып К. Тыныстанов атындагы ЫМУда окуп 2003-жылы ийгиликтүү бүтүргөн. Ошол жылдан тартып Кыргыз Улуттук Илимдер Академиясында кенже илимий кызматкер болуп эмгек жолу башталган. Кызматы менен илимий ишин изилдөөнү бирге тизгиндеп 2011-жылы «Шатман Садыбаковдун чыгармачылык изденүүлөрү» боюнча кандидаттык диссертациясын коргогон. Илимий жетекчиси: академик Абдылдажан Акматалиев. Расмий оппоненттер: филология

илимдеринин доктору, профессор А. Садыков жана филология илимдеринин кандидаты Умарова Р. Жетектөөчү мекеме: И. Арабаев атындагы КМУнун Мамлекеттик тил жана маданият институтунун кыргыз адабияты кафедрасы

2004-жылдан бери КТРдин «Ала-Тоо» маалымат борборунда алып баруучулук менен журналисттик ишти айкалыштырып келет. Ошондой эле ири маданий иш-чараларды алып барып келүүдө. Мисалы, дүйнөлүк улуттук көчмөндөр оюндары, «Ош-түрк дүйнөсүнүн маданий борбору» аттуу республикалык иш-чара, «Айтматов жана театр» фестивалы ж. б.

2011-жылдан бери Махмуд-Кашгари-Барскани атындагы Чыгыш университетинин журналистика кафедрасында окутуучу, доцент.

Негизги эмгектери:

Ш. Садыбакасов: Учур жана тарых. Монография

Б. Ишимовдун орноктуу омуру. Жооптуу редактор

«Молтур суудай таза омур»

«Кырааны кетти кыргыздын. Казат Акматовду эскерүү»

БОКОЕВА ЖАМИЛА ТОКТОНАЛИЕВНА

Бокоева Жамила Токтоналиевна, 1985-жылы 29-августта Нарын облусуна караштуу Ат-Башы районунун Ача-Кайыңды айылында туулган. 2007-жылы К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз филологиясы факультетин артыкчылык диплому менен бүтүргөн. К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Д.10.11.029 диссертациялык кеңешинин жетекчилиги алдында 2012-жылдын 13-январында «10.01.01» кыргыз адабияты адистиги боюнча

«Омор Султановдун поэтикалык изденүүсү» деген темада филология илимдеринин кандидаты. Илимий жетекчиси: Ф.и.д., академик Акматалиев Абдылдажан Амантурович., Оппоненти: ф.и.д., профессор Абдыкдыр Садыков. Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин ага окутуучусу. Жергиликтүү жана эл аралык илимий журналдарда жарык көргөн 20дан ашуун макаланын автору;

Жарык көргөн китептери:

1. Эс-тутум карталарын колдонуу аркылуу Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын окутуу. Окутуу-усулдук колдонмо.-Б.:2018.-44-б.

2. «Журналистика. Жарнама иши жана коомчулук менен байланыш» тармагы боюнча терминдердин жана атоолордун түшүндүрмө сөздүгү/ түз.:Ж.Акматбекова, Ж.Бокоева. – Бишкек.: 2018.-128-б.

ЖУСУПБЕКОВ АСАНБАЙ

1944-жылы 24-июнда Жалал-Абад областынын Аксы районуна караштуу Кара-Суу айылында туулган. 1973-жылы Кыргыз Малекеттик Университетинин филология факультетин бүткөн. А.Жусупбеков 2012-жылдын 24-февралында «Жеңижоктун чыгармачылыгынын өзгөчөлүгү» (Шифр: 10.01.01. – кыргыз адабияты) аттуу темада кандидаттык диссертацияны коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Садыков Абдыкадыр Садыкович, филология илимдеринин кандидаты, доцент Сыдыкова Рахима. Жетектөөчү мекеме: К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

МУСТАФА ОЖАКБЕГИ

Адыйаман шаары, Бесни районунда төрөлгөн. 2000-жылы Кыргыз-түрк «Манас» университетинин түркология факультетине тапшырып, аны 2005-жылы аяктаган. 2012-жылдын, 6-апрелинде «Бала жана балалык Ч.Айтматовдун көркөм дүйнөсүндө» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, доцент Бакашова Жылдыз Кемеловна, филология илимдеринин доктору, доцент Сыдыков Насыр. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

САДЫКБЕК КЫЗЫ ЖАЙНАГҮЛ

1975-жылы 16-мартта Нарын областынын Жумгал районуна караштуу, Кайырма деген айылда төрөлгөн. 1990-жылы И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин республикалык базадагы медициналык училищасына тапшырып, аны 1993-жылы аяктаган. 2013-жылдын, 11-октябрында «Ташым Байжиевдин өмүрү жана адабий-илимий чыгармачылыгы мезгилдин тарыхый-маданий жана идеологиялык контекстинде» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору Бакашова Жылдыз Кемеловна, филология илимдеринин кандидаты, доцент Кармышаков Санарбек. Жетектөөчү мекеме: Ош мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

МУСТАФА КУНДАКЧЫ

1977-жылы, 15-апрелде, Турция, Кахраманмараш шаары, Андрын районунда төрөлгөн. 1995-жылы, Стамбул университетинин түрк тили жана адабияты факультетине тапшырып, аны 1999-жылы аяктаган. 2013-жылдын, 11-октябрында «Кыргыз жана түрк фольклорундагы каргыштардын жалпылыктары жана айырмачылыктары» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Коңыратбай Т, филология илимдеринин кандидаты Мырзажанова Г. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

ЭНВЕР КАПАГАН

1982-жылы, 27-июнда, Турция, Агры шаары, Патнос районунда төрөлгөн. 1997-жылы Нигде университетинин түрк тили жана адабияты факультетине тапшырып, аны 2001-жылы аяктаган. 2013-жылы «Кыргыз-түрк фольклорундагы ак бата, тилек, алкыштардагы айырмачылыктар жана окшоштуктар» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Коңыратбай Т, филология илимдеринин кандидаты, доцент Бегалиев С. Жетектөөчү мекеме: И.А-рабаев атындагы КМУнун кыргыз адабияты кафедрасы.

ОСМОНАЛИЕВ МАРС АМАНГАЗИЕВИЧ

1973-жылы, 5-февралда, Нарын шаарында төрөлгөн. 1990-жылы Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук

университетинин кыргыз филология факультетине тапшырып, аны 1995-жылы аяктаган. 2014-жылдын, 25-сентябрында «Калыгул Бай уулунун мурастары жана акындар чыгармачылыгындагы жалпылыктар» деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон. Оппоненттери: ф.и.д., профессор Байгазиев С.О, ф.и.д., Садык Алахан. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы КМУ.

2010-жылдан тартып И.Арабаев атындагы КМУнун Чыгыш таануу факультетинде эмгектенип келүүдө.

Негизги эмгектери:

Калыгул Бай уулунун мурастары жана акындар чыгармачылыгындагы жалпылыктар Б.: 2015, (монография)

КОЛДОШЕВ ТҮМӨНБАЙ РАХМАНОВИЧ

Колдошов Түмөнбай Рахманович, 1986-жылдын 14-сентябрында Ала-Бука районунун Көк-Таш айылында туулган. 2009-жылы Ош мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы факультетин артыкчылык диплому менен аяктаган. 2014-жылдын 25-сентябрында КРУИА-нын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунда «**Кыргыз поэзиясындагы элегия жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү**» деген темада кандидаттык диссертациясын академик А.А.Акматалиевдин илимий жетекчилиги менен коргогон. Оппоненттер ф.и.д., профессор О.Ибраимов жана ф.и.к., доцент А.Медетов болгон. Жетектөөчү мекеме С.Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университети.

Ош мамлекеттик университетинин социалдык жана тарбия иштери боюнча проректору, кыргыз адабияты кафедрасынын доценти.

Негизги эмгектери:

«Кыргыз элегиялары» окуу-хрестоматия (Ош 2012. 120 бет), «Кыргыз элегиясынын поэтикасы» окуу колдонмо (Бишкек, 2018. 132 бет), «Кыргыз поэзиясындагы элегия жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү» монография (Бишкек 2018. 182 бет).

ӨМҮРОВ БАКТЫЯР ЖАНЫШБЕКОВИЧ

1983-жылы, 30-августта Нарын областынын Кочкор районуна караштуу, Кум-Дөбө айылында туулган. 2000-жылы И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Мамлекеттик тил жана маданият институтуна (мурдагы филология факультети) тапшырып, аны 2005-жылы аяктаган. 2014-жылдын, 28-ноябрында «Кеңеш Жусуповдун чыгармачылык изденүүлөрү» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Байгазиев Советбек Обозканович, филология илимдеринин кандидаты, доцент Карымшаков Санарбек. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин филология факультетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

Маданияттын мыкты кызматкери, КР Өкмөтүнүн эстелик саатынын, бир нече Ардак грамоталардын ээси.

ЫЗАБЕКОВА ДИНАРА

2015-жылы, 22-майда «Жунай Мавляновдун чыгармаларынын идеялык-эстетикалык өзгөчөлүктөрү» (шифр-10.01.01. – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык

ишин коргогон. Оппонеттери: филология илимдеринин доктору, профессор Үкүбаева Лайли, филология илимдеринин кандидаты, доцент Медетов Аскар Медетович. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик университетинин Мамлекеттик тил жана маданият институтунун кыргыз адабияты кафедрасы.

АБДЫРАСУЛОВА ЖЕҢИШКУЛ

Абдырасулова Жеңишгүл Садыковна, 9-май, 1969-жылы Нарын областына караштуу Кочкор районундагы Кош-Дөбө айылында туулган. 1986-1991-жылы СССРдин 50 жылдыгы атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин кыргыз филологиясы жана журналистика факультетинин «кыргыз тил жана адабиятын окутуучу» кесибин алуу менен аяктаган. 1991-1994-жылдары КР УИАнын Тил жана адабият институтунун аспирантурасынын күндүзгү бөлүмүн аяктаган. 2015-жылы 27-мартта «Баатыр кыздардын образдары элдик чыгармаларда» («Кыз Сайкал», «Жаңыл Мырза» эпосторунун негизинде, шифр 10.01.09 - фольклористика) аттуу темада филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети менен КРУИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна караштуу түзүлгөн Д.10.13.012 Диссертациялык кеңештин жыйынында ийгиликтүү корголуп, 2015-жылдын 3-ноябрь айында «Филология илимдеринин кандидаты» даражасын алган. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Мамлекеттик тил жана маданият институтунун кыргыз адабияты кафедрасы. Оппонеттери: филология илимдеринин доктору, профессор **Коңырат-**

бай Тынысбек Аулбек уулу, филология илимдеринин кандидаты **Абдубалиева Бактыгүл Жумакадыровна**.

Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Эл аралык байланыштар жана чыгыш таануу факультетинин доценти.

ТЕКЕШОВА МИРГУЛЬ БАКАИНОВНА

2016-жылдын 28-октябрында «Чыңгыз Айтматовдун «Тоолор кулаганда» (Түбөлүк колукту) романында тагдыр маселесинин көркөм иштелиши» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Үкүбаева Лайли, филология илимдеринин кандидаты, доцент Сыдыков Назир. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

СЫРДЫБАЕВА РАЗИЯ МАДЫЛБЕКОВНА

РАЗИЯ СЫРДЫБАЕВА, филология илимдеринин кандидаты, маданияттын мыкты кызматкери, УИАнын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун «Манас, фольклор жана акындар чыгармачылыгы» бөлүмүнүн ага илимий кызматкери.

1971-жылы 24-декабрда Фрунзе шаарында Сырдыбаев Мадылбек жана Сыдыкова Рахима аттуу белгилүү адабият таануучулардын үй-бүлөсүндө жарык дүйнөгө келген. 1995-жылы Кыргыз Улуттук Консерваториясын искусство таануучу катары аяктап, музыка таануучу, редактор, сынчы, лектор жана мугалим деген адистиктерди алган.

Эмгек жолун 1991-жылы Абдраев атындагы республикалык атайын музыкалык орто мектеп-интернатында мугалим катары баштаган. 1995—1998-жылдары Улуттук илимдер академиясынын алдындагы А. Акматалиев жетектеген «Манас таануу жана көркөм өнөр» борборунда, аспирантуранын күндүзгү бөлүмүндө билим алган. 1998-2004-жылдары Кыргыз Улуттук консерваториясында ага окутуучу болуп эмгектенген. 1999-2003-жылдары «Кыргызстан обондору» аттуу республикадагы алгачкы кыргыз тилдүү коммерциялык музыкалык-маалымат радиосуна башкы редактор болуп, радионун түптөлүшү жана калыптанышына чоң салым кошкон. Уюштуруучу жана программалык редактор кызматтан тышкары журналист катары «Кыргызстан обондору», «Европа плюс» жана «Русское радио» аттуу маалымат кызматтарында иштеген. Бул багытта бир катар кесиптик ардак грамоталардын ээси. «Электрондук массалык маалымат каражаттарындагы рекламанын ролу, кыргыз тилдүү рекламанын калыптанышы, көркөм котормо маселелери» аттуу багыт боюнча республикалык дэңгээлдеги семинарлардын лектору жана тренери катары 2001-2005-жылдары кызмат өтөгөн.

2001-2008-жылдары Кыргыз республикасынын Президентинин иш башкармалыгы алдындагы «Манас» Президенттик камералык оркестринин алгачкы директору жана негиздөөчүлөрүнүн бири. Бул багытта мамлекеттик дэңгээлдеги иш-чаралардын маданий бөлүгүнүн активдүү катышуучусу катары белгилүү. 2005-жылы Сырдыбаева Р.М. белгилүү өнөрпоздор менен бирдикте «Устатшакирт» аттуу коомдук биримдик түзүп, бүгүнкү күндө улуттук жана эл аралык аренада кыргыздын салтуу музыкасын жаштарга пропагандалоо жаатында алгылыктуу иштерди жүргүзүп келе жа-

тат. Долбоордун жалпы катышуучуларынын саны 10 000 окуучудан ашкан бул иш-аракеттер жаштардын жалпы маданий жана эстетикалык тарбиясын кеңейтүүгө багытталган.

2015-жылы Сырдыбаева илимий чөйрөгө кайрадан кайрылып, «Поэтика прозы Чингиза Айтматова в свете мультикультурных взаимосвязей» аттуу кандидаттык диссертациясын академик А. Акматалиевдин жетекчилиги астында жактаган (Шифр 10.01.01 – кыргыз адабияты). Илимий оппоненттери ф.и.д. Үкүбаева Л. жана ф.и.к. Койчуев Б.Т. Жетектөөчү мекеме: К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2016-жылдан бери Сырдыбаева Р.М. УИАнын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун «Манас, фольклор жана акындар чыгармачылыгы» бөлүмүнүн ага илимий кызматкери болуп эмгектенет.

Сырдыбаева Разия Мадылбековна эки монографиянын автору: «Чингиз Айтматов и музыкальное искусство (2013) жана «Поэтика прозы Чингиза Айтматова в свете мультикультурных взаимосвязей» (2017).

Мындан тышкары «Культура, литература, театр, музыка, кинематограф, изобразительное искусство» (2014) аттуу терминологиялык сөздүктүн соавтору, «Салыштырма адабият таануу илиминин проблемалары» аттуу окуу-методикалык колдонмонун соавтору (2019).

Сырдыбаева ТАИнин «Эл адабияты» сериясында жарык көргөн «Элдик оюндар, күү ырлары жана күү баяндары» (2017) жана «Чет элдик кыргыздардын элдик ооз эки чыгармачылыгы» (2017) аттуу китептердин түзүүчүсү, «Айтматов энциклопедиясы» аттуу 3-томдук басылманын редколлегия мүчөсү жана «Айтматов жана музыка» темасы боюнча бир катар макалалардын автору.

Институт жана бөлүмдүн коомдук иш-чараларынын жи-
гердүү катышуучусу.

Сырдыбаеванын 40дан ашуун илимий макалалары Кыргызстанда жана чет өлкөдө жарык көргөн. Ондогон республикалык жана эл аралык илимий, илимий-практикалык конференциялардын активдүү катышуучусу. Ал редактор жана түзүүчү-редактор катары бир нече монография, окуу-методикалык басылмалар аркылуу да белгилүү: Г. Байсабаеванын «Эпос «Манас» в контексте музыкальной культуры кыргызов»(2014), Е. Лузанованын «Киноискусство в Кыргызстане»(2016), «Балдардын УМТУЛ тармактык театры» (2014) ж.б.

Сырдыбаева журналист, искусство таануучу, арт-менеджер, адабият таануучу катары бир нече эл аралык долбоорлордун катышуучусу жана уюштуруучусу болуп Германия, АКШ, Франция, Улуу Британия, Азербайжан, Казакстан, Тажикстан, Өзбекстан, Түркмөнстан, Кытай, Түштүк Корея өлкөлөрүндөгү иш-чараларга катышкан.

ЖАМАНБАЕВА КАНЫМЖАН

Жаманбаева Канымжан Кеңешовна 1969-жылы 30-декабрда Жалал-Абад областына караштуу Токтогул районунун Саргата айылында туулган. Орто мектепти аяктаган соң И.Арабаева атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин «Музыка жана педагогика» кесиби боюнча окуп, аны 1992-жылы бүтүрөт. Эмгек жолун 1987-жылы Саргата орто мектебинин пионер вожатыйы болуп баштаган. 1992-жылы бала бакчада тарбиячы болуп 1995-жылга чейин эмгектенет.

2010-жылы Кыргыз Улуттук консерваториясынын «Аспаптык аткаруучулук» адистиги боюнча аяктаган.

1992-1995 ж.ж. бала-бакчада тарбиячы болуп эмгектенет.

1995-жылы кыргыз телевидениесине келип алгач үн режиссерлук кызматты аркалаган. Үн режиссердук кызматта «Замана» жана «Ала-Тоо» көрсөтүүлөрүн түз эфирге алып чыгып турган.

2006-жылыдан тартып «Санат» башкы редакциясынын редактору болуп иштеген. Редакторлук кызматка келиши менен көптөгөн көрсөтүүлөрдүн жана долбоорлордун автору катары өзүнүн чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн толук ача алды. Мына ошол изденүүлөрдүн негизинде «Бир күлкү», «Бирга айланган өмүр», «Биз силерди сагындык», «Дасторкон даамы», «Кыргыз-казак эл аралык акындар айтышын», «Ак таңдай акындар айтышын», «Жаш таңдай акындар айтышын», «Акындар айткан таш кордо», «Айымдарга ыр десте», «Аалам жазуучусу Чынгыз Айтматов», «Аталарды даңктайлы», «Жоокер ыры», «Айтыш», «Таңкы маанай», «Коргоолдун 130 жылдыгына карата айтышы», «Бейне», Коргоол Досу уулу», «Эл ырчысы – Эстебес айтышы», «Эс тутум Ысмайыл Борончиев айтыш», «Баталуу бала-Элмирбек Иманалиев», «Т.Сатылганов 150 жылдык мааракесине карата тогузунчу эл аралык айтыш» Түрксой уюму менен биргеликте уюшулган. «Токтогул-Түрк дүйнөсүндө жаңырат» иш чара Анкара шаарында Түрксой уюму менен биргеликте өткөрүлгөн. «Токтогулдун архивдик видеофильми» жана ошондой эле «Токтогул-Астанадан жаңырат», «ТВ казынасы», азыркы учурда калайык калк сүйүп, кутүп көргөн «Төкмө келсе төр бошот» көрсөтүүсүнүн редактору катары кыргыз акындарынын чыгармачылыгы учурда искусство сүйүчүлөрдүн, дегеле жалпы телекөрүүчүлөрдүн «Бейне» аттуу көрсөтүүлөрдү, майрамдык кече концерттерди, классикалык чыгармаларды элибиздеги

белгилүү инсандар тууралуу видеофильмдерди даярдап кыргыз телевидениясынын алтын казынасына алынды.

Андан сырткары Жаманбаева Канымжан көп кырдуу талант, чыгармачыл инсан. Анын аткаруучулук өнөрү мектеп жашынан эле белгилүү болуп, райондук, областык жана республикалык кароо-сынактарга катышып, татыктуу сыйлыктарды алып келген. Жаманбаева Канымжандын аткаруучулук таланты, айрыкча Кыргыз телевидениесине келгенде ачылып репертуарын кеңейтти, жана элдик мүнөздөгү чыгармалар менен байытты. Ошонуну натыйжасында, «Талас таңшыйт», «Ысык-Көл» эл аралык телефестивалдарга катышып, анын бир нече жолку лауреаты болгон. Ошондой эле 1991-жылы Москва шаарында өткөн «Ак-Мөөр» сулуулар конкурсунун лауреаты, 2007- жылдын мыкты ырчысы лауреатына ээ болгон.

«КТРКнын Отличниги» наамы 2008-жылы ыйгарылган.

Жаманбаева Канымжан Кеңешовнын чыгармачылык ишин коомчулук баалап, «XX» кылымдын жылдыздары» телефестивалдын 2007-жылдагы лауреаты.

2008-жылы «Маданияттын мыкты кызматкери» төш белгисинин ээси.

2011-жылы Президенттин «Ардак» грамотасы менен сыйланган.

«Токтогул-150» иш чыгармалары мыкты чагылдырган теле көрсөтүүлөрдүү даярдагандыгы үчүн 2014-жылы эл аралык Түрксой уюмунун төш белги сыйлыгына ээ болгон.

2017-жылдын 17-мартында «Коргоол Досу уулунун чыгармачылыгында салттуулуктун улантылышы жана өздүк чеберчилиги» (Шифр: 10.01.01 – кыргыз адабияты) деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Садыков

Абдыкадыр Садыкович, филология илимдеринин кандидаты, доцент Сыдыкова Рахима Сыдыковна. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин кыргыз адабияты кафедрасы.

2018-жылы – КР эмгек сиңирген артисти.

Канымжан Жаманбаеванын өнөр жаатындагы иштеп жаткан эмгегин эли баалап, Токтогул районунун Саргата айылындагы маданият үйүнө Канымжан Жаманбаеванын ысымы ыйгарылган.

Бүгүнкү күндө Канымжан Жаманбаеванын репертуарында элдик ырлардан тартып, бүгүнкү композиторлордун чыгармаларына чейин камтыган жүздөн ашык ырлары бар. Анын аткаруусунда бир нече аваздуу чыгармалар кыргыз элинин жүрөгүнөн түнөк таап КТРКнын алтын казынасына алынган.

ТОЙЧУБЕК КЫЗЫ ЖАЗГҮЛ

Тойчубек кызы Жазгүл, 1990-жылы, 18-апрелде Ысык-Көл облусунун, Ысык-Көл районуна караштуу Чырпыкты айылында туулган. 2013-жылы Бишкек гуманитардык университетинин кыргыз филология факультетин аяктаган. 2013-жылдын 1-июлунан тартып Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институнунун «Манас», фольклор жана акындар чыгармачылыгы» бөлүмүнүн илимий кызматкери болуп эмгектенип келүүдө. 2014-жылы ушул эле институттун аспирантурасынын күндүзгү бөлүмүнө тапшырып, 2017-жылы ийгиликтүү аяктаган. 2017-жылы, 18-октябрда «Манас» үчилтигиндеги дидактикалык мотивдер» деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон. Оппоненттер: филология илимдеринин

доктору, профессор Байгазиев Советбек Обозканович, филология илимдеринин кандидаты, доцент Абдубалиева Бактыгүл Жумакадыровна. Жетектөөчү мекеме: И.Арабаев атындагы КМУнун кыргыз адабияты кафедрасы.

Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат жана туризм министрлигинин Ардак грамотасы, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиясынын Ардак грамотасы, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Грамотасы менен сыйланган.

Жарык көргөн эмгектери:

1. Тойчубек кызы Жазгүл. Наставления мудрых старейшин в трилогии «Манас» [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл // Проблемы современной науки и образования 2016 №29 (71).

2. Тойчубек кызы Жазгүл. Дидактические мотивы трилогии «Манас» [Текст] / Тойчубек кызы Жазгүл // «Academy» журналы №11 (14, ноябрь, 2016).

3. Тойчубек кызы Жазгүл. «Манас» эпосундагы макаллактардын тарбиялык мааниси [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл. // И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик университетинин жарчысы Бишкек, 2014.

4. Тойчубек кызы Жазгүл. «Манас» эпосундагы дидактикалык мотивдер аркылуу жаш муундарды гумандуулукка тарбиялоо [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл // «Айтматов окуулары – 2015» аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференция. Бишкек, 2015.

5. Тойчубек кызы Жазгүл. «Семетей» эпосундагы дидактикалык мотивдер [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл. // Тил, адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш) (Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар (Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары) (Бишкек, 15-январь, 2016).

6. Тойчубек кызы Жазгүл. Фольклордук салттардын акындар чыгармачылыгында уланышы [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл. // Тил, адабият жана искусство маселелери (илимий журнал) (атайын чыгарылышы) (Бишкек, 2014).

7. Тойчубек кызы Жазгүл. Тарбиянын уюткусу «Манас» эпосунда [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл. // Кыргызстан аялдары: Реалиялар жана перспективалар (Тарых жана маданият жылына арналган 2-Эл аралык илимий-практикалык конференция) Бишкек, 2015.

8. Тойчубек кызы Жазгүл. «Манас» эпосунун негизинде жаштарды патриоттуулукка, ар намыстуулукка тарбиялоо [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл. // «Манас» эпосу жана кыргыз элинин дүйнө таанымы (Республикалык илимий-практикалык конференция) Бишкек, 2015.

9. Тойчубек кызы Жазгүл. Дидактикалык ырлардын «Манас» эпосундагы көркөм функциясы [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл. // Маданият аралык байланыш жана компоротивистика.

10. Тойчубек кызы Жазгүл. Мухтар Ауэзов жана «Манас» эпосу [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл. // XIII Ауэзов окуулары (Эл аралыкилимий-практикалык конференциянын материалдары Алматы, 2015).

11. Тойчубек кызы Жазгүл. Үй-бүлөлүк баалуулуктар «Манас» эпосунда [Текст]/ Тойчубек кызы Жазгүл. // «Айтматов окуулары – 2016» Эл аралык илимий-практикалык конференция Бишкек, 2016.

КАЧКЫНБАЙ КЫЗЫ АЙГҮЛ

Качкынбай кызы Айгүл, 1991-жылы, 16-октябрда Нарын областынын Кочкор районунун Шамшы айылында төрөлгөн. 2013-жылы Бишкек гуманитардык универси-

тетинин кыргыз филологиясы факультетин аяктаган. 2013-2015-жж. КР УИАнын Президиумунун борбордук аппаратынын секретариатынын адиси; 2015-2017-жж. КР УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Кыргыз адабияты бөлүмүнүн кенже илимий кызматкери; 2017-жылдан азыркы күнгө чейин аталган институттун окумуштуу катчысы болуп эмгектенип келүүдө. 2017-жылы, 15-декабрда «Ч.Айтматовдун публицистикасындагы сүрөткер жана доор маселеси» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттер: ф.и.д., проф. Садыков Абдыкадыр, ф.и.к. Умарова Рахила. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети.

Жарык көргөн эмгектери:

1. Качкынбай кызы Айгүл. «Көркөм адабият – Ч.Айтматовдун публицистикаларында» [Текст] / Качкынбай кызы Айгүл // И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик университетинин жарчысы. – Бишкек, 2014. – 93-95-бб.

2. Качкынбай кызы Айгүл. «М.Ауэзов жана Ч.Айтматов» [Текст] / Качкынбай кызы Айгүл // «XIII Ауэзов окуулары» аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференциясынын материалдары. – Алматы, 2015. – 68-72-бб.

3. Качкынбай кызы Айгүл. «Духтун улуулугуна ода» – Ч.Айтматов менен Д.Икэданын көрөңгөлүү асыл ойлору [Текст] / Качкынбай кызы Айгүл // «Маданият аралык байланыш: тил, адабият, котормо жана журналистиканын билим берүүдөгү орду» аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. – Ала-Тоо Ата-Түрк университетинин жарчысы. – №3. – Бишкек, 2016. – 182-185-бб.

4. Качкынбай кызы Айгүл. «Ч.Айтматовдун маданият ишмерлери тууралуу ой толгоосу» [Текст] / Качкынбай

кызы Айгүл // Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары // Тил, адабият жана искусство маселелери (атайын чыгарылыш). – 2016. – 274-276-бб.

5. Качкынбай кызы Айгүл. «Ч.Айтматовдун жазуучулук сындагы орду» [Текст] / Качкынбай кызы Айгүл // К.Карасаев атындагы Бишкек Гуманитардык университетинин жарчысы. – 2016. – №3-4 (37,38). – 132-134-бб.

6. «Манас» эпосу тууралуу Айтматовдук көз караш» [Текст] / Качкынбай кызы Айгүл // К.Карасаев атындагы Бишкек Гуманитардык университетинин жарчысы. – 2016. – №3-4 (37,38). – 143-145-бб.

7. Качкынбай кызы Айгүл. «Ч.Айтматовдун искусство чеберлерине карата баасы» [Текст] / Качкынбай кызы Айгүл // «Айтматов окуулары – 2016» аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. – Бишкек, 2016. – 182-185-бб.

8. Качкынбай кызы Айгүл. «Размышления Ч.Айтматова об импровизаторском мастерстве поэтического творчества» [Текст] / Качкынбай кызы Айгүл // Проблемы современной науки и образования. – 2016 №29 (71). – С. 62-64. <http://ipi1.ru/images/PDF/2016/71/razmyshleniya-ch-aitmatova.psf>.

9. Качкынбай кызы Айгүл. «Саякбай Каралаев в художественном мире Ч.Айтматова» [Текст] / Качкынбай кызы Айгүл // «Academy» журналы. – 2016 №11 – С. 50-53. <http://academicjournal.ru/images/PDF/2016/Academy-11-14.pdf/sayakbaj-karalaev-v-khudozhestvennom-mire-ch-aitmatova.pdf>.

ЖУСУЕВА СЮИТА

Жусуева Сюита Калмаматовна, 1980-ж. 4-январда Жалал-Абад областына караштуу Тогуз-Торо районунун Казарман айылында төрөлгөн. ОшМУнун кыргыз филология факультетин аяктаган. 2018-жылы 22-майда «Кыргыз адабиятындагы очерк жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы мамлекеттик университети. Оппоненттери: эксп.комиссиянын төрага-сы – Тиллебаев А.С., 2-расмий оппонет – Темирова Б.

2002-жылдан бери Кыргыз-Өзбек университетинде ага окутуучу болуп эмгектенүүдө.

Жарыяланган макалалары:

Жусуева, С.К. Жол очерки: өлкө жөнүндөгү тарыхый-документалдуу жана сырдуу баян [Текст] / С.К.Жусуева// ОшМУ жарчысы. – 2014. - № 3. – 19 – 23-бб.

Жусуева, С.К. Очерк – прозалык чыгармалардын бир түрү катары [Текст] / С.К.Жусуева// ОшМУ жарчысы. – 2014. - № 3. – 23 – 26-бб.

Жусуева, С.К. Очерк – жанрынын теориялык жана спецификалык өзгөчөлүгү [Текст] / С.К.Жусуева// Эл агартуу. – 2015. - № 5-6. – 21 - 24-бб.

Жусуев, С.К. Качкынбай Артыкбаевдин көркөм очерктери [Текст] / С.К.Жусуева// ОшМУ жарчысы. – 2015. - № 4. – 123 – 126-бб.

Жусуева, С.К. Отузунчу жылдардагы алгачкы кыргыз очерктеринин жанр катары калыптанышы жана өнүгүшү [Текст] / С.К.Жусуева// КРУИА кабарлары. – 2015. - № 2. – 70 – 74-бб.

Жусуева, С.К. Социальная-философская концепция и художественная особенность портретных очерков

[Текст] / С.К.Жусуева// Актуальные направления научных исследований: от теории к практике, - 2016. - №1. стр. 243-245// <https://elibrary.ru/item.asp?id=25612352>

Жусуева, С.К. Категория историчности и образности в исторических очерках [Текст] / С.К.Жусуева, Р.Ш.Салимов// Образования и наука в современных условиях, - 2016. - № 1. стр. 311-315//<https://elibrary.ru/item.asp?id=25730551>

Жусуева, С.К. Характеристика и разделение художественных очерков на структурно-типологические типы [Текст] / С.К.Жусуева, Б.К.Укүева// Образования и наука в современных условиях, - 2016. - № 2. стр. 138-141// <https://elibrary.ru/item.asp?id=25612352>

Жусуева, С.К. Тарыхый очерктердеги инсан концепциясы [Текст] / С.К.Жусуева// Жаш илимпоздордун I Эл аралык конгрессинин билдирүүлөрү. – Бишкек, - 2016. – 459 – 464-бб.

Жусуева, С.К. Согуш темасындагы кыргыз очерктеринин калыптанышы жана проза жанрында ээлеген орду [Текст] / С.К.Жусуева// «Манастан Чыңгыз Айтматовго карай: проблемалар жана көз караштар». Эл аралык практикалык конференциянын материалдары. – Бишкек, - 2016. – 257 – 260-бб.

Жусуева, С.К. Ч.Айтматовдун очерктериндеги социалдык-нравалык маселелер [Текст] / С.К.Жусуева// «Айтматов окуулары - 2016». Эл аралык практикалык конференциянын материалдары. – Бишкек, - 2016. – 255 – 258-бб.

КУЛМАМБЕТОВ ЖАНЫШ ОСМОНОВИЧ

Драматург, жазуучу, театр жана кино режиссеру, сценарист, театр тарыхчысы жана сынчы, котормочу, журналист, публицист.

Чыгармачыл союздарга мүчөлүгү: Кыргызстан: жазуучулар, театр ишмерлер, журналисттер союздарынын, драматургдар ассоциациясынын, маданият ишмерлер ассамблеясынын мүчөсү.

Коомдук жана аткарган кызматы: Кыргызстан театр ишмерлер союзунун жана Кыргызстан драматургдар ассоциациясынын президенти, «Адеми» улуттар театрынын жетекчиси.

Билими: жогору, Ташкенттеги театр жана сүрөт өнөрү институту (1982-жыл), Бүткүлсоюздук искусство таануу илимий-изилдөө институтунун күндүзгү аспирантурасы (Москва шаары, 1992 -жыл).

Адистиги: драма жана кино актеру, театр таануучу.

Илимий даражасы: культурологиянын кандидаты.

ПРОФЕССИОНАЛДУУ ИШМЕРДИГИ:

-драматургия: 70тен ашык пьесанын жана 28 киносценарийдин автору, пьесалары Кыргызстандан тышкары Казакстан, Тажикстан, Каракалпакстанда коюлган; Арменияда басылган;

-режиссура: 18 спектаклдин жана толук метраждуу 19 көркөм фильмдин, 3 документалдуу фильмдин, фильм-спектаклдин, 1 кыска метраждуу фильмдин режиссеру, 440 сериялуу «Керемет көч» анимациялык сериалынын үн интонациясынын режиссеру;

-сын жана театр таануучулук: ондогон сын макала, рецензия, чыгармачыл портреттер, илимий изилдөөлөрдүн жана «Кыргыз театрынын тарыхы», «Кыргыз театры», «Режиссер Бообек Ибраев» монографияларынын, «Театр дүйнөсүндө», «Ак куу болуп асманда ай баратат», «Жылдыздар жерде жашашат», «Ман - котилам!» (тажик тилинде), китептеринин автору;

-котормо: дүйнөлүк классикалык драматургиянын жана замандаш авторлордун 16 пьесасын которгон, ошондой «Керемет көч» анимациялык теледолбоордун

440 сериясын кыргызчага адаптациялаган; «Билесиңби өлкөңдү?» анимациялык сериалынын 10 сериясы;

-проза: «Бейтааныш арбак» роман-триллеринин, «Жалгыз турна», «Каргыш тийсин сага, Жаңыл Мырза – Саломея!», «Соң-Көлдөгү атуу», «Кандуу сүйүү», «Генералдын кызы», «Жараланган турналар», «Мен сага ишенем», «Беш токол же тополоңдуу күндөр», «Кыз-жигит», «Кызымдын ханзадасы» повесттеринин автору;

-журналистика жана публицистика: «Кыргызстан маданияты», «Нуска», «Асаба» гезиттеринде ар кыл жылдары кабарчы; ондогон макалалардын, интервью ж.б.у.с. автору;

- гезиттердин редактору: «Кыргыз Караван», «Кыз-Жигит», «Адабий гезит», «Сен жана Мен», «Керемет көч» ж.б.;

-уюштуруучу: «Ярмарка новых пьес Центральной Азии» (2005- ж.), «2-ая ярмарка новых пьес Центральной Азии» жана «1-го иссыккульского международного фестиваля центральноазиатских театров –«Аземи-2006», «Рабство – позор 21 века!», «Благоухающая наложница – гордость и легенда уйгурского народа» долбоорлорунун уюштуруучусу.

СЫЙЛЫКТАРЫ ЖАНА АРДАКТУУ НААМЫ:

-«Эргүү» улуттук театр сыйлыгынын үч жолку лауреаты (2017-ж., 2018-ж., 2019-ж.);

-драматургия боюнча республикалык үч конкурстун жеңүүчүсү (2018-ж., 2016-ж.);

-«Азия-2012» эл аралык конкурсунун 1-орунун жеңүүчүсү;

-С.Асанбеков (2013) атындагы сыйлыктын; Айтматов эл аралык сыйлыгынын (2008 -ж.); драматургия жана театр жаатында А.Токомбаев (2007-ж.), Т.Абдумомунов

атындагы республикалык адабий сыйлыктардын (1994 - ж.) лауреаты,

-Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер (1995).

ЕРБОЛАТ БАЯТ

Эрболат Баят 1964-жылы туулган. Улуту казак. 1982-1987-жылдары А.Фараби атындагы КУУнин казак тили жана адабияты адистиги боюнча билим алган. 2012-2016-жылдары Аймактык социалдык-инновациялык университетинде казак тили жана адабияты адистиги боюнча магистрдик даражага ээ болгон.

Эмгек жолун 1964-жылы Көкчө Тоо педагогикалык институтунун «Казак тили жана адабияты» кафедрасында окутуучу болуп иштөөдөн баштаган. 2000-жылдан баштап Акмоло областтык каржы башкармалыгында котормочу, 2001-2005-жылдары «Көкчө Тоо» газетасында кабарчы, 2005-жылы Акмоло областтык «Арка ажары» гезитинде корреспондент катары иштеп келди. 2009-жылдан бери Акмоло областынын Маданият башкармалыгында «Азыркы адабият» илимий кызматкер катары эмгектенип келет.

2018-жылы 29-июнда «Түрк, монгол эпосторунун сюжеттер типологиясы» (шифр: 10.01.09 – фольклористика) деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: филология илимдеринин доктору, профессор Тынысбек Коңратбай, филология илимдеринин кандидаты, доцент Мырзажанова Гүлзат Бердибековна. Жетектөөчү мекеме: К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин Кыргыз адабияты жана манастануу кафедрасы.

ЖАПАРАКУНОВ УЛУК

Жапаракуннов Улукбек Курманбекович, 1990-жылы 4-октябрда Ак-Талаа районуна караштуу Кара-Бүргөн айылында төрөлгөн. Мукаш Базаркулов атындагы орто мектепти 2008-жылы аяктап, И.Арабаев атындагы КМУнун Чыгыш таануу жана эл аралык мамилелер факультетинде Жапон тили жана Журналистика адистигине тапшырып, 2012-жылы аяктаган. Ушул эле жылы аталган факультеттин Филология адистиги боюнча магистратурага тапшырып, 2014-жылы магистрлик илимий даражага ээ болгон.

2019-жылдын март айында «Токтосун Самудиновдун поэзиясындагы жанрдык жана стилдик изденүүлөр» деген темада кандидаттык диссертациясын коргогон. Илимий ишке ф.и.д. Каныбек Исаков, ф.и.д. Суусар Искендерова эксперт болду. К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин Кыргыз адабияты кафедрасы жетектөөчү мекеме, ф.и.д. Лайли Үкүбаева, ф.и.к. Мээрим Майрыкова оппоненттик милдетти аркалашты.

Эмгек жолун 2012-жылы И.Арабаев атындагы КМУнун Чыгыш таануу жана эл аралык мамилелер факультетинин Журналистика кафедрасында окутуучулук кызматтан баштаган. 2013-жылдан тартып КР УИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Адабият бөлүмүндө эмгектенип келет.

Пародия жанры, балдар адабияты, лирикалык жанр жана Т.Самудиновдун чыгармачылыгы тууралуу жазылган жалпысынан жыйырмадан ашык илимий макалалары ар түрдүү журналдарда, сайттарда жарыяланган.

Жарык көргөн эмгектери:

1. Жапаракунуов У.К., Токтосун Самудинов акын жана журналист [Текст] / У.К.Жапаракунуов // Сборник материалов научно-практической конференции молодых ученых кыргызстана «Старт в большую науку». – 2013. – №5. – 71-77-бб.

2. Жапаракунуов У.К., Токтосун Самудинов – балдар акыны [Текст] / У.К.Жапаракунуов // И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы. – 2014. – №3. – 54-61-бб.

3. Жапаракунуов У. К., Байчечекей журналы – журналистиканын бир тамчысы [Текст] / У.К.Жапаракунуов // И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы. – 2014. – №3. – 98-107-бб.

4. Жапаракунуов У. К., Пародия пайдубалы [Текст] / У. К. Жапаракунуов // И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы. – 2014. – №3. –108-115-бб.

5. Жапаракунуов У. К., Токтосун Самудиновдун сүзөөнөк ырлары [Текст] / У.К.Жапаракунуов // Улуттук илимдер академиясынын «Адабият жана искусство маселелери» журналы. – №1. – 2015. – 233-240-бб.

6. Жапаракунуов У. К., Токтосун Самудиновдун чыгармаларындагы лирикалык ырлар [Текст] / У.К.Жапаракунуов // БГУ жарчысы. – №1 (31) –2015. – 133-137-бб.

7. Жапаракунуов У. К., Токтосун Самудиновдун поэзиясынан бир ирмем [Текст] / У.К.Жапаракунуов // Айтматов окуулары – 2015. Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. – 2015. –117-123-бб.

8. Жапаракунуов У. К., Балдар адабиятынын көрүнүктүү өкүлү Токтосун Самудинов [Текст] / У.К.Жапаракунуов // Айтматов Окуулары – 2016. Эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. – 2016. – 77-82-бб.

9. Жапаракунуов У. К., Жаңы пародияга жеке көз караш [Текст] / У.К.Жапаракунуов // Адабият жана искусство маселелери. – 2016. – №1. – 285-289-бб.

10. Жапаракунов У. К., Один миг из поэзии Токтосуна Самудинова [Текст] // У. Жапаракунов // Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по материалам LIV Международной научно-практической конференции «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии». – № 11(50). – М., Изд. «Интернаука». – 2016. – с. 111-117. <https://www.internauka.org/authors/zhaparakunov-uluk>

11. Жапаракунов У.К., Пародист – Токтосун Самудинов / [Текст] // Интернаука: научный журнал. № 3(7). Часть 1. – М., Изд. «Интернаука». – 2017. – С. 66-67. <https://www.internauka.org/authors/zhaparakunov-uluk>

СЕЙФЕТТИН ГЕЛЕКЧИ

Сейфеттин Гелекчи 1979-жылы 16-мартта Карс шаарынын Акяка районунун К.Акүзүм айылында (Түркия) туулган. Жалал-Абад Мамлакеттик Университетин аяктаган. Эл аралык К. Ш.Токтомаматов атындагы Уни., Кыргыз-Түрк Социал Билимдер Институту, Түрк тили жана адабияты кафедрасында эмгектенип келүүдө. (2008-2019)

2019-жылдын 31-майында «19-20 кылымдардагы кыргыз-түрк төкмө акындарынын табият жөнүндөгү ырларынын окшоштуктары жана өзгөчөлүктөрү» деген темада кандидаттык ишин коргогон. Оппоненттери: Искендерова Суусар Искендеровна, Сыдыкова Рахима Сыдыковна. Жетектөөчү уюм-мекеме: К. Тыныстанов атындагы ЫМУнун манастануу жана кыргыз адабияты кафедрасы.

Жарык көргөн эмгектери:

Danışman Ozan-Akın Tipi Bağlamında Kalıgul Örneği, 1. Türk Dünyası İlmî Araştırmalar Sempozyumu, 29-31 Mayıs, Kastamonu/Türkiye 2016.-443-451- ss.

Kırgızistan Tökmö Akınlarından (Âşıklarından) Barpı Alıkulov'un Şiirlerinde Sevgili Tipi, Türk Dünyasında Kadın Algısı/ The Perception of Women In The Turkish World, Cilt II, Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa.- 2016. - 769-788-ss.

Описание осени в турецких и кыргызских импровизациях, Международный научный журнал «Символ науки», Москва, №4/2016.-180-181- бб.

Изображение дождя в стихах импровизаторов кыргызстана и турции, Международный научный журнал «Символ науки», Москва, №2/2016.- 58-59- бб.

Кыргызстан менен Туркия төкмө акындарынын «Алтын» түшүнүгүн ырларында колдонуу ыкмалары, Вестник БГУ, Бишкек, 2015. -№1.-336-339- бб.

Токтогул жана ашык рухсатиде «көк-асман» түшүнүгү колдонуу өзгөчөлүктөрүн изилдөө, Вестник БГУ, Бишкек 2015. - №3-4.-336-339- бб.

Муамма (Табышмак), Вестник БГУ, Бишкек 2015. №3-4.-341-343- бб.

Каражаоглан жана Женижокто жаз мезгилин сүрөттөлүшүү, Вестник ОшГУ.- 2015. -№4.-54-59- бб.

Кыргызстан менен Туркия төкмө акындарында алманын/элманын көркөм каражат катары колдонулушу, Вестник ОшГУ.- 2015.- №4.-59- 61-бб.

Türk Dünyası Âşıklık Geleneğinin İki Ustası: Arstanbek Buylaş Uulu ve Âşık Şenlik, TDA Dergisi, Y.:35, C.: 105, S.:207, İstanbul, Kasım-Aralık 2013.-421-450- ss.

Kırgızistan Âşıklık Geleneğinin Irçı-Tökmö Akın Kavramları Dahilinde Tarihi Gelişiminin İncelenmesi,

XI. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Calalabat, 2013.-787-802- ss.

Dede Korkut ve Asan Kaygı'da Danışman Ozan/Akın Tipi, TDA Dergisi, Y.: 34, C.: 100, S.: 199, İstanbul, Temmuz-Ağustos 2012.-117-148- ss.

Âşık Edebiyatında Bir Şekil Bilgisi Olan Cığalı Tecnis, VIII. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Calalabat, 2010.-999-1006- ss.

КУЛБАРАКОВА ЗАРИНА

Кулбаракова Зарина 1985-жылдын 12-октябрында Ысык-Көл өрөөнүнө караштуу Каракол шаарында туулган.

1991-жылы Каракол шаарынын А. Некрасов атындагы мектепте 1997-жылга чейин башталгыч билимди алган. Т. Сатылганов атындагы мектеп-лицейине 1998-жылы тапшырып, 2003-жылы лицейдин филология профилин аяктаган. Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин Түркология бөлүмүн 2003-жылы баштап 2008-жылы бакалаврды аяктаган. 2009-жылы ошол эле бөлүмдүн магистратурасына тапшырып 2011-жылы бүтүргөн.

Иш-тажрыйбасы түрк тили курсунун мугалими болуп жеке билим берүү борбору «Eclectikte» башталган. Мамлекеттик тил жана манастануу мугалими катары №37 МГда 2011-2013-жылдары эмгектенген. 2013-жылдан бери КРУИАнын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун «Манас» бөлүмүндө илимий кызматкер катары эмгектенди.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна, Ж.Баласагын атындагы кыргыз улуттук университетине жана К.Карасаев атындагы Бишкек

гуманитардык университетине караштуу Д 10.18.575 диссертациялык кеңеште 10.01.09. – фольклористика адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясы: ««Манас» эпосундагы жаныбарлардын көркөм чагылдырылышы жана тотемдик белгилери (С.Орозбаков, С.Каралаевдин варианттарынын негизинде)». Биринчи расмий оппонент филология илимдеринин доктору Жылдыз Орозобекова Калмашевна (авторерефераты боюнча шифры 10.01.09); экинчи расмий оппонент филология илимдеринин кандидаты Бегалиев Сапар Бегалиевич.

Кошумча маалымат катары түрк, орус, англис (**Pre-Intermediate**) тилдеринде эркин сүйлөйт. Улуттук аспап - комуз жана ооз комузда ойноп, улуттук ырларды хобби катары аткарууга дилгир. Үй-бүлөлүү, бир уулдун апасы.

Жогорку билим алган күндөн тартып көптөгөн илимий конференцияларга жана коомдук иш-чараларга катышып келүүдө. Илимий макалаларды жазып, айрым китептердин басылып чыгуусуна түзүүчү катары катышкан. Алар төмөнкүлөр:

Жарыяланган макалалары жана катышкан эмгектери

Макалалары:

«Кыргыз тилиндеги д-з-й тыбыштарынын алмашуусу» // Жаш түркологдордун I-симпозиуму (12-14 апрель, 2007), Бишкек-КТМУ, - 2011.

«Комузчулардын аткаруучулук чеберчилигиндеги өзгөчөлүктөр» // Жаш түркологдордун II-симпозиуму (22-26 апрель, 2008), Бишкек-КТМУ, - 2011.

Ч. Айтматовдун «Тоолор кулаганда» чыгармасына жаш окурмандын көз карашы» // Тил, адабият жана

искусство маселелери журналы, - Б.: - 2010. - № 10-11.

«Эр Төштүк эпосундагы терс образдардын салттуу поэтикалык формуласы» // Жаш түркологдордун IV-симпозиуму (апрель, 2011), Бишкек-КТМУ, - 2013.

«Эр Төштүк эпосунун варианттуулук маселеси» // Жаш түркологдордун V-симпозиуму (апрель, 2012), Бишкек-КТМУ, - 2013.

«Теңдик Аскаровдун жана Мехмет Капландын жалпы адабий ойлору жана өзгөчөлүктөрү» // Эл агартуу журналы, - Бишкек-Илим, - 2013. - №3-4, апрель.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосундагы түш көрүү мотиви жана андагы жаныбарлардын тотемдик белгилери [Текст] / З.А. Кулбаракова // Тил, адабият жана искусство маселелери. – 2013. – № 13, 14. – 402-408-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосунун салттуу поэтикалык формуласында жаныбарлардын көркөм кызматы [Текст] / З.А. Кулбаракова // Тил, адабият жана искусство маселелери. Атайын чыгарылыш. – 2014. – 210-221-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосундагы Умай эненин образы жана анын антиподу [Текст] / З.А. Кулбаракова // Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Жарчысы. Атайын чыгарылыш. – 2015. – 196-205-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» жана «Эр Төштүк» эпосундагы «дөө» образынын архаикалык трансформациясы [Текст] / З.А. Кулбаракова // Юнусалиев окуулары – 2015: Б.М. Юнусалиевдин юбилейине арналган эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. – Бишкек, 2015. – 302-307-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосундагы Умай эненин мифтик образы [Текст] / З.А. Кулбаракова // Эпос «Манас» и мировоззрение кыргызского народа: илимий конференциянын материалдары // Ата-Түрк Ала-Тоо журналы. – 2015. – №4. – 159-165-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосундагы Умай эне образынын тотемдик белгиси [Текст] / З.А. Кулбаракова // Тил, адабият жана искусство маселелери. – 2016. – № 1. – 91-97-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосундагы куш тотеминин көркөм параллелизми [Текст] / З.А. Кулбаракова // К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Жарчысы. – 2016. – №2[36]. – 55-59-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосунда тотемдик белгилердин көркөм кызматы [Текст] / З.А. Кулбаракова // Айтматов окуулары-2016: Ч.Айтматовдун чыгармачылыгына арналган эл аралык илимий-практикалык конференциянын материалдары. – Бишкек, 2016. – 368-373-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосундагы тотемдик белгилердин этнографиялык чындык катары чагылдырылышы жана И. Молдобаевдин көз карашы [Текст] / З.А. Кулбаракова // Имел Молдобаев жана заманбап кыргыз этнографиясы: илимий-практикалык конференциянын материалдары. – Бишкек: Мурас фонду, 2017. – 91-97-б.

Кулбаракова, З.А. «Маадай Кара» эпосундагы канаттуулар культунун өзгөчөлүгү [Текст] / З.А. Кулбаракова // К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Жарчысы. – 2017. – №1[39]. – 80-83-б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=30020937>

Кулбаракова, З.А. «Манас», «Огуз хан», «Маадай кара» эпосторундагы бөрү образынын трансформацияланышы [Текст] / З.А. Кулбаракова // Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Жарчысы. Атайын чыгарылыш. – 2018. – 96-100-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосундагы жапайы жаныбарлардын тотемдик белгилери - синхрондук жана

диахрондук абалы [Текст] / З.А. Кулбаракова // Известия вузов Кыргызстана. – 2018. – №3. – 166-171-б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=36434767>

Кулбаракова, З.А. Чыңгыз Айтматовдун «Ак кеме» повестиндеги балык тотеми [Текст] / З.А. Кулбаракова // Известия вузов Кыргызстана. –2018. – № 10. – 20-24-б.

Кулбаракова, З.А. «Көк бөрү» оюну жана «Манас» эпосундагы тотемдик издери [Текст] / З.А. Кулбаракова // К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Жарчысы. – 2018. – №3[45]. – 24-29-б. <https://elibrary.ru/item.asp?id=35709973>

Кулбаракова, З.А. Ч. Айтматовдун «Тоолор кулаганда» романындагы тотем жаныбарларынын көркөм интерпретацияланышы [Текст] / З.А. Кулбаракова // И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Жарчысы. Атайын чыгарылыш. – 2018. – 92-95-б. <https://elibrary.ru/contents.asp?titleid=56066>

Кулбаракова, З.А. Культ и тотемный знак беркута в кыргызско-алтайских эпосах (на примерах эпосов «Манас» и «Маадай кара») [Текст] / З.А. Кулбаракова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов, 2018. – №11-2 [89], Ч.II. – С. 248-252. <https://elibrary.ru/item.asp?id=36399371>

Кулбаракова, З.А. «Манас», «Огуз хан», «Маадай кара» эпопеясындагы жашоо дарагы [Текст] / З.А. Кулбаракова // «Манас» ааламы. Манастаануу-фольклор-таануу багытындагы илимий журнал. – 2018. – №5. –129-139-б.

Кулбаракова, З.А. «Манас» эпосунун варианттары боюнча сыйкырдуу күчтөрдүн көркөм классификацияланышы [Текст] / З.А. Кулбаракова // Тил, адабият жана искусство маселелери. Атайын чыгарылыш. – 2018. – 88-97-б.

Кулбаракова, З.А. Тотемические знаки животных в письменных и устноэпических источниках: эпос «Манас» и Собрания тюркских наречий Махмуда Кашгари [Текст] / З.А. Кулбаракова // Konferans: Modern Linguistics. Translatology. Linguodidactics. NUU 2018. – October 4-8. –Tashkent. – С. 177-185.

Кулбаракова, З.А. Тотемические знаки животных в письменных и устно-эпических источниках как этнографическая действительность [Текст] / З.А. Кулбаракова // Филологические науки. Вопросы теории и практики.– Тамбов, – 2019. – №12, Вып. 1. – С. 242-246. <https://elibrary.ru/item.asp?id=36690307>

Түзгөн китептери:

Тарыхый ырлар жана окуялар (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында). Түзүүчү: А. Акматалиев, С. Егембердиева, З. Кулбаракова, Бишкек: Принт-Экспресс, 2016.

Ак мөөр, Алп Тобок, Шабдан казалы (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында). Түзүүчү: А. Акматалиев, М. Касымгелдиева, З. Кулбаракова, Бишкек: Принт-Экспресс, 2016.

«Манас» Багыш Сазановдун варианты боюнча (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында). Түзүүчү: З. Кулбаракова. Бишкек: Бийиктик плюс, 2017.

«Манас» эпосунун түшүндүрмө сөздүгү. Бишкек: Бийиктик плюс, 2015 (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында. Түзүүчү).

С. Орозбаков энциклопедиясы (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында). Бишкек, 2015. долбоор жетекчиси: А. Акматалиев.

С. Каралаев энциклопедиясы (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында). Бишкек, 2016. долбоор жетекчиси: А. Акматалиев.

«Ч. Айтматов түрк адабий сынында» Бишкек, 2018.
Долбоор жетекчиси: Л. Үкүбаева

**Классикалык изилдөөлөр жана тексттер: «Манас»
Дункана Кочукеев варианты боюнча** (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында). Түзүүчү: З. Кулбаракова. Бишкек: Принт экспресс, 2018.

Зияш Бектенов «Манас» эпосунун кара сөз түрү (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында). Түзүүчү: З. Кулбаракова. Бишкек: Принт экспресс, 2019.

Зияш Бектенов «Замандаштар» (А. Акматалиевдин жалпы редакциясы алдында). Түзүүчү: З. Кулбаракова. Бишкек: Принт экспресс, 2019.

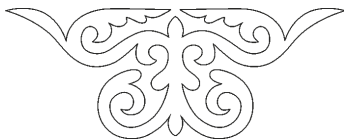
Илимий сыйлыктары:

2017 июль. Диплом. Мамлекеттик тилге жаш окумуштуулар арасынан салым кошкондугу үчүн сыйланат. КР Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиясы.

2014. КРУИА да өткөн республикалык жаш окумуштуулар арасындагы макала/доклад конкурсу. 2-Даража.

2008. Диплом. Мамлекеттик тилге жаштар арасынан салым кошкондугу үчүн сыйланат. КР Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиясы.

2019. Грамота. Жаш жазуучулар конкурсунда проза номинациясы боюнча 3-орун.

**А.А.АКМАТАЛИЕВ ДИССЕРТАЦИЯЛЫК
КЕҢЕШТЕ ТӨРАГА БОЛУП ТУРГАН МЕЗГИЛДЕ
ЖАКТАЛГАН ДИССЕРТАЦИЯЛАР**

Докторлук диссертациялар

1. Жолдасбеков М. Жамбыл и его поэтические традиции, 1993.
2. Шаповалов В.И. Киргизская поэзия в русских переводах (30- 50-е годы). Методология. История. Стихотворная поэтика. 1993.
3. Шамурзина Р.С. Современная советская повесть. Проблема историзма, 1994.
4. Толмачев Б.Я. Исторический роман в современной литературе Средней Азии и Казахстана, 1994.
5. Лайлиева И.Д. Традиции мировой литературы в кыргызской прозе, 1995.
6. Карибаева Б.К. Поэтика современной казахской лирики, 1995.
7. Айтпаева Г.А. Языческие и мусульманские мотивы в кыргызском романе, 1996.
8. Үкүбаева Л. Ч. Айтматовдун поэтикасы жана кыргыз элдик фольклорлору, 2001.
9. Байгазиев С.О. Кыргыз драматургиясы: тарыхы, конфликттер жана образдар эволюциясы (20-50-жылдар), 2002.
10. Мусаев А.И. Т. Сыдыкбековдун романдары: адамдын көркөм концепциясы, 2002.

Кандидаттык диссертациялар

11. Калчаева А. Эпостук мотивдердин кыргыз драматургиясында идеялык-көркөм иштелиш маселеси, 1993.

12. Ахметов М.З. Концепция теоретической личности и трактовка эстетического своеобразия песенно-поэтического искусства (на материалах художественной литературы), 1993.

13. Мурзахмедова Г.М. Историческая действительность и художественный вымысел в кыргызских исторических и историко-биографических романах (60-80гг.), 1993.

14. Орозобекова Ж.К. Культ коня в художественном составе эпоса «Манас», 1994.

15. Урмамбетова С.К. Поэтика современного кыргызского рассказа (60-80 годов), (проблемы жанра и перевода), 1994 .

16. Койчуев Т. Особенности современного философского психологического романа, 1994.

17. Укуева Б.К. Кыргыз поэзиясындагы лирикалык каармандын активдүү турмуштук поэзиясынын тарыхый өнүгүш маселелери , 1995.

18. Жамгырчиева Г.Т. Традиционно-эпическая формула в эпосе «Манас», 1995.

19. Чочкина М.П. Алтайский детский фольклор, 1995.

20. Медетов А.С. Кыргыз аңгемесинин поэтикасы (сюжет композиция маселелери), 1995.

21. Джумабаев И.А. Творческая история романа «Среди гор» Т.Сыдыкбекова, 1995.

22. Бекмухамедова Н.Х. Эволюция женских образов эпоса «Манас», 1995.

23. Пэн Мэй. Изучения творчества Чингиза Айтматова в Китае, 1996.

24. Биялиев К.А. Переводческое мастерство поэта С.Эралиева, 1996.

25. Ниязова Э.А. Переводы и освоение творчества А.П.Чехова в Кыргызстане (1930-1980годы), 1996.

26. Темирова Б.Т. Т.Сыдыкбековдун «Көк асаба» романынын көркөм наркы, 1997.

27. Асакеева Д.Ж. Ч Айтматовдун чыгармаларында сюжет куруу проблемасы, 1997.

28. Султаналиев И.Ш. Мидин Алыбаевдин поэзиясы жана анын стилдик өзгөчөлүктөрү, 1997.

29. Чокоева Д. М. Касымбековдун тарыхый чыгармаларында тарыхый чындыкты көркөм ондоо проблемалары, 1997.

30. Айтбаева Н.Б. Ч. Айтматовдун котормочулук чеберчилиги, 1998.

31. Жумабекова К. К. Каимовдун чыгармачылыгы (көркөм образ проблемасы), 1998.

32. Ибраимов А.С. Элдик оозеки чыгармачылыктагы чечендик сөздөрдүн идеялык-көркөмдүк өзгөчөлүктөрү, 1998.

33. Исмаилова Р.У. Ж. Мамытовдун чыгармаларындагы поэтикалык изденүүлөрдүн маселелери, 1998.

34. Бегалиева Н.А. Арстанбектин чыгармачылыгында эл тагдыры жана доор маселесинин көркөм чагылдырылышы, 1998.

35. Обозканов А. Калык Акиевдин чыгармачылыгындагы салттуулук жана өздүк чеберчилик, 1999.

36. Эдилова К.М. Мырза Гапаровдун чыгамаларында адамдын көркөмдүк сүрөттөлүшү, 1999.

37. Сабирова В.К. Проблема времени и пространства в творчестве писателей Кыргызстана 60-90-х годов (на материале произведений Ч.Айтматова, М.Байджиева, М.Гапарова, 1999.

38. Сарыпбеков Р. Алмамбеттин образынын эволюциясы, 1999.

39. Дюшебекова Б.Т. Романтические тенденции в кыргызской прозе: истоки, художественное своеобразие, 1999.

40. Кадырмамбетова А. Кыргыз повесттериндеги подтекст проблемасы (50-60-жылдар), 2000.

41. Орозова Г. Ж. Турк элдеринин поэмаларынын кыргыздарга таралышы жана айтылыш өзгөчөлүгү, 2000.

42. Жумалиев К. «Манас» эпосундагы «жакшылык», «жамандык» маселесинин көркөм чагылышы, 2000.

43. Мукасов М. «Жаныш, Байыш» эпосунун поэтикасы, 2000.

44. Талиева К. Семетейчи Сейдене Молдокееванын чыгармачылык өнөрканасындагы салттуулук жана өзүнчөлүктүн карым-катышы, 2000.

45. Турдукожоев Т. Ч. Айтматовдун чыгармаларынын стилдик өзгөчөлүктөрүн мүнөздөгөн көркөм сөз каржаттары, 2000.

46. Акматова В. Кыргыз комедиясы: жанрдын эволюциясы, 2001.

47. Акматов Б.М. Кыргыз-казак адабий байланышынын жаны доору, 2001.

48. Турдубаева Н.Ш. Ж.Баласагындын «Кутадгу билиг» дастаны жана анын турк тилдериндеги котормолору, 2001.

49. Токтогулова М.Ы. К.Жусубалиевдин чыгармачылык изденүүлөрү, 2001.

50. Эгембердиева А.А. Турар Кожомбердиевдин поэтикалык чеберчилиги, 2001.

51. Исаков К.А. Б.Сарногоевдин поэтикалык дүйнөсү, 2001.

52. Доан Гурпынар «Манас» эпосундагы жалпы адамзаттык мааниге ээ мүнөздөр жана сапаттар, 2001.

53. Мукамбетова А. 70-80-жылдардагы кыргыз по-
весттеринин поэтикасы (жанр, стиль маселелери), 2001.

54. Егимбаева С.К. О.Даникеедин чыгармачылык
эволюциясы, 2001.

55. Карыпкулова Э.А. Свободный стих в кыргызской
поэзии, 2001.

56. Омурзакова Н.Б. Кыргыз поэзиясындагы сонет
формасын калыптанышы жана өнүгүшү 2001.

57. Саттарова А.Т. Кыргыз балдар фольклору: жанр-
дык түзүлүшү жана көркөм өзгөчөлүктөрү, 2001.

58. Карымшаков С. Качкынбай Артыкбаевдин или-
мий сынчылык ишмердиги, 2001.

59. Байтерекова Ж. Кыргыз арман ырларынын көр-
көмдүк кубулушу, 2001.

60. Абдыраманова А.Ш. Поэтика современной кыр-
гызской повести, 2002.

61. Садыров М.Т. Кыргыз драматургиясында тарыхый
жанрдын калыптанышы, өнүгүшү, 2002.

62. Усупбаева Э. Р. «Манас» эпосундагы трагедия-
луулук. – 2003. – Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

63. Зулпуев А. З. Табият көрүнүштөрүнүн акындар
поэзиясында көркөм сүрөттөлүшү. – 2003. – Адистиги:
10.01.01 – кыргыз адабияты.

64. Кулмамбетова Г. М. Абылкасымованын поэтика-
лык изденүүлөрү. – 2003. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз
адабияты.

65. Токарева Т. В. Влияние опыта русской классики
на формирование жанра повести в детских литературах
Средней Азии. – 2003. – Адистиги: 10.01.03. – Литерату-
ра ближнего и дальнего зарубежья: Киргизская лите-
ратура (В. Вакуленко менен бирге).

66. Бакиров А. «Проблема историзма эпоса «Манас» –
2003. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

67. Ахмет Сарыгүл. «Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын Түркияда кабыл алынышы» – 2003. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Чет өлкө элдеринин адабияты (түрк адабияты)

68. Саадеттин Көч. «Төлөгөн Касымбековдун өмүрү, чыгармачылык жолу жана тарыхый романдары» – 2003. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

69. Жантаев А. «Ч.Айтматовдун чыгармачылыгындагы реализм проблемасы!» – 2003. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

70. Айталиева Т. «Семетейчи Ж.Кожековдун вариантындагы салттуулуктун сакталышы жана жекече өзүнчөлүк белгилери» – 2003. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

71. Ыйсаева Н. Кыргыз прозасында каада-салттын сүрөттөлүшү. – 2004. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

72. Исаков Б. Кыргыз элинин диний ырлары. – 2004. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

73. Садыкова Н. Стилиевые особенности повестей Чингиза Айтматова. – 2004. – Специальность: 10.01.01. – кыргызская литература.

74. Исмаилова А. Сагын Акматбекованын поэтикалык изденүүлөрү. – 2004. – Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

75. Мукасова А. Кыргыз адабиятында илимий фантастикалык жанрдын калыптанышы жана өнүгүшү. – 2004. – Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты.

76. Урматова А. К. Акматовдун чыгармачылыгынын көркөмдүк өзгөчөлүктөрү жана социалдык проблематикасы. – 2004. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты (И. Лайлиева менен бирге).

77. Шамбеталиева Х. «Генезис документализма в

киргизской литературе» – 2004. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты

78. Исаева С. «XX кылымдын аягындагы кыргыз поэзиясынын идеялык-эстетикалык өнүгүү маселелери» – 2004. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты

79. Бейшеева Ж. «Жалил Садыковдун чыгармачылык изденүүлөрү» – 2004. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты

80. Осмоналиева Г. «Жанр рассказа и повести в творчестве Мара Байджиева» – 2004. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты

81. Жумаева Г. «Ч.Айтматовдун чыгармаларында тарыхый эс проблемасынын көркөм иштелиши» – 2004. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты

82. Мусаева И. «Манас» в русскоязычной литературной трансляции и художественном восприятии» – 2004. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

83. Шайимкулов О. «Адабияттык окуу курсунда повесть жанрынын окутуунун методикасы» – 2004. Адистиги: 13.00.02. – окутуунун теориясы жана методикасы.

84. Кулалиева К.О. «Манас» эпосу менен Жусуп Бала-сагындын «Кутадгу билиг» дастанындагы идеялык-көркөмдүк параллелизмдер» – 2004. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

85. Бакчиев Т.А. «А.Жакыпбековдун чыгармачылык изденүүсү» («Теңири Манас» чыгармасынын негизинде) – 2004. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика.

86. Искендерова Ш. Молдо Кылычтын чыгармачылыгы жана иликтөө тарыхы. – 2005. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты (Б. Кебекова менен бирге).

87. Сабитова Э. Кыргыз адабиятында аялдардын образынын көркөм эволюциясы. – 2005. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

88. Жумакадырова К. Сооронбай Жусуевдин поэтикалык изденүүлөрү. – 2005. – Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты.

89. Акунов Э. Э. Ибраевдин поэтикалык дүйнөсү. – 2005. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты (А. Садыков менен бирге).

90. Дүйшөмбиев С. «Манас» эпосунда көз карандысыздык идеясынын көркөм чагылдырылып берилиши. – 2005. – Адистиги: 10.01.09. – фольклористика.

91. Цыренжапова Г.Г. Художественная интерпретация образной системы в романе М. Шаханова «Космоформула карающей памяти» – 2005. Специальность: 10.01.03. – литература ближнего и дальнего зарубежья (И. Сагындыков менен бирге).

92. Көлбаева М. Казыбек акындын адабий мурастарынын идеялык тематикалык өзгөчөлүгү. – 2005. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты (С. Мусаев менен бирге).

2014-жылы жакталган диссертациялар

Кадырманбетова Айнура. «50-80-жылдардагы кыргыз прозасындагы салттуу жана жаңычыл адабий-эстетикалык парадигмалар» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

Джумаев Мырзабек. «Өткөөл мезгилдин адабий процессиндеги кыргыз прозасынын тенденциялары» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

Тиллебаев Садык. «Унутулган жазгыч акындардын чыгармачылыгы» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Эркебаев.

Өмүров Бактияр. «К. Жусуповдун чыгармачылык изденүүлөрү» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

Сасыкулова Чынара. «Кыргыз-түрк аңгемелери: салыштырма-типологиялык анализ (Аман Саспаев жана Мемдух Шевкет Эсендалдын аңгемелеринин мисалында)» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева.

Осмоналиев Марсбек. «Калыгул Бай уулунун мурас-тары жана анын өнүгүшүн шарттаган айрым өбөлгөлөр» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

Колдошов Түмөнбай. «Кыргыз поэзиясындагы элегия жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү» – 2014. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

Асаналиева Кыял . «Эрнис Турсуновдун чыгармачылык изденүүсү» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин кандидаты К.Абакиров.

Алымкулов Алмазбек. «Национальные особенности героического в русской и кыргызской военной прозе» – 2014. Адистиги: 10.01.03. – чет элдер адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор В.Шаповалов.

Тыныстановна Нуриса. «Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы символдордун идеялык-көркөмдүк кызматы» – 2014. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

Максүтова Сымбат. «К.Тыныстановдун көркөм дүйнөсү» – 2014. Адистиги: 10.01.10 – журналистика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Ж.Бакашова.

2015-жылы жакталган диссертациялар

Орозобекова Жылдыз. «Манасчылык өнөрдүн өсүп-өнүгүү жолу» – 2015. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Р.Кыдырбаева.

Мырзатаева Бакытжан. «А.Осмоновдун поэзиясынын текстологиялык маселелери» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор О.Ибраимов.

Сайпидинова Назгүл. «Семетей» эпосундагы Семетей баатырдын образынын руханий-адептик маңызы жана көркөмдүк өзгөчөлүктөрү» – 2015. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор С.Байгазиев.

Абдрасулова Жеңишкүл. «Баатыр кыздар образдары элдик дастандарда («Кыз Сайкал», «Жаңыл Мырза» эпосторунун негизинде)» – 2015. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

Сатаева Гүлмира. «Айтматов таануу Германияда» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева.

Койчугев Бактияр. «Центральноазиатская литература как многонациональный контекст: история русского дискурса» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор В.Шаповалов.

Орозалиева Жүрсүн. «Кыргыз фольклористика илиминин пайда болушу жана калыптанышы» – 2015. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин кандидаты А.Жайнакова.

Ызабекова Динара. «Ж.Мавляновдун чыгармаларынын идеялык-эстетикалык өзгөчөлүктөрү» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

Сулайманкулова Мээрим. «Кыргыз элдик оозеки драмасы профессионал драматургиянын улуттук башаты катары» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор С.Байгазиев.

Бокешова Максатгүл. «У.Абдукаимовдун котормочулук чеберчилиги» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

Жумашова Назира. «Манас» эпосундагы салттык-сюжеттик мотивдердин мүнөздүү өзгөчөлүктөрү (манасчы Мамбет Чокморовдун варианты боюнча)» – 2015. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин кандидаты С.Бегалиев.

Сырдыбаева Разия. «Особенности поэтики прозы Ч.Айтматова в свете мультикультурных взаимосвязей» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

Көлбаева Мээрим. «Айтыш өнөрүнүн табияты» (жанр, эволюция, поэтика) – 2015. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

Мауленов Алмазбек. «Фольклор и мифологические парадигмы в литературе тюркоязычных народов (на приме-

ре казахской и кыргызской литературы» – 2015. Адистиги: 10.01. 09. – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор З.Бисенгали.

Асакеева Динара. «Көркөм адабий процесс жана советтик идеология» – 2015. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

2016-жылы жакталган диссертациялар

1. Асил Шенгун Музаффер. «Кыргыз жана түрк адабияттарындагы каада-салт ырларынын көркөм-эстетикалык функциялары» – 2016. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.И.Мусаев.

2. Арстанбекова Жамийла Арстанбековна. «Жанрвое своеобразие романа Ч.Айтматова «И дольше века длится день»» – 2016. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Ч.Т.Джолдошева.

3. Алиева Рахила Валиевна. «Кыргызские транляции произведений

И.С.Тургенева» – 2016. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, доцент Г.Мурзахметова.

4. Текешова Миргүл Бакаиновна. «Чыңгыз Айтматовдун «Тоолор кулаганда» (Түбөлүк колукту) романында тагдыр маселесинин көркөм иштелиши» – 2016. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

5. Акматбекова Жанара Адылбековна. «Кыргызстандын массалык маалымат каражаттарынын өнүгүү тенденциялары (1991-2014)» – 2016. Адистиги: 10.01.10

– журналистика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Ж.К.Бакашова.

6. Мокеева Асылай Мелисовна. «Азыркы учурдагы кыргыз-казак адабий байланыштары: Чыңгыз Айтматов жана Мухтар Шаханов» – 2016. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

7. Исмаилова Бактыгүл Таштемировна. «К.Бобуловдун адабий сынчылык жана илимий изилдөөчүлүк ишмердүүлүгү» – 2016. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: Филология илимдеринин доктору, доцент А.Кадырманбетова.

8. Жакупова Алия Омиржановна. «Жусыпбек Аймаутов жана казак адабий сыны» – 2016. Адистиги: 10.01.03 – чет өлкөлөрдүн адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Бисенгали Зенол-Габден Кабиевич .

2017-жылы жакталган диссертациялар

1. Жаманбаева Канымжан Кеңешовна. «Коргоол Досу уулунун чыгармачылыгында салттуулуктун улантылышы жана өздүк чеберчилик» – 2017. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

2. Жамгырчиева Гулина Төлөбаевна. «Кыргыз эпосторундагы архаикалык мотивдер («Манас», «Эр Төштүк», «Кожожаш» эпостору боюнча)» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Кыдырбаева Р.З. З.Орозова Гулвара Жалаловна. «Кыргыз элдик поэмаларынын историзми жана жанрдык жаңылануу (жанр, сюжет, исто-

ризм)» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

4. Калчакеев Кубанычбек Бекболотович. «Манас» эпопеясындагы сюжеттин көрөңгөлүү салты жана анын ийкемдүү уланып өнүгүүсү (С.Каралаев, С.Орозбаков, Жусуп Мамай жана Тоголок Молдонун варианттарынын негизинде)» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Р.Кыдырбаева.

5. Исмаева Рахима Мухамеевна. «Дунган элинин кереметтүү жомоктору (тарыхнаама, мазмуну жана түзүлүшү)» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор И.С.Шисыр.

6. Тойчубек кызы Жазгүл. «Манас» үчилтигиндеги дидактикалык мотивдер» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

7. Абакиров Курманбек Абакирович. «Манастаануу илиминин калыптанышы жана өнүгүшү» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

8. Чыйбылова Бурул Асековна. «Какен Алмазбековдун поэзиясы: улуттук башат жана жаңычылдык маселелери» – 2017. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин кандидаты, профессор С.Карымшаков.

9. Качкынбай кызы Айгүл. «Ч.Айтматовдун публицистикасындагы сүрөткер жана доор маселеси» – 2017. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

10. Бакчиев Талантаалы Алымбекович. «Традиционные основы сказительского искусства (на примере творчества сказителей эпоса «Манас» – манасчи)» – 2017. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Акматалиев.

**А.А.Акматалиев Жогорку Аттестациялык
комиссияда эксперттик комиссиянын
төрагасы жана Президиумдун мүчөсү болуп
турганда бекиген (2009–2013, 2018–2019-жж.)
диссертациялар**

2009-жыл

Жаңыбаева Майрам. «Кеңешбек Асаналиев адабият теоретиги жана сынчысы» – 2017. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А. Садыков.

Байгазиев Медер. «Т.Мукановдун чыгармачылыгы 60-80-жылдар поэзиясынын контекстинде» – 2009. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

2010-жыл

Исаева Асель Кеңешбековна. «Русские трансляции кыргызской устной эпической поэзии (на материале эпосов «Кожожаш», «Эр-Тештюк», «Джаныл-Мырза»)» – 2010. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Кацев.

Билбаева Гүлзада. «Кыргыз прозасындагы көркөм деталдардын аткарган функциясы» (60-70-жылдар) – 2010.

Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А. Садыков.

Нарынбаева Нуржан Осмоновна. «Фольклордогу кара сөз жанрынын мифтик башаттары» – 2010. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Р.З.Кыдырбаева.

Андашев Дилдебек Бектурсунович. «Ш.Бейшеналиевдин чыгармачылык эволюциясы» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева.

Иманбердиева Нургүл. «Жанрово-стилевое своеобразие произведений Т.Сыдыкбекова» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор И.Лайлиева.

Сыдыкбаева Мира. «Адам жана коом маселесинин азыркы кыргыз романдарында көркөм интерпретацияланышы (20-кылымдын 80-90-жылдары)» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева.

Абдувалиева Бактыгүл. «Түрк элдеринин макалдарынын жалпылыктары жана өзгөчөлүктөрү (кыргыз, алтай, хакас, тува макалдары)» – 2010. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин кандидаты, доцент С.Бегалиев.

Тыныстановна Нуриса. «Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы символдордун идеялык-көркөмдүк кызматы» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

Мурзахмедова Гулнара. «Историческая романистика Толегена Касымбекова и её место в развитии жанра» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Сатылган кызы Гулнура. «Б.Жакиевдин драматургиясынын көркөмдүк өзгөчөлүгү» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор С.Байгазиев.

Гулниса Жамал. «Жусуп Баласагындын «Куттуу билим» дастанынын кытайда изилдениши» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева.

Исмаилова Гүлбарчын. «Тазабек Саманчин – адабиятчы жана сынчы» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор С.Байгазиев.

Исмаилов Жээренче. «Акындар поэзиясындагы өмүр, өлүм проблемасынын берилиши» – 2010. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

2011-жыл

Өмүрканова Айгүл Турарбековна. «Драматургия М.А.Булгакова в отечественном и зарубежном литературоведении» – 2011. Адистиги: 10.01.03 – чет элдер адабияты (орус адабияты). Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Ч.Жолдошева.

Абытова Ж. «Переводы русской литературы начала XX в. на кыргызский язык» – 2011. Адистиги: 10.01.03 – чет элдер адабияты (орус адабияты) Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.С.Кацев.

Байжигитов Калыбек. «Кыргыз адабий сынынын жаралыш жолдору» – 2011. Адистиги: 10.01.01 кыргыз адабияты.

Тиллебаев Садык Алаханович. «Кыргыз поэзиясындагы коллективдештирүү темасы өткөндөгү жана бү-

гүнкү күндүн көз карашынан (А.Токтомбаевдин «Өз көзүм менен» поэмасынын мисалында) – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор М.Борбугулов, филология илимдеринин доктору, профессор А.Эркебаев.

Култаева Үмүт Баймуратовна. «Кыргыз тарыхый романы: типологиясы жана жанрдык өзгөчөлүгү» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Турдугулов Али Турдугулович. «Акындык поэзиянын көркөмдүк табияты» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Эшиев Асылбек Мирзатилаевич. «Акындар поэзиясы: эволюциясы, интегративдик тенденциясы, типологиялык процесстер (XI-XV к.к.)» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Токушева Т.С. «Кыргыз повесттериндеги лиризм маселеси» – 2011. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: А.А.Акматалиев.

2012-жыл

Койчуманова Нургүл Маметовна. «60-80-жылдардагы кыргыз драматургиясындагы конфликт-каарман проблемасы жана чы- гармачылык портреттер» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

Мамбеталиев Кубан Ильясович. «Сатира и юмор в кыргызской литературе» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Эгембердиева Аида Абды-жапаровна. «Кыргыз аялдар поэзиясы: көркөм табияты, тарыхый өнүгүшү, идеялык-стилдик өзгөчөлүктөрү» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор О.Ибраимов.

Андашова Айнура Каныбековна. «Жаңыл Мырза эпосунун профессионал адабиятга көркөм иштелиши» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин кандидаты, доцент М.Жумаев.

Бокоева Жамийла Токтоналиевна. «Омор Султановдун поэтикалык изденүүсү» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Жусупбеков Асанбай Жусупбекович. «Жеңижоктун чыгармачылыгынын өзгөчөлүгү» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Жаңыбаева Майрам. «Кеңешбек Асаналиев – адабият теоретиги жана сынчысы» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

Мустафа Ожакбеги. «Бала жана балалык Ч.Айтматовдун көркөм дүйнөсүндө» – 2012. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

2013-жыл

Билбаева Гулзада Жакыповна. «Кыргыз проза-сындагы көркөм деталдардын аткарган функциясы» (60-80-жылдар) – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

Мокеева Асылай Мелисовна. «Азыркы учурдагы кыргыз-казак адабий байланыштары: Чынгыз Айтматов жана М. Шаханов» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.Садыков.

Сабирова Венера Кубатовна. «Литература кыргызского зарубежья как часть общего социально-культурного контекста Кыргызстана» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.С.Кацев.

Келдибай кызы Майрамкан. «Ч.Айтматовдун романдары: конфликт, мүнөз маселелери» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Л.Үкүбаева.

Таштемирова Райхан Исмаиловна. «Кыргыз, түрк прозасындагы нравалуулук маселесинин көркөм иликтениши: жалпылыктар жана айырмачылыктар» (20-к. 30-80- жылдары) – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, С.Искендерова.

Устабаева Гулнур Карыпбековна. «К.Артыкбаевдин адабий- сынчылык чеберчилиги» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин кандидаты, профессор А.Абдыразаков.

Кудайбергенова Зейнеп Совхозбаевна. «А.Саспаевдин чыгармачылыгы» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, доцент К.Байжигитов.

Майрыкова Мээрим Аскарровна. «Согуштагы адам У.Абдукаимов менен Э.Хемингвейдин чыгармачылыгында (20-кылымдагы согуш прозасына Л.Н.Толстойдун тийгизген таасири)» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор И.Лайлиева.

Кожомбердиева Жылдыз Телемишевна. «М.И.Богданова – кыргыз адабиятынын изилдөөчүсү» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор К.Жийдеева.

Садыкбек кызы Жайнагүл. «Т.Байжиевдин өмүрү жана адабий-илимий чыгармачылыгы мезгилдин тарыхый-маданий жана идеологиялык контекстинде» – 2013. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Нарозя Алла Георгиевна. «Поэтика драматургии Мара Байжиева» – 2013. Адистиги: 10.01.03 – чет элдер адабияты (орус адабияты). Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор В.И.Шаповалов.

Энвер Капаган. «Кыргыз-түрк фольклорундагы ак бата, тилек, алкыштардагы окшоштуктар жана айырмачылыктар» – 2013. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Мустафа Кундакчы. «Кыргыз жана түрк фольклорундагы каргыштардын жалпылыктары жана айырмачылыктары» – 2013. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

2018-жыл

Нарынбаева Нуржан Осмоновна. «Фольклордогу кара сөз жанрынын мифтик башаттары» – 2010. Адистиги: 10.01.09 – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Р.З.Кыдырбаева.

Койлубаев К. К. «Акындар поэзиясы жана доор» – 2019. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчи-

си: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Усупова Мырзагүл Кадыевна. «Кыргыз адабиятындагы очерк жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү» – 2018. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор С.Байгазиев.

Жусуева С. К. «Кыргыз адабиятындагы очерк жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү» – 2018-жыл. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Ерболат Баят. «Түрк монгол эпосторунун сюжеттер типологиясы» – 2018. Адистиги: 10.01.09. – фольклористика. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматалиев.

Шоманова Гульнар Кайруллинова. «Малая проза русского постмодернизма первого этапа» – 2018. Адистиги: 10.01.01. – чет элдер адабияты (орус адабияты). Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор К.Уразаева.

Калматова Венера Маматбековна. «Сүйөркул Тургунбаевдин поэтикалык дүйнөсү» – 2018. Адистиги: 10.01.01. – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор К.Исаков.

2019

Кодиров Каримджон. «Мир Сайид Али Хамаданинин чыгармачылыгындагы ирфан поэзиясы» – 2019. Адистиги: 10.01.03 – чет элдер адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор Муродов Хасан Гуловмович.

Баудинова Наргиз Акбаровна. «XX кылымдагы уйгур адабиятынын калыптануусундагы жана өнүгүүсүндөгү

орус адабиятынын орду» – 2019. Адистиги: 10.01.03 – чет элдер адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору Койчуев Бактияр Турарович.

Жапаркунов Улук Курманбекович. «Токтосун Самудиновдун поэзиясындагы жанрдык жана стилдик изденүүлөр» – 2019. Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор, академик Акматалиев Абдылдажан Амантурович.

Галимова Амина Рифкатовна. «Литературные связи татарской и киргизской поэзии в первой половине хх века». Адистиги: Адистиги: 10.01.03 – чет элдер адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору Койчуев Бактияр Турарович.

Сейфеттин Гелекчи. «XIX-XX кылымдардагы кыргыз-түрк төкмө акындарынын табият жөнүндөгү ырларынын окшоштуктары жана өзгөчөлүктөрү». Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Жетекчиси: филология илимдеринин доктору, профессор, академик Акматалиев Абдылдажан Амантурович.

Жантаев Адильбек Сүйүндүкович. «XX кылымдагы кыргыз адабиятындагы көркөм дөөлөттөр: тарыхый-адабий, көркөм-эстетикалык мааниси (прозанын жана поэзиянын материалдарында)». Адистиги: 10.01.01 – кыргыз адабияты. Кеңешчиси: КР УИАнын корр.-мүчөсү, филология илимдеринин доктору, профессор Садыков Абдыкадыр Садыкович.

**АЙРЫМ ДИПЛОМДОР, ГРАМОТАЛАР,
ЫРААЗЫЧЫЛЫК КАТТАР**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛУСУ
ТОКТОГУЛ РАЙОНУ
ТОЛУК АЙЫЛ АЙМАГЫНЫН
АЙЫЛ ӨКМӨТҮ
№25 М. БЕКБОЛОТОВ
АТЫНДАГЫ ОРТО МЕКТЕБИ

КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА
ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ
ТОКТОГУЛЬСКИЙ РАЙОН
СЕЛЬСОВЕТ ТОЛУКСКОГО
АИЛЬНОГО АЙМАКА
СРЕДНЯЯ ШКОЛА
№25 ИМЕНИ М. БЕКБОЛОТОВА

**УИАнын Ч. Айтматов атындагы
Тил жана адабият институнун
директору, академик
А.А.Акматалиевге**

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Токтогул районундагы № 25 М.Бекболотов атындагы орто мектебинин китепканасына Мамлекеттик тилди өнүктүрүү боюнча улуттук программанын алкагында 2017-2018-жылы жарык көргөн китептерди бергениңиз үчүн ыраазычылык билдиребиз.

**№25 М.Бекболотов атындагы
орто мектебинин директору**

Г.А.Токсонбаева

Национальная академия наук Кыргызской Республики
I Академический Инвестиционный Форум

ДИПЛОМ I степени

в номинации
«Лучший грантоискатель»

Награждается:

**Институт языка и литературы
им. Ч.Айтматова**

Президент НАН КР, академик М.С.Джумагаев

Председатель I Академический ИнвестСовета,
Вице-президент НАН КР, член-корр.

Сопредседатель I Академический ИнвестСовета,
академик

 О.А.Торгусаков

 А.А.Айтдаралиев

Бишкек, НАН КР, 2018

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОЧЕТНАЯ ГРАМОТА

*В честь празднования Нооруза
наградить*

*Институт языка и
литературы им. Ч. Айтматова*

Президент Национальной академии наук
Кыргызской Республики,
академик

М. С. Джуматаев

19.03.2019 г.

Национальная академия наук Кыргызской Республики
I Академический Инвестиционный Форум

БЛАГОДАРНОСТЬ КОЛЛЕКТИВУ

Институт языка и литературы им. Ч.Айтматова

за активную инвестиционную деятельность в сфере
академической науки

Президент НАН КР, академик М.С.Джумагаев

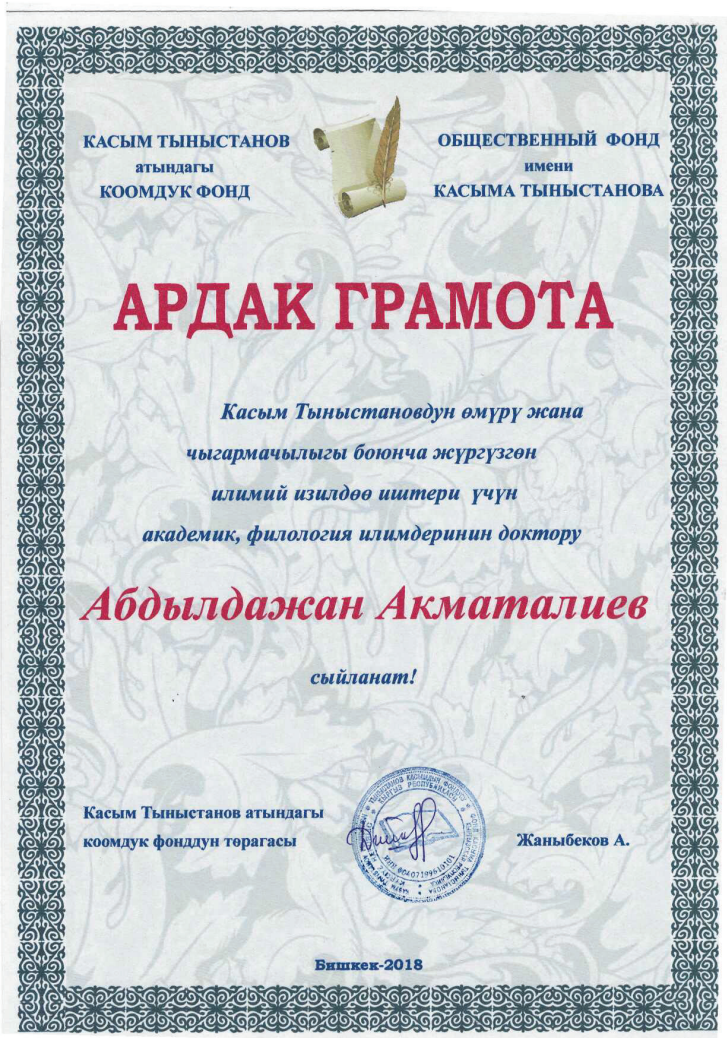
Председатель I Академический Совет, академик
Вице-президент НАН КР, член-корр.

О.А. Тогусаков

Сопредседатель I Академический Совет, академик
А.А. Айдаралиев

Бишкек, НАН КР, 2018

Ысык-Көл облустук Т. Сыдыкбеков атындагы китепкана

Ыраазычылык кат

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Ысык-Көл облустук Т. Сыдыкбеков атындагы китепкананын китеп фондусун Ч.Айтматовдун адабий мурастары жана Кыргыз адабиятынын азыркы күндөгү актуалдуу маселелерине арналган адабияттар менен толуктоого кошкон салымыңыз үчүн ыраазычылык билдиребиз.

Директор

З. Б. Муслева

Кыргыз Республикасы Ысык-Көл облусу
Жети-Өгүз району Т.Дыйканбаев атындагы
жалпы орто билим берүүчү мектеби.

Ыраазычылык кат

Урматтуу Акматалиев Абдылдажан Амантурович!
Сизге 2019-жыл “Аймактарды өнүктүрүү жана санариптештирүү жылында” айыл мектеби менен тыгыз кызматташып, окуучулардын окурмандык кызыгуусун арттырууга кошкон салымыңыз үчүн мектептин мугалимдер жана окуучулар жамааты тарабынан терең ыраазычылык билдиребиз. Сизге жана сиздин үй-бүлөнүзгө ден соолук, бакубат жашоо каалайбыз!

(Handwritten signature)

Мектеп директору

Г.К.Асанбаева

*Барсқон айылы
Ж.Чылабаев атындағы
орто мектеби*

Ыраазычылык Кат

Урматтуу Абдылдажан Акматалиев!

Сизге мектебиздин китепкана фондусуна кошкон зор салымыңыз үчүн терең ыраазычылык билдиребиз.

Жаңы ачылган мектептин жарды китепканасын байытуу менен азыркы жана келечектеги жаш өспүрүмдөрдүн жан дүйнөсүн гүлдөтүүдө, адамдык парасатты таанууда билим билгичтигин өстүрүүгө зор таасирин тийгизет деп кубанычтабыз.

Сизге чың ден соолук, узак өмүр, үй-бүлөнүздөгү бакубаттуулукту жана ишиниздеги чыгармачылык ийгиликтерди каалайбыз!
Бар болуңуз!

Директор

А.А.Асаналиева

22.03.2019-жыл

**Ысык-Көл областы, Ысык-көл району
Тамчы айыл аймагы**

ЫРААЗЫЧЫЛЫК КАТ

Кыргыз элинин биринчи кызыл профессор, коомдук ишмер, алгачкы агартуучу, акын, драматург, котормочу, атактуу инсан, кыргыз тилинин алгачкы алфавитин түптөгөн Касым Тыныстановдун ысымын алып, келечекке чоң максат коюп окуп келе жаткан биздин окуучуларыбыздын алдыга умтулуусуна, ар биринин келечекте руханий, маданий жактан жогорку деңгээлде калыптанышына салымын кошуу менен, балдарга деген асыл ой, аруу тилек аракеттерибизди колдоосу үчүн, Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы, Тил жана адабият институтунун директору **Акматалиев Абдылдажан Амантуровичке** ыраазычылык билдирич менен чүй-бүлөөлүк бакыт, чын ден-соолук, узун өмүр, ардактуу ишине чоң-чоң ийгиликтерди калайбыз!

Тамчы айыл аймагынын
айыл Өкмөт башчысы:

Есенкулов Р. У.

К. Тыныстанов атындагы Чырпыкты
жалпы орто билим берүү мектебинин директору *И. Иманалиева* Ж. Т.

TEŞEKKÜR BELGESİ

Sayın Prof. Dr. Abdıldacan Akhmataliev

Dünyaca ünlü Kırgız Yazar Cengiz Aytmatov'un doğumunun 90. yılına ithafen 19 Nisan'da Ankara ve 21 Nisan'da İstanbul'da gerçekleştirilen "Cengiz Aytmatov Yılı Açılışına" katılımınız ve katkılarınız için en içten dileklerle teşekkür ederim.

Saygılarımla,

D. Kaseinov

Düsen KASEİNOV
TÜRKSOY Genel Sekreteri
Nisan, 2018

INTERNATIONAL TURKIC ACADEMY

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун жамаатына куттуктоо

Кыргыз элинин эң байыркысынан бүгүнкүсүнө чейин Кыргызстандын эң алгачкы илим-изилдөө мекемеси катары уюштурулуп, 90 жылдык тарыхында улуттук тили, улуттук адабияты жана элдик оозеки чыгармачылыкты, кыргыз калкынын аң-сезимин чыныгы улуттук деңгээлге көтөрүүдө, кыргыз мамлекетинин өнүгүп-өсүүсүнө өзүнүн илим-изилдөө натыйжалары аркылуу эбегейсиз салымын кошкон, залкар жазуучу Чыңгыз Айтматовдун атын сыймык менен алып жүргөн Кыргызстандын эң эски илимий институтунун 90 жылдык маарекесин куттуктаймын!

Быйылкы жыл кыргыз маланияты менен илиминде кош маареке: Тил жана адабият институтуна жана Чыңгыз Айтматовго 90 жыл толгондугун белгилеп жатабыз.

Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институту жалпы түрк ааламында фундаменталдуу илимий эмгектери, түркология илиминин өнүгүшүнө кошкон зор салымдары менен таанылган, түрколог-окумуштуулар арасында чоң кадыр-баркка ээ илимий борбор болуп саналат.

Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институту менен Эл аралык Түрк академиясынын туруктуу кызматташтыгынын натыйжасында жалпы түрк элдерине орток мурас болгон “Манас” эпосун, “Манас” энциклопедиясын, “Манас” сөздүгүн, Чыңгыз Айтматов, Токтогул Сатылгановдун чыгармаларын, аларга байланыштуу илимий эмгектерди биргелешип чыгардык.

Эл аралык Түрк академиясы менен Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун чыгармачылык байланыштары абдан активдүү улантылууда жана келечекте да түрк ааламы, кыргыз эли үчүн улуттук, эл аралык деңгээлдеги илимий эмгектер жарата турганыбызга ишенемин.

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясын жана Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун 90 жылдык маарекесин чын дилимден куттуктаймын!

Эл аралык Түрк академиясынын президенти

Дархан Кыдырали

Ыраазычылык кат

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

*Ысык-Көл областтык билим берүү институту
жана Жети-Өгүз райондук билим берүү бөлүмү
Сизге жаш муундардын китепке кызыгуусун
арттыруу жана кыргыз элинин улуттук
адабиятынын көөнөрбөс мурастары менен
тааныштыруу максатында мектептердин
китепкана фондун камсыз кылуу ишинизге
ыраазычылык билдирет.*

Ысык-Көл областтык
билим берүү институтунун
директору

К.Шарипов

Жети-Өгүз райондук билим берүү
бөлүмүнүн башчысынын м.а

Г.Абдыкадырова

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ

ЫРААЗЫЧЫЛЫК КАТ

Урматтуу Абдылдажан Амантурович!

Билим берүү жана илим тармагына кошкон
салымыңыз жана жетишкендиктериңиз үчүн терең
ыраазычылык билдиребиз.

Урматтоо менен

Министр

Г.К. Кудайбердиева

Январь 2019-ж.

Ыраазычылык кат!

Ур.наамтуу Абдыгажан А.наитурович!

Ар бир улуттун баа жеткис, кылымдарды карыткан үрп-адаты, каада-салттары бар. Булар улуттук маданияттын ажырагыс бөлүгү. Аларды сактап калуу жана өнүктүрүү, улуттук ар намысты көтөрүү ар бир атуулдун ыйык милдети болуп саналат. Ата-бабалардан келе жаткан асыл мурас улуттук дөөлөттөрүбүзү, өнөрүбүздү, нарк-нускаларыбызды таза, өз калыбында сактап, улам кийинки муундарга, керек болсо байытып, өткөрүп берүү биздин атуулдук милдетибиз эмеспи. Мына ушу улуу мурастарыбыздын бири –Манасчылык өнөр.

Манасчылык өнөрдү муундан-муунга, атадан балага, улам кийинки урпактарга мурас катары жеткирүү максатында чыгармачылыктын кайталангыс, өтө сейрек кездешүүчү түрүн сактоо жана өнүктүрүү, адамзаттын маданий баалуулуктарын аздектеп өркүндөтүү эл аралык руханий, маданий шериктештикти кеңейтүү аркылуу улуттун өзүн-өзү таануусун бекемдөө, түрктүк коомдук чөйрөнүн болушун камсыздоо үчүн шарт түзүп берип, дүйнөлүк деңгээлде эпикалык мурасты жайылтууда. Сиздин аткарып жаткан эмгегиңиз зор.

Сизди, Кыргыз элинин сыймыгы, адабиятчы, сынчы, акын, филология илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыгынын эки жолку лауреаты агабыз, бүгүн дагы заманыбыздын залкар жазуучусу Ч.Айтматовго арналган “Манастан Айтматовго карай” аттуу илимий, чыгармачылыгыңыздын 50 жылдыгына арналган кеченизди белгилеп, кыргыз элинин патриот уулу катары дагы өз салымыңызды кошуп жатасыз.

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн Ысык-Көл облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн атынан Сизге терең ыраазычылык билдирем. Иппиниз илгери жылып, эл үчүн талыкпас эмгек жарата берсиз деп терең ишенем.Сизге чың ден соолук, үй бүлөөңүзгө бакубат турмуш тилеим.

Сизди урматтоо менен,

**Кыргыз Республикасынын
Өкмөтүнүн Ысык-Көл облусундагы
ыйгарым укуктуу өкүлү**

А. Ш. Осмоналиев

2019-жылдын 15-январы

МАЗМУНУ

КУТТУКТООЛОР 3

МАКАЛАЛАР, МАЕКТЕР

УИА менен ЖОЖДОРДУН кызматташтыгы ар тараптуу..... 30

«Мааракеге маанайыбыз жакшы...» 35

Институту тили жана адабияты

имени Чыңгыз Айтматов 90 лет..... 40

Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият

институтуна 90 жыл..... 48

«Чет өлкөлөргө илимибизди кеңири жайылтуубуз керек...» 56

«Айтматов таануучу болуш үчүн

жан дүйнөсү таза болуш керек» 64

«Айтматов окурмандарды китеп окууга кайтарып келди» 71

«Манас» жана Айтматов институттун магистралдык

багыты болуп кала берет..... 79

«Академиянын алдында чоң милдет турат» 84

Кыргыз классиктери жана элдик мурастар

улам-улам басылып турушу керек 92

«Китеп элге керек» 92

«Академия комплекстүү иш алып барыш керек» 99

«Эки сулуулук дал келгени жүрөк сезимимди жөн койбоду...»... 104

Манасчылык өнөр – төкмөчүлүктүн эң жогорку көрүнүшү 107

«Төкмөчүлүк – Кудай берген касиет!?» 107

«Илим көчү – региондордо болуп турганы жакшы»..... 111

«Мен кыял, идея менен жашайм...» 116

«Илим көчү Өзбекстанда уланды...» 123

«Академия Айтматов үчүн ыйык болчу...»..... 128

«Айтматовду Манас менен салыштыруунун символикалуу

мааниси тереңде»..... 136

«Байлыгым менин – шакирттерим ээрчиген...»..... 142

«Окурмандардын сырдаша турган Айтматову жок...»..... 146

«Айтматов көркөм сөздүн ченемсиз чебери эле...» 152

«Айтматовдун чыгармаларынын таалим-тарбиялык мааниси зор...».....	159
«Мамлекеттик кызматкер мамлекеттик тилди билиши керек»	164
«Баладагы ишеним – бул гуманизмге умтулуу...»	168
«Манас» жана Айтматов боюнча идея чексиз...»	174
«Чындык – бул Абийир...»	179
«Достор жан дүйнөдө – бир адам...»	186
«Күндөлүк – адам өмүрү»	195
«Манас», Айтматов алдында институт зор иштерди аткарып келет».....	199
«Айтматов окууларына» Кытайдан дагы илимпоздор келип катышып турушат»	206
«Ысык-Көл форуму»	220
Турдакун Усубалиевдин өрнөктүү иштеринен	234
«Манас» үчилтигинин бардык варианттары жарык көрдү	245
Биз билген, биз билбеген Алыкул.....	249
«Үркүн» тарыхый баянына ак жол!.....	257
Адабият таануудагы Чолпон жылдызыбыз эле... ..	259
Айтматовтаануучу Абдылдажан Акматалиев эмне дейт?!	262
«Чыңгыз Айтматовдун кол жазмалары менен тааныштыгым бар...»	269
«Маңкурт болуп калбайлы!»	272
«Тагдыр»	282

АКАДЕМИК ЖӨНҮНДӨ ПИКИРЛЕР

Институт тили жана литературу им. Ч. Айтматова передал библиотеку Счетной палаты многотомные книги о жизни и творчестве писателя	284
Академик Абдылдажан Акматалиев Баш прокуратурасынын сыйлыгы менен сыйланды	286
Бийиктик жөнөкөйлүктөн башталат.....	287
Сыйлык ээсин тапты	292
Айтматовчу Академик.....	293
А.А.Акматалиевдин тил илимине кошкон салымы.....	299
Академик Кытайдан	302

«Манастан Айтматовго чейин...».....	303
Эңсегеним элге кызмат кылуу...”	303
Манастануу багыты боюнча иштери	306
Фольклор багыты боюнча иштери.....	308
Акындар поэзиясы багыты боюнча иштери.....	309
Чыңгыз Айтматов боюнча иштери	311
Кол жазмалар багытындагы иштери	314
Тил таануу багытындагы иштери	315
Искусство таануу багытындагы иштери	316
Гуманитардык илимдердин шыктандыруучусу	316
Лирикалык саптар.....	317
Чет элдик байланыштар жана коомдук ишмердүүлүгү.....	317
Академик Абдылдажан Замандаш, чыгармачылык	
Куттуу болсун кудай берген 50 жаш	320
Улуу акын Алыкулдун айтканындай,	
Кайра кайтып жолугушчу жолдор бар.....	321
«Айтматовдук аалам» жүгүн келатасыз көтөрүп	322
Урматым менен Мелиске	323
Акматалиев Абдылдажан илимдин изиндеги күжүрмөн адам ...	324
Ыр саптарындагы Айтматовдун образы Түркияда	328
Отзыв о монографии академика	
А. А. Акматалиева «Чингиз Айтматов».....	329
Летопись творчество Айтматова	335
Академик Акматалиевдин алтынчы китеби	
Турцияда жарык көрдү	339
Известный киргизский ученый-литературовед	
мирового масштаба	341
АКАДЕМИК АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВДИН ӨМҮРҮНҮН	
ЖАНА ИЛИМИЙ, КООМДУК ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН	
НЕГИЗГИ УЧУРЛАРЫ	349
Мамлекеттик сыйлыктар жана наамдар	357
Ардак грамоталары	358
Наамдар.....	359
Ардактуу атуул	361
Сыйлыктары.....	362

БИОБИБЛИОГРАФИЯ

Монография, китептер.....	366
Ыр китептер	370
Дискдеги ырлар.....	371
Брошюралар.....	371
Авторефераттар.....	372
Түзгөн эмгектери	372
А.Акматалиевдин Ч.Айтматовдун китептери боюнча түзүүчү, жалпы редакция жана баш редакторлугу алдында чыккан китептер	384
Ч. Айтматовдун чыгармаларынын жыйнагынын беш томдугу А. Акматалиевдин жалпы редакциясы жана башкы редакторлугу астында	389
Под редакцией А.Акматалиева полное собрания сочинений Ч. Айтматова в 8-ти томах	392
Казат Акматовдун чыгармаларынын жыйнагынын жети томдугу А.Акматалиевдин жалпы редакциясы жана башкы редакторлугу астында.....	393
Макалалар.....	394
Маектер	437
Указатель публикаций о А. Акматалиеве	456
Библиография	485
Кино тасмалардын адабий кеңешчиси	486
«Улуу инсандар» сериясы А. Акматалиевдин (Ө. Шаршеналиев менен бирге) жетекчилиги, демилгечилиги жана уюштуруучулугу астында.....	488
33 томдук «Түрк дүйнөсү адабияты» (кыргыздарга тиешелүү материалдар боюнча) А. Акматалиевдин жетекчилиги жана демилгеси астында	489
А. Акматалиев оппонент болгон кандидаттык жана докторлук диссертациялар	512
Академик А. Акматалиевдин эл аралык жана республикалык илимий конференцияларда жасаган докладдарынын айрым тизмеси.....	513

**АКАДЕМИК АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВДИН
ИЛИМИЙ МЕКТЕБИ**

Байлыгым менин – шакирттерим ээрчиген... ..	524
А. Акматалиевдин жетекчилиги менен жакталган докторлук жана кандидаттык диссертациялар	527
Филология илимдеринин докторлору	527
Филология илимдеринин кандидаттары.....	529
А.А.Акматалиев диссертациялык кеңеште төрага болуп турган мезгилде жакталган диссертациялар	657
Докторлук диссертациялар	657
Кандидаттык диссертациялар	658
2014-жылы жакталган диссертациялар.....	664
2015-жылы жакталган диссертациялар.....	666
2016-жылы жакталган диссертациялар.....	668
2017-жылы жакталган диссертациялар.....	669
А.А.Акматалиев Жогорку Аттестациялык комиссияда эксперттик комиссиянын төрагасы жана Президиумдун мүчөсү болуп турганда бекиген диссертациялар	671
Айрым дипломдор, грамоталар, ыраазычылык каттар	681

АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВ

МЕЗГИЛ МЕНЕН КАДАМДАШЫП...

Түзгөндөр:

Ж. Тойчубек кызы, А. Кыдыралиева

Компьютерде терген: *Кыдыралиева А.*

Тех. редактор: *Жанышбекова А.*

Корректор: *Тойчубек кызы Ж.*

Компьютердик калыпка салган: *Өмүров Б.*

Басууга 26.11.2019-ж. кол коюлду.

Офсет кагазы. Форматы 84x54 ¹/₁₆.

Көлөмү 44,0 б.т. Нускасы 300. Заказ № ____.

Басма-полиграфиялык комплекс
«Принт-Экспресс» ЖЧК басмаканасында басылды.
Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Профсоюз көч., 49